

DOKTORI (PHD) ÉRTEKEZÉS

**A DÉLPESTI SÍKSÁG 9–12. SZÁZADI TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI
ÁTTEKINTÉSE ÉS A CSEPELI RÉVHELY MIKROREGIONÁLIS
ELEMZÉSE A HONFOGLALÁS KORÁBAN**

I. KÖTET: SZÖVEG

SZIGETI JUDIT

2026

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészeti- és Társadalomtudományi kar**

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

SZIGETI JUDIT

**A DÉLPESTI SÍKSÁG 9–12. SZÁZADI TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI
ÁTTEKINTÉSE ÉS A CSEPELI RÉVHELY MIKROREGIONÁLIS
ELEMZÉSE A HONFOGLALÁS KORÁBAN**

Történelemtudományi Doktori Iskola

Vezetője: Dr. Óze Sándor DSc

Régészeti Műhely

Vezetője: Dr. Takács Miklós DSc

Témavezető

Prof. Dr. habil. Türk Attila

TARTALOM

I. kötet

1. A disszertáció területének történeti földrajza, régészeti érintettsége, és kutatástörténete
  - 1.1. A Csepel-sziget természetföldrajza, és a révhelyek
  - 1.2. A Ráckevei (Soroksári) Dunaágtól keleti irányban fekvő terület (dél-Budapest) természetföldrajza
  - 1.3. Kutatástörténet
    - 1.3.1. Csepel-sziget északi részének régészeti kutatástörténete
    - 1.3.2. Az elemzett mikrorégió jelenlegi 5-ös (hajdan is fontos útvonal) útra felfűzött falvai, temetői
    - 1.3.3. Az elemzett mikrorégió jelenlegi 4-es, Üllői út (Vöröshadsereg útja) útra felfűzött falvai, és temetői
    - 1.3.4. Az elemzett mikrorégió jelenlegi 51-es útra felfűzött falvai, és honfoglalás kori temetői
    - 1.3.5. A pesti rév és környéke, kora Árpád-kor
2. Honfoglalás és kora Árpád-kori temetők, és sírleletek Budapest déli részén
  - 2.1. Budapest 5. kerület, Károlyi kert (Képtár kertje)
  - 2.2. Budapest 5. kerület, Eskü tér / Március 15. tér
  - 2.3. Budapest 18. kerület, Üllői út (Vöröshadsereg útja) Benczúr utcával szemben
  - 2.4. Budapest 18. ker. Kispest-Pestszentlőrinc, Szivattyútelep, gépház
  - 2.5. Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc-Gloriette/Gilice tér, Varjú Sándor földje
  - 2.6. Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc–Gyártelep
  - 2.7. Budapest 20. kerület, Knézich és Dessewffy utca sarok
  - 2.8. Budapest 20. kerület, Attila u. 36, 40–42.
  - 2.9. Budapest 20. ker. Pesterzsébet Szt. László utca 121. / Török Flóris utca 121./
  - 2.10. Budapest 21. ker. Csepel-Királyerdő / Király-major
  - 2.11. Budapest 21. ker. Csepel Komáromi út
  - 2.12. Budapest 21. ker. Csepel, Szigetsúcs
  - 2.13. Budapest 21. ker. Csepel, Szabadkikötő

- 2.14. Budapest 23. ker. Soroksár, Vörös Október MGTSZ
- 2.15. Budapest 23. ker. Soroksár Marx Károly úti homokbánya, Juta domb
- 2.16. Budapest 23. ker. Soroksár, Mol Ásatás – Soroksár 11. lelőhely
- 2.17. Budapest 23. kerület, Péteri-major, Csonthalom
- 2.18. Budapest 23. ker. Soroksár, M0 autóút 9. lelőhely
- 2.19. Üllő Ilona út (Pest vármegye)
- 2.20. Üllő, Kund gyűjtemény

3. Dél-Budapest honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyagának értékelése

- 3.1. Temetkezési szokások
- 3.2. Mellékletek
  - 3.2.1. Lószerszámok
  - 3.2.2. Ékszerek
  - 3.2.3. Viseleti elemek
  - 3.2.4. Használati eszközök
  - 3.2.5. Fegyverek

4. Összefoglalás, eredmények összegzése, a mikrorégió régészeti leletanyagának jellemzői

5. Irodalom

6. Rövidítések

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: Sírleírások, mellékletek leírása

2. sz. melléklet: Táblázatok 1–26.

3. sz. melléklet: Tarsolymerevítő csövecskék katalógusa (Kárpát-medence)

Köszönetnyilvánítás

A csepeli munkáimat illetően, mely ennek a disszertációnak alapját képezi, először is köszönettel tartozom Zádor Juditnak és Terei Györgynek, akik lehetővé tették számomra, hogy ezekben a régészeti munkákban részt vehessek, és az anyagok feldolgozását, és publikálását magam végezhessem el.

Köszönöm Bencze Zoltánnak, hogy részt vehettem a Soroksári temető feltárásában, és feldolgozásában. Szintén őt illeti köszönetem, hogy az M0 autótú déli szektorának nagy felületi régészeti munkáiban dolgozhattam, így volt szerencsém avar temető részletet és 8–9. századi teleprészletet feltárását is vezetni. Bencze Zoltán támogatta továbbá a Budapest honfoglalás kori korpusz kutatásaimat, ezáltal nagyobb rálátásom lett Budapest egész területének honfoglalás és kora Árpád-kori sírleleteire, lelőhelyeire.

Köszönöm Irásné Melis Katalin tanácsait, azt, hogy emlékeit, tapasztalatait megosztotta velem, és hogy láthattam az általa feltárt Soroksár-Várhegy telepanyagát.

Köszönöm a Budapesti Történeti Múzeum restaurátorainak, és geodétáinak a segítséget, értékes munkájuk nélkül e dolgozat nem jöhetett volna létre.

Köszönöm Horváth Viktória, Merva Szabina, és Szalai Emese Csepel, Szabadkikötő régészeti munkálatainál nyújtott segítségét.

Köszönettel tartozom a Magyar Természettudományi Múzeum antropológiusainak, név szerint Fóthi Erzsébetnek, Bernert Zsoltnak és Buzár Ágotának, akik minden temető esetében segítettek munkámat, és a temetők antropológiai elemzését haladéktalanul elvégezték.

Köszönöm Mesterházy Károly és Tari Edit segítségét, akik az Üllő Ilona úti temető anyagát közlésre, elemzésre átengedték számomra.

Köszönöm Kuczogi Zsuzsanna csodálatos rajzait, és a vele folytatott hasznos beszélgetéseket.

Köszönöm Révész László segítségét, aki lehetővé tette számomra, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Tárában őrzött leleteket tanulmányozhassam.

Köszönöm Nagy Nándor Norbert régész figyelmességét, aki az általa feltárt teleprészlet feltárási munkálataiba engedett betekinteni, és a leletanyag feldolgozását engedélyezte számomra.

Köszönöm a Csepel, Szabadkikötő feltárásában részt vevő brigádnak a munkáját, Fekete István csapata mind szakmailag, mind emberileg tökéletesen helyt állt az ideálisnak aligha nevezhető körülmények között.

Köszönöm a Csepel, Szabadkikötő területén végzett régészeti munkák beruházói oldalon álló vállalkozóinak is a segítséget, akik minden alkalommal korrekt, és együttműködő hozzáállással támogatták munkáimat, név szerint Mester László és Jakó Zsolt.

Köszönöm Rózsa Zoltán szakmai segítségét, emberi támogatását, és türelmét.

Köszönöm a Csepeli Helytörténeti Múzeum dolgozóinak segítségét, minden kérésemet próbálták teljesíteni, szívesen fogadtak az intézményben.

Köszönöm Gyulai Ferenc munkáját, aki a honfoglalás és az avar kori temetők anyagát is önzetlenül, és szívességből elemezte számomra, és együtt megírhattuk az első publikációt a temetők edényeinek tartalmáról.

Köszönöm Türk Attila, Langó Péter és Takács Miklós segítségét, a doktori iskolához adott inspirációt, és a tanulmányaim során tőlük kapott tanácsokat, és a támogatásukat.

Köszönöm Vida Tivadarnak a szakmai támogatást, és az opponensi munkáját.

Bevezetés

A disszertációban feldolgozott honfoglalás és kora Árpád-kori temetők Budapest déli részén a Dunamelléki-síkság középtájon, annak Pesti-hordalékkúp-síkság kistáját, és a Csepel-Mohácsi-síkság Csepeli-sík kistáját kerültek napvilágra.¹ Településtörténeti áttekintést a telepek és temetők együttes elemzéséből javasolt elvégezni, így a dolgozatban a mikrorégió ismert települési objektumai, teleprészletei is említésre kerülnek, azok kronológiai adatai, fekvésük kiegészítő adattal szolgálnak. Azonban a telepek ismert (közölt) régészeti leletanyagának elemzése, táblákon való feltüntetése szétfeszítette volna a disszertáció kereteit, így ettől eltekintettem, de a lehető legalaposabb vizsgálatukat elvégeztem.

A mikrorégió elemzésének alapját Dél-Budapest legnagyobb honfoglalás és kora Árpád-kori temetőjének közöletlen leletanyag képezte.² Az elemzést további 19, részben publikált temető leletanyaga egészíti ki. A mikrorégió teleprészleteit tanulmányokból, adattári dokumentációkból, valamint az országos nyilvántartási rendszer (IVO) adataiból ismertem meg, amelyeket személyes megfigyeléseim és a leletanyagok közvetlen vizsgálata egészített ki. A régészeti lelőhelyek országos nyilvántartási rendszere és a múzeumok gyűjtőterülete az aktuális közigazgatási egységekhez igazodik. Míg a történeti-régészeti feldolgozást, értelmezést, a földrajzi környezethez, mint mikrorégiókhoz igazodva javasolt/érdemes elvégezni. A két adatfelvételi rendszert így a dolgozatomban ötvöznöm kellett. A korabeli települési struktúrát a hajdan működő/feltételezett úthálózathoz és folyami átkelőhelyekhez illesztve kíséreltem meg felvázolni. Így a tárgyalt mikrorégió három fontos útvonala és folyami átkelőhelyei (4-es, 5-ös, és 51-es főutak, és csepeli, soroksári, kén utcai, és Pesti révek környéke) szolgálták a feldolgozás keretrendszerét. A terület kutatástörténeti áttekintése, és természetföldrajzi ismertetése ez alapján valósult meg. A lelőhelyeket (az egyszerűség kedvéért) részben kerületenként ismerttettem, tettem ezt hasonlóan a katalógus fejezetben is.

A disszertáció területe Budapest délkeleti térsége, mely közigazgatási szempontból a 20. század közepéig nem volt a főváros része. A kisebb falvak – mint Gubacs, Soroksár, Szentlőrinc és Kispest – hosszú ideig önálló településként működtek. 1872 decemberében hagyták jóvá Pest, Buda és Óbuda egyesítését tíz kerület kialakításával, így Buda-Pest első formájában 1873. január 1-én jött létre. 1934–1940 között további négy kerülettel egészült ki a főváros, majd 1950-ben a környező települések hozzácsatolásával (16 nagyközség: Albertfalva,

---

¹ DÖVÉNYI 2010, 29–39.

² Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő 2015. Ásatásvezető: Terei György-Szigeti Judit

Békásmegyer, Budatétény, Cinkota, Mátyásföld, Nagytétény, Pesthidegkút, Pestszentimre, Pestújhely, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr, Rákosliget, Rákosszentmihály, Sashalom és Soroksár) 22 kerületre bővült területe, így létrejött Nagy-Budapest. Utolsóként Soroksár vált önállóvá: 1994-ben kivált Pesterzsébet területéből, és ekkor kezdte meg működését Budapest XXIII. kerületeként.³

Az elemzés természetföldrajzi határát a Duna, valamint egy jelentős közlekedési tengely – a 4-es főút, illetve az Üllői út – jelöli ki, amely a legfontosabb dunai átkelőhöz, a Pesti révhez vezetett. Az elemzett terület északi határát a 4-es főút vonalában (Pesthi út, Üllői út, Vöröshadsereg útja) jelöltem ki, nyugatról a Ráckevei-Duna-ág, és a Duna határolja a Csepel Ófalu átkelő térségében, míg északon pedig a Pesti rév, azaz a 4-es és az 51-es út találkozási pontja zárja le, ahová az utak befutnak. Déli irányban az elemzés határa az M0 főút vonala. A disszertáció így Budapest délkeleti részét és a Csepel-sziget északi (budapesti) területét, azaz öt kerület (XVIII–XXIII. kerületek) honfoglalás és kora Árpád-kori régészeti érintettségét elemzi, így sajátos mikrorégiós egységként értelmezve azt [*1. kép*].

A feldolgozás régészeti leletanyaga a Budapesti Történeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum KK Régészeti Tárában, és a Ferenczy Múzeumi Centrum gyűjtőkörének területéről származik. Pest vármegyei anyagból egyetlen temető került az elemzésbe, ez az Üllő Ilona úti honfoglalás kori temetője, mely az disszertáció északi határának útvonala mentén felfűzött temetők egyike, így igen fontos, közöletlen leletanyaga új adatokkal szolgált.⁴ A Pesti rév közelében két temetőt, a Károlyi kert kora Árpád-kori sírjait, és a Március 15-e/Eskü tér anyagát tudtam az elemzésbe bevonni.⁵

A terület mikroregionális elemzése leválaszthatatlan az átkelőktől, így a budai oldal temetőinek sorától. A temetők részletes elemzését nem tudtam elvégezni, de korábban publikált leletanyagukat, és helyzetüket, mint topográfiai adat szintén felhasználtam a disszertációban. A régió egészét a Duna nem elválasztja, hanem összeköti, mint tágabb régió az elemzést majd budapesti, illetve Pest megyei viszonylatban kell értelmezni.

A mikroregionális elemzés időbeli határát a 8–9. századtól a 12. századig jelöltem ki. A 9. századi megtelepedésre csak szórványos adatok álltak rendelkezésemre, illetve a 11–12. század fordulóján létrejött templomos helyek, és köréjük létesült 12–13. századi temetők feltáratlanok,

---

³ SZEKERES 1996, 269.

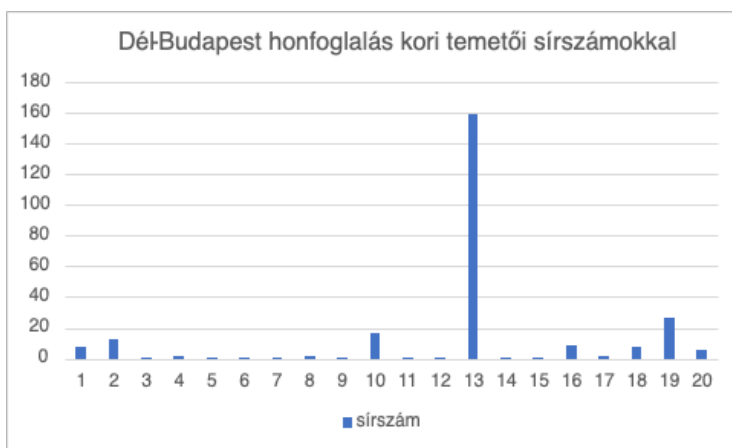
⁴ Köszönöm Tari Edítnek és Mesterházy Károlynak, hogy a temető publikálását átengedte számomra.

⁵ Köszönöm Bencze Zoltánnak (BTM volt osztályvezetője), hogy a leletanyagok megtekintését, és a kutatást 2013-ban lehetővé tette számomra.

vagy közöletlenek, így a templomos helyek szintén topográfiai adatként kerültek be az elemzésbe.

Sajnálatos módon Budapest főváros 19–20. századi kiépülése többnyire régészeti megfigyelések és feltárások nélkül ment végbe. Ennek következtében a honfoglalás kori leletek és sírok csak kivételes szerencsével menekültek meg a pusztulástól. A megmentésükhöz nemcsak a véletlen, hanem elkötelezett, a múlt iránt fogékony önkéntesek és szakemberek kitartó munkája is hozzájárult, akik kedvezőtlen körülmények között is igyekeztek megóvni a régészeti örökséget. A téglagyárak hatalmas mennyiségben igényelték a nyersanyagot, az agyagkitermelő gödrök, és a homokbányák a város ezen részét különösen gyakoriak voltak. A 10–11. századi temetők pedig a Duna mentén kiemelkedő homokdombokon sajnos aligha tudták elkerülni a bányászati munkákat.

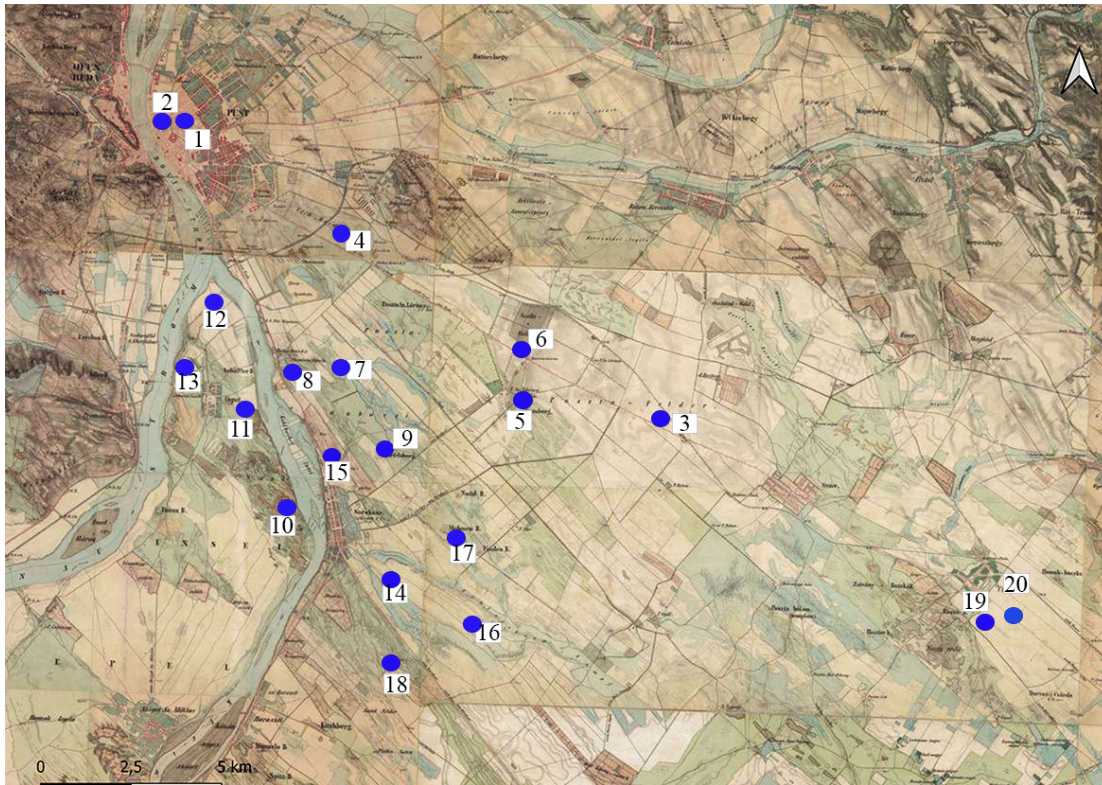
A disszertációban feldolgozott 20 lelőhely (temető: 262 + ? számú sírja) közül csupán egyetlen tekinthető teljesen feltártnak. Leletanyaguk azonban még szórványos jellegük ellenére is kiemelkedőnek tekinthetők (543 db tárgy és ezek párhuzamai táblákon megjelenítve). Izgalmas kép rajzolódik ki a temetők topográfiai adatai és az úthálózat viszonyának vizsgálatából. Külön érdekesség, és izgalmas adalékkal fog majd szolgálni néhány temető vázaiból készült genetikai elemzés is,⁶ ezen adatok a disszertáció részét nem képezik.

Dél-Budapest honfoglalás kori temetői. 1: Budapest, 5. kerület, Károlyi kert (Képtár kertje), 2: Budapest, 5. kerület, Eskü tér / Március 15. tér, 3: Budapest, 18. kerület, Üllői út (Vöröshadsereg útja) Benczúr utcával szemben, 4: Budapest 18. ker. Kispest-Pestszentlőrinc, Szivattyútelep, gépház., 5: Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc-Gloriette/Gilice tér, Varjú Sándor földje. 6: Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc–Gyártelep, 7: Budapest, 20. kerület, Knézich és Dessewffy utca sarok, 8: Budapest, 20. kerület, Attila u. 36, 40–42., 9: Budapest

⁶ Türk Attila, és Fóthi Erzsébet vezette projektekben vizsgálták a mikrorégió embertani anyagát. Az antropológiai vizsgálatokat Bernert Zsolt és Buzár Ágota végezték el.

20. ker. Pesterzsébet Szt. László utca 121. / Török Flóris utca 121., 10: Budapest 21. ker. Csepel-Királyerdő / Király-major, 11: Budapest 21. ker. Csepel Komáromi út, 12: Budapest 21. ker. Csepel, Szigetcsúcs, 13: Budapest 21. ker. Csepel, Szabadkikötő, 14: Budapest 23. ker. Soroksár, Vörös Október MGTSZ, 15: Budapest 23. ker. Soroksár Marx Károly úti homokbánya-Juta domb, 16: Budapest 23. ker. Mol Ásatás – Soroksár 11. lelőhely, 17: Budapest 23. kerület, Péteri-major, Csonthalom, 18: Budapest 23. ker. M0 autótút 9. lelőhely, 19: Üllő Ilona út (Pest vármegye), 20: Üllő Kund Gyűjtemény (Pest vármegye).

1. kép. A disszertációban elemzett honfoglalás és kora Árpád-kori temetők elhelyezkedése a 2. katonai felmérés térképén ábrázolva

1. A disszertáció területének történeti földrajza, régészeti érintettsége, és kutatástörténete

Az elemzett terület történeti, és természet földrajzi elemzését két kisebb területi egységre kell bontani. Külön tárgyalandó (eltérő leletanyaguk okán is) Budapest délkeleti négy kerülete (18–20, 23. kerület), illetve a Csepel-sziget északi, azaz a főváros 21. kerülete. A két területet a Ráckevei (Soroksári, vagy Kis) Duna-ág átkelői kötik össze a Csepel-sziget északi részével, így együtt alkotnak egy mikrorégiót. A keleti és déli utak a pesti révhez igyekezve érkeznek Budapest ezen részéhez, és utolsó lehetőségként átkelőhelyet nyújtanak a Csepel-szigetre, onnan pedig a Dunántúlra. [1. kép].

A mikrorégióális elemzéshez - a Duna közelsége miatt fokozottan - a korabeli vízrajzi viszonyok ismerete, így a vízzel borított területek, az átkelőhelyek elemzése elengedhetetlenül

szükséges. A letelepedés bármely történelmi korban a Duna vízállásától, az átkelőkhöz használhatóságától függött. A révhelyek voltak a régió letelepedésének központi elemei, a "szíve és a motorja." A már a bronzkorban létező utak is az átkelőhelyekhez vezethettek, majd a római korban a Limes kiépítésével nyomvonaluk gyökeret vert, és ezen a nyomvonalon haladtak a pesti rév irányába, érkeztek keleti, és délkeleti irányból a Dunához.⁷

A vizsgált terület települési struktúráját alapvetően a Duna, a rajta való átkelés lehetősége/szükségessége, illetve az átkelőhelyekhez vezető utak nyomvonala határozta meg. Budapesten túlmutató, annak tágabb területe (agglomeráció) alkot egységesen egy mikrorégiót, amit a dunai átkelőhelyek (révek) környékének lakottsága, működése tartott dinamikus fejlődésben. A révek két oldalán testvértelépülések alakultak ki. Jól ismertek a pesti, megyeri révek két oldalának települési rétegei, ezek régészeti nyomai. A délbudapesti Duna szakaszon ismert révhelyek: a Soroksár - Csepel-Királyerdő, és Gubacs - Csepel falu, az északi szigetcsúcs, és Csepel falu – Albertfalva.⁸ Az ősi (bronzkortól) utak elkerülték a vízjárta területeket - a Duna ciklikus áradása folytán többnyire mocsaras-lápos vidékek lehettek - így a magasabban fekvő dombhátakhoz alkalmazkodtak. A településhálózat is a természetföldrajzi adottságokhoz igazodott, így választották ki a Dunával párhuzamosan futó hosszanti dombhátakat és kisebb magaslatokat a településeik, és a temetőik létesítéséhez.⁹

Budapest az úgynevezett *vásárvonalak egyikén* fekszik, melyek eltérő földrajzi területek (jelen esetben hegyvidék és síkság) érintkezési pontjaiban alakultak ki, ahol a különböző gazdasági adottságú területek árut cseréltek. Ilyen területek az ország több pontján voltak - jelen esetben, a fővárost vizsgálva a Duna kiemelkedő fontossággal bír - hiszen egyben képez összekötő útvonalat, és választ el területeket egymástól.

A középkori Buda, Pest és Óbuda között három fontos révhely működött. A Margit híd pesti hídfőjétől déli irányban helyezkedett el Jenő falu, amit Révjenő-ként is említenek. A falut többnyire hajósok, és királyi révészek lakták. A *Jenő rév* a budai oldalra, Felhévízre szállított.¹⁰ A *Pesti-rév*, Pest (Nagy- vagy Ópest) és a KisPest (Alhévíz) között, a mai Erzsébet-híd helyén szolgálta az átkelést. Pest legkorábbi említései a település kereskedelmi, gazdasági életével kapcsolatos adatokkal szolgálnak. Jelentős jövedelem származott a vámok, a rév és vásártartás bevételeiből, ami felett a király rendelkezett. Régészeti adatok híján csak feltételezhető, hogy a

---

⁷ NÉMETH-SZIRMAI 2010, 34–35. ábra

⁸ I. MELIS 1983, 30.

⁹ I. MELIS 1983, 27; Csepel-sziget vonatkozásában: SZILAS-Tóth 2017.

¹⁰ GYÖRFFY 1997, 157.

révhely és a vásárhely egymás közelében lehetett, és ezekhez jól kiépített, minden évszakban használható utak vezethettek. A városmag a balparton álló 3-4. századi római erőd lehetett, amit a honfoglalók ismertek, még álló falait használhatták.¹¹ Anonymus szerint Pest várát izmaelita (volgai) bolgárok (böszörmények, kálizok?) lakták, a király nekik adta a rév vámszedésének jogát, míg a révészek bolgár-szlávok lehettek.¹² A *Megyeri-rév* kiemelten fontos átkelőhely volt, mely a Szilas patak torkolatánál fekvő Megyer faluból kínált átkelést a Dunán.¹³ A rév Békásmegyer és Káposztásmegyer között köthette össze a Duna két parját (mai M0 Duna-híd helyén). E három fontos átkelőhely mellett meg kell említeni a *Csepeli-révet*, mely a déli irányból érkezőknek nyújtott átkelési lehetőséget Pestet kikerülve a Dunántúlra.

A révhelyek gyakran praktikusán meleg vizű források környékén létesültek, melyek télen is biztosíthatták az átkelés lehetőségét.¹⁴ Budapest földrajzi helyzete okán a Kijevi út egyik fontos átkelőhelyét is biztosította.¹⁵ Az kijevi út a Duna vonalát követve nyugati irányból a Dunakanyarba ütközött, itt Vácnál elhagyhatta a folyó vonalát, ekkor azonban a Cserhát déli nyúlványába, és a Gödöllői dombságba, azaz haladási nehézségbe ütközött, így ennél talán kedvezőbb volt délkeleti irányba fordulni, és a Pesti-réven átkelve az utat lankásabb vidéken folytatni keleti irányba.¹⁶

1.1. A Csepel-sziget természetföldrajza, és a révhelyek

A Csepel-sziget 11–12 ezer évvel ezelőtt az Alföld nyugati felének lesüllyedése, és a Duna hordalékának felhalmozás során alakult ki (a Duna a Budai-hegység vonaláig kihasználva a terjeszkedés lehetőségét, a hordalékot már csak maga előtt, és keleti irányba tudta lerakni), mely zátonyt képezve halmozódott fel szigetként. A Duna a hordalék akadálya miatt két ágra szakadt, közrefogva ezzel a Csepeli-síkságot, és létrehozva a Ráckevei (Soroksári) Dunaágot, mely Tassnál torkollik vissza a főágba. A Csepel-sziget a maga 57,3 km hosszával, 4–9 km szélességével ennek a tevékenységnek a terméke. A Ráckevei (Soroksári) Dunaág 58 km hosszú, és átlagosan 150–300 m széles.¹⁷ [3. kép]

---

¹¹ I. MELIS 1983, 35; GYÖRFFY 1998, 538–550.

¹² GYÖRFFY 1997, 188–191; GYÖRFFY 1988, 130–140; GYÖRFFY 1998, 544.

¹³ GYÖRFFY 1997, 157–158.

¹⁴ KUBINYI 2000, 13, 30.

¹⁵ GYÖRFFY 1997, 79.

¹⁶ KUBINYI 2000, 13–14.

¹⁷ DÖVÉNYI 2010, 34–38.

2. kép. Csepel-sziget ábrázolása a Lázár-térképen, Tabula Hungariae 1528 előtt.

3. kép. Rosenfeld Csepel-sziget térképe 1728.

A Csepel-sziget vízjárta és vízzel minden oldalról határolt területi egység, mely nehezen megközelíthető, és letelepedésre a vízpart menti dombhátak kivételével aligha volt alkalmas. A sziget északnyugati részén elhelyezkedő Szabadkikötő területe is holtmeder ágakkal szabdalva, magas ártéri terület volt, ennek okán az őskortól megtelepedésre alkalmas terület volt. A régészeti kultúrrétegek gyakran a mai talajszinttől 2–3 méter mélyen vannak. A jelenkori feltöltések alatt gyakran találunk a Duna áradásának maradványaként löszös rétegeket, melyek 20–30 cm vastagságban is elfedhették a régészeti korok objektumait.¹⁸ Ezek a rétegek sokszor váltakozva jelentkeznek, azaz a löszös áradásos rétegek gyakran több korszakra keltezhető őshumusz rétegeket fednek, színes réteges mintázatot alkotva. A sziget északi részén a régészeti

¹⁸ HORVÁTH ET AL 2006, 17–19; SZIGETI 2016, 91–92.

lelőhelyek a Duna vonalát, annak magas partját követik, a sziget középső részén többnyire az őskorból vannak régészeti adataink [1. tábla].¹⁹

A Dunaágakat *szigetek* szabdalják, melyek a tárgyalt korszakban még nagyobb számban tagolták a vidéket. A hajdani szigetek közül jelenleg ismert fontosabbak a Nagy-Dunai Háros-sziget, és a 14 Ráckevei Dunaág szigete közül a Molnár-sziget.²⁰ A szigetekon gyakran nem ismerünk régészeti lelőhelyeket, ennek oka az áradásokban keresendő, így a Duna kiöntésekor a szigetek rendszeresen víz alá kerülhettek, így letelepedésre alkalmatlanok voltak. A szigeteket átkelésre, révhelyek működtetésére, vagy hajómalmok létesítésére használhatták [3–4. kép].

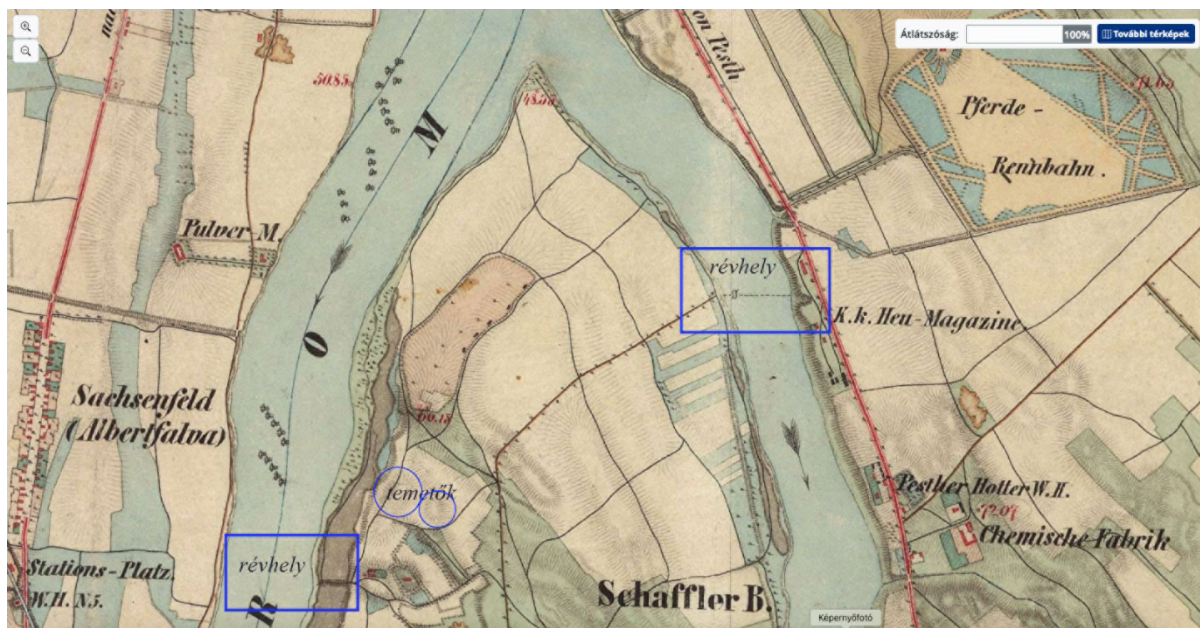
4. kép. Csepel-sziget nyugati része 1696 körül, Marsigli műhely.

Az Öreg vagy Nagy-Dunán jelenleg egy híd nyújt átkelési lehetőséget, ez Szigetszentmiklós magasságában az M0 híd. A Ráckevei Dunaágon már több átkelő ismert, az egyik a Gubacsi híd Pesterzsébetnél, az Árpád híd Ráckevénél, az M0 híd Szigetszentmiklósnál és Dunaharasztnál a vasúti híd. Nyomvonaluk gyakran a hajdani révek vonalát követik. A Csepel-sziget északi részén használt *révhelyekről* kevés adat maradt fent, ám mind a két Dunaágon több átkelőhely van, és volt a történelmi időkben is. Ezek egyike a Nagy-Dunán Csepel Ófalu és Budafok között működött, fontos volt Szigetszentmiklós és (Nagy) Tétény közti átkelő, Tököl és Százhalombatta, Szigetújfalu és Ercsi, illetve Dunaadony és Lórév között szintén kiemelt fontossággal bírtak az átkelőhelyek. A Ráckevei Dunaág egyik révhelye a *Gubacsi rév*, Gubacs

¹⁹ SZILAS-TÓTH 2017.

²⁰ GYÖRFFY 1998, 189–190.

faluval szemben üzemelt.²¹ Fontos átkelőhely volt az északi szigetcsúcs alatt a mai Kén utca magasságába érkező *Kis-Dunai révhely*.²² [5. kép]

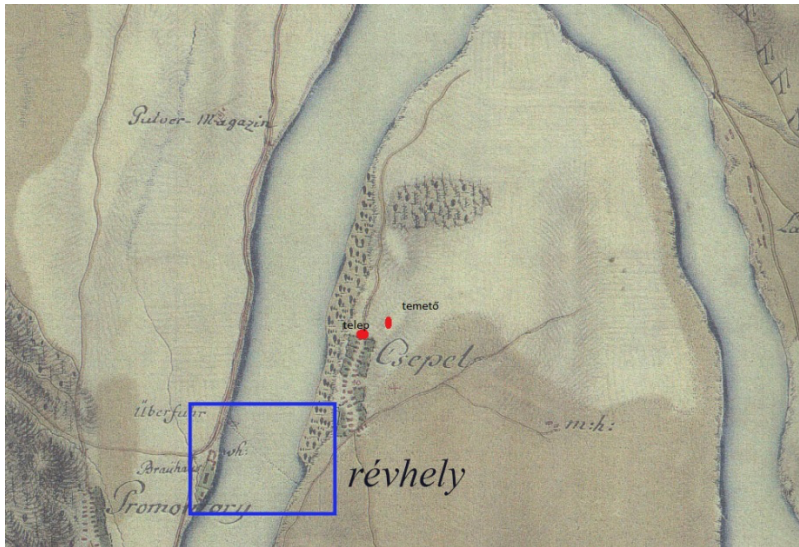
5. kép. A 2. katonai felmérésen a honfoglalás kori temetők helyzete, a Nagy-Dunai rév, és a Ráckevei Dunaág Kén utcai révhelye látható.

A Nagy-Dunai rév 1938-ig Csepel Ófaluban működött, Budát, Promontort kötötte össze a szigettel.²³ [5–7. kép] A Ráckevei Dunaág révhelyei közül jelenleg a soroksári üzemel, mely Csepel-Királyerdő magasságba nyújt átkelési lehetőséget komp segítségével.

²¹ GYÖRFFY 1998, 193.

²² PERÉNYI 1934, 12, 97: "A főút folytatásaként északnak, majd az Orgován-dűlőtől északkelet felé egy akác és fűzfákkal övezett út húzódott, mely út volt Csepelnek – az 1872-ben készült zárógát és zsilip készítése előtt - a legforgalmasabb útja ugyanis ennek a végén volt, a mostani Budapest Kén utcai iskolájának átellenében a Kis Dunai rév, hol kompon keltek át a lakosok, ha naponként Pesten, de főleg Budán terményeiket eladni akarták. Az átkelésre a megjelölt hely volt a legalkalmasabb, mert a réven alul a vízszélességgel együtt 1 km, sőt néhol szélesebb ártér volt, mit a régi partok körvonalaiból is látni lehet. Ezek az árterek tele voltak apró szigetekkel, süllyedő, lápszerű területekkel."

²³ PERÉNYI 1934, 97: "A másik rév, mit Nagy révnek, Nagy Duna révnek is neveztek, a Kert Ó-falu dűlőnél, akác és egyéb fák, orgonabokrok közt vezetett le a Nagy Dunáig s kompon, csónakon mentek át a település első idejében Budafokra, illetve a mai Alberfalva területére, részben urasági szőlők (Szavoyai Jenő ültette az első szőlőtökeket Budafokon) a jobbágyföldek, részben az urasági földek megművelésére, vagy vasárnaponként a csepeli nép ivott, táncolt, mulatott....A zárógát és zsilip elkészítése után, melyet a fent említett években fáklyásmenettel avattak fel, Csepel-sziget mindinkább veszített sziget jelentőségéből a Kis Dunai rév megszűnt, a Nagy Dunai rév jelentősége pedig már akkor lehanyaglott, mikor a budafoki jobbágytelkeknek a csepeliakkal való kicserélése megtörtént."

6. kép. 1. katonai felmérésen a Nagy-Dunai révhely Csepel falu alatt.

7. kép. 1810–1820 Buda-Pest környékének katonai célú várostérképe, a Nagy-Dunai révhely ábrázolásával.

Csepel, Szabadkikötő, Csepel Ófalu fekvése

Csepel-szigetről az első részletes leírás Anonymus művében, a „Duna-szigete” című fejezetében olvasható, aki a 12. századi királyi tulajdonjogot, és a kor viszonyait vetíthette vissza a honfoglalás korára.²⁴

„Azután Árpád fejedelem elindult arról a vidékről, ahol most Bodrog vára áll, és a Duna mentén egészen a Nagyszigetig vonult. A sziget magasságában letáboroztak, a fejedelem és előkelői a szigetre vonultak, majd a Duna vizétől védett hely termékenysége és gazdagsága láttán azt elmondhatatlanul megszerették, és úgy határoztak, hogy a sziget a fejedelemé legyen, s

²⁴ GYÖRFFY 1988, 34; RÉVÉSZ 2020, 45.

mindegyik előkelő tartson itt udvart egy faluval. Árpád fejedelem azon nyomban mesterembereket hívott egybe, és pompás fejedelmi épületeket építtetett velük. A hosszú úttól elcsigázott lovaikat oda terelték, és parancsára legeltették, lovászainak mesterévé pedig egy kunt (Cumanus), egy Csepel nevű igen bölcs férfit tett meg. Az itt időző Csepel lovászmesterről nyerte a sziget a Csepel (Sepel) nevet, s így hívják mind a mai napig. Árpád fejedelem és előkelői mindkét nembeli szolgálóikkal itt maradtak békében és erejük tudatában április hónapjától októberig.”²⁵

Györffy György feltételezése szerint *kun* néven a jegyző talán a kabarokra gondolhatott, és Anonymus *Sepel* elnevezése egy mára elveszett korábbi forrásból származhat.²⁶ A *Csepel* elnevezés eredetére többféle magyarázat született, lehetséges személynévként értelmezni, így török *szennyes, zavaros, piszkos, sötét, rossz idő, vihar (cepel)* jelentéssel bír, illetve származhat a magyar tájnévi *bozót, cserje, növendékerdő (cseplye, csepely)* szóból is.²⁷

A Csepel-sziget középkori nevén Nagysziget (*Magna Insula*) Fejér megye része volt, ami 1200-tól az oklevelek említése alapján már önálló ispánság volt (a comitatus megnevezés 1272-ben tűnik fel az oklevelekben).²⁸ Az csepeli ispánság a királyi ménes őrzését kapta feladatul, mely Anonymus szerint ez már a 10. században megtörténhetett. A zalavári apátság 11. századi összeírásába bedolgozott 1019-ben I. (Szent) István nevében írt hamis oklevél szerint, a Csepel-szigeti csikótizedet az apátság kapta.²⁹ II. Géza (1141–1161) 1148. évi oklevele I. (Szent) László király (1077–1095) adományára hivatkozva a király szigeteként jelöli meg a *Nagyszigetet (magna insula regis)*, amely arra utal, hogy az már az államalapítást követően királyi tulajdonban lévő uralkodói uradalom volt.³⁰ Csepel-sziget adottságai (vízben gazdag, illetve vízzel körülvett) lehetővé tették, hogy a királyi ménest itt őriztessék, gazdag vadállománya miatt pedig kedvelt vadászterületté is tette azt, a 12–13. század fordulójára erdőispánságot szerveznek rajta. Ettől kezdve a sziget az 1259-ben először említett ispán joghatósága alá került, és az egész középkoron át királyi, majd királynéi birtok maradt, királyi udvarházzal, amelynek ellátásáról a 13. századtól a nagyszigeti ispán gondoskodott.³¹

---

²⁵ Anonymus, *Gesta Hungarorum*. Caput 44.: ANONYMUS–KÉZAI 1999, 37–38. (Veszprémy László fordítása).

²⁶ GYÖRFFY 1975, 253.

²⁷ KISS L. 1983, 160.

²⁸ GYÖRFFY 1998, 191.

²⁹ GYÖRFFY 1998, 189. ÁMF IV. 198.; DHA I.91.

³⁰ DHA I. 308.; BTOE I. 3. 1. sz.

³¹ GYÖRFFY 1997, 84.; ÁMF IV. 191.

A sziget északi részének központja a középkorban feltehetően *Csepel falu* volt, mely a 16. században már mezőváros.³² A török uralom alatt valószínűleg a falu teljesen elnéptelenedett, mert 1690-ben mint *elhagyott helyet*, 1695-ben pedig mint *pusztát* említik.³³ A régi falu helyének újbóli benépesülése a 18. század elején történt meg. Erre egy 1712-ben kelt szerződés lehet a bizonyosság, eszerint a Svábföldről érkező telepesek engedélyt kaptak az uradalomtól a Szigetcsúcson lévő pusztára („*das Öed gelegene Dorf*”) benépesítésére, ott, ahol a „*Lust Haus*” romjai állnak.³⁴ A telepesek a régi, középkori falu mellett telepednek le, az említett romok a török időkben elpusztult falu, és/vagy udvarház maradványai lehettek. Ennek a falunak a helyét a korabeli térképek mind a mai Szabadkikötő területén jelölik „Ófalu” elnevezéssel.³⁵

A királyi udvarház elhelyezkedése, természetföldrajzi környezete

Az udvarház, vagyis *kiemeltem fontos és feltűnő épület maradványai* a 19. század közepén még ismertek, és láthatók voltak. Bognár József 1843-ban így ír róla: „*Az első helységinek alapjait e szigetben még nemzetünk ős elei vetették meg, a fenebb említett osztályban ugyan is Árpádnak esvén a sziget felső része, ott azonnal megkezdé az építést és a mostani Csepel falu mellett fejedelmi lakházat csináltatott magának. Már erre nézve is valóban érdemes épületnek még a barbár pusztításai dacára is szinte a múlt század végével meg látható kőmaradványai, tisztos kíméletet érdemeltek volna, de ezeket a mi időnkben annyira elhagyták a csepeli német, illetve rácz falubeliek által romboltatni, hogy most már csak régi helyének nyomait mutogatják.*”³⁶

Az udvarház helyére csupán utalásokat találunk, régészeti nyoma nincs.³⁷ A fentebb említett telkeket átvétítve a mai állapotokra, látható, hogy az ún. *Beatrix kastély* a Gabonaház mellett, tőle nyugati lehetett, mára beépített kikötőrészben. A másik négy telek pedig a kikötő vízében van, azaz a kikötő kiépítésekor elbányászhatták a falmaradványokat.

A fent leírt udvarház és 10–17. századi településrészletek, a falvak, és temetők elpusztításáért a 20–21. század építkezések tehető felelőssé. Kezdődött a terület rombolása a Csepel-sziget északi részén, annak is nyugati oldalán egy nagyszabású kikötő létesítésének tervével (1896-

---

³² PERÉNYI 1934, 19.

³³ KUBINYI 1959, 229.

³⁴ KUBINYI 1959, 229. Kubinyi értelmezésében a *Lust Haus*: középkori romok, emlékek.

³⁵ 1786–os I. Katonai felmérés, Pest és környéke áttekintő térkép 1775; Pest–Buda–Óbuda áttekintő katonai célú várostérképe 1810–20/1823. OSZK Térképtár. Szabadkikötő területére lokalizálja Csepel falut I. MELIS 1998, 309.

³⁶ BOGNÁR 1943, 120.

³⁷ GYÖRFFY 1998, 191, 200; I. MELIS 1999, 291–292; I. MELIS 1998, 309.; Ugyanő 1983–ban már említ nagy, erős falakat, melyeket Csepel faluval hoz kapcsolatba. A falu helyét a térképen azonban északabbra jelöli, nem a Szabadkikötő területére. I. MELIS 1983, 25, 95, 25. ábra.

ban) mely tervet 1907-ben véglegesítettek, de a munkálatokat csak 1912-ben kezdték meg. 1924-ban átadták első ütemeként a Petróleumkikötőt, amit 1928-ban a Duna balparti kikötői pályaudvarral együtt, Vámmentes kikötő néven Horthy Miklós kormányzó avatott fel.³⁸ Sajnálatosan a kikötő első ütemével a Csepel Ófalu magját, templomát, révhelyét, piacterét, és temetőjének egy részét már a 20. század elején elpusztították.³⁹ [6. tábla 1–6].

A Csepel, Szabadkikötő kiemelt természetföldrajzi szerepe a mai intenzív beépítések ütemén is látszik. Kiváló adottságai miatt, átkelőhely, és kikötő volt, és jelenleg is ezt a szerepet tölti be a Csepel-sziget teljes északnyugati területe. A Szabadkikötő mai területén 1838-ig működő révhely a sziget belső úthálózatával további révhelyekkel állt kapcsolatban. A mai Kén utcánál még 19. század elején is működött az átkelőhely.

A Ráckevei Dunaágon a mai napig Soroksár és a sziget között a Molnár sziget déli végénél rév üzemel, illetve Gubacs falunál is sejthető egy révhely a mai Gubacsi híd környékén. A Csepel Ófalu révhelytől észak-déli útvonal vezetett a Háros-szigetnél, a Csút/Csöt falunál elhelyezkedő átkelőhelyhez.⁴⁰

A Csepel, Szabadkikötő területén annak ellenére ismert több régészeti lelőhely, hogy közel 150 éve intenzív pusztítás kíséri a jelenkori kikötő kiépítését. A kikötők vonalát kezdetben talicskával kubikosokkal ásatták ki, majd nagyipari eszközökkel folytatták a munkát. A régészeti jelenségek nem jelentettek akadályt a munkálatokban. Sajnos a 20. század elején első ütemben így termelték ki Csepel Ófalu templomát és piac terét, a templom körüli temetővel. Majd folytatták ettől északi irányban az udvarházzal, és temetők, telepek sorozatával a pusztítást. A lelőhelyek a sziget északnyugati részén a középső rézkorral kezdődnek, jelentős a bronzkori jelenlét, és ismert a késő vaskor 96 síros temetője. A római kor nem igazolt a területen, hiányzik a népvándorlás kor első fele. Késői időszakában megjelennek az avarok egy nagy kiterjedésű 7. századi temető 102 sírját sikerült megmenteni, illetve a 8–9. századból is ismert a temető félszáz sírja. A 8–9. századból már teleprészlet is napvilágra került, a 10–11. századra pedig teleprészlet, és temető a bizonyosság. A 12–13. század szálláshelyeit is több ponton feltárták, és van adatunk 15–17. századi jelenlétre is a Szabadkikötő területén.⁴¹ [1. tábla].

---

³⁸ SOMOGYI 1929, 12–14.

³⁹ A kikötő kutatástörténeti áttekintése külön fejezetben olvasható.

⁴⁰ GYÖRFFY 1997, 171–172; I. MELIS 2002; I. MELIS 2004. A révhely, vagy kikötő fa építményei a mai napig láthatók a Dunában.

⁴¹ HORVÁTH–KELÉNYI 2013; SZIGETI 2016; SZIGETI 2018; SZILAS–TÓTH 2017; SZIGETI ET AL 2020.

1.2. A Ráckevei (Soroksári) Dunaágtól keleti irányban fekvő terület (Dél-Budapest) természetföldrajza

11–12 ezer évvel ezelőtt a pleisztocén időszakában a területen megszűnt a Duna kisebb nagyobb ágainak időszakos folyása, és kialakult egy medence, a Ráckevei Dunaág és a Duna-Tisza közti homokhátság között. A Csepeli síkság, a Solti síkság és a Kalocsai-Sárköz által fedett területet Pesti Dunavölgynek, vagy Pesti síkságnak nevezzük. Az áradó Duna a kisebb nagyobb mélyedésekben hagyta vizét, ezért a terület mocsaras, lápos vidék volt. Dunaharaszti alatt feltételeznek egy Ős-Duna medret, mely Bajánál talált vissza a mederbe. Árpád-kori okleveleinkben ezt a vidéket Sárvíznek is nevezik, mely utalhat a mellékág létezésére, illetve az áradásokból itt maradt vizekre is.⁴² Perényi szerint ez a terület, melyet az Ős-Duna ága, azaz a 3. meder határolt le, nevezik Magna Insulanak.⁴³

A Gyáli-patak a Ráckevei-Dunaág egyetlen mellékvize, Maglód, Monor és Gyál felől gyűjti össze a vizeket. Az Árpád-korban feltűnő *Soroksár* névvel azonosította a vizet Györffy György. A patak a gyáli Tófőnél tóvá bővült, feltételezhetően a Molnár-sziget déli végénél beérkező patak adhatta a nevet Soroksár falunak is (vagy fordítva).⁴⁴ Jelenleg a patak medre (Gyáli I. számú főcsatorna) szinte teljes hosszában betonszéllel szabályozott, mellette a magaslatokon régészeti lelőhelyek sora mutatja a történelmi korokban végig fontos szerepét. A Gyáli patak fontos szerepet játszott a terület Duna áradása utáni vizeinek összegyűjtésében, ebben a belefutó tekergő erek segítettek. Az 1872-es gubacsi zárógát avatásával a vizek természetes lefolyása fokozatosan, és mára végérvényesen átalakult. Immár a gát megakadályozza a Ráckevei Dunaág áradását, ám déli irányból előfordulhat visszatöltődés, ekkor a már alig-alig vízjárta erekben újra megállhat a víz. Jelenleg a terület teljes csatornázása megtörtént, az erek természetes vízvezető szerepe eltűnt, az árhullámok nem fenyegetik a Ráckevei Dunaág mellékét.

---

⁴² GYÖRFFY 1998, 497.

⁴³ PERÉNYI 1934, 19; GYÖRFFY 1998, 497.

⁴⁴ GYÖRFFY 1998, 497.

1.3. Kutatástörténet

Budapest honfoglalás és kora Árpád-korának kutatásával kezdetben többnyire érintőleges foglalkoztak a történészek, és régészek. Az első összefoglaló munkaként László Gyula 1942-ben megjelent tanulmányát kell kiemelni.⁴⁵ László Gyula Budapest honfoglalás és kora Árpád-korának elemzését, régészeti leletanyagának ismertetését és értelmezését, az utak és a dunai átkelőhelyekre fűzte fel, és e természetföldrajzi adottságokat, mint a letelepedés alapvető szempontjaként mutatta be. László megállapította, hogy a Pest környéki honfoglalás kori temetők elhelyezkedése (15 lelőhelyet ismert 1942-ben), létezése erősítik Pest, azaz a pesti rév szerepét.⁴⁶ A lelőhelyeket ismertetésekor felhívta a figyelmet a honfoglalás kori temetők alacsonyabb sírszámára, összevetve azokat az avar kor viszonylagos nagy temetőivel. A letelepedés struktúrájába nagyjából azonos rendszert talált, és folytonosságot feltételezett az avar kor és a honfoglalás kor között. Véleménye szerint a honfoglalók a budai részekben a révek környékét, és a völgyekben futó utakat szállták meg, a pesti oldalon pedig az Üllő felé vezető út vonala volt kiemelten fontos számukra (Pesti rév és Üllő közti). A Gödöllő irányába mutató útvonal érintettsége a keleti kapcsolatok fontosságát mutatta. A nagy sírszámú avar temetők mindig víz melletti dombos részekben fekszenek, hiányoznak a néhány síros temetők ebből a korból, ez a struktúra a nagyállattartásra, téli-nyári szállásváltóra utalhat, olyan szokással, amikor a halottjaikat az adott (aktuálisan használt) temetőbe vitték elhantolni. A magyarok letelepedése az avar korhoz hasonlóan a temetők elhelyezkedéséből volt kutatható. A temetők csomópontokat jelölnek ki, melyek bizonyos távolságra vannak egymástól, kis sírszámmal, és gondos temetéssel. László megfogalmazta az 1942-es munkájában a "szállási temetők" fogalmát.⁴⁷ Hosszasan értekezik a kereskedelmi utakról, mint a letelepedés rendjének alapjáról, térképlapon ábrázolt Kárpát-medencei útvonalak szemléltetik elméletét. A térképén feltüntette a dirhemek, tarsolylemezek, 9–10. századi kétélű kardok és Karoling leletek elhelyezkedését is. A honfoglalás korát így egységes rendszerként ábrázolta.⁴⁸

A 10. században a Kárpát-medencébe érkező ember (honfoglaló magyarok) egy már létező, és aktívan használt úthálózatot találhattak, amit természetesen ők is igénybe vettek. Ezek az utak az évezredek óta használt dunai átkelőhelyekhez vezettek, melyek karbantartása létfontosságú volt a mindenkor itt élő népeknek. Az utak ellenőrzése alapvető előfeltétele volt a folyami átkelőhelyek birtoklásának, amelyet az ide érkező új népcsoportok igyekeztek mielőbb

---

⁴⁵ LÁSZLÓ 1942.

⁴⁶ LÁSZLÓ 1942, 797.

⁴⁷ LÁSZLÓ 1942, 800–802.

⁴⁸ LÁSZLÓ 1942, 802–809, 43. kép.

megszerezni, vagy legalább is biztosítani kívánták maguk számára a folyamatos átkelés lehetőségét. Mivel a honfoglaló magyarok már a 9. század közepétől úgymond "kalandozó hadjáratokat" folytattak a Kárpát-medencétől nyugati irányba, így a dunai átkelők helye, és birtokviszonyai nyilvánvalóan nem volt ismeretlen számukra a feltételezett 895. évi honfoglalás időpontjában. Talán már birtokolták azokat, vagy kapcsolatrendszerük okán biztosították maguknak a mindenkori átkelés lehetőségét.⁴⁹

1975-ben elkészült Budapest történetének nagyszabású összefoglaló munkája, melyben a honfoglalás kora viszonylag csekély helyet kapott. A fejezet megírásával Nagy Tibort bízták meg, aki röviden ismertette az addig múzeumba került honfoglalás kori leleteket, és lelőhelyeket régészeti megközelítésben. Ekkor találkozhattunk először a sajátos szemlélettel, amely a régészetet a történettudománytól elkülönítve kezeli.⁵⁰ Ugyanebben a kötetben a honfoglalás korának történeti részét Györffy György ismertette, a régészettel ellentétben nagyobb lélegzetű tanulmányban fogalmazhatta meg eredményeit. Györffy hangsúlyozza helytörténész szerepét, és kiemeli, hogy a régészeti forrásanyag nem választható el a történetitől, így az ismert 30 lelőhely régészeti anyagát kiemelkedően fontos forrásként kezelte Budapest történetének ismertetéséhez. Györffy megfogalmazta a honfoglaláskor letelepedésének sajátosságait, és Pest-Buda történetének kezdeteit.⁵¹

Budapest történetének régészeti kutatását Irásné Melis Katalin végezte, aki több évtizedes Budapesti Történeti Múzeumban eltöltött munkájával számtalan ásatással, és feldolgozással járult hozzá a főváros korai történetének megismeréséhez. László Gyula tanítványaként a fent vázolt utak és átkelők rendszerében az újabb régészeti adatok felhasználásával elemezte újra Budapest honfoglalás és kora Árpád-korának települési struktúráját.⁵² Az 1983-ban megjelent alapművében összegyűjtötte, és elemezte a Pesti síkság 10–13. századi temetői, telepeit. Kiegészítette László gyűjtését, immár 22 lelőhelyet sorolt csak a pesti oldal 10–11. századi lelőhelyei közé. Külön elemezte a 10. század utolsó harmadáig datált temetőket, és a 10. század utolsó harmadától a tatárjárásig keletezett sírmezőket.⁵³

A terület Árpád-kori történeti földrajzát, az Árpád-kori falvak okleveles említéseit Györffy György munkájából ismerjük. Az általa térképen ábrázolt faluhelyek csupán részben megalapozottak régészeti adatokkal, többnyire írott források alapján helyezte el a kutató az

---

⁴⁹ RÉVÉSZ 2020, 17–18.

⁵⁰ NAGY 1975.

⁵¹ GYÖRFFY 1975, 249–273.

⁵² I. MELIS 1983; I. MELIS 1992a–b; I. MELIS 1997; I. MELIS 1998; I. MELIS 1999; I. MELIS 2005; I. MELIS 2007.

⁵³ I. MELIS 1983, 11, 6. kép.

említett falvakat Budapest területére. Györffy az okleveles említések alapján meghatározható falvak történetét elemezte munkájában. Így alapvető szakirodalomként használható munkája Csepel falu, és maga Csepel-sziget történetének megírásakor.⁵⁴ 1997-ben jelent meg Györffy György *Pest-Buda kialakulása* című könyve, melyben a szerző Budapest történetét a honfoglalás korától a 13. századig végig írta le (*alcím: Budapest története a honfoglalástól az Árpád-kor végi székvárossá alakulásig*).⁵⁵ Külön bekezdést szentelt a kötetben a szerző Csepel-sziget leírására, a *Szigetek* című fejezetben.⁵⁶

Kubinyi András rövid tanulmánya kiemelendő Budapest korai történetének kutatástörténetet összefoglalva. Sajnos néhány mondatban említi csak a honfoglalás időszakát, hangsúlyozva, hogy a lelőhelyek főként az utak menték vannak, és jellemzően a Duna bal partján. Egy térképen ábrázolta a főváros környéki falvakat a középkor végén, Budapest déli területét is érintve.⁵⁷ Kubinyi András több tanulmányban, és könyvrészletben foglalkozott Budapest déli részének, Csepel, Soroksár és Pesterzsébet történetével.⁵⁸

A mikrorégió honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek és falvainak régészeti érintettségét Jómagam és Bencze Zoltán több tanulmányban elemeztük.⁵⁹ Az M0 déli szektorának megelőző feltárásai az elemzett korszakból egy 8 síros honfoglalás kori temetőt, és egy 10–13. századi településrészletet hoztak napvilágra.⁶⁰ Csepel, Szabadkikötő területén a 20. század közepétől több alkalommal kerültek napvilágra régészeti jelenségek.⁶¹ Régészeti feltárásokra első alkalommal 2008–2009-ben kerülhetett sor. Ekkor Zádor Judit, Terei György és Szigeti Judit vezetésével sikerült lokalizálni egy 9/10–16. századi település 150 objektumát, és a 10–11. századi temetőt, annak 143 temetkezését, melyek feltehetően a hajdani Csepel faluhoz köthető régészeti jelenségek voltak.⁶²

A disszertáció területét érintő elemzések sorából ki kell emelni Révész László nagydoktori értekezését, mely 2020-ban önálló kötetként jelent meg a *Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei* korpuszszorozat 13. kötetként.⁶³ A szerző a térségre vonatkozó mikroregionális elemzésében sajátos földrajzi egységben fűzte össze a *Dunamelléki-síkság 10.*

---

⁵⁴ GYÖRFFY 1998, 189–193, 198–200.

⁵⁵ GYÖRFFY 1997.

⁵⁶ GYÖRFFY 1997, 174–175.

⁵⁷ KUBINYI 2000, 17–21, 1. kép.

⁵⁸ KUBINYI 1959; KUBINYI 1961; KUBINYI 1972.

⁵⁹ BENCZE–SZIGETI 2010; BENCZE–SZIGETI 2015; SZIGETI 2016.

⁶⁰ BENCZE 2017; TEREI 2017.

⁶¹ ZOLNAY 1968, 56; I. MELIS 1983, 15; I. MELIS 1997, 59, 21. kép 1–5; I. MELIS 2005, 73; SZIGETI 2016, 89–91.

⁶² BENCZE ET AL 2009; TEREI 2015; SZIGET ET AL 2016; SZIGETI 2017; SZIGETI 2018.

⁶³ RÉVÉSZ 2020.

és 11. századi temetői-nek elemzését fejezetben.⁶⁴ A tárgyalt területet a szerző - azaz a Pesti-síkság (kistájai: Vác-Pesti-Dunavölgy, Pesti-hordalékkúp-síkság, a Csepel-Mohácsi-síkság (kistájai: Csepeli-sík, Solti-sík, Kalocsai Sárköz) - a XIX. Soroksár-Nagytarcsa-Dunavecse-Homokmégy temetőcsoportba sorolta, megalkotva ezzel egy Észak-déli irányában hosszasan a Duna mentén elnyúló csoportot. A temetők földrajzi helyzete, azaz a Duna mente adottságai, és időrendjük okán kerültek egy temetőcsoportba.⁶⁵ Nem látja bizonyítottnak Révész, hogy a temetőket Taksony (955–972 körül) fejedelemsége alatt idetelepített lakosság népesítette be, bár a viseleti elemek, a dirhemek, és a 10. század első felére jellemző fegyverzet hiányoznak, illetve az új fegyverek megjelentek a térségben (kétélű kardok, balták, bárdok). Hangsúlyozza, hogy önmagukban a régészeti leletek nem bizonyítják a fejedelmi szálláshely létezését, hiába vannak összhangban az írott források a tárgyi hagyatékkal.⁶⁶ A Dunamelléki-síkság területéről 70 temető, 1036 sírja ismert, zömében nem teljesen feltárt sírmezők ezek. Teljesen feltárt temető 7 adatolt, ebből az egyik a Soroksár M0-9. lelőhely és két sír magányos temetkezésként ismert (19. ker. Pestlőrinc, Vörös Hadsereg útja, 23. ker. Marx Károly úti homokbánya). Mindkét sír bizonytalan találási körülménye okán nem tekinthető bizonyítottan magányos temetkezésnek.⁶⁷ Révész a 3 csepeli és a soroksári 9. lh. temetőjén kívül minden temetőt a 10. századra datált,⁶⁸ előbbieket a 10–11. században folyamatosan használt temetőként, míg a soroksári temetőt a 10. század végén, és a 11. század első harmadában használt temetőként sorolt be. Megjegyezte, hogy látszólag magas a 10. századi lelőhelyek száma, de alacsony a sírszámuk, így a benépesülés foka a temetők alapján mégiscsak szórványos lehetett.⁶⁹ Megvizsgálta Révész a fegyveres, érmés, méltóságjelvényekkel eltemetettek számát is. A fegyveres közül az íjászok száma kiemelkedő, a sírokat Révész a 10. századra, legfeljebb a 11. század elejére datálta. A közelharc fegyverei (szablya, kétélű kard) ritkán fordulnak elő. Rangjelző tárgyak tekintetében sem bővelkedik a vizsgált mikrorégió, övveret két tucat, míg tarsolylemez 3 sírban volt. Révész vizsgálta a ruhadíszek, lószerszámok előfordulását, kiemeli a 7 sírt melyben hajfonatkorong volt, illetve megemlíti a veretes csizmák alacsony számát. Lovas sírok száma a Dunamelléki-síkságon 38 lelőhelyről 63 adatolt, nem látja ezek 11. századi tovább élését a területen Révész.⁷⁰ 10. századi érmét 10 lelőhelyen találtak, ezek 888–950

---

⁶⁴ RÉVÉSZ 2020, 344–368.

⁶⁵ RÉVÉSZ 2020, 344–368, 84. kép.

⁶⁶ RÉVÉSZ 2020, 367.

⁶⁷ RÉVÉSZ 2020, 351.

⁶⁸ A 10. századra datált temetők közül a Budapest V.-Károlyi kert, a Budapest XVIII.-Pestszentlőrinc, Szivattyúház, és Üllő-Ilona út sírjai között vannak 11. századra biztosan keltezhető sírok és leletek. Lsd. alább az elemzésüket.

⁶⁹ RÉVÉSZ 2020, 353, 22. táblázat.

⁷⁰ RÉVÉSZ 2020, 358–362.

között verettek, e szám a terület méretéhez viszonyítva csekélynek számít.⁷¹ A felsorolt érmék közül 2 db esik a disszertációban tárgyalt mikrorégióra, ez a Bp. 18. ker. Pestszentlőrinc-Gloriette II. Lothar (947–950) és Üllő-Ilona út 6. sír bizánci arany solidusa.⁷²

A temetők majd mindegyike sajnos csak részben feltárt (90%), így keltezésük meglehetősen bizonytalan, csupán néhány sírból az elpusztult, vagy a még földben lévő temetők egészére aligha lehet kronológiai megállapításokat tenni. A keltezést nagy ritkán az adott sírra tudjuk megmondani, de még ezekben az esetekben sem lehetünk biztosak abban, hogy a laikusok által "feltárt" (megmentett) sírok leletanyaga a hajdani teljes képet mutatja-e. A temetők léte egyetlen biztos információt szolgáltatnak számunkra, és ez azok helyzete, azok utak melletti elhelyezkedése, azaz stratégiai lokációja. Azonban temetőcsoportokat felállítani a leletek összetétele, és típusai alapján szinte lehetetlen vállalkozás. Az utak megjelenítése mellett az elemzésből hiányoznak a telepek, teleprészletek feltüntetései, melyek legalább említés szintjén fontos adalékul szolgáltak volna a 10–11. századi letelepülés rendjét illetően.

Révész az elemzéskor megjegyzi, hogy a Dunamelléki-síkság temetői, illetve az általuk felrajzolt tömböket nem mindig határolja nyugati irányból a Duna. Meglátása szerint a Duna széles ártere összekapcsolta a temetőcsoportokat. Révész nem tesz említést az utak, és átkelők szerepéről, melyek a Duna két oldalán elhelyezkedő temetőket valódi mikroregionális egységként kötötték össze.⁷³ [3. tábla, 8. kép].

A disszertációban elemzett terület beépítettsége, és dinamikus növekvő beruházásai ellenére igencsak szűkén van lelőhelyeknek. A régészeti (IVO) nyilvántartás adatai alapján bizonyos kerületek egyáltalán nem kutatottak, illetve kényszerből meghúzott, minden régészeti kontextust nélkülöző lelőhelypoligonok tarkítják Budapest ezen területét (is).⁷⁴ A beruházások, építkezések engedélyeztetésénél a régészeti lelőhelyeken a helyileg illetékes múzeumnak (Budapesti Történeti Múzeum) előjoga van, így a régészeti megfigyeléseket, és teljes felületű feltárásokat a múzeum régészei végzik. Ugyan a törvény megengedné a MNM részére a kiemelt beruházások, és próbafeltárások kizárólagos elvégzését, az intézet gyakran mondott le erről az előjogáról a BTM javára. A BTM régészei területi és történeti korszakokkénti felosztással felelnek Budapest egyes kerületei és részei régészeti kutatásai felett, így a disszertáció területén,

---

⁷¹ RÉVÉSZ 2020, 362–363, 27. táblázat.

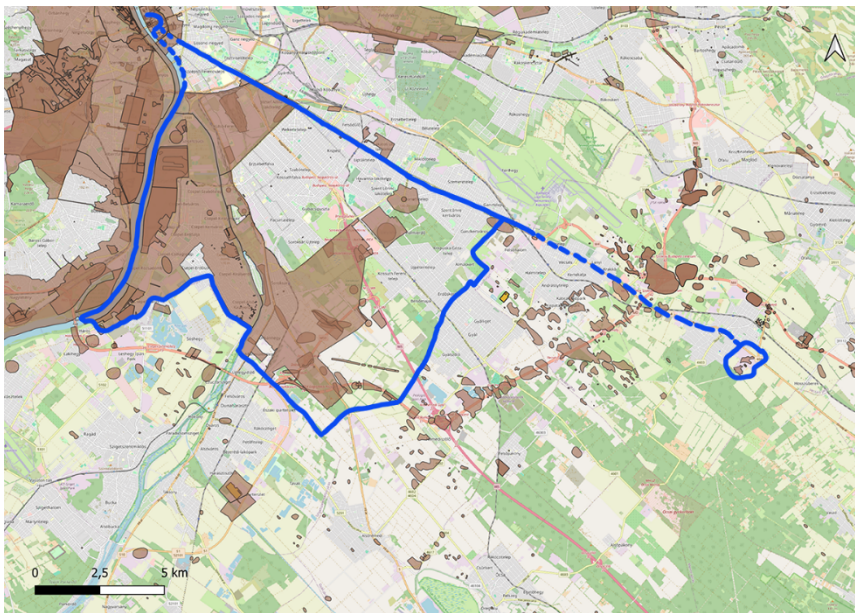
⁷² KOVÁCS 2011, 162.

⁷³ RÉVÉSZ 2020, 363.

⁷⁴ IVO: A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.) 71. § (1) és a 72. § (1) bekezdése szerinti egységes és központi hatósági nyilvántartást vezet a műemlékekről, régészeti lelőhelyekről, valamint a hozzájuk tartozó védett földrészletekről – mint a kulturális örökség védelmével érintett ingatlanokról. A Régészet–Műemlék–Ingatlan Keresőt, rövidítve RMI-Kereső (belső használatú néven: „IVO”).

korszakos szakember korábban Zádor Judit, majd Terei György, jelenleg pedig Tóth Anikó régészek voltak.

A mikrorégió elemzését a publikált tanulmányok, a nyilvántartási rendszer adatai (IVO), és személyes megtekintéseim, a terület leletanyagainak tanulmányozása alapján végeztem el. A régészeti lelőhelyek országos nyilvántartása, a múzeumok gyűjtőterülete a jelenlegi közigazgatási egységekhez igazodik, míg a történeti-régészeti feldolgozást a földrajzi környezethez, mikrorégiókhoz igazodva javasolt/érdemes elvégezni. A két adatfelvételi rendszert ötvözve dolgozatomban így ötvözni voltam kényszerült. Vállalásom a korabeli települési struktúrát a hajdan működő/feltételezett úthálózathoz és folyami átkelőhelyekhez igazodva kíséreltem meg felvázolni. Így a tárgyalt mikrorégió három fontos útvonala és folyami átkelőhelyei (4-es, 5-ös, és 51-es főutak, és csepeli, soroksári, kén utcai, és pesti révek környéke) szolgálták a feldolgozás rendszerét. A terület kutatástörténeti, és természetföldrajzi ismeretése ez alapján történt. A lelőhelyeket (az átláthatóság kedvéért) kerületenként ismertettem a katalógus fejezetben. [9. kép]

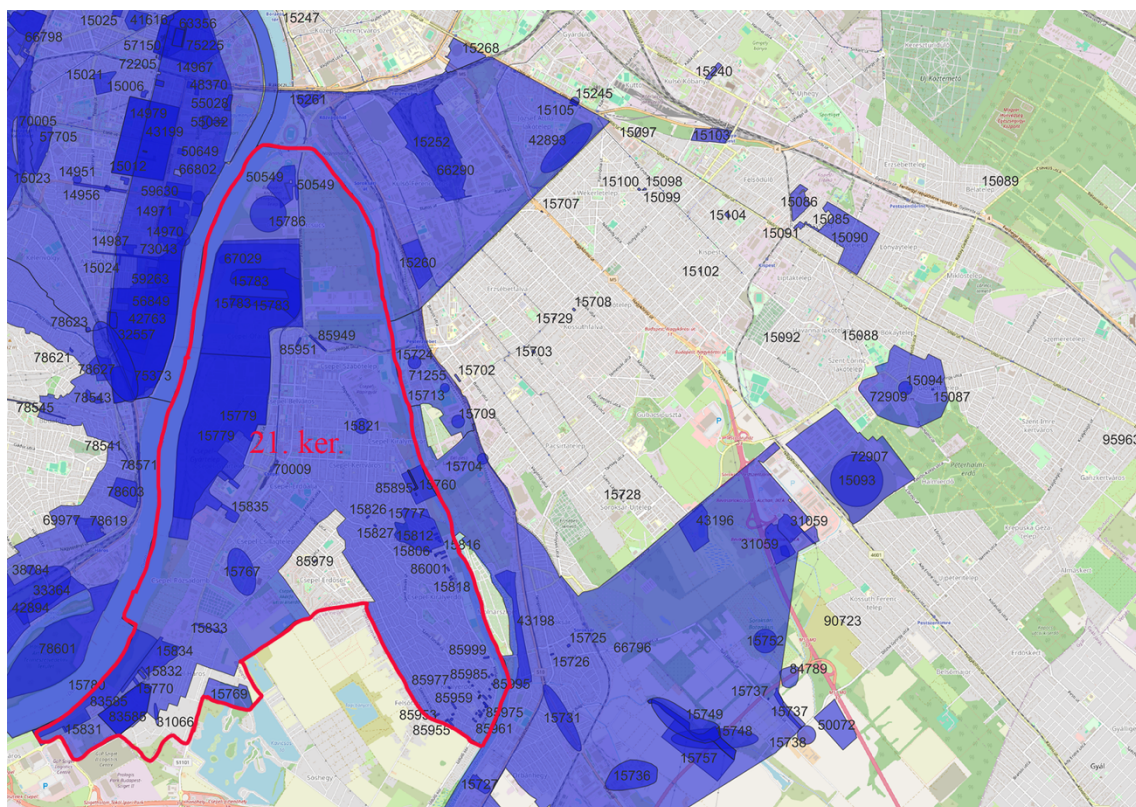

8. kép. A disszertáció területén nyilvántartásba vett régészeti lelőhelyek.

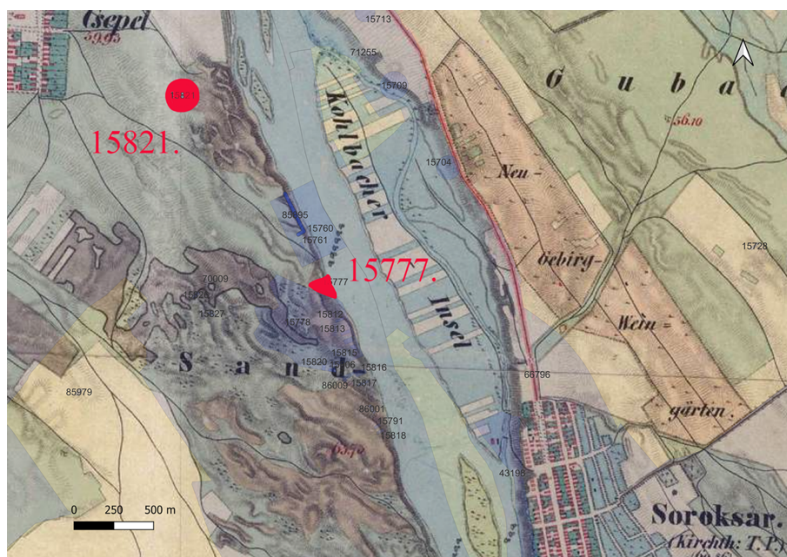
Sajnos ismeretlenek a területen végzett illegális és legális fémkeresőzések által beszolgáltatott leletek is. Szórványos információ kering egyes honfoglaláskori ékszerek helyzetéről, megtalálásának helyéről, pontos adattal egy alább elemzett kivételes lelettől eltekintve azonban nem szolgálhatok.

1.3.1. Csepel-sziget északi részének régészeti kutatástörténete

A Csepel-sziget budapesti része a főváros 21. kerülete. Az intenzív beépítettsége okán, illetve a jelenleg is zajló beruházások miatt a régészeti kutatás kiemelten fontos ebben a kerületben. Az IVO nyilvántartás szerint 76 régészeti lelőhely ismert a kerületben. A kerület szinte teljes egészét viszont egyetlen lelőhely fedi le (70009. sz. lelőhely). A régészeti munkák száma és jellege felsorolhatatlan. Miután a teljes kerület lelőhely, így az építkezéseket szinte mindig régészeti megfigyelés kíséri. Ennek ellenére igen szegényes a tudásunk (a Szabadkikötőt kivéve) a kerület régészeti korszakait illetően. Az őskori lelőhelyeket kutatottsága kiemelkedő, ám a középkor és a 9–11. század alig kutatott, és ismert. A honfoglalás korára két lelőhely bejelentett, a 15777. számon a *Csepel, Duna-dűlő u.–Dabas út–Késmárki út–Határ út közt* elnevezésű, a régi nevén *Csepel, Királmajor lelőhelyet* nevezték el, névváltozáson átesve. A lelőhely konkrét házakat érintő azonosításának alapja ismeretlen. A másik honfoglalás kori lelőhely a 15821. számú *Komáromi utca eleje, új faiskola területe* lelőhely. A temető északi irányban a következő homokdombon helyezkedett el. [10–11. kép].

9. kép. A 21. kerület területe, és régészeti lelőhelyei.

10. kép. A 15777. és a 15821. sz. honfoglalás kori lelőhelyek.

Az IVO-ban rászűrve az Árpád-korra csupán 5 lelőhelyet találunk. Elsőként a disszertációban is elemzett *Csepel, Szabadkikötő 15783. számú* lelőhelyet érdemes megemlíteni. A lelőhelyen őskori, népvándorlás kori, 9–13. század, illetve 15–17. századi jelenségek is felbukkantak.⁷⁵

2007 őszén és 2008 tavaszán próba-, majd megelőző feltárást végeztünk a hajdani Csepel falu területén, a mai Csepel-Szabadkikötő egyik épülő csarnoképületének helyszínén (Ferroport Kft.). A szondák majd mindegyike pozitív régészeti eredménnyel szolgált, így az első évben már két korszak leletanyagát, az Árpád kor 12–13. század és középkor 15–16. századra keltezhető fém-, csont- és kerámiaanyagot (viseleti tárgyak, használati eszközök, pénzek, játékok) tudtunk meghatározni. Az első év feltárásával sikerült a hajdani Csepel falu egy részletét „lokalizálni,” és bizonyítani, hogy a mai Szabadkikötő területén az Árpád-korban települési objektumok voltak (házak, árkok, gödrök). 2008-ban folytatva az előző év tapasztalatai alapján a feltárást, megkutattuk egy 10. századra tehető kemencebokrot egy 12. századi kőkemencés házat több egyéb erre a korszakra datálható objektummal együtt, kibontottunk továbbá egy 13–14. századi házat, számos kemencét, és feltártunk egy 15. századi többsztrátú ház két helyiségét is nagy mennyiségű leletanyagával együtt. A területen még számos objektum került napvilágra, több kőkemence, tapasztott kemence, gödrök, és árkok, és kivételes fémanyagot is találtunk (pl egy Árpád-kori erénytál töredékét). A 2007–2008-as szezont 160 objektum feltárásával zártuk.⁷⁶

⁷⁵ SZIGETI 2016; SZIGETI 2018; SZILAS–TÓTH 2017.

⁷⁶ SZIGETI 2016.

Csepel falu első említése 1019 *Schepel* néven ismert. Csepelről Anonymus hosszasan ír művében *Sepel* elnevezéssel, és a Magna Insula, azaz a nagyszigetre helyezi a kun vezérnek szállását (Árpád lovászat) akiről szerinte a sziget a nevét kapta.⁷⁷ Csepel falu pontos elhelyezkedése a mára ismert 9–13. századi telepjelenségek miatt kérdéses. A honfoglalás és kora Árpád-kori falvak definíciója is vita tárgyát képezi jelenleg a kutatók körében, így kérdéses mit is jelenthetett a 11. században egy falu, annak szerkezete. Inkább rövid idejű *szálláshelyként, tanya, vagy szórt jellegű településként* kell-e elképzelnünk ezeket a településformákat, vagy mozdulatlan, állandó települések voltak.⁷⁸ A Csepel, Szabadkikötő területén, és az északi szigetcsúcson talált településnyomok inkább szigetszerű, szórt jellegű, a tanyákra emlékeztető struktúrát mutathattak. Sajnos az Árpád-kori templom helye ismeretlen, így annak korai temetője is sejtetően az építkezések áldozatává válhatott.

A források szerint Árpád-házi királyaink sikeres vadászatát a csepeli uradalomban a bőséges vadállomány biztosíthatta, ehhez feltételezhető, hogy megfelelő épületek szolgáltak szállásul, a királyi udvarház. A korabeli leírások szerint 1189-ben III. Béla király (1172–1190) a 3. keresztes háborúba vonuló Rótszakállú Frigyest óbudai tartózkodása idején két napig a Csepel-szigetén látta vendégül.⁷⁹ IV. Béla (1235–1270) több oklevelet is kiadott ezen a helyen, ami azt mutatja, hogy megfordult a szigeten.⁸⁰ Fia, V. István király (1270–1272) 1272-ben itt halt meg, IV. Kun László (1272–1290) pedig, nem sokkal később a királynék hasznára átadta a csepeli uradalmat.⁸¹

A 19. században a sziget északi csúcsában voltak láthatók épület maradványai, melyeket a szigeten élők Árpád-kori falaknak gondoltak. A helyi német lakosok a *Moraszt dűlőben* az 1882-ben készült kataszter szerint Niederkirchner József 3193/1. sz. földjén épületmaradványok voltak, ezeket a romokat *Beatrix kastélyként* írták le.⁸² Az 1934-ban leírtak szerint ennek már nincsenek nyomai. Viszont említést tesz az írás a kikötő földmunkája alkalmával megsemmisített romokról, melyek Niederkirchner József által Hevessy Lajosnak eladott földeken voltak (hrsz.: 3145, 3148/2, 3146, 3147/1–2.).⁸³ [11–12. kép]

---

⁷⁷ GYÖRFFY 1998, 198–200, 189–193; SZIGETI 2016.

⁷⁸ A téma összefoglalása kutatástörténeti áttekintéssel: RÁCZ 2019, 138–144.

⁷⁹ GYÖRFFY 1973, 273.

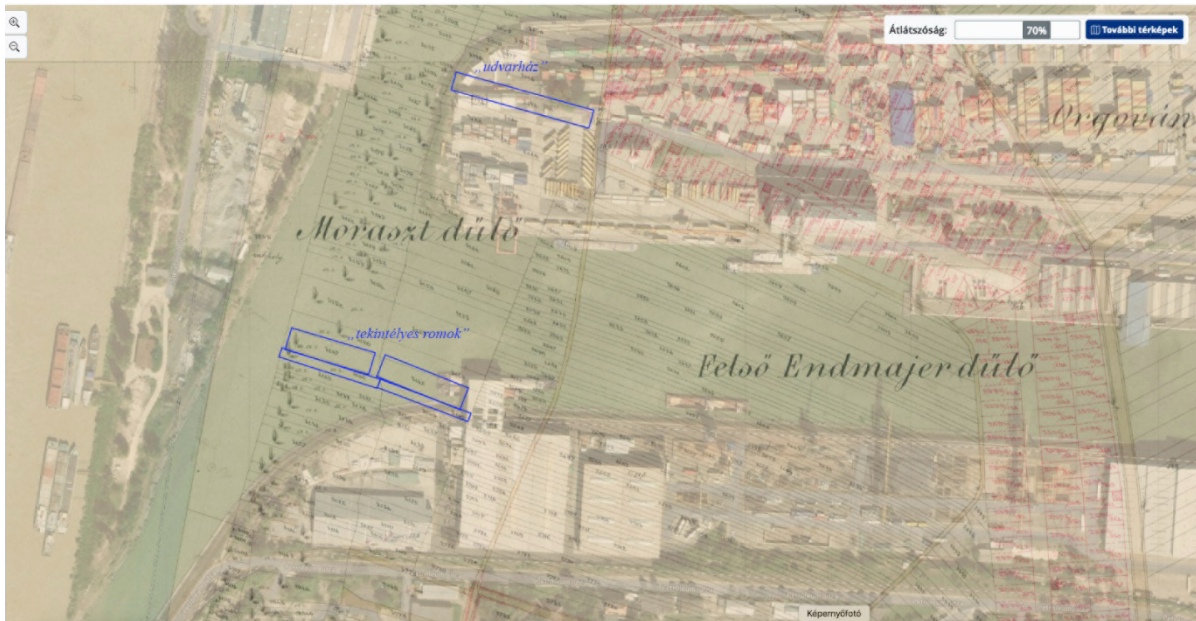
⁸⁰ GYÖRFFY 1997, 174.; ÁMF IV. 198–200.

⁸¹ GYÖRFFY 1973, 319.

⁸² PERÉNYI 1934, 16–17, II. térkép: Csepel átnézeti térképe 1882. évben.

⁸³ PERÉNYI 1934, 17–18.

Jelenleg régészeti adatok híján az említett romokat nem tudjuk a királyi udvarházzal azonosítani, csupán felvethető a gondolat, hogy a 19. században még látható épületmaradványok esetleg a hajdani sokszorosán átépített udvarház maradványai lehettek.⁸⁴ A csepeli udvarház fontosságára a 90-es évek végén Irásné Melis Katalin hívta fel a figyelmet, de az 1983-ban általa is említett romokat nem köti az udvarházhoz, azt írja, annak topográfiai helyzete teljesen ismeretlen.

11. kép. A 19. században még látható romok "udvarház" elhelyezkedése.

---

⁸⁴ GYÖRFFY 1998, 191.

12. kép. A "Beatrix romok" ábrázolása egy 1882-es térképen.

2015-ben a Szabadkikötő ugyanezen területén, de a 2007. évi feltárástól 250 méterre keleti irányban újabb csarnok építésébe kezdtek a terület tulajdonosai. A feltárás 143 síros honfoglalás és kora Árpád-kori temetőt, egy 10–12. századra keltezhető teleprészletet hozott napvilágra.⁸⁵

A 10. század végére keltezhető sírokhoz jelenleg nem ismert nagyobb kiterjedésű település, vagy objektumok összefüggő rendszere (szállás, falu, telep, szórt település), csupán egy kemencebokor, és egy árok részlet keltezhető fenntartásokkal a temető ezen korszakához. A teleprészleteket a 11–13. századra keltezik kerámiaanyaguk, kőkemencés házaik, és szabadon álló kemencéik, melyek árokrendszerrel tagolt szerkezetben helyezkednek el a Duna partját kísérő magasparton.⁸⁶

A Szabadkikötőtől északi irányban a Szennyvíztisztító telep területén többkorszakos lelőhelyet tártak fel. Az 50549. számú Északi Szigetcsúcs (Szennyvíztisztító telep) elnevezést kapta a lelőhely. A lelőhelyen a rézkortól az Árpád-korig több korszak telepobjektumai temetői kerültek napvilágra 2004–2007 között. A Csepel faluhoz térben legközelebb a sziget északi részén feltárt nagy kiterjedésű 9–11. századi teleprészlet áll, melyet a Szennyvíztelep kiépítését

⁸⁵ SZIGETI 2018; SZIGETI–GYULAI 2022.

⁸⁶ SZIGETI 2016.

megelőző munkálatok alkalmával Horváth M. Attila vezetése alatt tártak fel a BTM munkatársai.⁸⁷ Az egyetlen olyan teleprészlet, mely korban párhuzamba emelhető a Csepel falu 9–11. századi rétegeivel, és kerámiaanyagával. A közölt rajzos táblákon annyit láthatunk, hogy a leletanyagban van hullámvonalköteg, beszúrkodott/fogaskerek? díszes fazék, egy táblán megjelenítve a gyorskorongolt vékonyfalú edénytöredékekkel.⁸⁸ A 10–11. századra datált ház a megkutatott terület egy részén csoportosul, kő és tapasztott kemencékkel, illetve ezek keverékével megépítettek. A házak datálását 10–11., 11–12., és 12. század vége–13. század elejére osztják a szerzők, melyhez korszakoló leletanyagot nem közölnek. A telep egyik kemencéjében Aba Sámuel (1041–1044) denárt találtak, melyet sajátosan keltező értékűnek tart a közlő. Miután két lyukkal feltehetően nyakban,⁸⁹ vagy ruhán viselheték azt, így ennek datáló értéke aligha perdöntő. A kemencébe áradáskor kerülhetett az érme, erre a szerző is utal, mely alapján sajnos a mellette lévő 13. századi kerámiaanyagról ugyanez mondható el. Így a ház ez alapon történő keltezése igen kérdéses, az érme szórványként kezelendő.⁹⁰ Teljesen elhibázott és téves a „szaltovói” fazék keltezése, és elnevezése is, a fazék 12–13. századra keltezhető.⁹¹

2019-ben értesített a Csepeli Helytörténeti Múzeum vezetője, hogy lakossági bejelentést kaptak egy "rom" tervezett, és feltehetően szabálytalan elbontásáról. A "rom" Csepel területén a Vasas utca 41–43. szám alatt van. Sajnos a tulajdonos csak rövid látogatást engedélyezett a kertjében, így a következő alkalommal már csak a szomszéd kertjéből tudtam újabb fotókat készíteni a kövekről. A szomszéd elmondása alapján az ő kertjükben is rengeteg kő van a földben, és házuk alatt egy régi pince is van, amit sem ők, sem szülei nem építettek, *az mindig is ott volt*. A "romról" készült fotókat megmutattam középkoros kollégáknak,⁹² akik szerint ez egy „műrom.” A térképészeti kutatásaim a romot illetően érdekes eredményekkel szolgáltak. A 18. századi térképeken a rom helyén, vagy a közelében *Schafler Hof*, *Schafflerey*, *m:h: (mayerhof)*, *Schaffler B.* volt, ami *majorságot*, *juhászlakot*, *udvart* jelent. A jelenkori utcanevek között, a rom közelében Ófalu utca található, mely egy háromszög alakú területet szel át. Jelenleg lepusztult része ez Csepelnek, a házakat bontják, és újakat építenek helyükre. A még álló "műrom" kövei ebből az udvarból, tanyából is származhatnak, és csak remélhetjük, hogy ennek a 18. században még jelentős épületnek nem a királyi udvarház volt az előzménye. Ha így van,

---

⁸⁷ HORVÁTH–KELÉNYI 2013.

⁸⁸ HORVÁTH–KELÉNYI 2013, 13–15. kép.

⁸⁹ Csepel, Szabadkikötő szórvány anyagában 1 db és az 55. sírjában 13 db I. (Szent) István (1000–1038) denár volt két helyen átlukasztva, és a nyakban viselve. Ugyanez a viseleti forma Csepel, Királmajor lelőhelyen is megfigyelhető volt. Alább külön fejezetben elemezve.

⁹⁰ HORVÁTH–KELÉNYI 2013, 343, 5. kép.

⁹¹ HORVÁTH–KELÉNYI 2013, 12. kép.

⁹² Köszönöm Buzás Gergely, Takács Miklós segítségét.

a műromot le kellene védeni, és köveit megvizsgálni, illetve a környék régészeti védettségét fokozni kellene. Különösen azért, mert jelenleg is bontás alatt állnak az utca házai [2. tábla].

A következő Árpád-kori lelőhely a 21. kerület területéről a *15831. számú II. Rákóczi Ferenc út 345., Vízmű*. A lelőhely korszakolása terepbejárás eredményén alapul. Végül kiemelendő Árpád-kori lelőhely a *31066. számú Csepel, MOL Gázvezeték 10. lelőhely* néven lett nyilvántartásba véve, a lelőhely 1999-ben terepbejárással lett azonosítva.⁹³

A tárgyalt mikrorégió déli határát a pesti oldalon Dunaharasztnál húztam meg így a Csepel-szigeten (ezzel átellenben) az utolsó Árpád-kori település *Szölös/Szöllös*, amit 1264-ben *Zeulus* néven említettek a források, és a visegrádi apát földjeként volt számontartva.⁹⁴

Az M0 autóút 1989-es bővítése alkalmával a *Vízmű területén* az akkor még ide lokalizált *Szöllös falu* helyét kutatták a BTM munkatársai. A feltárás a 13. századi falu 46 objektumát hozta felszínre, melynek anyagát Irásné Melis Katalin adta közre. A falu közölt kerámiaanyaga a 12. század végétől a 13. századra biztosan keltezhető.⁹⁵ Szigetszentmiklós térségében újabb falurészlet közlését végezte el a régész a 1992-es kötetben. A telep a mai *Üdülősor* nevű határrészen helyezkedik el, a teleprészlet legkorábbi keltezése 12. század.⁹⁶

2022 tavaszán a Magyar Nemzeti Múzeum régészeként próbafeltárást végezhettem Szigetszentmiklós határában. A 10 hektáros telek délkeleti sarkában egy 12. századi teleprészlet bukkant elő. A telep létezésére természetföldrajzi adottságok, vagy a felszínen gyűjthető kerámiaanyag nem utalt, így előkerülése meglepetésként ért minket. A telep már a sziget belső sávjában a Dunától távolabb eddig ismeretlen lelőhelyen került elő.

A próbafeltárással megkutatott területeken azonosítottuk a *Szigetszentmiklós–Nagylaposi dűlő* korábban ismeretlen régészeti lelőhelyet. A telken meglehetősen egységes talajadottságokat tapasztaltunk, a humuszréteg 30–50 cm vastag, alatta homokos, löszös, agyagos altalaj terül el. A telek délkeleti sarkában egy 11–12. századi teleprészletet találtunk. A szondákban települési objektumok, gödrök, és egy több fázisban használt lakóház objektumai mutatkoztak (STR 15–35). A házban a kerámiaanyag a 12. századra biztosan keltezhető, mivel több kronológiai fázisait el tudtuk különíteni, így nem lehetetlen a keltezést a 11. század végére tenni. A házban kerámiatöredékek feltűnő nagy számban, állatsont kisebb arányban és vas tárgy csupán 1 db

---

⁹³ IVO lekérdezés 2025. 09. 12.

⁹⁴ GYÖRFFY 1998, 205; I. MELIS 1992b, 168, 184, 7–11. kép.

⁹⁵ I. MELIS 1992a, 51–58, 5, 12. kép.

⁹⁶ I. MELIS 1992a.

került elő. Használati eszközök malomkövek töredékei és fenőkő emelhető ki az elsődleges vizsgálat alapján. Megtaláltuk a műholdfelvételeken is látható telepkerítő árkot 3 helyen szakaszaiban. Az árok 1,5 méter széles, lépcsőzetes kialakítású, humuszos feltöltésű. A kerítőárkon kívül nem találtunk telepobjektumokat, azaz az ároktól északi irányban a telek negatív régészeti eredményt mutatott. Az Árpád-kori telep a beruházási telek délkelti sarkára, és a területen a főút vonaláig érhetett. A dűlőúton ugyanerre a korszakra keltezhető kerámiatöredékek a telek ezirányú kiterjedését mutatják.⁹⁷

1.3.2. Az elemzett mikrorégió jelenlegi 5-ös (hajdan is fontos útvonal) útra felfűzött falvai

A 18. század végén a Soroksár-Ócsa útvonal kiemelten fontos útként van ábrázola. Ismerve Ócsa Árpád-kori templomát és történeti jelentőségét ez az út mindig kiemelt fontosságú lehetett. A nyomvonala viszont nem egyértelmű, igazodhatott a Duna aktuális vízállásához, mely vizenyős, lápos területeket alakított ki időlegesen, ez különösen Soroksár környékét érinthette. A Soroksár keleti határában ismert honfoglalás és kora Árpád-kori temetők Kerekegyháza Árpád-kori falu, és bronzkori földvár mellett haladó (műholdképeken még azonosítható) út mellé fűződnek fel. Gyanítható, hogy ebben az időszakban valahol itt haladhatott az út Ócsa irányában [13–15. kép].

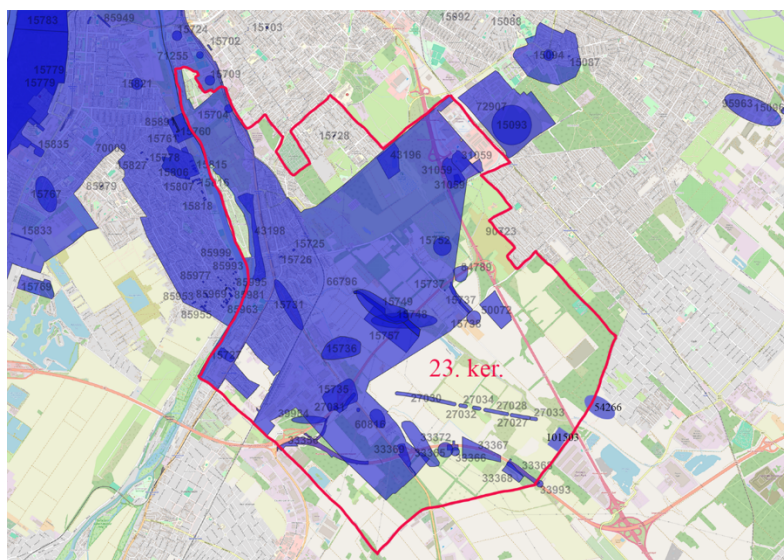

⁹⁷ Szigeti Judit feltárása, közöletlen, 2022.

13. kép. Hajdani út nyomvonala, a bronzkori földvár, az Árpád-kori falu, és a 10–11. századi temető (Vörös Október MGTSZ, MOL 11. lh. és Csonthalom) helyzete Soroksár keleti határában

A 23. kerület a tárgyalta mikrorégió legnagyobb területi egysége. Budapest szélén, annak déli részén helyezkedik el, nagyrészt beépítetlen (5% beépített) telkek, földek, ipari parkok tagolják. Központja Soroksár, mely 1994 óta külön kerületként működő közigazgatási egység. Sajnálatosan a kiváló logisztikai adottságai miatt hihetetlen intenzitással építik be a kerület déli és keleti részét, csarnokok, utak, vasút, és ipari parkok létesülnek. A terület délkeleti része már a délpesti síkság védett ősgyepes része, sajátos növényvilággal, mely manapság feltörésre kerül. A növény és állatvilág pusztulása mellett a régészeti jelenségek is megsemmisülnek.

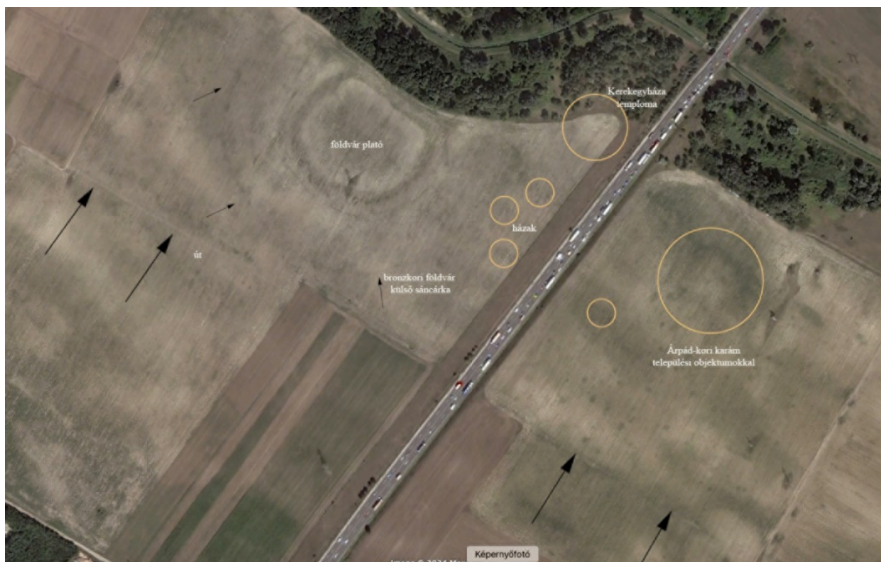
Soroksár környéke már az őskortól kedvelt területe volt a telepéseknek. Ez köszönhető annak, hogy a Gyáli-patak itt halad át, és folyik a Ráckevei Dunaágba, illetve a szélfutta homokdombok, melyek a Duna áradása után itt maradt hordalékból képződtek, kiváló helyet biztosítottak telepek, és temetők létesítésére. A lelőhelyek poligonjai az országos nyilvántartásban (IVO) meglehetősen rendszertelenséget, és a beruházásokhoz igazodó szögletes, vagy nyomvonalyszerű formákat mutatnak. Soroksár területén halad keresztül a MOL egyik fontos vezetéke, a Belgrád vasút, az M0 autópálya régi, és új keleti szektorának egy-egy szakasza, átszeli az M5 autópálya, és a Soroksári út. A régészeti munkák a Budapesti Történelmi Múzeum régészei felelősek, illetve jelenleg végeznek próbafeltárást a MNM KK MNM NRI munkatársai is a kerületben. [7. tábla].

14. kép. A 23. kerület területe és régészeti lelőhelyei.

A 23. ker. területén 42 régészeti lelőhely szerepel az (IVO) nyilvántartásban.⁹⁸ A térképre pillantva látható, hogy több poligont egymásra húzva újabb, és újabb lelőhelyeket jelentettek be a BTM munkatársai ugyanarra a lelőhelyre. [14. kép].

*Budapest 23. kerület Soroksár-Várhegy területére lokalizálja a kutatás a forrásokban említett Kerekegyháza középkori falu, és templomos helyet.*⁹⁹ A falu helyére 3 régészeti poligont húztak (15748–15750, 15757. sz.). A Gyáli-patak kanyarulata az őskortól kedvelt terület volt, a különböző korszakok települési határait az IVO alapján nem lehet felrajzolni. Ehhez Irásné Melis Katalin 1987-ben végzett ásatása, és a műholdképek adhatnak pontosabb támpontot. 1968–1987 között terepbejárással, légi fényképezéssel, majd az M0 autópályát megelőző régészeti feltárással sikerült tisztázni a 11–13. századra datált Kerekegyház falu templomának helyét, a falu kiterjedését és korszakait.¹⁰⁰ A hajdani Kerekegyház falu templomát Irásné Melis Katalin az M0 autópálya építését megelőző feltárással megkutatta, a nyolcszög alaprajzú templom mellett, illetve a domb keleti oldalán sírokat is talált, ezek feltáráására nem volt lehetősége.¹⁰¹ A templom körüli temető nem szerepel az IVO-ban, kora ismeretlen. [15–18. kép, 1. táblázat].

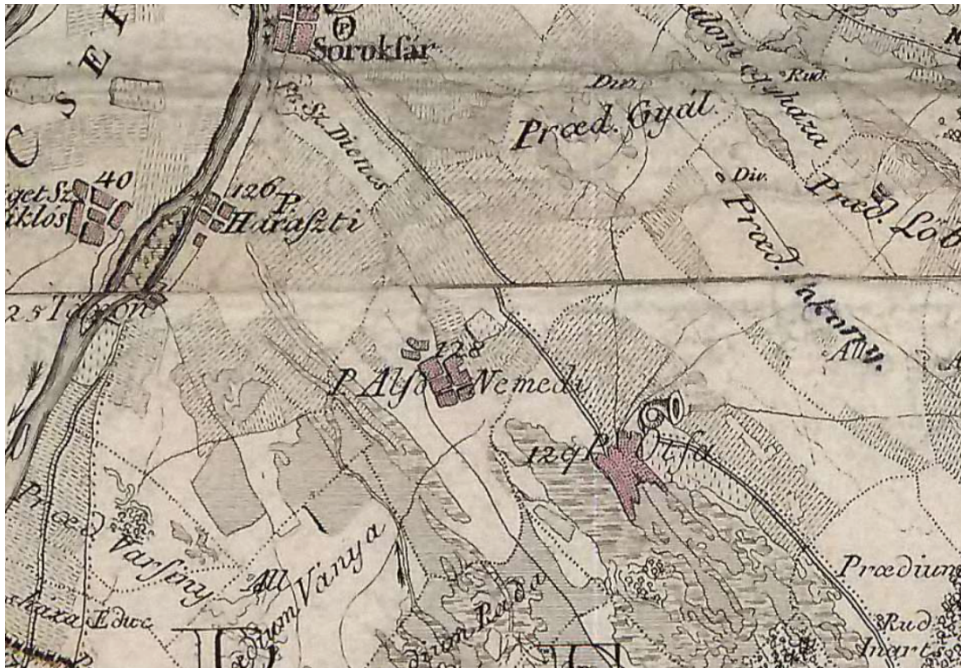
15. kép. Kerekegyháza falu környéke, a bronzkori földvár sáncárkaival, az úttal, és az Árpád-kori falu objektumaival

⁹⁸ Budapest 23. ker. (Soroksár) régészeti lelőhelyei IVO-ban. (2024.10.04. lekérdezés)

⁹⁹ GYÖRFFY 1998, 527; I. MELIS 1992a, 50, 96.

¹⁰⁰ I. MELIS 1983, 17, XLI–XLII. tábla; I. MELIS 1992, 71–175.

¹⁰¹ I. MELIS 1992b, 108.

16. kép. Balla Antal: Pest-Pilis-Solt vármegye térképe 1793-ban, Soroksár-Ócsa úttal

Első írásos adat a falu létezéséről 1323-ból ismert, a *Kerekyghaz* néven. A falu *Gyállal* határos, *Némedi és Kormányos* (a mai Péteri puszta) között.¹⁰² Kormányos falu említése ugyanebből az adatból ismert, *Kurmanus* néven.¹⁰³ A mai 5-ös út vonalán fekszik Gyál és Halomegyháza. Gyál első említése 1258 *Minor Gal (Galán)* néven.¹⁰⁴ Halom, *Holm*, vagy Halomegyháza első említése szintén 1323–1324-ből ismert, mint Vecsés határában lévő falu.¹⁰⁵ Három útvonal (51-es és a 4-es út, és az Üllői út leágazása) kereszteződésében, mely a Pesti rév irányában haladt lehetett *Királynýire* falu, itt is volt egy fontos átkelőhely a Ráckevei Dunaágon a Csepel-szigetre. Első említése a falunak az írott forrásokban 1276-ra datálható.¹⁰⁶

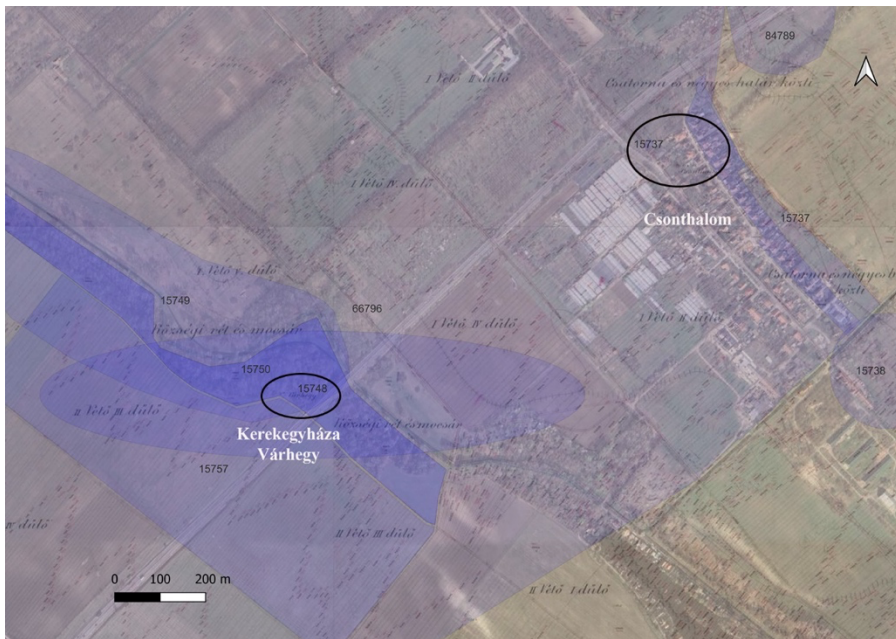
¹⁰² Anjou-kori Okmánytár I–VIII. 1878–1920. II. 620–622; GYÖRFFY 1998, 527; TARI 2000, 41–42.

¹⁰³ GYÖRFFY 1998, 528.

¹⁰⁴ TARI 2000, 73; GYÖRFFY 1998, 518–519.

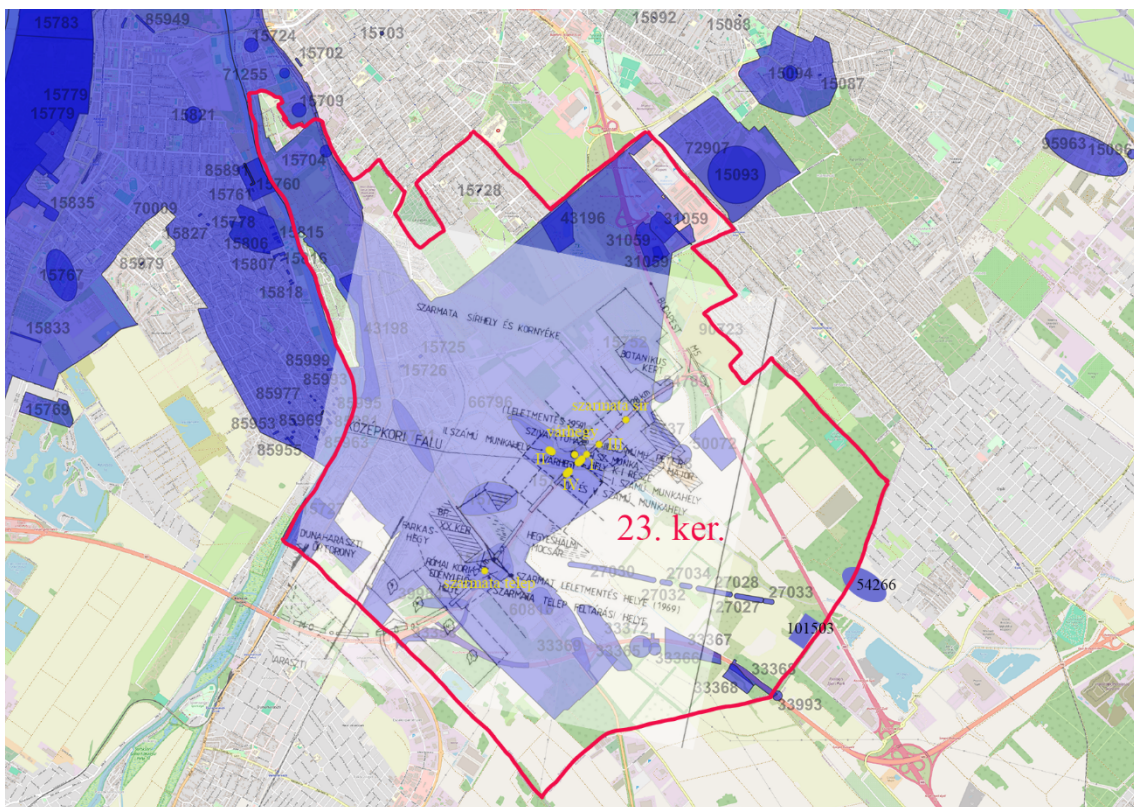
¹⁰⁵ GYÖRFFY 1998, 520; TARI 2000, 165. Tari Edit 1997-ben a helyszínen járva köveket és apró csontokat talált. A templomot 1950 körül egy helyi lakos “magánvállalkozásban” megásta.

¹⁰⁶ GYÖRFFY 1998, 533.

17. kép. Kerekegyháza Árpád-kori falu és Csonthalom (Péteri-major) Honfoglalás kori temető

1. táblázat. Kerekegyháza, Soroksár Várhegy lelőhely IVO szerint (Isd. 2. sz. melléklet)

18. kép. I. Melis Katalin 1992, 1. kép, és az IVO lelőhelyei egymásra vetítve. Látható az 1987-ben feltárt területek elhelyezkedése, az M0 nyomvonalán, és környékén.

Írásné Melis Katalin publikálta az általa feltárt nyomvonalszakaszokat, ezek mégsem szerepelnek az IVO-ban.¹⁰⁷ A Várhegy és a Csonthalom között nincs lelőhelypoligon.

A Csonthalom a *Péteri-major 15737. sz.* lelőhely ismét két poligonnal szerepel a nyilvántartásban, ugyanazon elnevezéssel, a két poligon nem érinti egymást. A *15752. sz. Csonthalom* lelőhely nem a Csonthalom dombra van ráhúzva, őskori telepobjektumok és sírok kerültek elő ezen a helyen. A Péteri-major lelőhelyen 2 sír került napvilágra, korukat leletanyag hiányában (egyetlen vas ár) csupán azok tájolása miatt a 10–11. századra keltezték.¹⁰⁸ A helyiek elmondása alapján a homokdombot az 1950-es évektől szisztematikusan elhordták, a gépkezelők még emlékeztek csontokra. A domb neve is arra utal, hogy a 19. századra visszanyúlóan a fokozatosan erodált dombról csontvázak kerülhettek napvilágra.

A *Szentdienes* falu a mai Budapest 23. kerület *Haraszti út 40–42.* (Soroksár és Dunaharaszti között) a Soroksári- Duna-ághoz közel helyezkedik el (15727. sz. lelőhely). A falut, a „kisvárat” és a falu templomát 1969 és 1989-ben kutatta Írásné Melis Katalin és Pető Mária. Írásné Melis Katalin elemzésében ipartelepét lokalizált, melyre bizonyító értékű leletanyagot nem közölt. A kerámiákat közlő képei alapján a 13. századtól datálható a falut.¹⁰⁹ 1998-ban Soroksár területén került napvilágra a *MOL gázvezeték* fektetését kísérő régészeti munkák alkalmával a 11. lelőhelyen egy 9 síros honfoglalás kori temető (27034. sz. *Soroksár 11. lelőhely*).¹¹⁰ Ismertek 10–13. századi telepjelenségek az M0 autótút építését megelőző régészeti feltárásokból is, ahol egy kisebb teleprészlet, házakkal és árokokkal igazolják az Árpád-kori letelepedést (33372. sz. *Soroksár, Vető VII. dűlő*).¹¹¹ Szintén az autótút helyén került napvilágra egy 8 síros honfoglalás kori temető, kiemelkedően gazdag női temetkezéssel (33356. sz. *Telekesek legelője*).¹¹² Említést érdemel az autótút nyomvonalán feltárt 172 síros késő avar temető, melynek keltezését a 7–8. század fordulójától a 8. század közepéig datálták (33366. sz. *Soroksár, Rétek-dűlő II.*).¹¹³ A temetővel részben egykorú telepnyomok (8–9. század) kerületek napvilágra az M0 autótút régészeti megelőző feltárásakor a 8. sz. lelőhelyen (33993. sz. *Soroksár, Akácos-erdő*).¹¹⁴ A telepnyomok a humuszban jelentkeztek, ezek nagy mennyiségben kerámia, és állatcsont töredékek, fém tárgyak, és két díszített tegezcsont volt.

---

¹⁰⁷ I. MELIS 1992a.

¹⁰⁸ Tóth Anikó–Szigeti Judit–Türk Attila ásatása, a sírok közöletlenek (2012, 2021).

¹⁰⁹ I. MELIS 2005.

¹¹⁰ Tari Edit ásatása 1999. TARI 2002; 2008; BENCZE–SZIGETI 2015, 101–102.

¹¹¹ TEREI 2010; TEREI 2017.

¹¹² BENCZE 2001, 155; BENCZE–SZIGETI 2010.

¹¹³ IVO lekérdezés (2024.11.13). Horváth M. Attila ásatása 2009. HORVÁTH 2017.

¹¹⁴ BENCZE et al 2010.

1.3.3. Az elemzett mikrorégió jelenlegi 4-es, Üllői út (Vöröshadsereg útja) útra felfűzött falvai, és temetői régészeti kutatása

A 4-es út a 18–19. kerület érintésével érkezik Budapestre. 18. kerületben 14 régészeti leltárnyilvántartott lelőhely van.¹¹⁵ Ezek a területi eloszlása a képen látható. A kerület keleti része jelenleg intenzív beépítés alatt áll, csarnokok sorát húzták fel az elmúlt 5 évben. Erről a területről nem került nyilvántartásba régészeti lelőhely. [19–20. kép].

Az IVO rendszerében rászűrve a honfoglalás korra a 15094. sz. *Gilice tér (Gloriette)* és az 95963. sz. *Üllői út (Vöröshadsereg út)* szűkíti le a keresését. Hiányzik a nyilvántartásból a Pestszentlőrinc-Szivattyútelep, és a Gyártelep lelőhelyek jól ismert (helyileg, és területileg is) leletegyüttese. Utóbbi elég nagy valószínűséggel a mai Szarvas csárda mellett hajdan volt téglagyár területén kell lokalizálni.¹¹⁶ [4. tábla]. Az Árpád-korra szűrve a keresést a 15087. sz. *Galamb u. 48.* lelőhelyet kapjuk, mely erre a korszakra utaló szórvány leletanyaggal egyetlen ház területére van lokalizálva. 2013-ban Tóth Anikó a *Gilice tér (Gloriette)* tágabb környékét újabb lelőhely számmal, 72909. sz. *Gilice tér és környéke* néven felvette az IVO rendszerébe, de az elmúlt 10 évben pozitív megfigyelés, régészeti lelet nem került be a múzeumba. A kerületben szarmata, szórványos bronz és vaskori jelenségeket rögzítettek.¹¹⁷

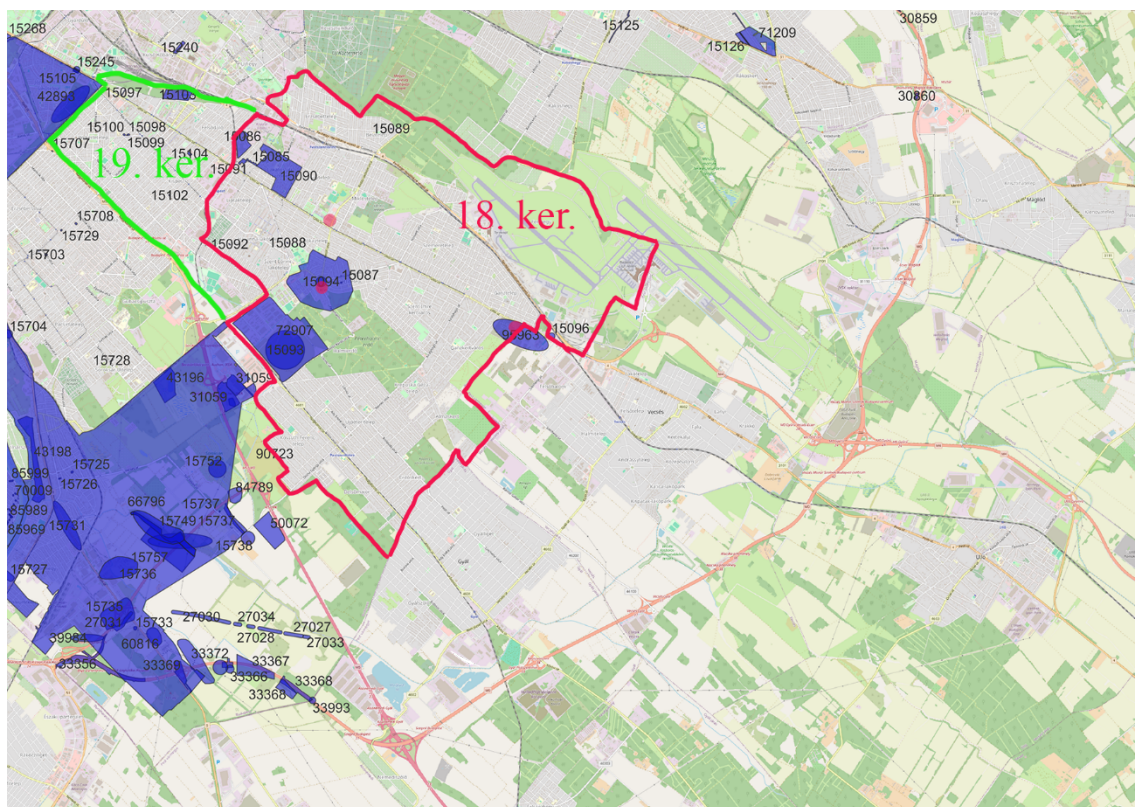
Összegezve elmondható, hogy Budapest 18. kerületében a BTM megfigyelései alapján nincs Árpád-kori lelőhely, lelet, vagy jelenség, és honfoglalás korra is csupán két az IVO-ba felvett, illetve további két fel nem vett adat áll rendelkezésünkre.

---

¹¹⁵ Budapest 18. kerület régészeti lelőhelyei az IVO-ban. (2024.10.04. lekérdezés).

¹¹⁶ A lelőhely ismertetése külön fejezetben tárgyalva.

¹¹⁷ A régészeti kutatás, megfigyelés eredménye közöletlen.

19. kép. A 18–19. kerület területe a nyilvántartott lelőhelyekkel, és a honfoglalás kori temetők helyével.

A 19. kerületben 7 lelőhely szerepel a nyilvántartásban.¹¹⁸ Honfoglalás korra egyetlen lelőhely sem keltezhető, egy lelőhely a több névváltozattal rendelkező 15103. sz. lelőhelyet Irásné Melis Katalin kutatása *Árnyasnyíre* Árpád-kori faluhellyel azonosítja.¹¹⁹ A lelőhelyen 2007-ben Zádor Judit szondázó ásatást végzett, melynek célja a falu régészeti jelenségeit azonosítása, és a beruházás előtti régészeti érintettség vizsgálata volt, a feltárás azonban negatív eredménnyel zárult.¹²⁰ A lelőhely a mai KÖKI Terminál helyén van.

A 15098. sz. Hungária út 5. lelőhelyen Lux Kálmán feltárta az Árpád-korban épült félköríves szentélyzáródású templom alapfalait. I. Melis Katalin 1969-ben hitelesítő ásatást végzett a helyszínen, ahol már csak feldúlt sírokat, *(A leletmentés során 14 bolygatott, melléklet nélküli*

¹¹⁸ A 19. kerület régészeti lelőhelyei az IVO-ban (2024.10.04. lekérdezés).

¹¹⁹ I. MELIS 1983, 24. *Árnyasnyíre* faluhely vélt helyére húzott régészeti poligon névváltozatai az IVO-ban: Lehel u.-Vak Bottyán út-Sibrik híd, Ferihegyi repülőtérre vezető út-Vak Bottyán utca között, és KÖKI Szórakoztató és Bevásárló Központ. IVO 15103. sz. lelőhely: *A kutatás céja: a terület végleges beépítése előtt az oklevelekből ismert és helyszínre lokalizált "Árnyasnyír" nevű helység maradványainak feltárása. A területre húzott 5 keresztirányú árokban másfél méterig kohósalakos törmelékes feltöltést találtak. Több folt mutatkozott az altalajon, de mivel 1,8 m mélységben feltört a talajvíz nem lehetett kibontani az objektumokat. Semmilyen datáló lelet nem került elő, így nem tudták bizonyítani a középkori falu jelenlétét és pontos elhelyezkedését.* (Zádor Judit)

¹²⁰ IVO lekérdezés 2024.11.08.

keletét csontváz részletét bontottuk ki 40–85 cm mélységben. A sírgödrök formája és mérete a bolygatás és a homokos talaj miatt nem volt megállapítható, de sikerült meghatározni a temető keleti szélét. A sírok a Lux Kálmán által 1909-ben feltárt Árpád-kori templomot övező temető részletét jelölik.)¹²¹ és 13. századra datált kerámiatöredékeket talált, a templomot a hajdani Szentlőrinc faluhellyel azonosította.¹²²

A Cegléd, Szolnok irányába haladó úton keleti irányból az elsőként elemzett helység Üllő. Első említése 1318 *Vllw* néven, Üllői Endre Gyömrő szomszédja.¹²³ Üllőt Vecsés követi szintén 1318-ban első említése alapján *Wecherch* néven.¹²⁴ Pest felé haladva a következő település Tornyostelek (mai Pestimre keleti területén), *Thornosthelek* néven első említése 1323. *”Lőb pusztá....van ezen pusztában egy tanya, mellyet Tornyos Löbnek hívnak, azért mert az ottani magtáron torony van”*.¹²⁵ A mai Kispest területére lokalizható Szent Lőrinc falu, 1332-ben *Scntlewrench* néven.¹²⁶ Végül Pesthez közeledve Királynýire felett, attól északi irányban az elemzett útvonal következő faluhelye Anyásnyíre. Első okleveles említése 1281 *Anyas Nyry* néven.¹²⁷ A két útvonal Szent Erzsébet (Szentfalva) helyen összefut. A falu első említése 1258 Pest elővárosa lehetett. Említett név változatai *S. Elyzabeth, Zenthelsebeth, Zentfalvayak stb. Szenterzsébeti Póka 1258-ban Kisgyálon vesz földet*. Temploma a mai Boráros tér déli részén állhatott, de feltételezik, hogy a mai Szerb utca és Királyi Pál utca szögében feltárt templomfalak ennek a falunak templomához tartoztak.¹²⁸ V. István az itt lakó vendégeknek vámmentességet adott, kiemelve, hogy a budai és pesti vámszedők áruik után itt nem szedhetnek vámot.¹²⁹ A falu ilyen néven való említése Erzsébet királyný 1235-i szentté avatásának időpontjához köthető, azaz a falu róla neveztetett el. Korábbi elnevezése ismeretlen.¹³⁰ Üllő határából két temető elemzése került be a disszertációba, egyik Üllő Ilona út, másik egy szórvány anyag egy kora Árpád-kori temetőből (Kund-gyűjtemény), illetve ismeretes egy közöletlen temető *Üllő-Hosszúberek-Péteri* néven. A temetőből edényt, fenőkövet, bronzcsatot és kést említenek, a temető feltárásának körülményei, helyének, és sírjainak adatai közöletlenek.¹³¹ Vecsés határából ismert egy 10–11. századi temető, amit

---

¹²¹ I. MELIS 1973.

¹²² I. MELIS 1973; I. MELIS 1983, 24, 21. ábra, I–II. táblázat.

¹²³ GYÖRFFY 1998, 562.

¹²⁴ GYÖRFFY 1998, 563.

¹²⁵ GYÖRFFY 1998, 561.

¹²⁶ GYÖRFFY 1998, 557–558; KUBINYI 1972, 34.

¹²⁷ GYÖRFFY 1998, 533.

¹²⁸ GYÖRFFY 1997, 156–157. A Szenterzsébet falva elhelyezkedéséről kialakult vita szakirodalmi említéseivel.

¹²⁹ GYÖRFFY 1998, 557.

¹³⁰ GYÖRFFY 1997, 156–157.

¹³¹ FÉK 82; RÉVÉSZ 2020, 348. Révész László a 10. századra keltezi a temetőtöredéket, és szállási temetőként vette fel a gyűjtésébe.

Vecsés 97. lelőhely néven említenek a publikációk. Feltárássra két ütemben került sor, első alkalommal 1999-ben a MOL vezeték kiépítéshez kapcsolódóan 41 sírt tártak fel a kutatók, majd 2006-ban még néhány temetkezés sikerült megmenteni, sajnos a temetőt még nem tekinthető teljesen feltártnak. A temetkezések között ismert három lovas és két lószerszamos sír, két női sírban csüngős ruhaveretek, nyakperec és karperecek voltak.¹³² Budapest irányban haladva a következő honfoglalás kori temető Vecsés és a *18. kerület határán* helyezkedik el, a szakirodalom *Budapest XVIII.-Pestlőrinc, Vörös Hadsereg útja* néven ismeri.¹³³ A temetőtől néhány km távolságban a feltételezett hajdani kelet-nyugati irányú út leágazásánál került napvilágra egy honfoglalás kori sír, talán egy hajdani elpusztított temető maradványaként (*18. kerület Pestszentlőrinc-Gyártelep*).¹³⁴ Érdeemes a 4-es út Szolnokig tartó szakaszát alaposabban is szemügyre venni. A lelőhelyek Révész által alkotott temetőcsoportok szerinti elemzése, és összegyűjtése a 2020-ban megjelen nagydoktori értekezésében napvilágot látott. Révész a térképeken nem ábrázolja a feltételezett utak vonalát, így a lelőhelyek természetföldrajzi helyzetét sem kötötte ezekhez. Temetőcsoportjai tárgytipusok elemzésén alapultak. Ha a térképekre felrajzoljuk az utak vonalát, kirajzolódnak a lelőhelyek erre felfűzött láncolatai, melyeket a különböző temetőcsoportokból lehet összegyűjteni, a Duna-melléki síkság fejezetből.¹³⁵ A Révész szerinti 10. századi (sárga) szállási temetők felfűződnek az útvonalra, amit az általam elemzett mikrorégióban is látni lehet, azaz a 10. század első felében zömében az utak mentét szállják meg a honfoglaló közösségek. Ez a folyókon való átkelés és az utak biztonságos használata miatt kiemelten fontos volt. A pesti rév és a szolnoki tiszai átkelőhely között a mai 4-es út (Pesthi út, Üllői út, Vöröshadsereg útja) szolgáltatta az összeköttetést. [3. tábla]

1.3.4. Az elemzett mikrorégió jelenlegi 51-es útra „felfűzött” falvai, és honfoglalás kori temetői

A fővárosban déli irányból érkező mai 51-es főút a 23. és 20. kerület érintésével halad át a térdégen. A 20. kerület sajátos abból a szempontból, hogy a 23. kerület 1994-ben vált le a tőle északi irányban elhelyezkedő 20. kerületről. [20–22. kép].

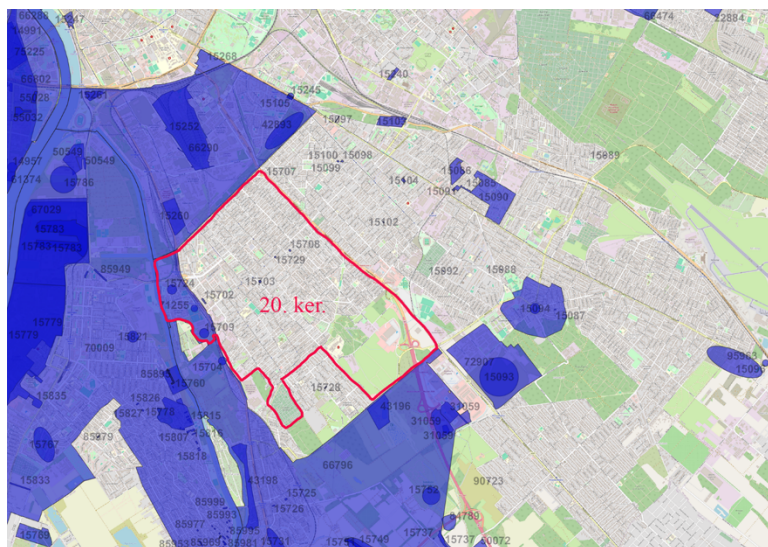
¹³² HORVÁTH ET AL 2002; RÁCZ 2007; RÉVÉSZ 2020, 347.

¹³³ BÁLINT 1980.

¹³⁴ FÉK 26; BENCZE–SZIGETI 2015, 96–97, 56. kép.

¹³⁵ RÉVÉSZ 2020, 344–348.

A 20. kerületben 10 nyilvántartott régészeti lelőhely ismert. Korszakok szerint sem honfoglalás sem Árpád-kori lelőhely nincs az országos adatbázisban (IVO), mely természetesen téves.¹³⁶

20. kép. A 20. kerület területe és régészeti lelőhelyei.

Déli irányból Pest felé haladva az első település Dunaharaszti. Említése 1270-re adatolt az oklevelek szerint, *Horozht* néven.¹³⁷ A mai Soroksár és Dunaharaszti határán helyezkedik el Szent Dienes falu, 1295–1296. Évi okleveles említéssel, *S. Dyonisius* néven.¹³⁸ A falut, a kisvárat és a falu templomát 1969 és 1989-ben kutatta meg Irásné Melis Katalin és Pető Mária. A feltárt jelenségek leletanyagát biztosan csak a 13. századtól keltezik a falut.¹³⁹ Soroksár követi a Pest irányába haladó úton, első említése a falunak Anonymus művében 1200 körüli *Surcusar* néven. Nem tisztázott, hogy csupán egy mocsaras helyként említették-e Kerekegyház határában, vagy önálló faluként.

Soroksár után az út *Gubacs/Tatárdomb* falvánál közelíti meg a Duna Ráckevei ágát. A falu első említése 1067, helye a gubacsi téglagyár működésével vált ismertté, ekkor a falu teljes területe elpusztult, régészeti adatokkal a falu helye jól igazolt.¹⁴⁰

1934-ben Gallus Sándor ásott itt. „A későközépkori temető sírjai XII–XIII. századi cserepeket tartalmazó kultúrrétegben feküdtek. A falu temploma is az Árpád-korban épült, méreteinek ismeretében a hiányos leírás ellenére is megkísérelhetjük a rekonstrukciót. Építőanyaga

¹³⁶ A 20. kerület régészeti lelőhelyei az IVO-ban. (2024.10.04. lekérdezés).

¹³⁷ GYÖRFFY 1998, 520.

¹³⁸ GYÖRFFY 1998, 557.

¹³⁹ I. MELIS 2005.

¹⁴⁰ Pesterzsébeti Múzeum Gyűjteménye Ltsz.: 64.1205.3. Pesterzsébet, Tatárdombon végzett ásatásról. GYÖRFFY 1998, 518; TARI 2000, 42–43; I. MELIS 1983, 24–25, 47–51. kép, 22–23. ábra

mészberakott tört homokkő volt, amelyet kváderkövekkel borítottak. A sarkokat 70-90 cm-es kövekből armírozással építettek. Falszélesség átlagosan 1 m volt. A hajó déli falánál a középkori járó szintet is megtalálták.... (A szentély) 'sarkok belül nem derékszögben, hanem két helyen ívben találkoztak'.¹⁴¹

A falu temploma Balla Antal 1784-i térképén *Rud. Gubacs* néven azonosítható [17. kép]. A lelőhely az IVO rendszerében nyilvántartott, e szerint 1950, és 1953-ban Gerő Győző felszíni leleteket gyűjtött, majd feltárást végzett a téglagyár agyagkitermelő gödrének helyén. Miután a falu területét 1850-től folyamatosan agyagkitermelő helynek használták, sejthető, hogy a lelőhely az 1950-es évekre szinte teljesen megsemmisült. A területen egy domb állt, mely Gerő Győző ásatási naplója szerint 1953-ban még kutatható volt. Gerő kemencéket, házak padlóit tudta megfigyelni. Azt, hogy a település a 12. század végéig létezett volna, semmi bizonyíték nincs, Nagyon valószínű viszont, hogy a település első korszaka a tatárjáráskor vált lakatlanná, Gerő a kerámiaanyagot legkorábban a 13. századra datálta, és fehér anyagú kerámiát említ, míg a 14–15. századi kerámiaanyag azt bizonyítja, hogy a település a tatárjárás után újra települt.¹⁴² Ugyanezen lelőhely szerepel I. Melis az 1241-ben elpusztult települések fejezetben is, mint a későközépkorig élő falu.¹⁴³ A Tatárdomb kerámiaanyagából 6 tétel fotón közölt az 1983-as könyvben, a többi leletanyag azóta is közöletlen.¹⁴⁴

21. kép. Balla Antal: Pest-Pilis-Solt vármegye térképe 1793-ban Gubacs templomának romjával

¹⁴¹ I. MELIS 1983, 24–25.

¹⁴² Gerő Győző ásatási dokumentációja 1953. BTM Adattár Ltsz.: 64.1965.5.

¹⁴³ I. MELIS 1983, 24–25, 47–51. kép, 22–23. ábra

¹⁴⁴ I. MELIS 1983, 47–51. kép

szerint, a lelőhelypoligon a feltételezett Gubacs vagy Tatárdomb faluhely területét, és jelenkori beruházások területét fedi le. Az Árpád-kori falu helyét a *15709. sz. Pesterzsébet Tatárdomb* nevű lelőhely jelzi. A falu helyén a múltban több alkalommal volt régészeti feltárás, meglehetősen pontossággal lokalizálható elhelyezkedése, 10–11. századi datálása azonban kérdéses.¹⁴⁷

A nagyméretű 71255. sz. lelőhelyen belül kisebb poligon helyezkedik el, a *15724. sz. Teremszeg utca elnevezéssel*. A lelőhelyen középkori temető, és település maradványai kerültek elő az 1930-as évek közepén. Feltételezhető, hogy Gubacs faluhoz tartozhatott a Ráckevei Dunaághoz igen közel fekvő (révhely) falurészlet.¹⁴⁸ 1950-ben és 1953-ban Gerő Győző felszíni leleteket gyűjtött, majd feltárást végzett a téglagyár agyagkitermelő gödrének helyén. Miután a falu területét 1850-től folyamatosan agyagkitermelő helynek használták, sejthető, hogy a lelőhely az 1950-es évekre szinte teljesen megsemmisült. A területen egy domb állt, mely Gerő Győző ásatási naplója szerint 1953-ban még kutatható volt. Gerő kemencéket, házak padlóit tudta megfigyelni. Azt, hogy a település a 12. század végéig létezett volna, semmi bizonyíték nincs, nagyon valószínű viszont, hogy a település első korszaka a tatárjáráskor vált lakatlanná. Gerő a kerámiaanyagot legkorábban a 13. századra datálta, és fehér anyagú kerámiát említ, míg a 14–15. századi kerámiaanyag azt bizonyítja, hogy a település a tatárjárás után újra települt.¹⁴⁹

A *15713. sz. Pestszenterzsébet, Szentkút* lelőhelyen avar temetőt romboltak szét már a 20. század elején a téglagyár létesítésekor.¹⁵⁰ Avar letelepedés a kerület több pontján is említett, szórványos felbukkanása hasonló mintázatot mutat, mint a honfoglalás kori temetők.

A kerületben jelentős lehetett a bronzkor emberének letelepedése, és temetőjének mérete, erre utal a kertvárosban több ház építésekor előkerült telep, és sírleletek (IVO: 15708, 15729). A *15704. sz. Dózsa György út* lelőhely ismeretlen korszak. [5. tábla]

A 2. katonai felmérésen a 20. kerület határán a Kén utcai révhely, az átkelő még ábrázolt, ahonnan a sziget belsejébe induló útvonal Csepel faluhoz vezetett, innen indult a nagydunai átkelőhely, a rév. A Kén utcai révhely pesti oldalán a közelmúltban (2024–2025) régészeti feltárást végzett a MNM KK NRI Nagy Nándor régész vezetésével. Kollégánk ismerve érdeklődésemet a terület iránt, bevont a feltárás munkálataiba, és engedélyezte számomra a leletanyag feldolgozását.¹⁵¹ A feltárás

---

¹⁴⁷ I. MELIS 1983, 24–25, 47–51. kép, 22–23. tábla

¹⁴⁸ I. MELIS 1983, 17, 18. kép.

¹⁴⁹ Gerő Győző ásatási dokumentációja 1953. I. MELIS 1983, 24–25, 47–51. kép, 22–23. ábra

¹⁵⁰ NAGY 1998, 141.

¹⁵¹ Köszönöm Nagy Nándor Norbert régész segítségét, és önzetlenségét! A leletanyag feldolgozása folyamatban van.

alkalmával 10–12. századi teleprészlet került napvilágra, ötvösműhely termékeivel, és polírozott Árpád-kori palackok töredékeivel. A 10–11. századi horizontot kerámiák és viseleti elemek reprezentálták (líra alakú csat). A teleprészlet talán *Királynőre* vagy *Gubacs falu* nyomai lehet, ennek eldöntésére jelenlegi feldolgozottság állapotában nem vállalkozhatunk.

1.3.5. A pesti rév és környéke, kora Árpád-kor

A pesti rév helye, és szerepe alább tökéletesen megfogalmazva: *“Budapest hosszú idő óta a Duna egyik legfontosabb átkelő és kikötő helye. Az egész 2855 km hosszú folyam mentén alig találunk még egy, közlekedés-földrajzilag ilyen kedvező fekvésű pontot. A Közép-Duna medencéjének természetes központjában fekszik, ott, ahol a folyam 90°-kal délre kanyarodik és folyásának addigi nyugat-keleti iránya észak-délivé lesz. A Szentendrei-sziget és a Csepel-sziget között a Duna medre 290 m-re szorul össze, mindenütt szilárd, kikötésre alkalmas partok között. A Duna e szakaszán ez az egyedül alkalmas hely átkelésre, mert ide vezet minden út úgy az Alföldről, mint a Dunántúlról. Emellett településre is kiválóan alkalmas ez a hely: jobbpartja soha be nem fagyó meleg-forrásokban bővelkedik, felhasználatlan vizük malmok hajtására is alkalmas; balpartján pedig kutakat találunk. Az átkelőhely szomszédságában erdőségek terülnek el és kitűnő épületkövet lelhetünk. A folyók irányváltásának helyén mindenütt fontos települések keletkeznek, így Regensburg a bajor Duna legészakibb kanyarulatánál fekszik. Linz a felsőausztriai kanyarulatnál. Wien az alsóausztriai kanyarulatnál: hasonlóképp fekszik Pozsony az érsekújvári Dunaág északi, Győr a mosoni Dunaág déli kanyarulatánál.”¹⁵²*

A Pest település Árpád-kori létezését számos régészeti adat és írásos forrás bizonyítja.¹⁵³ Kiemelt szerepe a kereskedelemben már a 10. század végén kiemelhetette a Pesti síkság falvai/települései közül. *Pest* bolgár-török eredetű szó, átvételének helye és ideje ismeretlen, jelentése *barlang* vagy *kemence*, amit a magyarok a honfoglalás előtt is átvehettek. Az elnevezést a római romokat felhasználó, mészégetésre szakosodó lakosok által használt kemencék, illetve a déli irányból jól látható a Gellért-hegy (kezdetben Pest-hegynek nevezett) oldalába vezető barlang bejáratának látványa ihlette.¹⁵⁴ A 11. századtól bizonyára révhely működött itt, melynek nyomvonala a Gellért-hegy lábától kissé északabbra lehetett. A révészek királyi szolgálatban lehettek, a rév két pontja körül kiszolgáló épületekkel számolhatunk,

---

¹⁵² SOMOGYI 1929, 10.

¹⁵³ I. MELIS 1983, 33–39; GYÖRFFY 1997, 112–122; KOVÁCS–ZÁDOR 2015; SPEKNER 2015, 494–496; KOVÁCS 2017. Kutatástörténeti áttekintéssel.

¹⁵⁴ I. MELIS 1983, 35; GYÖRFFY 1997, 75–76; SPEKNER 2015, 494–495.

melyek régészeti nyomai máig nem ismertek. A két révhely körül alakulhatott ki a korai település magja, amit kezdetben mindkét oldalon Pestnek neveztek. Így ezt a korai települést révésztelepnek is tarthatjuk, melyhez piac, kikötő, átkelő és templom is tartozhatott. Pest másik magját a mohamedán kereskedők *empórium*a alkothatta. Kialakulása és elhelyezkedése ismeretlen, viszont a 11. században a források szerint már létezett. Anonymus szerint Taksony fejedelem a mohamedánoknak (volgai bolgár izmaeliták (Ismilitae, Saraceni), vagy kálizok) adta "Pest várát". A vár minden bizonnyal a római erőd maradványa lehetett, melynek délkeleti sarkában építették fel Szűz Mária-plébánia helyén az első templomot (Boldogasszony-templom). A korai Pest így három különálló magból, a révészek telepéből, a királyi tisztviselők házaiból és a mohamedán lakosok területéből jöhetett létre egységes korai városként. Régészetiileg egyik településmagnak sem ismert a pontos helyzete.¹⁵⁵ Pest-sziget elnevezéssel illetett korai városmag területét hajdanán a Duna egyik ága fogta közre, mely a Nagykörút vonalán folyhatott. Az elhagyott vízmeder még a 18. századi térképeken felismerhető. Egy másik kisebb ág a Meder utcánál válhatott ki a Dunából, ez volt a Rákos-árok, mely az Izabella utcán folyhatott, majd a Rákóczi útnál egyesülhetett a másik ággal, és a Boráros térnél csatlakozhattak vissza a Dunába. A Nagykörúti meder által létrejött szigeten négy településmag alakult ki, Jenő, Újbécs, Pest, és az Egyetem téren fekvő falu.¹⁵⁶

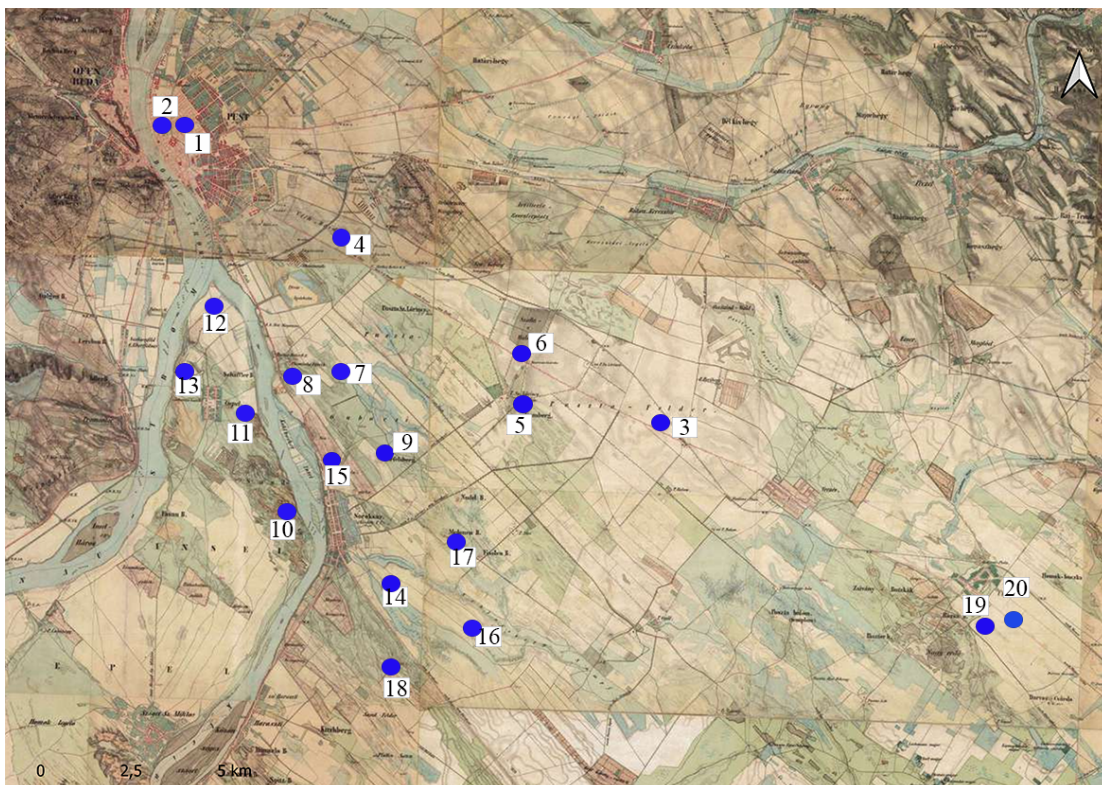
---

¹⁵⁵ SPEKNER 2015, 495–496.

¹⁵⁶ GYÖRFFY 1997, 91.

2. Honfoglalás és kora Árpád-kori temetők, és sírleletek Budapest déli részén

A lelőhelyek ismertetése

23. kép. A disszertációban elemzett honfoglalás és kora Árpád-kori temetők elhelyezkedése a 2. katonai felmérés térképén ábrázolva

2. táblázat. A disszertációban elemzett temetők. (Isd. 2. sz. melléklet)

2.1. Budapest, 5. kerület, Károlyi kert (Képtár kertje) [9–12. tábla]

A Károlyi kert alatt, illetve a környék házai alá húzódó temető minden bizonnyal a 11. században használatban volt, nem zárható ki a 10. századi és a 12. századba átnyúló használata sem. Sajnos a belváros beépítettsége nem teszi lehetővé a temető pontos kiterjedésének meghatározását, apró információkból nyerhető erre vonatkozó adat.¹⁵⁷

Sírleírások Isd. 1. sz. Melléklet.

Mint a medence alapozásának rézsútos falából előtűnő csontdarabkák jelzik, az északnyugati

¹⁵⁷ B. BÓNIS 1950, 401–415; FÉK 25; I. MELIS 1983, 14.

sarok felé a temető folytatása még várható lett volna. Az oltó vízmedence elkészítésének halaszhatatlansága miatt, ennek a résznek a feltárásától az Intézet kénytelen volt eltekinteni. A 18,50 méter oldalfalú négyszegletes alapozást menetelesen szűkítve a temető 2 méteres átlagos mélységénél, még egészen a tervezett 3,20 m-es alapig leásták (lásd a 2. képen a szaggatott vonalat és az M 1 -M 1 metszetet), de ebben a földrétegben leletek már nem voltak.

1946 nyarán újabb adatokat nyertünk a Károlyi-kert földjében rejtőző temető kiterjedésére nézve. A fentebb ismertetett oltó vízmedencét a környező, ostrom alatt megsérült házak törmelékével teletöltötték s a Fővárosi Kertészet elrendelte a medence békés célokra való fölhasználását. A medence által határolt területet a gyermekek számára homok játszótérre alakították át. E célból a kertészet alkalmazásában levő munkáscsoport 10–70 m-re a medencétől egy 6x4 m-es gödröt ásott, hogy onnan a játszótér számára alkalmas homokot termeljen ki. Gulyás József munkavezető az előzetes figyelmeztetés értelmében a 2 méteres mélységet elérve óvatosabb ásásra intette csoportját, minek eredményeképpen augusztus 27-én délelőtt Balázs János kubikus 2,80 m mélyen női csontvázat talált csecsemőcsontokkal (anthropológiai vizsgálatát lásd Nemeskéri János feldolgozásában), melynek hossza 150 cm volt fekvésének iránya Ny–K. Jobb karja könyökben hajlítva testén keresztbe volt téve, vállai a mozdulattól összehajlottak. Valószínűleg csecsemőjét helyezték karjába és ez indokolja e fektetési módot. Mellékletek a sírban nem voltak. A bemérési munkálatok odavonzották az érdeklődőket s közülük egy környékbeli lakos felhívta a figyelmünket arra, hogy a kert Károlyi-utca és Magyar-utca által bezárt sarkában valamikor egy kis sárga épület állott, melyet a főváros a harmincas években lebontatott. E munkálatok folyamán a mostani elért mélységhez hasonló mélyen a homokban csontvázak kerültek elő. Eszerint temetőnk területe már az eddigi adatok alapján a kertnek legalább egy negyed részére terjed ki. Rendszeres kutatások eredményeképpen remélhetnénk csak Pest belterületén a koraközépkorban itt élt társadalom temetőjének tüzetes megismerését.”¹⁵⁸

2007-ben Zádor Judit megelőző feltárása is fontos információval szolgál a temetővel kapcsolatban:

Folytatták az előző évi feltárásokat, az egykori Úttörő Áruház helyén. A 13. századi falu - feltételezhetően Szent Erzsébet falva - északi végén fával bélelt tárológödrök, kemencék kerültek elő, tipikus 13. sz-i leletanyaggal. Az egyik gödörből nyolc emberi koponya és további

---

¹⁵⁸ B. BÓNIS 1950.

*csontmaradvány került elő. Feltehetőleg a telep alatt húzódó 11–12. sz.-i temető megbolygatott sírjait tárták fel. A temető korábbi részleteit a feltárt területtől délre a Károlyi Kertből és a Károlyi Palota udvarából ismerjük.*¹⁵⁹

Értékelés

A 8 sír mellékletei egy a 11. században biztosan használt temetőt sejtetnek, ugyan a vékonyhuzalú sodrott hurkos-kampós nyakperec legvalószínűbb keltezése a 10–11. század fordulójától a 11. század közepéig tehető, mégsem datálhatjuk a temetőt a 10. századra.¹⁶⁰ Ennek oka annak töredékessége, a sírmező a megfigyelések alapján a környező házak alatt folytatódik. Semmi jele annak, és nem bizonyítható, hogy ún. „szállási temető” néhány sírja került volna napvilágra a területen, inkább egy nagyobb kiterjedésű Árpád-kori temető lehetett a területen.¹⁶¹

2.2. *Budapest, 5. kerület, Eskü tér / Március 15. tér [13. tábla]*

Az 5. kerületi Belvárosi templomtól ÉNy-i irányba, 50 méteren belül, a római kori erőd területén helyezkedhetett el egy Árpád-kori temető. Részben a korábbi 11. században használt “soros” majd a legkorábbi templom körüli temető sírjaival. A római tábor feltárása során 1934-ben és 1970-ben végzett kutatások alkalmával a jelenlegi felszíntől számított 3 méter mélységben, római rétegekben voltak az Árpád-kori temetkezések beásva. A 13 sír egymás mellett sorban helyezkedtek el, a legtöbb esetben kövekkel rakták körül azokat, gyakran római téglák töredékeit is felhasználták a keretelésükre. A sírokban S-végű karikát, két elektronból készült, nyitott, egyik végén gyöngyosoros díszítésű nagyobb karikát (köpüs?), néhány zárt, bronzkarikát, egy női sírban egy bronz tűt és végül néhány Árpád-kori érmet találtak (3. sírban vaskés, 7. sírban ezüstözött bronz körte alakú karika, vagy gyűrű, 9. sírban barázdált ezüst gyűrű, 10. sírban ezüstözött bronz karika, és 4 db ezüstözött bronz gyűrű, 11. sírban kerámiatöredékek, a sírok között III. István (1162–1172) denár volt).¹⁶² Sajnos a sírok a korábbi építkezések alkalmával megsemmisültek.¹⁶³

Értékelés

---

¹⁵⁹ IVO lekérdezés 2024.10.22.

¹⁶⁰ SZABÓ 1980b, 52–53.

¹⁶¹ SZÓKE 1962, 87; SZABÓ 1980b, 52–53; GIESLER 1981, 116, 119; KOVÁCS 2019, 391–392; SZIGETI 2023, 327–329. Révész László a temető 8 sírját a 10. századra keltezte, és szállási temetőként elemezte, vette fel a gyűjtésébe. RÉVÉSZ 2020, 346, 367.

¹⁶² I. MELIS 1983, 50, 44. j.

¹⁶³ GARÁDY 1943, 234–239; Nagy 1946, 44–45; I. MELIS 1983, 15, 6. kép; I. MELIS 2004, 235; KOVÁCS 2017.

A megmaradt néhány ékszer alapján a sírmező a 12–13. századra biztosan, a 11. századra fenntartásokkal keltezhető.¹⁶⁴

2.3. *Budapest, 18. kerület, Üllői út (Vöröshadsereg útja) Benczúr utcával szemben [14–17. tábla]*

1964-ben a Stromfeld csatornázási művek területen földmunkákkal egy honfoglalás kori lovas sírt bolygattak meg. A temetkezés környéke olyan mértékben volt bolygatott, hogy hitelesítő ásatást értelmetlen volt végezni. A megmaradt leleteket Kőszegi Frigyes gyűjtötte össze.¹⁶⁵ A sírleletet Bálint Csanád elemezte, és tanulmányában a leleteket is közreadta.¹⁶⁶ A két préselt ruhaveret alapján női sírt is feltételeztek a helyszínen, de Bálint szerint nem ritka férfiak temetkezéseiben az ezekhez a veretekhez hasonló díszítmények.¹⁶⁷ A sír előkerülésének körülményei alapján nem dönthető el, hogy egy vagy két sír pusztult-e el a földmunkák alkalmával. A sír feltételezett előkerülésének helyszínén a 2010–2020-as években több beruházások előtti próbafeltárást is végeztek. A nagyobb kiterjedésű sírmezőre semmilyen adat nem áll rendelkezésünkre, minden kutatás negatív régészeti eredménnyel szolgált.¹⁶⁸

Mellékletek leírása lsd. 1. sz. melléklet.

Értékelés

A leletegyüttes meglehetősen hiányos, feltételezhető, hogy a sírt megtaláló munkások nem szolgáltatottak be minden tárgyat. Ami megmaradt töredéke lehet a sír teljes készletének. Külön figyelmet érdemel a szablya, melynek vérbarázdáját rézzel tausírozták, ez a technika honfoglalás kori szablyán csak itt látható. A préselt veretek női sírra jellemzőek, de Bálint szerint nem ritkák férfiak temetkezésében sem, ő a sírt egyetlen férfi temetkezésnek tartotta, és a 10. század utolsó negyede előtti időkre keltezte.¹⁶⁹ Elemzése nyomán a szakirodalom magányos férfi sírjaként tartja számon a temetkezést.¹⁷⁰ A tárgyalt mikrorégióban két szablyás temetkezés van, így az Vöröshadsereg úti (Üllői úti) sír budapesti viszonylatban is ritkaságnak számít, hiszen a teljes pesti oldalon 4 db szablya ismeretes két lelőhelyről. A tárgyalt sír mellett

---

¹⁶⁴ SZIGETI 2023, 271–293.

¹⁶⁵ KŐSZEGI 1965a; KŐSZEGI 1965b; Budapesti Történeti Múzeum Ltsz.: 78. 1. 1–10; BÁLINT 1980.

¹⁶⁶ BÁLINT 1980.

¹⁶⁷ BÁLINT 1980.

¹⁶⁸ IVO lekérdezés 2024.11.07. Próbafeltárást 2019-ben György László: A próbafeltárást teljesen negatív eredményt hozott, az 1964-ben a közelben talált honfoglalás kori sírhoz kapcsolható további leletek és jelenségek nem kerültek elő. (György László), 2023-ban Havasy Orsolya: A próbafeltárást során régészeti leletanyag nem került elő. (Havasy Orsolya)

¹⁶⁹ BÁLINT 1980, 246.

¹⁷⁰ RÉVÉSZ 2020, 351.

az Üllő Ilona út 14. sírban, és a Budapest 15. kerület Rákospalota Szerencs utca temetőben volt további két szablya.¹⁷¹ A temetkezést a 10. századra lehet keltezni, ennél pontosabb datálás nem lehetséges.

2.4. Budapest 18. ker. Kispest-Pestszentlőrinc, Szivattyútelep, gépház. [18. tábla]

1912-ben földmunkák során római császárkori, és honfoglalás kori leletek kerültek napvilágra. A Nemzeti Múzeum vásárlás útján szerezte meg a tárgyakat. A leletek között egy elveszett gyöngyszem is volt.¹⁷²

Melléletek leírása lsd. 1. sz. melléklet.

Értékelés

A leletegyüttes legismertebb, és a szakirodalom által legtöbbet elemzett tárgya a hajfonatkorong.¹⁷³ A négyágú palmetta motívum a lemezes korongokon is kedvelt ábrázolásnak számít, a hajfonatkorongoknak egy csoportját ez alapján különíti el a kutatás. Bár a motívumok szétválasztása nem hozott átütő eredményt a korongok keltezését illetően, azok szóródása némi területi elkülönítést jelez a Kárpát-medencében.¹⁷⁴

A kisérti korong szórvány jellege, és a feltételezett kísérőleleteivel egy temetőből való előkerülése a korong keltezését bizonytalanná teszi. Feltételezhető, hogy a vastag ezüsthuzalból készült, bordázott végű S-végű karika, mely a 11. század utolsó harmadára keltez¹⁷⁵, és a korong nem egy temetkezésből látta napvilágot. Elképzelhető, hogy egy nagy kiterjedésű, hosszú ideig használt sírmező leletei a felsorolt ékszerek, ugyanis az öntött hajfonatkorongokat a 10. századra keltezi a kutatás.¹⁷⁶

2.5. Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc-Gloriette/Gilice tér, Varjú Sándor földje. [19. tábla]

Az 1920–30-as években dr. Varjú Sándor földjén egy honfoglalás kori temető pusztulhatott el, amit néhány tárgy kivételével (amit dr. Varjú Sándor a MNM-nak ajándékozott) a helyiek széthordtak. 1929-ben leletmentés alkalmával ló és emberi csontok, ívelt és egyenes talpú kengyel, csikózábla, hevedercsat, agyagedény és II. Lothar dénárja (945–950) került a múzeum

---

¹⁷¹ NAGY 1945, 493–496.

¹⁷² FETTICH 1937, 84, 70. tábla; CSALLÁNY 1959, 290; FÉK 26; I. MELIS 1983, 13; BENCZE–SZIGETI 2015, 96, 3. kép; BERNERT–BÍRÓ 2015, 132; RÉVÉSZ 2020, 346. Az embercsontok elvesztek.

¹⁷³ FETTICH 1937, 84, 70. tábla; CSALLÁNY 1959, 290, 1. kép 7; MESTERHÁZY 1996.

¹⁷⁴ POLÓNYI–TÜRK 2019.

¹⁷⁵ SZIGETI 2023, 288–293.

¹⁷⁶ RÉVÉSZ 2014.

gyűjteményébe. A csontok (ép koponya, állkapocs és kissé hiányos váz) alapján 10–12 éves gyermek lovas sírja lehetett a töredékében megmaradt temetkezés.¹⁷⁷

Mellékletek lsd. 1. sz. melléklet.

Értékelés

A leletanyagot a II. Lothar (945–950) denár a 10. század 2. felétől keltezi. A lószerszámok és az kerámia edény nem tudnak pontosítani ezen a datáláson. Lovas sírok még a 11. század első harmadában is előfordulnak a Kárpát-medencében.¹⁷⁸ Így a temetkezést a 10. század 2. felétől a 11. század első harmadáig datálhatjuk.

2.6. Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc–Gyártelep [20–23. tábla]

A 20. század közepén az Üllői út mellett, a mai Szarvas csárda közelében téglagyár működött. A csárda kora újkori helyzete is fontos útelágazást jelez, ahol az Üllői útról északi és délnyugati irányban lehet folytatni az utunkat. A délnyugati irányban, 2 km távolságban a Gilice téren (Gloriette) gazdag honfoglalás kori temető egyetlen sírja került napvilágra. Sajnálatosan a század közepi építkezések ezt a temetőt is elpusztították. A csontok alapján (hiányos koponyatető maradt csak meg) alapján 60 éves férfi váza lehetett a sírban.¹⁷⁹ A sír feltárásának körülményeit Bottyán Árpád jelentéséből ismerjük:

„1942. 01. 10-én, telefonon értesítést kaptam Dr. báró Baratta Norberttől a Budapest-Szentlőrinci-Tatai Cserép és Téglagyár Rt igazgatójától, hogy a pestszentlőrinci gyára területén egy csontvázra és régészeti leletekre bukkantak. Január 12-én kiszállva a helyszínre a következőket állapíthattam meg: A csontvázat és a leleteket még 1941. dec. 20-a táján találta meg a gyár agyagbányájában Czöndör András munkafelügyelő vezetése alatt dolgozó két munkás, Varmusz József és Völgyi Balázs. A leletek az agyagbánya északnyugati részén kerültek elő, kb. 0,8 m mélyen agyagos, kavicsos talajban. A megtalálók azonnal értesítették Czöndör Andrást, akinek vezetésével szedték ki a csontvázat és mellékleteit. A sírleírást az ő elbeszélésük alapján rekonstruálhattam. A váz északnyugat-délkelet irányban feküdt, fejjel északnyugat felé. A jobb felső karcsontra egy ló koponya volt fektetve. A bal kar át volt hajlítva a mellkason, úgy, hogy a bal kéz csontjai a ló koponya mellett feküdtek, mintha azok is a ló koponyát tartották volna. A bordacsontok és a medence közt 4 db bronz gombot, 3 db vas

---

¹⁷⁷ LÁSZLÓ 1942, 799, CXLVI. tábla 8–10; FÉK 26; DIENES 1966, 210, 36. kép, BENCZE–SZIGETI 2015, 96–97, 4. kép; BERNERT–BÍRÓ 2015, 132.

¹⁷⁸ VÖRÖS 2013, 332.

¹⁷⁹ MNM Adattára 230.P.II., 66.P.II; FÉK 26; BENCZE–SZIGETI 2015, 96–97, 5–6. kép; BERNERT–BÍRÓ 2015, 132.

nyilcsúcsot, 1 db tegez vasalástöredéket, továbbá a bronzból és ezüsből készült övgarnitúra töredékeit találták meg. A jobb combcsont mellett egy vas kengyelpár feküdt. Az archaeológiai és antropológiai leleteket Baratta báró igazgató úr ládába szedette és legnagyobb gonddal őriztette meg. A leleteket megtekintve megállapíthattam, hogy azok honfoglalás koriak...”.¹⁸⁰[20. tábla 3]

Mellékletek lsd. 1. sz. melléklet.

Értékelés

A lovas temetkezés feltehetően egy férfi vázát rejthette, aki veretes övvel, és felszerszámozott lovának maradványával temettek el. A lószerszámzat kiemelkedő darabja az ezüstlemezekkel borított kantár, és a tausírozott kengyelpár.¹⁸¹ A férfi ugyanazon útvonal mellett került a földbe halála után, mint amit az üllői harcosok is őrizhettek, e fontos nyomvonal a pesti rév felé vezetett. A kantárveretek megléte összekötik a két temetőt, ahol mindkét esetben a harcosok fegyverzetei, azok magas száma érdemel említést.

A sír mellékletei csupán ízelítőt nyújtanak annak hajdani gazdagságából, e megmaradt leletek alapján a temetkezést a 10. század egészére, és a 11. század első harmadára lehet datálni.¹⁸²

2.7. Budapest, 20. kerület, Knézich és Dessewffy utca sarok

1932 május 30-án a Dessewffy és a Knézics utca sarkán lévő homokbányában egy emberi csontvázat találtak, mellette egy edény feküdt. Nagy Margit korpuszában avar korra keltezi a lelőhelyet.¹⁸³

Értékelés

A sírt a 9–10. század közé keltezi a kézzel formált kerámiaedény, ennél pontosabb datálást nem lehet megadni.

2.7. Budapest, 20. kerület, Attila u. 36, 40–42.¹⁸⁴ [24–25. tábla]

Az Árpád-kori temető már az 1940-es évektől folyamatosan pusztult. A helyiek temetődombként ismerték a helyszínt, ahol rendszeresen kerültek elő embercsontok. A Ny-K-i

---

¹⁸⁰ MNM Adattár. 66.P.II Bottyán Árpád 1942. Jelentés az 1942.01.12-én Pestszentlőrincen végzett régészeti kiszállásról.

¹⁸¹ BENCZE–SZIGETI 2015, 96–97, 5–6. kép; BERNERT–BÍRÓ 2015, 132.

¹⁸² RÉVÉSZ 1996, 77, 249. l., 96. tábla, 2–16; RÉVÉSZ 1999, 271, 4. kép 3–5.

¹⁸³ NAGY 1998, 139, Taf. 98. C, 210. B; Az edény Ltsz.: MNM 20/1932.1.

¹⁸⁴ FÉK 26; BENCZE–SZIGETI 2015, 97, 7–8. kép

tájolású vázak mellől huzalkarperecek, sodort bronzgyűrű, és egy váz koponyából obulusként Árpád-kori dénár került elő.

„Az 1942-es években.....tanulók említették a csontvázak előfordulását a tűzoltó laktanya építése közben. ...alapozáskor bukkantak a sírokra.....az első sírt nem láttam...a második sír pontosan a kapualj közepén nyugat–keleti irányban mintegy méternyi mélységben került elő. Oldalfekvésű kissé zsugorított testhelyzetben levő női csontváz volt. Csuklója táján 7–8 cm–nyi átmérőjű, nyitott bronzkarika feküdt. Vastagsága közepén 4 mm–nyi, a két vége felé 2–2 mm lehetett. Minden megmunkálás, ornemens nélkül. A fej, illetve a koponya keletre nézve feküdt oldalt. A kiemelésekor fémcsörrenésre emlékszem. A fogak közül kiemeltem egy ezüst lemezpénzt. Gyűjteményem alapján összehasonlítva a Corpus Num. Hung. 223. számú darabjával volt azonos. Jobb széle csonkítva. II. Endre denára volt.....Akkori tájékozódásom szerint temetődombnak vélték az utca lakói e területet.....Az első sír csontjait szétdobálva ugyan, de a polgármesteri hivatal egyik szekrényében őrizték. Ez férfi csontváz lehetett, mert a balkaron spirál bronzgyűrűt láttak, ami a lehúzáskor kettétört. Egy vaskard szétmállott maradványait ismertem fel az irodában. Azonban a lándzsavég bronzból volt. Alakja a mai gerely sima megmunkálása arasznyi hosszú példányához hasonlított.”¹⁸⁵

„1957. jún. 10–én a mellékelt helyszínrajz alapján az A és a B pontnál (1. és 2. sír) vízcső árok ásásánál két csontváz sír került elő. Az 1. sír félig a fal alá futott, ezt nem tudták kiszedni, ebben a sírban egy bronz karperec volt, amit visszatemettek. A 2. sírban szintén egy bronz karperec, körkörös díszítéssel, ezt a sírt a munkások csak derékig bontották ki. 1957. június 20-án leletmentő ásatást végeztünk. A blokk kijelölésénél figyelemmel voltunk a félig kibontott sír további kiásására és a vízcső árok irányára. Kérdéses volt, hogy esetleg újabb sírok kerülnek elő az aknáig elterülő 3 m-es szakaszon. A 2,5×2,3 m-es blokkban újabb sírt nem találtunk csak a 2. sírnek bolygatatlan lábszárcsontjait találtuk meg további melléklet nélkül. Előzőleg megtalált karperec – elbeszélés alapján – a csontváz medencéjénél volt elhelyezve. A lelet alapján kora népvándorlás kori temetővel számolhatunk. Megtudjuk, hogy szemben lévő iskola építésekor és faültetéskor több csontváz sír került elő, arra nem emlékeztek, hogy a sírokban valami lett volna. Ambrus Béla főiskolai tanár mellékelt jelentésében megtudjuk, hogy az Attila u. 40–42. sz. telken pedig egy későbbi valószínűleg temetővel számolhatunk.”¹⁸⁶

Értékelés

A töredékes temető egyetlen értékelhető lelete egy érdekes karperec volt. Magyarhomorog-Kónya-domb 121. sírjából ismert egy jól keltezhető párhuzama az ékszernek.¹⁸⁷ Az obulus, és a karikaékszerek alapján a temető ezen sírjait a 11. század középső harmadától a 12. század

¹⁸⁵ Ambrus Béla 1957. 116–B. III. 2. melléklet.

¹⁸⁶ Schreiber Rózsa 1957. Jelentés a XX. Attila u. 36. (Pesterzsébet) leletmentő ásatásról. MNM Adattár 116. B. III.

¹⁸⁷ Kovács 2019, 91, 8, 10, 68, 132. tábla. A sírban 4 db Árpád-kori dénár volt elszórtam a felsőtesten, lyukasztás a pénzekon nem volt, így obulusként kerülhettek az elhunyt mellé (2 db I. András (1046–1060) H8/CNH 11. típus, 2 db Péter 1038–1041) H6/CNH 8.). A sírból még egy bronzhuzalból sodrott nyakpereg, és 2 db ezüst karika került elő.

első feléig keltezhetjük. Egy nagyobb kiterjedésű Árpád-kori temető lehetett a homokdombon, mely a feltételezett Gubacs faluhoz közel, a Dunával párhuzamosan futó útvonal mellett fekszik.

2.9. Budapest 20. ker. Pesterzsébet Szent László utca 121. / Török Flóris utca 121. / [26–29. tábla]

1935 augusztus 5-én kelt jelentésből ismerjük az egyik legfontosabb 10. századi temetkezés előkerülésének körülményeit. Sajnos a sír környékét nem kutatták meg, így csak feltételezhető magányos volta.¹⁸⁸ A vázból megmaradt egy 25-35 éves férfi koponyája hatalmas trepanációval. A 10 cm-es lyuk unikális, hasonlót aligha ismerünk a 10. századi honfoglalók anyagában. A műtétet a férfi túlélhette, erre a koponyára helyezett bronzlemez okozta zöldes elszíneződés utal. Ám a műtét után néhány héten belül a férfi meghalhatott, mert sem gyulladásra, sem gyógyulásra utaló nyom nincs a koponyán. A kockázatos, és végül halállal végződő beavatkozást bizonyára egy, a 10. századi közösség számára fontos férfi koponyáján hajhatták végre.¹⁸⁹

“Tisztelettel bejelentem, hogy Soroksár, Szt. László u. 121. sz. telkén az építőmunkások egy lovas csontvázát ásták ki. A leletet nem sikerült teljes egészében megmenteni, amennyiben a telektulajdonos csak az ember koponyáját, a vele együtt elásott lófej és lábszárcsontjait, valamint a zablát, kengyelvasakat és egy ezüst karperecet szolgáltatott be.”¹⁹⁰

Melléklete lsd. 1. sz. melléklet.

Értékelés

A töredékében megmaradt lovas temetkezés leletei pontosabb datálást tud nyújtani. A karperec elemzését Mesterházy Károly elvégezte, különleges, egyedi kialakításúnak tartotta az budapesti ékszert. Jellegzetesen keskeny a karperec pántja, és a kikerekedő végeket farkasfog szerű elem köti össze.¹⁹¹ A karperecek ezen típusa gyakran van együtt rozettás lószerszámveretekkel, a viseletük időrendjét a 10. század első kétharmadára teszi a kutatás¹⁹², Mesterházy a pontkőr díszes bronzból készült példányok használatát a 11. század elejéig kitolta. Eredetüket a honfoglaló magyarokhoz kötötte, azaz velük jelenhetett meg az ékszer a Kárpát-medencében.¹⁹³

---

¹⁸⁸ FÉK 26; I. MELIS 1983, 13. A 6. lelőhely, mely ismeretlenként szerepel, a 6–7. lelőhely ugyanazt a lelőhelyet fedi.

¹⁸⁹ BERNERT–BÍRÓ 2015, 133.

¹⁹⁰ MNM Adattár 59.S. II. Német András telkén talált lelet. 8508/1935. Soroksár község előljáróságától.

¹⁹¹ MESTERHÁZY 2018, 191.

¹⁹² SZÓKE 1962, 72; SZABÓ 1978–79, 51; DIENES 1986, 92; RÉVÉSZ 1996, 90.

¹⁹³ MESTERHÁZY 2018, 194–195.

Az oldalpálcás zabla használatát Révész László előkelő személyek temetkezéseihez köti, nők és férfiak egyaránt használhatták. A Felső-Tisza vidékén több temetőben előfordulnak, a Dél-Alföldön elvétve mutatkoznak. Keltezésüket a 10. századon belül nehéz pontosítani, származásukat az ún. D fül kialakítása alapján a Volga-Dnyeper vidékére lehet szűkíteni.¹⁹⁴

2.10. Budapest 21. ker. Csepel-Királyerdő / Király-major [30–34. tábla]

Feltételezhető, hogy egy nagyobb honfoglalás kori temető pusztulhatott el a mai Csepel (Budapest 21. ker.) keleti részén, egy nagyobb kiterjedésű dombháton, viszonylag közel a Ráckevei Dunaághoz, a soroksári révhelynél.¹⁹⁵

„Csepel nagyközség keleti határában lévő Királydomb egy részét telkeknek lévén kifarcellázva, az új telkek között dombban utat vágtak, mely alkalommal 1.30 m mélységben a földet/homokot ezen átvágás helyén elhordták. A domb homokból áll, melyben egyes helyeken 30–40 cm vastag agyagréteg húzódott. Az átvágás helyén a munkások bemondása alapján 19 csontváz volt, melyek fejjel nyugatnak és lábbal keletnek feküdtek.”²⁰

A helyszínre érkezett Fettich Nándor, aki 9 koponyát tudott összeállítani a nagy mennyiségű embercsontokból. Leletmentésként az úttal párhuzamosan 1,5 m mély kutatóárkot ástak, melynek keleti végében két sírt még sikerült feltárni.¹⁹⁶ Az MTM Embertani Tára jelenleg 11 koponyát őriz ebből a temetőből. A vizsgálatok alapján az itt temetkezett közösség Kelet-európai, nyugat-ázsiai eredetű lehetett. Két koponyán látható jelképes trepanáció. Ezek nem hatoltak át a koponyán, a koponyaüreget nem nyitották meg. Hasonló szimbolikus trepanálás a honfoglaló magyarság körében 12%-os arányban fordult elő, párhuzamként a volgai bolgárokat érdemes megemlíteni.¹⁹⁷

Sírleírások lsd. 1. sz. melléklet.

Értékelés

A töredékes temető néhány sírjából jellemzően karikaékszerek különböző változatai kerültek elő. Ilyenek a fej környékét díszítő karikák, a nyakperec, karperecek, gyűrűk és egy félhold alakú csüngő. A gyűjteményben őrzött ékszerek között nem szerepel két tárgy, amit László Gyula az

---

¹⁹⁴ RÉVÉSZ 1996, 42.

¹⁹⁵ LÁSZLÓ 1942; PERÉNYI 1934; KRALOVÁNSZKY 1959, 76; FÉK 26; I. MELIS 1983, 15; BENCZE–SZIGETI 2015, 98–99.

¹⁹⁶ MNM Adattár. FETTICH 1928. Csepel-királydombi leletek. I. Cs. I.

¹⁹⁷ BERNERT–BÍRÓ 2015, 133.

1942-ben megjelent Budapest Története kötet tanulmányához mellékelte, és publikált.¹⁹⁸ Ezen a táblán ugyanis feltüntetett egy lunulát, és egy állatfejes záródású karperecek. Utóbbi két tárgy nem szerepel a MNM gyűjteményében. Elsőként felmerülhet a Csepel-Komáromi út lelelőhellyel való összekeveredés, hiszen László csak mint "Csepel leletek"-ként feliratozta a tábláját. Ám a Komáromi út lelőhelyen előkerült 2 db lunula újabb változatai az ékszernek. Sajnos nem tudhatjuk 1942-ben milyen csepeli leletek voltak ismeretesek a MNM-ban. A László által közölt két ékszer (állatfejes karperec, és lunula) korban teljes mértékben illeszkedik a két csepeli lelőhely anyagába. Mivel a datáláson nem változtat létezésünk, vagy hiányuk, így elkönnyelhetjük ezt a további két ékszert örvendetes két új információként is.

A leletanyag zömét kitevő S-végű karikák és gyűrűk, a nyakperec, és a két karperec a 11. század első felére kelteznek a sírokat, szűkebben talán a század első harmadára.¹⁹⁹ A huzalformára öntött nyitott gyűrűk időrendje inkább a 11. század középső harmadára helyezik a keltezt.²⁰⁰ A lunulák kelteztét sem helyezi korábbra a kutatás, mint a 10–11. század fordulójától a 11. század egészére.²⁰¹

Érdekes adalék a szétkalapált kerek bronz lapok két lyukkal átfűrt viseleti módja, amit Csepel, Szabadkikötő 55. sírjában I. (Szent) István (1000–1038) denáraival oldottak meg. A két lyuk egymás mellett csüngő viseleti formát mutat, hasonlóan a kéttagú veretekhez, annak egy egyszerűbb változata lehetett. Az analógia a 11. század első harmadára keltezi a viseleti formát.²⁰² Összességében a szórványos anyag a 11. század első harmadára nagy biztonsággal keltezhető.

2.11. Budapest 21. ker. Csepel Komáromi út [34. tábla]

1933 január 23-án a kertvárosi Komáromi út elején, az új faiskola területén, honfoglalás kori sírokat találtak. A temetkezések alacsonyan, homokos talajban voltak, a terület viszonylag közel fekszik a Ráckevei Dunaághoz. A temetkezések előkerülési körülményeiről ennél pontosabban nem tudunk, ma családi házak és a lakótelep határán fekszik a helye.²⁰³

Mellékletek lsd. 1. sz. melléklet

Értékelés

---

¹⁹⁸ LÁSZLÓ 1942, CXLVII. tábla.

¹⁹⁹ SZIGETI 2023, 271–287., 357–341.

²⁰⁰ SZIGETI 2023, 374–379.

²⁰¹ KRALOVÁNSZKY 1959; PETKES 2013; KOVÁCS 2019, 402–404; SZIGETI 2023, 316–317.

²⁰² SZIGETI 2018, 236–239.

²⁰³ PERÉNYI 1934, 16; LÁSZLÓ 1942, 798; FÉK 26; MELIS 1983, 15; BENCZE–SZIGETI 2015, 99; A csontok elveszték: BERNERT–BÍRÓ 2015, 133.

A Csepel, Királmajor lelőhelyhez hasonlóan a lunulák és karperecek a 11. század első felére jól keltezhetők.²⁰⁴

2.12. Budapest 21. ker. Csepel, Szigetcsúcs [24. kép]

A Csepel-sziget északi részén az 1900-as évek első két évtizedében földmunkálatok során régészeti leleteket találtak. Az épségben megmaradt edény a 9–11. századra nagy biztonsággal keltezhető, és ép állapota miatt feltehetően sírből kerülhetett elő, az edényke mellett Irásné Melis Katalin 13. századi kerámiát is említ.²⁰⁵

24. kép. Csepel, Északi szigetcsúcsról előkerült edény. (In: Höllrigl 1930, 95. kép)

2.13. Budapest 21. ker. Csepel, Szabadkikötő [35- tábla]

Budapest 21. kerületének (Csepelnek) Szabadkikötőt lefedő területén a régészeti leletek csak az 1930-es, majd az 1950-es években keltettek feltűnést.²⁰⁶ Sajnálatosan ekkorra már közel 50

²⁰⁴ SZIGETI 2023, 316–317., 337–341.

²⁰⁵ Ltsz.: MNM 1926/96. HÖLLRIGL 1930, 95. KÉP. 1.; PERÉNYI 1934, 15; I. MELIS 1983, 25.

²⁰⁶ BERNERT–BÍRÓ 2015, 134. A MTM Embertani Tárában a Ltsz.: 9405–9434. szám alatt az 1930-as évekből vannak avar és kora Árpád-kori vázak leltározva (29 váz). Emellett csupán a 2015-ben feltárt 143 sír anyag került a múzeumba. Az 1930-as években megmentett vázakat Ferencz Márta vizsgálta. Eredményei alapján a vázak europa-mongoloidok, teljesen europid koponyák ritkák, a legtöbb koponyán mongoloidokra jellemző arclapossági méretek is vannak.

éve pusztították a hajdani Ófalut, templomával és nagyméretű középkori, és kora újkori temetőjével együtt.²⁰⁷ Minden építkezés újabb, és újabb régészeti jelenségeket hozott napvilágra, többek között a 10–11. századi honfoglalás és kora Árpád-kori temető sírjait. 2015 tavaszáig egyetlen régészeti munka után sem készült pontos térkép a temető helyét illetően, így a tervezett beruházások előtt, így a hatóság nem írt elő teljes felületű feltárást.²⁰⁸ A régészeti munkák beruházással folyamatos *régészeti megfigyelés* típusa sajnos nem a legideálisabb formája a régészeti értékek megmentésének. A temető közel két tucat sírja így ismét áldozatául esett a beruházásoknak. A disszertáció tárgyát képező 2015-ben feltárt 143 sír a hajdani sírmező alig egyharmada lehet, és tudomásunk szerint közel 50 sír még mindig a betonburkolat alatt maradt.

Az 1930-as években, a honfoglalás kori temető területéről előkerült vázokról nem találtam jelentést, erről a 29 vázról a MTM Embertani Tárába leltározott tételek miatt tudunk csak. Ugyanakkor a Szabadkikötőben 1938–1959 között a késő avar temetőt is feldúlták a kikötők építése miatt, így nem bizonyítható, hogy a vázak a honfoglalás kori temetőből származnak.²⁰⁹

1957-ben Póczy Klára régész leletmentést végezhetett a kikötő területén:

“1957. április 15-én Cseh József, az Erzsébeti Múzeum vezetője jelentése alapján a Csepeli Kereskedelmi Kikötőben vízcsőfektetés során a Hidépítő Vállalat dolgozói csontvázakat találtak. A helyszínen kiszállva megállapíthattuk, hogy az erősen lehordott talajsínt alatt (a vállalat mérnöke Novák László, valamint a kikötő dolgozóinak bemondása alapján a talajsíntet a kikötőnek ezen a részén a harmincas években több mint 1 m-rel leszedték) DNy-ÉK-i tájolású csontvázak két rétegben feküdtek az 0,80 m széles árokban. Egy-egy váz között 2,60–3 m-es közt mérhettünk le (horizontális). A munkások elmondása alapján az 1. csontvázról (vagyis a fixpontunktól) Ny-ra, a vízcsőfektetés korábbi szakaszában még március hónap folyamán, szintén találtak négy melléklet nélküli csontvázat (13–16. sír). Az árokfelásással az utolsó, 12. sír helyétől K-re még további mintegy 40 m-es szakasszal haladtak tovább április folyamán, de itt már egyetlen sír sem került elő, tehát ezen a részen elérhettük a temető

---

²⁰⁷ Egy szemtanú közlése szerint annyi embercsont volt a kora újkorban még használt temető területén, amikor elkezdték dózerolni, hogy markolóval alig tudták eltolni. A szabadkikötőben a munkások a mai napig azt az utasítást kapják a feletteseiktől, hogyha embercsontot találnak dobják a Dunába, és senkinek ne szóljanak róla. 2015-ben az akkor zajló temetőfeltárást alkalmával is kaptam emberi combcsontot, amit a munkások nem dobott a Dunába, inkább átadta nekem. Sajnos a csont pontos előkerülési helyéről nem osztott meg információt.

²⁰⁸ Kísérletet tettem a korábbi régészeti munkák lokalizálására, így felkerestem Irásné Melis Katalin régészt segítsen nekem abban, hogy az 1970-es években általa megfigyelt sírok a kikötő mely pontján bukkantak fel. Sajnos már nem tudott ebben segíteni, túl sok idő telt el azóta. Segítségét ezúttal is köszönöm!

²⁰⁹ NAGY 1998, 180–187.

szegélyét. Minthogy a sírok korát a mellékletek hiányában megállapítani nem tudtuk a leletmentés elején értesítettük Nemeskéri Jánost, aki a csontvázakat elszállította. A területet a továbbiakban a Középkori Osztály közreműködésével (Gerő Győző) továbbra is figyeltük, mígnem a földmunkák befejeződtek.”²¹⁰ Budapest, 1958. június 13. Póczy Klára

Sírleírások: lsd. 1. sz. melléklet.

Kutatástörténet:

1959-ben Pamer Nóra végzett leletmentést:

“1959 június 9-én, 13 órakor Cseh József a csepeli Szabadkikötőből jelenti távbeszélőn, hogy az 5-ös nyílt rakodón de. 11 órakor 1 méter mélységben temetőre, ill. csontvázakra bukkantak.”

Intézkedés: Gerő Győző június 10-én 9 órakor helyszíni szemlére ment. Budapest, 1959. június 9–10.²¹¹

1967-ben Schreiber Rózsa ment ki a Szabadkikötőbe leletmentést végezni:

Bejelentés alapján 1967. április 13-án kimentem Csepel-Szabadkikötő területére, hogy a leletmentést elvégezzem. A helyszínen a következőket állapítottam meg: A Szabadkikötő területén a Nyíltrakodó ÉNy-i végében darualapozás közben a Ny-K-i irányú 1,20 m széles alapárkában -100 cm mélyen ÉNy-DK-i irányú csontvázakat találtak. A munkások megfigyelése szerint melléklet nélküliek voltak. A csontokat kidobták. A helyszínen a kiszórt földben egy belül mázas edény aljtöredékét találtam meg. A csontvázak helyzete és a cserép alapján valószínűleg egy középkori temető részére bukkantak. További intézkedés miatt a helyszínről felhívtam dr. Kaba Melindát, távollétében Birtalan Vilmosnénak tettem jelentést. Budapest, 1967. április 14. Schreiber Rózsa”²¹²

Zolnay László 1966-ban járt a Szabadkikötőben, és kisebb leletmentést is végzett:

1966 április 13-án a Vármúzeum értesítést kapott arról, hogy a MAHART Csepeli Szabadkikötőjének un. Nyílt rakodóján földmunka közben régészeti leletek kerültek felszínre.

A helyszínen a következőket állapítottam meg. A Szabadkikötő déli öblében a nagy Gabonaraktártól délre eső partszakaszon, a daruknál, egy újabb toronydaruhoz vezető vasútpálya sínjeinek lefektetése végett mintegy 200 méter hosszúságban, 2 m mély és 2 m széles

---

²¹⁰ MNM adattár Ltsz.: 487. B. VII.

²¹¹ MNM adattár Ltsz.: 487. B. VII.

²¹² Budapesti Történeti Múzeum Ltsz.: 1050/79.

árok ásása van folyamatban. Az árok ásásával eddig megállapíthatóan 5 emberi vázat vágtak át. Az árok nyugati - tehát a Nagy-Dunához közelebb eső szakaszán - a metszetben egy 17 m hosszú beásás mutatkozik. A sírok a jelenlegi, régebben lemetszett s útburkoló kövekkel burkolt felszín alatt 0,60–0,70 m mélységben jelentkeznek. A vázak koponyái ÉNy, a lábak DK-i irányban helyezkednek el. Az egyik váz koponyáját odaérkezésünkkor a munkások már elvitték, állítólag Cseh József pestszentlőrinci múzeumbarát vitte el. Ezt a vázat megbontottam a nyaka táján egy két lyukkal átfúrt Szent István ezüst denárt (C.N.H.1.) és jobbkeze középső ujján egy nyitott, bronz-sodratú gyűrűt találtam. (Jelenleg a leletek a fémrestaurátor műhelyben vannak). A vázakat úgy elvagták, hogy a csontanyagnak az Embertani Tárba szállítása így céltalan. Az említett nagyobb s mintegy 1,7 méter mélységig hatoló beásásban épülettörmelék - téglá, habarcs, állatsontok s 13–16. századi vegyes kerámiamaradványok kerültek felszínre. A beásás rendeltetéséről - szemétgödör? - az eddigiek alapján képem nincs.

Összevetve a most találtakat a Szabadkikötő területén korábban talált leletekkel, úgy tűnik, hogy a korai Árpád-kori temető annak a régi településnek tartozéka, amely a szigeti északi csúcsán valószínűsített királyi kastélyt körülvette. Mivel az említett árok ásást a közeljövőben folytatják, Rónyay Imre kikötői mérnök tájékoztatásához képest, kérem a leletmentéshez szükséges egy ásatási ember - lehetőleg Cherven – s egy rajzoló, egy alkalommal fényképész biztosítását. 1967. április 18. Zolnay László²¹³ [90. tábla]

Az 1970-es években Irásné Melis Katalin megfigyelésre a Szabadkikötőbe látogatott. Elmondása alapján a területet több napig nem állt módjában megtekinteni, mert nem kapott engedélyt a belépésre. Mire a helyszínre kiérkezett a darupályák kiépítése miatt elvagták a sírokat. A temető K–Ny-i kiterjedését 50–60 méter hosszúra becsülte. A bolygatott sírfoltok, és koponyák alapján 11 temetkezést tudott megfigyelni. A sírmező É–D-i kiterjedését jóval nagyobbra becsülte az elbeszélések alapján, úgy vélte 11 sírsorból állhatott.²¹⁴

2007 őszén és 2008 tavaszán próba-, majd megelőző feltárást végeztünk a hajdani Csepel falu területén, a mai Csepel-Szabadkikötő egyik épülő csarnoképületének helyszínén (Ferroport Kft.). A próbafeltárást első ütemére 2007 őszén került sor Zádor Judit régész vezetésével, akinek munkatársaként a feltárást én végezhettem. A csarnok 110 pilléralapjából 10 megkutatására kaptam engedélyt, melyek kijelölését a terület adottságaihoz, és a felszínen látott leletanyag szóródása alapján végeztem el. A telek délkeleti sarkán már a bejárás alkalmával nagy

---

²¹³ ZOLNAY 1968, 56.

²¹⁴ I. MELIS 1983, 15; I. MELIS 1997, 59, 21. kép 1–5; I. MELIS 2005, 73.

mennyiségben találtam a mai járósinten Árpád-kori fehér kerámiát. Természetesen az egyik pilléralapot (5. szelvény) itt jelöltem ki, mely utólag kiderült, hogy egy hajdani mára elhordott domb teteje lehetett. A Dunához közelebb további két szondát nyitottunk, a hajdani partvonal felrajzolásához, majd az északi részen a mesterséges kikötőhöz (I. Kereskedelmi-medence) közel egyet, és innen déli irányba haladva a többi szondát elszórta jelöltem ki. A szondák majd mindegyike pozitív régészeti eredménnyel szolgált, így az első évben már két korszak leletanyagát, az Árpád kor 12–13. század és középkor 15–16. századára keltezhető fém-, csont- és kerámiaanyagot (viseleti tárgyak, használati eszközök, pénzek, játékok) tudtunk meghatározni. Mivel a jelenségek, objektumok, rétegek a mai talajsinten már mutatkoztak, így gépet nem használtunk, kezdettől kézi munkaerővel folyt a feltárás. (Ennek a második évadban lett gyümölcsöző eredménye, ugyanis sikerült egy 11. századra keltezhető házat a padlójától számított 120 cm-rel magasabban „megfogni.”) Ebben az évben még csak 2x2 méteres pilléralapokban tudtunk dolgozni, amit majd a következő év tavaszán tudtunk nagyobb felületű ásatással bővíteni. Az első év feltárásával sikerült a hajdani Csepel falu egy részletét „lokalizálni,” és bizonyítani, hogy a mai Szabadkikötő területén helyezkedett el. Továbbá sikerült megkutatnunk egy habarcsos köves felszint is, amit talán egy kőépülethez tudunk kötni. Ennek jelentősége az udvarház lokalizálásában lehet fontos. A 2007-ben megtalált objektumokra ugyan rákutathattam, de keleti és nyugati kiterjedését a falunak nem állt módomban megvizsgálni. 2008 tavaszán az ásatás vezetését már Terei Györgyre bízta a múzeum, aki a munkát és az ásatás vezetését ismételttem átengedte számomra. 2008-ban folytatva az előző év tapasztalatai alapján a feltárást, megkutatunk egy 10. századra tehető kemencebokrot egy 12. századi kőkemencés házat több egyéb erre a korszakra datálható objektummal együtt, kibontottunk továbbá egy 13–14. századi házat, számos kemencét, és feltártunk egy 15. századi többsztrátú ház két helyiségét is nagy mennyiségű leletanyagával együtt. A területen még számos objektum került napvilágra, több kőkemence, tapasztott kemence, gödrök, és árkok, és kivételes fémanyagot is találtunk (egy Árpád-kori erénytál töredékét). A 2007–2008-as ásatási idenyt 160 objektum feltárásával zártuk.

2015-ben a Szabadkikötő ugyanezen területén, de a 2007. évi feltárástól 250 méterre keleti irányban újabb csarnok építésébe kezdtek a terület tulajdonosai. Ezt megelőzően a munkálatokhoz régészeti megfigyelést írt elő a hatóság. Sajnos ezt tette annak ellenére, hogy a 2007–2008-as ásatás tapasztalatai alapján a terület egyértelműen régészeti lelőhelyként volt nyilvántartva, és a jelenségek szinte a mai talajsinten már mutatkoztak. A régészeti megfigyelést elkezdtük, a munka ismét Terei György nevét folyt, de a terepi munkát jómagam

és munkatársaim végeztük el. Már az első öt pilléralap kiásásakor kiderült, hogy a területen temető van, és számos váz áldozatául esett a megfigyeléssel végzett munkának. Az építési munkákat felfüggesztették és elkezdték a sírokat feltárni. Ugyanekkor a terület keleti részén, innen 150 méter távolságban burkolatcserét végeztek, csatornát fektettek, amikor is újabb vázak pusztultak el. Úgy tűnt egy igen nagyméretű Árpád-kori temetővel van dolgunk, és a feltárást két helyszínen párhuzamosan elkezdtek. Két hónappal később 143 sír feltárása után a keleti temetőrész mellett, attól északra telepobjektumok kerültek napvilágra, melyek keltezését akkor a 10–12. századra tettük.²¹⁵

A feltárást két helyszínen, egymástól 150 méter távolságra párhuzamosan zajlott, annak az ismert nagy kiterjedésű kora Árpád-kori temetőnek a területén, melynek sírjai az 1950–1960-as évek építkezési folyamata napvilágra hozott, illetve a 80-as években tovább pusztított. A temetők két hajdani homokdombon helyezkedtek el, melyek Ny–K-i irányban húzódtak a mai Csepel-Szabadkikötő közepső területén, a Petróleum utcától északra, az 5. rakodó darupályái vonalában 150 m hosszan. A 18–19. századi térképeken két domb látható, ezek nyomát a temetkezések szintadatai igazolták, a hajdani dombok tetejét pedig egy nagy sírnélküli folt jelezte, amit a 20. század elején, a kikötő kiépítésekor elhordhattak. A 2015. évi régészeti munkálatok 143 sír feltárását tették lehetővé számunkra, mely korántsem jelenti azt, hogy a hajdani kora Árpád-kori temetők még földben lévő összes sírját meg tudtuk volna menteni. Továbbá már a feltárást idején sejthető volt, hogy nem egy nagyméretű temető két végét találtuk meg, hanem legalább két különálló, sírmezővel állunk szemben. A nyugati, Dunához közelebb fekvő temetkezések annak a nagyobb temetőnek lehetnek sírjai, amit I. Melis Katalin a 80-as években látott elpusztulni, illetve az 50–60-as években a darupálya, és a vasúti sín alapozási munkálatai megbolygattak. Ennek az immár 2. temetőnek nevezett sírmezőnek csupán keleti, és déli végét sikerült lehatárolnunk. Keleten egy nagyobb árokszakaszhoz egyértelműsítette ezt, déli irányban pedig „elfogytak” a temetkezések. A keleten végig futó árokszakaszhoz illeszkedve ásták meg a sírgödöröket, illetve az árok mellett feltűnően magas volt a gyermeksírok száma. Mindebből arra következtettünk, hogy az árok a temetőt határolta le keleti irányból. A temető nyugati irányban biztosan folytatódik, itt jelenleg egy csarnoképület áll, melynek túloldalán a Duna irányában 2008 tavaszán feldúlt temetkezést találtunk. Ez a sír lehet a nyugati szélé a temetőnek. Északi irányban a kimarkolt kikötő helyezkedik el, de 50 méteres szakaszon a temetkezések még a betonburkolat alatt helyezkedhetnek el. A vázak itt a mai burkolat alatt közvetlenül, vagy legfeljebb 40–50 cm-es mélységben feküdtek, így nagy a valószínűsége

---

²¹⁵ SZIGET–TEREI–HORVÁTH 2016; SZIGETI 2018; SZIGETI 2022; SZIGETI 2023.

annak, hogy az elmúlt évszázad kikötőkiépítési munkálatai a sírokat megsemmisíthették. Sajnos a Ferroport csarnok alatt, annak helyén nem volt régészeti megfigyelés, így nincs adatunk a sírokra.²¹⁶

A keleti irányban 150 méter távolságban feltárt sírcsoport (1. temető) egy másik temetőhöz tartozik, aminek csupán nyugati végét nem tudtuk tisztázni, itt a sírok a beton alatt maradtak. Az 1. temetőben 36 temetkezést tudunk megmenteni, melyek egy csoportját a 10. század végére datálhatunk. A két temető időrendjében némi eltérés felfedezhető, ezt a mellékletek és a temetkezési szokások változása mutatja meg. A két temető a 11. században, annak első felében biztosan egymással párhuzamosan „működött”, de az 1. temető már említett kisebb sírcsoportja talán a 10. század vége felé mutat. Sajnos mindkét temető csak töredéke a hajdani sírmezőknek, így nehéz bármilyen biztos pontot meghatározni azok időrendjében. A 2. temetőt 20 db Árpád-kori érme segíti keltezni, így I. (Szent) Istvántól (1000–1038) Salamon (1063–1074) időszakáig vannak a temetőben érmék viseleti, és obulus elemként.

A 2015-ben feltárt temető sírjai: 3. táblázat.²¹⁷ (Izd. 2. sz. melléklet)

Sírleírások: Izd. 1. sz. melléklet

Csepel, Szabadkikötő honfoglalás és kora Árpád-kori temető sírjainak elemzése

A 2015-ben feltárt temetőben 39 férfi, 38 nő, és 62 gyermek sírját tártuk fel.²¹⁸ A nemek aránya viszonylag kiegyenlített volt, ami szembetűnő, hogy a nyugati temetőrészben (2. temető) meglepően magas volt a csecsemők száma (a gyermekek gyakran közvetlenül születés után halhattak meg).²¹⁹ Maradványaikat a felnőttek közelébe, illetve a nyugati temetőrész keleti oldalát lezáró árok mellé temették el. Kiemelendő, hogy a szülést követően meghalt gyermekek is kaptak méltó helyet a temetőben, átlagosan 40 cm-rel magasabban, mint a felnőttek. A keleti temetőrészben nem voltak csecsemők, a sírok feltjárt feljebb tudtuk megfigyelni, így előkerültek volna a gyereksírok is a humuszosítás során. A gyermekek ebben a temetőrészben 4 éves kor felett haltak meg, a közvetlen szülés utáni halál nem volt jellemző, vagy az újszülötteket nem a temetőben hantolták el. [25. kép]

---

²¹⁶ A munkások szóbeli elmondása szerint a Ferroport csarnok alatt is voltak temetkezések, de a régészeket nem értesítették.

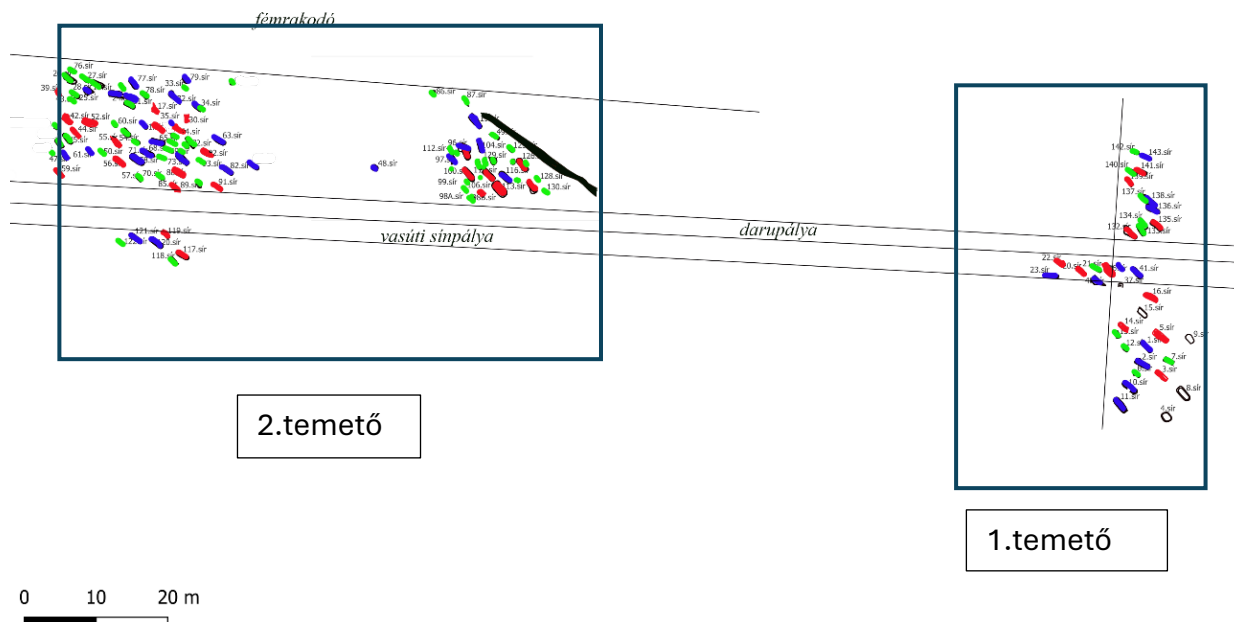
²¹⁷ Bernert Zsolt meghatározása.

²¹⁸ Terei György-Szigeti Judit ásatása 2015.

²¹⁹ Bernert Zsolt meghatározása szerint.

A 143 sír a szabadkikötő két pontján egymástól 80–100 méter távolságban került napvilágra, amit kezdetben egy nagyobb kiterjedésű temetőnek gondoltunk. A nyugati temetőrész keleti oldalán azonban egy árok futott végig, melyhez a sírok nagy része (1 kivételével) igazodott. Mivel a feltárás két beruházás helyszínén zajlott, a két temetőrész közti területet nem volt módunkban feltárni. A keleti árok utáni 25 métert megkutattuk, itt temetkezések nem kerültek elő. Így a nyugati temetőrészt keleti irányból lezártnak tekinthetjük, a két temetőrészlet között nem volt kapcsolat (bár a keleti temetőrészletet nyugati irányban nem tudtuk megkutatni). A nyugati temetőrészlet két csoportban mutatta a sírokat, annak közepén nagy sírnélküli foltot találtunk. A sírok szintadatai a folt felé emelkedtek, azaz itt sejtjük a hajdani domb tetejét, amit a térképészeti kutatás megerősített.

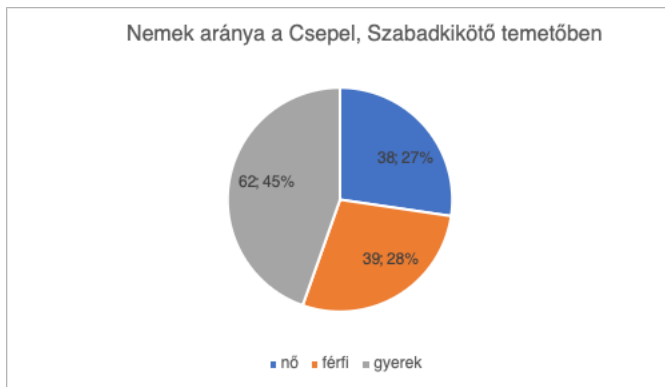
A 143 sír feldolgozása után (régészeti és antropológiai) arra a következtetésre jutottunk, hogy a két temetőrészlet, azaz nyugati és keleti rész sírjai két temetőhöz tartoztak. Így az embertani jellegek, az ékszerek, viseleti elemek, és temetkezési szokásokban vannak olyan elemek, melyek afelé mutatnak, hogy két korabeli (mára eltűnt) dombon, két temetővel kell számolnunk. A két temetődomb a 11. században párhuzamos volt használatban, mely a 11. század közepe környékén az ékszerek viseletében is megmutatkozott. A két temető kronológiája átfedést mutat, a 11. században a két temetőt párhuzamosan használták, viszont a keleti temetőrészt (1. temető) az ezredforduló előtt talán már megnyitották. A nyugati (2. temető) temetőrészből nem került elő olyan sír, amit a 10. századra lehetne datálni.

25. kép. A temető nemek szerinti megoszlása. Piros: nő, kék: férfi, zöld: gyermek. A nyugati temetőrész a 2. temető, a keleti az 1. temető elnevezést kapta.

A temetőekben alacsony volt a mellékletes sírok aránya. A 143 sírból 47 sírban volt melléklet, ez 38,86 %-a az összes sírszámnak. A két temetőrészletben más arányok mutatkoztak e tekintetben is, a keleti részben (1. temető) több sír volt mellékletes (62 %), mint a nyugati részen (24%), ott is inkább az ételt tartalmazó edény volt a melléklet, ami temetkezési szokásként értelmezhető (és nem az ékszerek, vagy az obulusként használt pénzek).

Csepel, Szabadkikötő temető	sírszám	női	férfi	gyermek	üres sír	mellékletes sír
1. keleti	37	11	11	10	5	62%
2. nyugati	106	27	29	52	-	24%
összesen	143	38	39	62	5	38,9%

Nemek aránya a Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő temetőiben

Temetkezési szokások

2015-ben a temető feltárása ugyan nem a legideálisabb körülmények között folyt, mégis a legtöbb temetkezést sikerült már annak feltárásaként dokumentálni. A terület egy részét laza szerkezetű, úgynevezett futóhomok fedte, mégis minden esetben kirajzolódottak benne a sírfoltok. A frissen nyesett felületen mutatkozó foltokat azonnal dokumentáltuk, mert a homok pár perc múlva olyan mértékben kiszáradt, hogy temetkezések feltárása pár perc elteltével el is tűnt. [26–27. kép, 91. tábla]

26. kép. A régészeti feltárás körülményei, a sírok dokumentálása 2015-ben. (Fotó: Szigeti Judit)

Sírok tájolása

A keleti temetőrész (1. temető) 37 sírjában 32 esetben volt váz, 5 sírgödör üres volt. A vázak közül 72 % Ny–K-i tájolással feküdt, 21 %-a ÉNy–DK-i, míg 1-1 esetben ÉÉNy–DDK, illetve É–D-i tájolást rögzítettünk. A nyugati temetőrészben (2. temető) 90 sírnál a sírok 48 % ÉNy–DK-i, 24 % ÉÉNy–DDK-i, 21 % Ny–K-i, és néhány esetben ÉD-i, DNy–ÉK-i, illetve D–É-i tájolás volt adatolható. A 2. temetőben a tájolás sírsoronként némileg változott, azaz egy-egy sírsorban azonos tájolást tapasztaltunk.²²⁰

A sírfoltok, sírgödrök formája, mérete, mélysége.

A sírok foltjai a keleti temetőnél (1. temető) a humuszréteg, és a homok határán jelentkezett. A foltok már a váz felett 40–50 cm-rel láthatóak voltak. Az 1. temetőnél az őshumusz 20–30 cm vastag volt, a mai szint alatt 50–80 cm mélyen jelentkezett, rajta változó vastagságban tömör kevert réteg volt. Az őshumuszt áradásos löszös réteg követte 20–30 cm vastagságban, majd a jelenkori feltöltés, és burkolat a mai talajszintig. A nyugati temetőrészénél (2. temető) a humuszréteg szinte teljes egészében eltűnt, csak a homokréteg jelentkezett a mai burkolat felszedése után. Foltok itt is minden alkalommal jelentkeztek a homokban. [92–94. tábla]

A sírgödrök formája változatos volt. Leggyakrabban a lekerekített sarkú téglalap alakú aknasírok fordultak elő. Jellemző még a koponyánál kiszélesedő forma, az ennek ellentétje, a lábnál kiszélesedő alak. Gyakori volt a fejnél lekerekített, lábnál szögletes nagyjából téglalap forma is. A gyermek sírokra jellemző a hosszúkás és gömbölyded ovális forma, illetve a tojás alakú sírgödör. Néhány sírnál szokatlanul nagy mérete volt a sírgödörnek, melyekben a váz annak baloldalán feküdt. Ezekben a gödrökben barnás színű elszíneződés mutatkozott végig a test jobb oldalán, melynek okát nem tudtuk kideríteni. Valamilyen szerves anyag, temetési melléklet lehetett a sírban, mely mára elkorhadt, és csupán a talaj elszíneződése mutatta hajdani jelenlétét (40., 113. sír). A sírgödrök formájában nem tapasztaltunk eltérést a két temetőnél. [77. tábla I]

A sírok mélysége a területen végrehajtott jelenkori bolygatások függvényében változó volt. Az általunk megfigyelt legnagyobb mélység 70 cm volt, a legcsekélyebb mélység 10 cm.²²¹ Az őshumusz vastagsága és a legmélyebb sírok adatai alapján a vázakat 1–1,5 m mélyre áshatták.

---

²²⁰ SZIGETI 2018, 233.

²²¹ A sírfolt megjelenésének és a váz szintjének adata alapján.

27. kép. A feltárás körülményei.

Csontvázak állapota, fekvése

A vázak a talaj adottságai szerint különböző megtartásúak voltak. A keleti részen, a tömött kemény talajban igen rossz megtartású vázakat tártunk fel, míg a nyugati részen, a hajdani dombtetőhöz közel, a futóhomokban rendkívül jó állapotban tártuk fel a csontokat.²²² Több váznál az embertani vizsgálat jelképes trepanációt állapított meg (2., 24., 132. sír) a 24. váznál emellett az orrüregben daganatot állapított meg az antropológiai vizsgálat.²²³ Egyetlen váznál (42. sír), az alsó lábszárak és a lábfej csontjai fekete kormosra égve kerültek elő, az egész test, és a lábak is kissé kicsavarodva feküdtek, talán égési sérüléseibe halt bele az elhunyt. A 143 temetkezésből 48 sír változó mértékben bolygatott volt (33,56%). Ez részben a hajdani szabadkikötő építésekor (vasúti sín alapozása, darupályák kiépítése, a felszín vízszintezése), részben a jelenkori csarnok alapozása miatt történhetett meg. A sírok egy része a jelenkori építmények alá húzódott (darupályák alapozás, útburkolat), ezeket a temetkezéseket csak részben tudtuk feltárni (ezt próbáltuk kerülni, és minden vázat feltártunk, amit még

²²² Az embertani anyag feldolgozását Bernert Zsolt és Buzár Ágota végezte el.

²²³ Bernert Zsolt–Buzár Ágota jelentése.

biztonságosan megtehetünk). Egyetlen sírnál korabeli rablást, bolygatást feltételezhetünk, itt a felsőtest csontjait feltúrták, a bordák a combcsontok között feküdtek, a koponya kifordult, a végtagok eredeti helyükön voltak, célzottan az elhunyt mellkasi részére rabolhattak (5. sír).

A vázak egy váz kivételével, mely jobboldalra fektetve, kissé felhúzott lábakkal feküdt (87. sír) hanyatt fekvő, nyújtott helyzetben feküdtek. Ritka kivétel az újszülött vázak testhelyzete, mikor a gyermek természetes békapózban fekszik. Az alkarok változatos helyzetben feküdtek, jellemző a nyújtott alkarok, a medencelapát mellett, attól kissé távolabb, vagy a szorosan becsavart (lepel vagy gyékény) testekre jellemzően a medencelapát alatt, szorosan mellette nyújtva elhelyezkedő karok voltak tipikusak (10., 23., 40., 89., 111., 120. sír). Több váznál megfigyelhettük, hogy a jobb váll bordák felé csavarodott, ilyenkor a jobb alkarok a medencében feküdtek, a bal kar nyújtva volt, szorosan a medencelapát mellett, vagy alatta (1., 51., 55., 63., 92. sír). Néhány váznál egyik másik alkar derékszöghöz közelítő szögben a hasra volt hajlítva (2., 20., 81., 132., 135., 138. sír). Ezek a vázak egy kivételével az 1. temetőben feküdtek. Megfigyeltünk továbbá összekulcsolt kézfejeket egyetlen sírban (103. sír). A koponyák jobbra, balra billenve, alsó állkapoccsal együtt esetleges, ennek jelentőséget nem tulajdoníthatunk. A koponya felfelé billenve, alsó állkapocs leesve, azonban koporsó használatát feltételezi. Lábak minden esetben nyújtva, ha a testet becsavarták, akkor a lábak szorosan egymás mellett feküdtek. Ugyanezt figyeltük meg a koporsós temetkezések esetében is.²²⁴ Három esetben (hét sírt érintve) szuperpozíciót tudunk dokumentálni, melyek a leletanyag hiánya miatt nem tudunk pontosan datálni (64., 90., 95. sír, 108., 131. sír és 96., 103. sír).

A kikötőben, a korábbi régészeti munkáknál, az 1950–1960-as években minden esetben kétrétegű temetkezésekről tudósítottak. A vázak egymás felett, 40–60 cm-es szintkülönbséggel feküdtek, nagyjából azonos tájolással. Egyetlen esetben sem tanúskodtak mellékletek az időbeli eltérésről, azaz nem tudjuk a két temetkezési szint között milyen kronológiai eltérés húzódik. Sajnos az általunk megfigyelt három szuperpozíció sem nyújtott erről információt, minden esetben melléklet nélküliek voltak a sírok. A vázak tájolása sem nyújtott információt az időrendi kérdésben, mert a szuperpozíciók egyikénél (96/103. sír) a felső váz tájolása a másik szuperpozíciós temetkezés (64/90. sír) alsó vázának tájolásával volt azonos. Szuperpozíció csak

---

²²⁴ SZIGETI 2018, 233.

a nyugati (2. temető) temetőrészben volt, sejtetően a 20. század közepi megfigyelések is ennek a temetőrésznek a területén előkerült vázokról tudósítottak.²²⁵

A 64., 90., 95. sírok azonos tájolással, egymástól 30–40 cm szintkülönbséggel feküdtek. Melléklete egyik váznak sem volt. A felső váznak csupán lábcsontjait tudtuk feltárni, a váz többi részét a 60-as évek vasúti sínalapoza megsemmisítette. A két sírral egyvonalban keleti irányban találtuk a 96., 103. sírokat. A két sír eltérő tájolással közvetlenül egymásra temetve helyezkedett el. A felső váz (96. sír) kézfejeit összekulcsolták, lábait szorosan egymás mellé fektették.²²⁶ Az alsó váz (103. sír) ÉÉNy–DDK-i tájolású, a balra fordított koponya részben a felső váz medencéje alatt volt. A bal kéz és a bordák között egy vaskés volt. A 108. és 131. sírok gyermekek temetkezései voltak, akiket 4 db nagyméretű mészkő alá, illetve mellé temettek. Melléklete egyik váznak sem volt.

A szuperpozíciók nem túl gyakoriak a 10–11. századi temetőkben. Előfordulásuk okaként a rokonok szándékos egymásra temetését feltételezik, ezekben az esetekben nem bolygatják meg jelentősen a korábbi temetkezéseket csupán kicsit érintik azt.²²⁷ A rokoni kapcsolatokat csak DNS vizsgálattal lehetne igazolni, erre van példa.²²⁸ Ugyanakkor más temetőkben tapasztaltak alapján inkább a temető hosszú használatát lehet feltételezni. Felmerül annak lehetősége, hogy a 11. század elejétől valamilyen korai, fatemplomot építhettek a korábbi pogány temetőkben. Erre jó példa Halimba-Cseres 10–12. századi temetője, ahol annak keleti szélén Török Gyula egy kerek sírnélküli, ám nem bolygatott területet talált. A szuperpozíciók ezt a kerek foltot veszik körben, korukat az obulusként sírba került I. (Szent) László (1077–1095) denárok jelzik.²²⁹ Csepelen a szintén sírnélküli folt, és peremén lévő két szuperpozíció felveti egy fatemplom lehetőségét, mert a folt déli része nem volt bolygatva, és feltehetően a domb teteje lehetett.

A keleti (1. temetőben) temetőrészben több esetben figyelhattunk meg egymás mellé temetkezést. Ezeknél a síroknál feltételezhetjük, hogy a rokonok szerették volna a korábban elhunyt hozzátartozó mellé temetni szeretteiket. Ilyenkor az előző sír gödrét, annak szélét kissé megbolygatták, de a vázat nem sértették meg (113–134., 136–138., 140–141. sír).²³⁰ A rokoni

---

²²⁵ Nem maradt helyszínrajzi adat a korábbi régészeti munkákról. Csak sejtethetjük a leírásokból, hogy hol kerültek elő a sírok.

²²⁶ Az antropológiai vizsgálat alapján jellegzetes honfoglalás kori típust képvisel a váz. Bernert Zsolt és Buzár Ágota jelentése.

²²⁷ KOVÁCS 1986b, 222.

²²⁸ TÜRK–LŐZINCZY–MARCSIK 2015, 61, 88. l. A DNS vizsgálat nem mutatott ki rokoni kapcsolatot.

²²⁹ TÖRÖK 1962, 10–13, Abb. 3; SZIGETI 2023, 208–209.

²³⁰ ISTVÁNOVITS 2003, 375.

kapcsolat csak feltételezhető, ugyanis ezeknél a síroknál, gyermek, nő-férfi sír egyaránt előfordult. A sírcsoportokat családi „sírkertként” jellemezhetnénk. A 10–11. századi temetőkben a mellé temetkezés sokkal általánosabb, mint a szuperpozíció. Megfigyelhető Halimba-Cseres temetőben mindkettőre példa, de a két jelenség nem egyidejű. A szuperpozíciók a 11. század végétől jellemzőek, míg a mellé temetkezések a 10. század végétől a 11. század első harmadáig általánosan előfordul.²³¹

Páros temetkezés két sírgödörnél fordult elő, ezekben gyermekek váza volt, feltehetően együtt halhattak meg, így kerültek közös sírgödörbe (98. sír). A 34. sírban egy koraszülött csontjai találtak a férfi vázának combcsontjai között. Megfigyeltük a 2. temető keleti szélén az újszülött sírok gyakoriságát. Egy esetben egy terméskövekből rakott halom alatt, illetve azon félig ráfektetve három újszülött váza feküdt (108., 131. sír).

Több esetben felnőtt váza mellett, attól 30–40 cm-rel magasabban, a váz bal oldalán a felkar magasságában gyermek váza feküdt (73–74., 126–127. sír). Mivel egyik esetben a gyermek vázának egy része megbolygatva, és bekeveredve a felnőtt sírföldjében feküdt, úgy gondolom, nem egyidejű temetkezésről van szó. A rokoni kapcsolat a sírok közelsége miatt azonban feltételezhető. A temető középső bolygatott, megsemmisült részén találtunk egy, szabályos kerek formájú gödröt, melyben a váz csontjai anatómiai helyzetétől eltérően voltak berakva. Feltehetően egy a század eleji építkezések alkalmával megtalált temetkezés újbóli elföldelését tudtuk megfigyelni (48. sír).

Koporsónyomok, és a test becsavarása.

Hét sírnál egyértelműen koporsódeszka szerves maradványának nyomát tudtuk dokumentálni (16., 18., 45., 46., 59., 73., 81. sír). Két sírnál a test mellett körben szerves anyag okozta elszíneződés volt (18., 45. sír). Egy sírnál a csapolás sarokelemeit is meg tudtuk figyelni (45. sír). Egyetlen sírnál feltehetően rönkkoporsóba fektették az elhunytat, itt a koponyánál és a lábfejeknél ovális elszíneződés volt a homokban, illetve a váz körül mindenhol, és alatta szintén. Illetve a váz jobb felkarcsont alatt deszka apró maradványát figyeltük meg (18. sír). Két temetkezéseknél, a sírfoltban hosszanti három sávós elszíneződés volt, mely talán háztető formájú koporsófedélre utalhat. A váz szintjén nem láttunk elszíneződést (16., 46. sír). Egyetlen sírnál a jobb lábcsonatok mellett húzódott egy vékony 8–10 cm széles elszíneződés 73. sír. Két sírnál csak a váz felett jelentkezett az elszíneződés. Az 59. sírnál téglalap alakú 5–15 cm széles,

---

²³¹ TÖRÖK 1962, 10–13, 108–109; SZIGETI 2023, 229.

a lábak felé kissé kiszélesedő koporsódeszka nyoma látszott, a váz felett 15 cm-rel magasabban.
[91, 95. tábla]

Az 51. és 63. síroknál nem tapasztaltuk a talaj elszíneződését, ám a jobb váll becsavarása, és a test jobb oldala melletti üres sírgödör, illetve a test ehhez a vonalhoz való illeszkedése hajdani koporsóba helyezést feltételez. Így a kicsavart váll és a koporsó között kapcsolat lehet. A koporsóba fektetett halott eligazítása okozhatta a jobb váll becsavaródását, illetve elképzelhető, hogy az omlékony homokos talajba a sírgödört nagyobbra ásták, mint maga a koporsó. A koporsót a sírgödör baloldalához helyezték, a jobb oldalon a gödörben tartózkodó ember tudta annak leeresztését segíteni. [96. tábla]

Hasonló megfigyelést tett Bakay Kornél a Letkés-Tégláégető I. temető 56. sírjánál. Itt egy 6–7 cm vastag deszkából ácsolt keretet feltételezett, mely láb felé szűkülte.²³² A 81. sírnál egy, a fejnél szögletes, majd a lábak felé szűkülő, nagyjából piskóta formájú 5–10 cm széles körvonal rajzolódott ki, melyre rábontva a váz mellett már nem volt megfigyelhető.

A koporsós vázak egy kivételével (16. sír), a 2. temető nyugati részén, két sorban feküdtek. Két sírban volt melléklet, az 59., 81. sírokban Salamon (1063–1074) denár volt a vázak szegycsontján, és mellette a bordákon, illetve az 59. sírban a koponya két oldalán 1–1 db nyitott ezüst elvékonyodó végű karika volt. A csepeli 2. temetőben koporsós sírokat a 11. század 2. felére keltezhetjük.²³³

Üres sírgödrök

A temetőben 5 üres sírgödört találtunk, melyek betöltése megegyezett a sírokéval, de váz nem volt bennük. Irányuk és méretük azonos a többi temetkezéssel. Mindegyik gödör a temető keleti szélén volt, ezek a gödrök zárták le az 1. temetőt keleti irányban. Ugyanitt találtuk meg az egyetlen kirabolt, feldúlt temetkezést, ahol a váz mellrészére rabolva egészen a medencéig felforgatták a csontokat (5. sír). A keleti (1. temető) temetőnél a vázak szintje keleti irányba emelkedett, a hajdani domb tetejét errefelé sejtethetjük. Talán az üres gödrök az elplanírozott hajdani dombon fekvő sírok maradványai.

Köves sírok, kőpakolásos temetkezések.

A 2. temetőben több olyan köves sírt találtunk, ahol temetkezési rítusban is gondolkodhatunk. A már fentebb említett 108. és 131. gyermek sírok esetében egyértelmű, hogy a gyermekeket

---

²³² BAKAY 1978, 76, 83. kép

²³³ TÖRÖK 1962, 36, 91–94; SZIGETI 2023, 215–228.

szándékosan kövek mellé és alá temették. A csepeli talajszerkezettől, és adottságoktól teljesen idegen a mészkő, ezeket a köveket máshonnan hozhatták, vagy korábbi építményekből szállították ide. A gyerekek felett két nagy kő volt, a 108. sír vázának fejét kőre fektették, illetve a 131. sír vázát részben egy nagy kő alá temették. [75. tábla 2]

A 36. sír vázának jobb bordáin egy nagyobb kő volt elhelyezve. Miután a talajban nincs kő, így ezt az esetet is szándékos temetési rítusként értékelhetjük.

Ételmelléklet adásának szokása, kerámiamellékletes sírok, és állatcsont a sírokban

A két temető 20 sírjában volt edény, mely az összes temetkezés 13,9 %-a (1. temető 19,44 %: 5., 12., 13., 22., 23., 136., 141. sír; 2. temető 11,9 %: 17., 26., 31., 34., 51., 63., 77., 79., 88., 92., 94., 99., 109. sír), továbbá három sírban, a sír földjében kerámiatöredék voltak (18., 20., 68. sír). Százalékos arányát tekintve az edény (étel) mellékletes síroknak, a csepeli sírmező előkelő helyet foglalja el a 10–11. századi temetőink között.²³⁴ Edények a temetők kezdeti korszakában (10. század vége 11. század első harmada), nemtől és kortól függetlenül előfordultak a sírokban. A csepeli temetőkben előkerült 20 edény mindegyike kiféző eltérő formakincsel, felületük égett, fekete kormos volt megtalálásukkor. Minden edény beleillik a klasszikus 10–11. századi kerámiatipológiába, mind formájukat, anyagukat, díszítésüket tekintve.²³⁵ [97. tábla]

A sírokban kerámiaedény egyéb mellékletekkel együtt ritkán fordult elő, ha voltak, ezek többnyire gyűrűk, hajkarikák, és kések (5., 13., 34., 79., 88., 136. sír). A látszólag leggazdagabb sírokban (amit az adott temetőre vonatkoztatva, ebben az esetben a nemesfémből készült ékszerek, ruhadíszek megjelenését értem) nem volt kerámiaedény, azaz ételmelléklet. Nem került elő edény olyan sírból sem, melyben pénzmelléklet (obulus, viseleti elem) volt. Azokban a sírokban, ahol állatcsont jelzi a temetéskor sírba tett húsos ételmaradványt, egy esetben volt edény is, de ez a sír volt a temető egyetlen kirabolt temetkezése (5. sír). Az állatcsont és edény (étel) melléklet együttes jelentkezése meglehetősen ritka a 10–11. századi sírokban.²³⁶ Az edényes sírok közül több bolygatott volt (5., 13., 17., 31., 79., 94., 99. sír). Továbbá a végső értékelést befolyásolja, hogy mindkét temetőt csak részleteiben lehetett feltárni. A 2. temetőben az edényes sírok a sírmező északkeleti részén helyezkednek el, egy képzeletbeli határvonal választja el azokat a déli részen elhelyezkedő obulussal elhantolt vázaktól, így előidejűséget

²³⁴ HORVÁTH–MERVA–TOMKA 2012, 390.

²³⁵ SZIGETI–GYULAI 2023, 219–221, 2. kép.

²³⁶ KVASSAY 1982, 16–17.

köthetünk e szokás gyakorlásához az Árpád-kori pénzekkel összevetve (de nem kizárólagosságot). [97. tábla]

Az edényeket minden esetben fenekükre állítva helyezhették a sírba, egyetlen esetben kővel fedték le az edény száját (23. sír). Ez arra enged következtetni, hogy a többi edényt is feltehetően lefedhették valamilyen fedővel, mely talán fából, mára elkorhadt anyagból készülhetett. A kerámiák síron belüli elhelyezkedésére két alapvető helyzetet tudunk megfigyelni, ez a koponya és váll környéke, illetve a bokacsontok melletti helyzet volt, amit további hat alcsoportra lehetett osztani. Nyolc sírnál, mely a legjellemzőbb volt a temetőben, a koponya jobb oldala mellé, a sírgödör falához helyezték az edényt (12., 13., 34., 51., 77., 92., 94., 141., sír). Két sírban a koponya bal oldala mellett voltak az edények (5., 109. sír), ugyancsak két sírban a koponya mögé (94., 136. sír), két sírban a bal felkarcsont (17., 23. sír), két sírban a jobb felkarcsont mellett (63., 79. sír) és három sírban a jobb boka mellett volt az edény (22., 31, 88. sír). A két temetőben a rítusok keveredtek, de az 1. temetőben jellemzőbb volt a koponya jobb oldala mellé helyezett edény, egyetlen esetben helyezték a jobb boka mellé és a koponya mögé azokat. Nem volt különbség az életkor és nemek tekintetében sem, hogy hova helyezték temetéskor az edényeket (ételt).²³⁷ [98. tábla]

A honfoglalás és kora Árpád-kori sírokban előforduló edények síron belüli helyzetét első alkalommal Tettamanti Sarolta vizsgálta meg. Megállapította, hogy az Alföld északi részén, a Felső-Tisza-vidéken és a Duna–Tisza közén a fejhez helyezett edény a jellemző, míg a Dunántúlon, és attól északra a lábak mellé állított edény a domináns.²³⁸ A csepeli temető beleillik az elképzelésbe, de itt is, és más azóta feltárt temetők esetében megfigyeltek alapján elmondható, hogy ennek inkább kronológiai, és vagy hitvilági, hagyományokhoz való ragaszkodás lehet az oka. A legnagyobb gyakorisággal előforduló kerámiamellékletek a Halimba-Cseres temetőben vizsgálhatók, itt egyértelműen látszik, hogy a 11. század végén, és a 11–12. század fordulóján helyezik csak a fej mellé az edényt. Ennek oka feltehetően egy új népcsoport megjelenése lehet, a temetőn belül a jelenség két különálló tömbben mutatkozik csak. A temető korai 10. század végére keltezhető szakaszában az edényeket a lábfejek mellé helyezték.²³⁹

Tojás

---

²³⁷ SZIGETI–GYULAI 2023, 221–223, 3. kép.

²³⁸ TETTAMANTI 1975, 104.

²³⁹ SZIGETI 2023, 238–249.

A tojás meglehetősen ritkák a 10–11. századi sírokban, többnyire gyermekek temetkezéseiben fordulnak elő. Változatos helyzetben, karok alatt, mellett, medencében, kulcscsonton helyezik el azokat. Egyes vélemények szerint bajelhárító szerepet tulajdonítottak neki, illetve termékenységet újjászületést szimbolizálja a tojás.²⁴⁰ Homokmégy-Székesen két sírban volt tojás, melyeken talán festés nyomai látszottak. A tojások sírba helyezése az újjászületés és a termékenység szimbólumaként értékelhető, de felmerült ételmellékletként történő értelmezésük is.²⁴¹ Tojások többnyire köznépi temetőben, és nagyobb gyakorisággal gyermekek sírjaiból ismertek, így volt ez a csepeli temetőben is.²⁴² A csepeli sírokban is temetési rítus lehetett a két sírból előkerült tojás (97., 137.sír). A sírban gyermekek váza volt, a tojáshéj a medence helyén, és a jobb felkarcsont mellett, a bordákról került elő. A két sír két temetőből került elő, keltezését a temetőn belüli helyzetük a 11. század első felére helyezi. [28. kép]

28. kép. A 97. gyermek sírban a tojás helyzete.

---

²⁴⁰ TETTAMANTI 1975, 109; M. NEPPER 2002, 142, 159, 161, 193, 215; GÁLL 2013, 636.

²⁴¹ GALLINA–VARGA 2016, 175.

²⁴² KOVÁCS 2023.

Halotti obulus

Ezüst denárt összesen 9 sírban találtunk, ezek I. (Szent) István (1000–1038), I. András (1046–1060), Béla dux (1048–1060), és Salamon (1063–1074) vereteit, 6 sírban fordultak elő halotti obulusként (10., 29., 56., 59., 81., 125. sír), 3 sírban viseleti elemként (55., 60., 74. sír) a veretek. A sírokban a pénzeket minden alkalommal a mellkasra helyezik, leggyakoribb a szegycsontra, vagy annak környékére (29. sír: I. András (1046–1060) H8 verete, 59., 81. sír: Salamon (1063–1074) H14 és 125. sír: Béla dux (1048–1060) H11, 56. sír: I. (Szent) István (1000–1038)). Előfordultak még a bal mellen, a bordákon (10. sír: I. András (1046–1060) H9). Csúpan egyetlen sír került napvilágra az 1. temetőből, melyben halotti obulust találtunk, a 11. sírban I. András (1046–1060) H8 verete volt.²⁴³ [97. tábla]

Obulusként sírba helyezett pénzek a temetőben:

sír	db		szegycsonton	bal mellen a bordákon
10	1	I. András (1046–1060) H9		x
29	1	I. András (1046–1060) H8	x	
56	1	I. (Szent) István (1000–1038) H1	x	
59	1	Salamon (1063–1074) H14	x	
81	1	Salamon (1063–1074) H14	x	
125	1	Béla dux (1048–1060) H11	x	
Össz.	6			

A szokás elterjedéséről megoszlanak a vélemények. Szőke Béla és Szőke Béla Miklós bizánci szokás újraéledését feltételezi, míg Kovács László szerint a szokást a magyarság hozza magával.²⁴⁴ Nemek szerint megoszlása nagyobb temetőink feltárása után kirajzolódott, miszerint független a szokás gyakorlata az elhunyt nemétől.²⁴⁵ A 2. temetőben az I. (Szent) István H1. típusú érméi olyan sírokból kerültek elő, melyek igen közel fekszenek a 11. század közepére keltezhető I. András (1046–1060) H9, Béla dux (1048–1060) H11, és Salamon (1063–1074) H14 típusú pénzekkel. Gedai István feltételezése, miszerint az I. (Szent) István (1000–1038) H1 típusú pénzeit uralkodásának vége felé verette, ebben a temetőben teljesen igazoltnak

²⁴³ SZIGETI 2018, 234.

²⁴⁴ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 78; KOVÁCS 1994, 46–47.

²⁴⁵ TÖRÖK 1962, 142–169; SZŐKE–VÁNDOR 1987, 77–78; SZIGETI 2023, 250–256. Halimba-Cseres temetőben a 11. század 2. felében a gyermekek már nem kaptak obulust.

látszik.²⁴⁶ A H1 érmékkel eltemetett vázak egyéb mellékletei, illetve a temetőn belüli helyzetük alapján, a temetkezéseket a 11. század középső harmadára datálják. Ebben a temetőben tapasztaltak megerősítik ezt az állítást, a csepeli temetőben az obulus szokásának elterjedésének idejét a 11. század középső harmadától adatoljuk.²⁴⁷

A denárokat három sírban átlyukasztva találtuk. Ezekben a sírokban a pénzeket a viselet elemként kell értelmezzük. Az 55. sírban mind a 13 db I. (Szent) István (1000–1038) denár 2–3 lyukkal volt átütve, melyeket a fej körül, alatta, illetve a jobb váll környékén (12 db), illetve a jobb combcsont mellett találtuk meg.²⁴⁸ Szintén I. (Szent) István (1000–1038) dénarral eltemetett 74 sír gyermek vázának nyakcsigolyáján két lyukkal átfürt denár volt. Elképzelhető, hogy itt nyaklánc része volt a pénz. A 60. sírban szintén gyermek váza feküdt, akinek a bal felkarcsontja mellett találtuk az egy lyukkal átütött Béla dux (1048–1060) érmét. 1967 áprilisában Zolnay László leletmentést végzett ugyanitt, leírása szerint a sírok a Gabonarakártól délre eső partszakaszon. Vasútpálya sínjeinek lefektetését végezték 2 méter szélességben, és 2 m mélyen árkot ástak. Öt vázat találtak, melyek 60–70 cm mélyen feküdtek, ÉNy–DK-i tájolással. Az egyik váz nyakcsigolyáin átfürt I. (Szent) István (1000–1038) denár volt, jobb keze gyűrűs ujján bronz anyagú, sodrott gyűrű találtak.²⁴⁹ Az Árpád-kori pénzek, mint viseleti elem a csepeli temető alapján még a 11. század második felében is jellemző lehetett. Olyan sírban, ahol pénz bármilyen szerepben (obulus, vagy viseleti elem) előfordult nem került elő kerámia edény. Az edénymelléklet adásának szokását így a 11. század középső harmadáig gyakorolhatták ebben a közösségben.

Tüzelésnyomok

A 2. temető 34. sírjában, melyben egy férfi és egy gyermek vázat temettek, a felnőtt bal lábfeje mellett hamus elszíneződést találtunk. A sírgödör itt kisebb gödör formájában kiszélesedett, a jobb lábfej mellett beszűkült. A hamus betöltésű gödörben állatcsontot nem találtunk. A szokás a 10–11. századra jellemző, de igen ritka.²⁵⁰ A csepeli temető 34. sírja a mellékletek alapján, azaz a benne elhelyezett edény formai jellegzetességei szerint inkább a 11. század felé mutat.

---

²⁴⁶ GEDAI 1986, 58; Kovács László elveti Gedai elméletét: KOVÁCS 1997, 84, 94.

²⁴⁷ Ugyanez látható a Halimba-Cseres temetőben is. SZIGETI 2023, 250.

²⁴⁸ SZIGETI 2018, 236–239.

²⁴⁹ BTM Adattár 1950. 79. Zolnay László: Jelentés a leletmentésről, ZOLNAY 1968, 56; I. MELIS 1997, 59, 77, 2.

kép.

²⁵⁰ GÁLL 2013, 636.

A temető leletanyaga (ékszerek, viseleti elemek, használati eszközök)

A temető 143 sírjából 47 sír mellékletes (38,86%), 92 melléklet nélküli volt, 5 üres sírgödör volt, melyek a temetőt keleti irányból lezárták. A mellékletek többsége ékszer (karikaékszere, fej és kéz ékszerei), ruhadísz, és viseleti elem. A mellékletek közt tárgyalom a sírba helyezett edényeket (ételmelléklet), és használati eszközöket is. A pénzek, mint obulus vagy viseleti elem kerültek az elhunytak mellé, utóbbiak szintén a mellékletek között lettek tárgyalva, míg az obulusként sírba került pénzek, mint temetkezési szokás tárgyalandók. Az ékszereket a test anatómiai adottságai szerint a fejtől lefelé sorrendben elemeztem.

Ékszerek

Karikák, mint a fej ékszerei

A temető 13 sírjából került elő karika fejésként (3., 21., 37., 41., 52., 55., 59., 74., 100., 132., 138., 140., 142. sír). Ezeknek az ékszereknek három típusa volt jelen a temetőben: az egyszerű nyitott, az ovális/körte alakú, és az S-végű karika változat. Anyagukat tekintve bronz, ezüst/rosszezüst és ólom változat volt jelen a temetőben. A karikákat viselték nők, férfiak, illetve gyermekek is. A temető teljes területén, minden korszakában előfordultak. [99. tábla, 167. tábla, 4. táblázat]

4.táblázat. A temető karikái (fej ékszerei) lsd. 2.sz. melléklet.

Egyszerű nyitott karikák

Alapvetően két típusa jelentkezett a temetőben, a vékony kerek vagy szögletes átmetszetű, és a vastag bronz/ezüst/rosszezüst huzalból²⁵¹ formáltak, egyik végén elhegyesedő végű, másik végén levágott nyitott karika. [99., 167. tábla]

A vékony bronzhuzal nyitott karika csupán két temetkezésben volt (140., 142. sír). A 142. gyermek sír feldúlt, hiányos állapotban került elő, a karika a megmaradt koponyatöredék bal oldalán volt, míg a jobb oldalon üvegpaszta gyöngyök voltak. A 140. sírban szintén gyermek váza volt. Nyaka körül igen vékony, 3 százból sodort bronzhuzal, hurkos-kampós záródású nyakperec volt, melyre 7 db üvegpaszta szemesgyöngyöt fűztek fel. A jobb vállon 3 db vékony karika volt, melyekre kauricsigát fűztek fel, két karika igen vékony bronzhuzal S-végű volt, a harmadik nyitott, szintén vékony bronzhuzalból formált karika. A sírban volt még egy ovális kisebb ezüst karika, és egy igen vékony, elhegyesedő végű ezüst nyitott karika, a jobb

---

²⁵¹ RÉVÉSZ 2008, 400, 445. j. anyaguk pontos meghatározása csak anyagvizsgálattal dönthető el.

állszöglettől néhány cm-re egymás alatt. Illetve a koponya felett egy rovátkolt díszű bronz füles gombot találtak. A két sír egy sírsorban az 1. temető délkeleti sarkában helyezkedett el. [87., 89. tábla]

Vastag ezüst/rosszezüst huzalból formált nyitott karika négy sírban volt (41., 55., 59., 138. sír). Mind a négy sírban párosával kerültek elő, és méretre, formára azonos kialakításúak. Mindegyik karika enyhén ovális alakúra van összenyomva, a végeik szinte összeérnek, melyek közül az egyik kissé elhegyesedik, másik levágott. Átmérőjük a végeik felé mérve 1,5–2,2 cm között változik, a 41. és 59. sír karikái szinte egyformák. Az 55. sír karikái kisebbek, és nincsenek oly mértékben oválisra nyomva. A 138. sír karikái kopottak és töröttek, és ellentétben a másik három sír karikáival, melyek kerek átmetszetűek, ezek a rombusz átmetszetet mutatnak. [167. tábla]

A karikák elhelyezkedését tekintve a 41. sírban a két csecsnyúlványra tapadva találtuk meg azokat. Az 59. sírban a koponya jobb oldalán, de attól 5 cm-re a vállcsúcs felett, párja a bal oldalon az állkapocsszöglettől 3 cm-re volt. Az 55. sírban a baloldali karika a csecsnyúlványon volt, míg párja az áll alatt, a bőrszalagra felvart pénzekkel egy sorban helyezkedett el. A 138. sírban pedig a jobb váll alatt, a felkarcsont és a bordák között, illetve a koponya alatt a bal csecsnyúlvány magasságában volt a két karika. A négy sírből tehát háromban megfigyelhettük, hogy a nyitott karikák a csecsnyúlványon helyezkedtek el, talán fülbevalóként,²⁵² a nyitott végükkel lefelé állítva, míg egy sírban a koponyától távolabb talán a varkocsra nyomva voltak a karikák. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi két karika van leginkább ovális alakúra nyomva.

A vastag ezüst/rosszezüst huzalból formált nyitott karikás sírok egyéb leletanyaga igen változatos. A 138. sírban egy férfi váza volt, kinek jobb medencelapátja alatt tűzkésztségei feküdtek (csiholó, kova, tarsolymerevítő csövecske), mellettük két kést, és egy deltoid alakú nyílhegyet találtunk. Az 55. sírban egészen különleges módon, a női váz feje körül és jobb vállán, illetve alatta 12 db 2–3 lyukkal átfúrt I. Szent István (1000–1038) denárt találtunk, melyek feltehetően a ruházatot díszíthették.²⁵³ A derékszögben behajlított jobb kar kézfejen egy két szálból sodort, elkalapált végű ezüstgyűrű volt. Az 59. sírban a koporsóban fekvő váz szegycsontján Salamon (1063–1074) denár volt, mely a keltezést egyértelműsíti.

---

²⁵² GALLINA–HAJDRIK 1998, 156; GÁLL 2013, 649.

²⁵³ SZIGETI 2018, 236–239.

Az egyszerű, nyitott karikák viseletét a 10–11. század egészére helyezi a kutatás.²⁵⁴ A tárgytypus elemzését legutóbb Kovács László végezte el, kimerítő anyaggyűjtéssel alátámasztva az ékszer keltezhetőségét.²⁵⁵ Halimba-Cseres temető karikaékszereit vizsgálva a keltezés legbiztosabb fogódzójának a nyitott karikák anyaga volt tekinthető, azaz az ezüstkarak a 10. századra datáltak a sírokat. A bronzkarikák esetében azok darabszáma bírt keltezőértékkel: ha a sírokban több ilyen karika mutatkozott, az a 10. század végére, a 11. század elejére utal, míg az egy-egy példányt alkalmazó viseletben a 11. század közepéig van jelen az ékszer. A temetőterképen ábrázolva a jelenséget, jól látható az egyszerű karikatípus fokozatos eltűnése a viseletből, a 11. század utolsó harmadában már csak szórványosan mutatható ki.²⁵⁶

A csepeli temetőben más tendenciák mutatkoztak, ugyanis előfordulnak I. (Szent) István (1000–1038) és Salamon (1063–1074) denárral együtt ezüst változatban, illetve olyan ezüsthuzal sodort gyűrűvel, mely a 11. század első harmadának végétől terjed el a köznépi viseletben, és a század folyamán végig, de I. (Szent) László (1077–1095) uralkodásakor még biztosan, divatban maradt.²⁵⁷ A vékony bronz változatok pedig inkább a 10. század végére datálhatók. Az egyetlen rombusz átmetszetű nyitott karika típusról (138. sír) Révész László azt írja, hogy megjelenésük egy időben történhetett, a szintén rombusz átmetszetű, és elkalapált végű huzalgyűrűkkel együtt a 10–11. század fordulóján.²⁵⁸ A sírban talált tűzkészletek, és tarsolymerevítő csövecske, illetve deltoid alakú nyílhegy is inkább a 10. század felé mutat, így a temető egyik legkorábbi sírjának gondolhatjuk, melyet talán a 10. század végén, az ezredfordulón áshattak meg.

A csepeli temetőben az 1. és 2. temető leletanyaga alapvetően eltérő, ám keltezésük párhuzamosságot mutat. Inkább eltérő vagyoni helyzetre, vagy a társadalomban betöltött pozícióhoz (viseleti szokások) lehet kötni a karikaékszerek anyagának minőségét, típusait.²⁵⁹

---

²⁵⁴ SZÖKE 1962, 35; KÜRTI 1980, 325; RÉVÉSZ 1996, 79; BENDE–LÖRINCZY 1997, 227; HORVÁTH 2016, 48; KOVÁCS 2019, 349–361.

²⁵⁵ KOVÁCS 1994, 112, 152. jegyzet; KOVÁCS 2019, 349–361.

²⁵⁶ SZIGETI 2023, 259–261.

²⁵⁷ SZÖKE–VÁNDOR 1987, 66–67.

²⁵⁸ RÉVÉSZ 2008, 402.

²⁵⁹ Ugyanezt látjuk a nógrádi temetők esetében, azaz egymástól néhány km távolságban fekvő temetőkben ugyanazon időpontban merőben más jellegű, és minőségű leletanyag mutatkozik. Cserhátszentiván Szőlők alja temetőben kiváló minőségű ezüst S-végű karikák és gyűrűk jelentkeznek, míg Alsótoldon ugyanabban az időpontban (11. század középső harmada) a bronz ékszerek jellemzőek. Ugyanennek a temetőnek 11. század végi részén fekvő sírokban megjelennek a gazdagon ékszerezett nők, immár ezüst karikaékszerekkel. 2022–2024. évi kutatás Szigeti Judit ásatásvezető.

Ovális karikák

A temető két sírjában volt ovális karika (21., 140. sír). A 21. sírban a sír földjéből került elő a karika, míg a 140. sírban egy nyitott karikával együtt a jobb állkapocsszögletnél volt a karika. Anyagukat nézve ezüst és bronzhuzalból készültek, a 21. sír karikája szögletes átmetszettel. [167. tábla 3., 7]

Az ovális karikáknak széles szakirodalma ismert. Tettamanti Sarolta foglalkozott először velük, korukat a 11. századra tette.²⁶⁰ A keltezést finomítva Szőke Béla Miklós megjegyezte, hogy a karikatípus már a halimbai temető korai szakaszában is előfordul, így viselete a 10. században is jellemző, és a temető zárásáig meg maradt.²⁶¹ A 10. században függőkkel összekapcsolva is jelentkeznek, a 11. századi sírokban pedig S-végű karikákkal együtt tűnnek fel.²⁶² Elképzelhető, hogy az S-végű karika, vagy a függők felerősítését szolgálhatták, önálló díszítő értékük ugyanis aligha volt ezen kicsi ékszereknek. Így funkcionális szerepüket lehet feltételezni.

A karikatípusra a *csepp alakú karika* meghatározást használja Kovács László, aki összegyűjtötte a típussal együtt előforduló érmés sírleleteket, ezzel bizonyítva, hogy viseletük a 12. században is kimutatható.²⁶³ Részletesebb tipológiai elemzés hiányában jelenleg a 10–12. század egészére lehet keltezni az ékszert. A halimbai temetőben a 12. századi viseletük nem igazolható.²⁶⁴ A csepeli temetőben a két sír a 10–11. század fordulójára, a 11. század első harmadára keltezhető.

S-végű karikák

S-végű karika a temető 7 sírjából került elő (3., 37., 52., 74., 100., 132., 140. sír). Előfordul vékony bronzhuzal, vastag ezüst elkalapált végű, és ólomhuzalból formált egyaránt. Méretüket tekintve kicsi és közepes. Viseletük kizárólag nőkhöz, és gyermekhez köthető. [16. tábla 24–25., 27–30., 32–33]

*Vékony S-végű bronzhuzal karika (B1)*²⁶⁵

A temető 3 sírjából került elő vékony bronzhuzal S-végű karika (37., 74., 140. sír). Egy sírban (140.) párosával, míg két sírban 1-1 darab. A 74. sírban egy gyermek váza volt, akinek a bal halántékán volt a karika. A végződése letörött, csupán az indítása maradt meg. Feltételezhető,

---

²⁶⁰ TETTAMANTI 1971, 219.

²⁶¹ SZŐKE-VÁNDOR 1987, 53.

²⁶² TÖRÖK 1962, 31, 140; SZŐKE-VÁNDOR 1987, 53–54; KOVÁCS 2019, 362–364.

²⁶³ KOVÁCS 2019, 364.

²⁶⁴ SZIGETI 2023, 261.

²⁶⁵ SZIGETI 2023, 277–287, 11. táblázat.

hogy S-végződése volt a karikának, mert a temető többi sírjában nem került elő pödrött végű karika. A 140. sírban a fent elemzett kauricsigás karikák voltak. Az S-végű karikákra minden esetben kauricsigát fűztek fel. A 140. sír a temető keleti végében, míg a 74. sír a temető nyugati végében feküdt, utóbbi sírnál igen jól keltezi a karikát a váz nyakcsigolyáin talált I. (Szent) István (1000–1038) denár. A 37. sírban csak egy koponyát találtunk. [167. tábla 24–25., 32–33] A legkorábbi vékony huzalú, keskeny S-véggel kialakított karikák feltűnését a 10. század közepétől, sőt első harmadának végétől feltételezi a kutatás.²⁶⁶ A 10. századi feltűnésüket velük egy sírból előkerült, ruházatra/lószerszámzat szíjára felvarrt denárokkal próbálják datálni, ami meglehetősen ingatag adatként szolgálhat, és téves következtetések levonására vezethet.²⁶⁷ Újabb adalékot e tévút hangsúlyozására egy közelmúltban hitelesített temető helyén talált denár nyújthat.²⁶⁸

Szélesebb S-véggel kialakított karika (B3)²⁶⁹

A szélesebb S-véggel kialakított karikák a 11. század első harmadában jelentek meg a temetők anyagában.²⁷⁰ A csepeli egyetlen ilyen karika egy olyan temetkezésben volt, mely a korábbi építkezések miatt elpusztult, csak a koponya, és a rajta lévő karikát lehetett feltárni. A sír helyzete alapján egy a 11. század 2. felére keltezhető temetkezés mellett feküdt.

Vastag ezüsthuzalból formált, nagy méretű S-végű karika (E5)²⁷¹

Három sírban volt vastag ezüsthuzalból formált S-végű karikát (52., 100., 132. sír). Két sír a temető nyugati, míg a 132. sír a keleti végében volt. Csupán az 52. sírban volt az ékszer párosával. Itt a jobb csecsnyúlvány alatt kis bőrdarabhoz tapadva, S-véggel felfelé fordulva volt a karika, párja a falcsont alatt, annak baloldalán volt. Szintén a csecsnyúlványra tapadva találtak

---

²⁶⁶ HORVÁTH 2016, 63.

²⁶⁷ LANGÓ 2007, 278–306.

²⁶⁸ 2024-ben hitelesítettük (ásatásvezető: Szigeti Judit) az 1969-ben, Fodor István vezetésével feltárt Sóshartyán-Hosszútető temető helyét. A temető eddig ismert, és közölt sírja a hajfonatkorongokkal díszített fejéket viselő 30. sír női temetkezése volt. A sírban Kegyes Lajos (814–840) Bourges-i veretű ezüst denára volt. A sírt, és a temetőt Fodor István a 10. század végére a 11. század elejére keltezte: Fodor 1973. Természetesen már Fodor sem gondolt arra, hogy a veret bármennyire is pontosíthatja a sír keltezését, mert teljesen elképzelhetetlen volt ismereteink alapján, hogy 840 után nem sokkal már a honfoglalók a nógrádi dombvidéken éltek, és temetkeztek. Fodor helyes keltezését a 2024. évi kutatás megerősítette, sőt a keltezés az előkerült ékszerek (gyűrűk, karperec) és Béla dux (1048–1060) verete még inkább a 11. század közepe, esetleg 2. felére húzta fel. A temetőben így immár a fellelt pénzek közel 200 évet fognak közre. A nyugat-európai pénzek ruhára felvarrt ékítményként még akkor sem tekinthetők keltező értékkel bíró mellékleteknek, ha csábító a viszonylagos helyes keltezésük, azaz megközelítőleg verési idejük a temetés feltételezett idejét nem sokkal előzi meg. Ez így, a fenti példát látva, inkább tűnik szelektív módszernek, azaz ami elfogadható azt beemeljük a datálásba, ami nagyon elrugaszkodott (mint a 30. sír verete mutatja) elvetjük.

²⁶⁹ SZIGETI 2023, 287–288, 11. táblázat.

²⁷⁰ SZIGETI 2023, 288.

²⁷¹ SZIGETI 2023, 11. táblázat.

a 100. sír S-végű karikáját, melynek S-vege szintén felfelé állt. Mindhárom S-végű karika huzalvastagsága 0,2 cm, végeiket 0,4–0,5 cm szélesre kalapálták, felületük nem bordázott, anyaguk ezüst. A huzal mindegyik karikánál elhegyesedik, mely újra felveti fülbevalóként való használatukat. A 132. sírban a karika a koponya bal oldalán került elő, attól 12 cm-rel távolabb a vállcsúcs felett. A karika itt is 0,2 cm vastag ezüsthuzalból készült, végét 0,7 cm szélesre, simára kalapálták. Mindhárom karika anyaga kerek átmetszetű. [167. tábla 27–30]

A vastag ezüsthuzal S-végű hajkarikák keltezését a csepeli temetőben az egyéb mellékletek alapján (különleges függő, szögletesre öntött ezüstgyűrű a 100. sírban) a 11. század első harmadától, annak végétől adhatjuk meg. Az ezüst S-végű karikák megjelenése egy időben történelhetett a bronz változattal.²⁷² Azt, hogy bronz vagy ezüst anyagból készült S-végű karikát viselt tulajdonosa, igazából annak anyagi helyzetétől függhetett. Vannak temetők, ahol az ezüst dominál, míg máshol a bronzékszerek túlsúlya jellemző. Az ezüst karikák utóbbiakban is felbukkannak, de számuk elenyészőnek mondható. A vastagabb ezüst huzalból formált szélesebb S-véggel kialakított karikák a 11. század utolsó harmadában tűnnek fel, vannak temetők, ahol kizárólag ilyen típus jellemző, míg máshol ritkábban fordulnak elő.²⁷³ A csepeli temetőben az 52., 100., és 132. sírt a 11. század közepétől datálhatjuk.

Az S-végű karikák megjelenésének időpontjával a kutatás régóta foglalkozik. Szőke Béla és Kralovánszky Alán a 10. század végére, annak 60–70-es éveire teszi a dátumot. Úgy vélte a Dunántúlról terjed el az ékszer, és a szláv etnikumhoz köthető viseletük. Szőke Béla szerint a karikaékszerre nem tekinthetünk etnikumjelzőként, hanem a magyar köznép általános viseleti darabja lehetett az S-végű hajkarika. Kralovánszky az S-vég előképének a többfordulatos végződéssel készült karikákat tekintette, melyek az avar kortól feltűnnek.²⁷⁴ Az S-végű karikák dél-alföldi megjelenésével Mesterházy Károly foglalkozott.²⁷⁵ A karikaékszereket huzalvastagság, és anyaguk szerinti csoportosítása alapján datálja azokat Joachim Giesler, és Szőke Béla Miklós és Vándor László.²⁷⁶ Az általuk kialakított kronológia szerint az S-végű karikák anyaga kezdetben vékony bronzhuzal, átmetszetük kerek, az S-vég pedig nincs elkalapálva. Majd a 11. század első harmadában már vastagszik a bronzhuzal, a karikák egyre kisebbek, és az S-véget igen szélesre, akár 0,7–0,9 cm-re szétkalapálják. Ezzel párhuzamosan

---

²⁷² SZIGETI 2023, 271.

²⁷³ Előbbi példa Halimba-Cseres temető: SZIGETI 2023, 271, 95–96. kép. Alsótold, Magyaros-dűlő honfoglalás és kora Árpád-kori temetőjének I. (Szent) László (1077–1095) pénzeivel (obulus) keltezett részén viszont csak ilyen típusú S-végű karika volt a sírokban: Szigeti Judit ásatása 2023. Közöletlen.

²⁷⁴ SZŐKE 1962, 35; KRALOVÁNSZKY 1956, 206–212; KRALOVÁNSZKY 1957, 175–186.

²⁷⁵ MESTERHÁZY 1965, 104.

²⁷⁶ GIESLER 1981; SZŐKE–VÁNDOR 1987, 54–59.

megjelennek az ezüsthuzal S-végű karikák, kezdetben csak sima szélesre kalapált S-véggel, majd a 11. század 2. harmadától bordázzák az S-végét, legyen az bronz vagy ezüsthuzalból formált. Az S-végű karikák teljes rendszerezésére több kísérlet is publikált.²⁷⁷ Rendszerezésükre a Halimba-Cseres temető értékelésekor magam is tettem kísérletet. Az S-végű karikák megjelenése a temető 10–11. század fordulójának időpontjában következhetett be, és ettől az időszaktól töretlen volt divatjuk a temető zárásáig (12. század első fele).²⁷⁸ Számos típusa fordult elő a temetőben, változásuk jól keltezhető, de más temetőkre, vagy tájegységekre óvatosan javasolnám a keltezés egy az egyben való átvételét. A nógrádi példával is ezt próbáltam sugallani, hogy egy-egy közösség viseleti szokása nagyban függhetett anyagi, vagy társadalomban betöltött helyzetüktől, illetve a tájegységtől, ahol éltek. Feltehetően nem volt mindegy, hogy mennyire folyt be az adott közösség a helyi kereskedelembe, milyen mértékben részesültek ennek hasznából. Ez pedig az lakhelyük földrajzi helyzetétől is függhetett, azaz főutak, átkelőhelyek, királyi udvarházak közelében a javak elosztása teljesen más mintázatot követhetett.

Ólom karika

A 3. sírban a koponya kiemelésekor, annak jobb oldalán a halántékra és az állkapocsra tapadva ólom karika morzsái kerültek elő. Az egyetlen lemérhető töredék enyhén ívelt vonala alapján feltételeztem, hogy karikából maradt törmelék lehet. A darab 0,9 cm hosszú és kerek átmetszetű 0,4 cm vastag ólomhuzal lehet. Az ólom karikák használata a többi karikatípussal párhuzamosan történt, megjelenésük időpontja a 11. század közepe körülre datálható.²⁷⁹

Függő

Csúcsban összefutó, belső ívvel és áttört lappal rendelkező, félhold alakú fülbevaló, függő

A 100. sírban a váz egy ovális alakú, szűk gödörbe, leesett alsó állkapoccsal, háton fekve, összeszorított, nyújtott helyzetben feküdt. Igen rossz megtartású volt, mert a talaj vassal átítatódott, szennyezett, vörös színű volt. A jobbra billent koponya jobb szemgödre előtt, részben abban, találtuk meg a függőt, mely karikája a koponya felé, áttört tagja kifelé nézett. A koponya másik oldalán a falcsonthez tapadva, az öreglyuknál egy nagyméretű S-végű karika volt, S-véggel befelé, mérete megegyezik a fülbevalóval. Anyaga ezüst, az S-vég 0,4 cm széles, sima. A váz bal kezének egyik ujján ezüsből öntött, kívül szögletes formájú karikagyűrű volt.

---

²⁷⁷ HORVÁTH 2016, 49–123; KOVÁCS 2019, 364–385.

²⁷⁸ SZIGETI 2023, 271–293.

²⁷⁹ SZIGETI 2023, 293–295.

A függő bronzból öntött, felső ív nyitott, kerek átmetszetű 0,1 cm vastag bronzhuzal, melynek záródását egy kis mélyedés képezi. Az alsó ív áttört, a belső ív csúcsban összefutó, kis gömböcskét alkot. Az alsó áttört lapot három sávban öntött gyöngydíszek ékesítik. Az alsó csüngős tag letörött, hiányzik. A függő legnagyobb szélessége 3,1 cm, hossza 2,9 cm.²⁸⁰ [73. tábla 1]

A hazai szakirodalomban első ízben Hampel József foglalkozott ezzel a tárgytypussal, aki első alkalommal írta le azokat félhold alakúnak.²⁸¹ Az ékszer párhuzamait Joachim Giesler gyűjtötte össze (15.c. altípus),²⁸² majd Mesterházy Károly részletesebben elemzte azokat.²⁸³ Langó Péter felgyűjtötte az ékszertípus párhuzamait, az ezekhez tartozó lelőhelyet, azok leletösszefüggéseit, a tárgy részletes kutatástörténetét megírta, és felvázolta azok elterjedési területeit. Jellemzően a Balkán nyugati részén fordulnak elő, szórványosan jelentkeznek a Kárpát-medencében és Csehországban. Kialakulási helyének a Balkán-félsziget nyugati régióját, és a Duna medencét jelöli meg, mint bizánci nemesfém ékszerek helyi utánpótlását írta le azokat. A tárgy keletkezését a 10. század végére, és a 11. század első harmadára helyezi.²⁸⁴

A csepeli lelet megerősíti az ékszer legkésőbbi felbukkanását, azaz a 11. század első harmadának végére, közepére datálom a függőt. A keletkezéshez a függő párjaként használt S-végű karika és a szögletesre öntött ezüst gyűrű szolgál segítségül. Végül földrajzi helyzete révén átmenetet képez a tárgytypus legészakabb megjelenése és keletkezési területe között. A Kárpát-medence központi területein a tárgy eddig nem bukkant fel.

Nyakperec

A Csepeli, Szabadkikötő temetőiben mindhárom nyakpereces sír egyetlen sírsorban helyezkedett el az 1. temető keleti végében (14., 133., 140. sír), két sírban leánygyermek (mellékletek alapján), egyben pedig nő váza feküdt. Az egyéb mellékletek, és az antropológiai vizsgálatok alapján három női sírra gondolhatunk. A 14., és 140. sírban talált torqueseket három, illetve két eltérő huzalvastagságú bronzhuzalból sodorták, hurkos-kampós záródására alakították. A 14. sírban, a nyakperec a nyakcsigolyák körül, zárószerkezettel hátra felé nézve került elő. A 140. sírban igen vékony szálakból (0,1 cm vastag, egyetlen háromrét összehajtott

---

²⁸⁰ A tárgy szerkezeti jellemzői: LANGÓ 2010, 207–208.

²⁸¹ HAMPEL 1907, 19, 24.

²⁸² GIESLER 1981, 95.

²⁸³ MESTERHÁZY 1991, 146.

²⁸⁴ LANGÓ 2010.

huzalból) sodorták az ékszert, míg a 14. sírban a szálak vastagság 0,15–0,2 cm között volt. [42., 82., 88., 168. tábla 1., 4–5]

Kutatástörténet:

A sodrott nyakperecekkel elsőként Szőke Béla foglalkozott 1962-ben megjelent tanulmányában. Úgy gondolta a legkorábbi típusok a 10. század utolsó harmadában egyszerre jelennek meg a legkorábbi S-végű karikákkal, feltűnésüket így pontosabb datálással a 960–970-es évekre helyezte. Észrevette, hogy a vékonyabb huzalból sodrottak a korábbiak, idővel a huzalvastagság növekszik.²⁸⁵ Szabó János Győző a vékony 2–3 szálból sodrott (0,4–0,5 cm) vagy annál vékonyabb nyakperecek megjelenését a 10. sz. végére teszi, egyetértve Szőke Béla megállapításával, mely az S-végű karikák megjelenésével egy időpontra helyezte. A vastagabb huzalúak elterjedését, mely nyakperecek 0,4–0,5 cm nagyobb huzal vastagsággal rendelkeznek, és szintén 2-4 szálból sodrottak, az I. (Szent) István (1000–1038) uralkodásának 2. felére Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) Aba Sámuel (1041–1044) és I. András (1046–1060) uralkodására helyezte. Úgy véli a két típus között több évtizedes hiátus van. Megjegyzi, hogy a fonott vastagabb nyakperecek a két típus között tűnhettek fel, és eltűnésük felső időhatárát bizonytalannak érezve megállapítja, hogy a 12. században már biztosan nem kerültek sírokba, de ez a tény nem jelenti azt, hogy nem is voltak divatban. A temetkezésekből az egyházi tiltás okán is kimaradhattak.²⁸⁶ A nyakperecek elterjedését keleti szlávokhoz, bolgárokhoz és a kijevi ruszhoz köti, ahol valóságos kultusza volt az ékszertípusnak. A bizánci városokban működő műhelyek gyártották az alaptípusokat egészen az orosz állam létrejöttéig, amit bolgár közvetítéssel ismerhettek meg a Kárpát-medence 10. század végi lakói. Már a 9. században nagy divatja volt az ékszernek, így nem látja kizártnak, hogy a 10. század végén a Kárpát-medencében tömegesen feltűnő ékszertípust keleti szláv impulzusnak vélhetjük.²⁸⁷

A nyakperecek jellemzőek gyermekek temetkezésében, ilyen Magyarhomorog-Kónya-domb temetője is, ahol zömében gyermeksírok mellékleteként tűnt fel az ékszer. Kovács László véleménye szerint a néha vastag ékszereket a gyermekek temetési ajándékként kaphatták a rokonoktól.²⁸⁸ A gyermekek viseletét igen nehéz rekonstruálni, mert gyakran előfordult, hogy az ékszerek a sírjaikban felnőtt méretben készültek el, ilyenkor szintén temetési ajándékokra gondolhatunk.²⁸⁹ Joachem Giesler a 10. század utolsó harmadára helyezte az ékszer feltűnését,

---

²⁸⁵ SZŐKE 1962, 92–93.

²⁸⁶ SZABÓ 1980b, 52–53.

²⁸⁷ SZABÓ 1980b, 53–55; SZIGETI 2023, 327–329.

²⁸⁸ KOVÁCS 2019, 385–387.

²⁸⁹ SZIGETI 2022, 54–59.

és a 11. század második felében még feltételezte viseletüket.²⁹⁰ Alapos gyűjtést végzett a nyakperecek tekintetében Révész Éva (180 lelőhelyről 370 nyakperecet gyűjtött fel), és egyetértve Vályi Katalinnal, az ékszer divatját bizánci egyházi hatásként értelmezte.²⁹¹ Kovács László legutóbb a pénzekkel való előfordulásukat vizsgálva megerősítette az ékszer 11. századi viseletét, ugyanakkor javasolta hogy a 10. századi keltezését alaposabban járják körül, amit technikai vizsgálatnak kellene megelőznie.²⁹² Horváth Ciprián dunántúli gyűjtéséből látható, hogy a vékony bronzhuzalból csavart nyakperecek legkorábbi felbukkanása (Vörs-Papkert B. temető 450. sírjából I. Berengár (888–915) denárral együtt került elő) már a 10. század középső harmadát jelezheti. A vastagabb huzalú változatok pedig szerinte a 10. század végén jelenhettek meg.²⁹³ A ruházatra, vagy szíjakra felvarrt nyugat-európai pénzek keltező értékével kellő kritikával kell bánni, mivel természetesen csupán *terminus post quem*, azaz a pénzek verése utáni időre datáltnak.²⁹⁴ Halimba-Cseres temetőben a nyakperecek keltezése a 10. század végére, a 11. század első harmadára mutattak, talán az ezredfordulón jelenhettek meg. Mindegyik nyakperec gyermek temetkezésében volt, temetési ajándéknak tekinthető, így datálásuk még bizonytalanabb.²⁹⁵

Sajnos a csepeli 140. sírban a nyakperec több darabra törve került elő, részben a nyak körül és az állkapocs előtt. Rajta 5 db üvegyöngy volt felfűzve, egy gyöngyszem arról leesve, illetve az egyik nyakperec töredékre felfűzve az állkapocs alól került elő.²⁹⁶ A csepeli két nyakperec a fent vázolt kronológiát megerősíteni látszik. A 14. sírban az egyéb leletek (két állatfejes öntött bronz karperec) a 11. század középső harmadára helyezik a sírt, míg a 140. sírban talált igen vékony S-végű és nyitott karikák inkább a 10. század végére, esetleg az ezredforduló környékére utalnak.

A 133. sírban egy különleges formájú nyakperecet tártunk fel.²⁹⁷ Kerek átmetszetű 0,5 cm vastag bronzhuzalból készült, a zárószervezete előtt 6-6 cm-rel elkezdték kialakítani, és fokozatosan 1 cm széles, enyhén domború laposra formálták. Az egyik végét felcsavarták, és lyukat ütöttek rá, másik végét kampósra alakították ki, így zárták a torques végét. A zárószervezet a váz nyakán előre nézett, így mintegy díszként szolgálhatott. A váz jobb kézfejének egyik ujján bronzlemezből hajlított, domborhátú gyűrű volt. A nyakperecen

---

²⁹⁰ GIESLER 1981, 116, 119.

²⁹¹ VÁLYI 2000, 373; RÉVÉSZ 2012, 61.

²⁹² KOVÁCS 2019, 391–392.

²⁹³ HORVÁTH 2016, 127–131.

²⁹⁴ RÉVÉSZ 1996, 97, 187–189; LANGÓ 2007, 278–306.

²⁹⁵ SZIGETI 2023, 327–329.

²⁹⁶ SZIGETI 2018, 239–242.

²⁹⁷ Nem találtam még párhuzamot a nyakperecre, a Kárpát-medencében biztosan analógia nélküli.

találásakor hullámvonal lenyomatot láttunk, mely a restaurálás során eltűnt, az elhunyt hajának lenyomata volt az ékszeren. Felmerült ennek láttán, továbbá a zárószerkezet állása miatt annak lehetősége, hogy a torquest talán diadémként, fejdísz formájában használhatták. Az éles bronz lemezt bevonva textillel, talán a homlokot díszíthette, esetleg arról valamilyen anyag csüngtetett le, a mai fátyolhoz hasonlóan. [82. tábla]

Karperecek

A temető egyetlen sírjában volt két állatfejes karperec (14. sír). [41. tábla 5–6., 174. tábla 14–15] A váz bal alkarcsontjairól, a csuklón, nyitott, bronzból öntött állatfejes karperec volt. Az ékszer nyitott végével felfelé nézett. Az öntött huzal két sodrott szálat utánoz. A szembenéző állatfejek „nyakánál” tekercselt drótot imitált az öntés. Szájuk öt vésett bordával kialakított, kétoldalt 1-1 nagy szemmel. A szájrész végénél sekély mélyedés az orrnyílásokat jelzi. Az ékszertípus feldolgozását Kovács László végezte el, az ő tipológiája alapján a karperec a 3.a csoportba tartozik, megjelenésüket a 10. század utolsó harmadára teszi, és viseletüket egészen a 11. század első feléig keltezi.²⁹⁸ [41. tábla 6] A váz bal alkarcsontjain, azok középtájékán egy másik állatfejes karperec volt. Bronzból/rosszezüstből öntött, zárt, a többszálás sodrást utánozó öntéssel készült. A vastag szál közé rovátkolt, vékony 0,1cm-es szálat utánoztak. A rovátkolt minta csak a karperec oldalán látható, kívül-belül simára kopott, vagy eleve úgy öntött. A szembenéző állatfejek kitátott szájjal illeszkednek, a fejek két oldalán nagy dudorok a szemeket jelzik. Mindkét karperecen textilmaradványok voltak.²⁹⁹ [41. tábla 5] A karperec Kovács tipológiája alapján a 3.b csoportba tartozik, viseletük az egész 11. század folyamatos volt.³⁰⁰ Kovács László érmekkel való gyűjtése I. (Szent) István (1000–1038) és I. Béla (1060–1063) királyaink uralkodása közé helyezte az ékszer viseletét, szóványosan még I. (Szent) László (1077–1095) uralkodása alatt is divatban lehettek.³⁰¹

Gyűrűk

A temető 8 sírjából 11 db gyűrű került elő (14., 22., 55., 88., 92., 100., 133., 139. sír). [175. tábla 12., 3–4., 6–11., 18] Két sírban volt több gyűrű (88. sírban 3 db, a 139. sírban 2 db), a többi temetkezésből 1-1 darab került elő. A több gyűrűk egy sírban eltérő típust (88. sír), míg a másokban (139. sír) azonos típust képviseltek. A sírokban egy kivétellel, ahol gyermek (133. sír), nők nyugodtak. Egy sír kérdéses nemi hovatartozását illetően, viseleti elemei egyértelműen

---

²⁹⁸ KOVÁCS 1994, 134–136.

²⁹⁹ Richter Éva vizsgálata, eredménye. SZIGETI et al 2016, 127–129.

³⁰⁰ KOVÁCS 1994, 136.

³⁰¹ KOVÁCS 2019, 416–417.

nőként, míg az antropológiai vizsgálat férfiként határozta meg (100. sír). Ebben a temetkezésben volt az egyetlen eset, hogy a gyűrű a bal kéz egyik ujján volt, a többi temetkezésben a jobb kézen, annak is a gyűrűs ujján volt az ékszer. A sírok egyenletesen oszlanak el a két temetőrész között, azaz a nyugati oldalon négy temetkezésben (55., 88., 92., 100. sír), és a keleti szélén szintén négy sírban volt gyűrű (14., 22., 133., 139. sír). Típusaikat tekintve, a keleti szélén két sírban domborhátú (14., 133. sír), egy sírban zárt öntött karikagyűrű (22. sír), míg a negyedikben 2 db vastag, kissé szögletes átmetszetű elhegyesedő végű huzalformára öntött gyűrű volt (139. sír). A nyugati oldalán a temetőnek, egyik sírban 2 szálból sodrott elkalapált végű huzal (55. sír), három sírban öntött karikagyűrű volt (88., 92., 100. sír). Érmével való keltezését csupán az 55. sír szolgáltatta, ahol I. (Szent) István (1000–1038) denára volt. [100. tábla, 5. táblázat]

Gyűrű a Csepel, Szabadkikötő temetőben: 5. táblázat (ld. 2. sz. melléklet)

Pántgyűrűk

A gyűrűk egyik fő formai alcsoportját alkotják a nyitott pántgyűrűk. Többnyire bronzból és ezüsből készültek, 0,3–0,6 cm széles, lapos, vagy ívelt átmetszetű pántok, melyek vége vagy nyitott, vagy összeforrasztják, illetve szegeccsel rögzítik. Kalapálással, és néha öntéssel készülnek, többnyire díszítettek, mely minden esetben sorminta. A 11. században jellemzőbb, hogy a pántgyűrűk ezüsből készülnek, ekkor már új díszítésformák is feltűnnek.³⁰² A 9–10. században készülhettek pántgyűrűk zárt formában, anyaguk vékonyabb, kis lyukakat ütnek végeikbe, és ebbe helyezett szegeccsel, vagy egyes vélemények szerint huzallal zárták össze azokat.³⁰³ A 10. századra a gyűrűk anyaga vastagodott, már nem volt szükség a végek zárására, a gyűrűk tartása engedte nyitva hagyni a pántot, így azt lekerekítik, vagy csak levágják, illetve egymásra hajtják. A pántgyűrűket összenyomva gyermek ujjaira is tudták illeszteni, de kerülhettek temetési ajándékokként is a sírokba. Ennek ellentmondanak olyan kopásnyomokat vizsgáló észrevételeim, amikor az összenyomott részen látható díszítés, míg a gyűrű többi részén ez már teljesen lekopott, hosszú összenyomott állapotú használatot sejtetve.³⁰⁴

Domborhátú gyűrű

A pántgyűrűk egyik típusa a különleges kialakítású, és néha igen aprólékosan díszített domborhátú pántgyűrűk. E gyűrűk lemeze nem feltétlenül vékony (néha felmerül, hogy öntéssel

---

³⁰² SZŐKE–VÁNDOR 1987, 68.

³⁰³ SZIGETI 2023, 359–365.

³⁰⁴ SZIGETI 2023, 358–373.

készülnek), átmetszetük ívelt, nyitottak, anyaguk egy gyűrűt kivéve, mely ezüst, bronz. Végeket lekerekítik, keskenyek, egymásra vannak hajlítva.³⁰⁵

A domborhátú (ívelt hátú) gyűrűkkel Szőke Béla, majd Szőke-Vándor Pusztaszentlászló temetőpublikációja óta csupán érintőlegesen foglalkozott a szakirodalom. A gyűrűtípus már az avar kortól feltűnik, majd a 10. században végig, és a 11. században is viselik.³⁰⁶ Léteznek vésett vagy karcolt díszített darabok ezek kronológiája még nem kidolgozott. Annyi bizonyos, hogy kezdetben bronzlemezről, majd ezüstről készülnek, és a lemez egyre vastagodik és a domborulat egyre laposodik.³⁰⁷ Joachim Giesler a 24. típus-ként elemezte, nyitott gyűrűként, és nagyon rövid ideig tartó használatot feltételezett e típusnak.³⁰⁸

Mindkét csepeli domborhátú gyűrű 1,8 cm átmérőjű, szélességük 0,6 cm, a 14. sír gyűrűje ezüst/rosszezüstről a 133. sírban bronzlemezről készültek. A 14. sír gyűrűje enyhén ívelt, a 133. sírban félköríves átmetszetű. Mindkét sírban nyakpercc volt még a viselet része, egyik vastag bronzhuzalokból sodrott hurkos-kampós záródású, másik egy huzalból készült, szétkalapált véggel, és kampós-lyukas záródással. A két sír egy sírsorban volt a temető keleti szélében. A sírokat a gyűrű egy időre keltezi, ez nagy valószínűséggel a 11. század első fele.

Huzalgyűrű

Ugyanebben a sírsorból került elő a 139. sír, melyben 2 db huzalgyűrű volt. A gyűrűk kissé szögletes átmetszetűek, és öntéssel készültek, végeik enyhén elvékonyodnak. Egyik a jobb kéz egyik ujján, míg párja a jobb csecsnyúlványról került elő.

A huzalgyűrű a 11. századi karikaékszerek egyik leggyakoribb típusa. Egyszerű kivitelezése igen népszerűvé tette ezt a gyűrűtípust. Készültek bronz és ezüst változatban, utóbbi időben később jelenik meg. A nagyobb 10–12. századi temetőkben rengeteg párhuzamot találunk erre az ékszerre. Technikailag kétféle változatban készülnek, legegyszerűbb a sima huzalból vágott és meghajlított típus, illetve az öntéssel huzalformára alakított forma. A technikai kivitel kiegészítve számos altípusát lehet e gyűrűtípusnak megnevezni. Léteznek anyaguk szerint arany, bronz, és ezüstről, ritkán ólomból. Végeiket levágják, elhegyesítik, vagy e kettőt egy gyűrűn belül vegyesen alkalmazzák. Rendkívül jól keltezhető, így jelenlétükkel megoldható a temetkezés datálása.³⁰⁹

---

³⁰⁵ SZIGETI 2023, 367–369.

³⁰⁶ SZŐKE 1962, 63, 96.

³⁰⁷ SZŐKE-VÁNDOR 1987, 68.

³⁰⁸ GIESLER 1981, 109–110.

³⁰⁹ SZIGETI 2023, 373–379.

Első alapos összefoglalást e gyűrűtípusról Szőke Béla végezte el meglátása szerint megjelenésük a 11. század elejére tehető, és összefüggésben lehet a törtezüstök leletek elterjedésével, azaz onnan jövő hatásnak tekinthető.³¹⁰ 1987-ben a szerzők már kellő alapossgal gyűjtötték össze a huzalgyűrűkről akkor tudott ismereteinket. Ugyanakkor az elemzéskor még nem tértek ki a gyűrűtípus kétféle készítés technikai variációjára, azaz, hogy léteznek huzalból vágott, és megformált, illetve huzalformára öntött elhegyesedő végű típusok egyaránt. Kiemelik azonban azok eltérő átmetszetét, mely sokféle lehet. 40 általuk ismert lelőhelyet említenek, és megjegyzik, hogy ezek a gyűrűk alkotják a gyűrűfajták legnagyobb hányadát a 11. századi temetőkben. Megjelenési idejüket a 11. század elejére teszik, és viseletük megszűnését a 12. század elejére datálták. Ők is kitérnek a törtezüstleletekkel való párhuzamba állítás kutatástörténeti áttekintésére, és megjegyzik, hogy a Kárpát-medencében a törtezüstök egy sajátos csoportja mutatható csak ki, ugyanis a Kárpát-medencében csak az „olcsóbb” bronz változatra mutatkozhatott igény.³¹¹ Joachim Giesler helyesen vette külön csoportba a kerek átmetszetű hegyesedő típust (25. típus), elválasztva a szögletes átmetszetű példányoktól (27–28. típus), mert észrevette, hogy az előbbieket a 10. század végétől, míg a szögletes átmetszetűek (rombusz, hatszög) a 11. század közepe tájára datálódhatnak.³¹² A gyűrűk érmékkel való összevetése eredményeképpen megállapítható, hogy a huzalgyűrűkkel, ha voltak együtt pénzek a temetkezésekben, azok I. (Szent) István (1000–1038), I. András (1046–1060) denárai voltak.³¹³ Kovács László megemlíti, hogy léteznek huzalból kialakított, illetve öntött darabok, de ezeknek külön tipológia elemzését nem végzi el. Felgyűjtötte az általa ismert pénzzel keltezett huzalgyűrűket, melyek I. (Szent) László (1077–1095) és II. (Vak) Béla (1131–1141) uralkodása közötti időszakot fedték le, de nem gyűjtötte fel az ezt megelőző időszak pénzeivel mellékelt gyűrűit. A gyűjtést eredménye, hogy a rombusz vagy sokszög átmetszetű huzalformára öntött gyűrű I. (Szent) László (1077–1094), Kálmán (1095–1116), és II. Béla pénzével együtt jelentkezett, míg a kerek, vagy ovális átmetszetű gyűrűk I. (Szent) László (1074–1095) pénzével mutatkoztak. Az anyag szerinti szétbontásnál elmondható, hogy a 11. század vége felé inkább az ezüst jellemző, de van még bronzból is ilyen gyűrű. Halimba-Cseres temető újra közlése tágabb kitekintéssel szolgál a gyűrűtípus (huzalformára öntött gyűrűk) elemzéséhez. A temetőben a 11. század 2. felében volt adatolt viseletük, és zömében a szögletes átmetszet volt jellemző.³¹⁴ Egy közelmúltban feltárt kora Árpád-kori temetőből I. (Szent) István

---

³¹⁰ SZŐKE 1962, 97.

³¹¹ SZŐKE-VÁNDOR 1987, 74–76.

³¹² GIESLER 1981, 110–111, Taf. 53.

³¹³ KISS 2000, 194.

³¹⁴ SZIGETI 2023, 374–378.

(1000–1038) denárával egy sírból került elő 5 és 6 db ilyen gyűrű, a sírokban gyermekek váza feküdt. A gyűrűk mindegyike rombusz átmetszetű volt, és a test különböző pontjaira helyezték a temetéskor az ékszereket, sejtetően temetési ajándékként.³¹⁵ A gyűrűk ezen típusa tehát a 11. század első harmadára már a viselet részét kellett, hogy képezzék, vagy felmerülhet a denárok nem az uralkodó regnálása alatti használata.

Két ezüstszálból sodrott huzalgyűrű

Kovács László tollából több tanulmány született az elmúlt évtizedekben, melyekben e gyűrűtípust tárgyalja, annak készítés technikai kialakítását elemezte. Munkáiban kimerítő kutatástörténeti áttekintést találunk a fonott, sodort gyűrűkről, továbbá elvégezte Kovács az ékszerek katalógus szerű gyűjtését is. Elnevezésüket a *Hegyesedőre vagy lemezesre kalapált végű, kettősen csavart (fonott) huzalgyűrűk*-re pontosította. Az általa felgyűjtött lelőhelyek gyűrűiből kiváló kronológiai megfigyeléseket tudott végezni, és pontosította a korábbi szakirodalmi datálásokat, a gyűrűk ezen típusának megjelenését a 11. század elejére helyezte, és úgy véli a század végére el is tűnnek a viseletből, a gyűrűk többsége Salamon (1064–1076) uralkodásának idejére tehető.³¹⁶ Ezt a kelteztést kiválóan alátámasztja Halima-Cseres gyűrűinek időrendje, azaz a gyűrűk a 11. század középső harmadában lehetettek inkább divatban.³¹⁷ A kelteztést megtámogatja az egyszerű huzalformára öntött gyűrűk felbukkanása, mely e típust utánozta, így szintén a 11. század középső harmadára tehető. Az átmetszet vizsgálata, és a tipológia alapjának tekintése e tényből kiindulva teljesen irreleváns (ez jött ki a halimbai elemzésből is³¹⁸) a gyűrűk a szögletes átmetszetűre font vagy sodort ezüstgyűrűk utánpótlásai (talán a kerek átmetszet viselete kényelmesebb lehetett, illetve sok gyűrűnél nem egyértelmű az eredeti átmetszet formája, mert a gyűrű kopott felületű, azaz a kezdeti szögletes átmetszet lekerekedett az idő múlásával).

Az 55. sírban a derékszögben behajlított bal kar kézfejcsonthajlított két szálból sodrott ezüstgyűrű került elő. Végeit elkalapálták, átmérője 2–2,2 cm, vastagsága 0,3 cm. A sírban melyből előkerült, a 11. század első felére keltezt a 13 darabból álló I. (Szent) István (1000–1038) éremlelet, mely feltehetően a fejdíszre lehetett felvarrva. A sír kelteztése egyértelmű, de igen tág, lévén a király uralkodása majd négy évtizedet ölel át, és pénzeinek kelteztését a numizmatika még nem tudja szakaszolva meghatározni. A sírt így sajnos 1000–1050-ig tudjuk

³¹⁵ SZIGETI 2022, 72–77, 6. és 9. tábla.

³¹⁶ KOVÁCS 1988, 167; KOVÁCS 2015, 198–203; KOVÁCS 2019, 425–432.

³¹⁷ SZIGETI 2023, 379.

³¹⁸ SZIGETI 2023, 374, 139. kép. Alig 3 db huzalforma gyűrű volt a temető anyagában, ami kerek átmetszetű, és használati idejük megegyezett a szögletes átmetszetű gyűrűkével.

keltezni (fevarrt pénzek még tágabb datálást is megengednek, akár 1060-ig), mégis az ezüsthuzalból sodort gyűrű miatt a 11. század középső harmadát jelölhetjük meg nagyobb valószínűséggel. Meglepő a sírból előkerült ezüsthuzal nyitott, egyszerű karika jelenléte, mely a sírt a 10. század felé nyomná vissza, de ez a gyűrű, és természetesen első királyunk 13 db denára miatt nem releváns. Viszont felveti a honfoglalás kor datálási nehézségeit, azaz egyetlen ilyen ékszer nem evidens, hogy a sírokat a 10. század felé húzza.³¹⁹

Karikagyűrűk

Karikagyűrű négy sírban volt (22., 88., 92., 100. sír). Egy sírban sima félkör átmetszetű, bronzból öntött típus (88. sír), két sírban kívül szögletesre öntött, szintén félkör átmetszetű ezüstgyűrű (22., 100. sír), egy sírban tarajos hátú bronzból öntött karikagyűrű (92. sír) volt. A 88. sírből 3 db gyűrű került elő, melyek közül kettő sima félkör átmetszetű volt, egy viszont nyitott, de öntött, enyhén szögletes formájú ritka gyűrűtípus. Utóbbi párhuzamát az Ikervár-Virág utca 7. sírjában találtam meg. Ezt a gyűrűt ezüsből öntötték, úgymint a hasonló, de zárt kívül szögletes formájú karikagyűrűket.³²⁰ A gyűrűt elképzelhető, hogy zártra öntötték, csak a hosszú használat során elvékonyodhatott az egyik oldala, átszakadt, és ekkor reszelték elhegyesedő végűre, hogy tovább lehessen viselni. Erre jó példát találni a Majs-Udvari rétek temető 528. sírjában, ahol már éppen majdnem átszakadt a szintén bronzból öntött gyűrű egyik oldala.³²¹ Ebben az esetben nem tekinthetünk rá külön típusként, csupán az ezüsből öntött jó minőségű darabok, bronzból készült utánzatai lehettek. A 88. sír gyűrűje bronzból öntött, a bal kéz egyik ujján volt, egy másik bronzból öntött lapos félkör átmetszetű karikagyűrűvel együtt. A másik kézen egy szintén lapos félkör átmetszetű karikagyűrű volt, melyen két helyen apró bereszelés nyoma látható. A gyűrűk elég stabilan kelteznek a 11. század középső harmadára.³²²

Szögletesre öntött karikagyűrű

A gyűrűk érdekességét különös formájuk adja. Ugyanis a gyűrűk külső íve négyzet alakú, míg belső ívük kerek. Pusztaszentlászló temető értékelésekor a szerzők leírása szerint, a gyűrűk úgy

---

³¹⁹ SZIGETI 2023, 259–261. A halimbai temetőben ez az ékszertípus kizárólag a z adott temető viszonylatában korai tartott (10. század) temetőrészben fordult elő. Az ékszer nem keveredett az S-végű karikás sírok anyagával, mind jellegében, mind viseleti formájában eltért a későbbi bronz egyszerű karikákétól. Így inkább gondolhatunk más beszerzési irányra, azaz népességcserére, vagy más kereskedelmi kapcsolatrendszerre. Így az egyszerű nyitott karikák keltezése igen bizonytalan, teljes temetőket vizsgálva vonható le konzekvencia, mely fenntartásokkal vethető össze más temetők anyagával, és húzhatók egymásra a temetőkből kivont információk, és datálási eredmények.

³²⁰ KISS 2000, 44, 8. tábla.

³²¹ KISS 1983, 111, 46. tábla.

³²² SZIGETI 2023, 380–382.

néznek ki, mintha 4 dudor díszítené azokat.³²³ Hasonló gyűrűt közöl Horváth Ciprián a Szombathely Kisfaludy utca 53. sírjából, igaz annak vége a túlzott használat miatt nyitott, vagy törött.³²⁴ A gyűrűtípus elterjedését a 11. század középső harmadára lehet tenni.³²⁵

A 100. sír szögletesre öntött ezüstgyűrűjének számos párhuzama van a 11. századi leletanyagban. Giesler rendszerzésében a 32. típus számot kapta. Keltezését a 11. század közepére helyezi, mikor is egy időben jelennek meg a szögletes átmetszetű elvékonyodó végű huzalgyűrűk, és a fonást-sodrást utánzó különböző típusú bronzból öntött karikagyűrűk (27–28., 32–34. típus).³²⁶ Halimba-Cseres temetőben 7 sírből került elő ilyen típusú gyűrű. Mind ezüsből öntött, és gyakran vannak vésések a felületén. Ennek díszítőértéke sokszor nincs, viszont ezzel próbálták utánozni a korszakban megjelenő magas minőséget képviselő fonott ezüstgyűrűket. Általában ezüsthuzal S-végű karikákkal együtt kerülnek elő, melyek keltezése talán a 11. század közepére tehető.³²⁷ A sírban előkerült egy közepes méretű, szélesre kalapált S-végű ezüst karika, és egy csúcsban összefutó, félhold alakú, áttört díszű függő. Utóbbi gyűjtését és elemzését Langó Péter végezte el, alább került kifejtésre.³²⁸ A két egyéb ékszer a sírt a 11. század közepére keltezi, melybe jól illeszkedik a gyűrűtípus datálása.

Tarajos hátú gyűrű

A 92. sírban a jobb kéz egyik ujján volt a gyűrű. A koponya felett, annak jobb oldalán kerámia edény állt. A gyűrű 2,1 cm átmérőjű, 0,4 cm széles, lépcsős átmetszetű, hátán végig „taraj” fut körbe. A tárgy bronzból öntött, melynek le nem kopott nyoma a gyűrű belső ívén még látható, nem kopott le a viselet alatt.

Ezt a gyűrűtípust is a fonást/sodrást utánzó gyűrűk másolataként tudjuk leírni. Ugyanis a gyűrű felületén egy kiemelkedő borda fut végig, mellette vékony sávban keretelve azt, a bordát pedig bevagdosással, mintegy „tarajossá” tették, ez a kialakítás nagyban emlékeztet a sodrott gyűrűk háromszög alakú átmetszetére. A gyűrűnek Giesler a 34.b. típus számot adta, megjelenését és elterjedését szintén az előzőekben felvázolt gyűrűtípusokkal egy időre teszi, azaz a 11. század

---

³²³ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 76.

³²⁴ HORVÁTH 2016, 134.

³²⁵ SZIGETI 2023, 380.

³²⁶ GIESLER 1981, 110–111.

³²⁷ SZIGETI 2023, 380–385.

³²⁸ LANGÓ 2010.

közepére.³²⁹ A gyűrűtípus nem túl gyakori a 11. századi leletanyagban, szintén nagy köznépi temetőkben jellemző, de ott sem nagy darabszámban (Halimba 113., 631., 770. sír).³³⁰

Gyöngyök

A két temető hét sírjában voltak különböző típusú üvegyöngyök (13., 14., 42., 74., 122., 140., 142. sír). Három sírt kivéve (42., 74., 122. sír), az 1. temetőben, nagyjából két sírsorban fordultak elő a gyöngyök, a nyak díszeként.

A 13. sírban gyermek nyakcsigolyái előtt, és az állkapocs alatt, arra rátapadva egy gyöngysort találtunk. A nyaklánc része volt 5 db szögletes formájú fekete alapszínű, élei halványzöldre festve, a kocka lapjain pedig sárgásfehér berakott színezés volt (formájukat tekintve Szilágyi 1994, 43. típus). A gyöngyök 1 cm átmérőjűek, apró lyukkal átfúrtak. Továbbá volt 1 db csonka kúp alakú, szürke színű, piros üvegszállal körbetekert üvegyöngy, átmérője 1,5 cm (Szilágyi 1994, 33. típus). E mellett egy lapos henger alakú fehér színű, ezüsthóliás gyöngy, 1 db világossárga színű függőleges vagdalt kerek gyöngy (Szilágyi 1994, 56. típus), és egy törött vörös színű lapos kisebb gyöngy volt. A gyöngysor része volt egy enyhén szögletes átmetszetű 0,5 cm vastag bronzhuzalból hajlított ovális alakú karika. A nyakcsigolyák mellett volt még egy lapos bronzkorong és egy kovakő. [40. tábla 3-16]

A mellette fekvő váz (14. sír) koponyájának felszedése közben, annak bal oldalán, és a nyakcsigolyák alatt 8 db halványzöld és 2 db tojáshej színű kásagyöngyöt (Szilágyi 1994, 21. típus) találtunk. A halványzöld gyöngyök néhány többszátatú (Szilágyi 1994, 2–4. típus) gyöngy töredékei lehetnek. [41. tábla 3]

Ugyanebben a sírsorban két temetkezésben voltak gyöngyök. A 140. sírban a háromrét hajlított vékony bronzhuzalból sodrott nyakperecre felfűzve 7 db fekete színű hullámvonalba foglalt szemekkel díszes nagyobb lapított gömb alakú, és lapított kisebb gömb alakú üvegyöngy volt (Szilágyi 1994, 9., 57–58. típus). A típus használata a 10–11. századra datált.³³¹ [88. tábla]

A 142. sírban ugyanilyen gyöngyszemek voltak 5 db, továbbá 1 db sárgásfehér színű gömbölyded alakú, 1 db ugyanilyen színű virágsziromként vagdalt (Szilágyi 1994, 22. típus), és 1 db apró zöld színű üvegyöngy (Szilágyi 1994, 10. típus) töredéke volt. [89. tábla 5–11]

---

³²⁹ GIESLER 1982, 110–111.

³³⁰ SZIGETI 2023, 385, 146. kép.

³³¹ SZÖKE 1962, 53; SZÖKE–VÁNDOR 1987, 63; SZILÁGYI 1994, 107.

A temető nyugati szélén három sírban voltak gyöngyök, a 122. sírban 32 db egészen apró, élénkvrös színű kásagyöngy (talán Szilágyi 1994, 7/42. típus), és 1 db fekete színű sárga sávós díszítésű gyöngy volt. A gyöngyök elhelyezkedését in situ meg tudtuk figyelni, több sorban 5-5 db gyöngyszem volt a jobb kulcscsont két oldalán. A gyöngyökben még az a szál is megmaradt töredékesen, melyre felfűzték azokat. A kulcscsontra tapadva egy bronz lapocskát is találtunk, melynek közepén kidudorodó szegecs töredéke volt. A gyöngyöket talán ingre varrhatták, erre párhuzamként a hármass gyöngysorral díszített inget említhetjük. [79. tábla 4] A 74. sírban gyermek koponyájában egy lapos gömbölyded formájú, szélén ezüsfóliával díszített gyöngyöt találtunk (Szilágyi 1994, 23. típus). Az állkapocs előtt átlukasztott I. (Szent) István (1000–1038) denár volt, talán felfűzve viselve. Bajelhárító szerepe lehetett a hasi tájékra tett vascsat testnek. [63. tábla 4] Ugyancsak ezüst/arany fóliás gyöngy volt a 42. sírban a nyakcsigolyák előtt (8 db fekete színű ezüsfóliás üveggyöngy: Szilágyi 1994, 16. típus). Az ezüsfóliás gyöngyök igen gyakoriak a 11. századi temetőkben, megjelenésüket már a 10. század végétől datálják, Giesler a 11. század 3. negyedéig, Szőke–Vándor a 11. század végéig keltezi azokat. Szőke Béla a Fekete-tenger térségéből származtatta azokat, míg Szőke–Vándor Vándor helyi készítményeknek véli a nemesfém fóliás üveggyöngyöket, felbukkanásuk a 11. századra adható.³³² [53. tábla 5]

Érmék, mint ruhadíszek, csüngők

A temetkezési szokásoknál tárgyalt obulusok mellett a temető több sírjában 1–3 lyukkal átfűrt denarok voltak. Három sírban (55., 60., 74. sír) volt olyan érme mely nem obulusként került a temetkezésbe. A 60. sírban 1 lyukkal átfűrt Béla dux (1048–1060) H11 denár volt, a gyermek bal alkarcsontjai mellett. A 74. sírban szintén gyermek feküdt, az I. (Szent) István (1000–1038) H1 denár a nyakcsigolyákon volt, rajta két lyukat ütöttek. Ezeket a pénzeket talán nyakláncként felfűzve viselhették. Erre a viseleti módra több párhuzam említhető.³³³

Érmék viseleti helyzetben

Az Árpád-kori pénzek nagy számban fordulnak elő a korszak temetkezéseiben. Azonban azokat a temetéskor többnyire, mint obulust, a test különböző részein helyezik el sajátos túlvilághitük jeleként. Keltező értékük így jelentősebb, mert feltételezhetően az temetéskor forgalomba levő pénzek közül választottak a hozzátartozók, és jellemzően a szájba, marokba, a mellkasra, vagy

---

³³² SZILÁGYI 1994, 107.

³³³ SZIGETI 2018, 236.

a test egyéb részére helyezték el a pénzeket.³³⁴ A temető 3 sírjában átlyukasztott denárok voltak. A 60. sírban egy Béla dux (1048–1060) denár volt, a gyermek bal alkarcsontjai mellett, míg a 74. szintén gyermek temetkezésében a nyakcsigolyákon 2 lyukkal átfűrt I. (Szent) István (1000–1038) denár volt. Ezeket a pénzeket talán nyakláncba felfűzve viselhették. Az 55. sírban pedig 13 db I. (Szent) István (1000–1038) denár volt a nyak köré akasztva, vagy felvarrva. Az átfűrt pénzeket és viselet részeként elemezhetjük, e jelenség a 10. században még jellemzőnek mondható, ám a kora Árpád-korban nem szokványos jelenlétük. A 10. századi pénzek a kalandozások idején összegyűjtött nyugati denárok, illetve a kereskedelem révén a Kárpát-medencébe jutott arab dirhemek esetében jellemzőek ruhára, szíjak (lószerszám) erősítve (varrva) nyakláncba fűzve. Ezeket a pénzeket a stabil rögzítés elérése miatt az érme két átellenes oldalán ütik át 1-1, illetve 2-2 lyukkal, de előfordul 4 lyuk a négy átló szélén. Ebben az eseten a pénzek hasonlóan a veretekhez rásimulhattak a textilre, bőrre, és nem estek le arról. A csepeli temetőben egyelőre párhuzam nélküli viseleti formát találtunk, az 55. sírban a fej környékéről 12 db 2-3 lyukkal átütött I. (Szent) István (1000–1038) denár volt (+ 1 pénz a jobb láb mellett volt). A pénzek minden esetben csak az egyik szélén vannak átütve 2 lyukkal, mely értelemszerűen nem biztosíthatott stabil rögzítést. A pénzek lecsünghetnek, és csilingelő hangot hallatattak, hasonlóan a kétagú csüngős veretekhez díszíthették a ruházatot. Az 55. sír, és a temető egyéb átlyukasztott pénzeinél felmerül annak a lehetősége is, hogy a pénzeket felfűzhették, hasonlóan a gyöngyökhöz, és nyakláncként viselték, vagy ily módon fűzhették a hajba. Erre párhuzamként a Csekeji temető 357. sírját említhetnénk, ahol két a 10. század első harmadára datáló nyugati denárt fűztek fel a gyöngysorba illesztve.³³⁵ A nyakláncba fűzés rekonstrukciónak ellentmond a pénzek alatt talált bőrdarab, melyre a pénzek sorozatban, lyukasztott oldalukkal egyirányban állva illeszkedtek. A viseleti rekonstrukció harmadik változata, hogy a pénzek hasonlóak a kétagú csüngős veretekhez, egy bőrszalagra voltak felvarrva, majd a szalagot az ing szegélyére erősíthették, a kétagú csüngős veretsort utánozva ezzel. Az 55. sírban talált pénzek közül 12 db a fej körül, alatta, és a jobb vállon, és 1 db a jobb combcsont külső oldalán volt. Utóbbi denár is 2 lyukkal átlyukasztott. A sírban fekvő váz felszedésekor kerültek elő a denárok, 5db a jobb váll környékéről, 1 db az állkapocs alól, 2 db az állcsúcs elől, és 4 db a koponya körül illetve a mellről.³³⁶ A denárok a hajviselethez is tartozhattak, melyet talán az bizonyít, hogy a balra fordult fej a jobb váll környékére helyezhette

---

³³⁴ SZÖKE–VÁNDOR 1987, 78; KOVÁCS 2004, 43; KOVÁCS 2019, 331–332. Az utóbbi munkában Kovács László elkülönítette a szájúregbe, illetve a marokba adott halotti obulust és a máshová tett egyéb pénzmellékletet.

³³⁵ REJHOLCOVA 1995, 38, Tab. LVII. 6–7.

³³⁶ SZIGETI 2018, 236–239.

az összefogott haját és díszítését, azaz a pénzeket. A két fonatra, vagy összefogott hajra lehetett nyomva a két nyitott hajkarika, melyek látszólag a denarokkal egy sorozatban helyezkedtek el.³³⁷

Viseleti elemek

A fentebb ismertetett pénzekkel díszített ruha vagy haj, már átvezet a viseleti elemek ismertetéséhez. Ebben a temetőben is, mint sok másik kora Árpád-korban használt sírmezőnél megfigyelhető, igen kevés a viselet részét képező, azt kiegészítő tárgy (gombok, csatok). Ennek oka lehet a lakosság szegénysége, azaz egyszerű ruhákban jártak, az övet textilöv képviselte, a gombokat pedig szerves anyagból, talán fából készült záróelemekkel rögzítették. Azt is feltételezhetjük, hogy a ruhák záródását nem kellett külön elemekkel megoldani, egyszerű bebújós ingeket, bő gatyákat viselhettek, illetve egyszerű textilövet használhattak.³³⁸

Líra alakú csat

A 11. sírból került napvilágra a temető egyetlen csatja. A váz bal medencelapátja alatt a medencébe helyezett alkarok középtáján, karikával kifelé helyezkedett el a tárgy. A sírban egyéb melléklet nem volt. A viszonylag tág, lekerekített téglalap alakú sírgödörben, háton fekvő, nyújtott váz feküdt, a kézfejeit a medencében egymáson találtuk. A temető keleti szélének második sírsorában feküdt, mint az általunk megtalált utolsó sír, déli irányban (feltehetően nem az utolsó sír volt, de az általunk megkutathatott terület szélén feküdt). A csatkarika széles, lapos, bronzból öntött, a csatkarikát két oldalán, és a csúcsban végződő vájat mellett, melybe a vas pecek illeszkedett hajdan, sekély bordák díszítik. A vaspecekhez textil korrodálódott, melyet restaurálásakor a csaton hagytak.³³⁹A csat 3,8 cm hosszú, és a karika 3,5 cm széles. A hozzákapcsolódó öv (textil), 1,3–1,5 cm széles lehetett. [38. tábla 5]

A líra alakú csatok a 10–11. századi temetők jellemző tárgytípusa. Elterjedési területét a honfoglalók letelepedési területe jelöli ki, a teljes Kárpát-medence, északi Baltikum és a keleti steppe jellemző csat típusa. Rangosabb és köznépi temetők sírjaiban is előfordulnak.³⁴⁰ Kutatásukkal első ízben Kiss Attila foglalkozott a Majs-Udvari réteg 10–11. századi nagy köznépi temető feltárása, majd feldolgozása okán. A csepeli csat egyik pontos párhuzama ennek

---

³³⁷ A pénzek, mint viseleti elemek, egy külön fejezetben lett elemezve.

³³⁸ SZIGETI 2023, 397. A 2. legnagyobb honfoglalás és kora Árpád-kori temetőben is ugyanezt a jelenséget lehet megfigyelni, hasonló a Majs-Udvari-réteg temető esetében is a viseleti elemek alacsony száma.

³³⁹ Vizsgálatát Richter Évának köszönöm! SZIGETI et al 2016, 127–129.

³⁴⁰ RÉVÉSZ 1989, 526.

a temetőnek 576. sírjából került elő, amit Kiss a 10. század végére keltezett.³⁴¹ A csat típusról tudottakat részletesen elemezte Révész László.³⁴² Az általa felállított tipológia alapján a csepeli csat a C. típusba tartozik.³⁴³ A C. típus fő előfordulási területe a Baltikum, ahonnan északi kereskedelmi kapcsolatokkal juthatott el a Kárpát-medencébe. Megjelenésüket legkorábban a 10. század legvégére, de inkább a 11. század elejére teszi Révész.³⁴⁴ Révész eredményeit Gáll Erwin pontosította, az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság sírleleteit összegyűjtve.³⁴⁵ Aurel Dragotă erdélyi korpusz kötetében ismertette a líra alakú csatokat, kutatástörténetüket, és az erdélyi leletek alapján 925–1000 közé helyezte viseletük idejét.³⁴⁶ A líra alakú csatok vékonyabb textil öv összefogására alkalmas csatként férfiak és nők temetkezésében is előfordulnak. De megjelennek lószerszám szíjzat tartozékaként is, ez esetben a ló koponyáján, vagy annak tájékán találták meg a csatot.³⁴⁷ Szolgálhatták továbbá szablyák, tegezék felfüggesztését is. A csepeli csat keltezését a temető egyéb leletanyagának elemzése után az ezredfordulónál korábbra nem tehetjük, legvalószínűbb a férfi sírjának 11. század első harmadában megásása.

Fülesgomb

A temető két sírjában találtunk tömör bronzból öntött füles gombokat. A két temetkezés egy sírsorban, közel egymáshoz feküdt (138., 140. sír). A 138. sírban egy férfi váza volt, jobb medencelapátja alatt tűzkészségek, kimozdult jobb alkarcsontjai helyén vaskés és ár, jobb vállán és koponyája alatt a bal csecsnyúlvány magasságában nyitott hajkarika volt. A gombok közül kettő hosszúkás fülű, fejük sima, csupán egy borda fut keresztbe rajtuk. Egyik a szegycsonton, párja az alkarcsontok végénél volt. A harmadik gomb, mely szintén az alkarcsontoknál volt a hason, rövidebb, zömök, feje teljesen sima, díszítetlen. A gombok helyzetéből, azaz egy sorban a gerincoszlop vonalában helyezkedtek el, arra következtethetünk, hogy a kaftán szerű ruházat középvonalas zárását szolgálták.

A 140. sírban fiatal nő temetkezését tártuk fel. A nyakcsigolyák körül 3 vékony bronzhuzalból sodrott nyakperec volt, rajta 7 db üvegyönggyel. A jobb váll környékén nyitott, és vékony S-végű hajkarikák voltak, melyekre kauricsigát fűztek fel. A füles gomb a koponya felett került elő, mellette kisméretű vas kés volt. A füles gomb tömör bronzból öntött, 1,2 cm hosszú, feje

---

³⁴¹ KISS 1983, 115, 171, 52. tábla.

³⁴² RÉVÉSZ 1989; RÉVÉSZ 1996, 119–120.

³⁴³ RÉVÉSZ 1989, 527–528.

³⁴⁴ RÉVÉSZ 1989, 528, 536.

³⁴⁵ GÁLL 2013, 716–717.

³⁴⁶ DRAGOTĂ 2014, 207–209.

³⁴⁷ RÉVÉSZ 1989, 516–519.

kerek, és sugárirányban rovátkolt díszű. Sírban lévő helyzetéből valamilyen fejfedőre gondolhatunk. A gomb kisebb és mívesebb kidolgozottságú, mint a 138. férfi sírban talált gombok. [84. tábla 3–5, 87. tábla 5]

A füles gombok formai szempontok alapján kidolgozott tipológiája még nem teljes. Elsőként Szőke Béla írt a gombokról, szerinte csak a női viselet része volt, az ing zárására szolgált, férfiaknál csak rangos temetkezésekben találjuk azokat.³⁴⁸ Az teljes 10–11. században előfordulnak, tömör és két félből összeforrasztott változataik ismertek, viseletük nők, férfiak és gyermeke estében is megfigyelt.³⁴⁹ Legutóbb András Réka tett kísérletet a fülesgombok formai elemzésére, és kitért azok rögzítési módjára, tanulmányában mindkét szempontot körüljárta.³⁵⁰ Különleges típusaik között előfordulnak kőberakásos, illetve bonyolultabb formával készült darabok is.³⁵¹ Fülesgombok gyakran kerülnek elő a bal váll környékéről, ebben az esetben az ing jobbról balra hajtott nyakrészét zárhatták ily módon. Előfordulnak ugyanitt füles gombok kéttagú csüngős veretsorral együtt.³⁵² Hogy van-e kapcsolata a füles gomboknak, és a kéttagú csüngős vereteknek nem tisztázott. Talán a veretekkel díszített szíjat gombolták a bal vállnál a ruhára, vagy magát az inget gombolhatták oly módon össze. Legutóbb Gáll Erwin kísérelte meg a típusok szétválasztását, ám kronológiai sorrendet nem tudott felállítani.³⁵³ A csepeli gombok egyike sem illeszthető a tipológiájába. A több gomb előfordulása egy sírban Istvánovits Eszter szerint rangos temetkezést sejtet.³⁵⁴ Révész László a karosi temetőben megfigyeltek alapján úgy véli, hogy különbség van a női és férfi viselet között. A férfi sírokban a gerincoszlop jobb oldalán helyezkednek el a gombok (a csepeli 138. sírban szintén), míg a női sírokban a kevesebb a gomb, és a gerincoszlop közepe táján egymással szemben van 1-1 gomb.³⁵⁵ A csepeli 138. sírra igen jó párhuzam az Algyő 72. sír, melyben 1-3 db füles gomb zárta a ruházatot. Ugyan ebben az esetben női sírral hoztam párhuzamot, de nem elképzelhetetlen a hasonló viselet a nemek között.³⁵⁶

---

³⁴⁸ SZŐKE 1962, 79–80.

³⁴⁹ RÉVÉSZ 2008, 425–426.

³⁵⁰ ANDRÁSI 2015.

³⁵¹ TÓTH 2014, 61, 64. tábla 13–17.

³⁵² Sárrétudvari-Hízó föld 107, 207. sír: M. NEPPER 2002, 315, 341; Algyő 49. sír: KÜRTI 1978/79, 334; Homokmégy-Székes 72. sír: GALLINA 2000, 27–31, Budapest 23. kerület, Soroksár, M0-9. lelőhely 7. sír: BENCZE-SZIGETI 2010, 55, 57–58.

³⁵³ GÁLL 2013, 698–703.

³⁵⁴ ISTVÁNOVITS 2003, 299.

³⁵⁵ RÉVÉSZ 1996, 97–98.

³⁵⁶ KÜRTI 1980; KÜRTI 1996, 6. KÉP.

Használati eszközök

Edények

A csepeli két temető 20 sírjában volt kerámia edény, mely az összes temetkezés 13,9%-a (1. temető 19,44%, 5., 12., 13., 22., 23., 136., 141. sír; 2. temető 11,9%, 17., 26., 31., 34., 51., 63., 77., 79., 88., 92., 94., 99., 109. sír), továbbá három sírban, a sír földjében kerámatöredék (1. temető 20. sír; 2. temető 18., 68. sír). Százalékos arányát tekintve az edény (étel) mellékletes síroknak, a csepeli sírmező előkelő helyet foglalja el a 10–11. századi temetőink között (megjegyezve, hogy a temetők egyike sem teljesen feltárt). Az edények nem tudják segíteni a temető keltezését.³⁵⁷ [97., 101–104. tábla]

Vaskés

A 10–11. századi (és korábbi változatok szintén) kések egyélű kovácsoltvas eszközök. Formailag két fő csoportba sorolhatók: egyenes hátú és dombor hátú kések. A markolatnyúlvány állása alapján az egyenes hátú kések további csoportokra bonthatók, így, ha az él vagy a penge a hát közép vonalában van, az a középső nyélállású nyéltüskés típus. Amikor a nyéltüske a hát folytatása, az a felső nyélállású, ha az él alsó síkjából nyúlik ki, akkor alsó nyélállású tüskés vaskésnek nevezzük.³⁵⁸

Csepel, Szabadkikötő temetőiben 6 sírban volt vaskés. Három sír a temető keleti szélén (136., 138., 140. sír), és három a temető középső részén (34., 79., 103. sír) feküdt. A kések a temető keleti szélében kis, míg a középső részen nagyméretűek. [183. tábla, 6. táblázat]

A kések mindegyike a korszakra jellemzően egyélű, a hát kialakítás szerint kettő dombor hátú (103., 140. sír), a többi kés egyenes hátú, a nyél helyzete alapján, két kés közepes nyélállású (34., 136. sír), egy kés felső nyélállású (138. sír), a 79. sír kése töredék, nem lehet biztosan megmondani a típusát.³⁵⁹

6. táblázat. Kések a Csepel, Szabadkikötő temetőiben (ld. 2. sz. melléklet)

A kések zömében férfiak sírjában voltak, egy váz női, egy gyermek, egy férfisírban pedig szokatlan jelenséget figyeltünk meg, ugyanis a váz lábai között egy újszülött váza feküdt.

---

³⁵⁷ Az edények elemzése külön fejezetben alább. SZIGETI–GYULAI 2023.

³⁵⁸ SZIGETI 2023, 401–405.

³⁵⁹ ISTVÁNOVITS 2003, 329–330; KOVÁCS 2019, 476; SZIGETI 2023, 401–405.

A gyermeket kivéve, aki a feje mellé babonás szokás szerint, temetkezési rítus alapján kapta a kést,³⁶⁰ minden felnőtt a keze “ügyébe” helyezték el az eszközt.

Az egyéb mellékletek közül kiemelendő az edények jelenléte, mely más temetőekben is gyakran kíséreléte a késeknek.³⁶¹ A kések segítik a keltezést, ugyanis más temetők esetében is megfigyelhető, hogy a kés “adásának” szokása inkább a 10. századra, a 10–11. század fordulójára jellemző. A kések típusa szerint is tapasztalható kronológiai eltérés, a felső nyélállás a 10. században ritka, ez a 11. század első harmadában bukkan fel. A nemek szerinti eltérésre is vannak adatok, a gyermekek közepes nyélállású típust kapnak, míg az alsó nyélállású kés a férfiak mellett volt tipikus. Ezek többnyire nagyobb kések, más munkafolyamatokra (nem csak étkezés) is alkalmasak lehetnek.³⁶² Csepelen egy gyermek és egy nő kapta a domborhátú késeket, minden egyenes hátú kés férfiak sírjában volt. A legnagyobb kés annak a férfinak a sírjában volt, akit szokatlan módon egy újszülöttel együtt temettek el. A késes sírok datálását az egyéb mellékletek és a sírok temetőn belüli helyzete alapján, a 10. század végére, a 11. század első harmadára tehetjük.

Vas ár

Három sírban volt vas ár. Az 5. sírban a kifordított koponyán egy kisebb töredék, a 14. sírban a sírgödör szélén, míg a 138. sírban egy vaskés mellett a jobb alkarcsontok alatt volt vas ár. Ennek nyelén a famarkolat maradványai megmaradtak. Az 5., és 14. sírban az eszközök a koponya környékén, vagy ahhoz közel helyezkedtek el, itt gondolhatunk babonás szokásra, míg a 138. sírban a vaskés mellett, a férfi eszközkészletként helyezték a sírba az árt.

Tűzkésztségek

Egyetlen sírban (138.) voltak tűzkésztségek, egy kisebb kova, csiholó, egy levél alakú nyílhegy, és egy vascsövecske. Utóbbi 8,5 cm hosszú, vége vissza van hajlítva kampósra. Ez szolgálhatta az övre akasztást. Hosszában 5 mm széles vájattal kettéhasított, átmetszete U alakot képez.³⁶³

Értékelés, összegzés

Csepel, Szabadkikötő temetője mostoha sorsra jutott a terület kiemelt ipari jellege miatt. Gyanítható, hogy jelenleg ismert közel 160 temetkezés az egyharmad része lehet a hajdani sírmezőnek. A temetőrészletek a nyugati oldalt lezáró árok (melyhez a sírok igazodnak), illetve

---

³⁶⁰ TÖRÖK 1962, 38–39; ISTVÁNOVITS 2003, 210; HORVÁTH 2014, 304; GALLINA–VARGA 2016, 171; SZIGETI 2022, 57–59; SZIGETI 2023, 235–237.

³⁶¹ SZIGETI 2023, 235–237, 456.

³⁶² SZIGETI 2023, 405.

³⁶³ KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2015; JANCSEK et al. 2019, 74–75. Külön fejezetben elemezve.

a két részlet közt húzódó 60 méter miatt akár két temetőnek is tekinthetők (1. és 2. temető).
[29–31. kép]

Ezt erősíti a területen hajdan fekvő két domb is, azaz a két temetőrészlet két különálló dombon helyezkedett el. Különállóságukat a párhuzamosságuk is bizonyítja, ugyanis a két temető hasonló korú sírokból áll, de eltérő leletanyag tartozik hozzájuk. A két közösség ugyanakkor azonos fazekashagyományból nyerte edényeit, talán egy mester készítette a környék összes edényét. A két temető szándékos elkülönülését az embertani adatok is igazolják, a keleti temetőben voltak a honfoglalás korra jellemző embertani jegyekkel elhantoltak, míg a nyugati temetőrészben ettől idegen, például magasabb emberek nyugodtak. A két temetőt használó közösség eltérő táplálkozási szokásokkal rendelkezett, a keleti részen nyugvó honfoglalók sokkal egészségesebb csontozattal rendelkeztek. A nyugati temetőrészlet vázain bántalmazás, erős fizikai munkára való utalást talált az antropológia. A keleti temetőben volt jellemző az állatsont a sírokban, azaz húsos ételt kaptak az elhunytak temetéskor, talán jellemzőbb volt rájuk a hús fogyasztása.³⁶⁴

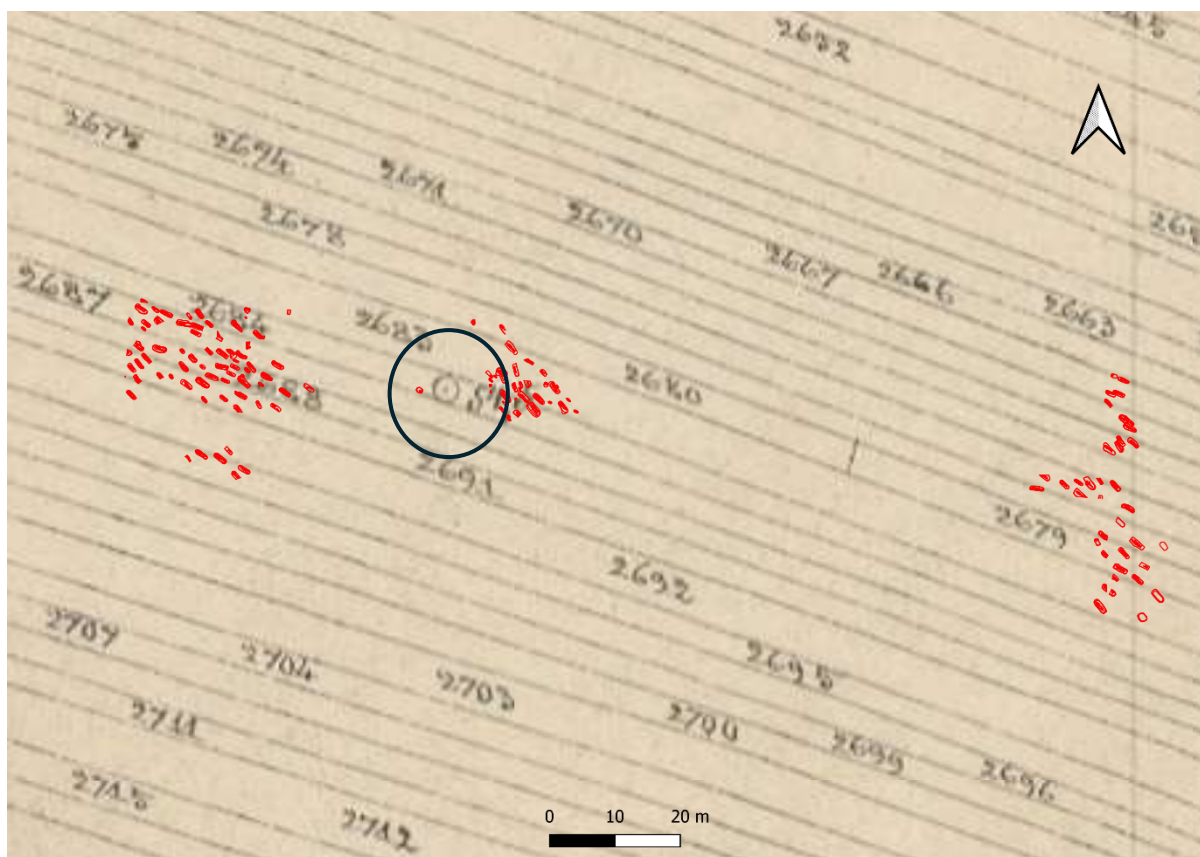
A 2015-ben feltárt terület

29. kép. A 2015. évi feltárás eredménye, 1. és 2. temetővel, és az 1. temető melletti teleprészlettel.

³⁶⁴ https://mMTMuzeum.blog.hu/2016/03/18/a_csepel-szabadkikoto_kora_arpad-kori_nepessege. (Letöltés dátuma: 2024.11.09.)

A temetőben előforduló mellékletek zömében a kora Árpád-korra jellemző ékszerek (gyűrűk, karikák, gyöngyök, karperecek, nyakperecek), ezek keltezését legfeljebb a 10. század utolsó évtizedeire lehet datálni, de inkább I. (Szent) István (1000–1038) uralkodásának időszaka lehet.

A temetőrészletek szerkezetéből azok kétféle benépesítése látszik. A keleti temetőrészlet (1. temető) feltárt sírjai tipikus soros temető képét rajzolják ki. Hiányoznak a szuperpozíciók, a sírok 3-6 sorban alkothattak egy sírmezőt. Kevés a gyermek sír, azok is inkább 3-12 éves gyermekek vázait rejtik, a közösség a gyermekeknek kiemelt tiszteletet nyújtott temetéskor, a leginkább ékszerezett vázat ezek voltak.³⁶⁵ Ez a szokás inkább a honfoglalás kori temetőkre jellemző, a nagy sírszámú temetőkben ez nem annyira szokás.³⁶⁶ A nyugati temetőrészlet (2. temető) egészen más képet mutat. A temetőben, annak feltételezett (a kataszteri térképeken itt jelölik a domb magassági pontját) közepén, azaz a dombtető helyén nincsenek sírok.

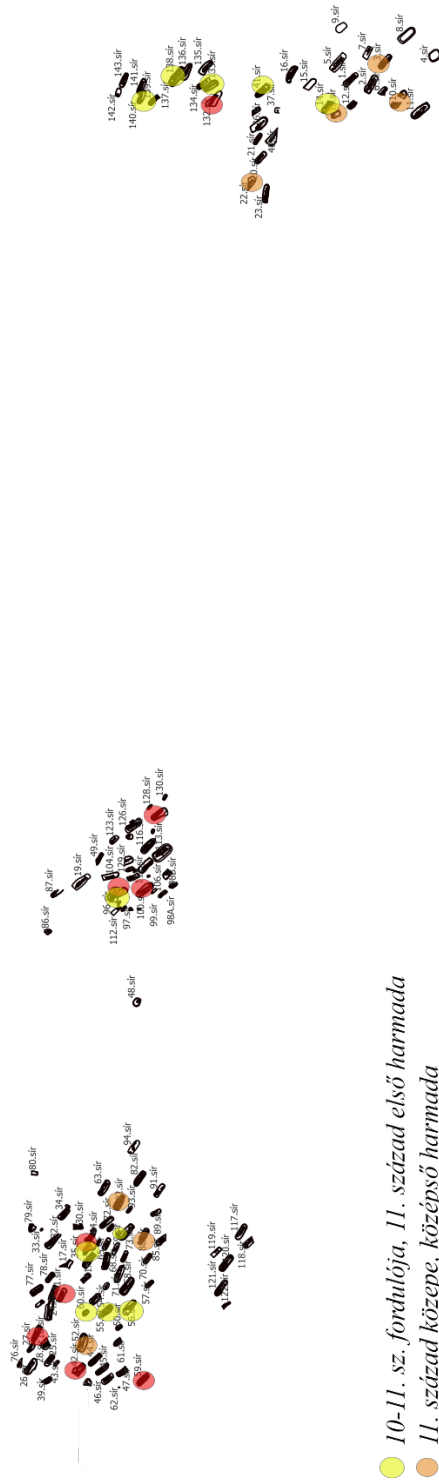
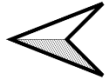

30. kép. A temető sírjai a 19. századi kataszteri térképre igazítva, a hajdani dombtető magassági pontjával.

³⁶⁵ SZIGETI 2022.

³⁶⁶ SZIGETI 2023, 250.

Ez annak tudható be, hogy a kikötő kiépítésekor a dombot elhordták, a területet vízszintezték. A sírnélküli folt körül vannak a szuperpozíciók, így itt egy fatemplom helyét sejthetjük, hiszen mi más oka lenne az egymásra temetésnek, ha nem egy templom körüli temető léte. Mára ennek nyoma természetesen nincs, de a temető szerkezete erre utal. A 2. temető keleti végét egy árok zárta le, amit azért gondolhatunk temetőárokknak, mert a sírok igazodnak hozzá, és az árok egyetlen temetkezést sem vágott. Az árok mellett zömében gyermekek sírjai voltak, és ami nagy különbséget jelent az 1. temetőhöz viszonyítva, hogy a gyermekek nagy százalékban újszülöttek. Az 1. temetőben nem voltak 3 év alatti gyermekek, míg ebben a temetőrészben ez volt a jellemző. A gyermekek alig kaptak mellékletet, gyakran edényt, vagy obulust. A temető általunk ismert temetkezéseit az ezredfordulótól tudjuk nagy biztonsággal datálni, és tartott a temető használata jelen tudásunk szerint a 11. század utolsó harmadáig. A Csepel-sziget északi részén nem ismert jelenleg 10. századra biztosan keltezhető temetkezés, ha figyelembe vesszük a Taksony fejedelem idején történő társadalmi változásokat (telepítések, a fejedelmi székhely áthelyezése), arra a megállapításra juthatunk, hogy a sziget északi részét a 10. század utolsó évtizedeiben telepíthették be, mégpedig eltérő gyökerű közösségekkel. Szerepük a dunai átkelőhelyek, a hozzájuk vezető utak biztosítása és a királyi udvarház ellátása lehetett.

- 10-11. sz. fordulója, I. század első harmada
- 11. század közepe, középső harmada
- 11. század 2. fele (Salamon denár)

31. kép. A Csepel, Szabadkikötő temető keltezése.

2.14. Budapest 23. ker. Soroksár, Vörös Október MGT SZ

A Soroksár déli határában elhelyezkedő TSZ területén előkerült sír lokalizálása volt a legnehezebb feladat. Ugyanis egymásnak ellentmondó információk (vagy több temető) állnak ehhez rendelkezésünkre. A két leletmentésről készült jelentés az Ócsai út két ellenkező oldalára mutat, de alapos utánjárással sikerült kiderítenem, hogy a honfoglalás kori sír nagy valószínűséggel az úttól keleti irányban helyezkedett el.³⁶⁷ Sajnos itt egy feldúlt sírről szól a leírás, és hitelesítő feltárás hiányában (ugyan egy 5x5 méteres szondát nyitottak a sír körül) csak feltételezhető, hogy magányos sírral van dolgunk.³⁶⁸ [107. tábla]

„1969. május 14-én a soroksári Vörös Október MGT SZ jelentette a BTM.R.O.-nak, hogy a TSZ bekötőútja mellett a központi épületek közelében, telefonkábel vezeték lefektetése közben csontokra bukkantak. 1969. máj. 15-én végzett helyszíni szemle megállapította, hogy a bekötőút mellett, a soroksári E.5.sz. műúttól (az Ócsai úttól ÉNy-i irányban haladó bekötő út mellett)³⁶⁹ számított 431.m-nél 100 cm mélységben ÉNY-DK-i (56–24) irányú honfoglaló női lovas sírt bolygattak meg az árkot ásó katonák. Az ásás közben először az emberi csontvázat találták meg, melynek kibontása után az árkot kiszélesítve a ló csontokat is megkeresték. A helyszíni szemle alkalmával a katonák csupán a ló csontokat, az emberi csontvázat (koponya nélkül) és 1 db kengyelt szolgáltatott be a múzeumnak. A hitelesítő ásatást 1969. június 2–9-ig végeztük el. Az előkerült sír helyétől DNy-i irányban 0,5 m-re 5/5 m-es szelvényt jelöltünk ki annak megállapítására, hogy a sír honfoglaló temető része-e, vagy magányos temetkezés. A szelvény meddőnek bizonyult, azonban a sír ÉK-i oldalánál a beton bekötőút és a mellette levő parkosított terület miatt a kutatást nem folytathattuk. Így is valószínűnek látszik azonban, hogy a női temetkezés magányos volt.”³⁷⁰

Soroksár, Vörös Október MGT SZ homokbánya Homokkitermelés közben ÉK-DNy-i irányítású, nyújtott csontvázas sírokat találtak. Leletmentésünk újabb, melléklet nélküli sírt eredményezett. Mellékletek: kerámiatöredékek, 1 db kézzel formált, durva ép edény, 1 db vas

³⁶⁷ ANDA 1951; NAGY 1973, 272; GARÁDY 1943, 245; I. MELIS 1983,13; Iránsné Melis Katalin a 8–9. Lelőhelyet külön vette, valójában ugyanarról a lelőhelyről ír, mely a mai Ócsai út 33. szám alatt egykor működő Vörös Október MGT SZ területe volt.

³⁶⁸ Az embercsontok elvesztek: BERNERT–BÍRÓ 2015, 134.

³⁶⁹ NAGY 1973.

³⁷⁰ Nagy Margit 1970. jelentés a Budapest XX. Soroksár, Vörös Október MTSZ központi épületeinek közelében végzett leletmentésről. MNM Adattár V.107/1970; NAGY 1970; NAGY 1973.

kard; ezeket az ott dolgozók gyűjtötték össze. Az ép edényből ítélve, a temető avarkorinak határozható meg.³⁷¹

A két adatot összeillesztve a TSZ területén (talán az Ócsai út ÉNy-i oldalán) egy honfoglalás kori magányos sírt, és egy avar temető részletét találták meg.

A honfoglalás kori sírból nem maradt meg leletanyag, az avar sír mellékletei közöltek.³⁷² A temető helyzetére ellentétes adatok közöltek (mindkettőt Nagy Margit jegyezte). Az említett MGTSZ az Ócsai út-tól ÉK-i irányban helyezkedett el, a jelentés ennek ellenkezőjét állítja. Megvizsgálva a légifotókat az 1970-es évekből láthatjuk, hogy a TSZ központi épületei a főúttól keleti irányban helyezkedtek el.

2.15. Budapest 23. ker. Soroksár Marx Károly úti homokbánya-Juta domb

1956-ban a Jutagyár, és a jéggyár közti homokdombon löállást alakítottak ki a magyar ellenállók az oroszokkal szemben. A sikeres hadi esemény (sok orosz katona lelte halálát a dombon és környékén) hatására az 50-es évek végén a dombot elhordták. Ma egy emlékmű van a domb helyén, amit ipari csarnokok vesznek körül.³⁷³ A vázból csupán egy fiatal férfi trepanált koponyája maradt meg. A sebészi beavatkozásról egy 4x4 cm-es lyuk árulkodik, mely a koponyatetőn látható. A férfi a műtétet évekkel túlélte, erre a seb közepén látható újcsontképződés utal, mely majdnem teljesen záródott állapotban van.³⁷⁴

„1959 június 12-én délben az É. M. Homok és Kavicskitermelő Vállalatának titkárságáról telefonon értesítették a Budapesti Történeti Múzeum Régészeti Osztályát, hogy a Marx Károly úti (XX. ker.) homokbánya területén kotrógéppel végzett földmunka folyamán csontvázra akadtak. A helyszínre azonnal kiszállva, a következőket figyelhettük meg. A sírlelet honfoglalás kori, az előző napon akadtak rá. A kotrógép a sírleletet teljesen szétdúlta, a leletek szétszóródtak, a megmaradt csontokat és tárgyakat utólag gyűjtötték össze. A beszolgáltatott leletek a következők voltak: jó megtartású férficsontváz (hiányos), trepanált koponyával, ló koponya, ló lábszárcsontjának töredéke, kettétörött bronz nyakperec, 6 vas nyílhegy, 3 íjmerevítő csontlemez, közülük az egyik fenyőmintával, néhány alaktalan vastöredék,

---

³⁷¹ PETŐ 1974.

³⁷² NAGY 1998, 142, Taf. 98 F., Taf. 211. 2.

³⁷³ <https://20.kerulet.itlakunk.hu/kultura-szabadido/181021/ellenallok-pesterzsebeten-csata-juta-dombnal>.

(Letöltés dátuma: 2024.12.16.)

³⁷⁴ BERNERT–BÍRÓ 2015, 135.

valószínűleg a lószerszámból és tegezveretekből. A begyűjtött leletanyag nem teljes. Honfoglalás kori harcos sírjáról van szó, amelyben a holttest mellett eltemették lovát is, illetőleg lenyűzött bőrét, benne maradt koponya és lábszárcsontokkal. A sír közelebbi helye, formája és a mellékletek fekvése nem volt megállapítható.”³⁷⁵ [108. tábla]

Elemzés

A megmaradt információ alapján egy íjász férfi lovas sírja kerülhetett elő a homokdombon. A mellékletek közül a mára elveszett nyakperec tudná pontosítani a keltezt, ha a térségben gyakori hurkos-kampós végű változat volt a sírban a temetkezés a 10–11. század fordulójára keltezhető legkorábban. Sajnos nem tudjuk a keltezt az ékszer hiányában pontosabban datálni, a fenti megállapítás is csak feltételezés. Az íjások sorába remekül illeszthető a temetkezés, ilyen sírok voltak Üllőn, és Kispesten, azokat a temetőket is inkább a 10. Század utolsó harmadától lehet keltezni, így ez a sír is talán ugyanannak a korszaknak letelepedett harcosa lehetett.³⁷⁶

2.16. Budapest 23. ker. Soroksár, Mol Ásatás – Soroksár 11. lelőhely [109–117. tábla]

1999-ben Tari Edit régész vezetésével a Mol vezeték nyomvonalán előzetes feltárást végeztek. A 11. lelőhelyen 9 honfoglalás kori sírt dokumentáltak. A lelőhelyen talált csekély sírszám, és azok viszonylagos gazdagsága (7. sír) szervesen illeszkedik a környék többi temetőinek sorába. A temető környékét a régész alaposan körbe kutatta, több sírt nem talált, meglátása szerinte a legtöbb váz már a földműveléssel korábban megsemmisült.³⁷⁷ A temető vázainak antropológiai elemzése publikált. Eszerint 9 sírban 4 váz került feltárássra, és legalább 3 egyénhez tartoznak még szórvány csontok a leltározott anyagban. Ezek egyike egy robosztus férfi, és két gracilis nő vázai lehettek.³⁷⁸

Sírleírások lsd. 2. sz. melléklet.

Értékelés

A temető tökéletesen illeszkedik a pesti-síkság budapesti részének települési struktúrájába. Kis sírszámú, szállási temető lehetett, amit a közösség, vagy több család, nemzettség rövid ideig

---

³⁷⁵ Alföldy Géza: Jelentés a XX. ker. Pesterzsébet-Soroksár, Marx Károly úti homokbánya területén 1959. június 12-én végzett leletmentésről. MNM Adattár V. 1960/222; ALFÖLDI 1963; FÉK 26; I. MELIS 1983, 14.

³⁷⁶ BENCZE–SZIGETI 2015, 102.

³⁷⁷ Tari Edit ásatása 1999. TARI 2002; TARI 2008; BENCZE–SZIGETI 2015, 101–102.

³⁷⁸ BERNERT–BÍRÓ 2015, 135.

használhatott. Az 1. sírban talán egy íjász férfi váza nyugodhatott, erre a vasdarabkák (tegezmerévítők) és a nyílhegyek utalhatnak. A sír keltezése meglehetősen nehéz, a teljes 10. század és a 11. század első harmada is szóba jöhet. A 7. sír női vázat rejtett, viszonylagos gazdagságát a hajfonatkorongpár létehez viszonyítjuk. A tárgytypust, mint a 10. századi honfoglaló magyarság hagyatékát a hajfonatkorongok öntött altípusának egyik változataként értékeli a szakirodalom. Az állatalakos áttört, öntött, és lemezes korongok szakirodalma igen alaposan feldolgozza a tárgytypus jellemzőit.³⁷⁹ Nem világos ugyanakkor az öntött, áttört díszes korongok származási iránya, és pontos kronológiája. Meglehetősen gyakorisággal mutatkoznak együtt rozettás lószerszámveretekkel, mely tárgytypust eddig a kutatás a magyarság korai hagyatékának vélte.³⁸⁰ Árnnyaltabb lett a kép a veretek legutóbbi feldolgozása, és elemzése által. Mára már nem egyértelmű, hogy a rozettás lószerszámveretek a 10. század első évtizedeiben kerültek a sírokba, felmerült megjelenésük dátumaként a 10. század utolsó harmada.³⁸¹

A soroksári sírban a korong kerek átmetszetű huzalkarperecekkkel, fülesgombbal, és gyöngyökkel jelentkezett, egyik tárgytypus sem nyújt segítséget a datálás szűkítésében. A sírt a 10. század egészére, és a 11. század első harmadára keltezhettük.

2.17. Budapest 23. kerület, Péteri-major, Csonthalom [118. tábla]

2011 tavaszán a Soroksár Péteri-major régi homokbányájából lakossági bejelentés érkezett, miszerint az egyik homok gödörben emberi csontok vannak.³⁸² A BTM munkatársai a sírt feltárták, tájolója és egyetlen melléklete (a bal kézfej csontjai között egy vas ár volt) alapján a honfoglalás korára keltezték. A sír környékére 2021 nyarán hitelesítő ásatást szerveztünk. A kutatás egyetlen töredékében megmaradt sírt hozott csak felszínre, a 2011-es sír mellett. A sírmező, azaz homokdomb nyugati részét nem kutattuk meg, jelenleg erdős terület, amit az M0 autópályát keresztbe vágott.

2011. május 4-én a Budapesti Történelmi Múzeum Középkori Osztályára bejelentés érkezett, hogy Péteri-major használaton kívüli (ám a környék lakossága által rendszeresen bolygatott) homokbányájában, egy gödörben, emberi lábszárcsontok látszanak ki a földből. Május 5-én a helyszínen megállapítottuk, hogy valóban régészeti korú sírről van szó: Ny–K tájolója, hátton

---

³⁷⁹ CSALLÁNY 1959; CSALLÁNY 1970, 261–299; SZABÓ 1963, 95–119; FODOR 1980; SZABÓ 1980a, 271–293; SZABÓ 1983a, 34–51; RÉVÉSZ 1996, 87–89; TÓTH 2014, 194–200. RÉVÉSZ 2014; POLÓNYI–TÜRK 2019, 20–29. Kutatástörténelmi áttekintéssel.

³⁸⁰ RÉVÉSZ 1996, 54–56.

³⁸¹ LANGER et al 2023.

³⁸² Szigeti Judit bejelentése 2012.

fekvő, nyújtott helyzetű csontvázat bontottunk ki, melynek egyetlen melléklete a bal kéz ujjai között-alatt előkerült vasár(?) töredéke volt. Pontos datálása a későbbi C14 vizsgálat eredménye alapján lehetséges, de jellege, tájolása, valamint a környéken található 10–11. századi temetők alapján feltételelesen a honfoglaláskorra – kora Árpád-korra valószínűsíthető. A sír környékén további temetkezések lehetnek, melyek pillanatnyilag közvetlenül nem veszélyeztetettek.³⁸³
[118. tábla 3–4]

1. sír embertani elemzése:

*2011.56.1. leltári számú, 40–44 éves nő. A koponya és az állkapocs ép, a váz kissé töredékes és hiányos. Az agykoponya felülnézetben pentagonid formájú, a homlok ívelt, a nyakszirt enyhén kontyos (bathrocran), a csontos szemüreg szögletes, az orr széles volt. Az apertura fossa alakú, a spina nasalis anterior akárcsak az alveoláris prognathia kicsi volt, torus palatinus, maxillaris nincs. Taxonómiaailag europo-mongoloid. Az europid komponens eredetileg gracilis mediterrán típusú lehetett. A mongoloid jellegek: a kitöltött fossa canins, az előreugró járomcsontok, az enyhe alveolaris prognathia. Számított testmagasság 165,2 cm (közepes termet). A csontokon patológiai elváltozást nem találtam. A koponya és a váz összességében leginkább a Duna-Tisza közötti honfoglaláskori sírokból előkerülő csontmaradványokra emlékeztet. Ennek alapján ezt a sírt is honfoglaláskorinak vagy nem sokkal az utáninak gondolom.*³⁸⁴

2021-ben a PPKE és a BTM hitelesítő ásatást végzett az egykori homokbányában, amikor a 2011-ben előkerült sír környezetében nagyobb egybefüggő területet nyitottunk meg, valamint a dombháton ÉNy–DK irányú kutatóárokkaal átvágtuk. A munka során jelentős modern bolygatást tapasztaltunk, régészeti jelenség az eredetileg feltárt felnőtt csontváz közelében megtalált, szintén Ny–K tájolású, kissé bolygatott gyermek maradványa volt. Mivel melléklet nem került elő, a sírok pontos korát C14 vizsgálat határozhatja majd meg.³⁸⁵

Értékelés

A temető két sírja minden bizonnyal egy nagyobb sírmező utolsó megmaradt temetkezései lehetnek. A helyszín neve, Csonthalom, sok mindent elárul az elmúlt 200 év homokbányászati tevékenységéről. A jelenkori beszámolók is említették csontok előkerülését amikor a környék házainak építéséhez homokot bányásztak a területről.

---

³⁸³ TÓTH 2011.

³⁸⁴ Bernert Zsolt meghatározása.

³⁸⁵ Tóth Anikó, Türk Attila és Szigeti Judit 2021. IVO. Lekérdezés: 2024.11.10.

A két sír egyetlen vas ár lelete nem tudja a 10–11. századnál pontosabban keltezni a temetőt, és a sírokat.

2.18. Budapest 23. ker. Soroksár, M0 autópálya 9. lelőhely [119–139. tábla]

2001-ben a Budapesti Történeti Múzeum régészei az M0 tervezett soroksári nyomvonalán terepbejárással kilenc lelőhelyet azonosítottak.³⁸⁶ Az 51-es út és az 5-ös út közé eső BP 09-es lelőhely (későbbi M0 9. lh.) a Pesti-síkságon, annak budapesti területén helyezkedik el.

2008 őszén az M0 autópálya déli szektorának soroksári nyomvonalán előzetes feltárást végzett a BTM. A 9. lelőhelyen az egyik homokdombon nyésés közben sírt találtak. A domb délnyugati irányból nem emelkedett ki a területből, viszont északkeleti oldalról igen nagy lejtést mutatott. A dombon feltárást előtt 20–30 cm vastag humuszcéteg volt jellemző, alatta igen laza homok volt. A homokban a sírok egy részénél világosbarna humusszal kevert homokos folt jelezte a sírok helyét. Az első két sírt közvetlenül a humuszcéteg alatt találták, illetve a domb legmagasabb pontján fekvő sír koponyáját a szántás már megbolygatta. A megfigyelhető sírfoltok nem minden esetben rajzolták ki a sírgödör vonalát, több esetben csupán alakatlan foltként jelentkeztek. A sírsor a domb déli lejtőjén helyezkedett el. Egyetlen sír kivételével egy sorban.³⁸⁷ A feltárt 8 sírből kettő női, 6 férfi váznak bizonyult.³⁸⁸ [119. tábla]

Sírleírások lsd. 2. sz. melléklet.

Elemzés

Temetkezési szokások

Vázak antropológiája, fekvése, sírgödörök

Az embertani vizsgálatok alapján 18 honfoglalás kori szériával összehasonlítva azt, nincs ismert párhuzama a soroksári temető vázainak, leginkább az Üllő, Ilona út mutatkozott hasonlóknak. Ugyanakkor a Dunántúli és az Északi-Középhegység honfoglalás kori szériái közelebb állnak a soroksári szériához, mint az alföldi honfoglalás kori szériák. Feltűnő a férfiak túlsúlya, és a gyermekvázak hiánya a temetőben. A csontmaradványokon több, nem halálos kimenetelű elváltozás volt, ilyen a 3. váz koponyájának fejsérülése (jelképes trepanáció, vagy skalpolás)

---

³⁸⁶ BENCZE 2001, 155. 66. kat. sz. BENCZE–SZIGETI 2010.

³⁸⁷ BENCZE et al 2009, 131–133.

³⁸⁸ BERNERT 2010; BERNERT–BÍRÓ 2015, 135.

amit nem fedett bőr halálakor. A széria testmagassága inkább nagyközepes, azaz az átlagnál magasabb személyek feküdtek a sírokban.³⁸⁹

A vázak egy kivételével háton fekvő, nyújtott lábbal ÉNY–DK-i tájolással feküdtek. A 2. sír vázának lábai enyhén balra felhúzva voltak. Ugyanennél a sírnál figyeltünk meg vállhoz visszahajlított alkarokat, a többi vázra a nyújtva, vagy medencére fektetett alkar, és kézfej volt jellemző. Sírfoltot a sírok felénél észleltek, általában ovális kisebb humuszos, homokos kevert foltként a váz medencerésze felett. A sírgödrök mélységét 10–50 cm között volt, melynek oka a sírok dombtetőhöz viszonyított helyzete volt. A sírgödrök formája minden esetben lekerekített sarkú téglalap forma volt, betöltésük homokkal kevert igen csekély humusz volt. Egyetlen sírnál figyeltünk meg a váz mellett humuszos hosszanti elszíneződést, mely valamilyen szerves anyag maradványa lehetett. Valószínűleg nem koporsó, inkább bőr, vagy nemez nyoma lehetett, melybe a halottat becsavarhatták. Ennek jele lehet, hogy a vállak felhúzva, a kulcsontok összenyomott állapotban, egymáshoz képest merőlegesen álltak. Ezt a jelenséget a többi váz esetében is, eltérő mértékben, megfigyelték (1., 5., 7., 8. sír). Feltételezhető, hogy a halott becsavarása általános szokás lehetett. A 3. sírban fekvő váz koponyáján jelképes trepanáció nyoma látható.³⁹⁰

Sírablás

A 4. sírt korábban kirabolták, erre már a kevert sírfolt is utalt. A rablógödör nem vágta a sírgödör foltját, így a rablás időpontjában a sír pontos helyét az azt kifosztók ismerhették. Erre a sírjelzés, vagy sírhant kellett, hogy utaljon. A gödör bontásakor először a lókoponya került napvilágra, majd alatta a váz bolygatott felsőtestének csontjai váltak láthatóvá. A váz ezen részét átforgatták. A ló csontjai ugyan a váz felett voltak, de ez nem bizonyos arra nézve, hogy a hátast a váz fölé helyezték temetéskor. A ló csontjai bizonyára veretekkel értékes zsákmánynak bizonyultak, így kiszedték a sírból, majd a fémek eltávolítása után visszadobhatták azt a gödörbe. A ló végtagsontjai a váz jobb oldalán voltak, így a ló talán itt volt hosszanti elrendezésben elhelyezve. A sír rablása feltehetően megelőzhette a 7. sír eltemetését, melyben jelentős mennyiségű (súlyú) aranyozott ezüst veret volt mellékletként. Megfigyelések szerint a

---

³⁸⁹ BERNERT 2010, 83.

³⁹⁰ BERNERT 2010.

rablások szisztematikus temetőkifosztások lehettek, talán annak felhagyása után.³⁹¹ Így a 4. sír kifosztása talán akkor történhetett, amikor a dombtetőn még csak 1–2 temetkezés volt.

Ételmelléklet

A temető hat sírjában volt állatcsont, mely ételmellékletre utal. Egy esetben a sírgödörön kívül a váz jobb lábfeje előtt (2. sír), két sírnál a koponya jobb oldalán (3., 5. sír), ugyancsak két sírnál a vázon, mellen, vagy a combcsontok között volt állatcsont, azaz ételmelléklet (6., 8. sír). A 4. sírban ló hosszúcsontjai és koponyája, és kiskérődző csontjai voltak feldúlt állapotban. Vélhetően a váz felett lehetett a ló teteme, mivel a lábak a medencétől lefelé bolygatatlanok voltak, és a sírgödör széle közvetlenül a váz mellett volt.³⁹²

A temetőben nem volt kerámiaedényben elhelyezett ételmelléklet, mely a tárgyalt mikrorégió több temetőjében is feltűnik. Vélhető, hogy a kétféle temetkezési szokás, azaz az ételmelléklet húsos étel, vagy edénybe tett gabonaétel, két eltérő életforma, gondolkodás eredménye lehet. Ritkaság, ha e két szokás egy síron belül keveredik.³⁹³

Ékszerek, ruhadíszek

Karikák, a fej ékszerei.

A temető négy sírjából a karikák három típusa került elő. Három sírban (4., 7., 8. sír) nyitott ezüst karika kerültnapvilágra. A szakirodalom a 10–11. század egészére keltezi viseletüket, az ezüst változatuk inkább a 10. századra jellemző.³⁹⁴ A 4. sírban szórványként, míg a másik két sírnál a csecsnyúlványokra tapadva találtuk meg azokat. A 8. sírban mindkét csecsnyúlványon, míg a 7. sírban a baloldali csecsnyúlványon volt a karikaékszer. Az 5. sírban a koponya jobboldalán, a csecsnyúlványon zöld patina volt, talán karika nyoma lehet. A karikákat enyhén oválisra nyomták. Mivel minden esetben csecsnyúlványon voltak, így felvetődik, a fülbevalóként való használatuk, más temetőkben jellemző, hogy a fejtől távolabb, vagy a kulcsont környékén kerülnek elő.³⁹⁵ Kovács László összevetette az ékszer előfordulását az éremleletek feltűnésével, így kísérelve meg pontosítani azok kronológiáját.³⁹⁶

---

³⁹¹ 2023-ban Alsótold-Magyaros-dűlő lelőhelyen egy I. (Szent) László (1077–1095) korában eltemetett 11 váz feltárása zajlott Szigeti Judit vezetésével. A temetőrészlet egy sírja kivételével, minden sírját kifosztották. Az egy sír, mely érintetlen maradt csupán a váz szájába rejtett I. (Szent) László (1077–1095) pénzzel lett eltemetve.

³⁹² Az állatcsont anyag elemzését Daróczi Szabó László végezte.

³⁹³ TÜRK–LŐRINCZY–MÁRCSIK 2015, 60–61.

³⁹⁴ SZÓKE 1962, 35; SZÓKE–VÁNDOR 1987, 54; SZIGETI 2023, 259–261.

³⁹⁵ GALLINA–HAJDRIK 1998, 156; SZIGETI 2023, 259.

³⁹⁶ KOVÁCS 1994, 112, 152. j.; KOVÁCS 2019, 349–361.

Az 1. sírban egy *ovális, csepp vagy körte alakú karikát* és egy *pödrött végű hajkarikát* találtunk. Anyaguk ezüst, 0,3 cm vastag kerek átmetszetűek, átmérőjük 1,5 cm. A karikák a halántékon voltak, így eltérő viseletük és formájuk alapján már fejet ékítő karikaként értelmezhetőek. Az ovális karikákkal Tettamanti Sarolta foglalkozott először, viseleti idejüket a 11. századra helyezte.³⁹⁷ Szőke Béla Miklós hivatkozva a halimbai temető anyagára, ahol az ékszer már a 10. században feltűnik az ovális karikák viseletét már ebben a században is feltételezte.³⁹⁸ A karikatípus elemzéséhez Kovács László annak elnevezésével kapcsolatban tett javaslatot, így az ékszernek a *csepp alakú karika* elnevezést javasolta. Összegyűjtötte a karikatípussal együtt felbukkanó érméket, így viseletüket immár a 12. századik feltételezte.³⁹⁹ További adalék az ékszertípus keltezéséhez a halimba temető teljes feldolgozása nyújtotta, mely alapján az ezüst változatuk a 10. század végén – 11. század első elején volt jellemző, míg bronz változatuk a 11. század közepéig adatolható, viseletük inkább a 11. század 2. harmadában volt jellemző.⁴⁰⁰ A pödrött végű karikákat elsőként Szőke Béla elemezte, szerinte a 10. század 3. negyedében jelennek meg a köznép viseletében, és az ezredforduló tájékán felhagynak használatával.⁴⁰¹ A karikaékszerrel foglalkozott Mesterházy Károly, vizsgálta a legkorábban felbukkanó S-végű karikákkal való együttes felbukkanásukat Szlovákia területén.⁴⁰² Lőrinczy Gábor és Bende Livia tanulmányában elemezte a pödrött végű karikák, és az S-végű változat együttes előfordulását, és megállapították, hogy az ékszer közepes méretű változata a 11. századra keltezhető. Ugyanakkor a nagyméretű változat magányosan fordul elő, és nem jelentkezik együtt az S-végű variánsokkal. Korukat a 10. század első kétharmadára tették, és lokálisan, ritkábban előforduló ékszernek tartották.⁴⁰³ Halimba-Cseres temető újrafeldolgozása részben erősíti a fenti keltezéseket, és megfigyeléseket, ugyanis a 932 síros temetőben csupán 16 sírban 26 db ilyen ékszer adatolt, nagyméretű változatuk kizárólag a 10. századi és 11. század első harmadában használt temetőrészből került elő. A 11. századi sírokból többnyire S-végű karikával együtt bukkantak fel a pödrött karikák. Viseletük a 11. század közepéig jellemző a temetőben.⁴⁰⁴ A karikaékszerek alapján a soroksári temető ezen sírjait a 10. század egészére, és a 11. század első harmadára keltezhettük.

---

³⁹⁷ TETTAMANTI 1971, 219.

³⁹⁸ SZŐKE-VÁNDOR 1987, 53–54.

³⁹⁹ KOVÁCS 2019, 364.

⁴⁰⁰ SZIGETI 2023, 261, 87. kép.

⁴⁰¹ SZŐKE 1962, 35–38.

⁴⁰² MESTERHÁZY 1989–1990, 248.

⁴⁰³ BENDE-LŐRINCZY 1997, 227–229.

⁴⁰⁴ SZIGETI 2023, 269–271, 87, 92. kép.

Ugyanezen sírban került napvilágra két *karperec*, egy *elhegyesedő végű kerek átmetszetű bronz huzalkarperec*, és egy *4 szálból fonott*, töredékes, hiányos hurkos végű ötszög átmetszetű karperec. A huzalkarperec az alkar közepe táján volt, míg a *fonott karperec* a bal kézfej mellett a medencelapát alól került elő. Mindkettő anyaga bronz. [120. tábla 4., 11]

Az elhegyesedő végű huzalformára öntött (többnyire öntéssel készülnek) karpereceknek Kovács László a *pálcakarperec* elnevezést javasolta, ezzel ő is hangsúlyozta, hogy ezek az ékszerek nem huzalból készültek, hanem öntötték azokat.⁴⁰⁵ Szőke Béla az ékszer viseletét a 960–970-es évektől feltételezte, és a honfoglaló magyarokhoz kötötte elterjedésüket.⁴⁰⁶ Szabó János Győző az átmetszet vastagságához igazította az ékszer keltezését, így a vékonyabb példányok a 10. század végén, míg a vastagabbak, szögletes átmetszettel a 11. századra jellemzőek.⁴⁰⁷ Langó Péter a 10. század közepére helyezte az ékszer feltűnését, és úgy vélte a kerek és szögletes átmetszetű darabok egy időben voltak viseletben.⁴⁰⁸ Kisbárkány, Kukelytanya temetőben egy rombusz átmetszetű huzalforma karperec egy sírból került elő I. (Szent) István (1000–1038) denárával. A sír a pénz a 11. század első felénél szűkebben nem keltezi, de felveti a robosztusabb példány akár 11. század első évtizedi keltezését is.⁴⁰⁹ Halimba-Cseres temető értékelésével az ékszer keltezése érdekes adalékkal bővült, ugyanis a kerek átmetszetű példány a 916. sír karperece, a sírban együttesen előforduló nagyméretű S-végű karikával a 11. század végéig is kitolja a keltezését. Míg egy másik sírban rombusz átmetszetű változata a 11. század közepére adathozható.⁴¹⁰

Az 1. sírban a huzalkarperec mellett a váz bal medencelapátja mellett törött *hurkos-kampós záródású karperec* volt. A kampós vég hiányzik, de a bronzhuzalok eldolgozása alapján a karperec típusa jól beazonosítható. A típust a szakirodalom a 10. század 2. felétől véli felbukkanni, és a teljes 11. században jellemző volt viseletük.⁴¹¹

Gyöngyök csupán egyetlen sírban voltak (7. sír). A jobbra fordított koponya alatt, az arc előtt a kulcsonton, és a jobb bordákon szétszóródva 40 db változatos formájú (egyszerű, és többszörösen összetett), és színű üveggyöngyöt tártak fel. Jellemző a világoskék, és zöld színű virág alakú, a három szemmel díszített lapított gömb alakú (Szilágyi 1994, 58. típus), a hosszúkás alakú tekerceselt formában folytatott díszű pasztagyöngy. A kevésbé feltűnő típusok

---

⁴⁰⁵ KOVÁCS 2019, 410.

⁴⁰⁶ SZŐKE 1962, 65–67, 94.

⁴⁰⁷ SZABÓ 1980B, 66.

⁴⁰⁸ LANGÓ 2000, 38, 41.

⁴⁰⁹ SZIGETI 2022, 44–45, 71–72, 9, tábla.

⁴¹⁰ SZIGETI 2023, 339–341. A keltezés Langó Péter állítását erősíti, azaz az átmetszettől független az ékszerek időrendje, nem bír keltező értékkel ennek vizsgálata.

⁴¹¹ SZABÓ 1980B, 66; LANGÓ 2000, 45–46.

közé tartozik a gömb, illetve lapított gömb alakú gyöngyök (Szilágyi 1994, 7. típus). [138. tábla]

Egyik gyöngyszem végére kis karikát forrasztottak, mintha kisebb medál, vagy füles gomb lenne. A gyöngy gombra emlékeztető formája nem példa nélküli a 10–11. századi anyagi kultúrában. Legutóbb Horváth Ciprián hívta fel a figyelmet e gyöngytípus sajátosságaira. Az általa közölt gyöngyök a *hengeres/csonkakúp alakú, gyűrűfüllel ellátott spirálvonalas díszítésű gyöngyök* elnevezést kapták. Ezeknek a gyöngyöknek közös sajátossága, hogy kis fülük van, hasonlóan a soroksári gyöngyhöz, de az gömbölyded alakú. A többnyire nyaklánc részeként (nem gombként) feltűnő gyöngyöket Horváth a 10. Század 2. negyedének végétől tűnhetek fel. Eredetüket, párhuzamaikat az Al-Duna vidékében jelölte meg Horváth, de itt már a 10. század első felében viselték azokat.⁴¹² A soroksári gyöngy hasonlósága a kis fül miatt kézenfekvő, ám elnevezésében a *gömbölyded alakú, gyűrűfüllel ellátott szemes díszítésű gyöngyök* javasolt. [138. tábla 40]

A 7. sírban a gyöngyök helyzetük alapján lehettek nyakláncként viselve, fejdíszre, vagy ruházatra varrva, esetleg a hajfonatba fonva is. Ugyanitt a gyöngyök között, a jobb vállnál egy kisebb *kauricsiga került elő*.

Viseleti elemek, ruhadíszek

Fülesgomb két sírból került napvilágra, 3 db (1., 7. sír) Az 1. sírban egy öntött bronz tömör fejű változat és egy belül üreges, forrasztott kis fülesgomb volt. Az öntött fülesgomb a baloldali lengőbordákon volt, míg a forrasztott, üreges változat bontáskor a sír földjéből került elő. A 7. sírban a kéttagú csüngős veretsor végénél, a bal kulcsont felett került elő egy tömör öntött bronz fülesgomb. Feltételezhető, hogy a baloldalon gombolódó ing, vagy csüngős veretsor tartozéka volt.

A fülesgombok típusaik szerint a 7. sírban *gomba alakú lapított alakú*, az 1. sírban *csepp alakú függőlegesen forrasztott, és gömb alakú enyhén lapított alakú* változatok.⁴¹³ [120. tábla 5–7]

A temető két sírjában *ruhadíszeket* találtunk. Az 1. sírban 3 db 1,5 cm átmérőjű kerek bronz *veret* került elő. Egyik a sír földjéből, másik kettő a jobb és bal vállnál a mellkason volt. A veret általános elterjedt típus a 10–11. századi szállásterületen, előfordulnak ruha és csizmaveretként egyaránt a sírokban.⁴¹⁴

---

⁴¹² HORVÁTH 2020, 398–400, 157. kép.

⁴¹³ ANDRÁSI 2015.

⁴¹⁴ TÓTH 2020, 103.

Kéttagú, kétágú, csüngős veretsor [133–137. tábla]

A 7. sír ovális sírfoltjára rábontva 50 cm mélyen előkerült a váz bolygatatlan koponyája. A bal kulcscsont felett egy tömör fejű bronz fülesgomb, és a bal csecsnyúlványon az ezüst nyitott karika volt. A fülesgomb alatt, közvetlenül mellette 2 db kis szíjvég volt, melyek csúcsai kissé egymásra csúsztatva feküdtek. A fülesgombbal való viszonyuk (azaz a gomb csatlakozott ahhoz a bőrszalaghoz, melynek végét a szíjvégek zárták) valószínű. A baloldali füles gomb és a csüngős veretek együttes előfordulása nem példa nélküli.⁴¹⁵ Hogy van-e kapcsolata a füles gomboknak, és a kéttagú csüngős vereteknek nem tisztázott. Talán a veretekkel díszített szíjat gombolták a bal vállnál a ruhára, vagy magát az inget gombolhatták itt össze. A jelen ismertetett sír esetében a bronz anyagú füles gomb, és az aranyozott ezüst veretek eltérő minőséget képviselnek.

A bal kulcscsontot részben fedi két-két csüngő nélküli veret, így a kis szíjvégek már a kulcscsont felett a nyak mellett feküdtek. A füles gomb, mely a kis szíjvégek csúcsánál került elő már a 2. nyakcsigolyák magasságában feküdt füllel lefelé (a szíjvég felé).⁴¹⁶ A bal kulcscsont felett a veretek rendezetlenül feküdtek, valójában egy csomóban, a csüngős tagok némelyike vissza hajlítva állt. A veretsor ilyen mértékű felcsúszása felvetette azt a lehetőséget, hogy talán a nyakat körbe véve, az ing hátsó részén is végigfutott az a szalag, melyre a veretsort felvarrták. Erre tesz utalást M. Nepper Ibolya a Sárrétudvari-Hízóföld 207. sírjának közlésekor. Ennél a sírnál a veretsor szintén a csecsnyúlványok magasságáig felér.⁴¹⁷ Ugyanezt figyelte meg Kürti Béla az algyői 72. sírnál, ahol a veretek az ing hátulján is voltak.⁴¹⁸

A veretsor bontása közben foltokban *bőr és textil maradványok* voltak, melyek felszedés után, illetve közben szétporladtak. A szerves anyagok különösen a bal vállnál (felette, a kis szíjvégek alatt, és mellette) jelentkeztek intenzívebben, de a középső részen is viszonylag vastagon fedte a vereteket szerves maradvány, velük párhuzamosan jelentkezett. [137. tábla]

A veretsor *anyaga* aranyozott öntött ezüst.⁴¹⁹ A ruhadísz felső sora 22 db négyzetes *formájú* öt dudorral díszített veretekből áll, középen egyetlen kerek verettel egészül ki, és két oldalon 1-1 ötszögletű lekerekített végű kisszíjvég zárja. Az alsó csüngős veretsor 20 db, a felsővel

---

⁴¹⁵ Sárrétudvari-Hízóföld 107, 207. sír: M. NEPPER 2002, 315, 341; Algyő 49. sír: KÜRTI 1980, 334; Homokmégy-Székes 72. sír: GALLINA 2000, 27–31.

⁴¹⁶ Sárrétudvari-Hízóföld 207. sírnál a füles gomb szinte ugyanebben a helyzetben volt. M. NEPPER 2002, 341.

⁴¹⁷ M. NEPPER 2002, 341., rekonstrukciós rajzok 388–389.

⁴¹⁸ KÜRTI 1980, 333; KÜRTI 1996, 151, 161.

⁴¹⁹ Az anyagvizsgálatot Attila L. Toth PhD, CSc senior res. fellow végezte. Az eredményekhez Vecsey Ádám értékelte.

teljesen megegyező négyszögletű verethez kapcsolódó szív alakú csüngős taggal, illetve 3 db csüngő nélküli négyszögletű verettel záródik, és középen kerek verethez kapcsolódó szintén szív alakú csüngős taggal egészül ki. Az alsó csüngős veretsort is 1-1 a fentiekkel teljesen megegyező kisszíjvég zárja. A teljes ruhadísz így 25 db felső veret és 26 db alsó csüngős veretsort alkot. [136. tábla]

A veretsor felső csüngő nélküli tagja a bal bordákon, a mellkasi részen még érintkezik az alsó csüngős tagok felső veretével, majd a jobb mellrészen elválik tőle. Ennek oka, hogy az alsó csüngős sor befordult a bordák irányában, és mintegy merőlegesen befűrődtek a veretek a bordák közé. Ez a jelenség az utolsó 7 veretet érinti. A szegycsonti, középső részen a veretek vízszintesen álltak, és érintkezik egymással a két veretsor. A jobboldali részen a veretsor ilyen mértékű szétválása feltételezi, hogy talán két külön bőrszíjon voltak rögzítve a veretek.⁴²⁰

A két veretsor közvetlenül egymás mellett, egymással párhuzamosan helyezkedett el. A női váz mellkasán a hajdani melleken, és felette díszíthette a ruházatot. A behajlott alsó veretsor csüngős tagjai a mell formáját követhették. A veretsor a bal vállon elhelyezkedő fülesgombbal záródhatott. A jobboldali rögzítése fülesgomb nélkül talán stabil lehetett, így a kaftánra lehetett felvarrva, és a felsőruházat (kaftán) talán jobbról balra vállnál záródhatott.

A veretek összes súlya meghaladja azt a mértéket, amit egy alsóruházat, ing elbírt volna. Stabil, kaftánszerű felsőruházathoz való rögzítése inkább elképzelhető.

Az alsó veretsor szív alakú csüngős tagjai közül csupán 3 db feküdt vízszintesen a szegycsonton. A többi csüngős tag talán a test idomait követve lefelé fordulhatott még a temetés időpontjában. Ugyanezt láthatjuk az Eperjeske 4. sír, és Homokmégy-Székes 72. Sír és Harta-Freitfelt 22. sír veretsoránál.⁴²¹

Az általunk feltárt veretsort igazán az teszi különlegessé, hogy a két veretsort a két oldalon 2-2 db kis szíjvég zárja. Hasonló kis szíjvégek más sírokban is előfordulnak, és ugyancsak a kéttagú csüngős veretekhez kapcsolódnak, de az eddig feltárt sírokban 1-1 db-ot sikerült megfigyelni.⁴²² 3 db kis szíjvég került elő a Nagyszalonta-Halom-domb 1. sírban. A szíjvégek itt a jobb könyöknél, és a bal mellen voltak, és nem volt a sírban csüngős veretsor.⁴²³ Az algyői 42. sírban 1-1 kis szíjvég zárta a felső veretsort. A rekonstrukciós rajzon Kürti az ing szegélyére helyezte

---

⁴²⁰ Hasonló megfigyelést tett László Gyula, és felveti annak lehetőségét, hogy a két veretsor két egymáson viselt ruhadarabra lett felvarrva, egyik az ingre, míg a külső csüngős veretsor a kaftánra. LÁSZLÓ 1944, 152; KÖHEGYI-T. KNOTIK M. 1982, 197.

⁴²¹ GALLINA-HAJDRIK 1998, 158–159; GALLINA 2000, 27–31; KUSTÁR-LANGÓ 2003, 31–34; BÁLINT 1991, 57–59.

⁴²² Algyő 1. sírban szórványként, és a 42. sír: KÜRTI 1980, 332–334; KÜRTI 1996, 151, 159. Sárrétudvari-Hízóföld 31. sír, csüngős veretsor nélkül: M. NEPPER 2002, 301–302.

⁴²³ GÁLL 2008, 231–232. tábla. Szerinte a kis szíjvégek a haját díszíthették.

a veretsorokat.⁴²⁴ A kis szíjvégek díszítése párhuzam nélküli. Lehet palmetta, vagy hal motívumként értelmezni. A csüngős veretek gyűjtését és rendszerezését Szőke Béla majd Bálint Csanád végezte el, viseletük a 10. század elejétől a 11. század második harmadáig jellemző. Utóbbi időszakban már a bronzból öntött, ónozott, ezüstözött változat tűnik fel a köznépi temetőkben.⁴²⁵ A veretek között szembetűnő a két kerek veret, mely éppen a két veretsor közepén helyezkedik el. Ugyanígy eltérő 3 db csüngős tag mérete, és díszítése is.⁴²⁶

A veretek hátoldalán 2 db kis fül szolgált a rögzítésre, ezek kialakítása kivétel nélkül ellentétes irányban visszahajlított. Gallina Zsolt a Homokmégy-Székes 72. sírnál felveti, hogy a kis fülek a felerősítés előtt kiálltak a veret hátoldalából, azokat átszúrták a bőrön, vagy szalagon, majd ez után, ellentétes irányban hajlították vissza.⁴²⁷ Tény, hogy ha felvarrták volna a vereteket, a fülecskéket stabilan odaforrasztották volna a hátoldalhoz, hogy semmi esetre sem bújhasson ki a vékony fonal.⁴²⁸

Fegyverek

Az egyetlen íjra utaló csontlemez a temető 3. sírjából került elő. A váz lábai között a combcsont felső harmadánál feküdt az íj markolatcsont. A lemez ovális, egyik széle szinte egyenes, másik homorú, hátoldala írdalt. Töredezett, de jó megtartású. Ívelt oldala peremesen kidolgozott.⁴²⁹
[124. tábla 4]

Nyílcsúcsok és tegez

Két sírban volt vasmerevítő/vaspálcás nyíltartó tegez (3. és 4. sír). A temető egyetlen sírjában (3. sír) volt 6 db nyílcsúcs a vasmerevítő nyíltegez maradványai között (rövid és hosszú vágó élű deltoid alakú, levél, és rombusz alakú nyéltüskés). [125. tábla] A temető vélhetően leggazdagabb temetkezése a 4. kirabolt sír lehetett. Ebben a sírban is vasmerevítő nyíltartó tegez került elő, itt azonban nyílcsúcsok nélkül. [126. tábla]

A tárgy típus időrendje kidolgozatlan, bizonyos, hogy a honfoglalók első generációja használta, és még a 11. század közepéig keltezhető sírokban is feltűnik.⁴³⁰ Mindkét sírban csak részben

---

⁴²⁴ KÜRTI 1996, 159.

⁴²⁵ SZŐKE 1962, 73–75; BÁLINT 1991, 123–132.

⁴²⁶ Ugyanezt figyelte meg Nepper a Sárrétudvari-hízó föld 207. sírjánál: M. NEPPER 2002, 341. és Algyő 42. sírnál: KÜRTI 1980, 332.

⁴²⁷ GALLINA–HAJDRIK 1998, 149, 159; GALLINA 2000, 31; BENDE–LŐRINCZY 1997, 232, 260–261, 274. A Szegvár-Oromdülő 426. sírnál hasonló megoldást javasol a veretek felerősítésre.

⁴²⁸ A kéttagú csüngős veretsorok alapos elemzése külön fejezetben olvasható.

⁴²⁹ RÉVÉSZ 1996, 153.

⁴³⁰ KÜRTI 1996; Kimerítő kutatástörténeti áttekintés, és szakirodalom: RÉVÉSZ 1996, 169–175. és MESTERHÁZY 1994.

lehetett in situ rögzíteni a tegezok elhelyezkedését (3. sírban állatjárat elvitte a tegez alsó részét, a 4. sírt feldúlták). A 3. *sírban* a férfi jobb mellére, és felkarjára fektethették a tegezt, szájával felfelé, és nyílcsúcsokkal a szájnyílás felé. A tegez szájnyílásának téglalap alakú csontlemez borítását in situ fektették. A csontlemez szélétől 1 cm-re szív alakú kis lyuk van, mely enyhén homorú a hajdan beleilleszkedett szegecsfej miatt. A csontlemez felső széléhez kisebb vaspálca korrodálódott, mely csak bontás közben volt megfigyelhető. A csontlemez felszíne igen kopott, nagyfelbontású foton bekarcolt X jelek láthatóak rajta. A lemez hátoldala irdalt. A lemez a sírfenékhez mérten (a tegez tengelyéhez nem tudunk mérni, mert csak a felső harmada volt in situ megfigyelhető) 45 %-os szöveget zárt be, mely újabb bizonyíték a tegez fedelének lejtős kialakítására.⁴³¹ [124. tábla]

A 4. *sírban* a tegez feltételezett nyakrészét sikerült megfigyelni. Sajnos a tegez szájának díszített csontlemezei az összekevert csontok között nyelés közben kerültek elő. A tegez vasmerevítő pálcái és vasalásai szintén a feldúlt csontok között heverték. A tegez szájának vésett díszű csontlemezei a korszak emlékműanyagának kimagasló szépségű darabjai.⁴³² [127. tábla]

Straub kísérletet tett a tegezcsontok időrendjének kidolgozására, 32 leletegyüttes felgyűjtésével. Úgy véli a díszített lemezek korábbi időszakra datálhatóak, a díszítetlen darabok pedig már az Árpád-kor elején váltak népszerűvé.⁴³³ A nyíltegezok rátétlemezeinek keleti párhuzamait, és Kárpát-medencei párhuzamait a közelmúltban egy újabb tanulmány elemezte. A soroksári csontlemezok egyikét pontkör mintával díszített lemezek közé sorolta a szerző, bár a pontkör motívumokat levélminták kötik össze. A lemezeket ez alapján a 10. század végére datálták.⁴³⁴

Az egyik, rövidebb csontlemez, mely a tegez szájnyílásának felső részét díszíthette ívelt, alul egyenesre levágott formájú. Rajta három hangsúlyos pont-kör díszítés látható, melyek közül kettőből rovátkolt levéldísz indul a csúcsok felé. A középső pont dísz két-két ívelt vésett mélyedés fogja közre. Érdekessége a motívumnak, hogy a csontlemez két oldala feltűnően nem szimmetrikus kidolgozottságú. A csontlemez hátoldala irdalt, a vésett díszítésekben vörös festés nyoma látható. A motívumnak egyértelmű párhuzamát eddig nem találtam. [127. tábla 2] A tegez szájrészenek oldalsó síkját egy vékony hosszúkás lemez díszíthette, melyen sajátos

---

⁴³¹ MESTERHÁZY 1994, 321, 323; RÉVÉSZ 1985, 42; RÉVÉSZ 1996, 173; M. NEPPER 2002, 394–395, 344–350. tábla.

⁴³² STRAUB 1999.

⁴³³ STRAUB 1999, 414–415.

⁴³⁴ KVVITNYICKIJ et al 2023, 709–717.

mintát láthatunk. A motívum párhuzamát, és fémen való megjelenítését a tarsolylemezeken, azok szegélydíszítésében, szablyák ezüstlemez alkatrészein, hajfonatkorongokon láthatjuk. A minta a háromszög alakú vésetek pontból indított változata.⁴³⁵ A csontlemez hátoldala irdalt, a vésetekben szintén vörös festék nyoma látható, és igen jó megtartású. [127. tábla 1]

A 3. sírban a szájnnyílás viszonylagos épsége, és az egyéb alkatrészek alapján egy 70 cm hosszú, 11,5 cm nyakátmérőjű tegez lehetett rekonstruálni. A nyakpánt 1,2 cm széles, csak annyi maradt fent belőle, mely a teljes nyakátmérő felére elegendő, azaz a tegez nyaka csak a szájnnyílás alatt lehetett merevítve. A 3. sír tegezfedelének csontlemeze 9,5 cm hosszú, melyhez vaspálca korrodálódott, és oldalához még pár cm hozzáadódik, így a tegez fedele megközelítőleg 11-12 cm széles lehetett. [129. tábla 1]

A 4. sírban a hosszanti csontlemez 10,5 cm hosszú, mely megadja a tegez szájnnyílásának és fedelének feltételezett hosszát. Mivel a lemez sérült így az adat nem pontos. A szájrészre keresztbe ragasztott csontlemez 9,5 cm hosszú, szintén hiányos. A szegecssek hosszából a tegez anyagának vastagsága kiszerezhető (a függesztő fűlnél 1 cm, itt kellett a legnagyobb terhelést tartania, a többi szegecs 3-4 mm hosszú). [129. tábla 2]

Használati eszközök

Kések

A temető három sírjában (5.,6.,8. sírok) voltak kések töredékei. A méretüket tekintve (2 db 5-6 x 1-1,5 cm) kisebb kések közé sorolhatóak. Egyenes hátú, egyélű kések töredékei maradtak meg. A 8. sírban a penge és a nyéltüske találkozására maradt meg. Az 5. sírban maga a penge maradt meg 9,5 cm hosszan, két darabra törve. A síron belül két sírban a baloldalon (bal medence alatt, bal combcsont fején) voltak a kések, míg az eltérő méretű 5. sír késtörredéke a jobb kézfej mellett a combcsont belső oldalán volt. A kések sírok egyike női sír, a több férfi.

Vas ár

A temető 7. sírjában a váz bal könyökének belső oldalán vas ár töredékét találtuk. A sírban fiatal nő váza volt.

Hevedercsat

A temető kirabolt 4. sírjában tártunk fel egy hevedercsatot. Formája téglalap alakú, hosszanti oldalai enyhén homorúak. A csatpecek deltoid alakú. Igen jó megtartású, a váz bal térdének

---

⁴³⁵ MESTERHÁZY 1998.

külső oldalán volt, mely részét a váznak nem bolygatták. A csat kissé ferdén feküdt, pecekkel a medence felé nézett. Mérete 4,5 x 2,7 cm, a lószerszámzat része lehetett.

Összegzés

A soroksári temetőt az egyetlen teljesen feltárt temetőként tartja nyilván a szakirodalom.⁴³⁶ A kutatást kizárólag az M0 autótűt tervezett nyomvonalán lehetett folytatni, és a 8. sír mellett nem volt lehetőség biztonsági 10 méteres sávot megkutatni. A temető tipikusnak mondható, mely a 10. századra datált, *szállási temető*.⁴³⁷ Egy közösség, feltehetően igen rövid ideig használt temetőjeként értelmezhető. Azonban ez korántsem egyértelmű. A temető 4. lovas sírját kirabolták, természetesen nem tudhatjuk mit vittek el a rablók, mert a sírban szinte semmi nem maradt. Ugyanakkor felmerül a gondolat, hogy a rablók miért nem dúlták fel a többi sírt, különösképpen a 7. női vázat? Utóbbi temetkezésben jelentős mennyiségű ezüst ékszer, ruhadísz volt, mely bizonyára a rablás célja is lehetett, azaz aranyat és ezüstöt kereshettek a fosztogatók. A válasz erre talán az lehet, hogy a 7. sír az 4. sír rablásakor még nem volt a földben. A 7. sírt külön sírsorba temették, holott a 7 sírből álló sírsor mindkét széle még folytatható lett volna. A 7. sírt utólag, a többi sírt nem érintve ásták meg, talán egy olyan közösség tagjai, akik a másik 7 sír halottjával nem álltak kapcsolatban, és időben is elkülönültek tőlük. Talán a 7. sírt inkább a 11. században ásták meg, míg a többi temetkezés a 10. századra datálható. Mindez természetesen csak feltételezés, valójában nem egyértelmű a sírok sorrendje, és a rablók tevékenységének ideje. A temető időrendje az ezredfordulót valószínűleg érintette, egészen biztosan semmit nem lehet kijelenteni. A sírok között akár 100 év, 3–4 generációs eltérés is lehetséges. A 4. kifosztott sír eredeti mellékleteiről fogalmunk sincs (nyilván nem véletlenül rabolták ki), a 3. és 4. sír tegeze keltezhetetlen, a vaskésekkel nem lehet datálni pontosabban, a kéttagú csüngős veretsor datálása szintén nem megoldott.

A mellékletek alig adnak támpontot a datálásra, a karperecek, és karikák a 10. század végére és a 11. század első harmadára kelteznek. A többi sír keltezhetetlen, azaz 10. század egésze, és a 11. század első harmadára lehet őket datálni.

2.19. Üllő Ilona út (Pest vármegye) [140–163. tábla]

Üllő község szélső házsorától mintegy 800 méterre keletre, illetve a 4-es számú főúttól 500 méternyire délre, az Ilona út déli oldalán található lelőhelyre az üllői cipész és sírásó, Kiss

---

⁴³⁶ RÉVÉSZ 2020, 347.

⁴³⁷ KOVÁCS 2015, 989–1037; RÉVÉSZ 2020, 62–63.

Károly hívta fel a kutatás figyelmét.⁴³⁸ A szántással bolygatott Ilona úti temető helyén homokbányászás során kerültek elő az első sírok 1939 folyamán. Az első két sírt Kiss Károly mentette meg, majd László Gyula és Nemeskéri János vezetésével, Kiss Károly segítsége mellett került sor a következő nyolc (?) sír feltárására. 1940-ben újabb 11 sírral gyarapodott a MNM gyűjtemény Üllő, Ilona útról Kiss Károly munkájának köszönhetően.⁴³⁹

A temető ismert a régészeti szakirodalomban, bár teljességre irányuló közlése eddig nem történt meg. A Nemeskéri–Gáspárdy szerzőpáros első sorban az antropológiai leletekre fókuszált Míg Tari Edit régész és Fehér László üllői helytörténész a leletek vázlatos bemutatásával a nagyközönség számára írt ismeretterjesztő írást a Vecsés, illetve Üllő várostörténeti monográfiák hasábjain, addig Tettamanti Sarolta és Révész László munkái alapvetően régészeti topográfiai megközelítésűek.⁴⁴⁰

A temető közlésére eddig nem kerülhetett sor, a töredékes dokumentációk miatt, és bár nagy erőket mozgósítottam⁴⁴¹ újabb adatok előkerülése érdekében, de újabb információkra sem az Üllői Helytörténeti Gyűjteményben,⁴⁴² sem pedig a Nemeskéri-hagyatékban⁴⁴³ nem bukkantunk.

Sírleírások (Isd. 1. sz. melléklet)

A temető embercsont anyaga a Magyar Természettudományi Múzeum (MTM), míg a régészeti leletanyag a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) gyűjteményében található. Miután a lelőhelyről eddig a legteljesebb képet Nemeskéri–Gáspárdy 1954 munkájából kaptuk, a sírok számozását az MTM sorrendjét megtartva teszem közzé azokat az adatokat, melyek a rendelkezésünkre álló dokumentációkban, nyilvántartásban nem szerepelnek, elfogadtam. A sírok leletanyagát az MNM leltárkönyvének sorszámozása alapján írtam le.

---

⁴³⁸ Kiss Károly hozzáállásának köszönhetően vált ismertté az Üllő, Disznójárás elnevezésű avar kori temető a harmincas évek elején (HORVÁTH 1935, 9). A civilben cipész és sírásó, fáradhatatlanul járta Üllő és a szomszédos települések határát. Régészethez való vonzódásáról számtalan újságcikk született. Kiss Károlyt kitartó, áldozatos munkájáért a Nemzeti Múzeum főkapusává akarták felvenni, de ő szerény ember, megmaradt sírásónak. Az elismerést a tudományos világ részéről megkapta https://library.hungaricana.hu/en/view/PestMegyeiHirlap_1967_03/?pg=17&layout=s (letöltés dátuma: 2024.07.30).

⁴³⁹ Köszönettel tartozom Jászberényi Mónikának, aki a vármegyei régészeti adatokhoz való hozzáférést biztosította.

⁴⁴⁰ NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954; TARI 1986, 38–39; FEHÉR 2014, 33–34; TETTAMANTI 2001, 20; RÉVÉSZ 2020, 348, 671. LH.

⁴⁴¹ Köszönöm Rózsa Zoltán segítségét az adatok felkutatásában.

⁴⁴² Köszönettel tartozom az Üllői Helytörténeti Gyűjtemény egykori munkatársának Fehérné Fazekas Anett Ritának, aki további adatok felkutatására vállalkozott.

⁴⁴³ Köszönettel tartozom a Magyar Természettudományi Múzeum munkatársainak, hogy lehetővé tették és segítették kutatómunkánkat!

A sírok számozása: 7. táblázat (Isd. 2. sz. melléklet)

Sírleírások (Isd. 1. sz. melléklet)

A sírmezőről nem készült temetőterkép, a sírokat a helyi sírásó ásta ki, és a sírok egy részéről csak vázlapok állnak rendelkezésre az elemzéshez.⁴⁴⁴ Az 1939-ben feltárt sírok dokumentációja az 1., 2., 4., 6. sírok vázlapját tartalmazza, ásató papíron Nemeskéri István és László Gyula volt. Gyanítható, hogy a két szakember nem volt jelen az ásatáson, az információkat a helyi sírásó szolgáltatta számukra.

A következő dokumentációs egység évszám és ásató régész nélküli öt vázlapot fog össze. A sírok sorban, az eredeti számozást átírva: 14. sírból 9. sír, 15. sírből 10. sír, 16. sírből 11. sír, a 7. sírből 12. sír, a 18. sírből 13. sír, és a 19. sírből 14. sírra változtatták áthúzással. A számozás átírása egyezik a MNM leltárkönyveinek adataival, így ezt tekinthetjük véglegesnek. A leltárkönyv a vázlapok mellett további adatokkal szolgál. A 7–9. sírokat az 1939.23. tételnél leírja a leltározó, és a tárgyakról rajzok is készültek

A MNM Régészeti tárában a sírok mellékletei tanulmányozhatók. A leletanyag jellege, és összetétele alapján feltételezhető, hogy nem minden tárgy került be a múzeum gyűjteményébe. A feltárás körülményei nem voltak ideálisak, a helyi sírásó lelkiismeretétől függött, hogy a leletek mindegyikét beszolgáltassa, illetve az alaposságától, hogy a sírokban előforduló apró ékszerek, és mellékletek mindegyikét észre tudja venni. Természetesen ezt elvárni nem lehet egy laikustól, így minden bizonnyal vékonyabb ékszerek, karikák, illetve vastöredékek, vagy bármi egyéb apró kis tárgy elkerülhette figyelmét. A sírok leletanyag és természetesen maga a temető sem tekinthető teljesen feltártnak (ez sajnos általános a honfoglaláskor kutatásában, így nem számít kirívónak). Mégis a rendelkezésre álló hiányos adatokkal megkíséreltem a temető feldolgozását, és közlését.

Temetkezési szokások

A sírgödrök

formája, mélysége és szélessége a vázlapokon szerepel. A mélység 35–100 cm között változó, jellemzőbb a 40–50 cm-es adat. A sírok szélessége 35–90 cm között változó, jellemzőbb a 45–65 cm. Két temetkezésnél szokatlanul széles sírgödröt jegyeztek fel, ezek 80 cm és 90 cm, a 9.

---

⁴⁴⁴ MNM adattár Ltsz.: 11085., sorszám: IV. 35/1977. Ltsz.: 4537., sorszám: 1.Ü.I. A dokumentáció 1977-ben érkezett a MNM adattárába.

és 14. sírok vázlapjain szerepelnek. Hosszúság adat többnyire nem szerepel a vázlapokon, kivétel a 7–9., és 14. sír 170–190 cm hosszú sírgödre, és a 10. gyermeksír 100 cm-es adata. A sírgödrök formájáról nincs adat a vázlapokon.

Korabeli rablás

A 14. sír vázlapján korabeli rablás nyomát írta le a sírt kiásó: *“A csontváz teljesen össze kuszálva, a kirablás az régebbi keletű, mert a talaj kemény volt.”*

Vázak méret, és tájolás adatairól csupán két temetkezésnél tesznek említést, mely a 4. sír 175 cm hosszú vázadata, és a 6. sírban annak Ny–K-i tájolása.

Alkarok helyzete

A vázlapokon az 1., 2., 4., 6. sírok minden váznak a bal alkarja enyhén behajlított, amit nem tekinthetünk hiteles megfigyelésnek. A 9., 12. sírban a kézfej csontjai a medence felett egymáson fekszenek, összekulcsolva, a 13. sírban a karok a test mellett nyújtva, a 14. Sír korabeli rablással bolygatott, a vázlapon az alkarok nincsenek berajzolva. A dokumentációt annyiban vehetjük figyelembe az alkarok helyzetét vizsgálva, hogy feltételezhetjük voltak eltérő alkartartások, melyek közül néhányat talán hitelesen berajzolt a sírt feltáró személy.

A vázakat szántással/homokbányászattal megbolygatták, erre a 6. sír vázlapján egy megjegyzés utal (a medencéig berajzolva: elszántva), majd homokbányászat közben került napvilágra a többi temetkezés, a sírok vázlapján *bolygatatlan* megjegyzést olvashatunk.

A vázlapok közül a 4., és 14. sír a többi temetkezéshez viszonyítva több információt tartalmaz a mellékletek elhelyezkedéséről és a váz adatairól.

Lovassír

A 14. sír vázlapján szerepel egy megjegyzés: *“12/ a csontváz lábainál lófej, és a lábakkal”*. Ez az egyetlen adatunk arra, hogy a temetőben lovassír került napvilágra, a többi sírnál nem tettek említést lócsontokról.

Mellékletek

Ékszerek

A temető négy sírjából maradt fent adat ékszerek előkerüléséről (7–9., 14., 16. sír). A 7. sírban egy bronzlemez karperec volt, melynek egyik vége visszapödrött (1940.12. tétel). A sírban még egy gyöngyöt említ a leltárkönyv, azonban a múzeumba a bejegyzés szerint ez a tárgy már nem került be. Az 1939.23. tételnél a 7. sírt melléklet nélküli temetkezésként írja le a leltárkönyv. A 8. sírról nem maradt vázlap, leírását a leltárkönyvben található meg. Eszerint a jobb alkaron karperec, az állkapocs alatt fülbevaló nyoma volt. A 9. sírban 2 db fülbevalót, és mind a két

kézfejen 1-1 gyűrűt, és egy állatfejes karperecet említ a leíró. A tárgyakról rajzokat is készített. A 14. sírban egy arany fülbevaló volt, amit az 1940.12. tétel leltározásakor le is rajzoltak.⁴⁴⁵ A rajz egy ovális nyitott karika mellett egy apró kis karika töredéke látható, mely hozzá van forrasztva a nagyobb karikához, emellett 2 db aranylemez is a gyűjtemény részét képezik.⁴⁴⁶ Végül a 16. sírből 2 db karika fülbevalót jegyeztek fel, ezek a tárgyak is le vannak rajzolva a leltárkönyvben.

Karikák

A leltárkönyv adatai alapján a 8–9., és a 16. sírokban volt nyitott karika. A leírások alapján csupán egy esetben derül ki, hogy az ékszer az állkapocs alatt volt (8. sír). A karikák közül a 16. sír bronz ékszere már elveszett, a 9. sírban a karikák egyike nagyméretű nyitott, míg párja ovális karika, mindkettő anyaga bronz.

A 14. sír arany karikája átm.: 1,6x1,3 cm, s.: 1,78 g, hv.: 0,1 cm, az aranyhuzal végei lekerekítettek, a karika kissé deformálódott. A kisebb karika jelenleg külön álló kis töredék, melynek átm.: 0,4 cm, s.: 0,1 g, hv.: 0,05 cm.

Az aranyból készült egyszerű nyitott karikák nem túl gyakran fordulnak elő a honfoglaláskori temetkezésekben. Többnyire bronzból, és ezüstből készült változatuk ismert. Az üllői karikákra párhuzamként a karosi II. temető 6, 52. és a III. temető 11. sírjából ismertek arany karikák.⁴⁴⁷ A temetkezések közül kettőben a közösség legrangosabb személyek nyugodhattak, erre a veretes tarsoly és a palmettamintával díszített markolatú szablya is bizonyosság. Kolozsvár Szántó u. 25. sírban szintén arany karika és veretes tarsoly került napvilágra, a sírt a 960–990 körülre keltezik.⁴⁴⁸

Gyűrűk

A 9. sírből ismerünk gyűrűket, típusaikat tekintve mindkettő bronzból készült pántgyűrű, egyiknek végei egyenesre, míg másik gyűrűnek ferdén levágva végei. A gyűrűk keltezése bizonytalan, a 10. század végétől a 11. század végéig jelen vannak a viseletben.⁴⁴⁹

---

⁴⁴⁵ A leltárkönyvben lerajzolt nyitott karika kis karikával mára két tárgyként azonos leltáriszámon szerepel a gyűjteményben.

⁴⁴⁶ A 14. sírből 3 db (2 db 3 darabra törve) arany tárgyat őriznek a MNM-ban: 12/1940.1-3.

⁴⁴⁷ RÉVÉSZ 1996, 79, 11. tábla 1, 78. tábla 1, 120. tábla 1.

⁴⁴⁸ GÁLL 2013, 264–265; GÁLL ET AL 2023. Az arany karikák elemzése külön fejezetben.

⁴⁴⁹ SZIGETI 2023, 371.

Karperec

A temető 8. sírjából került napvilágra karperec, típusa szerint az állatfejes, öntött, zárt karperecek változatainak egyik darabját képviseli. Az ékszer karikája sima felületű, átmetszete kerek, az egymásba öntött állatfejeknek belső mintázata maradt épen, itt az ékszer bordázott felületű. Az ékszert rontott példánynak tekinthetjük, erre a hiányzó rész alaposabb vizsgálatával jutottam. Nem kitörött egy darabka az ékszerből, hanem így készült, azaz elrontották az öntését.

[158. tábla 6]

Az ékszertípus klasszifikációját Szőke Béla, majd Kovács László publikálta. Szőke úgy vélte a nyitott példányok már a honfoglaló magyarsággal megjelentek a Kárpát-medencében, majd zárt változatuk a 10. század végén jellemzőbbek, divatjuk azonban a 11. században lehetett elterjedtebb. Kovács László pénzekkel való együttes feltűnésük gyűjtése alapján viseletüket a 11. század első felére gyakoribb jelenségnek vélte.⁴⁵⁰ Az üllői ékszer Kovács tipológiai rendszerébe nem illeszkedik, talán a 2b. típus sima kerek átmetszetű karikája leginkább feleltethető meg az üllői darabbal, mely példányok jelenlétét a 10. század utolsó harmadától a teljes 11. századra keltezte a régész.⁴⁵¹ Az ékszertípust Szabó János Győző is elemezte, aki úgy vélte az ékszer karikájának vastagodása keltező értékkel bír, így a vékonyabb darabok a 10. századra, míg a vastosabb példányok a 11. századra datálhatók.⁴⁵²

A 7. sír egyik végén *visszapödrött végű* lemezkarperece nem szokványos ékszer a 10–11. századi temetőkben, nem találtam rá párhuzamot. [158. tábla 1]

Viseleti elemek

A 17. sírban kerek ezüstlemez volt, a 14. sírban 2 db fülesgomb, ugyanebben a sírban a leírás szerint: “az állkapocs és a bordák között, és benne 2 db aranylemez töredéke volt.

Fülesgomb

A fülesgombok viseletét Szőke Béla kizárólag a női ing zárásához kötötte. Férfiak esetében csak a gazdag temetkezésekben vélte felbukkanni azokat.⁴⁵³ A karosi temetőkben Révész László eltérést figyelt meg a fülesgombok viseletében a női és a férfi sírok viszonylatában.⁴⁵⁴ Ugyanakkor nem látott különbséget a viselő társadalmi és anyagi helyzetének tekintetében, mivel nézete szerint a szegényesebb és a gazdagabb sírokban egyaránt előfordulnak a

---

⁴⁵⁰ SZŐKE 1962, 69–71, 96. KOVÁCS 1994, 132–133. KOVÁCS 2019, 415–417.

⁴⁵¹ KOVÁCS 1994, 134, Abb. 30. 2b.

⁴⁵² SZABÓ 1980, 67.

⁴⁵³ SZŐKE 1962, 79–80.

⁴⁵⁴ RÉVÉSZ 1996, 97.

fülesgombok.⁴⁵⁵ Mesterházy Károly a gombok helyzete alapján elől középen, vagy a nyak bal oldalán záródó inget rekonstruált.⁴⁵⁶ A nyíri Mezőség területén magas volt a fülesgombok aránya, legtöbbször a női viselet részét képezték. A gyermekeknél általában egy gomb került az áll alá, mely a test ezen pontján záródó ruházatot sejtet. Nők és férfiak esetében a gombok már sorozatban, egy vonalat alkotva fordultak elő a test két oldalán.⁴⁵⁷ A fülesgombok a 11. századra lassan kikoptak a viseletből.⁴⁵⁸

Aranylemezkék

A 14. sírban két téglalap alakú, díszítetlen aranylemez volt. Rendeltetése ismeretlen, nincsenek rajtuk lyukak, így bizonyára nem veretként viselték azokat. [159. tábla 1–2]

Fegyverek

A temető öt sírjában voltak fegyverek, egy balta (1. sír), egy kés (4. sír), íjak (íjcsontok, 4., 14. sír), nyíltartó tegezek (4., 5., 6., 14. sír), és annak tartalmai, azaz nyílvesszők maradványaként nyílcsúcsok (4., 6., 14. sír). A fegyveres sírok mindegyik férfiak temetkezései voltak.

8. táblázat. Fegyverek az Üllő Ilona úti temetőben (lsd. 2. sz. melléklet)

Nyíltartó tegezek

A 4., 5. sírokban a tegezek vasmerevítő pálcái, és a nyílcsúcsok a váz jobb mellén voltak, a tegez nyílásával a koponya irányában. A 14. sírban a jobb combcsont mellett, a tegez szájával a lábfejcsonatok irányában. A 6. sírt a szántás medencétől a koponyáig megbolygatta, a tegez helyzetéről nincs adatunk. [163. tábla]

A nyíltartó tegezek kutatástörténeti áttekintését, és azok szerkezeti elemzését Révész László tanulmányaiban összegezte.⁴⁵⁹ Az üllői vasmerevítő pálcák a korszakban általánosan elterjedt, és használt nyíltartó tegezek alkatrészei voltak. A vaspálcák a tegezek szerkezetét, a szájníllásának csontborítású fedelét merevítették. A 4. sírből előkerült, tegez száját záró csontlemez rendkívül töredékes, semmilyen díszítést sem találni rajta, bár nem kizárt, hogy eredetileg díszített volt. A téglalap alakú díszítetlen csontlemezek önmagukban

---

⁴⁵⁵ RÉVÉSZ 1996, 98; KÜRTI 1996, 161, 4. kép.

⁴⁵⁶ MESTREHÁZY 2000, 211.

⁴⁵⁷ TÓTH 2014, 206.

⁴⁵⁸ ANDRÁSI 2015, 157, 161.

⁴⁵⁹ RÉVÉSZ 1985, 35–53; RÉVÉSZ 1996, 169–175.

keltezhetetlenek.⁴⁶⁰ A csontlemez hátoldala írdalt, ami feltételezi, hogy bőrre lehetett ragasztva. A csontlemezhez vaspálcát szegecseltek, ami általános megoldás volt a tegez ezen részének kialakításához.⁴⁶¹

Nyílcsúcsok

A nyíltartó tegezekben legfeljebb 7 db nyílcsúcsok helyeztek a temetés során, a karosi temetőben 1–13 db nyílcsúcs volt jellemző.⁴⁶² Üllőn 2–5 db nyílcsúcs került az elhunytak mellé, ami a temető feltárásának körülményeit tekintve nem feltétlenül könyvelhető el hiteles adatként. A nyílcsúcsok a 4. sírban rövid és hosszú vágóélű deltoid alakúak, a 6. sírban rövid vágóélű deltoid, és rombusz alakúak, az 5. sírban bizonytalan, mert a nyílcsúcsok erősen korrodáltak.

Íjak

Íjra utaló szerkezeti elem, azaz íjcsontok két temetkezésben voltak (4., 14. sír). Az íjcsontok helyzetéről nincs adatunk, a csontok az íj markolatát és szarvát borító elemei.⁴⁶³ A két sír melyben íjcsontok kerültek elő olyan harcosok temetkezései voltak, ahol nyíltartó tegez is napvilágra került. A csontlemezeket a feltáráskor nem vették észre, a vázlapokon nem jelölték helyzetüket, ugyanakkor a leltárkönyvben már leírásra kerültek, és a 14. sír egyik csontlemezéről rajz is készült.

A 14. sírban két lemez ismert, mindkettő a markolatot boríthatta. A 4. sírban 6 db íjcsont került a múzeumba. A csontok közül 2 db a markolatborítás, 2 db hosszabb, és 2db töredékes csontlemez az íj szarvainak alkatrésze lehetett.

Balta

A balták, a közelharc fegyvereinek tipológiáját Kovács László tanulmányaiból ismerjük. Az üllői fegyverhez hasonló, úgynevezett egyszerű nyéltámasz nélküli baltákat elemzésében a 7–8. típusba sorolta.⁴⁶⁴ [140. tábla 1]

A balták kutatásának történetét Petkes Zsolt foglalta össze 2011-ben, aki ekkor a közelharc e fegyvertípusainak 113 ismert példányát említette tanulmányában.⁴⁶⁵ A nyéltámasz nélküli balták a 10. században jellemzőbbek, de előfordulnak a 11. században is. Mind rangos, mind

---

⁴⁶⁰ STRAUB 1999, 412.

⁴⁶¹ DEMO 2009, 433, Fig. 21; BENCZE–SZIGETI 2010, 7. kép.

⁴⁶² RÉVÉSZ 1996, 168.

⁴⁶³ Cs. SEBESTYÉN 1932, 167–226. SZÖLLÖSY 1992, 349–374. RÉVÉSZ 1996, 153.

⁴⁶⁴ KOVÁCS 2003, 325.

⁴⁶⁵ PETKES 2011, 203–205.

szegényesebb temetőkből felbukkannak. Kis méretük okán inkább a lovas íjászok kényszerű közelharc fegyvere lehetett.⁴⁶⁶

Lószerszámzat

A 14. sírról tudjuk, hogy lovas temetkezés volt, a ló csontjainak helyzete a vázlapon jelzett. Eszerint a csontváz lábainál a ló koponyája és lábsontjai voltak. A sírban a váz bal vállán 2 db kengyel volt, a bal medencéjén pedig vaskarika. A váz alsó lábszárcsontjain ezüstlemezek töredékei voltak, melyek a hajdani nyeregkápa díszítő veretei voltak.

Kantárdísz

A honfoglalás kori nyergekről, kantárokról a sírokban talált veretek, csatok és csont, illetve fém díszítőlemezek tanúskodnak.⁴⁶⁷ Az ezüstveretes nyerges a teljes 10. századi magyar szállásterületen kis számban ugyan, de előfordultak. Jellemzően női sírokhoz köthetők, és gyakran rozettás lószerszámveretekkel együtt alkották a lószerszámzatot, de előfordulnak rangos férfiak temetkezésében is. Jól ismertek az ezüstveretes nyerges a Dél-Ural nyugati oldalán feltárt 9–10. századi sírokból. A díszítésmód hiányzik a szaltovói kultúra területéről, és az ázsiai szeptéppéről.⁴⁶⁸ A honfoglalás kori sírokban a kantár gyakran ezüstlemezekkel volt díszítve, ilyenkor a lemezek a lócsontok a kengyelek és a zabla környékéről kerülnek elő.⁴⁶⁹ A 14. sírban a nyeregkápát díszítő ezüstlemezek (nyeregveretek), vagy kantárdíszek az alsó lábszárakon voltak, feltételezhető tehát, hogy a nyeret, és vagy a kantárat az elhunyt lábszárára helyezték. A négyzetes öntött veret szegecsekkel a nyeret díszíthette, lyukvédőként párhuzamát a Karos III. temető 6. sírjában találjuk meg.⁴⁷⁰ Az S alakú veretek szintén a nyereghez tartozó lyukvédő veretek voltak, bronzból és ezüsből készült párhuzama többek között szintén a Karos III. temető 11. és 13. sírjából ismertek.⁴⁷¹ Az ezüstlemezek kantárdíszek melyek az alsó lábszárcsontokon voltak, a lócsontok a váz lábainál voltak. A sírt feldúlták, kirabolták, a feltárást pedig nem régész végezte, így a mellékletek elhelyezkedéséről feljegyzett ismereteinket fenntartással kell kezelnünk. [159. tábla 7]

---

⁴⁶⁶ PETKES 2011, 205.

⁴⁶⁷ RÉVÉSZ 1996, 46–54.

⁴⁶⁸ RÉVÉSZ 1996, 53–54. További kutatástörténeti adattal.

⁴⁶⁹ RÉVÉSZ 1996, 77, 249. l., 96. tábla, 2–16; RÉVÉSZ 1999, 271, 4. kép 3–5.

⁴⁷⁰ RÉVÉSZ 1996, 46, 116. tábla 19–20.

⁴⁷¹ RÉVÉSZ 1996, 46, 128. tábla 13, 131. tábla 9. Az S alakú veretek elhelyezkedésének rekonstrukciója: RÉVÉSZ 1996, 88. tábla.

9. táblázat. Használati tárgyak az Üllő Ilona úti temetőben (Isd. 2. sz. melléklet).

Csiholó, kova, kés

A temető 3 sírjában volt csiholó, többnyire hozzákorródalódott kovával. Egy temetkezésben volt kés, alsó nyélállású, egyenes hátú.

Vödör

Üllő 6. gyermek sírban [151., 157 tábla] vödört, tegezt nyílcsúcsokkal, tűzkészégeket, és egy mára elveszett bizánci arany solidust is adtak temetéskor.⁴⁷²

Vas kampó [150 tábla 1]

Az 5. sírban a jobb kar mellett egy vas kampó került elő. Az unikális tárgy funkcióját kutatjuk, külön tanulmányban ismertetjük majd eredményeinket.⁴⁷³

Értékelés

Az Üllő, Ilona úti temetőnek sajnálatosan csak egy része ismert, bizonyára több temetkezés elpusztult a homokbányászat miatt. A temetőt egy kisebb közösség használhatta, feladatuk valamilyen harcászati tevékenység lehetett, erre az íjászok nagy aránya utal. A közösség vezetőjét (14619. sír), és kiemelkedően rangos tagját a karosi vezéri sírokkal hozza kapcsolatba a sír megmaradt leletanyag. A kirabolt sírban szablyát említ László Gyula, de az aranylemezek, és arany karika is hajdani gazdagságát mutatja. A közösség feltehetően a szolnoki, és pesti rév közötti út védelmét kaphatta feladatként, néhány datáló értékkel bíró melléklet alapján a 10. század utolsó harmadában. A Taksony féle államszervezéssel állhat kapcsolatban a sírmező harcosainak tevékenysége, akik embertani vizsgálatok alapján a soroksári közösséggel állhattak kapcsolatban, illetve hasonló felszereltséggel helyezték örök nyugalomra az Üllői út mellett Vecsés határában eltemetett harcost is. A két sírmező egymástól csupán 10 km távolságra helyezkedik el, ugyanennyi a távolság a soroksári és vecsési temető között.

A sírokban nem volt a 14. síron kívül kiemelkedően gazdag temetkezés, viszont a temető földrajzi helyzete, és a harcosok magas aránya alapján illeszkedik az utak és átkelők védelmére, irányítására, felügyelésére utaló szerepére.

A temető töredéket a 10. század utolsó harmadától a 11. század első harmadára datálhatjuk.

---

⁴⁷² NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954, 490; KOVÁCS 2011, 162. A vödör az elemző fejezetben, alább tárgyalva.

⁴⁷³ Köszönöm Langó Péter segítségét, a készülő tanulmány: Rózsa-Langó-Türk 2026.

2.20. Üllő, Kund gyűjtemény [164. tábla]

Az Üllőről származó, az egykori Kund-gyűjteményből a Magyar Nemzeti Múzeum népvándorlás kori gyűjteményébe került kora Árpád-kori leletanyag az Ilona úti temetővel való összetartozása nem bizonyítható, a tárgyak keltezése inkább egy másik üllői temető pusztulását jelzik.⁴⁷⁴ A leltárkönyv adatai alapján a 4., és 6. sírban voltak honfoglalás, és kora Árpád-korra keltezhető mellékletek. A 4. sír mellékleteit őrzik a gyűjteményben, annak is csak néhány darabját, a 6. sír anyaga teljesen elveszett. A honfoglalás kori sírok között szarmata temetkezések is voltak. Az adatokat a leltárkönyvből nyertem.⁴⁷⁵ A Kund-gyűjteményben található leleteket Tari Edit és Tettamanti Sarolta is külön tárgyalta az Ilona úti leletektől.⁴⁷⁶ Nem lehet bizonyítani a tárgyak az Ilona úti temetőhöz való tartozását, illetve azok kronológiája is jelentősen eltér az elemezett temető anyagától, a 11. század közepétől kelteznek, mely egy másik temető hajdani pusztulását jelzi. A gyűrű fonást/sodrás utánzó bronz karikagyűrű, mely a 11. század közepére nagy biztonsággal keltezhető.⁴⁷⁷ A nagyméretű ezüst S-végű karikák I (Szent) László uralkodásának időszakában tűnik fel, és a 12. században a viselet része maradt.⁴⁷⁸ A leletegyüttest a 11. század 2. felére, inkább az utolsó harmadára lehet keltezni.

Mellékletek: lsd. 1. sz. melléklet.

Összefoglalás

A Kund gyűjtemény anyaga, a néhány sírból származó karikaékszer a temető ezen sírjait a 11. század 2. felére keltezik.

---

⁴⁷⁴ Köszönöm Hajnal Zsuzsa (MNM KK) segítségét! PALLOS–KEMENCZEI 2002, 38–39.

⁴⁷⁵ Ltsz.: MNM 1951.1–29.

⁴⁷⁶ TARI, 1986, 39; TETTAMANTI 2001, 20.

⁴⁷⁷ SZIGETI 2023, 383–385.

⁴⁷⁸ PARÁDI 1975.

3. Dél-Budapest honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyagának értékelése

A vizsgált 20 temetőből csupán egyetlen temetőnél tisztázott a sírmező határa, és tekinthető teljesen feltártnak (Bp. 23. ker. Soroksár M0 9.lh.), a többi sírmezőt (vagy magányos sírt?) homokbányászat és egyéb földmunkák során, feldúlt állapotban, utólag rekonstruálva dokumentálták. A sírok előkerülésekor a legkritikább esetben volt jelen szakember, a leleteket, és csontokat többnyire a találók szedegették össze, és szolgáltatták be a múzeumokba. A leletanyag értékelését ennek tudatában kell elvégezni, a temetők keltezése így bizonytalan, egy-egy sír datálását lehet meghatározni, vagy a megmaradt sírcsoportokat, temetőrészleteket lehet értelmezni.

A legnagyobb sírszámú temető a Budapest 21. ker. Csepel, Szabadkikötő (143 sír), Üllő Ilona út (30+ sír), Csepel-Király-major lelőhelyen sikerült megfigyelni (19 sír), ezt követi két 23. kerületi temető a MOL 11. lh. és M0 9-es lelőhely temetőjének 9 és 8 sírjával. A sírszámok nem tükrözik a temetők pusztulásának mértékét, azaz a nagyobb sírszám nem azt jelenti, hogy ezek a temetők jobban elkerülték a pusztulást, sőt ezeknél a sírmezőknél volt a legnagyobb veszteség. A temetők sírszám adatai a hajdani sírmezők méretére utalnak, így a 143 sír egy nagy méretű (becsléseim szerint közel 300 síros) temetőt sejtetnek, a kisebb sírszám pedig 10–20 síros temetőket jelezhetnek. A 10–11. századi temetők esetében nem jellemző a kisebb sírszám több évszázados használat mellett, azaz a nagyobb temetőket használhatták száz, másfél száz évig, a kisebb temetők esetében 2–3 generáció időtartam feltételezett. A 11. század végéig nagyobb sírszámú temető a vizsgált mikrorégió belül a Csepel-sziget északi részén volt, a délpesti síkságon a templom körüli temetők megjelenéséig nem voltak nagyobb sírmezők. A csepeli temetők a révhely(ek) fontosságára hívják fel a figyelmet, melyek fontosságát I. (Szent) István (1000–1038) által alapított udvarház jelzi, ennek fenntartására pedig lakosokat telepíthetett a szigetre.

3.1. Temetkezési szokások

A temetőkről általában

Négy lelőhelyen nagy bizonyossággal állították a találók, hogy egyetlen magányos sírt figyeltek meg (Bp. 20. ker. Szt. László u. 121., Bp. 23. ker. Soroksár Marx Károly út, Bp. 23. ker. Soroksár Vörös Október MGTSZ, és Bp. 18. ker. Pestszentlőrinc-Gyártelep). A magányos sírokban két esetben biztosan férfi vázát találták (Bp. 23. ker. Soroksár Marx Károly út., Bp. 18. ker. Pestszentlőrinc-Gyártelep) két lelőhelyen ez is bizonytalan. A vázakat homokdombon,

viszonylag sekély gödörbe fektették. Egyetlen lelőhelyen a talaj agyagos, kavicsos volt (Bp. 18. ker. Pestszentlőrinc-Gyártelep). Általában háton fekvő, nyújtott helyzetben, három sírnál enyhén zsugorított fekvést figyeltek meg (Bp. 23. ker. MOL 11. lh., Bp. 23. ker. M0 9-es lelőhely, Bp. 20. ker. Pesterzsébet Attila u.). A 20 temetőből hétben biztosan volt lovas temetkezés, a magányos sírokban pedig minden esetben volt ló vázcsontja, és/vagy lószerszámok darabjai (lovas sír, lószerszámzat, nem ismert a Csepel-sziget északi részéről a 10. században). Több sírban keltezőt segítő érmét találtak (obulusként, vagy ruhadíszként, ékszerként: Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő Árpád-kori denárok, Bp. 18. ker. Pestszentlőrinc-Gloriette lelőhelyen egy II. Lothar (945–950), Bp. 20. ker. Pesterzsébet Attila utca II. András (1205–1235)). A vázak koponyáján jelképes (Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő, Csepel Királymajor, Bp. 23. ker. M0 9. lh.), vagy teljes trepanáció nyoma látható (Bp. 20. ker. Pesterzsébet Szt. László u. 121., Bp. 23. ker. Soroksár Marx Károly út, Bp. 18. ker. Pestszentlőrinc-Gloriette⁴⁷⁹). A temetők a Csepel-sziget északi részén az átkelőhelyek közelében helyezkednek el, minden esetben magaslatokon, homokdombokon, Soroksár környékén szintén homokdombokon, egymástól 1,5–2 km távolságban, illetve északabbra a 4-es számú főút mellett, kisebb kiemelkedéseken vannak a kisebb sírszámú temetők. [8. tábla]

10. táblázat. A temetők sírszám adatai, és néhány temetkezési szokás (ld. 2. sz. melléklet).

Sírok tájolása

Sajnos a feldúlt temetők esetében alig tudunk valamit a sírok tájolásáról, ha megemlítik az többnyire Ny–K-i volt. A Csepel, Szabadkikötőben az 1. temetőben a vázak közül 72 % Ny–K-i tájolással feküdt, 21 %-a ÉNy–DK-i, míg 1-1 esetben ÉÉNy–DDK, illetve É–D-i tájolást tapasztaltunk. A 2. temetőben 90 sírnál pontosan megfigyelhető volt a tájolás. A sírok 48 %-nál ÉNy–DK-i, 24 % ÉÉNy–DDK-i, 21 % Ny–K-i, és néhány esetben ÉD-i, DNy–ÉK-i, illetve D–É-i tájolás volt mérhető. A 2. temetőben a tájolás sírsoronként változott, azaz egy-egy sírsorban azonos tájolást tapasztaltunk.

Budapest 23. kerület M0 9. lelőhelyen a vázak egy kivételével háton fekvő, nyújtott lábbal ÉNy–DK-i tájolással feküdtek. Üllő Ilona úti temetőben csupán egy temetkezésnél tesznek említést a váz fekvéséről, eszerint a 6. sírban fekvő váz Ny–K-i tájolással lett eltemetve.

A sírfoltok, sírgödrök formája, mérete, mélysége.

---

⁴⁷⁹ ANDA 1951, 266–268. Bernert Zsolt feldolgozása

A sírok jelentkezési szintjéről, a foltokról, és rétegviszonyokról Csepel, Szabadkikötő, Üllő Ilona út és az M0 9. lelőhelyről van adatunk. Előbbi esetében a sírok foltjai a hajdani humusgréteg (mára ez a réteg a jelenkori feltöltés, és humusgréteg alatt van), és a homok határán jelentkezett. A foltok már a váz felett 40–50 cm-rel magasabban láthatóak voltak. Az 1. temetőnél az őshumusz 20–30 cm vastag volt, a mai szint alatt 50–80 cm mélyen jelentkezett, rajta változó vastagságban tömör kevert réteg volt. A 2. temetőnél a humusgréteg szinte teljes egészében eltűnt, csak a homokréteg jelentkezett a mai burkolat felszedése után. Foltok itt is minden alkalommal jelentkeztek a homokban. A sírgödrök formája változatos. Leggyakrabban a lekerekített sarkú téglalap alakú aknasírok fordultak elő. Jellemző még a koponyánál kiszélesedő körte alakú, az ennek ellentétje, a lábnál kiszélesedő, és gyakori a fejnél lekerekített, lábnál szögletes nagyjából téglalap forma. A gyermek sírokra jellemző a hosszúkás és gömbölyded ovális forma, illetve a tojás alakú sírgödör. A sírok mélysége a talaj bolygatottságának függvényében változó. Az általunk megfigyelt legnagyobb mélység 70 cm volt, a legcsekélyebb mélység 10 cm. Az őshumusz vastagsága és a legmélyebb sírok adatai alapján a vázakat 1–1,5 m mélyre áshatták.

Az M0 9. lelőhelyen sírfoltot a sírok felénél észleltek, általában ovális kisebb humuszos, homokos kevert foltként a váz medencerésze felett. A sírgödröket mélységét 10–50 cm között volt, melynek oka a sírok dombtetőhöz viszonyított helyzete volt. A sírgödrök formája minden esetben lekerekített sarkú téglalap forma volt, betöltésük homokkal kevert igen csekély humusz volt.

Az Üllő Ilona úti temetőben a sírgödrök formája, mélysége és szélessége a vázlapokon szerepel (mélység 35–100 cm között változó, jellemzőbb a 40–50 cm-es adat, a sírok szélessége 35–90 cm között változó, jellemzőbb a 45–65 cm). Két temetkezésnél szokatlanul széles sírgödröt jegyeztek fel, ezek 80 cm és 90 cm, a 9. és 14. sírok vázlapjain szerepelnek. Hosszúság adat többnyire nem szerepel a vázlapokon, kivétel a 7–9., és 14. sír 170–190 cm hosszú sírgödörre, és a 10. gyermeksír 100 cm-es adata. A sírgödrök formájáról nincs adat a vázlapokon.

A szokatlanul nagy méretű sírgödör Csepel, Szabadkikötőben is megfigyelhető volt, talán a laza homokos talaj miatt ásták nagyobbra a gödröket, hogy a koporsót a gödörben össze tudják illeszteni.

Csontvázak állapota, fekvése

Csepel, Szabadkikötőben az alkarok változatos helyzetben feküdtek. Jellemzőbb volt a nyújtott alkarok, a medencelapát mellett, attól kissé távolabb, vagy a szorosan becsavart (lepel, vagy

gyékény) testekre jellemzően a medencelapát alatt, szorosan mellette nyújtva elhelyezkedő karok (10., 23., 40., 89., 111., 120. sír). Több váznál megfigyelhettük a 2. temető területén, hogy a jobb váll bordák felé csavarodását, ilyenkor a jobb alkarok a medencében feküdtek, a bal kar nyújtva volt, szorosan a medencelapát mellett, vagy alatta (1., 51., 55., 63., 92. sír). Néhány váznál egyik másik alkar derékszöghöz közelítő szögben a hasra volt hajlítva (2., 20., 81., 132., 135., 138. sír).

Kiemelendő az alkarok vállhoz való visszahajlításának szokása, ezt két temetőben dokumentált, a 23. kerület M0 9. lh. 2. sírjában a lábak felhúzva, az alkarok a vállhoz visszahajlítva feküdtek. A temetőhöz igen közel feltárt MOL 11. lelőhely 9. sírjában a váz ugyanígy feküdt, lábait felhúzták, alkarjait visszahajlították.⁴⁸⁰

Koporsónyomok, és/vagy a test becsavarása.

Csupán egy temetőben figyeltek meg koporsónyomokat. Csepel, Szabadkikötő temető 7 sírjánál koporsódeszka szerves maradványát dokumentáltuk (16., 18., 45., 46., 59., 73., 81. sír). Két sírnál a test mellett körben szerves anyag okozta elszíneződés volt (18., 45. sír). Egy sírnál a csapolás sarokelemeit is sikerült megfigyelni (45. sír). Egyetlen sírnál feltehetően rönkkoporsóba fektették az elhunytat, két temetkezéseknél, a sírfoltban hosszanti három sávos elszíneződés volt, mely talán háztető formájú koporsófedélre utalhat.

Az 51. és 63. síroknál nem tapasztaltuk a talaj elszíneződését, ám a jobb váll becsavarása, és a test jobb oldala melletti üres sírgödör, illetve a test ehhez a vonalhoz való illeszkedése hajdani koporsóba helyezést feltételez. A koporsós vázak mellékletei, az 59., 81. sírokban Salamon (1063–1074) denár volt.⁴⁸¹ [95. tábla]

Kerámiamellékletes sírok

A lovas sírokkal ellentétben a kerámiamelléklet, azaz az ételmelléklet adásának szokása a teljes vizsgált területen adatolt. A Csepel, északi szigetcsúcsról egy edény ismert, a Szabadkikötőben 20 sírban volt kerámiaedény, a Ráckevei Dunaág pesti oldaláról szintén edény ismert a Dessewffy utcából. Edény ismerünk innen nem messze a 18. kerület Gloriette lelőhelyen is. [8. tábla]

---

⁴⁸⁰ A szokásról legutóbb: SZIGETI 2023, 229–234.

⁴⁸¹ TÖRÖK 1962, 36, 91–94; SZIGETI 2023, 215–228.

Csontos ételmaradvány

Csontos húsos ételmaradványt a 23. kerület M0 9. lelőhely több sírjában találtak, többnyire kiskérődzők maradványait. A temető hat sírjában volt állatsont, mely ételmellékletre utal. Egy esetben a sírgödörön kívül a váz jobb lábfeje előtt (2. sír), két sírnál a koponya jobb oldalán (3., 5. sír), ugyancsak két sírnál a vázon, mellen, vagy a combcsontok között volt állatsont, azaz ételmelléklet (6., 8. sír). A 4. sírban ló hosszúcsontjai és koponyája, és kiskérődző csontjai voltak feldúlt állapotban. Csepel, Szabadkikötő temetőben is volt csontos ételmaradványra adat, az 1. sírban és az 5. sírban az edény mellett kiskérődző csontjai is voltak. Az állatsont és edény (étel) melléklet együttes jelentkezése meglehetősen ritka a 10–11. századi temetkezésekben.⁴⁸² [8., 123., 130. tábla]

Halotti obulus

Az obulus adásának szokása két temetőben adatolt. Egyik Csepel, Szabadkikötő, ahol ezüst denárt 9 sírban találtak (I. (Szent) István (1000–1038), I. András (1046–1060), Béla dux (1048–1060), és Salamon (1063–1074) vereteit), de csak 6 sírban értelmezhetjük azokat halotti obulusként. Ezekben a sírokban a pénzeket mindig a mellkasra helyezik, leggyakoribb a szegycsontra, vagy annak környékére (29. sír I. András (1046–1060) H8 verete, 59., 81. sír Salamon (1063–1074) és 125. sír -Béla dux (1048–1060), 56. sír I. (Szent) István (1000–1038)). Előfordultak még a bal mellen, a bordákon (10. sír- I. András (1046–1060) H9). Az ékszerként viselt dénároktól az különbözteti meg ezeket a pénzeket, hogy nincsenek kilyukasztva.

A szokás elterjedéséről megoszlanak a vélemények. Szőke Béla és Szőke Béla Miklós bizánci szokás újraéledését feltételezi, míg Kovács László szerint a szokást a magyarság hozza magával.⁴⁸³ Nemek szerint megoszlása nagyobb temetőink feltárása után kirajzolódott, miszerint független a szokás gyakorlata az elhunyt nemétől és korától.⁴⁸⁴ Bp. 20. kerület Attila u. 36. lelőhelyen tettek említést a találok obulusról, ahol a halott szájában II. András (1205–1235) pénze volt. Utóbbi pénz nem került múzeumba, az adatot így nem lehet ellenőrizni.

Tüzelésnyomok

A Csepel, Szabadkikötő 34. sírjában, melyben egy férfi és egy újszülött gyermek vázát temették, a felnőtt bal lábfeje mellett hamus elszíneződést találtunk. A sírgödör itt kisebb gödör

---

⁴⁸² KVASSAY 1982, 16–17; TÜRK–LŐRINCZY–MARCSIK 2015, 60–61.

⁴⁸³ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 78; KOVÁCS 1994, 46–47.

⁴⁸⁴ TÖRÖK 1962, 142–169; SZŐKE–VÁNDOR 1987, 77–78; SZIGETI 2023, 250–256. Halimba-Cseres temetőben a 11. század 2. felében gyermekek nem kaptak obulust.

formájában kiszélesedett, a jobb lábfej mellett beszűkült. A hamus betöltésű gödörben állatsontot nem találtunk. A szokás a 10–11. századra jellemző, de igen ritka.⁴⁸⁵ A csepeli temető 34. sírja a mellékletek alapján, azaz a benne elhelyezett edény formai jellegzetességei szerint inkább a 11. század felé mutat. Helyben elégetett ételmaradványt sejtetünk a Bp. 23. ker. M0 9. lh. 2. sírjánál, a jobb lábfej külső oldalán, attól 40 cm-re égett csontszilánkok voltak. A váz felhúzott lábakkal, és vállhoz visszahajlított karokkal feküdt. [123. tábla]

Lovas sírok [8. tábla]

A vizsgált temetőkben, és kivétel nélkül a pesti oldalon, a Csepel-szigetet nem érintve előfordultak lovas temetkezések, összesen 8 sírban. A lovak maradványainak helyzetét 3 sírnál ismerjük, egy esetben a lábfejekon (Üllő Ilona út) és két alkalommal a váz jobb oldalán, a felkarcsontok mellett voltak (Bp. 23. ker. M0 9. lh., Bp. 18. ker. Gyártelep). A további 5 sírnál a lóváz helyzete ismeretlen. [122. tábla 4., 146. tábla 2]

3.2. Mellékletek

3.2.1. Lószerszámok

Az elemzett 20 temetőből 8 lelőhelyen 8 lovas sír ismert, vagy magányos lovas sírként értelmezhető. Azokból a temetkezésekből, ahol volt lószerszámzat ló váza (koponyája, és/vagy lábcsonthajlított) is előkerült. Három sír kivételével, ahol van adat a ló vázáinak elhelyezkedéséről, a temetkezéseket szétművelték találatkor. Minden lovas sírban körte alakú kengyel volt, az egyik tausírozott. A zablák közül csak egy csikó és egy oldalpálcás változat ismert, utóbbi szintén tausírozott díszítésű. Kantárdísz két lelőhelyen került elő, illetve nyeregre utalnak a lyukvédő nyeregveretek, ezek két változata (négyzetes, és S alakú) egy sírből került napvilágra. [159. tábla 8–9]

11. táblázat. Lószerszámok (ld. 2. sz. melléklet)

Kantárdísz és nyereg

Nyereg sírba tételére egyetlen temető estében van tárgyi bizonyíték, az Üllő Ilona út 14./19. sírban az alsó lábszárakon S- és négyzetes alakú ezüstlemezes lyukvédő veretek voltak. A négyzetes veret a nyeret díszíthette, lyukvédőként párhuzamát többek között a Karos III. temető 6. sírjában találjuk meg.⁴⁸⁶ Az S alakú veretek szintén a nyereghez tartozó lyukvédő

⁴⁸⁵ GÁLL 2013, 636; HORVÁTH 2022, 499.

⁴⁸⁶ RÉVÉSZ 1996, 46, 116. tábla 19–20.

veretek voltak, bronzból és ezüsből készült párhuzamai ismertek rangos temetkezések tartozékai, így szintén a Karos III. temető 11. és 13. sírjából is ismertek.⁴⁸⁷

Ezüstlemezből készült téglalap, és négyzet alakú kantárveret a tárgyalt mikrorégió két sírjából került napvilágra (Üllő Ilona út 14./19. sír, és a Bp. 18. ker. Pestszentlőrinc-Gyártelep). Az előbbi sírt már a lyukvédő vereteknél is a rangosabb karosi temetővel lehetett párhuzamba állítani, ezt erősíti a kantárveretek megléte, illetve a másik lelőhelyen a fent elemzett tausírozott kengyel emeli a temetkezést a nem hétköznapi 10. századi leletegyüttesek közé. Utóbbi sírban palmetta díszes övcsat és szíjvég utal a hajdani veretes öv meglétére, elveszett tegezére annak vas veretei és a rombusz alakú nyílcsúcs bizonyág. A honfoglalás kori sírokban a kantár gyakran ezüstlemezekkel volt díszítve, ilyenkor a lemezek a lócsontok a kengyelek és a zabla környékéről kerülnek elő.⁴⁸⁸ Az Üllő Ilona út 14. sírban a kantárdíszek az alsó lábszárakon voltak, feltételezhető tehát, hogy a kantárzatot, nyereggel együtt az elhunyt lábszárára helyezték. A sírt feldúlták, kirabolták, a feltárást pedig nem régész végezte, így a mellékletek elhelyezkedéséről feljegyzett ismereteinket fenntartással kell kezelnünk. Budapest 18. kerület Pestszentlőrinc-Gyártelep feldúlt lovas sírban a kantárveretek a jobb felkarcsont környékén, a mellkason voltak, ugyanis a ló maradványát a test ezen pontjára helyezték. A veretekből 4 db nagyobb és több apró töredék maradt meg. Mivel a sírt itt sem régész tárta fel, így ezen apró kis ezüstlemezek elkerülhették a találók figyelmét. A kantárdíszek 1–2 db-tól a 29 db-ig jelentkeztek a sírokban, utóbbi Tarnaörs-Rajnapart 6. sírjából került napvilágra.⁴⁸⁹ A veretek általában négyzet, vagy téglalap alakúak, de ettől eltérő formák is előfordulnak. A lyukakat az ezüstlapok szélein, vagy közepén párosával ütötték, majd varrhatták fel azokat a bőr szíjakra. Üllőn sincs ez másként, a lyukak vagy közepén, vagy a veretek szélén helyezkednek el. A veretekből 7 db nagyobb viszonylagosan ép, és számos kisebb töredék maradt meg. A veretek datálása kérdéses, a szakma abban egyetért, hogy a 10. századra jellemző ezeknek a vereteknek a használata. Mindszent-Koszprús-dűlő 2. sírjából előkerült vereteket, és a 3. sírből származó kalandozás kori pénzeket anyagvizsgálat alá vonták, melynek eredménye szerint az egyszerű kantárveretek a 10. századi denárok beolvasztásából készültek.⁴⁹⁰ A veretek II. Lothar és Provence-i Hugo denárai, így a kantárveretek időrendje a 10. század középső harmadára, 2. felére szűkíthető. A veretek ezen formája a kalandozások elmaradásával, a fogyó ezüst és arany mennyisége miatt, előbb magát a pénzeket varrták fel a szíjakra, majd kényszerűségből

---

⁴⁸⁷ RÉVÉSZ 1996, 46, 128. tábla 13, 131. tábla 9. Az S-alakú veretek elhelyezkedésének rekonstrukciója: RÉVÉSZ 1996, 88. tábla.

⁴⁸⁸ RÉVÉSZ 1996, 77, 249. l., 96. tábla, 2–16., RÉVÉSZ 1999, 271, 4. kép 3–5.

⁴⁸⁹ RÉVÉSZ 1996a, 411–412.

⁴⁹⁰ LANGÓ-TÜRK 2004, 375–377.

készültek pénzek beolvasztásával, így a 10. század 2. felére lehet azokat datálni.⁴⁹¹ Az Üllői temetőt az egyéb sírok mellékletei a 10. század 2. felére keltezhetjük, a pestszentlőrinci temetkezést a 10. századon belül nem lehet pontosabban keltezni.

Kengyel és zabla, tausírozás

A kengyelek tárgyalásakor a 23. ker. Szent László u. 121. *körte alakú kengyele* kiemelendő, mely gyermek, vagy női sír tartozéka lehetett.⁴⁹² [27. tábla] A lószerszámok elemzésekor kiemelt figyelmet érdemes fordítani a két lelőhelyen is felbukkanó tausírozott tárgyaknak. Ilyen mives díszítés látható a Pestszentlőrinc-Gyártelep körte alakú kengyelén, amit réz vagy bronz berakása tesz egyedivé. [21–23. tábla]

Kétkarikás csuklósszájvasú csikózabla került elő a Pestszentlőrinc-Gloriette lelőhelyen, egy körte alakú kengyel, edény, lócsontok és egy II. Lothar éremmel együtt. A szájvas négyszög átmetszetű, és igen vastag. [19. tábla 1]

Horváth Ciprián foglalkozott a *tausírozott* kengyelekkel. Először összegyűjtötte a levélmintákkal díszített kengyeleket, kitért készítés technikájukra, és elemezte azok kronológiáját. Majd egy következő tanulmányában a tausírozott díszítéssel elkészített, trapéz alakú kengyelek vette sorba.⁴⁹³ Az első tanulmányban 6 olyan sírt sorol fel, ahol a kengyel formájától függetlenül vizsgálta a tausírozást, mely levél alakú. A következő tanulmányában a trapéz alakú tausírozott kengyelek esetében 36 lelőhelyről 70 kengyelt elemzett. A két tanulmány között van átfedés, mert a levél alakú tausírozás egy trapéz alakú kengyelen fellelhető, ez a Sárrétudvari-Hízóföld 41. sírjának kengyelpárja. A két tanulmányból kimaradt a budapesti kengyel, mert tausírozása nem levél alakú, és formája nem trapéz. A körte alakú tausírozott kengyelek nem levél alakú díszítéssel még a fentiek alapján úgy tűnik nincsenek összegyűjtve. A budapesti kengyel mellett a Karos II. temető 15., 50., 56. sírjaiban volt tausírozott kengyelpár.⁴⁹⁴ Kovács László gyűjtése alapján látható, hogy a Felső-Tisza-vidéken nem jellemző a trapéz alakú kengyel, inkább a körte alakú változatot használták a 10. században letelepült közösségek.⁴⁹⁵ Gáll Erwin részletes tipológiai elemzést végzett a kengyelek formája, szerkezete alapján, és említést tett azok ezüst vagy rézberakásos típusairól.⁴⁹⁶ A közölt térkép

---

⁴⁹¹ HORVÁTH 1993, 327.

⁴⁹² DIENES 1966, 230, 23. kép 2.

⁴⁹³ HORVÁTH 2009; HORVÁTH 2012.

⁴⁹⁴ RÉVÉSZ 1996, 19, 25–26, 29, 27. tábla 23–24, 75. tábla 2–3, 96. tábla 18.

⁴⁹⁵ KOVÁCS 1986A, 93–121; KOVÁCS 1986B, 204–223.

⁴⁹⁶ GÁLL 2013, 770–784.

alapján újabb adatokat kapunk a körte alakú tausírozott kengyelekről, így a gyűjtést az eddigi 80 db mellett, további 4 lelőhely 8 db kengyelével tudjuk kiegészíteni.⁴⁹⁷ [165. tábla]

Kétféle fémmel díszített, tausírozott a 23. ker. Szent László u. 121. szám alatt talált sír *oldalpálcás zablája*. Viselője, bár feltételezhetően gyermek, vagy nő volt, rangos személy lehetett, nemesfémmel díszített párhuzamait e tárgyaknak, típusoktól függetlenül Dienes István besenyőkhöz köti.⁴⁹⁸ Révész László szerint nem jeleznek rangos személy nyughelyét a tausírozott lószerszámzatok, mert előkelő sírokból gyakran hiányoznak, ilyenek többek között a Zemplén, Geszteréd, Karos II/52., III/1. sír.⁴⁹⁹ [28–29. tábla]

A tausírozott kúpos végű oldalpálcás zablá oldalpálcájának D füle, illetve a szájvas karikás vége ezüsttel tausírozott, és maga az oldalpálca bronzból készült kúpos véggel záródik. A zablát “csornai-típus”-ú zablák közé sorolja a szakirodalom.⁵⁰⁰ Az oldalpálcás zablák a Felső-Tisza vidékén több temetőben előfordulnak, a Dél-Alföldön elvétve mutatkoznak. Keltezésüket a 10. századon belül nehéz pontosítani, származásukat az ún. D fül kialakítása alapján a Volga-Dnyeper vidékére lehet szűkíteni.⁵⁰¹ A ”csornai-típusú zablák a Felső-Tisza-vidéken, és Szlovákia területén, a Felvidéken jellemzőek. Datálásukat korábban a 10. század elejére, illetve a 9. századra helyezte a kutatás, ennek oka Mechtild Schulze-Dörrlamm elemzése adták, illetve korábbi avar kori felbukkanásuk, de mára az újabb vizsgálatok a 10. század 2. felére helyezik e zablátípus használatát. Eredetüket sem egyértelműen keleti irányba helyezi a kutatás, felmerült nyugat-európai származásuk, ahol már a 9. század előtt használatban voltak ilyen típusú zablák (a kalandozás zsákmányaként kerültek a magyar szállásterületre).⁵⁰² A budapesti zablá kúpos, bronz borítású végének kialakítására egyik legjobb párhuzam a Zemplén-Szélmalom-domb lelőhelyen bukkant fel.⁵⁰³ A kúpos oldalpálca végződésre bizonyára több párhuzam említhető lenne, de kialakítása miatt (az oldalpálca végén egy lyukba illesztették a kúpos tagot) a zablák ezen része leeshetett. Úgyszintén hiányzik a budapesti egyik zablá tagjának a kúpos vége is. Kúpos vége van a Bodrogszerdahely-Bálványdomb lelőhelyen talált zabláknak, bár a kúpos tag nem bronzborítású.⁵⁰⁴ Az oldalpálca tausírozására egy párhuzam említhető Tinódról, a szájvas karikájának és a D fülnek tausírozására nincs analógia.⁵⁰⁵ [28–29., 166. tábla]

---

⁴⁹⁷ GÁLL 2013, 773, 782, 261. kép.

⁴⁹⁸ DIENES 1966, 209–210, 5. kép 1, 8. j.

⁴⁹⁹ RÉVÉSZ 1996, 46.

⁵⁰⁰ LANGÓ 2011.

⁵⁰¹ RÉVÉSZ 1996, 42.

⁵⁰² LANGÓ 2011, 350, 4. kép.

⁵⁰³ BUDINSKY-KRICKA-FETTICH 1973, Abb. 7. 3; HORVÁTH 2020, 335, 338, 245. tábla 1.

⁵⁰⁴ HORVÁTH 2020, 54, 57, 20. tábla 5, 26. tábla 11.

⁵⁰⁵ DIENES 1966, 5. kép 1.

A zablák tipológiájával Dienes István foglalkozott. Megállapította, hogy az oldalpálcás zablákat inkább nők és gyermekek használták, mert biztonságosabbá tette a lovaglást, ugyanezt a célt szolgálta a feltűnően nagy pofakarika is. A díszített, tausírozott példányok a gazdagabb férfi sírokban jellemzőek. A csikózablákat gyakorlott lovas férfiak sírjában találjuk inkább.⁵⁰⁶

3.2.2. Ékszerek

Karikák, a fej ékszerei [167. tábla, 12. táblázat]

A karikaékszerek (fej, és kar/kéz ékszerei) száma a temetőkből.

Egyszerű, nyitott karikák

Az elemzett mikrorégió 20 lelőhelyén a karikák (fejékszerek) négy típusa került elő. Elsőként az egyszerű, nyitott karikákat vizsgálva 18 db ismert 13 temetkezésből, és 4 lelőhelyről.

Soroksár M0 9. lelőhelyen a temető négy sírjában a karikák három változata került napvilágra. Három sírban (4., 7., 8. sír) ezüst nyitott egyszerű karikák voltak. A 4. sírban a sír földjében, a 8. sírban mindkét csecznyúlványon, míg a 7. sírban a baloldali csecznyúlványon volt a karikaékszer. Az 5. sírban a koponya jobboldalán, a csecznyúlványon zöld patina volt, ami talán karika nyoma lehetett. A karikákat enyhén oválisra nyomták. Az 1. sírban egy *ovális (körte, vagy csepp alakú) karikát* és egy *pödrött végű karikát* találtak. Anyaguk ezüst, 0,3 cm vastag kerek átmetszetű huzalból formáltak, átmérőjük 1,5 cm. A karikák a halántékon voltak, így eltérő viseletük (és formájuk is) eltért az előbb elemzett nyitott karikáktól. Nyitott karikák a Csepel, Szabadkikötő temetőiben is előfordultak (41., 55., 59., 138., 140., 142. sír). A nyitott karikák ebben a temetőben is ezüsthuzalból formáltak (egy sírt kivéve a 140. sír), helyzetük a csecznyúlvány, vagy annak környéke, illetve az állkapocsszöglet. Nyitott karika Csepel Királymajor feldúlt sírjaiból is napvilágra került, ezek bronzhuzalból formáltak. Arany nyitott karika került elő az Üllő Ilona út 14/19. sírből, ami a csigolyák között volt. Pontosabb helyzete, a

⁵⁰⁶ DIENES 1966, 216–221.

rablás miatt feldúlt csontok elhelyezkedése miatt aligha releváns, a rajz szerint a jobb könyök vonalának magasságában volt az ékszer a csigolyák mellett. Végül Üllő Ilona út 9. feldúlt sírjából is előkerült egy nyitott karika, helyzete értelemszerűen ismeretlen. A karikák keltezését a 10–11. század fordulója elé csak fenntartással tudjuk keltezni, ennek oka a sírok egyéb leletanyaga, vagy a sírok temetőn belüli helyzete. A karikák inkább a 11. századra keltezhetők ezekben a temetőkben.

12. táblázat. Karikák típusai (lsd. 2. sz. melléklet).

Dél-Budapest honfoglalás kori temetőkben előforduló karika típusok (fejékszerek)

Az egyszerű, nyitott karikák (anyaguktól függetlenül) viseletét a 10–11. század egészére helyezi a kutatás.⁵⁰⁷ Az ékszer alapos elemzését legutóbb Kovács László végezte el, kimerítő anyaggyűjtéssel pontosítva az ékszer keltezését, amit az érmékkel együtt előkerült darabok katalógusával együtt közölt.⁵⁰⁸ Kovács *varkocskarika*, *hajkarika*, vagy *fülbevaló* karikáknak nevezte az ékszert. Úgy vélte az ékszer előkerülésének helye, ami többnyire a csecsnyúlvány, a fülbevalóként, vagy varkocsösszefogó, vagy azt díszítő ékszerként viselték azokat.⁵⁰⁹ Halimba-Cseres temető egyszerű nyitott karikáit elemezve azok ezüsthuzalból készült változata a 10. századra keltezett, általában párosával viselve, míg bronzhuzal példányaik az ezüsttel párhuzamosan már a 10. században megjelennek, és 11. század végéig (akkor már csak szórványosan) a viselet részét képezték. Ebben a temetőben az ezüst nyitott karikák a 11. században eltűntek a viseletből.⁵¹⁰ Érdeemes külön kiemelni az Üllő Ilona út 14/19. sírjában talált arany nyitott karikát. Ritka ékszerként alig 36 db ismert 17 temetőből a teljes 10–11.

⁵⁰⁷ SZÓKE 1962, 35; KÜRTI 1980, 325; RÉVÉSZ 1996, 79; BENDE–LŐRINCZY 1997, 227; HORVÁTH 2016, 48; KOVÁCS 2019, 349–361; SZIGETI 2023, 259–261.

⁵⁰⁸ KOVÁCS 1994, 112, 152. jegyzet; KOVÁCS 2019, 349–361.

⁵⁰⁹ KOVÁCS 2019, 349.

⁵¹⁰ SZIGETI 2023, 259.

századi anyagi kultúrában hazánk területén. Összegyűjtésüket legutóbb Mesterházy Károly végezte el, és megfigyelései alapján az ékszert két sír kivételével férfiakhoz lehet kötni. Feltehetően fülbevalóként viselhették azokat, illetve felmerült a varkocs összekötésének (vagy díszítésének) lehetősége is.⁵¹¹ [159. tábla 3., 13. táblázat]

Az üllői karikákra párhuzamként a karosi II. temető 6., 52. és a III. temető 11. sírjából ismertek arany karikák.⁵¹² A temetkezések közül kettőben a közösség (és a teljes 10. századi honfoglaló "magyarság") "legrangosabb" személyek nyugodhattak, erre a veretes tarsoly és a palmettamintával díszített markolatú szablya is bizonyosság (már, ha elfogadjuk az anyagi kultúra minősége és az azt viselő személy közösségen belül betöltött rangja közti logikusnak tűnő összefüggést). Kolozsvár Szántó u. 25. sírban szintén arany karika és veretes tarsoly került napvilágra, a sírt a 960–990 körülre keltezik.⁵¹³

13. táblázat. Aranyhuzal, egyszerű nyitott karikák a 10. századi temetőkben (Izd. 2. sz. melléklet).

Az aranyhuzal egyszerű nyitott karikák gyűjtéséből látható, hogy zömében rangos, fegyveres férfiak, és gazdag női sírokban nyugvók ékszerei voltak. A kísérőleletek a 10. század legrangosabb, vezető rétegéhez kapcsolják ezeknek az ékszereknek a viseletét. Gyakran szablya, és kard is volt a sírokban, gyakori volt a ló, és lószerszámzat, ezen belül is az ezüstveretekle díszített nyereg és kantár. Kiemelhetjük a halotti szemfedőlemezek használatát, mely szintén ritkaságnak számít a 10. században. A lelőhelyek között van Zemplén-Szélmalom domb vezéri sír is, melynek értékelése és keltezése a mai napig bizonytalan.⁵¹⁴ Érdekesség a vödrök jelenléte, melyek keltezése a 10. század utolsó harmada.⁵¹⁵ Az üllői feldúlt, kirabolt sír még így is 3 db arany tárgyjal kiemelkedik a 10. századi temetkezések közül.

Ovális, csepp vagy körte alakú karikák

Tettamanti Sarolta foglalkozott először ezzel a látszólag jelentéktelen (de annál érdekesebb ékszerrel) korukat a 11. századra tette.⁵¹⁶ Szőke Béla Miklós a 2. legnagyobb sírszámú temetőnk vizsgálatát megállapította, hogy az ovális karikák már a 10. században is a viselet részét alkották, és úgy vélte divatjuk a temető zárásáig megmaradt.⁵¹⁷ A karikatípusra a *csepp*

---

⁵¹¹ MESTERHÁZY 2013.

⁵¹² RÉVÉSZ 1996, 79, 11. tábla 1, 78. tábla 1, 120. tábla 1.

⁵¹³ GÁLL 2013, 264–265; GÁLL ET AL 2023.

⁵¹⁴ BUDINSKY–KRICKA–FETTICH 1973; HORVÁTH 2020, 333–339.

⁵¹⁵ GÁLL et al. 2023, 206, Pl. 2.

⁵¹⁶ TETTAMANTI 1971, 219.

⁵¹⁷ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 53.

alakú karika meghatározást használta Kovács László, aki összegyűjtötte a típussal együtt előforduló érmés sírleleteket, ezzel viseletük a 12. században is kimutathatónak vélte.⁵¹⁸

Részletesebb tipológiai elemzés hiányában a 10–12. század egészére lehet keltezni az ékszert, a halimbai temetőben azonban a 12. századi viseletük nem igazolható, és tömeges viseletük egyáltalán nem volt jellemző (nem úgy, mint az S-végű változaté).⁵¹⁹

A tárgyalt mikrorégió 4 lelőhelyén, 4 sírban (4 db) fordult elő az ékszertípus (Bp. 21. ker. Csepel, Király-major, Csepel, Szabadkikötő 21. sír, Üllő Ilona út 9. sír, Bp. 23. ker. Soroksár M0 9. lh. 1. sír). [167. tábla 5–9] A nyitott karikáktól méretük, és sajátos csepp, vagy körte alakú formájuk különbözteti meg őket. A soroksári temetőben párjaként egy pödrött végű karika is előkerült, mely méretben és formában is azonos a körte alakú párjával. Az ékszerek ebben a sírban ezüsthuzalból formáltak, míg a többi lelőhelyen anyaguk bronz volt. A soroksári karika mérete és formája szinte teljesen megegyezik az üllői sírból származó darabbal. A sírokat a 10. század utolsó harmadánál korábbra nem keltezhetjük, a Csepel, Szabadkikötő 21. sírja olyan sírok szomszédságában feküdt, melyek igen jól keltezhetők az egyéb karikaékszerekkel a 11. század közepére, annak 2. felére. Az üllői karika mellett egy ugyanolyan karikagyűrű volt mellékletként, mint a csepeli temetőben, ez egy vésett díszű, fonást utánzó gyűrűtípus, aminek keltezését nagy biztonsággal szintén a 11. század 2. felére, annak középső harmadánál korábbra nem tehetjük.⁵²⁰

Pödrött végű karika

Az elemzett 20 temető egyetlen sírjáról került napvilágra pödrött végű karika, sajátos ovális, vagy körte alakú formával. A fent már elemzett temetkezés, a Soroksár M0 9. lh. 1. sírja, az ékszerek ezüsthuzalból készültek, kísérőleletek kerek ruhaveretek, fonott karperec hurkos-kampós véggel, melyek a sírt legkorábbra a 10–11. század fordulójára keltezik. [167. tábla 10] A karikatípus átfogó elemzését Szőke Béla végezte el, majd Szőke Béla Miklós felvázolta a tárgytypus előzményét a jól datálható 9. századi darabok összegyűjtésével.⁵²¹ A pödrött végű karikák S-végű karikával való együttes megjelenését Mesterházy Károly vizsgálta. Megállapította, hogy az S-végű karikák Szlovákia területén bukkannak fel leghamarabb, és itt jelentkezik először együtt a két ékszertípus (pödrött, és S-végű). A legkorábbi S-végű karikák kísérőleletei között a pödrött végű karikákat említi.⁵²²

---

⁵¹⁸ KOVÁCS 2019, 364.

⁵¹⁹ SZIGETI 2023, 261–265.

⁵²⁰ SZIGETI 2023, 385.

⁵²¹ SZŐKE 1962, 35–37; SZŐKE–VÁNDOR 1987, 52; SZŐKE 1992, 846–847.

⁵²² MESTERHÁZY 1965, 102.

S-végű karikák

Az elemzett 20 temetőből 50 db karika volt S-végű (Bp. 5. ker. Március 15. tér, 19. ker. Szivattyútelep, Gépház, Csepel, Szabadkikötő, Üllő Kund Gyűjtemény). Hiányzik az ékszer a Soroksár környéki "szállási" temetőkből, a 18–19. kerületben is csak egy temetőből ismert 1 db ilyen karika. [167. tábla 24–46] A legkésőbbinek az utóbbi karikát tarthatjuk, amit a 11. század utolsó harmadára keltezhetjük.⁵²³ Szintén a 11. század közepére datálható az Üllő Kund gyűjtemény vastag átmetszetű bronzhuzal S-végű hajkarikája.⁵²⁴ Csepel-Királymajor sima bronzhuzal S-végű hajkarikái a 10. század végétől előforduló típusok, ugyanígy a Csepel, Szabadkikötő 37., 74. és a 140. sírjában lelet karikák.⁵²⁵ A Csepel, Szabadkikötő viszonylag vastagabb ezüsthuzalból formált S-végű karikái (52., 100., 132. sír) a 11. század 2. felére, pontosabb analógiák szerint, ahol I. (Szent) László (1077–1095) denáraival együtt kerültek napvilágra, a század utolsó harmadára keltezhetőek a sírok.⁵²⁶ Szintén a 11. század 2. felére, annak utolsó harmadára datálnak Zolnay László 1967. évi leletmentésének S-végű karikái azok bordázott S-végződésükkel. [167. tábla 43–46]

Dél-Budapest honfoglalás kori temetőiben előforduló S-végű karikák anyaga

Az S-végű karikák teljes tipologizálása még nem készült el, a hihetetlenül nagy népszerűségnek örvendő ékszertípus összes variánsát még nem tudta senki egy tanulmányban közölni, és keltezni. Általánosan elfogadott az ékszer megjelenési idejének a 10. század utolsó harmada, a

⁵²³ SZIGETI 2023, 289–293.

⁵²⁴ SZIGETI 2023, 274.

⁵²⁵ SZIGETI 2023, 277–287.

⁵²⁶ Alsótold Magyaros-dűlő temető sírjaiban ez a karikatípus 4 sírból került elő együtt I. (Szent) László (1077–1095) denáraival, melyek obulusként a halottak szájában voltak. A feltárás anyaga még közöletlen. Szigeti Judit ásatása 2022–2023.

korábbi megjelenése kérdéses. Bizonyos típusai igen jól datálhatók, de figyelembe kell venni az elemzés alá vont régió adottságait is.⁵²⁷

Az S-végű karikák megjelenésének időpontjával a kutatás régóta foglalkozik, mert számos temető nyitásának időpontja esik egybe ennek az ékszertípusnak a viseleti szokásával. Izgalmas lenne továbbá az ékszertipológiáját tökéletesen kidolgozni, mert láthatóan a rengeteg variáns, és típus sokkal pontosabb datálásra adna lehetőséget a temetőkön belül. Szőke Béla és Kralovánszky Alán a 10. század végére, annak 60–70-es éveire teszi a dátumot. Úgy vélte a Dunántúlról terjed el az ékszer, és a szláv etnikumhoz köthető viseletük. Szőke Béla szerint a karikaékszerre nem tekinthetünk etnikumjelzőként, hanem a magyar köznép általános viseleti darabja lehetett az S-végű hajkarika. Kralovánszky az S-vég előképének a többfordulatos végződéssel készült karikákat tekintette, melyek az avar kortól feltűnnek.⁵²⁸ Az S-végű karikák dél-alföldi megjelenésével Mesterházy Károly foglalkozott.⁵²⁹ A karikaékszereket huzalvastagság, és anyaguk szerinti csoportosítása alapján datálja azokat Joachim Giesler, és Szőke Béla Miklós és Vándor László.⁵³⁰ Az általuk kialakított kronológia szerint az S-végű karikák anyaga kezdetben vékony bronzhuzal, átmetszetük kerek, az S-vég pedig nincs elkalapálva. Majd a 11. század első harmadában már vastagszik a bronzhuzal, a karikák egyre kisebbek, és az S-véget igen szélesre, akár 0,7–0,9 cm-re szétkalapálják. Ezzel párhuzamosan megjelennek az ezüsthuzal S-végű karikák, kezdetben csak sima szélesre kalapált S-véggel, majd a 11. század 2. harmadától bordázzák az S-végét, legyen az bronz vagy ezüsthuzalból formált. Az S-végű karikák teljes rendszerezésére több kísérlet is publikált.⁵³¹ Jómagam a Halimba-Cseres temető feldolgozásakor nagy energiát fordítottam az ékszertípus minél alaposabb klasszifikációjára. Az S-végű karikák megjelenése a halimbai temető 10–11. század fordulójának időpontjában következhetett be, és ettől az időszakból töretlen volt divatjuk a temető zárásáig (12. század első fele).⁵³² Számos típusa fordult elő a temetőben, változásuk jól keltezhető, de más temetőkre, vagy tájegységekre óvatosan javasolnám a keltezés egy az egyben való átvételét.

Ólom karika

---

⁵²⁷ Legutóbbi összefoglalásuk: HORVÁTH 2016, 49–123; KOVÁCS 2019, 364–385; SZIGETI 2023, 271–295.

⁵²⁸ SZŐKE 1962, 35; KRALOVÁNSZKY 1956, 206–212; KRALOVÁNSZKY 1957, 175–186.

⁵²⁹ MESTERHÁZY 1965, 104.

⁵³⁰ GIESLER 1981; SZŐKE–VÁNDOR 1987, 54–59.

⁵³¹ HORVÁTH 2016, 49–123; KOVÁCS 2019, 364–385.

⁵³² SZIGETI 2023, 271–293.

A Csepel, Szabadkikötő 3. sírjában a koponya kiemelésekor, annak jobb oldalán a halántékra, és az állkapocsra tapadva ólom hajkarika morzsáit találtuk meg. Az egyetlen lemérhető töredék enyhén ívelt vonala alapján feltételezhető, hogy hajkarikából maradt törmelék lehet. A darab 0,9 cm hosszú és kerek átmetszetű 0,4 cm vastag ólomhuzal lehet. Az ólom ékszerek viselete csak néhány 11–12. századi temetőben volt megfigyelhető, ezekben a közösségekben viszont igen elterjedt volt viseletük divatja. Halimba-Cseres temetőben 41 sírban volt ólom hajkarika, és több sírban egyéb ólom tárgy, a sírokat Salamon (1063–1074) és I. (Szent) László (1077–1095) denarok kelteznek.⁵³³ Az ólom hajkarikákkal részletesen a Pusztaszentlászló Árpád-kori temetőjének publikálásakor foglalkozott a Szőke Béla és Vándor László, egyéb szakirodalom alig tért ki ennek az anyagtípusnak elemzésére.⁵³⁴ Az ólom karikák keltezését a szerzőpáros a 11. század vége, 12. század elejére teszik.⁵³⁵

Csúcsban összefutó, belső ívvel és áttört lappal rendelkező, félhold alakú fülbevaló/függő

A Csepel, Szabadkikötő 100. sírjában a váz egy ovális alakú, igen mély, szűk gödörben, leesett alsó állkapoccsal, háton fekvő, összeszorított, nyújtott helyzetben feküdt. Igen rossz megtartású volt a váz, mert a talaj vassal átitatódott, szennyezett, vörös színű volt. A jobbra billent koponya jobb szemgödre előtt, részben abban, találtuk a fülbevalót/függőt, mely karikája a koponya felé, áttört tagja kifelé nézett. [73. tábla 1] A falcsonthez tapadva, az öreglyuknál egy közepes méretű, vastagabb ezüsthuzalból formált S-végű karika volt, S-véggel befelé, mérete megegyezett a párjaként viselt függőjével. [73. tábla 2] A váz bal kezének egyik ujján ezüsből öntött, kívül szögletes formájú karikagyűrű volt, mely igen jól keltezhető ékszernek számít.⁵³⁶ [73. tábla 3]

A függő bronzból öntött, felső íve nyitott, kerek átmetszetű 0,1 cm vastag bronzhuzalból formált, melynek záródását egy kis mélyedés képezte. Az alsó ív áttört, a belső ív csúcsban összefutó, kis gömböcskét alkot. Az alsó áttört lapot három sávban öntött gyöngydíszek ékesítik. Az alsó csüngős tag letörött, hiányzik.⁵³⁷ A függő legnagyobb szélessége 3,1 cm, hossza 2,9 cm. A hazai szakirodalomban első ízben Hampel József foglalkozott az ékszerrel,

---

⁵³³ SZIGETI 2023, 293–294.

⁵³⁴A teljesség igénye nélkül ön-ólmó tárgyakat az alábbi temetők esetében publikáltak: Fiad-Kérpusztá (NEMESKÉRI–LIPTÁK–SZŐKE 1953); Ikervár-Virág utca (KISS 2000); Püspökladány-Eperjesvölgy (M. NEPPER 2002); Sorokpolány-Berekalja (KISS 2000); Zalavár környéke, Zalavár-Községi temető (TETTAMANTI 1971); Zalavár-Vársziget kápolna (SÓS–BÖKÖNYI 1963).

⁵³⁵ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 52–57.

⁵³⁶ SZIGETI 2023, 380–383.

⁵³⁷ A tárgy szerkezeti jellemzői: LANGÓ 2010, 207–208.

aki első ízben írta le azokat félhold alakúnak.⁵³⁸ Az ékszer Giesler gyűjti össze (15.c. altípus), és elemzi azokat,⁵³⁹ majd Mesterházy Károly részletesebben foglalkozott velük.⁵⁴⁰ Langó Péter felgyűjtötte az összes lelőhelyet, ahol az ehhez az ékszertípushoz hasonló függő előkerült, azok leletösszefüggéseit vizsgálta, a tárgy részletes kutatástörténetét leírta, majd felvázolta elterjedési területeit (az ékszer elnevezése is tőle származik). Jellemzően a Balkán nyugati részén fordulnak elő ezek a függők, szórványosan jelentkeznek a Kárpát-medencében és Csehországban. Kialakulási helyének a Balkán-félsziget nyugati régióját, és a Duna medencét jelöli meg, mint bizánci nemesfém ékszerek helyi utánzatai. Legújabb tanulmányában Langó az ékszer Kelet-Alpi, azaz nyugati eredetűnek véli, az ékszer nyugati közvetítéssel érkezhett a Kárpát-medencébe.⁵⁴¹ Ugyanezen lelőhely (Eger-vár a székesegyház temetője) kapcsán Fodor István már 2008-ban a függővel egy sírból, illetve a 128. sírból előkerült félhold alakú, rekeszománkos üvegpaszta-berakásos függőket köttlachi anyagba sorolta.⁵⁴² A tárgy keltezését a 10. század végére, és a 11. század első harmadára teszik.⁵⁴³ A csepeli lelet a keltezés felső zónáját érinti, azaz a 11. század első harmadának végére, inkább a középső harmad végére datálja a függőt. Ehhez a párjaként használt S-végű karika és a szögletesre öntött ezüst gyűrű szolgál segítségül. Végül földrajzi helyzete révén átmenetet képez a tárgy típus legészakibb megjelenése és keletkezési területe között. A Kárpát-medence központi területein a tárgy eddig nem bukkant fel.

Nyakperec [167. tábla, 12. táblázat]

A tárgyalta mikrorégió három temetőjének öt sírjából került elő nyakperec/torques (Csepel-Szabadkikötő 14., 133., 140. sír, Csepel-Királymajor szórvány, Bp. 5. ker. Károlyi kert II. sír). [168. tábla] A csepeli temetőben mindhárom nyakpereces sír egy sírsorban helyezkedett el az 1. temető keleti végében. Az egyéb mellékletek, és az antropológiai vizsgálatok alapján három női (két leánygyermek) sírra gondolhatunk. A 14., és 140. sírban három, illetve két eltérő bronz huzalvastagságú sodort, hurkos-kampós záródású torques volt. A 14. sírban, a nyakperec a nyakcsigolyák körül, zárószerkezettel hátra felé nézve került elő. A 140. sírban igen vékony szálakból (0,1 cm vastag, egyetlen háromrét összehajtott huzalból) sodorták az ékszer, míg a 14. sírban a szálak vastagság 0,2 cm volt. [168. tábla]

---

⁵³⁸ HAMPEL 1907, 19, 24.

⁵³⁹ GIESLER 1981, 95.

⁵⁴⁰ MESTERHÁZY 1991, 146.

⁵⁴¹ Langó–Takács 2023, 116–118.

⁵⁴² FODOR 2008, 143.

⁵⁴³ LANGÓ 2010; FODOR 2008, 161.

Kutatástörténet:

A 10–11. századi nyakperecek első gyűjtését Szőke Béla végezte el, és azok megjelenési idejét a 10. század utolsó harmadára helyezte. Úgy gondolta a legkorábbi típusok a 10. század utolsó harmadában egyszerre jelennek meg a legkorábbi S-végű karikákkal, feltűnésüket így pontosabb datálással a 960–970-es évekre helyezi. Észrevette, hogy a vékonyabb huzalból sodrottak a korábbiak, idővel a 11. században a huzalvastagság növekszik.⁵⁴⁴ Szabó János Győző is e tárgyak eltérő huzalvastagságához kronológiai eltérést társított. A vékony 2–3 szálból sodrott, 0,4 cm átmérőnél vékonyabb huzalszálakból formált nyakperecek megjelenését a 10. sz. végére tette, egyetértve Szőke Béla megállapításával, mely az S-végű karikák megjelenésével egy időpontra helyezi azt. A vastagabb huzalúak elterjedését, mely nyakperecek 0,5 cm-nél vastagabb huzalszálakból formáltak, és szintén 2–4 szálból sodrottak I. (Szent) István (1000–1038) uralkodásának 2. felére és a 11. század közepére helyezte. Úgy véli a két típus között több évtizedes hiátus volt. Megjegyezte, hogy a fonott vastagabb nyakperecek a két típus között tűnhettek fel, és eltűnésük felső időhatárát bizonytalannak érezve megállapítja, hogy a 12. században már biztosan nem kerültek a sírokba, de ez a tény nem jelenti azt, hogy nem is voltak divatban. Úgy vélte a temetkezésekből az egyházi tiltás okán is kimaradhattak.⁵⁴⁵ A nyakperecek elterjedését keleti szlávokhoz, bolgárokhoz és a kijevi ruszhoz kötötte, ahol valóságos kultusza volt az ékszertípusnak. A bizánci városokban működő műhelyek gyártották az alaptípusokat egészen az orosz állam létrejöttéig, amit bolgár közvetítéssel ismerhettek meg a Kárpád-medence 10. század végi lakói. Már a 9. században nagy divatja volt az ékszernek, így nem látja kizártnak, hogy a 10. század végén a Kárpát-medencében tömegesen feltűnő ékszertípust (is) keleti szláv impulzusnak véljük.⁵⁴⁶ Jochen Giesler a 10. század utolsó harmadára helyezte az ékszer feltűnését, és a 11. század második felében még feltételezte viseletüket.⁵⁴⁷ Révész Éva, aki az ékszertípus gyűjtését legutóbb elvégezte (sajnos nem közölte a nyakperecek rajzát és fotóját), Vályi Katalinnal egyetértve az ékszer viseletét bizánci egyházi hatásként értelmezte.⁵⁴⁸ Kovács László legutóbb a pénzekkel való előfordulásukat vizsgálva megerősítette az ékszer 11. századi viseletét, de javasolta azok 10. századi keltezésének lehetőségét is alaposabban megvizsgálni és sürgette a pontosabb technikai elemzésük elvégzését is.⁵⁴⁹ Horváth Ciprián dunántúli gyűjtéséből jól látható, hogy a

---

⁵⁴⁴ SZŐKE 1962, 87.

⁵⁴⁵ SZABÓ 1980b, 52–53.

⁵⁴⁶ SZABÓ 1980b, 53–55.

⁵⁴⁷ GIESLER 1981, 116, 119.

⁵⁴⁸ VÁLYI 2000, 373; RÉVÉSZ 2012, 61.

⁵⁴⁹ KOVÁCS 2019, 391–392.

vékony bronzhuzalból csavart nyakperecek legkorábbi felbukkanása – Vörs-Papkert B. temető 450. sírjából I. Berengar (888–915) denárral együtt került elő – a 10. század középső harmadát jelezheti,⁵⁵⁰ bár az nyugat-európai érméssel való datálást fenntartással, és kellő kritikával kell kezelni. A karosi temető elemzésekor Révész László összegzi a vékony sodort nyakperecekről addig tudott ismereteket.⁵⁵¹ A Karos I. temető területén 1899-ben szórványként került elő az ékszer. A rövid összefoglalóból kitűnik, hogy Révész László szerint a Felső-Tisza-vidéken élő honfoglalók 2–3. generációja már találkozhatott, és viselhette az ékszert a 10. század 2. harmadában.⁵⁵² Kovács László Magyarhomorog-Kónya-domb 10–11. századi temető feldolgozásában értekezik a tárgytypusokról. A temetőben 11 sírjában volt nyakpercec, melyeket zömében nők, illetve leánygyermek nyakába akasztottak temetéskor. A torquesek négy típust képviselnek, és egy kivétellel, mely ezüst, bronz az anyaguk. Az ékszerek a Kovács László keltezése alapján a 11. században nyitott temetőben voltak.⁵⁵³ A csepeli 140. sírban a nyakpercec több darabra törve került elő, rajta 5 db üvegyöngyöt találtunk felfűzve (a nyakpercec készítésekor kellett, hogy felfűzzék a gyöngyöket).

A csepeli két nyakpercec az fent vázolt kronológiát megerősíteni látszik. A 14. sírban az egyéb leletek (két állatfejes öntött bronz karperec) a 11. század közepére teszik a sírt, míg a 140. sírban talált igen vékony S-végű és nyitott karikák inkább a 10. század végére, esetleg az ezredforduló környékére datálnak. A nyakperecek jellemzően gyermekek sírjából kerülnek elő, a 140., és a 133. sírokban is gyermekek nyugodtak.⁵⁵⁴

A 133. sírban egy különleges formájú nyakpercecet került elő. Kerek átmetszetű 0,5 cm vastag bronzhuzalból készült, a zárószervezete előtt 6-6 cm-rel elkezdtek kialakítani, és fokozatosan 1 cm széles, enyhén domború laposra formálták. Az egyik végét felcsavarták, és lyukat ütöttek rá, másik végét kampósra alakították ki, így zárták a torques végét. [82. tábla, 168. tábla 4] A zárószervezet a váz nyakán előre nézett, így mintegy díszként szolgálhatott. A váz jobb kézfejének egyik ujján bronzlemezről hajlított, domborhátú gyűrű volt. A nyakpercec párhuzamai a baltikum, az Odera-vidéke felé mutatnak. A nyakpercecen találásakor hullámvonal lenyomatot láttunk, mely a restaurálás során eltűnt (hajszálak lenyomata volt). Felmerült ennek láttán, továbbá a zárószervezet állása miatt annak lehetősége, hogy a torquest talán diadémként,

---

⁵⁵⁰ HORVÁTH 2016, 127–131.

⁵⁵¹ RÉVÉSZ 1996, 92, 343.J.

⁵⁵² RÉVÉSZ 1996, 92.

⁵⁵³ KOVÁCS 2019, 385–388.

⁵⁵⁴ SZABÓ 1980b, 61; RÉVÉSZ 2008, 413.

fejdísz formájában használhatták. Az éles bronz lemezt bevonva textillel, talán a homlokot díszíthette, esetleg arról valamilyen anyag csüngtetett le, a mai fátyolhoz hasonlóan.

Gyöngyök, mint a nyak ékszerei

A Csepel, Szabadkikötő temető hét sírjában voltak különböző típusú üvegyöngyök (13., 14., 42., 74., 122., 140., 142. sír). Három sírt kivéve (42., 74., 122. sír), az 1. temetőben, nagyjából két sírsorban fordultak elő a nyak díszeként. Gyöngyök az Bp. 23. ker. M0 9. lelőhely 7. sírjából is ismertek, illetve a Bp. 23. ker. MOL 11. lelőhely 7. sírjából a váz nyaka körül, és a mellkason gyöngyök voltak. A többi temetőből nem ismertek gyöngyök, köszönhető ez annak, hogy többnyire nem régész tárta fel a sírokat, így az apró ékszerek, gyöngyörök elveszhetnek. [40. tábla 3–16., 41. tábla 3., 53. tábla 5., 79. tábla 4–5., 88–89. tábla, 115. tábla 9–13., 138. tábla]

A csepeli temető 13. sírban gyermek nyakcsigolyái előtt, és az állkapocs alatt, arra rátapadva egy gyöngyörök sorát találtunk. A nyaklánc része volt 5 db szögletes formájú fekete alapszínű gyöngy, élrei halványzöldre festve, a kocka lapjain pedig sárgásfehér berakott színezés volt (formájukat tekintve Szilágyi 1994. 43. típus). Továbbá volt 1 db csonka kúp alakú, szürke színű, piros üvegszállal körbetekert üvegyöngy (Szilágyi 1994.33. típus). A gyöngytípus legutóbb *Orsógomb alakú gyöngyök folytatott spiráldíszsel* elnevezést kapta.⁵⁵⁵ Rövid gyűjtésükből kitűnik, hogy viseleti idejüket a 11. század 2. harmadára tehetjük, így a 13. sír mellett fekvő 14. női sír keltezését támogatva ezzel megerősíthetjük, mely a 11. század első fele, de inkább a 2. harmad vége lehetett. A 13. sírban emellett egy lapos henger alakú fehér színű, ezüstműanyag gyöngy is volt, 1 db világossárga színű függőleges vagdalt kerek gyöngy (Szilágyi 1994. 56. típus), és egy törött vörös színű lapos kisebb gyöngy társaságában. A gyöngyörök része volt egy enyhén szögletes átmetszetű 0,5 cm vastag bronzhuzalból hajlított ovális alakú karika. A nyakcsigolyák mellett volt még egy lapos bronzkorong és egy kovakő is. A mellette fekvő váz (14. sír) koponyájának felszedése közben, annak bal oldalán, és a nyakcsigolyák alatt 8 db halványzöld, és 2 db tojáshej színű kásagyöngyöt (Szilágyi 1994. 21. típus) találtunk. A halványzöld gyöngyörök néhány többosztatú (Szilágyi 1994.2-4.típus) gyöngy töredékei lehetnek. Ugyanebben a sírsorban két temetkezésben voltak gyöngyörök. A 140. sírban a háromrét hajlított vékony bronzhuzalból sodrott nyakperecre felfűzve 7 db fekete színű hullámvonalba foglalt szemekkel díszes nagyobb lapított gömb alakú, és lapított kisebb gömb alakú üvegyöngy volt (Szilágyi 1994. 9.,57-58. típus). A típus használata a 10–11. századra

---

⁵⁵⁵ SZIGETI 2023, 312–313, 107. kép.

datált.⁵⁵⁶ A 142. sírban ugyanilyen gyöngyszemek voltak 5 db, továbbá 1 db sárgásfehér színű gömbölyded alakú, 1 db ugyanilyen színű virágsziromszerűen vagdalt (Szilágyi 1994.22. típus), és 1 db apró zöld színű üvegyöngy (Szilágyi 1994. 10. típus) töredéke volt.

A temető nyugati szélén két sírban voltak gyöngyök, a 122. sírban 32 db egészen apró, élénkvrös színű kásagyöngy (talán Szilágyi 1994. 7/42. típus), és 1 db fekete színű sárga sávós díszítésű gyöngy volt. A 74. sírban gyermek koponyájában egy lapos gömbölyded formájú, szélén ezüsthóliával díszített gyöngyöt találtunk (Szilágyi 1994. 23. típus). Ugyancsak ezüst/arany hóliás gyöngy volt a 42. sírban a nyakcsigolyák előtt (8 db fekete színű ezüsthóliás üvegyöngy: Szilágyi 1994. 16. típus).

A gyöngytípust Kovács László *henger vagy rövidebb hordó alakú, mindkét végén peremezett, hóliás üvegpasztia gyöngyöknek* nevezte. A típushoz több forma is illeszkedik szerinte, így a rövidebb, illetve a gömbölyded formákat is itt elemezte. A Magyarhomorog-Kónya-dombon feltárt temető több sírjában voltak ehhez a típushoz sorolható gyöngyök, melyek korát a sírokban lelt denárok is megtámogatták – Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) H6 / CNH I. 8., I. András (1046–1060) H8 / CNH I. 11., I. (Szent) László (1077–1095) H24 / CNH I. 28–30 és H29 / CNH I. 36 típus – így viseletük a 11. század közepétől a 12. század elejéig adathatónak vélte.⁵⁵⁷ A soroksári 7. sír gyöngyszemei külön elemzést érdemelnek. A váz koponyája körül a mellkasán, és a vállak környékén 40 db gyöngyszem volt. [138. tábla]

Jellemző a világoskék, és zöld színű virág alakú, a három szemmel díszített lapított gömb alakú (Szilágyi 1994, 58. típus), a hosszúkás alakú tekercselt formában folytatott díszű pasztagyöngy. A kevésbé feltűnő típusok közé tartozik a gömb, illetve lapított gömb alakú gyöngyök (Szilágyi 1994, 7. típus). Egyik gyöngyszem végére kis karikát forrasztottak, mintha kisebb medál, vagy füles gomb lenne. A 7. sírban a gyöngyök helyzetük alapján lehettek nyakláncként viselve, fejdíszre, vagy ruházatra varrva, esetleg a hajfonatba fonva is. Ugyanitt a gyöngyök között, a jobb vállnál egy kisebb *kauricsiga került elő*. [138. tábla 39] A MOL 11. lelőhely 7. sírjában szemesgyöngyök voltak, ezek a hajfonatkorongok körül, és a mellkason szóródtak.

Kauricsigák

A tárgyalt délbudapesti temetőkben is feltűnnek a kauricsigák, a Csepel-Szabadkikötő 140. sírjában karikákra akasztva, illetve a MOL 11. lelőhely 7. sírjában áttört díszes hajfonatkorongok társaságában. Az előbbi temetkezés a vékony bronzhuzal S-végű karikákkal

⁵⁵⁶ SZÖKE 1962, 53; SZÖKE-VÁNDOR 1987, 63; SZILÁGYI 1994, 107.

⁵⁵⁷ KOVÁCS 2019, 399, 128. kép 50, 62, 316.

és vékony nyakperecével a 10. század utolsó harmadától keltezhető, a 11. század első harmadáig. A hajfonatkorongok, és kauricsigák (így a 140. sír viseleti formája) elemzése alább külön fejezet részeként kibontásra kerül majd.

Csörgő

Ugyan egyetlen temetkezésben volt csörgő (MOL 11. lh. 7. sír), mégis érdemes elemzésére alaposabban kitérni. A csörgő gömbölyded körte alakú, alján négykaréjos hasítékkal. A hasíték felett körkörös vonaldíszekkel, füle hiányos, törött. [115. tábla 16]

A szakirodalom a csörgőket bajelhárító szerepkörben képzelel el, így nyakba akasztva, gyöngysorok részeként általában gyermeksírok mellékleteként fordulnak elő. Szőke Béla elemezte a tárgytypust, felgyűjtötte a honfoglaló és az avar előzményeket is. A csörgők többnyire bronzból öntöttek, ritkán két félből összeforrasztottak, néha aranyozottak. Formájuk gömb vagy nyújtott körte alak, alul kereszt alakban nyitottak, e nyílás szárain néha kerek kivágás van. Belsejükbe csörgőként kavicsot vagy fémszemecskét zárnak.⁵⁵⁸ Kovács László is gyermeksírok jellegzetes mellékleteként írta le a csörgőket.⁵⁵⁹ Az egyéb temetőkben pénzekkel való általános előfordulásuk alapján csak azt lehet elmondani, hogy a 10–11. század folyamán végig a viselet részét alkotta, sőt, keltezésüket egészen a késő avar korig kiterjeszthetjük.⁵⁶⁰ A dunántúli csörgős sírok gyűjtéséből és halimba-cseresi temető csörgőinek elemzéséből kitűnik, hogy e tárgytypus alapos elemzése is várat még magára.⁵⁶¹

Félhold alakú csüngők, lunulák

Lunula két lelőhelyen 3 db bukkant fel a tárgyalt térségben, mindkettő a Csepel-sziget északi részén (Csepel, Király-major és a Csepel, Komáromi út). Az amulettek a félhold alakú csüngők gombos végű típusát képviselik, és bronzból öntöttek. Az egyiknek a függesztő füle megsérülhetett, ezért két lyukat ütöttek rajta, melyből az egyik szintén kiszakadt a használat során. A másik csüngő szintén bronzból öntött, fonott filigránt utánozó dísszel. Közepén három erősen kiemelkedő gömbdísszel és a két oldalán kisebb mezőben egy-egy hasonlóval. A harmadik díszítetlen, csupán a szegélyét mintázták meg fonott filigránt utánozó mintával. [33. tábla 2., 34. tábla 1–2] Kralovánszky Alán a Csepel-Királymajor néven szereplő lunulát az

---

⁵⁵⁸ SZŐKE 1962, 59–61, X. tábla 18–20.

⁵⁵⁹ KOVÁCS 1988, 149–151.

⁵⁶⁰ KOVÁCS 2019, 402.

⁵⁶¹ HORVÁTH 2016, 127; SZIGETI 2023, 325–326.

öntött típuson belül, *a belső körívnél két félköríves kis kiképzéssel, keretelésnél álfiligrános dísszel, belső mezőben 3+1+1 domború gömböccsel altípushoz* sorolta.⁵⁶² A Csepel-Komáromi út lunulái szintén az öntött típusba tartoznak, belső mezőben hullámvonalú, domború dísszel.⁵⁶³ A félhold alakú 10–11. századi csüngőket elsőként 1959-ben Kralovánszky Alán elemezte és gyűjtötte össze (47 lelőhelyről 47 példányt ismertetett) ez a gyűjtés az összes akkor ismert lelőhelyet lefedte. Három fő csoportra és több alcsoportra osztotta a lunulákat, s használatukat a 10. század utolsó negyedétől kezdődően mintegy 100 évre keltezte. Kereskedelmi árunak tartotta a csüngőket, eredetüknek Dél-Oroszországot jelölte meg, köztük helyi másolatokat is feltételezett. Viseletüket a Kárpát-medence területén kevert, avar, szláv és magyar lakossághoz kötötte.⁵⁶⁴ Szőke Béla Miklós és Vándor László felhívták a figyelmet arra, hogy e tárgyak szimbólumértékét nem érdemes túlértékelni.⁵⁶⁵ Kralovánszky gyűjtését Kiss Attila egészítette ki, immár 63 lelőhelyet és 102 db lunulát ismertetett.⁵⁶⁶ Petkes Zsolt frissítette a tárgyak katalógusát, és újra elemezte azokat.³³⁴ Térképre téve a lelőhelyeket kiderül, hogy a félhold alakú függők a Dunántúlra, és azon belül is annak keleti felére koncentrálódnak. E terület lényegében Vukovár, Halimba⁵⁶⁷, Pilismarót háromszöge, a lelőhelyek egyharmada, és a tárgyak több mint fele itt került elő. További sűrűsödés látható még a Tisza középső folyásánál, a Maros és a Körösök közti területen, illetve Szombathely környékén. A lunulák időrendjének meghatározását a 10. század végétől adatolta, tehát jelenlétük a 10–11. század fordulójára már biztosan keltezhető, és előfordulnak a 11. század egészében, átnyúlva egészen a 12. századba is, úgy véli készítésük helyben is történhetett (erre öntőminták is utalnak).⁵⁶⁸ Kovács László a lunulák gyűjtéséből azt a következtetést vonta le, hogy a csüngők a 11. század első felében datált érmekkel együtt jelentkeznek, de nem zárja ki használatukat a teljes 11. században sem.⁵⁶⁹ Aurel Dragotă 2014-ben megjelent erdélyi korpuszában felgyűjtötte és típusátlába rendezte a félhold alakú csüngőket, ezzel Kralovánszky és saját rendszerét ötvözte. Natalia Khamayko 2012-ben írt tanulmányában részletesen elemzi a lunulákat a Római Birodalom időszakától egészen a 13. századig terjedően, felvetve azt a kérdést, hogy pogány amulettel, avagy keresztény szimbólummal állunk-e szemben. Véleménye szerint a római, majd a bizánci művészetben a félhold alakú szimbólum keresztény jelképpé alakult át (a Hold azaz a

---

⁵⁶² KRALOVÁNSZKY 1959, 78.

⁵⁶³ KRALOVÁNSZKY 1959, XII. tábla 12, 19. Nem a csepeli lunulák szerepelnek a táblán!

⁵⁶⁴ KRALOVÁNSZKY 1959, 76–82.

⁵⁶⁵ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 65–66.

⁵⁶⁶ KISS 1983, 233, 313–315, 333, 19. térkép.

⁵⁶⁷ SZIGETI 2023, 316–317, 109. kép

⁵⁶⁸ PETKES 2013, 286.

⁵⁶⁹ KOVÁCS 2019, 402–404.

termékenység, illetve az óvó-védő szimbolikából). A szlávok ezt a szimbólumot fokozatosan azonosították a kereszténységgel, és már ennek tudatában viselheték a tárgyakat (mindez csupán feltételezés).⁵⁷⁰ A csepeli lunulákat olyan közösség tagjai viselheték, akik ismerték egymást, egymással párhuzamosan telepedtek le a dunai átkelőhelyek környékére, időben a 11. század első harmadában biztosra tehetjük jelenlétüket. Sajnos a csüngők szórványos volta miatt viselőjük kiléte (kora és neme) ismeretlen.

Hajfonatkorongok

A tárgyalt 20 temető két sírjából kerültek elő hajfonatkorongok, egyik párosával, egy pedig szórványként 1 db. A szakirodalomban már régóta ismert, és többször közölt, rosszezüstből öntött Kispest-szentlőrinci korong sajátos mintakincsével "*tipikus*" honfoglalás kori ékszernek számít.⁵⁷¹ A motívumot szemlélve azonnal a honfoglalás kori "elit" által viselet ékszerek és eszközök (tarsolylemezek, szablyák stb.) jutnak eszünkbe. A korongot a középpontjából négyfelé ágazó, három irányba terjeszkedő levélmintával illusztrált palmettacsokor díszíti. A négyágú díszítményt Napszimbólumnak tartják, más olvasat szerint a négy égtájat szimbolizálják.⁵⁷² [18. tábla 3] Másik korongpár a Bp. 23. ker. MOL 11. lelőhely 7. sírjából Soroksár külterületén, egy lankás homokdomb 8 síros temetőjének egyik sírjából került elő.⁵⁷³ [114. tábla] A bronzból öntött korongok egy jobbra néző hosszú csőrrel a pofáján előre néző állatot ábrázolnak. Az állat egyértelműen lépő mozdulatot tesz, vagy fut. A fejéből egy a csőréhez (pofájához) hasonló tag néz felfelé, szemeket jelző pont nélkül. A farka 3 ágú palmetta mintában megformált, ami a lény háta felett van. A palmetta kialakítása hasonlatos a lény pofájához, ám a fej a szemmel hangsúlyozott, míg a fark egyértelműen növényi ornamentika. A teste egy kerek és egy csepp alakú áttört mintával ábrázolt. Az állat hasa alatt a lábak helyén újabb áttört kerek motívum és palmetta illeszkedik a korong pereméhez. A korong a kerek áttört elemek miatt szíjelosztóra emlékezteti a szemlélőt. A korongot öntötték, majd véséssel alakították, végül aranyozták. A vésetek a mintát erősítve követik annak vonalát. A korong hátoldala lapos kisebb karcolásnyomok vannak rajta. A mintázat alapján a korongok szinte tökéletes párhuzama a csekeji temető 269. sírjából látott napvilágot.⁵⁷⁴ A korongok az állat-

---

⁵⁷⁰ DRAGOTA 2014.

⁵⁷¹ FETTICH 1937, 84, 70. t. 6; CSALLÁNY 1959, 290, 13. kép 7; RÉVÉSZ 1996, 82–87; RÉVÉSZ 2008, 41–42; BENCZE–SZIGETI 2015, 96, 3. kép 5.

⁵⁷² RÉVÉSZ 1996, 88–89. A tárgyátípus legutóbbi összefoglalása, kimerítő kutatástörténeti áttekintéssel TÓTH 2014, 191–200; RÉVÉSZ 2014.

⁵⁷³ TARI 2002; TARI 2008; BENCZE–SZIGETI 2015, 101–102, 20–21. kép.

⁵⁷⁴ REJHOLCOVA 1995, 29–30, Tab. 47. 1, 131; RÉVÉSZ 2014. a korongot kihagyta a gyűjtéséből.

életfa díszítésű korongok csoportjába tartoznak.⁵⁷⁵ A korongokon a sokszor mitikus lény hátából palmetta ág nő, farka visszahajlik, más értelmezés szerint a ló hátán lovast láthatunk, széttárt karokkal.⁵⁷⁶ [169. tábla 3] A csekeji sírban a korong a gyermek mellkasán volt, párja nem került elő. A sírban egy kéttagú kaftánveret alsó csüngős tagja, csörgő, félhold alakú csüngős tag, talán függő része, és kerek préselt ruhaveretek is voltak. A fej ékszereit 2 db bronzhuzal egyszerű nyitott karika, és 2 db ezüsthuzalból formált ovális karika képviseli. Két gyűrű érdemel még említést, az egyik bronzlemezből hajlított, másik ezüstlemezből készült szegecselt végű pántgyűrű.⁵⁷⁷ A szegecselt gyűrűk problematikája, keltezése, típusainak elemzése érdekes eredményekkel szolgált. A horvát-dalmát területeken már a 8. századtól viselt gyűrűtípus a Kárpát-medencébe vagy attól északabbra csak szórványosan jutott el, ennek oka sokkal inkább a 10. századi népmozgásokban keresendő, mint a kereskedelemre fogható jelenség volt.⁵⁷⁸ A csekeji sírt a 10. századra keltezhetjük, közelében 10. századi ruhadíszként felvarrt érméket tartalmazó temetkezés volt, illetve a sír elkerüli a 11. századi obulusként előkerült denáros sírcsoportot, ennél pontosabb datálásra maga a feltáró és közlő régész sem vállalkozott.

A korong másik párhuzama kissé stilizáltabb megformálással Gálospetri-Malomoldal (Galospetreu-Románia) határából került napvilágra. A korong mellett egy másik kisebb még stilizáltabb áttört díszű korong került elő, forrasztott fülesgombok, és egy edény társaságában. A leleteket az állítólag 4 síros feldúlt temető egy sírjából kerültek elő a találók elmondása szerint. Gáll Erwin a temetőt a 10. század második harmadára keltezte.⁵⁷⁹ [169. tábla 4] A honfoglalás kori (hajfonat) korongokat készítéstechnikai eltéréseik alapján két fő csoportja osztja a kutatás: a lemezes és az áttört, öntött, többnyire bronzból, de ezüstből is készült változatokra.⁵⁸⁰ Az eltérő készítéstechnikával készült korongokat viseleti helyzetük, és a rajtuk megformált motívumok kötik össze. A korongokon megformált ábrázolások alapján további tipológiai csoportokat lehet elkülöníteni, melyeken növényi motívumok és mitikus lények és ezek kevert képi megjelenítése tűnik föl.⁵⁸¹ A korongokon megformált mitológiai elemek, így a griffek, az életfák vagy a palmetta motívum jellemző a 10–11. századi tárgyakon, például a tarsolylemezekon, és egyéb ezüstlemezből, aranyozással készült tárgyakon. A korongokat

---

⁵⁷⁵ TÓTH 2014, 192–193.

⁵⁷⁶ BÁLINT 1970, 36.

⁵⁷⁷ REJHOLCOVA 1995, 29–30, Tab. 47.

⁵⁷⁸ SZIGETI 2023, 359–365.

⁵⁷⁹ GÁLL 2013, 112–113, 35. tábla 4.

⁵⁸⁰ FETTICH 1931, 77; FETTICH 1937, 73–94; CSALLÁNY 1959; CSALLÁNY 1970, 261–299; SZABÓ 1963, 95–119; SZABÓ 1980a, 271–293; FODOR 1980; SZABÓ 1983a, 34–51; RÉVÉSZ 1996, 87–89; TÓTH 2014, 194–200; RÉVÉSZ 2014; POLÓNYI–TÜRK 2019, 20–29: kutatástörténeti áttekintéssel.

⁵⁸¹ BOLLÓK 2015, 344–358, 403–428, 502–505: kimerítő kutatástörténettel.

általában a koponya, váll és mellkas környékén többnyire párosával helyezkedtek el. A korongokat egyetlen temetkezéstől eltekintve nők és leánygyermek mellé tették, rangos és köznépi környezetben egyaránt viselték őket.⁵⁸² A korongok függesztőszalagjait veretekkel vagy gyöngyökkel díszítették, megerősítésükre gyakran hátlapot illesztettek hozzájuk.⁵⁸³ Az áttört korongok *életfa előtt álló mitikus állatalakos csoportjának* három típusát tipológiai elemzés alá vette Révész László. Kitért a megjelenített mintakincs értelmezésére, és a korongokat kísérő egyéb tárgyak ismertetésére, melyek némelyike a 10. század 2. felére kelteznek. A korongok ezen típusait a 10. század első kétharmadára keltezte. Révész területi eloszlásukról a következő megállapításokat tette: a teljes Kárpát-medencében jelen vannak, de legnagyobb számban Észak- és Kelet-Magyarországon, 1-1 példány ismeretes a Duna-Tisza-közéről, és a Kisalföldről is, illetve a Dunántúl csak Vörs temetővel képviseli magát. Az I. csoportban 3 alcsoportot határozott meg (a–c), sorolta, az a. csoport a legművesebb korongokat jeleníti meg (Tiszaeszlár-Bashalom, Dunamocs), az állat teste erőteljes bordával keretelt. A b. csoport állatalakján vízszintes vonalkázás látható, míg a c. csoport állatalakján már a plasztikusság látszik, eltűntek a kiemelések. A II. a–b. csoportba sorolta Révész a sematikus ábrával kialakított korongokat, melyek mondanivalója egyszerű formában, de azonos az I. csoportba tartozó korongokéval.⁵⁸⁴ Az áttört, öntött korongok tipologizálását megkíséreltem kiegészíteni további 3 típussal. A Révész I. csoportba sorolt korongokat 1. típusként neveztem el, a II. csoportja a 2. típus elnevezést kapta. [170–171. tábla] A Révész III. csoportot 7. típusként neveztem el. A további áttört díszű korongokat további 3 típusba soroltam. A 3. típust 3 lelőhely korongjai képviselik, Gálospetri, Csekej, és Budapest MOL 11. lh. Utóbbi két korong kidolgozása szinte teljesen megegyezik. [169. tábla] A 4. típus a "szarvashoz hasonló állat" jobbra néző álló alakját jeleníti meg. Ezek a korongok meglehetősen hasonló kidolgozottságúak. Ide tartoznak a Hencida-Szerdekhalom, Sarkad-Peckesvár, Gyula-Téglagyár, és a Madaras-Árvai-dűlő korongjai. A korongok a Kőrösök-vidékén, az Alföld keleti sávjában, illetve a Duna mellett, a Duna-Tisza-közén kerültek napvilágra. Az 5–6. típus egy-egy korongpárral képviselteti magát, ezek Sárrétudvari-Hízóföld 267. sír, és Aldebrő-Mocsáros 13. sír ékszerei. [172–173. tábla] A korongokat térképre tettem, így látható, hogy az 1. típus csak egy lelőhellyel van jelen az Alföldön. [169. tábla 5]

Karperecek

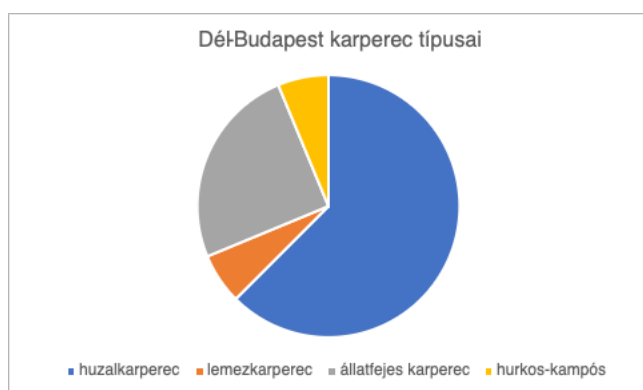
---

⁵⁸² BUDINSKÝ-KRIČKA–FETTICH 1973; RÉVÉSZ 2014, 442–443.

⁵⁸³ RÉVÉSZ 1996, 82–89.

⁵⁸⁴ RÉVÉSZ 2014.

Az elemzett temetőkből a karperecek három típusa fordul elő, a huzalformára öntött nyitott, a zárt és nyitott állatfejes, és a hurkos-kampós végű fonott/sodort karperecek. Az ékszer 9 lelőhelyen fordult elő, ebből egy szórvány, összesen 16 karperec 11 sírből került napvilágra. [174. tábla]

Dél-Budapest honfoglalás kori temetőiben előforduló karperec típusok

14. táblázat. Karperecek (Izd. 2. sz. melléklet).

A karperecek legelterjedtebb típusa az *elhegyesedő végű huzalformára öntött karperecek*, más néven pálcakarperecek.⁵⁸⁵ Hat lelőhelyen, 5 sírből 10 ilyen karperec került elő a tárgyalt mikrorégióban. Egy kivétellel (Bp. 20. ker. Attila u. 36.) kerek átmetszettel formáltak az ékszerek. Mint minden karperecre általános jellemző, hogy az alkarcsontokon, azok középtáján, vagy a csuklón voltak az ékszerek. Feltételezések szerint a ruhaujj leszorítására használhatták azokat. Szőke Béla az ékszer feltűnését a 960–970-es évekre keltezi, és a honfoglaló magyarok megjelenéséhez kötötte az elterjedését.⁵⁸⁶ Szabó János Győző a kerek átmetszetű típus feltűnését már 930-tól keltezte, a szögletes átmetszetű típus megjelenését a 10. század végére, vastagabb, rombusz átmetszetű változatát pedig a 11. századra helyezte.⁵⁸⁷ Jochen Giesler úgy vélte a szögletes átmetszetű példányok viseletét a 11. század közepéig csak szórványosnak tekinthetjük, a kerek átmetszetű korábbi darabokat pedig a 10. század második felére jöhettek divatba.⁵⁸⁸ Langó Péter a 10. század közepe körüli időre helyezte az ékszer megjelenését, és feltételezte a kerek és a szögletes átmetszetű darabok párhuzamos viseletét.⁵⁸⁹ A pontosabb keltezést eddig az átmetszet megváltozása, azaz szögletesedése adta, mely mára már kis finomításra szorul. Megfigyelhető ugyanis, hogy a kerek átmetszet párhuzamosan volt jelen a

⁵⁸⁵ KOVÁCS 2019, 410–415.

⁵⁸⁶ SZŐKE 1962, 65–67, 94.

⁵⁸⁷ SZABÓ 1980, 66.

⁵⁸⁸ GIESLER 1981, 89, 120–120, 124, Taf. 53.

⁵⁸⁹ LANGÓ 2000, 38, 41.

rombusz és egyéb sokszög átmetszettel, vagyis a két altípust I. (Szent) István (1000–1038) és I. András (1046–1060) uralkodása idején nagyjából egyszerre volt jelen a viseletben.⁵⁹⁰ A gyűjtést kiegészíthetjük Kisbárcány-Kukely-tanya 11. századi temető egyik sírjával, ahol I. (Szent) István (1000–1038) denárral együtt került napvilágra egy rombusz átmetszetű huzalformára öntött karperec, felnőtt méretben, gyermek jobb alkarcsontjain. Ez alapján nem vethető el a vastag, rombusz átmetszetű ékszer viselete a 11. század első harmadában, illetve a század közepén.⁵⁹¹ Halima-Cseres temetőben a kerek átmetszetű huzalkarperec jelenléte az ékszer legkésőbbi feltűnése, azaz a kerek átmetszetű változat a 11. század végéig, a teljes 11. században divatban lehetett.⁵⁹² Az *elhegyesedő végű huzalformára öntött karperecek* keltezését a délpesti mikrorégió annyiban pontosítja, hogy a 10–11. század fordulóját, illetve a 10. század utolsó harmadát a Bp. 23. ker. MOL 11. lh. 7. sírjában lelt áttört, öntött hajfonatkorong pár erősítheti. (Az oda-vissza kelteзések azonban nem adnak korrekt választ a tárgy viseleti idejére, sajnálatos, hogy jelenleg az öntött, áttört hajfonatkorongoknak sem tudja a kutatás a pontos időrendjét felvázolni.) A Bp. 20. ker. Attila utcai karperec rombusz átmetszete és pontozott mintája egészen egyedi, párhuzamát Magyarhomorog-Kónya-domb 121. sírjából ismerjük, ez egy igen jól keltezhető analógiája az ékszernek. A sírban 4 db Árpád-kori denár volt elszórtam a felsőtesten, lyukasztás a pénzekben nem volt, így obulusként kerülhettek az elhunyt mellé (2 db I. András (1046–1060) H8/CNH 11. típus, 2 db Péter 1038–1041) H6/CNH 8.). A sírból még egy bronzhuzalból sodrott nyakperec, és 2 db ezüst karika került elő.⁵⁹³ [174. tábla 1–10] A temető ezen sírját a párhuzam alapján a 11. század középső harmadára keltezhetjük.

Pántkarperec

A karperec típus katalogizálását és elemzését legutóbb Mesterházy Károly elvégezte. Tanulmányában a budapesti ékszer különleges, egyedi kialakításúnak tartotta, eszerint keskeny pántja, és a kikerekedő végeket összekötő farkasfog szerű elem különlegesnek számít.⁵⁹⁴ [174. tábla 16] A karperecek ezen típusa gyakran van együtt rozettás lószerszámveretekkel, a viseletük időrendjét a 10. század első kétharmadára teszi a kutatás.⁵⁹⁵ Mesterházy a pontkör díszes bronzból készült példányok használatát a 11. század elejéig kitolta, eredetüket a

---

⁵⁹⁰ KOVÁCS 2019, 411, 414–415.

⁵⁹¹ SZIGETI 2022, 44–45, 71–72, 9. tábla.

⁵⁹² SZIGETI 2023, 337–341.

⁵⁹³ KOVÁCS 2019, 91., 8, 10, 68, 132. tábla.

⁵⁹⁴ MESTERHÁZY 2018, 191.

⁵⁹⁵ SZŐKE 1962, 72; SZABÓ 1980, 51; DIENES 1986, 92; RÉVÉSZ 1996, 90.

honfoglaló magyarokhoz kötötte, azaz velük jelenhetett meg az ékszer a Kárpát-medencében.⁵⁹⁶ Szőke Béla a karperecek ezen típusát a leggazdagabb temetkezésekhez kötötte.⁵⁹⁷ Révész László a 10. század első kétharmadába helyezte viseletüket, köznépi változatukat a pontkör díszes, bronz változatokban látta.⁵⁹⁸

Állatfejes karperec

Az elemzett temetőkből 4 állatfejes karperec ismert (Bp. 21. ker. Csepel, Csepel, Szabadkikötő 14. sír, Üllő Ilona út 9. sír). A karperecek közül 3 zárt egy nyitott, mind a négy öntött, anyaguk bronz. A csepeli karperec csupán László Gyula táblájáról ismert, melyen vegyesen ábrázolta a Király-major és a Komáromi út leleteit, így bizonytalan az ékszer hovatarozása.⁵⁹⁹ A karperec Kovács László gyűjtésében és elemzésében a 4b. típust képviseli, és Királymajor lelőhely a tárgy lelőhelye.⁶⁰⁰ Mint a legtöbb állatfejes karperecnél adott, hogy előképüket a magasabb szintű ötvöstechnikával készült fonott, sodort ezüst és arany példányok utánzásából merítik. Ennek az ékszernek is bordázott, rovátkolt felülete a sodort huzalból készült mintát imitálta. Az állatfejes karperecek 4b. típusát Kovács a teljes 11. századra keltezte.⁶⁰¹ [174. tábla 12–15] Az üllői karperec rontott példány lehet, mert a két állatfej találkozásánál az anyag nem letörött, vagy lekopott, hanem már öntés után hiányozhatott. Tipológiai besorolása így bizonytalan, Kovács sem vette fel a gyűjtésébe.

A Csepel, Szabadkikötő 14. sírjában a női váz jobb és bal alkarcsontjain volt az ékszer, a másik két karperec helyzete ismeretlen. Bronzból/rosszezüstből öntött, zárt, a többszálás sodrást utánzó öntéssel készült. A vastag szál közé rovátkolt, vékony 0,1cm-es szálát utánoztak. A rovátkolt minta csak a karperec oldalán látható, kívül-belül simára kopott, vagy eleve úgy öntött. A szembenéző állatfejek kitátott szájjal illeszkednek, a fejek két oldalán nagy dudorok a szemeket jelzik. A zárt példány Kovács tipológiája alapján a 3b. csoportba tartozik, viseletük az egész 11. század folyamatos volt.⁶⁰² Kovács László érmekkel való gyűjtése I. (Szent) István (1000–1038) és I. Béla (1060–1063) királyaink uralkodása közé helyezte az ékszer viseletét, szónányosan még I. (Szent) László (1074–1095) uralkodása alatt is divatban lehettek.⁶⁰³

---

⁵⁹⁶ MESTERHÁZY 2018, 194–195.

⁵⁹⁷ SZŐKE 1962, 71.

⁵⁹⁸ RÉVÉSZ 1996, 90; RÉVÉSZ 2006, 418.

⁵⁹⁹ LÁSZLÓ 1942, CXLVII. tábla.

⁶⁰⁰ KOVÁCS 1994, 121, Abb. 31.

⁶⁰¹ KOVÁCS 1994, 137.

⁶⁰² KOVÁCS 1994, 136.

⁶⁰³ KOVÁCS 2019, 416–417.

A váz bal alkarcsontjairól, a csuklón, nyitott, bronzból öntött állatfejes karperec volt. Az ékszer nyitott végével felfelé nézett. Az öntött huzal két sodrott szálát utánoz. A szembenéző állatfejek „nyakánál” tekercselt drótot imitált az öntés. Szájuk 5 vésett bordával kialakított, kétoldalt 1-1 nagy szemmel. A szájrész végénél sekély mélyedés az orrnyílásokat jelzi. Az ékszertípus feldolgozását Kovács László végezte el, az ő tipológiája alapján a karperec a 3a. csoportba tartozik, megjelenésüket a 10. század utolsó harmadára teszi, és viseletüket egészen a 11. század első feléig keltezte.⁶⁰⁴ A Csepel, Szabadkikötő 14. sírja Kovács tipológiai rendszere alapján a 11. század első felére keltezhető. A másik két lelőhely karperece is a 11. századra keltezhető, szűkebben azok szórványos kísérőleletei miatt nem pontosítható viseletük dátuma. Szőke Béla a honfoglalókhöz kötötte nyitott változataikat, melyek a 10. század második felében terjedtek el, és a 11. században már jellemző volt viseletük. A zárt állatfejes karperecek használatát szűkebben a 10. század utolsó harmadára keltezte.⁶⁰⁵ Szabó János Győző a karperecek vastagsága alapján mutatott ki kronológiai eltérést, miszerint a vékonyabb példányok korábbiak, a 10. század közepén már megjelentek.⁶⁰⁶ Jochen Giesler egy százéves időintervallumban határozta meg az ékszertípus keltezését, nézete szerint 950–1050 között voltak divatban ezek a tárgyak.⁶⁰⁷

Bepödrött végű karperec

Az Üllő Ilona út 7. sírjában egy gyermek karjához méretezett bepödrött végű pántkarperec volt. Az ékszer párhuzama nem ismert, nem példa nélküli, de eleve ritkaságnak számít gyermek méretére igazított karperecek jelenléte a 10–11. századi temetőkben.⁶⁰⁸ [174. tábla 17]

Hurkos-kampós végű, sodort/fonott karperec [174. tábla 11]

A soroksári M0 9. lelőhely temető 1. sírjából került elő egy hurkos-kampós záródású karperec töredése. A hurkos-kampós karperecek viselete a 10. század második felétől jelent meg, és a 11. században még tartott a divatjuk, a soroksári sírt az ezredfordulóra keltezhettük egyéb ékszerei alapján.⁶⁰⁹

Gyűrűk [15. táblázat]

---

⁶⁰⁴ KOVÁCS 1994, 134–136.

⁶⁰⁵ SZŐKE 1962, 69–71, 96.

⁶⁰⁶ SZABÓ 1980b, 67.

⁶⁰⁷ GIESLER 1981, 121–124, Taf. 53.

⁶⁰⁸ SZIGETI 2023, 337.

⁶⁰⁹ SZABÓ 1980b, 66; LANGÓ 2000, 45–46.

A régióban tárgyalt 20 temetőből csupán 3 lelőhelyen volt gyűrű, ezek közül kettő a Csepel-sziget északi részén helyezkedik el. A honfoglalás kor első felében, azaz a 10. század első kétharmadában igen ritkák a gyűrű leletek a sírokban.⁶¹⁰ Ennek oka talán az életmódban keresendő. Az úgy nevezett *klasszikus* honfoglaló temetkezésekben a hólyagos fejű gyűrű számít tipikus ékszernek, már ami a kézfejet díszíthette. Ezek a gyűrűk a keleti steppe ékszerei, megjelenésük a Kárpát-medencében egyértelműen keleti irányból érkező népmozgásokhoz köthető (azok magyar identitása természetesen nem bizonyítható, de alapvetően a honfoglaló magyarokhoz köti a kutatás e gyűrűk megjelenését a Kárpát-medencében). A gyűrűtípus felgyűjtését, és elemzését Horváth Ciprián végezte el.⁶¹¹ A tárgyalt régióban a 10. század utolsó évtizedeiben, és a 11. század egészében viselt gyűrűk jellemzőek. Egyetlen olyan típus fordul elő a temetkezésekben, melyek a sírokat a 10. század utolsó harmadára keltezheti, de ezek viseleti ideje is eléri a 10–11. század fordulóját (domborhátú pántgyűrű), így a sírok egyéb mellékleteivel együttesen alakítják ki a pontosabb időrendet.⁶¹² [175. tábla]

Dél-Budapest honfoglalás kori temetőkben előforduló gyűrű típusok

15. táblázat. Gyűrűk a tárgyalt mikrorégióban (ld. 2. sz. melléklet).

Pántgyűrűk

A többnyire bronzból és ezüsből készült gyűrűk 0,3–0,6 cm széles, lapos, vagy ívelt átmetszetű karikák, melyek vége vagy nyitott, vagy összeforrasztják, illetve szegeccsel rögzítik. Lemezből kivágva, kalapálással készültek, gyakran díszítettek, mely minden esetben sorminta, bár több gyűrűn ez teljesen lekopott már. A 11. században jellemzőbb, hogy a pántgyűrűk ezüsből készülnek, ekkor már új díszítésformák is feltűnnek.⁶¹³ A 9–10. században

⁶¹⁰ SZIGETI 2023, 343–356. Kimerítő kutatástörténeti áttekintéssel.

⁶¹¹ HORVÁTH 2005.

⁶¹² SZIGETI 2023, 367–368, 136. kép 5–7.

⁶¹³ SZÓKE–VÁNDOR 1987, 68; SZIGETI 2023, 371–373.

készülhettek pántgyűrűk zárt formában, anyaguk vékonyabb, kis lyukakat ütnek végeikbe, és ebbe helyezett szegeccsel, vagy egyes vélemények szerint huzallal zárták össze azokat. A 10. századra a gyűrűk anyaga vastagodott, már nem volt szükség a végek zárására, a gyűrűk tartása engedte nyitva hagyni a pántot, így azt lekerekítik, vagy csak levágják, illetve egymásra hajtják. A pántgyűrűket összenyomva gyermek ujjaira is tudták illeszteni, de kerülhettek temetési ajándékokként is a sírokba. Ennek ellentmondanak olyan kopásnyomokat vizsgáló észrevételeim, amikor az összenyomott részen látható díszítés, míg a gyűrű többi részén ez már teljesen lekopott, hosszú összenyomott állapotú használatot sejtetve.⁶¹⁴ A tárgyalta régióból 4 db pántgyűrű ismert, 2 db Csepel, Szabadkikötő (14., 133. sír), és 2 db Csepel Királmajor lelőhelyről. Utóbbi gyűrűkön két sorban apró rovátkolt díszítés látható, melyek hullámvonalban díszítik a gyűrűk pántját. A másik két gyűrű a pántgyűrűk domborhátú típusába tartoznak. [175. tábla 7–8., 19–20]

Domborhátú gyűrű

A pántgyűrűk egyik típusa a néha igen aprólékosan díszített domborhátú széles pántgyűrűk. E gyűrűk lemeze nem feltétlenül vékony (néha felmerül, hogy öntéssel készülnek), átmetszetük ívelt, nyitottak, anyaguk gyakrabban bronz, de néha ezüst. Végeket lekerekítik, keskenyek, egymásra vannak hajlítva. A domborhátú (ívelt hátú) gyűrűkkel Szőke Béla gyűjtése, majd Szőke-Vándor Pusztaszentlászló temetőpublikációja óta csupán érintőleges foglalkozott a szakirodalom. A gyűrűtípus már az avar kortól feltűnik, majd a 10. században végig, és a 11. században is viselik.⁶¹⁵ Léteznek vésett vagy karcolt díszített darabok ezek pontos kronológiája még nem kidolgozott. Egyes feltételezések szerint kezdetben bronzlemezről, majd ezüstről készülnek, és a lemez egyre vastagodik és a domborulat egyre laposodik.⁶¹⁶ Joachim Giesler a 24. típus-ként elemzi, nyitott gyűrűként, és nagyon rövid ideig tartó használatot feltételez e típusnak.⁶¹⁷ Meglehetősen ritkán előforduló gyűrűtípus a domborhátú pántgyűrű a 10–11. századi temetőinkben, bizonyos temetőkben több kerül elő, míg máshol ismeretlen viseletük.⁶¹⁸ Mindkét csepeli domborhátú gyűrű 1,8 cm átmérőjű, szélességük 0,6 cm, a 14. sír gyűrűje ezüst/rosszezüstről a 133. sírban bronzlemezről készültek. A 14. sír gyűrűje enyhén ívelt, a 133. sírban félkörívelt átmetszetű. Mindkét sírban nyakperec volt még a viselet része, egyik vastag bronzhuzalokból sodrott hurkos-kampós záródású, másik egy huzalból készült,

---

⁶¹⁴ SZIGETI 2023, 358–373.

⁶¹⁵ SZŐKE 1962, 63, 96.

⁶¹⁶ SZŐKE-VÁNDOR 1987, 68.

⁶¹⁷ GIESLER 1981, 109–110.

⁶¹⁸ SZIGETI 2023, 367–371.

szétkalapált véggel, és kampós-lyukas záródással. A két sír egy sírsorban volt a temető keleti szélében. A sírokat a gyűrű egy időre keltezi, ez a 10–11. század fordulója, a 11. század első fele. [175. tábla 7–8]

Huzalgyűrű

A huzalgyűrűk a 11. századi karikaékszerek egyik leggyakoribb típusa, ennek részben oka, hogy egyszerű kivitelezése igen népszerűvé tette ezt a gyűrűtípust, másik oka az ebben az időszakban (11. század 2. harmada) feltűnő törtezüstök egyik típusa az ezüsthuzalból fonott, sodrott gyűrűk volt, aminek ez a gyűrűtípus a másolata. Készültek ezek az egyszerű másolatok (huzalformára öntött gyűrűk) bronz és ezüst változatban, utóbbi időben később jelenik meg. A nagyobb 10–12. századi temetőkben rengeteg párhuzamot találunk erre az ékszerre. Léteznek kétféle változatban, legegyszerűbb a sima huzalból vágott és meghajlított típus, illetve az öntéssel huzalformára alakított gyűrűk. Első alapos összefoglalást e gyűrűtípusról Szőke Béla végezte el meglátása szerint megjelenésük a 11. század elejére tehető, és összefüggésben lehet a már fent említett törtezüstök leletek elterjedésével, azaz onnan jövő hatásnak tekinthető.⁶¹⁹ 1987-ben a szerzők az elemzéskor nem tértek ki a gyűrűtípus kétféle készítéstechnikai variációjára, azaz, hogy léteznek huzalból vágott, és megformált, illetve huzalformára öntött elhegyesedő végű típusok egyaránt. Kiemelik azonban azok eltérő átmetszetét, mely sokféle lehet. Megjelenési idejüket a 11. század elejére teszik, és viseletük megszűnését a 12. század elejére datálták. Joachim Giesler külön csoportba tette a kerek átmetszetű hegyesedő típust (25. típus), elválasztva a szögletes átmetszetű példányoktól (27–28. típus). Észrevette, hogy az előbbieket a 10. század végétől, míg a szögletes átmetszetűek (rombusz, hatszög) a 11. század közepe tájára datálódhatnak.⁶²⁰ A gyűrűk érmékkel való összevetése eredményeképpen megállapítható, hogy a huzalgyűrűkkel voltak együtt pénzek a temetkezésekben, melyek I. (Szent) István (1000–1038), I. András (1046–1060) denárai voltak.⁶²¹ Kovács László Magyarhomorog-Kónya-domb temetőt tárgyaló korpuszkötet egyik fejezete alaposabban tárgyalja e gyűrűtípust. Megemlíti, hogy léteznek huzalból kialakított, illetve öntött darabok, de ezeknek külön tipológia elemzését nem végzi el. Felgyűjtötte az általa ismert pénzzel keltezett huzalgyűrűket, melyek I. (Szent) László (1074–1095) és II. (Vak) Béla (1131–1141) uralkodása közötti időszakot fedték le, nem gyűjtötte fel az ezt megelőző időszak pénzeivel mellékelt gyűrűit. A gyűjtést eredménye, hogy a rombusz vagy sokszög átmetszetű

---

⁶¹⁹ SZŐKE 1962, 97.

⁶²⁰ GIESLER 1981, 110–111, Taf. 53.

⁶²¹ KISS 2000, 194.

huzalformára öntött gyűrű I. (Szent) László (1077–1094), Kálmán (1095–1116), és II. Béla pénzével együtt jelentkezett, míg a kerek, vagy ovális átmetszet gyűrűk I. (Szent) László (1074–1095) pénzével mutatkoztak. Az anyag szerinti szétbontásnál elmondható, hogy a 11. század vége felé inkább az ezüst jellemző, de van még bronzból is ilyen gyűrű. Halimba-Cseres temető újraközlése tágabb kitekintéssel szolgál a gyűrűtípus (huzalformára öntött gyűrű) elemzéséhez. A temetőben a 11. század 2. felében volt jellemző viseletük.⁶²² A tárgyalt régió temetőiben zömében ez a gyűrűtípus volt jellemző, két temetőből (Csepel, Szabadkikötő, és Csepel-Király major) 10 db ilyen gyűrű került napvilágra. A Csepel, Szabadkikötő 139. sírban 2 db huzalgyűrű volt. A gyűrűk kissé szögletes átmetszetűek, és öntéssel készültek, végeik enyhén elvékonyodnak. Egyik a jobb kéz egyik ujján, míg párja a jobb csecsnyúlványról került elő. A 88. sírból 3 db gyűrű került elő, a karikagyűrűk a keltezést inkább a 11. század közepe felé húzzák fel. A Csepel-Király major lelőhelyen 6 db kerek átmetszetű, elhegyesedő végű gyűrű volt. A sírokat az egyéb mellékletek a 11. század első felére kelteznek, ennél pontosabban nem lehet azokat datálni. [175. tábla 6., 10–17]

Két ezüstszálból sodrott huzalgyűrű

Kovács László munkáiban kimerítő kutatástörténeti áttekintést találunk a fonott, sodort gyűrűkről, továbbá elvégezte azok gyűjtését és rendszerezését is a szerző. Elnevezésüket a *Hegyesedőre vagy lemezesre kalapált végű, kettősen csavart (fonott) huzalgyűrűk*-re pontosította. Az általa felgyűjtött lelőhelyek gyűrűiből kiváló kronológiai megfigyeléseket tudott végezni, és pontosította a korábbi szakirodalmi datálásokat, a gyűrűk ezen típusának megjelenését a 11. század elejére helyezte, és úgy véli a század végére el is tűnnek a viseletből, a gyűrűk többsége Salamon (1064–1076) uralkodásának idejére tehető.⁶²³ Ezt a keltezést kiválóan alátámasztja Halima-Cseres gyűrűinek időrendje, azaz a gyűrűk a 11. század középső harmadában lehettek inkább divatban.⁶²⁴ A Csepel, Szabadkikötő 55. sírban a derékszögben behajlított bal kar kézfejsontjain két szálból sodrott ezüstgyűrű került elő. Végeit elkalapálták, átmérője 2–2,2 cm, vastagsága 0,3 cm. A sírt a 11. század első felére keltezi a 13 darabból álló I. (Szent) István (1000–1038) éremlelet, mely feltehetően a fejdíszre, vagy ingnyakra lehetett felvarrva. [175. tábla 18]

Karikagyűrűk

---

⁶²² SZIGETI 2023, 374–378.

⁶²³ KOVÁCS 1988, 167; KOVÁCS 2015, 198–203; KOVÁCS 2019, 425–432.

⁶²⁴ SZIGETI 2023, 379.

Karikagyűrű két temető 5 sírjában volt 6 db (Bp. 18. ker. Szivattyútelep, Csepel, Szabadkikötő: 22., 88., 92., 100. sír). Két sírban sima félkör átmetszetű, bronzból öntött típus (Bp. 18. ker. Szivattyútelep, Csepel, Szabadkikötő 88. sír), két sírban kívül szögletesre öntött, szintén félkör átmetszetű ezüstgyűrű (Csepel, Szabadkikötő 22., 100. sír), egy sírban tarajos hátú bronzból öntött karikagyűrű (Csepel, Szabadkikötő 92. sír) volt. A 88. sírban kivételes volt, hogy összesen 3 db gyűrű került elő, melyek közül kettő sima félkör átmetszetű volt, egy viszont nyitott, de öntött, enyhén szögletes formájú ritka gyűrűtípus. Utóbbi párhuzamát az Ikervár-Virág utca 7. sírjában találtam meg. Ezt a gyűrűt ezüsből öntötték, úgymint a hasonló, de zárt kívül szögletes formájú karikagyűrűket.⁶²⁵ A gyűrűt elképzelhető, hogy zártra öntötték, csak a hosszú használat során elvékonyodhatott az egyik oldala, átszakadt, és ekkor reszelték elhegyesedő végére, hogy tovább lehessen viselni. A 88. sír gyűrűje bronzból öntött, a bal kéz egyik ujján volt, egy másik bronzból öntött lapos félkör átmetszetű karikagyűrűvel együtt. A másik kézen egy szintén lapos félkör átmetszetű karikagyűrű volt, melyen két helyen apró bereszelés nyoma látható. A gyűrűk elég stabilan kelteznek a 11. század középső harmadára.⁶²⁶ [175. tábla 1–5., 9]

A 100. sír szögletesre öntött ezüstgyűrűjének számos párhuzama van a 11. századi leletanyagban. Giesler rendszerzésében a 32. típus számot kapta. Keltezését a 11. század közepére helyezi, mikor is egy időben jelennek meg a szögletes átmetszetű elvékonyodó végű huzalgyűrűk, és a fonást-sodrást utánzó különböző típusú bronzból öntött karikagyűrűk (27–28., 32–34. típus).⁶²⁷ A gyűrűk érdekességét különös formájuk adja. Ugyanis a gyűrűk külső íve négyzet alakú, míg belső ívük kerek. Pusztaszentlászló temető értékelésekor a szerzők leírása szerint, a gyűrűk úgy néznek ki, mintha 4 dudor díszítené azokat.⁶²⁸ Halimba-Cseres temetőben 7 sírből került elő ilyen típusú gyűrű. Mind ezüsből öntött, és gyakran vannak vésések a felületén. Ennek díszítőértéke sokszor nincs, viszont ezzel próbálták utánozni a korszakban megjelenő magas minőséget képviselő fonott ezüstgyűrűket. Általában ezüsthuzal S-végű hajkarikákkal együtt kerülnek elő, melyek keltezése talán a 11. század közepére tehető.⁶²⁹ A sírban előkerült egy közepes méretű, szélesre kalapált S-végű ezüst karika, és egy csúcsban összefutó, félhold alakú, áttört díszű függő. Utóbbi gyűjtését és elemzését Langó Péter

---

⁶²⁵ KISS 2000, 44, 8. tábla.

⁶²⁶ SZIGETI 2023, 380–382.

⁶²⁷ GIESLER 1981, 110–111.

⁶²⁸ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 76.

⁶²⁹ SZIGETI 2023, 380–385.

végezte el, alább került kifejtésre.⁶³⁰ A két egyéb ékszer a sírt a 11. század közepe keltezi, melybe jól illeszkedik a gyűrűtípus datálása.

Tarajos hátú gyűrű

A Csepel, Szabadkikötő 92. sírban a jobb kéz egyik ujján volt a gyűrű. A koponya felett, annak jobb oldalán kerámia edény állt. A gyűrű 2,1 cm átmérőjű, 0,4 cm széles, lépcsős átmetszetű, hátán végig „taraj” fut körbe. A tárgy bronzból öntött, melynek le nem kopott nyoma a gyűrű belső ívén még látható, nem kopott le a viselet alatt. [175. tábla 9] Ezt a gyűrűtípust is a fonást/sodrást utánzó gyűrűk 4. altípusának tartom.⁶³¹ A gyűrű felületén egy kiemelkedő borda fut végig, mellette vékony sávban keretelve azt, a bordát pedig bevagdosással, mintegy „tarajossá” tették. Ez a kialakítás nagyban emlékeztet a sodrott gyűrűk háromszög alakú átmetszetére. A gyűrűnek Giesler a 34.b. típus számot adta, megjelenését és elterjedését szintén az előzőekben felvázolt gyűrűtípusokkal egy időre teszi, azaz a 11. század közepére.⁶³²

3.2.3. Viseleti elemek

Fülesgomb

A tárgyalt mikrorégió területén 11 db fülesgomb került napvilágra, 6 temetkezésből. Bp. 23. ker. Soroksár MOL 11. lelőhelyen a 7. sírban a bal kulcsesont alsó részénél bronz kis fülesgomb volt, körülötte a bal vállon kauricsigák és gyöngyök voltak. Bp. 23. ker. Soroksár M0 9. lelőhelyen két sírból került elő fülesgomb. Az 1. sírból egy bronzból öntött, tömör változat, és 1 db belül üreges, függőlegesen forrasztott típus. Az öntött füles gomb a baloldali lengőbordákon volt, míg a forrasztott a sír földjéből került elő. A 7. sírban a kéttagú csüngős veretsor végénél, a bal kulcsesont felett volt elő egy öntött bronz fülesgomb. Feltételezhető, hogy a baloldalon gombolódó ing, vagy csüngős veretsor tartozéka volt. Ugyanebben a temetkezésben a gyöngyök között, a hajdani gyöngysor részeként egy füles üveg gomb is volt. Üllő 14. sírjában 2 db füles gomb volt, különbözőek, mégis egyszerű darabok. Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő 138. férfi sírjában 3 db fülesgomb volt, a gerinc vonalában, közepen záródó kaftán tartozékaként viselhette azokat az elhunyt. Végül ugyanebben a temetőben, a 140. gyermek sírjában volt fülesgomb, szintén az öntött változat. A gomb feje rovátkolt díszes, és a legkisebb gombok közé tartozik, a koponya mögött, attól 10 cm-re került elő a tárgy. [176. tábla]

---

⁶³⁰ LANGÓ 2010.

⁶³¹ SZIGETI 2023, 383–385.

⁶³² GIESLER 1982, 110–111.

16. táblázat. Gombok (ld. 2. sz. melléklet).

A fülesgombok öntéssel, többnyire bronzból, vagy forrasztással, két félből összeillesztve készültek. Formájuk gömb, félgömb, gomba, körte, csepp, ovális és ritkán kúp alakú. Lehetnek díszítettek vagy díszítetlenek is. Különleges típusaik között előfordulnak kőberakásos, plasztikus díszűek, illetve bonyolultabb formával készült darabok is.⁶³³ Legutóbb Andrási Réka tett kísérletet a fülesgombok formai elemzésére, és kitért azok rögzítési módjára, tanulmányában mindkét szempontot körül járta.⁶³⁴ A fülesgombok formai szempontok alapján kidolgozott tipológiája azonban még nem teljes. Elsőként Szóke Béla írt a fülesgombokról, szerinte csak a női viselet részei voltak, az ing zárására szolgáltak, férfiaknál csak rangos temetkezésekben találták meg azokat. Cáfolta a fülesgombok nyakláncba fűzésének szokását, és kizárólag a női ing zárásához kötötte jelenlétüket. Férfiak esetében csak a gazdag temetkezésekben vélte felbukkanni a fülesgombokat.⁶³⁵ A karosi temetőben Révész László megfigyelte, hogy eltérés mutatkozik a fülesgombok viseletében a női és a férfi sírok esetében.⁶³⁶ A karosi temetőben megfigyeltek alapján úgy véli, a férfi sírokban a gerincoszlop jobb oldalán helyezkednek el a gombok (a csepeli 138. sírban szintén), míg a női sírokban a kevesebb a gomb, és a gerincoszlop közepe táján egymással szemben van 1-1 gomb van.⁶³⁷ Ugyanakkor, sem ő, sem Kürti Béla nem látott különbséget a viselő társadalmi és anyagi helyzetének tekintetében.⁶³⁸ A teljes 10–11. században előfordulnak, tömör és két félből összeforrasztott változataik ismertek, viseletük nők, férfiak és gyermeke estében is megfigyelt.⁶³⁹ Mesterházy Károly a gombok helyzete alapján elől közepén, vagy a nyak bal oldalán záródó inget feltételezett.⁶⁴⁰ A nyíri Mezőség területén magas volt a fülesgombok aránya, legtöbbször a női viselet részét képezték. A gyermekeknél általában egy gomb került az áll alá, mely a test ezen pontján záródó ruházatot sejtet. Nők és férfiak esetében a gombok már sorozatban, egy vonalat alkotva fordultak elő a test két oldalán.⁶⁴¹ A fülesgombok a 11. századra lassan kikoptak a viseletből, mely a keleti öltözet lassú eltűnését feltételezi (középen záródó kaftán eltűnése).

---

⁶³³ TÓTH 2014, 61, 64. tábla 13–17.

⁶³⁴ ANDRÁSI 2015.

⁶³⁵ SZÓKE 1962, 79–80.

⁶³⁶ RÉVÉSZ 2006, 97.

⁶³⁷ RÉVÉSZ 1996, 97–98.

⁶³⁸ RÉVÉSZ 1996, 98; KÜRTI 1996, 161, 4. kép.

⁶³⁹ RÉVÉSZ 2008, 425–426.

⁶⁴⁰ MESTERHÁZY 2000, 211.

⁶⁴¹ TÓTH 2014, 206.

Füles gombok gyakran kerülnek elő a bal váll környékéről, ebben az esetben az ing jobbról balra hajtott nyakrészét zárhatták ily módon. Előfordulnak ugyanitt füles gombok kéttagú csüngős veretsorral együtt.⁶⁴² Hogy van-e kapcsolata a füles gomboknak, és a kéttagú csüngős vereteknek nem tisztázott. Talán a veretekkel díszített szíjat gombolták a bal vállnál a ruhára, vagy magát az inget gombolhatták oly módon össze. Legutóbb Gáll Erwin kísérelte meg a típusok szétválasztását, ám kronológiai sorrendet nem tudott felállítani.⁶⁴³ A csepeli gombok egyike sem illeszthető a tipológiájába. A több gomb előfordulása egy sírban Istvánovits Eszter szerint rangos temetkezést sejtet.⁶⁴⁴ A csepeli 138. sírra igen jó párhuzam az Algyő 72. sír, melyben 1–3 db füles gomb zárta a ruházatot. Ugyan ebben az esetben női sírral hoztam párhuzamot, de nem elképzelhetetlen a hasonló viselet a nemek között.⁶⁴⁵ [176. tábla 2–4] Az M0 9. lelőhely 7. sírjában üveggomb került napvilágra, feltehetően a gyöngysor részeként. A gyöngyszem végére kis karikát forrasztottak, mintha kisebb medál, vagy füles gomb lenne. Horváth Ciprián e gyöngy típust a *hengeres/csonkakúp alakú, gyűrűfüllet ellátott spirálvonalas díszítésű gyöngyök* elnevezéssel illette. Eredetüket, párhuzamaikat az Al-Duna vidékén jelölte meg Horváth, de itt már a 10. század első felében viselték azokat.⁶⁴⁶ A soroksári gyöngy hasonlósága a kis fül miatt kézenfekvő, ám elnevezésében a *gömbölyded alakú, gyűrűfüllet ellátott szemes díszítésű gyöngyök* javasolt. [176. tábla 11]

Összefoglalásként a fülesgombok gyakrabban gomba alakúak és díszítetlenek, a forrasztott gombok nem jellemzők, illetve hiányoznak a díszesebb, különleges gombok a területről. A fent elemzett üveggombot kivéve a gombok általánosan elterjedt típusok a 10–11. századi anyagi kultúrában. Viseleti helyzetüknél feltűnő a baloldali elhelyezkedés, mely három sír esetében megfigyelhető volt. A 23. ker. Mol 11. lh. 7. sírja és a tőle 1,5 km-re fekvő M0 9. lh. 7. sírjában a gombok ugyanott, a bal kulcsosontnál helyezkedtek el. Baloldalt záródó ing lehetett a két nő felsőruházata. Az M0 9. lelőhely 1. sírjában is baloldalt, de lejjebb, a könyök magasságában volt a fülesgomb.

Veretek, ruhadíszek

A ruházatot díszítő veretek alig-alig fordultak elő az elemzett 20 temetőben. Ez gyakori jelenség a 11. századi köznépi temetők esetében is, ugyanígy hiányoznak a csatok, és gombok is a 10.

---

⁶⁴² Sárrétudvari-Hízóföld 107, 207. sír: M. NEPPER 2002, 315, 341; Algyő 49. sír: KÜRTI 1978/79, 334; Homokmégy-Székes 72. sír: GALLINA 2000, 27–31, Budapest 23. kerület, Soroksár, M0-9. lelőhely 7. sír: BENCZE-SZIGETI 2010, 55, 57–58.

⁶⁴³ GÁLL 2013, 698–703.

⁶⁴⁴ ISTVÁNOVITS 2003, 299.

⁶⁴⁵ KÜRTI 1978–79; KÜRTI 1996, 6. kép.

⁶⁴⁶ HORVÁTH 2020, 398–400, 157. kép.

századot elhagyva, a 11. századba érkezve. Budapest 21. kerület három temetőjében, közel másfél száz sírjából egyetlen kis szív alakú veret utal a ruházat elemeire. Ez Csepel-Királymajor 1. sírjában a váz koponyájának a bal alsó állkapocságnál volt, egy szív alakú, hátoldalán két kis szegeccsel öntött, bronz ruhadísz. Ismeretes a szakirodalomban, hogy ha bizonyos sírokban csupán egyetlen kis veret található, ezek általában a mellkas tájáról kerülnek elő.⁶⁴⁷ Szintén ebben a temetőben a feldúlt sírok egyikében 3 db érmet utánzó kerek ezüstlemez volt, a szélükhöz közel átlukasztva. Talán szétkalapált érmék lehetnek, melyeket előszeretettel használtak a 10. században ruhadíszként.⁶⁴⁸ A Bp. 23. ker. MOL 11. lh. 7. sírjában egy aranyozott ezüstlemez töredéke volt a bal kulcsfont mellett. A lemezke vagy a ruhát díszíthette, vagy a hajfonatba font szalagra rögzíthették. A soroksári temető 1. sírjában 3 db kerek aranyozott ezüst veret volt, hátoldalukon két kis füllel, melyek a mellkas két oldalán voltak, a kulcsfont magasságában. Két préselt rozetta ismert a Budapest 18. ker. Vöröshadsereg útja férfi sírból, melyek szokatlanok, de nem példanélküliek férfiak temetkezéséből. Végül Üllő Ilona út 22. sírjából került napvilágra két bronz lapocska, lyukakkal, sérülten, hiányosan. Viseleti helyzetükről semmit nem lehet tudni.

Kéttagú, kétágú, csüngős veretsor

A Budapest 23. ker. M0 9. lelőhely 7. sírjában a bal kulcsfont felett egy tömör bronz fülesgomb, és a bal csecsnyúlványon egy ezüst nyitott karika volt. A fülesgomb alatt, közvetlenül mellette 2 db kis szíjvég volt, melyek csúcsai kissé egymásra csúsztatva feküdtek. A fülesgombbal való viszonyuk (azaz a gomb csatlakozott ahhoz a bőrszalaghoz, melynek végét a szíjvégek zárták) valószínű. A mellkason egy kétágú, kéttagú csüngős veretsor bontakozott ki, melynek felső ága egy, alsó kéttagú volt. [133–137. tábla] A mellkason kertesztben a 2-2 kisszíjvéggel záródva, a fülesgombhoz érintkezve ezüsből öntött, aranyozott *kéttagú csüngős veretsor* volt. A kis szíjvégen halforma vésett látható. Az alsó kéttagú veretsor felső tagja négykaréjos formájú (23 db), melyhez szív alakú csüngős tagok kapcsolódnak (21 db). A középső veret felső tagja kör alakú, ettől a verettől jobbra a 2. és 7. veret alsó csüngős tagjai szintén eltérőek a többitől, a szív alakú csüngők itt kettős vésett szívalakkal díszítettek. A felső tagok hátoldalán két kis fül van, ellentétes hajlítással. A veretsor kissé kopott töredezett, de jó megtartású. Feltáráskor bőr és textil maradványok voltak a vereteken és alattuk. Az alsó

---

⁶⁴⁷ ISTVÁNOVITS 2003, 320.

⁶⁴⁸ RÉVÉSZ 1996, 188.

csüngős tagok a bordák felé merőlegesen behajlítva, a bal oldalon az alsó tagok felhajlítva feküdtek.⁶⁴⁹

A kéttagú csüngős veretsor felett húzódó egytagú *veretsor (24 db)*, mely szintén négykaréjos alakú kis veretekből áll, jellegében és anyagában teljesen megegyezik az alsó sorral. A középső veret itt is kör alakú. Mindkét végén kis szíjvég zárja, halacska mintával vésett. Hátdoldalán két kis füffel, ellentétes hajlítással. A kis szíjvégek hátdoldalán is két fül van. Ezüstből öntött, aranyozott. A veretsor felső csüngő nélküli tagja a bal bordákon, a mellkasi részen még érintkezik az alsó csüngős tagok felső veretével, majd a jobb mellrészén elválik tőle. Ennek oka, hogy az alsó csüngős sor befordult a bordák irányában, és mintegy merőlegesen befűródtak a veretek a bordák közé. Ez a jelenség az utolsó 7 veretet érinti. A szegycsonti, középső részen a veretek vízszintesen álltak, és érintkezik egymással a két veretsor. A jobboldali részen a veretsor ilyen mértékű szétválása feltételezi, hogy talán két külön bőrszíjon voltak rögzítve a veretek.⁶⁵⁰ [133–137. tábla]

Az alsó veretsor szív alakú csüngős tagjai közül csupán 3 db feküdt vízszintesen a szegycsonton. A többi csüngős tag talán a test idomait követve lefelé fordulhatott még a temetés időpontjában. Ugyanezt láthatjuk az Eperjeske 4. sír, és Homokmégy-Székes 72. sír és Harta-Freitfelt 22. sír veretsoránál.⁶⁵¹ A két veretsor így megközelítőleg egymás mellett, egymással párhuzamosan helyezkedett el. A női váz mellkasán a hajdani melleken, és felette díszíthette a ruházatot. A behajlott alsó veretsor csüngős tagjai a mell formáját követhették. A veretsor a bal vállon elhelyezkedő fülesgombbal záródhatott. A jobboldali rögzítése fülesgomb nélkül talán stabil lehetett, így a kaftánra lehetett felvarrva, és a felsőruházat (kaftán) talán jobbról balra vállnál záródhatott. A veretek összes súlya meghaladja azt a mértéket, amit egy alsóruházat, ing elbírt volna. Stabil, kaftánszerű felsőruházathoz, annak gallérján való rögzítése inkább elképzelhető.⁶⁵² A baloldali fülesgomb és a csüngős veretek együttes előfordulása nem példa nélküli.⁶⁵³ Talán a veretekkel díszített szíjat gombolták a bal vállnál a ruhára, vagy magát az inget gombolhatták itt össze. A jelen ismertetett sír esetében a bronz anyagú füles gomb, és az aranyozott ezüst veretek eltérő minőséget képviselnek. A bal kulcscsontot részben fedi két-két

---

⁶⁴⁹ BENCZE–SZIGETI 2010, 56–57.

⁶⁵⁰ Hasonló megfigyelést tett László Gyula, és felveti annak lehetőségét, hogy a két veretsor két egymáson viselt ruhadarabra lett felvarrva, egyik az ingre, míg a külső csüngős veretsor a kaftánra. LÁSZLÓ 1944, 152; KÖHEGYI–T. KNÓTIK 1982, 197.

⁶⁵¹ GALLINA–HAJDRIK 1998, 158–159; GALLINA 2000, 27–31; KUSTÁR–LANGÓ 2003, 31–34; BÁLINT 1991, 57–59.

⁶⁵² KÜRTI 1996, 151.

⁶⁵³ Sárrétudvari-Hízó föld 107, 207. sír: M. NEPPER 2002, 315, 341; Algyő 49. sír: KÜRTI 1980, 334; Homokmégy-Székes 72. sír: GALLINA 2000, 27–31.

csüngő nélküli veret, így a kis szíjvégek már a kulcscsont felett a nyak mellett feküdtek. A fülesgomb, mely a kis szíjvégek csúcsánál került elő már a 2. nyakcsigolyák magasságában feküdt füllel lefelé (a szíjvég felé).⁶⁵⁴ A bal kulcscsont felett a veretek rendezetlenül feküdtek, valójában egy csomóban, a csüngős tagok némelyike vissza hajlítva állt. A veretsor ilyen mértékű felcsúszása felvetette azt a lehetőséget, hogy talán a nyakat körbe véve, az ing hátsó részén is végigfutott az a szalag, melyre a veretsort felvarrták. Erre tesz utalást M. Nepper Ibolya a Sárretudvari-Hízó föld 207. sírjának közlésekor. Ennél a sírnál a veretsor szintén a csecsnyúlványok magasságáig felér.⁶⁵⁵ Ugyanezt figyelte meg Kürti Béla az algyői 72. sírnál, ahol a veretek az ing hátulján is voltak.⁶⁵⁶ A veretsor bontása közben foltokban *bőr és textil maradványok* voltak, melyek felszedés után, illetve közben szétporladtak. A szerves anyagok különösen a bal vállnál (felette, a kis szíjvégek alatt, és mellette) jelentkeztek intenzívebben, de a középső részen is viszonylag vastagon fedte a vereteket szerves maradvány, velük párhuzamosan jelentkezett. [137. tábla] A veretsort igazán az teszi különlegessé, hogy a két veretsort a két oldalon 2-2 db kis szíjvég zárja. Hasonló kis szíjvégek más sírokban is előfordulnak, és ugyancsak a kéttagú csüngős veretekhez kapcsolódnak, de az eddig feltárt sírokban 1-1 db-ot sikerült megfigyelni.⁶⁵⁷ 3 db kis szíjvég került elő a Nagyszalonta-Halomdomb 1. sírban. A szíjvégek itt a jobb könyöknél, és a bal mellen voltak, és nem volt a sírban csüngős veretsor.⁶⁵⁸ Az Szeged-algyői 42. sírban 1-1 kis szíjvég zárta a felső veretsort. A rekonstrukciós rajzon Kürti az ing szegélyére helyezte a veretsorokat.⁶⁵⁹

Négykaréjos veretek párhuzamai

A négykaréjos veretek (kéttagú csüngős, vagy egytagú inget vagy kaftángallért díszítve) pontos tipológiája még nem készült el. Bálint Csanád 1991-es könyvében a IIb. típus számmal jelölte a négykaréjos kéttagú csüngős vereteket.⁶⁶⁰ [177. tábla] A teljes gyűjtésre aligha vállalkozhattam, ám a leletanyagok közöletlensége miatt bizonyára nem is lett volna teljes a lista. 13 lelőhelyről készült el a táblázat és a tipológiai tábla. A veretek közös jellemzője a formájuk, és ezzel összefüggésben a megmintázott motívum. Ennek elnevezése *négykaréjos* díszítés. A késő avar korból már ismert motívum, többnyire lószerszámdíszként, szíjat díszítő

---

⁶⁵⁴ Sárretudvari-Hízó föld 207. sírnál a füles gomb szinte ugyanebben a helyzetben volt. M. NEPPER 2002, 341.

⁶⁵⁵ M. NEPPER 2002, 341., rekonstrukciós rajzok 388–389.

⁶⁵⁶ KÜRTI 1980, 333; KÜRTI 1996, 151,161.

⁶⁵⁷ Algyő 1. sírban szórványként, és a 42. sír: KÜRTI 1980, 332–334; KÜRTI 1996, 151,159. Sárretudvari-Hízó föld 31. sír, csüngős veretsor nélkül M. NEPPER 2002, 301–302.

⁶⁵⁸ GÁLL 2008, 231–232. tábla. Szerinte a kis szíjvégek a haját díszíthették.

⁶⁵⁹ KÜRTI 1996A, 159.

⁶⁶⁰ BÁLINT 1991, 130–132, Taf. XLI. 4–20.

veretek formájában van jelen.⁶⁶¹ A honfoglalás korban megjelenésüket immár női ingek, vagy blúzok, esetleg kaftángallér díszeként mégsem lehet levezetni az avar előzményekből. Ennek oka a veretek funkciója, és kétszáz év hiátus a Kárpát-medencében. Hasonló jelenséggel állhatunk szemben, mint a 10. század utolsó harmadában megjelenő vasveretes vödrök esetében, hogy tudniillik a vödrök szinte pontos másai az avar korban ismert típusoknak, ám azoktól jelen tudásunk szerint 100–200 év eltérés mutatkozik. A jelenség oka az eredet iránya lehet, azaz az avar korban is onnan érkeznek népcsoportok a Kárpát-medencébe, ahonnan a 10. század végén újra közösségeket telepítenek, vagy önként telepednek le. [178. tábla]

17. táblázat. Négykaréjos veretek ing vagy kaftángallér díszeként (a gyűjtés Bálint 1991 kiegészítése) (Izd. 2. sz. melléklet).

Szerkezet

A veretek hátoldalán 2 db kis fül szolgált a rögzítésre, ezek kialakítása kivétel nélkül ellentétes irányban visszahajlított. Gallina Zsolt a Homokmégy-Székes 72. sírnál felveti, hogy a kis fülek a felerősítés előtt kiálltak a veret hátoldalából, azokat átszúrták a bőrön, vagy szalagon, majd ez után, ellentétes irányban hajlították vissza.⁶⁶² Tény, hogy ha felvarrták volna a vereteket, a fülecskéket stabilan odaforrasztották volna a hátoldalhoz, hogy semmi esetre sem bújhasson ki a vékony fonál. A veretsor *anyaga* aranyozott öntött ezüst.⁶⁶³ A ruhadísz felső sora 22 db négyzetes *formájú* öt dudorral díszített veretekből áll, középen egyetlen kerek verettel egészül ki, és két oldalon 1-1 ötszögletű lekerekített végű kisszíjvég zárja. Az alsó csüngős veretsor 20 db, a felsővel teljesen megegyező négyszögletű verethez kapcsolódó szív alakú csüngős taggal, illetve 3 db csüngő nélküli négyszögletű verettel záródik, és középen kerek verethez kapcsolódó szintén szív alakú csüngős taggal egészül ki. Az alsó csüngős veretsort is 1-1 a fentiekkel teljesen megegyező kisszíjvég zárja. A teljes ruhadísz így 25 db felső veret és 26 db alsó csüngős veretsort alkot. [32. kép] A veretek között szembetűnő a két kerek veret, mely éppen a két veretsor közepén helyezkedik el. Ugyanígy eltérő 3 db csüngős tag mérete, és

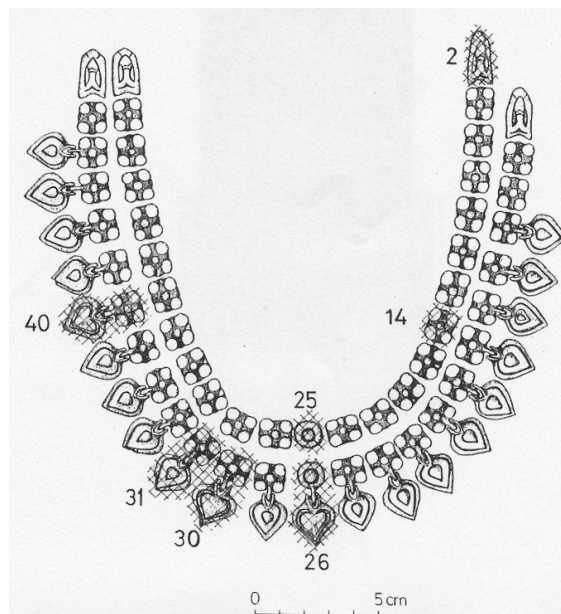
---

⁶⁶¹ SZ. GARAM 1981a; K. TÓTH 2018.

⁶⁶² GALLINA-HAJDRIK 1998, 149, 159; GALLINA 2000, 31; BENDE-LŐRINCZY 1997, 232, 260–261, 274. A Szegvár-Oromdülő 426. sírnál hasonló megoldást javasol a veretek felerősítésre.

⁶⁶³ Az anyagvizsgálatot Attila L. Toth PhD, CSc senior res. fellow végezte. Az eredményekhez Vecsey Ádám értékelte. Eredményei lsd. anyagvizsgálat mellékletben.

díszítése.⁶⁶⁴ Az alábbi rajzon⁶⁶⁵ jelölt veretekről készült (1-es a csüngős tag felső verete, és 2-es a szív alakú csüngő) anyagvizsgálat.

32. kép. A Csüngő rajza a bőrmaradványokkal, és az anyagvizsgálatra kiválasztott veretekkel.

Értékelés

A csüngős veretek gyűjtését és rendszerezését Szőke Béla majd Bálint Csanád végezte el, viseletük a 10. század elejétől a 11. század második harmadáig jellemző. Utóbbi időszakban már a bronzból öntött, ónozott, ezüstözött változat tűnik fel a köznépi temetőkből.⁶⁶⁶ Bálint vizsgálta az egyes típusok területi elterjedését, és az összes általa felgyűjtött kéttagú csüngős veretsorok tipológiáját. Úgy vélte az ékszertípus, vagy ruhadísz viselete szokásként volt jelen a korszakban, nem tükrözött több esetben kifejezett gazdagságot sem. A Tisza mentén, a Kőrösök vidékén, és a Marosnál kedvelt viseleti elem volt, míg Észak-Kelet-Magyarországon, a Dunántúlon, illetve Erdélyben szórványosnak mondható jelenlétük. Szóródásukban csomópontok figyelhetők meg, ezek kereskedelmi gócpontok lehettek,⁶⁶⁷ ilyen pl. a Böldi-rév, a kiemelten fontos tiszai átkelőhely környéke. A közelmúltban feltárt és közölt Budapest 2. kerület Harsánylejtő honfoglalás kori temető, benne 8 sírban kéttagú csüngős veretsorok, vagy ezek elemei voltak.⁶⁶⁸ Fontos kereskedelmi út mellett helyezkedett el ez a temető is, és a Jenő

⁶⁶⁴ Ugyanezt figyelte meg Nepper a sárrétudvari-hízó föld 207. sírjánál: M. NEPPER 2002. 341. és Algyő 42. sírnál: KÜRTI 1980, 332

⁶⁶⁵ A rajzon a sír felszedés előtti számozás szerepel. Az 1. számot ekkor a kéttagú csüngő felett található füles gomb kapta, a csüngő számozása a felső kis szívvégtől 2-es számmal indult.

⁶⁶⁶ SZŐKE 1962, 73–75; BÁLINT 1991, 123–132.

⁶⁶⁷ BÁLINT 1991, 130.

⁶⁶⁸ TÓTH 2020.

révvel szemben az itt élőknek fontos szerep juthatott az útvonal védelmében, vagy részt vettek a kereskedelem lebonyolításában. Az általuk megszállt út vezetett Esztergom irányába, a Garam vidékén áthaló útvonal felé. A révektől induló utakra felfűzött honfoglalás és kora Árpád-kori temetők láncolata célirányos letelepedést mutat. A soroksári temető a pesti rév irányába vezető út mellett helyezkedik el, illetve fontos átkelőhely lehetett Soroksár és a Csepel-sziget között nem messze e temetőtől, a mai Molnár-szigeti révhely környékén. Szemben Király-major lelőhely lehetett a révhely túlsó partjának lakossága, talán a feladatuk éppen az átkelőhely karbantartása lehetett. A kéttagú csüngős veretsorok Köttlach-kultúrával való kapcsolatát Horváth Ciprián vizsgálta. Kiemelt e veretsorok típusai közül egyet, mely e kultúrkör 5 lelőhelyén felbukkant. Térképen ábrázolta e veretek elterjedését, e veretek távolabbi feltűnését, azaz a magyar szállásterületen túli előfordulását, szerinte talán beköltözésnek, letelepedésnek értelmezhetjük.⁶⁶⁹ Meg kell említeni a kéttagú veretsorok bolgár, és Bulgáriától keleti irányba, vagy délebbre (Szerbia, Koszovó, Bosznia) felbukkanó párhuzamait. A kéttagú csüngők ezekben a térségekben többnyire bronzból készültek (míg hazánk területen többségük ezüstből, aranyozott változatban).⁶⁷⁰ A bulgáriai 11. századi párhuzamok gyakran nem rendelkeznek felső taggal, közvetlenül a csüngő felső részén látható lyukkal rögzítették a díszeket.⁶⁷¹ Ilyen a magyarországi leletek között is előfordul⁶⁷², gyakran fémkeresős anyagokban (nehéz eldönteni ez esetben, hogy elveszett a felső tag, vagy eleve anélkül viselték a csüngőket). A 10–13. században viselt egytagú csüngős veretek gyakoriak a Kaukázusban alán környezetben, vagy távoli keleti vidékeken a besenyő hagyatékként értelmezhetők. A mára már egyértelműen elfogadott kapcsolat az al-Dunai ötvösműhelyekkel e tárgytypussal is kimutatható.⁶⁷³ A sírok kísérőleletei között a gömbsorcsüngős függők feltűnését kell kiemelni, ezeket az ékszereket már több alkalommal elemezték, kutatástörténeti összefoglalásukat, datálásukat elvégezték.⁶⁷⁴ A többféle változatuk közül gyakrabban bukkan fel préselt típusuk, ami a 11. század első harmadáig viseletben maradt. A soroksári veretsor párhuzamai alapján egy 10. század végi áttelepülést sejtethetünk, melynek iránya a Maros torkolatának vidéke lehetett. Ez ugyanakkor csak feltételezés, genetikai vizsgálatokkal lehetne a feltételezést megerősíteni.

---

⁶⁶⁹ HORVÁTH 2014, 403–404, 105. kép.

⁶⁷⁰ BÁLINT 1991, TAF. XLIII. 1–6.

⁶⁷¹ LANGÓ–TÜRK 2011, 520.

⁶⁷² KISS 2000, 82.

⁶⁷³ LANGÓ–TÜRK 2011, 521.

⁶⁷⁴ RÉVÉSZ 1988; RÉVÉSZ 1996, 79–80; BALOGH 2023.

Érmék, mint ékszerek, ruhadíszek

A temetkezési szokásoknál tárgyalt obulusok mellett, Csepel, Szabadkikötő temető három (55., 60., 74. sír) sírjában átlukasztott Árpád-kori denárok voltak. A 60. sírban egy Béla dux (1048–1060) denár volt, a gyermek bal alkarcsontjai mellett, míg a 74. szintén gyermek temetkezésében a nyakcsigolyákon 2 lyukkal átfűrt I. (Szent) István (1000–1038) denár volt. Ezeket a pénzeket talán nyakláncba felfűzve viselheték. A temető 55. sírjába 13 db 2-2 lyukkal átütött I. (Szent) István (1000–1038) denárt találtunk, részben in situ helyzetben, a mellkason, a jobb váll mellett és a fej alatt, vagy annak környékén. Szintén a Szabadkikötő területéről ismert még egy szórvány I. (Szent) István (1000–1038) denár két lyukkal átütve,⁶⁷⁵ illetve kissé északabbra a Szennvíztisztító telep építését megelőző feltáráskor került elő egy telepobjektumból egy két lyukkal átütött Salamon (1063–1074) denár.⁶⁷⁶ Végül Csepel, Királymajor temetőjében 3 db kerek ezüstlemezt ismerünk két, három lyukkal átfűrva szórványként.⁶⁷⁷ Ezeknél a pénzeknél közös jellegzetesség, hogy a lyukak a pénzek szélén egymás mellett vannak. Tehát a kalandozás kori nyugat-európai pénzekkel ellentétben nem átellenes oldalukon, 3–4 lyukkal ütötték át őket (azok stabil rögzítést segítve), hanem a szabad csüngést, és mozgást elősegítve egyik szélükön vannak a lyukak egymás mellett. Ezzel a kéttagú csüngős veretekhez hasonlóan az ing nyakát, szegélyét, vagy nyakláncba fűzve a pénzekkel díszítették viseletüket a nők, és gyermekek. [179. tábla] A 10. században ismert szokás, azaz a ruházat, a lószerszámzat pénzzel való díszítése, azok veretként való használata a kora Árpád-korra szinte teljesen kikopik.⁶⁷⁸ A 10. században előszeretettel viselnek nyakláncra fűzve római kisbronzokat, de előfordulnak felfűzve kalandozás-kori nyugat európai pénzek is.⁶⁷⁹ Ennek a szokásnak a tovább élése, azaz a pénzek ékszerként, díszként való viselete lehet az a 23 db kora Árpád-kori átfűrt denár, melyeket Kovács László 1989-ben megjelent tanulmányában elemezett és gyűjtött össze.⁶⁸⁰ Kovács összegyűjtötte az olyan ezüstlapokat tartalmazó sírokat is, melyek 2–3 lyukkal átütöttek, de nem pénzek (vagy azokból kikalapáltak?), ilyen volt Csepel, Királymajor egyik sírjában.⁶⁸¹ [179. tábla 6–8] Az átfűrt

⁶⁷⁵ I. MELIS 1997, 77, 21. kép. Zolnay László leletmentése 1967.

⁶⁷⁶ HORVÁTH–KELÉNYI 2013, 341–343, 5. kép.

⁶⁷⁷ LÁSZLÓ 1942, CXLVII. tábla.

⁶⁷⁸ KOVÁCS 1988; KOVÁCS 1989; RÉVÉSZ 1996, 97.

⁶⁷⁹ KOVÁCS 1989; REJHOLCOVA 1994, 147. Tab LVII. A gyűjtést kiegészíteném a csekeji temető 375. sírjával, ahol két a 10. század első harmadára datáló nyugati denárt fűztek fel a gyöngysorba illesztve, illetve a Mindszent-Koszorús-dűlő 3. sírjával, ahol II. Lothar és Provence-i Hugo denár volt a sírban 2-2 lyukkal átfűrva. Utóbbi a kauricsigás hajkarikás ékszertípussal ebben a temetőben is együtt bukkant fel, úgy, mint Csepel-Szabadkikötőben. A viseleti forma teljesen megegyezik a kora Árpád-kori 2 lyukkal átfűrt denárok viseletével. LANGÓ–TÜRK 2004, 368.

⁶⁸⁰ KOVÁCS 1989, 165–167.

⁶⁸¹ KOVÁCS 1989, 163–165.

pénzek obulus szerepét sem lehet elvetni, erre példa Tiszalúc–Sarkad 103. sírjában a gyermek fogai közül előkerült, két lyukkal átütött I András denár (1046–1060).⁶⁸² Az 1–3 lyukkal átütött denárok többnyire a koponya vagy nyak környékéről kerültek elő, ritkán a kéz csontjai között. Jellemzően gyermek sírok mellékletei között fordulnak elő, 1–5 darabszámban. A denárok többsége I. (Szent) István (1000–1038) veretei, kimagasló még I. András (1046–1060) vereteinek nagy száma, végül Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046), Aba Sámuel (1041–1044), Béla dux (1048–1060, és I. Béla király (1060–1063) dénárjai 1–2 darabszámban fordulnak elő. A szokás I. (Szent) István (1000–1038) uralkodására jellemző, de a 11. század második felében is gyakorolhatták.⁶⁸³ [179. tábla 11] Mivel a csepeli 55. sírban nemcsak a lyukasztás megléte, de a denárok száma is különleges, így igyekeztem felgyűjteni azokat a kora Árpád-kori sírokat is, ahol szokatlanul sok, azaz több mint 5 db pénz volt a temetkezésekben. A Kovács László egy tanulmányában felgyűjtötte ezeket a több denáros sírokat (eltekintve a lyukasztás meglététől, ahol 5–57 darabszámban fordultak elő kora Árpád-kori pénzek). A felsorolásban 8 lelőhely, azaz sír szerepel.⁶⁸⁴ A nagyszámú Árpád-kori denárok feltehetően kincs, vagy erszényeletként értékelendők, függetlenül attól, hogy sírokból származnak. Sarud 37. sírját érdemes alaposabban megvizsgálni. A sírban gyermek váza feküdt, a koponya kissé előre és jobbra billent. A 3 db átlyukasztott I. (Szent) István denár a koponya jobb oldala mellett, és részben alatta volt. A gyermek nyakában egy vastag hurkos-kampós záródású sodort nyakperec volt, a koponya alatt egy felnőtt ujjára méretezett huzalforma gyűrű volt, a jobb kéz csontjai között zárt karikagyűrű volt, szintén felnőtt ujjára méretezett. A bal csecsnyúlványon bronz S-végű karika volt, nyaka körül gyöngyök, a nyakperecen belül, az állkapocsnál kéttagú csüngős veretek voltak. Az átfúrt I. (Szent) István (1000–1038) pénzek a koponya jobb oldala mellett, a csüngős veretek a bal oldala mellett feküdtek. A gyermek ékszerei a szüleitől kapott temetési ajándékok lehettek (gyűrűk, és nyakperec), felvarrt pénzek és csüngős veretek vagy a

---

⁶⁸² KOVÁCS 2015, 119, 46. tábla.

⁶⁸³ KOVÁCS 1989, 165–167. 813.j; Összefoglalóan: KOVÁCS 2006, 231–232.

⁶⁸⁴ KOVÁCS 2006, 224–225. 20.lj. Rezi-Gyöngyösi csárda lelőhely 4. sírjában 57 db pénzt a váz bal bokája felett a lábszárcsont belső oldalán négy kicsi oszlopban, finom szövésű vászonhoz korrodálódva találták meg. A pénzek 1 db I. András (1046–1060) kivételével, Béla dux (1048–1060) és I. Béla király (1060–1063) veretei. A pénzek nincsenek átfúrva. Esztergom Szent Mihály templom 24. sírjában: 32 db denár volt, sajnos pontosabb lelő körülmények egyelőre ismeretlenek. Kaposvár 61. út lelőhely 501. sírja: a váz bal lábszárcsontjai mellett feltehetően textilbe csavart 14 db denár (6 db Kálmán király (1095–1116), és 8 db II. Béla (1131–1141) volt, átlyukasztásról nincs adat. 7 db érme két sírban volt, egyik Mezőberény Kérhalom-dűlő köznépi temető 43. sírjában, sajnos a közlésből itt sem derül ki, hogy az érméket átfúrták-e vagy sem. A pénzek (1 db Salamon (1063–1074), 6 db I. (Szent) László (1077–1095)) közül 2 a szájüregben egymás alatt, 2 a mellkason, 3 egymás alatt a koponya jobb oldalától 8 cm-re helyezkedtek el. Nyitra-Mostná utca lelőhelyről 96. sírban a koponya felett és a jobb boka mellett 7 db Salamon (1063–1074) denár volt. Székesfehérvár Rom-kert 2/1971. sírban lelt 5 db érme, ahol 4 db I. (Szent) István és 1 db Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) verete volt, átlyukasztásról nincs adatunk.

nyak környéki inget szegélyét, vagy felfűzve nyakláncként viselt díszek lehettek.⁶⁸⁵ [179. tábla 14–16] A csepeli temetkezéshez hasonlóan átlukasztott dénárok voltak a Várfalva - Jósika Gábor kertje 28. sírjában. A sír gyermek temetkezése volt, a váz nyakcsigolyáinál (a nyak táján) 5 db 2–3 lyukkal átütött érme feküdt (2 db I. (Szent) István (1000–1038), 2 db I. András (1046–1060), és 1 db Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046)). Az egyik denárnál megfigyelhető a lyukakban zsinór foszlányai. A sírban egy összenyomott (gyermek ujjára igazított huzalgyűrű is volt).⁶⁸⁶ Gyulafehérvár-Brandusei utca 93. sírjában egy kisgyermek feküdt, akinek a szájüregében egy átlukasztott I. András (1046–1060) denár volt, a mellkas jobb oldalán pedig további 2 db I. (Szent) István (1000–1038) dénárok voltak. Gáll Erwin a pénzeket obulusként értelmezte, de nem vetette el az átlukasztott denár korábbi viseleti funkcióját.⁶⁸⁷

A két helyen átlukasztott nyugat-európai dénárok szintén jellemzően a 10–11. századi temetkezésekben (a lyukak egymás mellett vannak). A legtöbbet idézett ilyen pénzek Csekej 357. sírjában találták.⁶⁸⁸ A sírt a két pénz korai keltezése (II. Guillaume (918–926), Burgundiai Rudolf (923–936)) miatt az S-végű karikák 10. század első harmadában való megjelenésének igazolására használja a kutatás.⁶⁸⁹ A pénzek ugyanakkor csupán verési idejük utánra (post quem) kelteznek.⁶⁹⁰ Kiváló párhuzam a csepeli temetőre az egyéb leletanyag tekintetében is a Mindszent-Koszorús-dűlő temető.⁶⁹¹ A temető 3. sírjában átlukasztott 10. századi dénárok voltak (II. Lothar (931–945) és Provence-i Hugo (926–931)), illetve az 1. sírban karikára felfűzött kauricsigák voltak, melyek a Csepel, Szabadkikötő 140. sírjában leírt viseleti formával mutat analógiát.⁶⁹² A 3. gyermek sírban 1936-ban Csallány Gábor átlukasztott érmék viseleti helyzetére egészen különleges megfigyelést tett, ugyanis a kopott, és a peremükön két egymás melletti lyukkal átütött dénárok a nyakcsigolyák jobb, illetve bal oldalán voltak.⁶⁹³

A Győr-Téglavető-dűlő 47. sírjában 4 db a peremükön két lyukkal átütött kalandozás kori pénzek (I. Berengar (888–924), II. Lothar (931–945) és Provence-i Hugo (926–931), és közös

---

⁶⁸⁵ SZIGETI 2022, 54; SZIGETI 2023, 256.

⁶⁸⁶ GÁLL 2013, 526–527, 281. tábla.

⁶⁸⁷ GÁLL 2013, 130, 159–160, 52. tábla.

⁶⁸⁸ REJHOLCOVA 1995, 38, TAB. LVII.

⁶⁸⁹ HORVÁTH 2016, 63.

⁶⁹⁰ Erre legjobb példát a Sóshartyán-Hosszútető 30. sírjában lelt Kegyes Lajos frank uralkodó (814–840) denára említhető. Ennek a sírnak a keltezését Fodor István irreális datálása miatt meg sem kísérelte a pénzhez igazítani, helyesen állapította meg, hogy a sír 10. század végére datálendő. Fodor 1973, 34. A pénzt sírbéli helyzete okán (a jobb kézfej környéke) akár obulusként is értelmezhetjük, és ebben az esetben, a 11. század első harmadában is a földre kerülhetett.

⁶⁹¹ LANGÓ–TÜRK 2004.

⁶⁹² LANGÓ–TÜRK 2004, 368–369, 8. kép.

⁶⁹³ LANGÓ–TÜRK 2004, 372.

veretük (931–945)), és 1 db ugyanígy átfűrt ezüstlemez volt. A sírban lánc és gömbsorcsüngős függők voltak, a pénzek a lánc mellett, talán arra ráfűzve díszíthették a viseletet.⁶⁹⁴ A veretek időrendje alapján ezt a temetkezést sem keltezhetjük a 10. század első felére, sokkal inkább a 3. harmadára. A kalandozás kori szélein lyukasztott denárok sorolását lehetne folytatni, de az elmezés tárgya ennek a hagyománynak Árpád-kori tovább élését vizsgálni. A viselet ezen formája már a 10. század 2. felében adatolt a fenti néhány példát látva, és nők, illetve gyermekek sírjaiban tűnik fel. A viselet részeként, ingnyakra varrva, illetve nyakláncba fűzve viselhették a pénzeket. A lyukasztás módja szerint a pénzek lecsüngtek, nem voltak stabilan rögzítve, ennek célja a csüngős veretekhez hasonlóan a csilingelő, csillogó hatás elérése lehetett. Utóbbi viseleti formát elképzelve valóban nem férfiak sírjában kell keresnünk az analógiákat. A szokás II. Béla (1131–1141) uralkodásának idején kophatott ki, ugyanis a király apró denárain látható utoljára a lyukasztás ilyen formája. Így tehát a viseleti szokást egy 10. század végén megjelenő formának tarthatjuk, mely jöhetett népcsoportokkal, vagy egyéb külső impulzussal. A kísérőleletek ezekben a sírokban hurkos-kampós nyakperecek, kauricsigák, kéttagú csüngős veretek, huzalforma, és öntött karikagyűrűk, S-végű karikák, és ami a lefontosabb láncos, szív alakú csüngős díszek. A láncos csüngőkkel együtt éppen a győri temetkezésben fordul elő átfűrt denár, a lánc vonalában viseleti helyzetben. A láncos csüngők csüngő szív alakú tagja hasonlóan 2–3 egymás melletti lyukkal volt átfűrva.⁶⁹⁵ Ennek a viseleti formának tarthatjuk másolatának a pénzes láncot, amikor már sem a lánc, sem a szív alakú csüngős tagok nem álltak rendelkezésükre, így pénzekkel, és zsinórral pótolták azt. Ugyanazt a folyamatot láthatjuk a viselet alakulásában, mint a kantárveretknél, azaz a rozettás, és egyéb veretek "elfogyásával" azt pótolva a kalandozás kori pénzeket kezdik a szíjakra felvarrni, majd ezeket beolvasztva elkezdik a téglalap alakú, széleiket kis lyukakkal átütött vékony ezüstlemezekkel díszíteni a kantárokat.⁶⁹⁶ A viselet és szokás tovább él, ám a meglévő erőforrásokat veszik igénybe, és alakítják ahhoz hasonlóvá azokat. A viseleti jelenség igen szórványos a Kárpát-medencében, Csepel-szigeti sűrűsödése érdekes kérdéseket vet fel. A Szennyvíztelep területén feltárt kemence keltezését az ásató a 12–13. századra datálta kerámiaanyaga alapján (ebből a kemencéből került elő az átlukasztott Salamon denár), egyértelműen valahonnan a környékről, talán sírből sodorhatta oda a víz a pénzt.⁶⁹⁷ 2020-ban a lelőhelytől délkeleti irányban félszáz 7. századi avar sírt tártunk fel. A temető nyugati szélét oly módon tudtuk megfogni, hogy az altalaj

---

⁶⁹⁴ KOVÁCS 1989, 29, Taf. IV. 93–96; HORVÁTH 2014, 46–47.

⁶⁹⁵ A felforrasztott, vagy egybeöntött kis fül helyén vannak a lyukak. TÓTH 2020, 8. kép 1.

⁶⁹⁶ HORVÁTH 1993, 327; LANGÓ–TÜRK 2004, 375–377.

⁶⁹⁷ HORVÁTH–KELÉNYI 2013, 342.

szintjének emelkedése miatt az utolsó síroknak éppen csak az altalajon dokumentálhattuk. Feltételezhető, hogy egy domb (ez látszik a 2. katonai felmérésen) volt a területen, amit a Szabadkikötő kiépítésekor elhordtak. Az utolsó nyugati sírban csupán a váz jobb karját tudtuk dokumentálni. A kézfej csontjai között 2 db huzalformára öntött gyűrű volt, amit már a feltáráskor Árpád-korinak határoztam meg. Azt gondolom egy 11. századi temető egyetlen megmaradt sírját találtuk meg az avar temető szélén, és ebből az elpusztult sírmezőből kerülhetett talán a Salamon denár a közeli Árpád-kori telep helyére.⁶⁹⁸ [179. tábla 9]

Összegezve tehát elmondható, hogy az átlukasztott dénárok síronként általában 1–13 darabszámban fordulnak elő, többnyire gyermek sírok mellékleteként (nyaklánc dísz, vagy obulus), a 11. század közepén jellemzőek, utolsó sírból dokumentáltan előkerült veret I. Béla királyhoz köthető, ám fémkeresős anyagokban II. Béla (1031–1041) denára az utolsó átfűrt pénz.⁶⁹⁹ [179. tábla 1–3] Az ennél nagyobb darabszámban talált dénárok átlukasztásáról vagy nincs információnk, vagy kisebb kincsleletként értelmezhetjük azokat. Az 55. sír 13 db I. (Szent) István denárja egészen biztosan az első leletcsoporthoz sorolható, azaz a pénzek díszek lehettek. A jelenséget egy egyszerűsített viseleti formának tarthatjuk, mely talán a láncos-szív alakú csüngős díszekből fejlődött ki a 10. század 3. harmadában.

18. táblázat. Sajátosan átfűrt (szélén 1–3 lyuk egymás mellett) Árpád-kori denárok, mint viseleti elemek. (Nem teljességre törekvő gyűjtés, részben Kovács 1989, 165–167. kiegészítéssel) (Izd. 2. sz. melléklet)

Kauricsigák, és azok karikával felfüggesztve, mint különleges viseleti forma

A kauricsigák ékszerként való viselete, azaz nyakláncba felfűzve, avagy ruhára felvarrva általános volt a 10–11. századi, és már korábbi közösségekben is (a 10. század utolsó harmadában volt leginkább jellemző). Elsőként Szőke Béla foglalkozott eredetükkel, ő dél-oroszországi területekről származtatta azokat, és elterjedésüket a Kárpát-medencében keletről nyugati irányban adta meg, megjelenésüket az Alföldön a 10. század elejére, a Dunántúlon a 11. század elejére keltezte.⁷⁰⁰ Szőke Béla Miklós és Vándor László úgy vélte, hogy a 11. század végi példányok már nem keleti, hanem északi kereskedelem folytán juthattak a Kárpát-medencébe.⁷⁰¹ Kovács László pedig úgy gondolta a nők és gyermekek sírjaiban fellelt

---

⁶⁹⁸ Szigeti Judit ásatása 2020. Közöletlen.

⁶⁹⁹ Köszönöm Keres Györgynek a segítséget, és az információt!

⁷⁰⁰ SZŐKE 1962, 54–55.

⁷⁰¹ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 62.

csigáknak (gyűrűs és pénzkaurik) óvó-védő, bajelhárító szerepe lehetett.⁷⁰² Halimba-Cseres temetőben a kauricsigák két kronológiai szakaszban vannak jelen, egyrészt a korai 10. századi sírok jellemző ékszerei, majd 30–60 év kihagyás után újból feltűnnek a temető sírjaiban, ezek a temetkezések a 11. század '20-as, '30-as éveiben kerülhettek a földbe. A 11. század közepére teljesen kikoptak a viseletből.⁷⁰³

A tárgyalt temetők közül háromban volt kauricsiga (21. kerület Csepel, Szabadkikötő 140. sír, 23. kerület M0 9. lelőhely 7. sír, 23. kerület MOL 11. lelőhely 7. sír), mindhárom temetkezésben nő, vagy fiatal lány nyugodott. A csigák minden esetben át voltak fúrva, ezek a lyukak többnyire kerek, vagy háromszög alakúak, és a feltételezett nyaklánc részeként, gyöngyök között (M0 9. lh. 7. sír), vagy karikákba akasztva (Csepel, Szabadkikötő 140. sír), vagy a hajfonatkorong környékén, annak függesztőpántján, vagy nyaklánc részeként, a gyöngyök között helyezkedtek el (Mol 11. lh. 7. sír).

19. táblázat. Kauricsigák (Izd. 2. sz. melléklet).

A Csepel, Szabadkikötő 140. sírjában mindhárom kauricsiga fejkéjét átfúrták, rombusz alakúra lereszelték. A jobbra billent koponya bal oldalán, a csecsnyúlvány alatt, az állkapocs alatt, illetve a bal kulcsfont alatt 1–1 kauricsiga volt, rajtuk átfűzve nyitott, egyszerű, illetve S-végű karikával. Minden karika anyaga bronz, igen vékonyak, az S-vég nincs szétkalapálva (B1 típus⁷⁰⁴). A nyakcsigolyák körül vékony, hurkos-kampós végű, háromrét hajlított szálból sodort nyakperec volt, rajta 7 db (in situ 5 db) sötétkék színű, keresztirányú sárga vonallal díszített lapított kerek szemesgyöngyökkel. A viselethez tartozott még egy ezüsthuzal nyitott, és egy kisebb szintén ezüsből készült ovális karika. A nyakperec töredékei minden esetben a kauricsigás karikák mellett, azok közelében voltak.⁷⁰⁵ [180. tábla] Az ékszer típust (amikor a kauricsiga karikára van felfűzve) Kovács László gyűjtötte össze. Tanulmányában többnyire hajból lecsüngő szalagokra, hajfonatdíszekre (erre példa lehetne a MOL 11. lh. 7. sírja) és fülbevalókra, de nyakperecre felhúzott csigákra is találunk példákat.⁷⁰⁶ Langó–Türk szerzőpáros a Mindszent Koszorús-dűlő temetőjének ismertetésekor újra összefoglalta az ékszer típust, az 1. sírban talált, a koponya két oldalán 1-1 ezüsthuzal ovális karikára fűzött kauricsiga okán. Langó Péter nem látta bizonyítottan az ékszer fülbevalóként való definiálása,

⁷⁰² KOVÁCS 1986, 125; KOVÁCS 1999, 67; KOVÁCS 2008, 119–133, 340–406.

⁷⁰³ SZIGETI 2023, 326–327.

⁷⁰⁴ SZIGETI 2023, 277–287.

⁷⁰⁵ SZIGETI 2018, 239–242, 6–8. tábla.

⁷⁰⁶ KOVÁCS 2008, 123–124.

melyre az ékszer kombináció szerkezet alapján következtethetnénk.⁷⁰⁷ [181. tábla 4] Szakony-Kavicsbánya 2. sírjának kauricsigás karikás ékszerével kapcsolatban Horváth megjegyzi, hogy az aranyozott bronz egyszerű, nyitott karika összenyomott állapota miatt nem valószínű, hogy fülbevalóként viselte azt a gyermek. A sír feldúlt állapota miatt csak feltételei, hogy fejékszerként viselheték azt.⁷⁰⁸ [181. tábla 3]

20. táblázat. Kauricsigák karikákra fűzve (ld. 2. sz. melléklet).

A felsorolt párhuzamoknál a kauricsigák ezüst, aranyozott bronz vagy bronzhuzal karikára voltak felfűzve, egyetlen kivétel az érsekújvári sír, ahol a csepelihez hasonlóan S-végű karikát fűzték át a csigán. A csepeli 140. sírban eddig párhuzam nélküli, hogy három kauricsiga volt karikára felfűzve, melyek közül kettő S-végződésű. A sírban a nyakperecre felfűzött gyöngyök annak készítésekor kerülhettek az ékszerre, mert hurkos-kampós záródása a későbbiekben a gyöngyök felfűzését már nem tették volna lehetővé. Így külön kell választani a kimondottan torquest díszítő gyöngyök szerepét, a később talán temetéskor ráakasztott ékszerektől. A nyakperecre felfűzött ékszerek (gyűrűk, gyöngyök) nem példa nélküliek a 10–11. századi temetőkben. Gyakran előfordulnak az Ipoly-menti temetőkben, mint Szob-Kiserdő 73. sírjában, ahol egy üvegyöngyöt és 3 db bronz csüngőt fűztek a sodort nyakperecre.⁷⁰⁹ Letkés-Téglaégető I. temető 33., és II. temető 55. sírjaiban gyűrűket helyeztek a torquesekre.⁷¹⁰ A sírokban gyermekek feküdtek, feltételezhető, hogy a gyűrűket temetési ajándékként fűzték fel a rokonok számukra. A nyakperecekre fűzött ékszerek Hajdú-Bihar megye több temetőjéből ismertek, Hajduszoboszló-Árkoshalom 9., és 77. sírjában a sodrot nyakperecek vastag huzalú változatára gyűrűket fűztek fel. Mindkét sírban szintén leánygyermek váza feküdt.⁷¹¹ Vas torquesre felfűzött gyöngyök (3 db), és egy levél alakú vascső volt a Püspökladány-Eperjesvölgy 460. sírjában.⁷¹² Szintén vas nyakperecre voltak felfűzve gyöngyök és kauricsigák (15 db a koponya körül, és a törzs felső részén szétszóródva) az Aldebrő-Mocsáros 13. sírjában.⁷¹³ Két szálból sodort vas torques volt az Ibrány-Esbó-halom 204. sírjában, rajta egy átlyukasztott 3. századi bronzpénz volt felfűzve, míg a 25. sírban fekvő gyermek bronz nyakperecére gyűrűt, és arra trapéz alakú vascsőt.⁷¹⁴ Egy temetőn belül találunk párhuzamot

⁷⁰⁷ CSALLÁNY 1941, 186–188; FÉK 1962, 53; LANGÓ-TÜRK 2004, 368–369, 374–375, 440, 8. kép 1–2, 12–13, 437, 5. kép 1–2, 435, 3. kép 1, 65. j; KOVÁCS 2008, 123–124, 359.

⁷⁰⁸ HORVÁTH 2022, 80, 104.

⁷⁰⁹ HORVÁTH 2022, 103. tábla.

⁷¹⁰ BAKAY 1978, 44, 47, 70–71, 107, 109; HORVÁTH 2022, 103–104.

⁷¹¹ M. NEPPER 2002, 60–63, 69–70, 26, 37. tábla.

⁷¹² M. NEPPER 2002, 194–195, 207. tábla.

⁷¹³ RÉVÉSZ 2008, 22–24, 3. tábla.

⁷¹⁴ ISTVÁNOVITS 2003, 73–74, 102, 56. és 101. tábla.

a torquesre felfűzött ékszerek, és átlukasztott érmékre Majs-Udvari rétek temetőben.⁷¹⁵ A párhuzamok felsorolásából kitűnik, hogy nyakperecre a gyöngyök és gyűrűkön kívül pénzek és kauricsigák felfűzése is szokásban volt. Erre legjobb párhuzamként a Majs-Udvari rétek temető 709. sírját említhetjük. A sírban gyermek hanyatt fekvő nyújtott vázát találták, nyaka körül gyöngyök, állkapocs jobb és bal oldalán ezüst és bronz S-végű és egy visszapödrött végű karika volt, és egy 3 szálból sodort bronz hurkos-kampós végű nyakpercec volt. A torquesre felfűztek 2 db bronz gyűrűt, 1 db nyitott karikára felfűzött, átfűrt bronz római érmét és egy bronz S-végű karikát.⁷¹⁶ A gyermeksírokban talált felfűzött gyűrűk felnőtt ujjára vannak méretezve, így temetési ajándékként gondolhatunk az ékszerekre.⁷¹⁷

A nyakperecekre felfűzött ékszerek szokása, és a gyermekek nyakába akasztása bizonyára csak a temetéskor történhetett meg. A gyűrűket és egyéb ékszereket gyakran a gyermekek mellkasára, feje mellé is helyezték. Ezeket az ékszereket gyakran viseleti formában találjuk a gyermekek sírjaiban, például az ujjakon vannak felnőtt ujjára méretezett gyűrűk. Szinte biztosra vehető, hogy a temetéskor húzták azokat fel a gyermekek ujjaira, hiszen a 2–2,5 cm átmerőjű ékszerek az életükben viselve, leestek volna az ujjairól. A karikaékszerek ilyen nagymértékű divatja a 10. század végén, és inkább a 11. század első harmadának végén volt jellemző. Nem találjuk a szokást a honfoglalás kori sírokban, azaz a 10. század első harmadában. A temetőben egyszerre robbant be a gyűrűk és fejékszerekként viselt karikák számos változatának divatja, ritkábban egészülve ki nyak és karperecekkal.

Csatok

A tárgyal mikrorégió egy temetőjében, Csepel, Szabadkikötő 11. sírjában volt 1 db líra alakú és a 18. kerület Vöröshadsereg útja kiemelkedő gazdagságú temetkezésében egy palmetta díszes csat, utóbbi sírban a veretes öv megmaradt elemeivel együtt.

Líra alakú csat

A líra alakú csatok a 10–11. századi temetők jellemző tárgy típusa. Elterjedési területét a honfoglalók letelepedési területe jelöli ki. A líra alakú csatok összefoglalását és elemzését legutóbb Révész László végezte el, megjelenésüket legkorábban a 10. század legvégére, de inkább a 11. század elejére teszi.⁷¹⁸ Rangosabb és köznépi temetők sírjaiban egyaránt

---

⁷¹⁵ KISS 1983, 80, 14. tábla, 105, 39. tábla, 122, 60. tábla, 124, 63. tábla.

⁷¹⁶ KISS 1983, 124, 63. tábla.

⁷¹⁷ SZIGETI 2022, 54–57.

⁷¹⁸ RÉVÉSZ 1989, 528, 536; RÉVÉSZ 1996, 103–133.

előfordulnak.⁷¹⁹ Kutatásukkal első alkalommal Kiss Attila foglalkozott a Majs-Udvari réteg 10–11. századi nagy köznépi temető feltárása, majd feldolgozása okán. A csepeli csat egyik pontos párhuzama ennek a temetőnek 576. sírjából került elő, amit Kiss a 10. század végére keltezett.⁷²⁰ A líra alakú csatok vékonyabb textil öv összefogására alkalmas csatként férfiak és nők temetkezésében is előfordulnak. De megjelennek lószerszám szíjzatartozékként, ez esetben a ló koponyáján, vagy annak tájékán találták meg a csatot. Szolgálhatták továbbá szablyák, tegezek felfüggesztését is.⁷²¹ A csepeli csat keltezését a temető egyéb leletanyagának elemzése után az ezredfordulónál korábbra nem tehetjük, legvalószínűbb a férfi sírjának 11. század első harmadában megásása.

3.2.4. Használati eszközök

Kerámiaedények elemzése

Edény a tárgyalt mikrorégió 5 temetőjéből került elő (18. ker. Gloriette, 20. ker. Dessewffy utca, 21. ker. Északi Szigetcsúcs, és Szabadkikötő, 23. ker. Vörös Október MGTSZ). Ezek közül utóbbi talán a honfoglalás kori temetővel szemben elhelyezkedő avar kori sírmező lelete lehet. Az edények közül csupán a Szabadkikötő leletei tanulmányozhatók, a Szigetcsúcs edénye elveszett, de fotóról ismerjük. Elveszett a Gloriette edénye is (csak a leltárkönyv sematikus rajza ismert), a Dessewffy utca edényével együtt sematikus rajzuk tanulmányozható csupán. Az edények alapvetően a 9–11. századra jól keltezhető típusok, a Szigetcsúcs és a Szabadkikötő edényei analógiát mutatnak, előbbi ugyan szórvány darab, de teljessége okán temetőhöz köthető. Az edényes elemzését a Csepel, Szabadkikötő kerámiaanyagán érdemes elvégezni, hiszen a többi edény nem tanulmányozható. A csepeli két temető 20 sírjában volt kerámia edény, mely az összes temetkezés 13,9%-a (1. temető 19,44%, 5., 12., 13., 22., 23., 136., 141. sír; 2. temető 11,9%, 17., 26., 31., 34., 51., 63., 77., 79., 88., 92., 94., 99., 109. sír), továbbá három sírban, a sír földjében kerámiatöredék (1. temető 20. sír; 2. temető 18., 68. sír). Százalékos arányát tekintve az edény (étel) mellékletes síroknak, a csepeli sírmező előkelő helyet foglalja el a 10–11. századi temetőink között (megjegyezve, hogy a temetők egyike sem teljesen feltárt).⁷²² [97., 101–104. tábla]

---

⁷¹⁹ RÉVÉSZ 1989, 526.

⁷²⁰ KISS 1983, 115, 171, 52. tábla.

⁷²¹ RÉVÉSZ 1989, 516–519.

⁷²² HORVÁTH–MERVA–TOMKA 2012, 390; Halimba-Cseres temető teljesen feltártnak tekinthető (közel 100 temetkezést érhetett bolygatás a jelenkori építkezések miatt, és a temető keleti része nem tisztázott, de még így is a legteljesebben megkutatott honfoglalás és kora Árpád-kori temetők közé sorolja a kutatás). Ebben a temetőben a kerámiaedényes sírok aránya 14,18 %. SZIGETI 2023, 238–249, 408–417

21. táblázat. Csepel, Szabadkikötő edények (lsd. 2. sz. melléklet).

A csepeli temetőkből származó 20 edény mindegyike kislemez eltérő formakincessel, felületük égett, fekete kormos volt megtalálásukkor. A jelenséget nem feltétlenül kell a hajdani tűzhelyhez, azaz főzési tevékenységhez kötnünk, hiszen régészeti adatokkal igazolt, hogy a kerámiaedényeket bőrtokban, vagy egyéb szerves anyagból készült anyagban is tarthatták, helyezhették a sírba (ennek rothadása okozhatta a fekete koromszerű felületet).⁷²³ Minden edény formáját, anyagát és díszítését leírhatjuk a klasszikus 10–11. századi kerámiatipológia alapján. A sírokban kerámiaedény egyéb mellékletekkel együtt ritkán fordult elő, ezek többnyire gyűrűk, karikák és kések (5., 13., 34., 79., 88., 136. sír). Nem került elő edény olyan sírban, melyben pénz (obulus, viseleti elem) volt.⁷²⁴ Az edényes sírok közül több eltérő mértékben bolygatott volt (5., 13., 17., 31., 79., 94., 99. sír). Az edények színe igen változatos, ez a korszakban általános jelenség, mely a gyenge minőségű, alacsony hőmérsékleten, oxidált körülmények közötti égetésről tanúskodik. Vöröstől a szürkéig, a sárgától a barnáig többféle árnyalat előfordult, három edény színe azonban elüt a többitől. Ezeknek az edényeknek sárgásfehér színe, és rossz megtartású anyaga van, díszítésük pedig a 11–12. század fordulójára mutat. Régészeti módszerekkel megfigyelve kétféle anyag típusra lehet osztani az edényeket. Egyik csoportba a homokkal, annak kétféle szemcseméretű változatával soványított 17 edény tartozik. Első csoport a finom szemcsés anyagúak (13., 34., 88. sír). A többi homokkal soványított edényben durvább szemcseméretű homokszemek látható. A homokkal való soványítás teljesen általános a 10–11. századi kerámiaművességben.⁷²⁵ A másik csoport a már színében is teljesen eltérő 3 edény, melyek törésfelülete szendvicsszerűn kiégett, az agyag 3 részre válik, és hullik szét. Kívül-belül sárga, középen szürke színű, mely még valamilyen fehér anyagot is tartalmaz (mész vagy kagylóhéj?).⁷²⁶ Ezek az edények a temetők legnagyobb méretű fazekai is egyben (51., 63., 136. sír), felületük kopik, mintha máz lenne rajtuk.⁷²⁷ Igen finom szemcsés homokkal soványítottak, díszítésük kissé eltér a többi edényétől, van ugyan rajtuk a

⁷²³ <https://ikon.mn/n/uj1?fbclid=IwAR0D1z37I5KD3wVby8RltQmNzTY9HX75gXuGYlvBheobLEgmPyPtxFw8cs>

megtekintés: 2024.11.03. Felmerül annak lehetősége, hogy a felületi fekete színű szerves anyag nem feltétlenül korom, elképzelhető, hogy az edény bőrből volt csomagolva, és ennek rothadási folyamata hasonlóan fekete réteget képez az edény oldalán, mintha korom lenne. Az anyagvizsgálatok elvégzése után tudunk erre pontos választ adni. WOLF 2003, 94, 101, 26. l.; WOLF 2013, 756; 756; TAKÁCS 1997, 208. A kormos felület elemzése folyamatban van.

⁷²⁴ A jelenségről legutóbb: SZIGETI 2023, 458.

⁷²⁵ KVASSAY 1982, 18; LÁZÁR 1998, 74, WOLF 2003, 95; SZIGETI–SZILÁGYI 2013, 867; SZIGETI 2023, 411–417.

⁷²⁶ Hasonló soványítást írt le a Halimba-Cseres temető 80. sír edényének anyagvizsgálatok Szilágyi Veronika: SZIGETI–SZILÁGYI 2013, 866–870; illetve JANKOVICH 1991, 191. Hasonló kagylós soványítást figyelt meg. Szigeti 2023, 411.

⁷²⁷ Engőb szerű mázat mutatott ki a Halimba-Cseres temető 338. sírjából származó edényen Szilágyi Veronika mikroszkópos anyagvizsgálata: SZIGETI–SZILÁGYI 2013, 868; SZIGETI 2023, 411, 78. tábla.

jellemző hullám- és vonalköteg, de a 63. sír edényének vonalköteg díszje csigavonalban egyenletes sorközzel egészen az edény fenékrészéig díszít. Ez a fajta díszítésmód a 12. században megjelenő fehér kerámiák felé mutat, és ebben a temetőben egyedülállóan jelenik meg. Sajátos „köröm nyomkodásos”, beböködött díszítés van az 51. sír edényének vállán, mely szintén a 11–12. század fordulójára húzná fel a keltezését.⁷²⁸ Az edények, egy kivétellel, mely edény kézzel formált (79. sír) kézikorongon, hurkatechnikával formáltak.⁷²⁹ Sokszor ovális formájú szájukat és feneküket, aszimmetrikus testüket a billegő, nem teljesen stabilan rögzített koronglap okozhatta.⁷³⁰ Az edények szinte mindegyikét utánkorongolták, ez a peremek belső ívén látható.⁷³¹ Az edények fenékrésze vastagabb, utólag az alsó 2–3 cm-t mindig jobban eldolgozzák, elsimítják. A szakirodalomban ismert, hogy az edények fenékrészehez használt agyagot néha eltérő módon soványítják, növelve ezzel a hőállóságát.⁷³² Az edények fenekén több esetben talpgyűrű látható, mely vagy fényesre kopott (17., 31. sír), vagy kormos feketére égett. Több edénynél az agyag letüremkedik a fenék szélén, a korong lapja éppen akkora lehetett, mint az edények fenéke (26., 88., 141. sír).⁷³³ A két edény egyéb tekintetben is teljesen hasonló készítés technikát mutat (26., 88. sír). Ellenkező példa is előfordul, mikor az agyag talpgyűrűt képez, azaz felkenődik az edény oldalára (23. sír).⁷³⁴ Egy edény kivételével (12. sír) minden edény fazék alakú, köztük inkább a kislemez elnevezés lehet találóbb. A 10–11. századi edények formai leírására Kvassay Judit doktori dolgozatában a kislemez elnevezést használta, így elvetette a *bögre*, *csupor* megnevezést.⁷³⁵ Takács Miklós javasolta, hogy az adott lelőhely edényeire alakítsuk ki a formai terminológiát.⁷³⁶ Wolf Mária szerint a kisebb méretű edényeken látható fekete korom főzésre utalhat, így a kislemez elnevezést javasolta leírásukra. Ugyanakkor megkérdőjelezi a korszakban magának az asztalnak, és tálatásnak a meglétét is, azaz az *asztali edények* fogalmát.⁷³⁷ Az edényeket így a kislemez formai elnevezéssel illettem, de felvetődik a kisebb edények láttán az a gondolat, hogyha már használni akarjuk az asztali edények elnevezést, akkor helyette praktikusabb lenne a *tálató edények* elnevezés.⁷³⁸ [101. tábla] A

⁷²⁸ SZIGETI–GYULAI 2023, 223–224.

⁷²⁹ Ritkán előfordul a 10–11. századi leletanyagban a korong nélkül készült kézzel formált kerámia: SZIGETI–SZILÁGYI 2013, 864; MERVA 2016, 63, 7. kép; HOLL 1956, 177; SIMONYI 2020, 147–150, 112. kép; SZIGETI 2023, 417–420, a készítéstechnika legutolsó összefoglalása.

⁷³⁰ PARÁDI 1959, 13, 33.

⁷³¹ Az utánkorongolás problematikájáról: VÉNINGER 2017; VÉNINGER 2018.

⁷³² SIMONYI 2001, 370; WOLF 2003, 86; RINGER 2006, 204.

⁷³³ BÍRÓ 2015, 83, 23. j.

⁷³⁴ SZIGETI–GYULAI 2023, 225.

⁷³⁵ KVASSAY 1982.

⁷³⁶ TAKÁCS 1998, 67–68.

⁷³⁷ TAKÁCS 1997, 208.; WOLF 2003, 94, 26. l.j; WOLF 2013, 756.

⁷³⁸ SZIGETI–SZILÁGYI 2013, 863–864; HORVÁTH–MERVA–TOMKA 2012, 393: az „egyáltalán göngyöleg” kifejezést használva. SZIGETI–GYULAI 2023, 226.

korszak elemzői által elfogadott fazéktipológia alapján az edények vállban hangsúlyos vagy alacsonyabb zömök, hasban legszélesebb formában készültek. Előbbi formát archaikusabbnak, az avar korból örökölt formának, bár a jelenlegi kutatások nyomán ez kezd megkérdőjeleződni.⁷³⁹ Az öblösebb, zömökebb formát tartották ugyanis a 10–11. századra tipikusan jellemző fazékformának, és gyakran felvetik a 10. századi kerámiaművesség eredetét avar előzményekből származtatni (ebben az esetben a 10. századi edényeknek illene inkább vállban hangsúlyosaknak lenni, de nem ez a tipikus).⁷⁴⁰ Azonban újabban feltárt temető és telepfeltárás anyaga, ezt már nem támogatja, például Halimba-Cseres temetőben a 10. század végén az edények 90%-a vállban hangsúlyos, azaz az avar forma jellemző.⁷⁴¹ Egy 10. századnak keltezett telepen a nyúlánk fazék forma dominált, a fazekak a felső egyharmadukban, azaz a válluknál voltak a legszélesebbek, és alig akadt az anyagban zömök, öblös edény.⁷⁴² A csepeli edényeken a fazékforma típuson belül a zömök, gömbölyded, széles szájú, lefele szűkülő, a peremnél mérhető legnagyobb szélességű kislefázekak jellemzők (5., 17., 31. sír), illetve a hasonló alakú, de már vállban legszélesebb kis fazék (34., 77., 79., 92., 109., 141. sír). Gömbölyded, viszonylag keskeny szájú kis fazék négy sírban volt (13., 23., 26., 88. sír). Öt sírban volt viszonylagosan nagyméretű fazék (12., 22., 51., 63., 136. sír).⁷⁴³ Ezek a temető legnagyobb edényei 17–19 cm-es mérhető magassággal. Egy edénynél figyelhetünk meg rövid, hangsúlyos nyakat (12. sír), hosszúkás, nyúlánk formát, a többi edénynél a nyak csupán egy törés az edény pereme alatt.⁷⁴⁴ Az edény formája hasonlít a borsodi telepen feltárt pithosokra, illetve palack-kanta elnevezésű edényekre.⁷⁴⁵ [102. tábla 5] A csepeli edények formai jellemzőit vizsgálva kísérletet tettem mikroregionális 8–9. századi kitekintésre, illetve megvizsgáltam a publikált Délpesti-síkság néhány telepnyagának edénytípusait is.⁷⁴⁶ Sajnos a vizsgált területen a közölt leletanyagok száma igen szegényes, alapos elemzést a teljes anyagközlések után lehetne végezni. Kísérletem kiterjedt egy távolabbi temető kerámia anyagával való összevetésre is, tettem ezt annak okán, hogy az anyagközlést magam végeztem el, így jó ismerője vagyok annak.⁷⁴⁷ Ugyan távoli fekvése nem a legjobb párhuzama az anyag elemzésének, de alapvető 10–11. századi kerámia formai típusokat mégis alapvetőnek kell gondoljunk a honfoglalás és kora Árpád-kor szállásterületén. A távoli párhuzamok egyben

⁷³⁹ KVASSAY 1982, 37, 39–40; TAKÁCS 1996b, 135; WOLF 2019, 35.

⁷⁴⁰ KVASSAY 1982, 19, 38, 40; MESTERHÁZY 1975, 107–108; TAKÁCS 1996b, 135.

⁷⁴¹ SZIGETI 2023, 427–432.

⁷⁴² LÁZÁR 1998; BALOGH 1999, 114; HEROLD 2004, 55; WOLF 2019, 34–37, 41–42. kép; SZIGETI–GYULAI 2023.

⁷⁴³ WOLF 2003, 90; WOLF 2019, 35–36.

⁷⁴⁴ SZIGETI–GYULAI 2023, 226.

⁷⁴⁵ WOLF 2019, 37–38, 41–44, 21. tábla 4, 38. tábla 2.

⁷⁴⁶ NAGY 1998; RÁCZ 2019.

⁷⁴⁷ SZIGETI 2023. Halimba-Cseres temető kerámiaanyaga.

értelmezése nem áll távol a magyar kerámiakutatástól, bár használhatóságuk óvatosságra int.⁷⁴⁸ A halimba kerámiaanyag rendszerezéséhez felállítottam egy tipológiai rendszert, melynek alapja a szakirodalomban elfogadott formai jegy alapján készült (vállban vagy hasban hangsúlyos, azaz legszélesebb az edény).⁷⁴⁹ Ezt a rendszert tovább finomítottam, hogy a 132 edényből álló leletegyüttest értelmezni, és elemezni tudjam.⁷⁵⁰ [105. tábla] A hasban legszélesebb, azaz gömbölyded, vagy hordó alakú forma a B jelzést kapta, míg a vállban hangsúlyos edényeket az A betű jelölte. Előbbi típus Halimba-Cseres temetőben alig fordult elő, a leletanyag 13,6%-át tette ki. A temetőben, Csepelen hiányzó, különleges formájú edények is voltak (tálak, palackok, bordás/hengeres nyakú edények), így az A forma edények százalékos aránya 90% (beleszámítva a nem fazék formát is).⁷⁵¹ A halimbai anyaghoz viszonyítva elmondható, hogy Csepelen az edények fele-fele arányban mutattak vállban és hasban hangsúlyos formát, a 90/10%-hoz viszonyítva ez jelentős eltérés. Mind Halimbán, mind Csepelen a honfoglalás és kora Árpád-kori temetőhöz közel késő avar temető helyezkedett el. A kerámiaművesség tovább élése mind a két lelőhelyen adott lett volna. Csepelen még ráfogható lenne az avar hagyomány tovább élése, ám a temetőnek jelenleg hiányzik a 10. század első felére datálható része (ha volt neki elpusztult). Olyan átmenet, amikor 100 év lakatlanságot feltételezünk egy területen nem lehet elfogadható. Halimbán a két temető időrendje akár össze is érhetett volna, mert az avar temetőnek van egy nagyon késői 9. századi horizontja,⁷⁵² ám Csepelen, a fent említett késői honfoglalás kori temető indítás, kizárja a folytonosságot.

Az edények *peremkialakítása* egyszerű. Enyhén, néha vízszintesig kihajló peremek legömbölyítettek, ferdén kifelé, vagy függőlegesen levágottak. Csupán a 34. sír kisfazeka tér el ettől, profilált, tagolt, alávágott peremével kilóg a kerámiaanyagból. Ugyancsak eltér az 51., és 63. sír két fazekának pereme, melyek szintén profiláltak. Profilált perem csak a 2. temető területén tűnt fel, ezek a sírok egymáshoz közel feküdtek, mindhárom fazék egy altípust képvisel az (A1.1.).⁷⁵³ Korukat a 63. sír szomszédságában lelt 92. sír karikagyűrűje (tarajos, fonást utánzó, öntött típus) a 11. század közepére keltezik.⁷⁵⁴ Az edények mindegyike díszített, amit egy vagy több ágú fésű-szerű pálca (fa) eszközzel vihettek fel azok felületére. Az edényeken bekarcolt vonal és hullámvonal, vonal és hullámköteg, illetve ezek kombinációi

---

⁷⁴⁸ KVASSAY 1982; MERVA 2020 doktori disszertáció.

⁷⁴⁹ RÁCZ 2019.

⁷⁵⁰ SZIGETI 2023, 408–450.

⁷⁵¹ SZIGETI 2023, 427, 167. kép.

⁷⁵² TÖRÖK 1998.

⁷⁵³ SZIGETI 2023, 418, 162, 167. kép.

⁷⁵⁴ SZIGETI 2023, 385, 146. kép 17–19.

láthatók. [103–104. tábla] Első variációja a díszítéseknek, amikor az edényen csigavonalban vonaldísz húznak, peremtől a fenék irányába haladva (23., 34. sír). A 23. sír edényén ez egyenetlen sorközzel, a 34. sír kerámiáján pedig mélyebben bekarcolva, egyenletes sorközzel (csigavonalban) húzták a vonalat, de csak az edény alsó egyharmadig. Ennek az edénynek a díszítése, illetve perem kialakítása már a 11–12. századi kerámiaművesség felé mutat. A két edény mérete is szinte teljesen azonos. Korukat egyéb keltező értékkel bíró mellékletek (vaskés) hiányában csupán temetőn belül elfoglalt helyzetük pontosíthatja, ez a 11. század közepe lehet. A következő díszítő forma a bekarcolt hullámvonal és vonaldísz (5., 13., 17., 22., 31., 63., 79., 109., 141. sír). Egyetlen edényen látható csak hullámvonal (5. sír). Ezeket az edények a 11. század középső harmadára kelteznek az sírok egyéb mellékletei, és azok temetőn belüli helyzete. Leggyakoribb díszítésmód a hullám, és vonalköteg minta, melynek két alcsoportja van. Egyik, amikor a nyakon és vállon vonalköteggént indul a díszítés, majd átvált hullámvonalköteggé a vállon, majd a hason ismét vonalköteggé alakul (12., 77. sír). Következő változat a vállon induló minta hullámvonalköteggént, majd alatta a fenék felett vonalköteggént (26., 88., 92., 99., 136. sír). Nagyon hasonló a 12. sír, illetve a 26., 77., és 88. sírok edényének díszítése, talán egy mester készíthette azokat. A 88. sírban talált gyűrűk a 11. század közepére kelteznek. Végül az utolsó díszítés mód (51. sír) a *köröm nyomkodásos* minta. A díszítés 12. századi edényeken előforduló gyakori mintakincs. A sír mellett egy Salamon (1064–1076) denárral eltemetett váz volt (81. sír), illetve tőle délkeleti irányban szuperpozíciók mutatkoztak.⁷⁵⁵ Feltűnő a kerámiaanyagban a korszakra (11. század közepe) már nem annyira jellemző hullámvonalköteggel való díszítés nagy aránya (13 edényen). Ezt a díszítésmódot archaikusnak, a 9–10. század felé mutató hagyománynak tartja a kutatás.⁷⁵⁶ Ebben a temetőben az egyéb mellékletek alapján biztosan a 11. század középső harmadáig megmarad ez a fazekashagyományban. A három eltérő anyagú edényen látható *köröm nyomkodásos* díszítés (51. sír) a vállon, illetve csigavonalban lefutó bekarcolt vonaldísz (63. sír), melyek megjelenését a kutatás a 11. század végére, 12. századra keltezi.⁷⁵⁷

Öt edény kivételével (34., 79., 92., 109., 141. sír) minden edény fenekén van fenékbélyeg. A szakirodalomban korainak vélt (10. század), a teljes fenéket betöltő, esetleg bonyolultabb bélyeg két edényen látható (5., 13. sír).⁷⁵⁸ A motívum alapja a kereszt forma, de a kereszt szárjai

⁷⁵⁵ SZIGETI–GYULAI 2023, 226–227.

⁷⁵⁶ KVASSAY 1982, 27–32; JANKOVICH 1991, 191; TAKÁCS 1996, 339; WOLF 2003, 96; SZIGETI–SZILÁGYI 2013, 865; WOLF 2013, 767; WOLF 2013, 767; RÁCZ 2019, 92; WOLF 2019, 50.

⁷⁵⁷ PARÁDI 1959, 26.

⁷⁵⁸ HÖLLRIGL 1930, 162–164; TÖRÖK 1962, 121–122; SZIGETI 2023, 420–424; SZIGETI–GYULAI 2023, 227.

minden irányban három ágra oszlanak, és betöltik az edény fenekét, a bélyeg párhuzamai a 9. századtól adatolt.⁷⁵⁹ Az 5. sírban a teljes fenéken körben kereszt motívum látható, ahol a kereszt szárai beolvadnak a körbe, mintegy kerék küllőként.⁷⁶⁰ A fenékbélyegeket első csoportja a négyirányba mutató, de szárain szétváló kereszt formájú bélyegek (13, 23., 77. sír). Szintén keresztet formálnak a második csoport bélyegei. Egy részük sima kereszt a fenék közepén (12., 88., 94. sír), másik részük körbe foglalt kereszt motívum (5., 31., 99. sír). Végül, három edény fenekén András-kereszt alakú bélyeg látható (22., 63., 136. sír). Két esetben körben, egy edénynél kör nélkül, de töredékesen kivehetően.⁷⁶¹ A fenékbélyegek problematikájával elsőként Höllrigl József foglalkozott, ezek léte próbálta alapján meghatározni az edények korát, és elkülönített domború és homorú bélyegeket.⁷⁶² Részletesen elemezte az edények, és a fenékbélyegek készítményi technikáját Parádi Nándor.⁷⁶³ Az azóta megjelent anyagközlések szinte mindegyike kitér több, kevesebb terjedelemben a fenékbélyegek problematikájára.⁷⁶⁴ Simonyi Erika a 9–14. század idején adatoltnak látja a fenékbélyegek meglétét, úgy véli, a Dunától nyugatra ritkábbak, vagy teljesen hiányoznak.⁷⁶⁵ Példaként egy rövid áttekintést érdemes tenni a több évszázad fenékbélyegeit illetően, kezdve egy 9. századi temetővel (Sopronkőhida), majd Halimba-Cseres temető edényeit, és egy későbbi előfordulásait vizsgálva a 12–13. századi telepen (Buda-Vár, Karmelita kolostor) is érdekes adatok nyerhetők.⁷⁶⁶ A bélyegek összehasonlító elemzéséből jól látszik, hogy azok rajzolata, mintázata szinte semmit nem változott a három évszázad alatt. Teljes feneket betöltő bélyegek, a küllős kerék és a különböző keresztváltozatok jelenléte is jól nyomon követhető egészen a 13–14. századig.⁷⁶⁷ Érdemes megemlíteni a kézi korongolt kerámia újbóli feltűnését a 16–17. századi török hódoltság kori délszláv jellegű kerámiaanyagban. Ezen edények körében régi formavilág is megjelenik (bordázott nyakkal), illetve újra feltűnik a fenékbélyeg, a beböködött pálcás díszítés, a hullámvonalköteg és a fogaskerékdísz is, alapvetően az Árpád-kori kerámiaművesség újbóli felbukkanása látható a török korban.⁷⁶⁸ Gaál Attila szerint a fenékbélyeges edények eltérő anyaga arra utal, hogy a jobb minőségű termékeket a fazekasok mesterjegyekkel látták el, így

---

⁷⁵⁹ SZIGETI 2023, 426, 165. kép 1–6, 166. kép 5, 10, 19.

⁷⁶⁰ SZIGETI–GYULAI 2023, 227.

⁷⁶¹ WOLF 2013, 767; SZIGETI–GYULAI 2023, 227.

⁷⁶² HÖLLRIGL 1930, 142–170.

⁷⁶³ PARÁDI 1959.

⁷⁶⁴ WOLF 2013, 766–768; WOLF 2019, 50–52, SIMONYI 2020, 150–152, 113. kép; SZIGETI 2023, 420–427; SZIGETI–GYULAI 2023, 227–228.

⁷⁶⁵ SIMONYI 2020, 150–152, 113. kép.

⁷⁶⁶ TÖRÖK 1973, 24. ábra; SZIGETI 2018; SZIGETI 2023, 420–427.

⁷⁶⁷ SIMONYI 2020, 150–152, 113. kép.

⁷⁶⁸ LICHTENSTEIN et al 2022, 303, Tab. 4.

ebben az esetben inkább a készítő személyét jelölhették a szimbólumok.⁷⁶⁹ Így Simonyi megfigyelését pontosíthatjuk azzal, hogy a fenékbélyegek alkalmazása még a 17. században is adatolt, létezésük a kézikorongolt technikával állhat összefüggésben. A fenékbélyegeknek mára igen jól tisztázott azok készítési technikája, a kézikorongokkal való összekapcsolása, kronológiája. Bíró Gyöngyvér tanulmányában részletesen kitér a kisebb korongrátét ismertetésére, amit „vendégtányérként” elnevezéssel illetnek a fazekasok.⁷⁷⁰ Az edények alján legyűrődő agyag szintén a kisebb korongrátét használatát feltételezi. Esetleg a már stabilabb, gyorsabban forgó kézikorongoknál lehetett erre szükség. Érdeemes megfigyelni, hogy van-e a fenékbélyeges edényeken utánkorongolás nyom, vagy van-e összefüggés a szimmetrikus felépítésű edények és a bélyegek között. Itt Csepelen nincs, a legegyszerűbb után korongolatlan edényke fenekén van a legnagyobb bélyeg (5. sír), mely ellentmond azok koronghoz való kapcsolatával. A fenékbélyegek kialakítási módjáról több elképzelés ismert.⁷⁷¹ Megjelenésüket a kézikorongok használatával hozzák összefüggésbe, mely korongba, vagy kisebb alátétlapba belevésték az edények fenekén látható jeleket, ilyenkor az edény elkészültével azt, ezzel a kis rátétkoronggal együtt emelik le a nagyobb kézikorongról.⁷⁷² A bélyegek jelentése, értelmezése, annak oka, vagyis, hogy miért is vannak az edények fenekén mai napig nem tisztázott. Jelentésük megfejtése a szimbólumok kutatása felé vezet. A 10–11. századi edényművességben teljesen általánosan elterjedtek a kereszt formájú fenékbélyegek.⁷⁷³ Kézenfekvő magyarázat lehet a kereszték különböző változatainak nagyszámú megjelenésére a kereszténység elterjedése. Azonban Wolf Mária legutóbbi összefoglalásában rámutat arra, hogy a kereszteteket, mint ősi szimbólumokat, azaz a négy égtáj, évszak jelképét nem keresztény környezetben is használják. A kör a folyamatosság, az örökkévalóságot jelképezi, együttes alkalmazásuk a két szimbólum erősítő hatása lehet.⁷⁷⁴ Egyik nézet szerint a fenékbélyegek mesterjegyek lennének, mások óvó bajelhárító, hitvilági elképzelések kivetüléseit látják a jelekben. Előbbi nézetet vallók szerint a fazekasság ebben az időszakban már manufaktúrákban zajlott, így a jelek *termékvédjegykén* értelmezhetőek.⁷⁷⁵ Ennek ellentmond, hogy nem találni azonos, teljesen megegyező bélyegeket, illetve, hogy ennek a korszaknak más termékeit sem látják el mesterjegyekkel.⁷⁷⁶ A kutatók másik része úgy véli, ezek a jegyek óvó védő, bajelhárító

---

⁷⁶⁹ GAÁL 2013, 227, 5. tábla 1, 12–13. tábla.

⁷⁷⁰ BÍRÓ 2015, 83, 23. l.j.

⁷⁷¹ VÉNINGER 2019.

⁷⁷² PARÁDI 1959, 30.

⁷⁷³ PARÁDI 1960, 92; TÖRÖK 1962, 80–89; KOVALOVSKI 1980, 46; JANKOVICH 1991, 192; WOLF 2013, 767; SZIGETI–SZILÁGYI 2013, 865; SZIGETI 2023, 420–427.

⁷⁷⁴ WOLF 2013, 768, további szakirodalommal.

⁷⁷⁵ SZŐKE 1994, 257.

⁷⁷⁶ WOLF 2013, 768, további szakirodalommal.

jelentésük miatt kerültek az edények fenekére. Ebben a korban ők a fazekasságnak háziipari jelleget képzelnek. A mesterek, ha nem is voltak teljesen tisztában a szimbólumok jelentésével, hagyományaiból tudhatták milyen formájú edényre milyen jel kell kerüljön, hogy megvédje az edényt (vagy annak tartalmát) a káros, ártó dolgoktól.⁷⁷⁷ A csepeli edények keltezése, mint általában a 9–11. századi kerámia esetében elmondható, nem egyszerű feladat. Edények pénzzel együtt sajnos nagyon ritkán fordulnak elő a kora Árpád-kori temetőinkben. Ennek feltételezett hitvilági okait már Török Gyula Halimba-Cseres temető elemzésekor fejtegette a temető 132 edényes sírja közöl csupán egyetlen sírban volt denar is, a 264. sírban Salamon (1063–1074) verete volt.⁷⁷⁸ A második legnagyobb sírmező Majs-Udvari-rétek temető egyetlen sírjában sem keveredett érem edénnyel.⁷⁷⁹ Ugyancsak elkerüli az obulus adásának szokása, az étel edényben adásának szokását a csekeji temetőben.⁷⁸⁰ Szinte lehetetlen az egyéb mellékletek hiányában az edényeket keltezni. Ez különösen a csepeli temetőre igaz, mert a mellékletek az edényes sírokban a 11. század közepére mutatnak, viszont az edények formája, és díszítése inkább a 10. századot erősítené. Ezeket az edényeket telepanyagban a 9–10. századra kelteznék a régész (anyaguk, díszítésük és formájuk miatt). Három sírban vaskés (34., 79., 136. sír), egyben vas ár (5. sír) volt, melyek a keltezéshez nem adnak információt. Három sírban volt 4 gyűrű (22., 88, 92. sír) és egyetlen sírban üveggyöngyök (13. sír). A 13. gyermek sírban nem volt olyan gyöngytípus, amit a szakirodalom a 11. század egészére keltezik, az párhuzamaik a majsai temető 94., 267., 484. sírjaiból ismertek, és többek között Halimba-Cseresről, ahol az egyéb mellékletek a 11. századra második harmadára keltezték a temetkezést, így ezt a sírt is az ezredforduló utánra, talán annak első felére helyeznénk.⁷⁸¹ A 22. sírban öntött, kissé szögletes formájú rovátkolással fonást utánzó karikagyűrű volt. Párhuzamai számos 11. századi sírból ismertek. Pusztaszentlászló temető értékelésekor a szerzők leírása szerint, a gyűrűk úgy néznek ki, mintha 4 dudor díszítené azokat.⁷⁸² Hasonló gyűrűt közöl Horváth Ciprián a Szombathely Kisfaludy utca 53. sírjából, igaz annak vége a túlzott használat miatt nyitott, vagy törött.⁷⁸³ Halimba-Cseres temetőből 9 ilyen formájú gyűrű ismeretes, keltezésük a 11. század középső harmadát.⁷⁸⁴ A 88. sírban 3 db gyűrű volt, míg a 92. sír „tarajos” karikagyűrűje igen jól datálható. A Halimba-Cseres temető négy sírjából került elő ilyen gyűrű (113., 147., 631., 770.

---

⁷⁷⁷ PARÁDI 1960, 93; WOLF 2013, 768.

⁷⁷⁸ TÖRÖK 1962, 54, 95; SZIGETI 2023, 462–462.

⁷⁷⁹ KISS 1983, 177, 179.

⁷⁸⁰ REJHOLCOVÁ 1995, 35, 84–89.

⁷⁸¹ SZILÁGYI 1994, 33. típus; KISS 1983, 83, 94, 108, 17, 27, 41. tábla; SZIGETI 2023, 312, 107. kép.

⁷⁸² SZŐKE–VÁNDOR 1987, 76.

⁷⁸³ HORVÁTH 2016, 134.

⁷⁸⁴ SZIGETI 2023, 380–381, 145. kép.

sír). Két sírban denár is volt a mellékletek között (770. sír: I. András (1046–1060), 113. sír: Salamon (1063–1074)).⁷⁸⁵

Csepel, Szabadkikötő kerámiaanyaga mikroregionális kontextusban vizsgálva

A néhány avarkori párhuzam, mely a kora Árpád-kori temetőtől párszáz méterre került napvilágra a két esetben vállban, kettő edénynél hasban hangsúlyos formát mutat. Az avar kor késői szakaszából előkerült edényeken bebökődött sorminta látható, mely ferdén vagy a talpra merőlegesen díszíti az edények oldalát. [106. tábla 3–4] Az egyik edények hullámvonalköteg, míg a másikon vonalköteg díszítés látható. [106. tábla 5–6] A Délpesti-síkság telepanyagával összevetve a csepeli edények a 10. és 11. században is felbukkanó gömbölyded típust képviselik.⁷⁸⁶ [106. tábla 7]

2007–2008-ban feltárt *Csepel, Szabadkikötő Ófalu* telepjelenségei között egyetlen objektumban 9–10. századra keltezhető hullámvonalköteg díszes fazekak töredékei kerültek napvilágra. A kemencebokor a mai talajszint alatt 2 méter mélységben két rétegben dunai áradásos löszös réteg alatt volt, a 2. temető közvetlen szomszédságában.⁷⁸⁷ A 11–12. századi házak, és telepjelenségek az áradási réteg felett kerültek elő, így előbbi egy azt megelőző telep objektuma lehet. Erre bizonyoságként lehet még említeni, hogy a 11–12. századra keltezett házak anyagában egyetlen hullámvonalköteg díszes edény sem került elő. Ezekben az objektumokban bográcsok, nagyobb méretű fazekak töredékei kerültek elő, illetve az 1. ház padlóján egy nagyméretű ezüst S-végű karika volt. A karika és a kerámiaanyag is jól keltezhető a 11–12. század fordulójától a teljes 12. századra.⁷⁸⁸ A 130. objektum, azaz a kemencebokor betöltésében egy nagyon jól iszapolt, finomszemcsés homokos soványítású palack töredéke került elő, melynek párhuzamát a Délpesti-síkság anyagában is megtaláljuk fazekak formájában, korát a 10. századra datálta a régész.⁷⁸⁹

A tárgyalt terület déli részén, azaz Soroksár határában 2009-ben több a korszakra keltezhető teleprészlet látott napvilágot. Egy 7–9. századra keltezhető (*Vető-dűlő 1. lh.*) és egy 10. és 12–13. századi teleprészlet (*Vető-dűlő 2. lh.*) került napvilágra. Utóbbi lelőhelyen a hullámvonalkötegdíszes fazekak jelenléte választja két kronológiai egységre, előbbi néhány árkokban szórványként jelentkezett.⁷⁹⁰ A 2008–2009-ben megkutatott M0 nyomvonal keleti

⁷⁸⁵ SZIGETI–GYULAI 2023, 227–228; SZIGETI 2023, 383–385, 146. kép 17–19.

⁷⁸⁶ NAGY 1998.

⁷⁸⁷ SZIGETI 2016, 92–93, 12. kép, 13. kép 1–4.

⁷⁸⁸ SZIGETI 2016, 94–97, 14–17. kép.

⁷⁸⁹ RÁCZ 2019, 61, 3. ábra 1–3.

⁷⁹⁰ BENCZE et al 2009, 133.

részén előkerült, az *M0 8. lelőhelyen* egy 8–9. századra keltezhető teleprészlet. A jelenségek egy szkíta temető felett (1,5–2 méter vastag volt a humuszréteg) jelentkeztek, jelentős mennyiségű kerámiaanyaggal, és égett felszíni jelenségekkel a humuszban.⁷⁹¹ A kerámiaanyagra jellemző a hullám és vonalköteg díszítés változatossága, a belső peremdíszítés, a függőleges pontsor díszítés, és a kézzel formált edényke nagy száma, köztük sütőharangok megléte. A telepen két faragott tegezcsont és számos orsógomb is napvilágra került.

Rácz Tibor leletközlése az M0 autópálya keleti szektorának építését megelőző feltárások anyagát tartalmazza, azaz ennek a területnek a keleti, északkeleti folytatásának tekinthető. A 2019-ben megjelent kötet *Vecsés 67. lh. és Ecsér 6–7. lelőhelyen említ 9. századi telepjelenségeket*.⁷⁹² A 9. századi anyagot ismertette a szerző megjegyzi, hogy az objektumok nem mélyedtek az altalajba (ahogy ez Soroksár határában is megfigyelhető volt), így több olyan telep is lehetett a térségben melyek a humuszosítás miatt elvesztek a régészeti munkák előtt.⁷⁹³ Rácz el tudott különíteni a feldolgozott lelőhelyek között 10. századi telepjelenségeket: *Vecsés 67., Maglód 1., Ecsér 6. és Ecsér 7. lelőhelyekről*. A kronológia alapja az edények formája és díszítése, anyaga volt. A gömbös testű fazekak, változatos peremkialakítás, jelzésértékű nyak jellemzi az itt előkerült fazekakat. Ritkábban, de vannak hordószerű fazekak, és vegyesen jelentkeztek a vállban és hasban hangsúlyos edények. Érdekesség a vöröses narancssárga színű edények csoportja. A díszítés kizárólag az egyenes és hullámvonalköteg, de néhány maglói és ecseri fazéktöredék csigavonalban lefutó bekarcolt vonaldíszsel látták el. Jelen van továbbá a ferde bevagdosás, és a függőleges vonalkászás (elsimítás).⁷⁹⁴

Minden kronológiai jegynek, azaz "stabilnak" mondható kerámia jellemzésnek cáfolatát a csepeli edények nyújtják. A temető java a 11. században ásott sírokból áll, az edények hullám és vonalköteg díszesek, formájuk változatos, nyakuk szintén nem követi a fent leírtakat.

Vödör

A vödörnek/szituláknak több ezer éves hagyománya van a Kárpát-medencében. Lehetnek reprezentációs tárgyak, vallási hiedelmek is kapcsolódhatnak hozzájuk, ugyanakkor a mindennapi élet részesei is lehettek. A délpesti temetők vizsgálatakor kiemelt figyelmet fordítottam az Üllő 6. sír vaspántos favödörének maradványára. [151., 157 tábla] A sírban egy gyermek váza volt aki nyílcsúcsokkal teli tegezt, tűzkészégeket, és egy mára elveszett bizánci

---

⁷⁹¹ BENCZE et al 2010.

⁷⁹² RÁ CZ 2019, 1. kép.

⁷⁹³ RÁ CZ 2019, 60–61.

⁷⁹⁴ RÁ CZ 2019, 61–62, 1–2. ábra.

arany solidust is adtak temetéskor.⁷⁹⁵ Az üllői temető különleges a tekintetben is, hogy László Gyula említést tett a temető egyik sírjából (14/19. sír) előkerült, egy mára már szintén elveszett szablyáról is.⁷⁹⁶ A temető az Üllői úton, a 4-es számú főút mellett helyezkedik el, nem messze a Vecsés határában fekvő, Vöröshadsereg útján feltárt szablyás sírtól (Üllői út).

A lelőhely vödör lelete kapcsán a honfoglalás- és kora Árpád-kort megelőző korszak, a késő avar kor utolsó fázisának emlékanyagával kezdhetjük a velük kapcsolatos vizsgálódásunkat. Ugyanis a korszak leletanyagait vizsgálva gyakran felmerül az avarkor hagyományainak, és emlékanyagának tovább élése, így a tárgyak eredeztetésének logikusnak tűnő magyarázata. A régészek hajlamosak lineáris gondolkodásra, azaz a tárgyakat és jelenségeket (főként, ha azonos területről kerülnek napvilágra) az előzménykorszakokból vezetik le.⁷⁹⁷ Elfelejtik, hogy a tárgyak és jelenségek akár "újra érkezhetnek", külső impulzusként ismét megjelenhetnek a Kárpát-medencében.

A honfoglalás kori vödrök gyűjtését elsőként Tettamanti Sarolta végezte el.⁷⁹⁸ A zalavári 9. századi vödrökkel, azok katalogizálásával Szőke Béla Miklós foglalkozott.⁷⁹⁹ A 9. századi felvidéki vödrök kronológiája, és tipológiája több tanulmányban elemzett.⁸⁰⁰ Mesterházy Károly 20 vaspántos favödör lelőhelyet említ, de gyűjtésében a 9. századi csekeji lelet is szerepel, avar hagyomány tovább éléseként jellemzi a faedények sírbehelyezésének szokását.⁸⁰¹ A 10–11. századi vödrök gyűjtését és elemzését pedig legutóbb egy szakdolgozat, és egy rövid tanulmányrészlet foglalta össze.⁸⁰²

Szőke Béla Miklós megfigyelései szerint a vödrök sírba tételének szokása a Karoling kori Pannoniában magukhoz a Karolingokhoz kevésbé köthető, sokkal inkább olyan késő avar kori temetőkben tűnnek fel, melyek környezetében szlávok jelenléte is kimutatható. A favödrök a Karoling területeken a 9. század elejére, maximum a század közepéig jellemzőek, ezzel szemben a morva területeken a teljes 9. században megtalálhatóak. Szőke Béla Miklós éppen erre a tényre alapozva feltételezte azt, hogy a Kárpát-medencei magyar sírokban megjelenő vaspántos favödrök átadója nem a késő avar kori alaplakosság lehetett, hanem a Morva fejedelemség területe.⁸⁰³

---

⁷⁹⁵ NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954, 490; KOVÁCS 2011, 162.

⁷⁹⁶ NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954, 487.

⁷⁹⁷ FÜLÖP et al 2024.

⁷⁹⁸ TETTAMANTI 1975, 79–123.

⁷⁹⁹ SZŐKE 1994.

⁸⁰⁰ HANULIAK 2004.

⁸⁰¹ MESTERHÁZY 1997, 62.

⁸⁰² PORSZASZ 2018; FÜLÖP et al 2024, 120–122.

⁸⁰³ SZŐKE 1994, 259.

Sokszor töredékességük okán nehéz a vödörök azonosítása a sírokban. Kolozsvár Szántó utca temetőben a C14 alapján 960–990 közt lett eltemetve vödörrel a váz. Gáll Erwin és szerzőtársai szerint a 25. sírban a részleges lótemetkezés a nomádokhoz köthető, míg a vödör adásának szokása a helyi szlávoktól került átvételre.⁸⁰⁴ Esztergomhoz közel, az Ipoly torkolatvidékén található mai Szob környékéről öt vödörleletes sírt is ismerünk. Szob, Kiserdő lelőhelyről 2, míg Szob, Vendelinről 3 olyan sír is előkerült, ahol vasabroncsos favödörök kerültek elő. Legutóbb Horváth Ciprián tért ki a Szob-környéki vödörök kapcsán a tárgy típusra rövid összefoglalásában, és a késő avar hagyományok tovább éléseként értékelte a vödör mellékletadás 10–11. századi szokását az Ipoly torkolatvidékén, a borsodi favödörök felbukkanását pedig *külső hatás nyomán* megjelenő szokásnak tartja.⁸⁰⁵

Székesfehérvár-Rádiótelep A. sír kétélű kardjáról Kovács László az alábbiakat írja: *A Székesfehérvár-rádiótelepi A. sírban tehát nem egy Levédiából áttelepült honfoglaló vitéz, hanem valószínűleg egy a 10. század második felében Magyarországra érkezett előkelő rusz harcos nyugodott, akit már a magyar temetkezési rítust követve helyeztek örök nyugalomra.*⁸⁰⁶ A székesfehérvári temetők ismertetése kapcsán már Bakay Kornél is hangsúlyozta az ottani vödörök rusz kapcsolatait.⁸⁰⁷ Meglátása felett érdemes elidőzni, ugyanis Birka (pl. 539., 547., 560., 1081. sír) mellett kifejezetten jó párhuzamokkal rendelkezünk a Kárpátokon túli, lengyel területekről vödörökről. Ilyen például a Visztula-menti fő útvonal menti Bodzia, a viking elit temetője közép Lengyelországból. Ami egyrészt a Balti tengerrel állt kapcsolatban, de ami ennél is hangsúlyosabb, a Rusz területével, így kifejezetten tranzitközpontként említik.⁸⁰⁸

22. táblázat. Vödörök a Kárpát-medencében (Isd. 2. sz. melléklet).

Érdekes adalék lehet a zempléni-Szélmalomdomb sírját elemezni, ugyanis a magyar kutatás korainak tekinti a temetkezést, így a vödörös lelőhelyek egyetlen korai temetkezéseként hivatkozik rájuk, tehát kapocs lehetne a lelet a 9. századi hagyomány továbbéléséért.⁸⁰⁹ A sírban a váz bal lábfejen, és mellette vaspántos favödör volt. Mára a vödör maradványai elvesztek, rajz vagy fotó sem volt közölve azokról.⁸¹⁰ A bolgár és magyar kutatók magyar veretnek tartják a sírból előkerült övveret típusát, ami a Kárpát-medencéből került a névadó Preszlavba és a környékbe.⁸¹¹ Ez a lelettípus amúgy Moldáviában is meg van, tehát a steppéhez

---

⁸⁰⁴ GÁLL et al. 2023, 206, Pl. 2.

⁸⁰⁵ HORVÁTH 2020, 451; HORVÁTH 2022, 476–477, 498–499.

⁸⁰⁶ KOVÁCS 1995, 304.

⁸⁰⁷ BAKAY 1966, 83.

⁸⁰⁸ BUKO 2015, 28, 291–303.

⁸⁰⁹ BUDINSKÝ–KRIČKA–FETTICH 1973; FÜLÖP et al 2024, 120.

⁸¹⁰ BUDINSKÝ–KRIČKA–FETTICH 1973, 16, LÁSZLÓ 1976; Abb. 27; Horváth 2020, 336, 338.

⁸¹¹ LANGÓ–PATAY 2016; LANGÓ 2020; DONCHEVA 2020; RÓZSA 2025 megjelenés alatt.

is kötődik. További fontos dolog, hogy ez a preszlavi típusú veret a Miskolc repülőtéri honfoglalás kori temetőben is megtalálható, ahonnan szintén került elő vaspántos favödör.⁸¹² Áttekintve a 10–11. századi Kárpát-medencei vödörös sírokat és leletanyagukat, a következő megállapításokat tehetjük.⁸¹³ Ezek a sírok egyrészt fontos hatalmi központok mellett (Medium Regni: Fehérvár, Esztergom, Pest) csoportosulnak, illetve kereskedelmi utak nyomvonalán kerültek elő. Országnyi területekről hiányoznak, legdélibb példányuk éppen Üllőről ismert. A morva átadás lehetőségét már ez is megkérdőjelezi, az pedig kiváltképp, hogy a sírok, és tágabban a temetők, melyekből előkerültek általánosan a 10. század második felére, a 11. század elejére keltezhetőek, azaz 150 évig hiányoztak a hazai leletanyagból. A másfélszáz évnyi hiátus, illetve a honfoglalás kor kezdeti szakaszából való előfordulásuk hiánya nem a tovább élésüket erősíti, inkább újbóli felbukkanásuk valószínűbb. A Kárpát-medencei anyagból mindazonáltal ugyanúgy ki is koptak, mint másfél száz évvel ezelőtti, 9. század eleji Karoling befolyás alatt álló területekről, hiszen a *XI. sz. közepénél későbbi lelőhelyeken nem fordul elő*.⁸¹⁴

Kések

A tárgyalt 20 lelőhely 16 sírban volt vaskés. A sírok vegyesen női és férfi temetkezések, zömében férfiak (10 sír) egyetlen sírban gyermek feküdt, illetve egy sírban a férfi váz lábai között újszülött csontjai voltak. [182–183. tábla, 23. táblázat]

23. táblázat. Kések a temetőkben (lsd. 2. sz. melléklet).

A kések mindegyike egyélű, többségük egyenes hátú, néhány domborhátú. Az egyenes hátú, közepes nyélállású típus volt a leggyakrabban előforduló, felső nyélállású csupán három sírban volt. Síron belüli helyzetüket vizsgálva látható, hogy a késeket a jobb vagy bal kézfej mellé helyezték, ez a medencelapátok alatt is lehetett. Jellemző még a könyöktájékra való elhelyezés, és egy sírnál temetési rítusra kell gondolnunk, mert a vas eszköz a fej környékére volt téve (Csepel, Szabadkikötő 140. sír) ez az egyetlen gyermek sír, a késes temetkezések között. A késes sírok egyéb mellékletei az állatsont (ételmelléklet), edények, két gazdag sírban szablya, és arany solidus, és egyéb viseleti elemek voltak. A késekkel érme az elveszett arany soliduson kívül nem volt, korukat a 10. századra, a sírok többségét azonban a 10. század utolsó harmadára a 11. század első évtizedeire tehetjük.

---

⁸¹² RÉVÉSZ 1992, 105, 8. kép; HORVÁTH 2020, 239, 167. tábla.

⁸¹³ PÓRSZÁSZ 2018.

⁸¹⁴ Bakay Kornél nyomán: TETTAMANTI 1975, 104.

Tűzkészségek, csiholó és kova

Tűzkészségek, kova és csiholó 4 temetkezésben volt, több formában fordultak elő, férfiak, és egy gyermek sírjában. Többnyire kovával össze korrodálódva kerültek elő. A síron belüli helyzetükre jellemző volt a jobb kézfej környéke.

24. táblázat. Tűzkészségek (Isd. 2. sz. melléklet).

Tarsolymerevítő csövecskék

Budapest 21. kerület Csepel, Szabadkikötő 138. sírjában a váz jobb könyöke és a gerincoszlop között, utóbbira merőlegesen egy kis vascsövecske volt. A csövecske mellett, részben már a medencelapát alatt csiholó és kovakő feküdt. A férfi tarsolya a tűzkészségekkel feltehetően az övére volt akasztva, melynek fém csatját nem találtuk meg, textilövként talán csak megköthetett azt a derekán. Az övről csüngtetett alá a kése, és egy ár is. [84. tábla 2., 85. tábla 6] A Kárpát-medence területén jelenleg 13 lelőhelyről, 15 db olyan fém (vas és bronz) csövecske ismeretes, melyek férfi temetkezésekből, a váz medencéjének környékéről, tűzkészségek társaságában kerültek elő. A gyakran lovas sírok egyéb melléklete jellemzően az íjászfelszerelés volt, egy esetben szablyát is helyeztek az elhunyt mellé. [184–186. tábla, 234. táblázat] A csövecskéket először Kürti Béla a szeged-algyői temető három sírjában megfigyelt viseleti helyzetük, és tárgyak mellett lévő tűzkészségek alapján határozta meg *tarsolyféle tárgyakként*, és párhuzamként hivatkozik a kiskunfélegyházi csövecskére.⁸¹⁵ 1996-ban jelent meg a karosi temetőket bemutató kötet, melyben a Karos II. temető 60. sírjában, a jobboldali medencelapát alatt elhelyezkedő vas csövecskét Révész László a bőr tarsoly felső oldalának merevítőjeként határozta meg. Erre a megállapításra a tárgy mellett, és rajta talált tetemes mennyiségű bőrmaradvány is utalt.⁸¹⁶ Gáva-Vásártér 17. sírjából előkerült csövecske funkcióját az előbb említett sírra hivatkozva, azzal párhuzamba állítva Istvánovits Eszter tarsolymerevítőként határozta meg.⁸¹⁷ Natalja B. Krylaszova – Andrej M. Belavin – Türk Attila szerzők a Volga-Káma-Dél-Ural-vidék temetőinek tarsolyait, és a krjukovo-kuzsnojei-i temető két sírjának bőrtarsolyainak ismertetése okán érdemesnek találták a hazai tarsolymerevítő csövekről áttekintését nyújtani. Tanulmányukban öt kárpát-medencei csövecskét (Gáva-Vásártér, Karos II. temető, Kiszombor E temető 13. sír, Kiskunfélegyháza-Radnóti u., Zsitvabesenyő), azok lelőköörülményeit vizsgálták meg, illetve felgyűjtötték és elemezték azok

⁸¹⁵ KÜRTI 1980, 337, 10. kép 8.

⁸¹⁶ RÉVÉSZ 1996, 30, 152, 98. tábla 5.

⁸¹⁷ ISTVÁNOVITS 2003, 59, 164. KÉP

oroszlországi párhuzamait is. A hazai analógiákat a Volga és az Ural között a 9. században feltűnő tarsolyviselési szokás Pannóniába hozott szórványos előfordulásának tartják. A csövecskék másik csoportjának eltérő funkciót tulajdonítottak, és megkülönböztettek taplótartó vascsövecskéket. A kelet európai tűzkésztségek ismert darabja egy karikával felszerelt, hosszában vágott, nyitott csövecske, melyet szárított tapló tartására használtak. A belül üreges tarpai csövecskéből nyert szerves mintából készült anyagvizsgálati eredmények tapló maradványát mutatták ki, mely a csövecskét a taplótartó vascsövecskékhez sorolta.⁸¹⁸

A kárpát-medencei gyűjtést 2018-ban megjelent tanulmányban kiegészítette Lőrinczy Gábor – Szelekovszky Márta szerzőpáros, akik a Berettyóújfalu-Nagy Bócs-dűlő 1126. rangos temetkezés elemzésekor tértek ki újra a kérdéses csövecskékre. Az általuk ismerttetett újabb négy hazai lelőhellyel immár 11 csövecske adatai, és előkerülésének körülményei váltak ismertté.⁸¹⁹ A szerzőpáros véleménye szerint az ismert analógiák alapján nem dönthető el egyértelműen, hogy a csövek a tarsoly merevítésére, zárására használtak vagy a tűzgyűjtáshoz szükséges szerves anyagot (pl. tapló) tárolták-e bennük. Véleményük szerint a tarsolymerevítő funkció megerősítéséhez nagyon pontos sírrajzok, megfigyelések kellenének, hiszen a tarsoly zárásához, merevítéséhez a csöveknek a gerincoszlopra merőlegesen kellene elhelyezkedniük, a tarsoly tartalmának pedig a csövecske alatt kellene feküdniük, ilyen megfigyelésre a publikálatlan sírok hiányában akkor még nem tudtak példát felhozni. A csövek tartalmából következtetnek a berettyóújfalusi, a tarpai, a kiskunfélegyházi és a gáva-vásártéri darabok esetén parázstartó funkcióra.⁸²⁰

2019-ben publikált Magyarhomorog-Kónya domb szállási temetőrészben a 9. megbolygatott férfi lovas sírjából vascsövecske került elő, sajnos eredeti helyzete nem volt megfigyelhető. A tárgy elemzésekor Kovács László rövid kutatástörténeti összefoglalása végén a tárgyat taplótartónak határozta meg.⁸²¹

A csövecskék újbóli tárgyalását, viseleti szerepüket további hat közöletlen darab vizsgálatának eredményei alapján nem haszontalan újra áttekinteni. A szakirodalomban elsőként meghatározott tarsolymerevítő csövecskék a Szeged-Algyő 11, 92, és 94. sírjából kerültek elő, a napjainkban már elérhető ásatási adatok alapján a temető sírjai, így e tárgytípus viseleti

---

⁸¹⁸ KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2014, 458–461.

⁸¹⁹ LŐRINCZY–SZELEKOVSKY 2014, 258–260, alapos kutatástörténeti áttekintéssel.

⁸²⁰ LŐRINCZY–SZELEKOVSKY 2014, 260.

⁸²¹ KOVÁCS 2019, 37, 261–262, 23. tábla.

helyzete tanulmányozhatóvá vált, ez újabb adalékkal szolgálhat a tárgy típus megismeréséhez.⁸²²

Katalógus lsd. 3. sz. melléklet. 25. táblázat lsd. 2. sz. melléklet.

Legfontosabb kérdésként elsőként a csövecskék *in situ*, azaz viseleti helyzetét kell megvizsgálnunk, hogy a tárgyak hajdani funkcióját minél pontosabban meg tudjuk határozni. A 15 sírból hét esetben a tárgyak a jobb medencelapát környékén helyezkedtek el, három sírban a baloldalon, szintén a medencelapáthoz közel feküdtek a csövecskék. A sírok egy részénél közlés hiánya vagy szórvány jellege miatt a helyzetük ismeretlen. A síron belüli elhelyezkedés egyértelműen a hajdani derékhoz, az azon lévő övhöz kötik a tárgyakat, azaz a tarsoly az övről csüngtetett le, arra volt felakasztva, melyre a nyolc csövecskén kialakított fülek, vagy lyukak is utalhatnak. A jobb vagy bal oldali, illetve a medencelapáthoz igazodó elhelyezkedésük talán a viselet eredeti formáját mutatták, mely néhány sírnál a tarsoly test mögötti viseltét sejteti (Berettyóújfalu, Csepel, Szabadkikötő 138. sír, Karos II. temető 60. sír, Vörs Majori dűlő 191. sír). Lőrinczy-Szelekovszky szerzőpáros megállapítása szerint, akkor tekinthetjük hitelesnek a vascsövecskéket tarsolymerevítőként értelmezni, ha azok közelítőleg merőlegesen helyezkednek el a gerincoszlophoz viszonyítva.⁸²³ Erre tökéletes példa a Csepel, Szabadkikötőben feltárt 138. sír, amikor a csövecske helyzete egyértelműen megfelel a fent leírt viseleti módnak. Ide sorolhatjuk a tiszakürti és berettyóújfalu-nagy bócsi-dűlői sírt is, ahol a csövecskék a jobb medencelapáton, vagy derékszögben, vagy attól kissé eltérő helyzetben dokumentáltak. A tarsolymerevítőként elfogadott viseleti helyzetet kiegészítenénk a csövecske vágott oldalának irányát vizsgálva, mely merevítőként való használatakor a lábak, sírvég felé kellene, hogy tekintsen. [186. tábla] Szeged-Algyő temető három sírjában a csövecskék a medencelapát környékén, az elhunyt övéről lecsüngve helyezkedhettek el. A 94. sírban a csövecske szinte ugyanott volt a váz gerincoszlopa és a jobb könyöke között, mint a csepeli temetkezésben. [191. tábla] A keleti párhuzamok alapján is elmondható, hogy a csövecskék a deréktájon, a hajdani öv mellett, arról lecsüngve helyezkedhettek el. [189. tábla]

A felgyűjtött csövecskék anyaga kovácsolt és hajlított vaslemez (9 db), illetve réz/bronzlemez (6 db). A vasból készült darabok között megkülönböztethetünk olyanokat, melyek végét visszahajlítva kis fülecskét képeztek. Ebbe a fülbe illeszkedhetett kisebb karika, mely a felfüggesztést szolgálhatta (Magyarhomorog, Tarpa, Vörs, Csepel). A bronz vagy rézlemezről

---

⁸²² Köszönöm Türk Attila segítségét!

⁸²³ LŐRINCZY-SZELEKOVSKY 2018, 260.

hajlított csövecskét többnyire átlukasztott véggel készülnek, melyhez a lemezt vagy elkalapálják (Kiskunfélegyháza), vagy csak átlukasztják (Szeg-Algyő 92. sír, Jászfényszaru, Tiszakürt). Anyaguktól függetlenül a hosszuk 6–10,5 cm között változó, átmérőjük 0,68–1,4 cm között van. Közös jellemzőjük, hogy belül üregesek, és oldalukon 2–3 mm széles hosszanti vágás látható. Erre véleményünk szerint (mely előre vetíti a csövek funkciójára vonatkozó megállapításunkat) azért volt szükség, hogy a tarsoly anyagaként szolgáló bőr, textil vagy egyéb szerves anyag pl. tapló vastagságát a résbe be tudják csúsztatni. A bronz, illetve vas anyagú csövecskék viselete között nem láthatunk eltérést. Megfigyelhető azonban az egyéb mellékleteket vizsgálva, hogy a bronz csövek általában a kevésbé „rangos”, személyek mellékleteként bukkannak fel.

A *csövecskék tartalmát* megvizsgálva többféle szerves maradványra bukkantak. A karosi csövecskében bőrmaradványok voltak, rajta pedig textil lenyomata látható.⁸²⁴ A gáva-vásártéri csövecskében bőr vagy fa maradványt találtak, mely mostanra már nem tanulmányozható.⁸²⁵ A kiskunfélegyházi darabban sodrott fonál maradványát tudták megfigyelni.⁸²⁶ Végül a tarpai csövecskét tudjuk megemlíteni, melynek belsejében bükkfatapló maradványát mutatták ki.⁸²⁷ A csövekben kimutatott szervesanyagok a tarsoly mára elkorhadt anyagára utalnak, melyből csupán a fémhez korrodálódott apró töredékek maradtak fent.

A csövecskék keleti párhuzamai

Novgorod nyugati részéről ismertek párhuzamai a csövecskéknek.⁸²⁸ Volgai Bolgárország területéről, Tankaeva temetőből két tucat sírből ismertek a csövecskék.⁸²⁹ Szintén jelen van a tarsolymerevítő cső a Birka temetőben, így északi viking területektől a Kijevi Ruszon keresztül, egészen a Volgai bolgárok hagyatékában felbukkannak a csövecskék. [189. tábla] Időben utolsó megjelenésük a 14. századi jász sírokban érhető tetten, akik egy addigra már archaikusnak tartható eszközkészlettel költöztek be a Kárpát-medencébe. A honfoglaló hagyatékában igen szórványos a jelenlétük a Dunántúl egyetlen lelőhellyel képviselt, főként észak-Magyarországon jellemzőek. Algyő három sírja kiemelkedik, a Tiszai átkelőhelyek, és a fontos utak mellett bukkannak fel a csövecskék.

---

⁸²⁴ RÉVÉSZ 1996, 30, 152, 98. t. 5.

⁸²⁵ LŐRINCZY–SZELEKOVSKY 2018, 260, 36. lj.

⁸²⁶ H. TÓTH 1974, 122, 12. kép 3.

⁸²⁷ KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2014, 26. kép 1.

⁸²⁸ MIKHAYLOVA 2017, 225–226, Fig. 12/9.

⁸²⁹ ERDÉLYI 1977.

Keltezés, összegzés

A tarsolyzáró vascsövecskék *keltezését* megkönnyíti a sírokban talált egyéb mellékletek viszonylagosan jól ismert kronológiai helyzete. A temetkezések majd mindegyike férfiak fegyveres (íjász), nyolc sírnál lovas vagy részleges lovas sírja, minden esetben tűzkészségekkel. A fegyverek között szablyát két esetben, vasveretekkel erősített nyíltartó tegezre utal öt sír melléklete, íjcsontokat, baltát, és veretes öveket is találunk, utóbbi három sírban fordult elő. A kiskunfélegyházi sír lószerszámvereteiként szolgáló 9–10. századi (884–924) nyugat Európai dénárok a temetkezést nagy valószínűséggel a 10. század első harmadára helyezik.⁸³⁰ A mellékletek egyike sem indokolja a keltezést a 11. század felé felhúzni, így a csövecskék használatát a 10. századra biztosan keltezhetjük. A csepeli sírt pontosabban keltezni nem lehet, de helyzete, a körülötte lévő sírok, és azok mellékletei alapján inkább a 10. század végére tehetjük. Különleges koporsókapcsok jelenléte az Algyő 11. sírban, párhuzamai jóval korábbra, vagy a 11. század utolsó harmadára mutatnak. A vas csövecskék kikopása a viseleti elemek közül a 10–11. század fordulóján megtörténhetett.

A 2014-es tanulmány szerzői az akkor ismert 6 csövecske alapján még nem láttak specifikumot azok területi elhelyezkedésében.⁸³¹ Mára a 15 csövecske lelőhelyét újra térképre helyezve azt látjuk, hogy a tárgyak majd fele a Tisza vonalához, a Tisza–Maros torkolatához köthető, míg két lelőhely a felső Tisza-vidéken, kettő pedig Budapesten, vagy annak vonzáskörzetében található, egy példány pedig a Dunántúlon került elő. [187. tábla 4]

Korszakunktól eltérő, de érdekes adalékként vetnénk fel a 13–15. századi négyszállási I. jász temető három sírjában talált hasonló csövecskék meglétét. A 179. sírban a bal combcsont és a szeméremcsont között egy bronzlemezről U alakban meghajlított, egyik végén átlyukasztott, 5,2 cm hosszú csövecske volt, amit a feltáró régész csat alkatrészeként határozott meg. Alatta, és mellette 4 db csontból faragott tűtartó, fülesgomb, és karika volt. [188. tábla 2] Ugyanezen temető 334. sírjában a jobb medencelapát mellett, az ágyéki csigolyáknál hasonló bronz anyagú, 7,1 cm hosszú csövecske került elő, egyik végén kis füllel. [188. tábla 1] A 315. sírban pedig egy U alakúra kovácsolt vascsövecske volt a bolygatott csontok között, h.: 7,7 cm. A jász csövecskék közül két darab bronzlemezről hajlított végükön kis füllel, vagy átlyukasztott véggel, mely nagyon hasonló a szintén bronzlemezről készült 10. századi csövecskék egy csoportjára.⁸³² [188. tábla 3] A 10. századi csövecskékkel való formai hasonlóság alapján

⁸³⁰ H. TÓTH 1974, 116–120.

⁸³¹ KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2014, 460.

⁸³² SELMECZI 1992, 42, 60, 63, VII. tábla 35, XII. tábla 27, XIII. tábla 14.

joggal sejthetjük, hogy e tárgyak a 13. században, azonos irányból, azonos gyökérről, kultúrkörrel rendelkező népcsoport betelepülését mutatják. Így a csövecskék 13. századi újbóli felbukkanását, keleti eredetét, talán közös forrásukat felkutatni nem lenne haszontalan.

25. táblázat. Vascövecskék 10. századi síroiban a Kárpát-medencében (ld. 2. sz. melléklet)

3.2.5. Fegyverek

Az elemzett régió nem a fegyverek magas számáról nevezetes,⁸³³ ennek oka lehet részben az, hogy a sírokat nem régész jelenlétében ásták ki. A tegez vasmerevítő pálcainak töredéke könnyen elveszhetett, a találók nem szedegették össze a földből azokat. Alig akad olyan temetkezés, ahol fegyverzet bármely eleme előkerült, pedig szórványos adatok fegyveres sírokra utalnak. Kiemelendő Üllő Ilona út temetője, ahol az íjászok magas aránya, és egy feltételezett, sajnos mára elveszett szablya is előkerült.⁸³⁴

Üllő Ilona úti temető öt sírjában voltak fegyverek: egy szablya (14/19. sír) balta (1. sír), íjak elemei (íjcsontok, 4., 14/19. sír), nyíltartó tegez vasmerevítő pálcái (4., 5., 6., 14/19. sír), és annak tartalmi, azaz nyílcsúcsok (4., 6., 14/19. sír). Soroksár M0 9. lelőhely két sírjában voltak tegez vasmerevítő pálcái, illetve száját díszítő, vagy fedő csontlemezek, és nyílcsúcsok (3., 4. sír). A 3. sírban íj markolatcsontja is előkerült a váz két combcsontja közül. A Soroksár MOL 11. lh. 1. sírjában 2 db nyílcsúcs, és vastöredékek voltak, talán tegez merevítő pálcáinak darabkái. Szablya a Budapest 18. kerület Vöröshadsereg útja feldúlt férfi sírjából is napvilágra került, sajnos a temetkezés többi fegyverleletei elveszett a találáskor. Szórványos adatunk van Soroksár egyéb temetőiből nyílcsúcsokról, és tegezokről, sajnos mind feldúlt sírok. [26. táblázat]

Veretes öv, fegyveröv

A 18. kerület Vöröshadsereg útja feldúlt férfi sír hajdani veretes övéből csupán 1 db veret, 2 db szíjvég, és a csat maradt meg. Ezek a veretek kiemelkedő ötvösremek, a sírt a legrangosabb 10. századi temetkezések köré sorolják. Az öv mellett a férfi szablyája is hajdani rangját erősíti. A másik veretes övvel eltemetett férfi ugyanazon az útvonal mellett fekvő másik temetőből került napvilágra, ez a 18. ker. Kispest, Gyártelep lelőhely feldúlt temetkezése volt. Sajnos a sírból ebben az esetben is alig maradt meg valami, de az övcsat, és szíjvég hajdani veretes öv

⁸³³ RÉVÉSZ 2020, 355–358.

⁸³⁴ László Gyula leírása, említése a szablyáról: (NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954, 487).

maradék eleme volt. A temetkezés rangját az ezüstlemezekkel díszített kantár, és a tausírozott kengyel, és tegezre utaló nyílcsúcsok is mutatják. *A Budapest 18. kerület Vöröshadsereg útja* csat karikáját bronzból, a testet ezüsből öntötték. A csattesten bekarcolt palmetta díszítést van, mely meglehetősen egyszerű kidolgozottságú. Bálint Csanád meglátása szerint ez egy félkész munka lehetett, amit még az előrajzolás fázisában láthatunk.⁸³⁵ A hátoldalon három vele összeöntött szegecs látható. Az egyik végén rézből készült védőlemez van. A szegecsszegek végei erősen kopottak. Valószínűleg a hosszú használatnak köszönhető, hogy az eredeti ezüst csat karikát később bronz váltotta fel. H.: 5,1 cm, a csattest h.: 3,7 cm, sz.: 1,3 cm. [15. tábla 4] Az övveret öntött ezüst, aranyozott háttérrel készült, levelekkel, indákkal díszítették. Hátoldalán három szegecs van összeöntve vele. Az egyikén még megvan a védő rézlemez. A darab a rövidebb oldalán kopottabb. Az indák szélét kilyukasztották, de a teljes megmunkálást itt sem végezték el. Sz.: 1,9 cm, h.: 2,1 cm, vastagság szegeccsekkel együtt: 0,5 cm, szegeccsek nélkül: 0,21 cm. A veretre jó analógia a Tarcál-Rimai-dűlő virág alakú ismeretlen rendeltetésű *virág alakú* verete.⁸³⁶ A veretek közepét palmetták keretezik, melyek a veret szélét és formáját is alakítják. A palmettákat véséssel tovább díszítették, amit aza aranyozott háttér emelt ki végül. A megmaradt leletek talán legszebb darabja az öntött ezüst nagyobb szíjvég, mely gazdagon aranyozott háttérrel készült. Az ötvös a szíjvég közepén csak a sraffozott éldíszet karcolta fel, de nem kivitelezte. A szegeccsek végeit kalapáccsal visszahajlították. (A rézlemez mára töredékes és hibás.). Az egyik szegeccsszeg letört, helyére egy rézszegecs került, aminek a végét a szíjvég végén átfúrva az elődíszített oldalon laposra kalapálták. Számos analógiát találhatunk a szíjvég mintakincséhez, minden párhuzam rangos 10. században elhantolt férfiak sírjából származik. Szíjvég, amit ezüsből öntöttek, majd aranyozott háttérrel, levelekkel, indákkal díszített. A teljes felülete - különösen az alsó vége - kopott. A hátoldalon három egymásba öntött szegecs látható, a végei laposak. Az elemzett területen töredékében megmaradt övveret készletek bizonyítják a hajdani tulajdonosuk rangját és feladatát. Sajnos csupán ezekből a szórványos adatokból lehet Budapest délkeleti régiójának hajdani szerepét rekonstruálni. A térképen megjelenítve ezeknek a leleteknek a szóródását világosan láthatóvá válnak a hajdani (és mai) utak vonala és átkelőhelyek helyzete. A letelepedés logisztikai és kereskedelmi pontokhoz igazodott, ám ennek menete akár több időbeli hullámban is tetten érhető. A mai 4-es út, azaz Üllői út a tárgyalta területen belül a pesti rév és Üllő között egyenes vonalban haladhatott, hasonlóan a mai nyomvonalához. Látható a Szarvas csárdánál egy elágazási pont, innen egy leágazás indult Soroksár irányába a révhez, illetve a csepeli átkelőhelyhez. A 4-es út

⁸³⁵ BÁLINT 1980, 242, Abb. 5. 6, 13.

⁸³⁶ FETTICH 1937, 74.

valahol Kispest Gyártelep temető magasságában elérhette a keleti irányba, a nagykörút vonalán haladó Dunaágot, ezen valahol volt egy átkelőhely, ennek helyzete azonban ismeretlen.

26. táblázat. Fegyverek (lsd. 2. sz. melléklet).

A fegyveres sírok mindegyik férfiak temetkezései voltak. Nem került elő fegyver a Csepel-szigetről, mindhárom temetőből hiányoznak a fegyveres férfiak. Szablyák a mai Üllői úton, Üllőn, és Vecsés határából ismertek, íjászok ugyanezen út mentén, illetve a mai 51-es út vonalán szóródnak. A fegyveres férfiak az utak mellett letelepedett közösségek tagjai lehettek. A soroksári rév környékén is szóródnak, illetve az Üllői út leágazásában, a Dunára merőleges, mai Vecsési úton is sejthető hajdani jelenlétük. Sajnos a temetők többnyire feldúltak, és aligha feltételezhető, hogy az idomtalan vastörmelékeket a 20. század elején bármelyik találó is megtartotta, esetleg beszolgáltatta volna. A Soroksár környéki „szállási” temetőkben vannak harcosok, és férfi többségre utaló jelek, így íjak, tegezék, nyílcsúcsok. A kevés női temetkezés gazdagon ékszerezett, mellékleteik inkább a 10. század második felére datálnak. A 1–9 síros temetőkben is feltételezhető hosszabb használat, így a gazdag női sírokat akár az ezredfordulóra is keltezhetjük, a korábbi lovas, és íjász férfiak mellett a női temetkezések akár későbbi bevándorlásra is utalhatnak. Az íjászok a gazdag Üllő Ilona út 14/19. sírjával a 10. század közepére keltezhetők, a karikák női sírok viszont a 11. század közepére. Ennél a temetőnél is sejthető a több generációs használat csekély sírszámától eltekintve.

4. Összefoglalás, eredmények összegzése, a mikrorégió régészeti leletanyagának jellemzői

Az elemzett mikrorégió természetföldrajza, és a kutatott terület határa

A disszertációban feldolgozott honfoglalás és kora Árpád-kori temetők Budapest déli részén, a Dunamelléki-síkság középtájon, annak Pesti-hordalékkúp-síkság kistáját, és a Csepel-Mohácsi-síkság Csepeli-sík kistáját kerültek napvilágra.⁸³⁷ Az elemzés természetföldrajzi határát a Duna, valamint egy jelentős közlekedési tengely – a 4-es főút, illetve az Üllői út – jelölte ki, amely a legfontosabb dunai átkelőhöz, a Pesti révhez vezetett. Az elemzett terület északi határát így a 4-es főút vonalában (Pesthi út, Üllői út, Vöröshadsereg útja) jelöltem ki, nyugatról a Ráckevei-Duna-ág, és a Duna határolja, a Csepel Ófalu átkelő térségében, míg északon a Pesti rév, azaz a 4-es és az 51-es út találkozási pontja zárja le, ahová az utak befutnak. A disszertáció így Budapest délkeleti részét és a Csepel-sziget északi (budapesti) területét, azaz öt kerület (18–23. kerületek) honfoglalás és kora Árpád-kori régészeti érintettségét elemzi, így sajátos mikrorégiós egységként értelmezi azt.

Az elemzett terület történeti, és természet földrajzi ismertetését két kisebb területi egységben végeztem el. Külön tárgyalandó (eltérő leletanyaguk okán is) Budapest délkelti négy kerülete (18–20, 23. kerület), illetve a Csepel-sziget északi része, azaz a főváros 21. kerülete. A két régiót a Ráckevei (Soroksári, vagy Kis) Duna-ág átkelői kötik össze a Csepel-sziget északi részével, így együtt alkotnak egy mikrorégiót. A terület elemzése leválaszthatatlan a Dunai átkelőktől, így a budai oldal temetőinek sorától. A budai oldal temetőinek részletes elemzését nem tudtam elvégezni, de korábban publikált leletanyagukat, és helyzetüket, mint topográfiai adat szintén felhasználtam a disszertációban. A régió egészét a Duna nem elválasztja, hanem összeköti, mint tágabb régió az elemzést majd budapesti, illetve Pest megyei viszonylatban kell értelmezni.

A Csepel-sziget 11–12 ezer évvel ezelőtt az Alföld nyugati felének lesüllyedése, és a Duna hordalékának felhalmozás során alakult ki (a Duna a Budai-hegység vonaláig kihasználva a terjeszkedés lehetőségét, a hordalékot már csak maga előtt, és keleti irányba tudta lerakni), mely zátonyt képezve halmozódott fel szigetként. A Duna a hordalék akadálya miatt két ágra szakadt, közrefogva ezzel a Csepeli-síkságot, és létrehozva a Ráckevei (Soroksári) Dunaágot, mely Tassnál torkollik vissza a főágba. A Csepel-sziget a maga 57,3 km hosszával, 4–9 km

---

⁸³⁷ DÖVÉNYI 2010, 29–39.

szélességével ennek a tevékenységnek a terméke. A Ráckevei (Soroksári) Dunaág 58 km hosszú, és átlagosan 150–300 m széles.⁸³⁸

Az elemzett mikrorégió másik területi egysége a Dunától keleti irányban fekvő Pesti sík, ami 11–12 ezer évvel ezelőtt a pleisztocén időszakában kialakult medenceként értelmezhető. A Csepeli síkság, a Solti síkság és a Kalocsai-Sárköz által fedett területet Pesti Dunavölgynek, vagy Pesti síkságnak nevezzük. Az áradó Duna a kisebb nagyobb mélyedésekben hagyta vizét, ezért a terület mocsaras, lápos vidék volt, emellett szélfúttá homokdombok alakultak ki a Duna hajdani medrének löszös talajából a folyót kísérve.⁸³⁹

Az elemzett mikrorégió kutatástörténet

Budapest honfoglalás és kora Árpád-korának első régészeti összefoglaló munkája 1942-ben jelent meg.⁸⁴⁰ László Gyula Budapest honfoglalás és kora Árpád-korának elemzését 15 lelőhelyet ismert), régészeti leletanyagának ismertetését és értelmezését, az utak és a dunai átkelőhelyekre fűzte fel, és e természetföldrajzi adottságokat, mint a letelepedés alapvető szempontjaként mutatta be.⁸⁴¹ Véleménye szerint a honfoglalók a budai részeken a révek környékét, és a völgyekben futó utakat szállták meg, a pesti oldalon pedig az Üllő felé vezető út vonala volt kiemelten fontos számukra (Pesti rév és Üllő közti). 1975-ben jelent meg Budapest történetének nagyszabású összefoglaló munkája, melyben a honfoglalás kora viszonylag csekély helyet kapott.⁸⁴² Ugyanebben a kötetben a honfoglalás korának történeti részét Györffy György ismertette, a régészettel ellentétben nagyobb lélegzetű tanulmányban fogalmazhatta meg eredményeit.⁸⁴³ Budapest területén a honfoglalás és kora Árpád-kori temetők, és telepek régészeti kutatását több évtized keresztül Irásné Melis Katalin végezte, számtalan ásatással, és feldolgozással járult hozzá a főváros korai történetének megismeréséhez. László Gyula tanítványaként a fent vázolt utak és átkelők rendszerében az újabb régészeti adatok felhasználásával elemezte újra Budapest honfoglalás és kora Árpád-korának települési struktúráját.⁸⁴⁴ A terület Árpád-kori történeti földrajzát, az Árpád-kori falvak okleveles említéseit Györffy György munkájából ismerjük.⁸⁴⁵ 1997-ben jelent meg Györffy György *Pest-Buda kialakulása* című könyve, melyben a szerző Budapest történetét a

---

⁸³⁸ DÖVÉNYI 2010, 34–38.

⁸³⁹ BTF 173.

⁸⁴⁰ LÁSZLÓ 1942.

⁸⁴¹ LÁSZLÓ 1942, 797.

⁸⁴² NAGY 1975.

⁸⁴³ GYÖRFFY 1975, 249–273.

⁸⁴⁴ I. MELIS 1983; I. MELIS 1992a–b; I. MELIS 1997; I. MELIS 1998; I. MELIS 1999; I. MELIS 2005; I. MELIS 2007.

⁸⁴⁵ GYÖRFFY 1998, 189–193, 198–200.

honfoglalás korától a 13. századig végig írta le (*alcím: Budapest története a honfoglalástól az Árpád-kor végi székvárossá alakulásig*).⁸⁴⁶ Kubinyi András több tanulmányban, és könyvrészletben foglalkozott Budapest déli részének, Csepel, Soroksár és Pesterzsébet történetével.⁸⁴⁷ A mikrorégió honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek és falvainak régészeti érintettségét jómagam és Bencze Zoltán több tanulmányban elemeztük.⁸⁴⁸ A disszertáció területét érintő elemzések sorából ki kell emelni Révész László nagydoktori értekezését, mely 2020-ban önálló kötetként jelent meg a *Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei* korpuszszorozat 13. kötetként. A szerző a térségre vonatkozó mikroregionális elemzésében sajátos földrajzi egységben fűzte össze a *Dunamelléki-síkság 10. és 11. századi temetői*-nek elemzését fejezetben.⁸⁴⁹

Az elemzett mikrorégió régészeti érintettsége, lelőhelyek, adatok

A mikrorégió elemzésének alapját az általam feltárt temetők, és telepek leletanyaga szolgáltatta. Ezenkívül a publikált tanulmányok, az országos nyilvántartási rendszer adatai (IVO), és egyéb leletanyagokba engedett személyes megtekintéseim (a terület leletanyagainak tanulmányozása) egészítették ki a forrásanyagot. A régészeti lelőhelyek országos nyilvántartása, a múzeumok gyűjtőterülete az aktuális közigazgatási egységekhez igazodik. Míg a történeti-régészeti feldolgozást a földrajzi környezethez, mikrorégiókhoz igazodva javasolt/érdemes elvégezni. A két adatfelvételi rendszert eszerint a dolgozatomban ötvöznöm kellett. Vállalásom szerint a korabeli települési struktúrát a hajdan működő/feltételezett úthálózathoz és folyami átkelőhelyekhez illesztve kíséreltem meg felvázolni. Így a tárgyalt mikrorégió három fontos útvonala és folyami átkelőhelyei (4-es, 5-ös, és 51-es főutak, és csepeli, soroksári, kén utcai, és pesti révek környéke) szolgálták a feldolgozás keretrendszerét. A terület kutatástörténeti áttekintése, és természetföldrajzi ismertetése ez alapján valósult meg. A lelőhelyeket (az egyszerűség kedvéért) kerületenként ismertettem a katalógus fejezetben.

A disszertációban 20 lelőhely (20 temető: 262 + ? számú sírja) leletanyagát dolgoztam fel, melyek közül csupán egyetlen tekinthető teljesen feltártnak. Leletanyaguk azonban még szórványos jellegük ellenére is kiemelkedőnek tekinthetők (543 db tárgy és ezek párhuzamai táblákon megjelenítve). A legnagyobb sírszámú temető a Budapest 21. ker. Csepel, Szabadkikötő (143 sír), Üllő Ilona út (30+ sír), Csepel-Király-major lelőhelyen sikerült

---

⁸⁴⁶ GYÖRFFY 1997.

⁸⁴⁷ KUBINYI 1959; KUBINYI 1961; KUBINYI 1972.

⁸⁴⁸ BENCZE–SZIGETI 2010; BENCZE–SZIGETI 2015; SZIGETI 2016; SZIGETI 2018.

⁸⁴⁹ RÉVÉSZ 2020, 344–368.

megfigyelni (19 sír), ezt követi két 23. kerületi temető a MOL 11. lh. és M0 9-es lelőhely temetőjének 9 és 8 sírjával. A sírszámok nem tükrözik a temetők pusztulásának mértékét, azaz a nagyobb sírszám nem azt jelenti, hogy ezek a temetők jobban elkerülték a pusztulást, sőt ezeknél a sírmezőknél volt a legnagyobb veszteség. A 20 temető mellett további közel félszáz kora Árpád-kori telep adatait használtam a településtörténet felvázolásához.

A vizsgált mikrorégió *temetőtípusait* szinte lehetetlen leírni, mert közülük csupán egyetlen tekinthető teljesen feltártnak (Soroksár M0 9. lh). A többi temetőből 1-1 sír, vagy temetőrészlet ismert, így talán magányos sírok is lehettek a vizsgált mikrorégióban.⁸⁵⁰ A temetők többsége talán az ún. „szállási temetők” közé tartozik.⁸⁵¹ Néhány síros, rövid ideig (?) használt temetődombok ezek, melyek egy lazább, félnomád életformát élő közösségek nyughelyei lehettek. Nem feltétlenül vérségi alapon használt temetők voltak, de genetikai vizsgálat nélkül erről a régészet nem tud nyilatkozni.⁸⁵²

Érdekes adalék a *koponyalékelés/trepanálás* szokásának gyakori felbukkanása a területen. Ugyanis ebben a régióban nem csak a 10. században elhunyt férfiak koponyáján vannak ennek a beavatkozásnak nyomai, hanem a 11. század első harmadában is élhetett a „szokása”.

A temetők egy részét a *temetkezési szokások* alapján a 10. századra (ennél pontosabb nem) tudjuk datálni, hiszen vannak lovas sírok is a régióban, illetve fegyveres, íjász, és szablyás férfiak is nyugodtak ezekben a temetőkben. Temetkezési szokások két aspektusa pontosabban is segítheti még a keltezést, egyikük az *obulus adásának szokása* (Árpád-kori denárokkal), ez a Csepel-sziget északi részén elhelyezkedő kora Árpád-kori temetőkben volt szokásban kizárólag (e kijelentés is bizonytalan, mert a temetők közül csupán egy volt teljesen feltárva). Csepel, Szabadkikötő, ahol ezüst denárt 9 sírban találtak (I. (Szent) István (1000–1038), I. András (1046–1060), Béla dux (1048–1060), és Salamon (1063–1074) vereteit), a pénzeket mindig a mellkasra helyezték (leggyakoribb a szegycsontra, vagy annak környékére.) A 20. kerület Attila út temetőben a koponyából került elő obulus. A szokás elterjedéséről

---

⁸⁵⁰ KOVÁCS 2013, 512. Sajnos a vizsgált régióban a magányos sírként leírt temetkezés egyike sem hiteles ásatáson került napvilágra.

⁸⁵¹ KOVÁCS 2013, 522–530. " ...a falusiakénál jóval kisebb sírszámú szállási temetőkre (visszatérve), ezek szembeütő fő vonása az, hogy a bennük ásott sírokban hagyományozódtak ránk őseink jellegzetes temetkezési szokásai, valamint maradt meg a legváltozatosabb együttesben megjelenő, legértékesebb anyagokból készült, legnagyobb darabszámban melléklet, és idegen érmékkel a lehetőségek szerint legjobban, elsősorban a tpg. alapján keltezhető tárgyi anyaga. Mindezek összességéből egyetlen sajátosságra, a temetők csekély 25-50-75-ös sírszámára összpontosítva elkerülhetetlen volt annak a felismerése, hogy önálló temetőtípussal van dolgunk, amelynek a fenntartói a 10. században még gyakorisággal költöztek arrébb, felhagyva a régi temetőjüket, s újat nyitva az új helyen."

⁸⁵² Türk Attila és Fóthi Erzsébet végzett vizsgálatokat a régió anyagából, ezek az eredmények még nem publikáltak.

megoszlanak a vélemények. Szőke Béla és Szőke Béla Miklós bizánci szokás újraéledését feltételezi, míg Kovács László szerint a szokást a magyarság hozza magával.⁸⁵³

Edény a sírokban a Soroksár környéki szállási temetők esetében egy adatolt, míg a Csepel-sziget északi részén több temetőben jellemző volt, a csontos-húsos étel adásának szokása pedig mind a két területen előfordult. *Koporsót* csupán Csepel, Szabadkikötő temetőkben rögzítettek, de ezen sírépítmények megfigyeléséhez régész jelenléte szükséges, mely csupán néhány temető esetében volt adott, így nem zárhatjuk ki más temetőkben is használatukat.

Az elemzett 20 temetőből 8 lelőhelyen 8 *lovas sír* ismert, vagy magányos lovas sírként értelmezhető. Azokból a temetkezésekből, ahol volt lószerszámzat, a ló váza (koponyája, és/vagy lábsontjai) is előkerült. Minden lovas sírban körte alakú kengyel volt, az egyik tausírozott. A zablák közül csak egy csikó és egy oldalpálcás változat ismert, utóbbi szintén tausírozott díszítésű. Jelenlétük a 10. századra adatolt.⁸⁵⁴

A leletanyag értékelése

Az elemzett mikrorégió leletanyaga a korszakban letelepedett népesség életmódját, viseleti szokásait és temetkezési rítusait tekintve kettősséget mutat. A sírokba került *mellékletek* között az ékszerek mellett a fegyverzet jellege is markánsan eltér. Az ikonikus S-végű karika a Csepel-sziget északi részén, és egy szórványos leletegyüttesben a 18. kerületben adatolt. Jelen volt még az Üllő Ilona úti temetőben, és további Üllő körüli sírmezőkben is. A fejékszerek mellett a gyűrűk feltűnése segíti a sírok datálását, mert bizonyos típusaik a 11. század közepétől jelentek meg, ezeket a temetőket is a Csepel-sziget északi részén, illetve Üllőn találjuk. A karikaékszerek túlsúlya így erre a két területre lokalizálható. A fegyverek, a lovas temetkezések és az obulus szokása tekintetében is jól megfigyelhető az elkülönülés. A Csepel-sziget északi részéről hiányoznak az íjászok és lovasokra utaló leletek, míg ezek a Soroksár térség dombhátaiban eltemetett férfisírokban jellemzőek. A szablya és kézifegyverek (pl. balta) kizárólag a 4-es út (Pesti, vagy Üllői út) menti temetőkben fordultak elő.

A fej ékszerei

Az elemzett mikrorégió 20 lelőhelyén a *karikák* (fejékszerek) négy típusa került elő. Ezek egyszerű nyitott, ovális, pödrött, és S-végű karikák. A 20 temetőből 50 db karika volt S-végű (Bp. 5. ker. Március 15. tér, 19. ker. Szivattyútelep, Gépház, Csepel, Szabadkikötő, Üllő Kund

---

⁸⁵³ SZŐKE–VÁNDOR 1987, 78; KOVÁCS 1994, 46–47.

⁸⁵⁴ DIENES 1966, 216–221.

Gyűjtemény). Az S-végű karikák keltezését a 960 éveknél korábbra aligha tehetjük, mert a velük egy sírból előkerült egyéb karikaékszerek inkább a 11. századra, annak is a 2. harmadára datálnak.⁸⁵⁵

A nyak ékszerei

A tárgyalt mikrorégió három temetőjének öt sírjából került elő nyakperec/torques (Csepel-Szabadkikötő 14., 133., 140. sír, Csepel-Királymajor szórvány, Bp. 5. ker. Károlyi kert II. sír). [168. tábla] A csepeli temetőben mindhárom nyakpereces sír egy sírsorban helyezkedett el az 1. temető keleti végében. A torquesek négy típust képviselnek, és egy kivétellel, mely ezüst, bronz az anyaguk.⁸⁵⁶ A Csepel, Szabadkikötő temető hét sírjában voltak különböző típusú *üvegyöngyök*, míg Bp. 23. ker. M0 9. lelőhely 7. sírjából is ismertek, illetve a Bp. 23. ker. MOL 11. lelőhely 7. sírjából a váz nyaka körül, és a mellkason is voltak gyöngyök. A többi temetőből nem ismertek gyöngyök, köszönhető ez annak, hogy többnyire nem régész tárta fel a sírokat, így az apró ékszerek, gyöngysorok elveszhetnek. *Lunula* két lelőhelyen 3 db bukkant fel a tárgyalt térségben, mindkettő a Csepel-sziget északi részén (Csepel, Király-major és a Csepel, Komáromi út). A lunulák időrendjének meghatározását a 10. század végétől adatolta, tehát jelenlétük a 10–11. század fordulójára már biztosan keltezhető, és előfordulnak a 11. század egészében, átnyúlva egészen a 12. századba is, úgy véli készítésük helyben is történhetett (erre öntőminták is utalnak).⁸⁵⁷ A tárgyalt 20 temető két sírjából kerültek elő *hajfonatkorongok* (3 db), egyik párosával, egy pedig szórványként 1 db. A szakirodalomban már régóta ismert, és többször közölt, rosszezüstből öntött Kispest-szentlőrinci korong sajátos mintakincsével "*tipikus*" honfoglalás kori ékszernek számít.⁸⁵⁸ Másik korongpár a Bp. 23. ker. MOL 11. lelőhely 7. sírjából Soroksár külterületén, egy lankás homokdomb 8 síros temetőjének egyik sírjából került elő.⁸⁵⁹

Karperecek

Az elemzett temetőkben a karperecek három típusa fordul elő, a huzalformára öntött nyitott, a zárt és nyitott állatfejes, lemezkarperec, és a hurkos-kampós végű fonott/sodort karperecek. Az

---

⁸⁵⁵ Legutóbbi összefoglalásuk: HORVÁTH 2016, 49–123; KOVÁCS 2019, 364–385; SZIGETI 2023, 271–295.

⁸⁵⁶ SZABÓ 1980b, 61; RÉVÉSZ 2008, 413; SZIGETI 2023, 327–329. További szakirodalmi említéssel.

⁸⁵⁷ PETKES 2013, 286.

⁸⁵⁸ FETTICH 1937, 84, 70. t. 6; CSALLÁNY 1959, 290, 13. kép 7; RÉVÉSZ 1996, 82–87; RÉVÉSZ 2008, 41–42; BENCZE–SZIGETI 2015, 96, 3. kép 5.

⁸⁵⁹ TARI 2002; TARI 2008; BENCZE–SZIGETI 2015, 101–102, 20–21. kép.

ékszer 9 lelőhelyen fordult elő, ebből egy szórvány, összesen 16 karperec 11 sírból került napvilágra.⁸⁶⁰ [174. tábla]

Gyűrűk [15. táblázat]

A régióban tárgyalt 20 temetőből csupán 3 lelőhelyen volt gyűrű, ezek közül kettő a Csepel-sziget északi részén helyezkedik el. A honfoglalás kor első felében, azaz a 10. század első kétharmadában igen ritkák a gyűrű leletek a sírokban.⁸⁶¹ Ennek oka talán az életmódban keresendő. A tárgyalt régióban a 10. század utolsó évtizedeiben, és a 11. század egészében viselt gyűrűk jellemzőek. Egyetlen olyan típus fordul elő a temetkezésekben, melyek a sírokat a 10. század utolsó harmadára keltezheti, de ezek viseleti ideje is eléri a 10–11. század fordulóját (domborhátú pántgyűrű), így a sírok egyéb mellékleteivel együttesen alakítják ki a pontosabb időrendet.⁸⁶² [175. tábla]

Veretek, ruhadíszek

A ruházatot díszítő veretek alig-alig fordultak elő az elemzett 20 temetőben. Ez gyakori jelenség a 11. századi köznépi temetők esetében is, ugyanígy hiányoznak a csatok, és gombok is a 10. századot elhagyva, a 11. századba érkezve. Budapest 21. kerület három temetőjében, közel másfél száz sírjából egyetlen kis szív alakú veret utal a ruházat elemeire. A Bp. 23. ker. MOL 11. lh. 7. sírjában egy aranyozott ezüstlemez töredéke volt a bal kulcscsont mellett. A lemezke vagy a ruhát díszíthette, vagy a hajfonatba font szalagra rögzíthették. A soroksári temető 1. sírjában 3 db kerek aranyozott ezüst veret volt, hátoldalukon két kis füllel, melyek a mellkas két oldalán voltak, a kulcscsont magasságában. Két préselt rozetta ismert a Budapest 18. ker. Vöröshadsereg útja férfi sírból, melyek szokatlanok, de nem példanélküliek férfiak temetkezéséből. Végül Üllő Ilona út 22. sírjából került napvilágra két bronz lapocska, lyukakkal, sérülten, hiányosan. Viseleti helyzetükről semmit nem lehet tudni.

Kéttágú, kétágú, csüngős veretsor

A Budapest 23. ker. M0 9. lelőhely 7. sírjában aranyozott ezüst, kéttágú, kétágú csüngős veretsor volt. A csüngős veretek gyűjtését és rendszerezését Szőke Béla majd Bálint Csanád végezte el, viseletük a 10. század elejétől a 11. század második harmadáig jellemző. Utóbbi

---

⁸⁶⁰ KOVÁCS 2019, 410–415; MESTERHÁZY 2018, 191; SZIGETI 2023, 337–343.

⁸⁶¹ SZIGETI 2023, 343–356. Kimerítő kutatástörténeti áttekintéssel.

⁸⁶² SZIGETI 2023, 367–368, 136. kép 5–7.

időszakban már a bronzból öntött, ónozott, ezüstözött változat tűnik fel a köznépi temetőkből.⁸⁶³

Érmék, mint ékszerek, ruhadíszek

Csepel, Szabadkikötő temető három (55., 60., 74. sír) sírjában átlyukasztott Árpád-kori denárok voltak. A temető 55. sírjába 13 db 2-2 lyukkal átütött I. (Szent) István (1000–1038) denárt volt, részben in situ helyzetben, a mellkason, a jobb váll mellett és a fej alatt, vagy annak környékén. Szintén a Szabadkikötő területéről ismert még egy szórvány I. (Szent) István (1000–1038) denár két lyukkal átütve,⁸⁶⁴ illetve kissé északabbra a Szennyvíztisztító telep építését megelőző feltáráskor került elő egy telepobjektumból egy két lyukkal átütött Salamon (1063–1074) denár.⁸⁶⁵ Végül Csepel, Királymajor temetőjében 3 db kerek ezüstlemezt ismerünk két, három lyukkal átfúrva szórványként.⁸⁶⁶ Ezeknél a pénzeknél közös jellegzetesség, hogy a lyukak a pénzek szélén egymás mellett vannak. Ezzel a kéttagú csüngős veretekhez hasonlóan az ing nyakát, szegélyét, vagy nyakláncba fűzve a pénzekkel díszítették viseletüket a nők, és gyermekek. [179. tábla] A 10. században ismert szokás, azaz a ruházat, a lószerszámzat pénzzel való díszítése, azok veretként való használata a kora Árpád-korra szinte teljesen kikopik.⁸⁶⁷

Kauricsigák, és azok karikával felfüggesztve, mint különleges viseleti forma

A kauricsigák észerként való viselete, azaz nyakláncba felfűzve, avagy ruhára felvarrva általános volt a 10–11. századi, és már korábbi közösségekben is (a 10. század utolsó harmadában volt leginkább jellemző).⁸⁶⁸

Kerámiaedények elemzése

Edény a tárgyalt mikrorégió 5 temetőjéből került elő (18. ker. Gloriette, 20. ker. Dessewffy utca, 21. ker. Északi Szigetcsúcs, és Szabadkikötő, 23. ker. Vörös Október MGT SZ). Az edények alapvetően a 9–11. századra jól keltezhető típusok, ezen belül csupán a sír egyéb leletanyag keltezi az edényeket. A csepeli két temető 20 sírjában volt kerámia edény, mely az összes temetkezés 13,9%-a. Százalékos arányát tekintve az edény (étel) mellékletes síroknak, a

---

⁸⁶³ SZŐKE 1962, 73–75; BÁLINT 1991, 123–132.

⁸⁶⁴ I. MELIS 1997, 77, 21. kép. Zolnay László leletmentése 1967.

⁸⁶⁵ HORVÁTH–KELÉNYI 2013, 341–343, 5. kép.

⁸⁶⁶ LÁSZLÓ 1942, CXLVII. tábla.

⁸⁶⁷ KOVÁCS 1988; KOVÁCS 1989; RÉVÉSZ 1996, 97.

⁸⁶⁸ KOVÁCS 1986, 125; KOVÁCS 1999, 67; KOVÁCS 2008, 119–133, 340–406.

csepeli sírmező előkelő helyet foglalja el a 10–11. századi temetőink között (megjegyezve, hogy a temetők egyike sem teljesen feltárt).⁸⁶⁹ [97., 101–104. tábla]

Fegyverek

4 temetőben fordultak elő fegyverek a sírokban, az Üllő Ilona úti temető öt sírjában voltak fegyverek: egy szablya, balta, íjak elemei, (nyíltartó tegezok vasmerévítő pálcái), és annak tartalmai, azaz nyílcsúcsok. Soroksár M0 9. lelőhely két sírjában voltak tegezok vasmerévítő pálcái, illetve száját díszítő, vagy fedő csontlemezek, és nyílcsúcsok. A 3. sírban íj markolatcsontja is előkerült a váz két combcsontja közül. A Soroksár MOL 11. lh. 1. sírjában 2 db nyílcsúcs, és vastöredékek voltak, talán tegez merevítő pálcáinak darabkái. Szablya a Budapest 18. kerület Vöröshadsereg útja feldúlt férfi sírjából is napvilágra került, sajnos a temetkezés többi fegyverleletei elveszett a találáskor. Szórványos adatunk van Soroksár egyéb temetőiből nyílcsúcsokról, és tegezokról, sajnos mind feldúlt sírok. [26. táblázat]

Fegyveröv jelenlétére két temetőből előkerült veretek utalnak (Bp. 18. ker. Üllői út, és 18. ker. Pestszentlőrinc-Gyártelep). Előbbi temetőben palmetta díszes szíjvégek, egy kisebb veret, és egy szintén palmetta csokorral díszített csat jelzi a hajdani öv létét. Másik lelőhelyen palmetta mintával díszített négyzetes formájú csattest csatkarikával, és egy hasonló mintával elkészített szíjvég maradt meg az öv díszítményeiből.⁸⁷⁰

A fegyveres sírok mindegyik férfiak temetkezései voltak. Nem került elő fegyver a Csepel-szigetről. Szablyák a mai Üllői úton, Üllön, és Vecsés határából ismertek, íjászok ugyanezen út mentén, illetve a mai 51-es út vonalán szóródnak. A fegyveres férfiak az utak mellett letelepedett közösségek tagjai lehettek. A soroksári rév környékén az íjászok temetkezései szóródnak, illetve az Üllői út leágazásában, a Dunára merőleges, mai Vecsési úton is sejtethő hajdani jelenlétük. A Soroksár környéki „szállási” temetőkben vannak harcosok, és férfi többségre utaló jelek, így íjak, tegezok, nyílcsúcsok.

A temetőket keltezésük alapján nem tudjuk szétválasztani, a sírokban megfigyelt szokások, és az elhunytak ékszerei, viseleti elemei alapján időrendi rétegre bontani. A temetők párhuzamos használatot sejtetnek, a terület betelepülése egységesen a 10. század utolsó harmadában

---

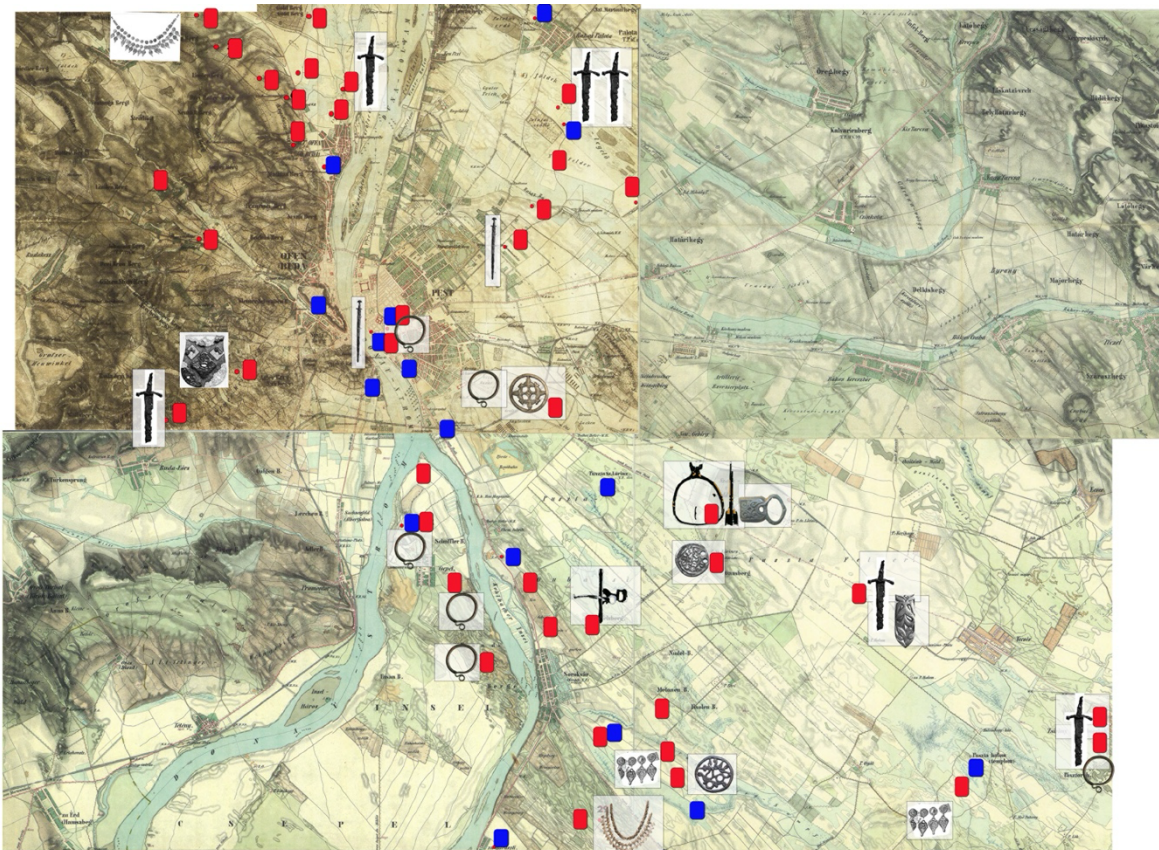
⁸⁶⁹ HORVÁTH–MERVA–TOMKA 2012, 390; Halimba-Cseres temető teljesen feltártnak tekinthető (közel 100 temetkezést érhetett bolygatás a jelenkori építkezések miatt, és a temető keleti része nem tisztázott, de még így is a legteljesebben megkutatott honfoglalás és kora Árpád-kori temetők közé sorolja a kutatás). Ebben a temetőben a kerámiaedényes sírok aránya 14,18 %. SZIGETI 2023, 238–249, 408–417

⁸⁷⁰ BÁLINT 1980, 246; RÉVÉSZ 2020, 351.

kezdődhetett el, korábbi jelenlét igen szórványosan mutatható ki. A sajátos viseleti elemek, ékszerek, és temetkezési szokások alapján a régészeti leletanyag (temetőkre jellemzők, típusok) az alábbiak szerint bontható ketté:

1. Karikaékszerek magas aránya (S-végű karika is), átfűrt pénzek viseleti elemként, fegyverzet hiánya, edények és obulusok, mint temetkezési szokás.
2. Veretes övek, kettős csüngős veretsor, hajfonatkorongok, lovas temetkezések, húsos-csontos étel a sírban, fegyverek a sírokban.

Közös jellemzők, mely mindkét csoportban (temető típusban) felbukkannak: S-vég nélküli karikák változatossága, azonos időrend (azaz a temetők párhuzamosan voltak használva), koponyalékelés szokása (tényleges vagy jelképes).

33. kép. Honfoglalás kori temetők Budapest Dunához közel fekvő részein a keltező értékkel bíró néhány tárgytípus megjelenítésével. Piros: temető, kék: Árpád-kori telep.

A mikrorégió települési struktúrája, utak-átkelők szerepe

A délpesti síkság honfoglalás és kora Árpád-kori temetőit és települési nyomait vizsgálva (legyen az régészet, vagy írott forrás) nem lehet figyelmen kívül hagyni a Kárpát-medencét átszelő *Duna* folyó jelenlétét. A folyót vizsgálva azonnal az árterek és átkelőhelyek, illetve az

ide vezető utak jutnak eszünkbe. E szempontok figyelmen kívül hagyása meggátolja a terület települési rendjének korrekt vizsgálatát. [33. kép] Ugyanis a vizsgált mikrorégió települési struktúráját a honfoglalás és a kora Árpád-korban is (és minden korban) a Duna, a rajta való átkelés lehetősége/szükségessége, illetve az átkelőhelyekhez vezető utak nyomvonala határozta meg. Így az ideális esetben vizsgálható természetföldrajzi egység jóval túlmutat Budapesten határain, azaz rendszerben egy mikrorégióknak nevezhető települési tömb az, amit a dunai átkelőhelyek (révek) tartottak dinamikus fejlődésben. Ezeket a révhelyeket, és útelágazásokat (melyek szintén a révekhez vezettek) *települtek körbe* az őskortól kezdődően az ide érkező közösségek. A révek két oldalán így testvértelepülések alakultak ki, melyek régészeti nyomai jól ismertek a pesti, és megyeri révek két oldalának, illetve a tárgyalt délbudapesti Duna szakaszon (a Soroksár - Csepel-Királyerdő, és Gubacs - Csepel falu, és északi szigetcsúcs, és Csepel falu – Albertfalva) is. A településhálózat természetesen a természetföldrajzi adottságokhoz másként is igazodott, azaz a Duna mindenkori vízállásához, hiszen a lakosok nem szerették volna, ha házaikat, temetőiket a folyó áradása ciklikusan elmosta volna. Így választották ki a Dunával párhuzamosan futó hosszanti dombhátaikat és kisebb magaslatokat. A Duna vízállása a régészeti adatok alapján (is) változó volt.

Ha a mai közigazgatási határokon belül elemezzük a honfoglalás kor temetőit mindig ugyanabba a csapdába fogunk belefutni, azaz nem fogjuk látni a 10. századi közösségek közti kapcsolatrendszer, kronológiai rétegeket, és együtt mozgásuk, vagy letelepedésük motivációját. A korabeli úthálózatot legalább meg kellene kísérelni felvázolni, majd összevetni a temetők helyzetével. A 10. századi közösségek egy létező struktúrába, vagy annak hanyatló maradványába költöztek be, nehezen hihetően egy hullámban, inkább fokozatosan, és strukturáltan foglalva el a számukra megfelelő élőhelyeket. A letelepedés időpontján lehet vitatkozni, de mégsem lehet elfelejteni a Kárpát-medence tranzit szerepét, azaz a térség mozgatórugója, a nyugattal való kapcsolódás lehetősége volt a keleti irányból (vagy egyéb irányból) érkezőknek. A kalandozások alkalmával átkeltek néhány alkalommal a Kárpát-medencén, tehát ismerték a Dunán való átkelés lehetőségét. Tudták hol mennek az utak, az itt élt közösségekkel kontaktoltak, talán élelmet vételezve tőlük, talán még le is telepedve szórványosan közülük néhányan kisebb kolóniákban. A 9. század végi honfoglalás dinamikája vita tárgyát képezi, térségünk szempontjából többnyire lényegtelen mozzanat lehetett, ugyanis nem látszik tömeges beáramlás vagy krízis cselekmény, a terület vagy már általuk (erre nincs adat), vagy szövetségeseik (erre szórványosan van adat) által lakott lehetett. A mikrorégió szerepe a nagy egészben az átkelőhelyek, és utak védelme, birtoklása, és a rendszer

működtetése lehetett. Ehhez látszólag néhány kisebb közösség íjászainak letelepítése elegendőnek bizonyulhatott, tömeges letelepedés a 10–11. század fordulója előtt nem érzékelhető a régészeti adatok alapján. Tehát Budapest egészét vizsgálva azonnal szembeűnő a honfoglalás kori temetők úthálózatához való igazodása, az azokkal való kapcsolat. Ezek ellenőrzése, és felügyelete kiemelten fontos feladata lehetett az itt letelepedett 10. századi közösségeknek.

Az első sírokat a mellékletek alapján a 10. század közepére lehet helyezni, de ezeknek a síroknak a száma oly csekély, hogy nem bizonyítja a 10. század közepe előtti letelepedést. A nagyobb lélekszám (a temetők alapján) a 10. század utolsó évtizedeiben érhető tetten, majd az ezredfordulótól kijelenthető, hogy Soroksár környékén éltek szórványosan kisebb közösségek. A korai falvak, szálláshelyek, vagy szórt jellegű telepek a 11. századtól már biztosan adathatók (írott források, és régészeti objektumokkal). Ezt megelőzően nem ismertek települések, csupán néhány objektum köthető a 10. századhoz.

A vizsgált területen az úthálózatához való települési struktúrát elemezve elsőként a 4-es út melletti temetők esetében érdemes vizsgálni. Itt ugyanis azonnal szembeűnő, ahogy a temetők felfűződnek az Űllői útra, azaz a Pesti rév, és a szolnoki Tiszai (Tiszavárkony) átkelő közti útvonalra. A 4-es út vonala a hajdani szárazföldi *só utak* egyike volt, mely a Tiszavárkonyi átkelőhelyet kötötte össze a Pesti révvel, ezen az útvonalon zajlott a sószállítás. A 11. században még nem igazolható a só szállításának vízi útjai, a Tisza és Duna között feltételezett útvonalat Romhányi Beatrix tanulmányában közzétett térkép ábrázolja.⁸⁷¹ A sószállítás, a sóval való kereskedelem egy archaikus rendszert követve természetesen már az Árpád-kor előtt is működött, a honfoglaló magyarok ebbe a rendszerbe illeszkedtek, majd veszik át fokozatosan a sókereskedelem felügyeletét. [34. kép]

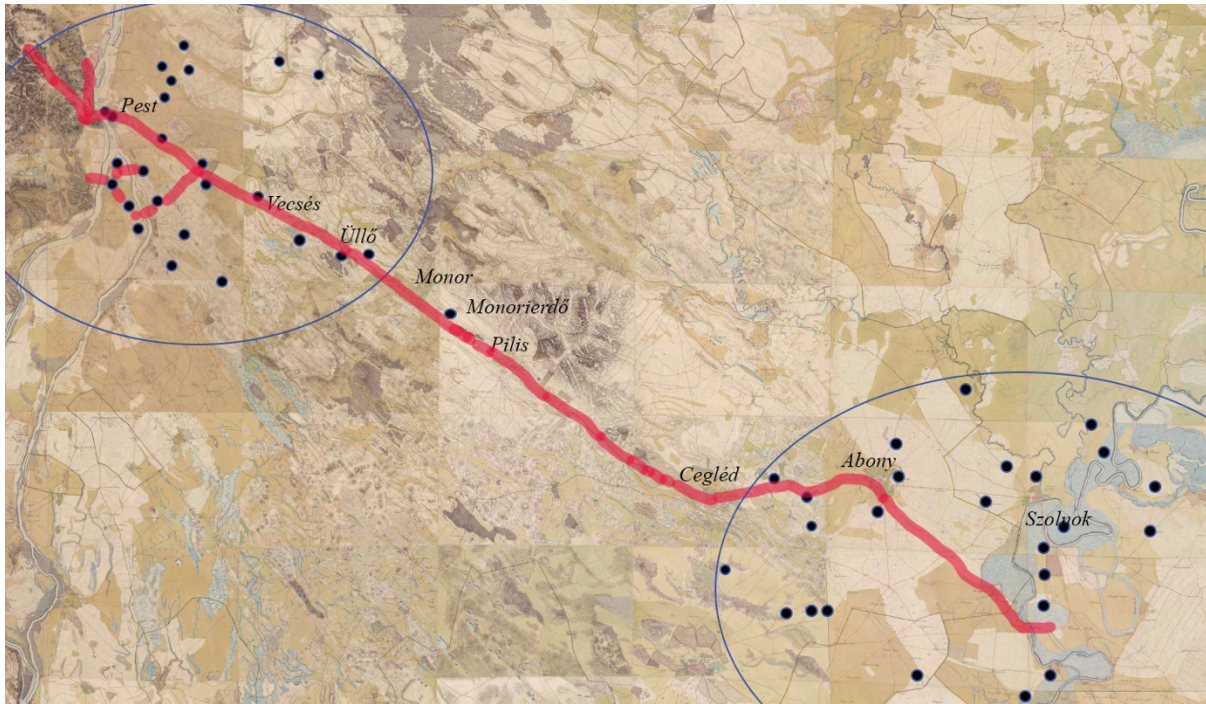
Az átkelőhelyek vizsgálata kiemelten fontos lenne annak érdekében, hogy megértsük a települési struktúrákat, és azok kronológiai rendszerét. A révhelyek körül talán 25–30 km sugarú körben egy, az átkelőhelyhez kötött települési rendszer feltételezhető. Az itt élők bizonyára részesedtek a révhely jövedelméből, ahhoz kapcsolódóan alakították ki életüket, kereskedtek, szolgáltattak. Az átkelőhelyektől távolodva, a következő révhelyig vezető utat pedig megközelítőleg 25 km, azaz egy napi járóföldre lakhatták be. Az újkorban működő csárdarendszerhez hasonlóan szükség lehetett kiszolgálóegységekre azok számára, akik a fontos kereskedelmi utakat használták, így a 4-es út (só út) forgalmát lefölték, segítették.

---

⁸⁷¹ ROMHÁNYI 2016, 270, 289.

Belakták ugyanakkor a folyóvölgyek magaspartjait is, illetve a vizsgált régióban a Duna menti magaspartokat, homokhátakat, az állattartásra kiválóan alkalmas köztes réteket pedig legeltetésre használhatták. [3. tábla]

A honfoglalás kor kutatását érdemes lenne ezek egyszerű, és minden történelmi korban működő települési struktúrák, természetföldrajzi adottságok mentén vizsgálni, és ez alapján különíteni el a kronológiai egységeket.

34. kép. A 4-es számú fő út (Üllői, Pesti út) az egyik szárazföldi só út menti honfoglalás kori temetők, és a két legfontosabb átkelőhelyek közül kettőnek a vonzáskörzete, a köréjük létesített temetők rendszere (mely a települési rendszerhez nyújt információt).

A 4-es út menti temetők a 10. századra biztosan keltezhetőek, viszont a 10. század első felére, vagy a 9. század végére való datálásuk nem igazolható (lévén a tárgytipológia és kronológia is meglehetősen bizonytalan). Az út mentén egy napi járóföldre csárdák működtek a 19. század végén, de még a 20. század elején is. A csárdák láncolata a gyalog, illetve lovaskocsival kényelmesen egy nap alatt megtehető út hossza alapján rendeződött. Megfigyelhető, a honfoglalás kori temetők 4-es út menti szóródása, illetve a mai álló Szarvas csárda melletti két honfoglalás kori temető helyzete. A csárdák felrajzolása, és ezek honfoglalás kori temetőkkel való kapcsolata nem képezi a disszertáció tárgyát, ezek vizsgálata jövőbeli feladatként érdekes

eredményeket hozhat (a napi járóföld, a lovakkal való közlekedéssel megtehető út hossza nem változott).⁸⁷²

A 4-es és a mai 51-es út közti temetők kapcsolata már nem ennyire egyértelmű. Látszólag szétszórta, de egymástól 1–1,5 km-es távolságban helyezkednek el a temetők. Ez a települési rend igazodhatott akár az állattartás igényelt földterületéhez is, és természetesen nem feledjük, hogy a rendelkezésre álló adatokkal csupán a temetés rendjét láthatjuk. Ez a „szállási” temetők elnevezéssel illetett struktúra vagy temető forma (a kis sírszám, 1–2 soros elrendezés, és a rövid ideig való használat) a 10. századi félnomád életformát élő közösségek nyughelyeként lett megfogalmazva. A 10. századi telepekre régészeti adatunk jelenleg nincs. Szórványosan vannak olyan objektumok, melyek akár a 10. századra is keltezhetők lehetnek, de ismerve a Csepel, Szabadkikötő temetőnek kerámiaanyagát (még a 11. században is hullámvonalkötegdíszes edényeket használnak), aligha tudjuk elválasztani a 10. századot a 11. századtól, ha telepanyagot vizsgálunk. A szórványos adataink Soroksár déli részéről, a Királynýíre faluhelyként azonosított Kén utcai ásatás anyagából, és Csepel, Szabadkikötőből vannak. Kijelenthető, hogy a temetőkben elhantolt 10. századi közösségek tagjainak szálláshelyeit nem ismerjük.

A 11. századtól már írott források, és régészeti adatok is bizonyítják az első „falvak” jelenlétét. A települési struktúra leírásához nem kedvez az írott források és a régészeti adatok aszinkronitása, azaz ahol van írott adat a 11. századi letelepedésre ott a régészeti leletek legfeljebb a 13. századra datálnak, és ahol a régészeti leletek igazolják a 11. századi jelenlétet, ott az írott források csupán a 12–13. századra kelteznek. A 11. században a temetők már egymás közelében vannak, egymás melletti magaslatokon. Ilyen volt Csepel, Szabadkikötő területén az egymástól 200 m-re fekvő két temetődomb, és Üllő környéki temetők esetében megfigyelhető.

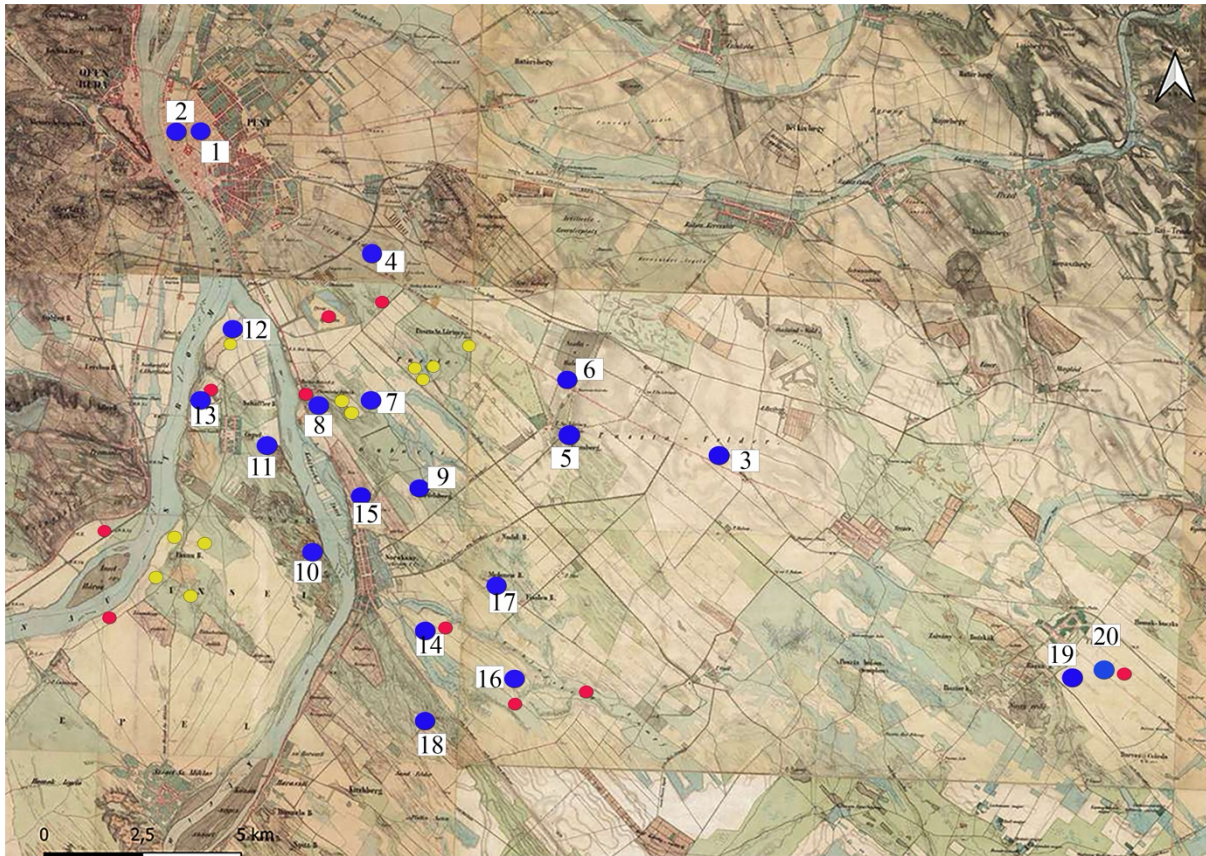
A Soroksár környéki temetők, mai elnevezéssel "szállási" temetők, felhagyása után a lakosok a temetőkkel közrefogott területen (nagyjából azok centrumában) falvakat alakíthattak ki, a legkorábbi templomos helyekkel. Ilyen Kerekegyház, Halomegyháza, Szent Dienes, Gubacs, Királynýíre és Csepel. Sajnos több korai település templomát a 20. század eleji építkezésekkel elpusztíthatták (Bubacs, Csepel, Királynýíre). A lokalizált korai templomok körüli temetők feltáratlanok, így a 12. századtól nincs adatunk temetkezésekről.

Csepel-szigetre csupán a 10. század végén léphettek az első közösségek, ekkor épült ki az I. (Szent) István (1000–1038) által alapított udvarház. Ezekenél a temetőknél az antropológiai

---

⁸⁷² Rózsa Zoltán kutatási témája, köszönöm szóbeli közlését.

vizsgálat már betelepítést, nagyfokú keveredést mutatott ki, amit első királyunk államalapítási szándéka vezérelhetett.

35. kép. A vizsgált honfoglalás kori, és avar kori temetői. Sárga: kora-avar, piros: későavar, kék: honfoglalás, és kora Árpád-kor.

Érdeemes néhány mondatot szentelni a honfoglalást megelőző avar kor régészeti érintettségéről a térségben. Az avar településhálózat a honfoglalás koritól (temetőkből nyert információ alapján) abban különbözik, hogy az avarok szinte kizárólag az átkelőhelyek környékét, és az odavezető utakat fedik le, míg a honfoglalók “belakták” az utak közti térséget is, és szállásaik eltávolódnak az utak szigorú vonalától. Eltérést láthatunk a korai avar, és késő avar temetők szóródásában is, a kora avar temetők a Hárosi révhely közelében csoportosulnak, illetve a Pestszentlőrinci pusztán található, míg a késő avar temetők inkább a honfoglaló struktúrát követik. Úgy tűnik az avar korban a Gubacsi révet használhatták kiemelten (ami a 18–19. században északabbra, a Kén utca magasságában működött), majd út vezetett a Hárosi révhöz, amit jelenleg 5 ismert temetőt használt lakosság védhetett. [35. kép]

A Duna nem elhatárol, hanem összeköt minden történelmi korszakban, teszi ezt a révhelyek használatával.⁸⁷³ A budapesti régió, azaz a dunai átkelőhelyek, mint önálló területi egység természetesen már az avar korban is kiemelt fontossággal bírhattak. A népvándorlást kort vizsgálva, a honfoglalás kort (közvetlenül) megelőző avar temetőkhelyezkedéséből hasonló kép rajzolható fel az úthálózat, és a révhelyek kapcsolata tekintetében, mint az utána következő évszázadokban látható. Hatvan irányából érkező út létét a Tihany téri⁸⁷⁴ és a hernádpusztai temető közti kapcsolat jelezheti. Pest kapcsolata a szobi révvel már az avar korban kiemelten fontos lehetett, az út az óbudai aranyhegyi-patak mentén haladhatott egészen a rákos-pataki révig. A Fehérvári út mellett szintén vannak avar temetőkhelyek⁸⁷⁵, a csepeli révnél mind korai-középső⁸⁷⁶, mind késő avar nagy sírszámú temetőkhelyet találtak⁸⁷⁷, a szentendrei rév szintén érintett, a Rákos-patak mellett fekvő Tihany téri temető már említett, a pesti oldal révhelyét őrző népesség temetőjeként lehet elképzelni. Kiemelten fontosak a révekhez vezető utak, így a Szolnok-Kecskemét felől érkező út (4-es út) felügyelete az Üllőn elhantolt avar, majd honfoglalók sírjaiban nyugvó harcosok feladata lehetett.⁸⁷⁸

Az avar településhálózat a honfoglalás korától (temetőkből nyert információ alapján) abban különbözik, hogy az avarok szinte kizárólag az átkelőhelyek környékét, és az odavezető utakat fedik le, míg a honfoglalók "belakták" az utak közti térséget, és szállásaik néhány km távolságban eltávolodnak az utak szigorú vonalától. Elterjedést láthatunk a korai avar és késő avar temetőkhelyezésében is. A korai avar temetőkhelyek a Hárosi révhely közelében csoportosulnak, illetve a Pestszentlőrinci pusztán található, míg a késő avar temetőkhelyek inkább a honfoglaló struktúrát követik. Úgy tűnik az avar korban a Gubacsi révet használhatták kiemelten (ami a 18–19. században északabbra, a Kén utca magasságában működött), majd út vezetett a Hárosi révhez, amit jelenleg 5 ismert temetőkhelyet használt lakosság védhetett.⁸⁷⁹

Budapest délkeleti részének 9. század települési struktúrájáról szinte semmit nem tudunk. Szórványos adatok állnak rendelkezésre, melyek teleprészletek feltárásából származnak, de ezek is inkább Budapest déli részén adatoltak.⁸⁸⁰ [192. tábla]

---

⁸⁷³ I. MELIS 1983, 28–31.

⁸⁷⁴ NAGY 1998, 112–122.

⁸⁷⁵ NAGY 1998, 79–93.

⁸⁷⁶ SZIGETI et al. 2020.

⁸⁷⁷ NAGY 1998, 180–188.

⁸⁷⁸ LÁSZLÓ 1942, 793.

⁸⁷⁹ NAGY 1998.

⁸⁸⁰ HORVÁTH–KELÉNYI 2013, 341; NAGY 1998, 180–188; RÁCZ 2019, 60–61.

A vizsgált terület elemzését a jövőben érdemes lenne a teljes Budapestet és a délpesti síkság déli részének vizsgálatával kiegészíteni, és a három területei egységet együtt elemezni. Budapest honfoglalás kori leletanyaga rendkívül sokszínű, izgalmas adalékkal szolgálna, mely a terület, a révhelyek szakaszos, és állandó megszállását igazolja.

5. Irodalom

ALFÖLDI 1963

Alföldi G.: XX. Pesterzsébet-Soroksár Marx Károly úti homokbánya. *BudRég* 20 (1963)545.

Anda 1951

Anda T.: Recherches archéologiques sur le pratiques médicale des hongrois a l'époque de la conquête du pays.A.A.H.1951.

ANDRÁSI 2015

Andrási R.: A 10–11. századi fülesgombok tipokronológiája Hajdú-Bihar megye és a Rétköz területén. Újabb adatok a honfoglalás kori viselet kérdéséhez. *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Iuvenum, Sectio Archaeologica* 2 (2015) 153–175.

ANONYMUS–KÉZAI 1999

ANONYMUS: A magyarok cselekedetei. Kézai Simon: A magyarok cselekedetei. Utószó és jegyzetek: Veszprémy László. Budapest, 1999.

ARBMAN 1943

Arbman, H.: *Birka I. Die Gräber. Tafeln*. Uppsala 1943.

BAKAY 1966

Bakay K.: Gräberfelder aus den 10–11. Jahrhunderten in der Umgebung von Székesfehérvár und die Frage der fürstlichen Residenz. *Alba Regia* 6–7 (1966) 43–88.

BAKAY 1978

Bakay K.: Honfoglalás- és államalapításkori temetők az Ipoly mentén. *StudCom* 6 (1978).

BALOGH 1999

Balogh Cs.: 8–9. századi település Kiskunfélegyháza határában. Régészeti topográfiai adatok az avar kori településtörténethez I. In: *A népvándorláskor fiatal kutatóinak 8. találkozásának előadásai. (Veszprém, 1997. november 28–30.) Szerk.: S. Perémi Á. Veszprém 1999, 111–125.*

BALOGH 2023

Balogh T.: Gömbsorcsüngős fülbevalók a 10. századi Kárpát-medencében és keleti kapcsolatrendszerük. *Hadak Útján*. 2019. Szerk.: Türk Attila. 483–512.

BÁLINT 1932

Bálint A.: Honfoglalás kori sírok Ószentivánon és Bánkúton. — Gräber aus der Landnahme-Zeit zu Ószentiván und Bánkút. *Dolgozatok* 8 (1932) 256–265.

BÁLINT 1980

Bálint Cs.: Der Landnahmezeitliche Grabfund von Pestlőrinc. *ActaArchHung* 32 (1980) 241–250.

BENCZE 2001

Bencze Z.: Budapest XXIII. Soroksár határa. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2001*. Budapest 2003, 155.

BENCZE 2017

Bencze Z.: A Budapesti Történeti Múzeum régészeti kutatásai az M0 autópályák nyomvonalán. In: szerk.: Zsidi Paula. *Kincsek a város alatt. Újdonságok a múltból. Budapest régészeti örökségének feltárása*. Budapest, 2017, 277–282.

BENCZE ET AL 2009

Bencze Z.–Korom A.–Terei Gy.–Trézer Z.: Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán. *Aquincumi Füzetek* 15 (2009) 130–150.

BENCZE ET AL 2010

Bencze Z.–Böröczki B.–Szigeti J.: Szkíta temető, és népvándorlás kori telepnyomok az M0 körgyűrű Soroksár-Akácós dűlői lelőhelyén. *Aquincumi Füzetek* 16 (2010) 161–169.

BENCZE-SZIGETI 2010

Bencze Z.–Szigeti J.: Honfoglalás kori temető Soroksár határában (M0 BP 09). — *Cemetery from the Hungarian conquest period on the route of the M0 ring road*. *BudRég* 42–43 (2010) 51–77.

BENCZE-SZIGETI 2015

Bencze Z.–Szigeti J.: A Pesti-síkság honfoglalás és kora Árpád-kori temetői (Soroksár, Pesterzsébet, Kispest-Pestszentlőrinc és a Csepel-sziget). *BudRég* 48 (2015) 95–130. (Cemeteries from the Hungarian Conquest and Arpadian Ages on the Pest plains)

BENDE-LŐRINCZY 1997

Bende L.–Lőrinczy G.: A szegvár-oromdűlői 10–11. századi temető. *MFME–StudArch* 3 (1997) 201–285.

BENKŐ 2015

Benkő E.: In Medio Regni Hungariae. In: In medio regni Hungariae. Régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások “az ország közepén”. Szerk.: Benkő Elek–Orosz Krisztina. Budapest 2015, 11–29.

BERNERT 2010

Bernert Zs.: Az M0, 009-es szakasz honfoglaláskori temető embertani maradványainak vizsgálata. *BudRég* XLII–XLIII (2010) 81–91.

BERNERT–BÍRÓ 2015

Bernert Zs. – Bíró A. Zs.: Antropológiai összesítés a Pesti-síkság és a Csepel-sziget Dél-budapesti részének honfoglalás és kora Árpád-kori temetőiről. *BudRég* XLVIII (2015) 131–138.

BÍRÓ 2015

Bíró Gy.: Árpád-kori fenékbélyeges kerámiák Jászfényszaru-Szőlők alján. Észrevételek a fenékbélyeges edények kérdéséhez. In: Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának tanulmánykötete. A Székesfehérváron 2014. november 20–22. között megrendezett Fiatal Középkoros Régészek VI. Konferenciájának tanulmányai. Szerk. Szöllősy Cs.–Pokrovenszki K. [A Szent István Király Múzeum Közleményei A sorozat 51.] Székesfehérvár 2015, 79–98.

BOLLÓK 2015

Bollók Á.: Ornamentika a 10. századi Kárpát-medencében. Formatörténeti tanulmányok a magyar honfoglalás kori díszítőművészethez. Budapest 2015.

BOGNÁR 1843

Bodnár J.: Csepel. Értekezések. 14. k. 7. füz. Luczenbacher János (szerk.): Tudománytár 1843. Értekezések 14. Kötet Tudománytár 14. K. 1843. 50–62, 110–130, 164–189, 216–242.

BÓNA 1937

Bóna I.: Csepelsziget. Szeged 1937.

B. BÓNIS 1950

B. Bónis É.: Leletek a Fővárosi Képtár kertjéből. *BudRég* 15 (1950) 389–399.

BÖKÖNYI 1974

Bökönyi, S.: *History of domestic mammals in Central and Eastern Europe*. Budapest 1974.

BTF

Budapest természeti földrajza. Szerk. Pécsi Márton. Bp., 1959.

BUDINSKÝ-KRIČKA-FETTICH 1973

Budinský-Krička, V.–Fettich, N.: *Das altungarische Fürstengrab von Zemplín*. [Archaeologica Slovaca Monographiae 2.] Bratislava 1973.

BUKO 2015

Buko, Andrzej (ed.): *Bodzia. A Late Viking-Age Elite Cemetery in Central Poland*. Brill, Leiden–Boston 2015.

ČILINSKÁ 1966

Čilinská, Z.: *Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky*. [Archaeologica Slovaca – Fontes 7.] Bratislava 1966.

CSALLÁNY 1941

Csallány G.: Újabb honfoglalás kori leletek Szentes környékéről. Neuer Funde der ungarische Landnahmezeit aus der Umgebung von Szeged. *Folia Archaeologica* 3–4, 1941, 182–192.

CSALLÁNY 1959

Csallány, D.: Ungarische Zierscheiben aus dem X. Jahrhundert. *ActaArchHung* 110 (1959) 281–325.

CSALLÁNY 1970

Csallány, D.: Weiblicher Haarflechtschmuck und Stiefelbeschläge aus der ungarischen Landnahmezeit im Karpaten-becken. *ActaArchHung* 22 (1970) 261–299.

DARÓCZI 2010

Daróczi Sz. L.: A temető állatsont leletei. *BudRég* XLII–XLIII (2009–2010) 91–92.

DEMO 2009

Demo, Ž.: Ranosrednjovjekovno groblje bjelobrdske kulture: Vukovar–Lijeva Bara (X–XI. stoljeće). [MAZagrebKM 6: 1–2] Zagreb 2009.

DIENES 1966

A honfoglaló magyarok lószerszámának néhány tanulsága. *ArchÉrt* 93 (1966) 208–234.

DIENES 1986

DONCHEVA 2020

Дончева, С.: О форме и декоре ремennых бляшек в раннесредневековой Болгарии. — On the Shape and Decoration of Belt Mounts in the Early Medieval Bulgaria. In: 'One her wings

is silver, the other one is made of gold' Selected papers in memory of Svetlana Ryabtseva. Ed.: Rabinovich, R. A. – Telnov, N. P. Stratum library, Kishinev 2020, 55–68.

DÖVÉNYI 2010

Dövényi Zoltán (szerk.): Magyarország kistájainak katasztere. Második, átdolgozott és bővített kiadás. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest 2010.

DRAGOTĂ 2014

Dragotă, A.: *Podoabe și accesorii vestimentare din Banat, Crișana și Transilvania (secolele X–XI)*. [Interferențe etnice și culturale în milenii I a. Chr. – I p. Chr. 21] Cluj-Napoca 2014.

ERDÉLYI 1977

Erdélyi I.: *Les anciens Hongrois et les ethnies voisines aĚ l'Est*. Studia Archaeologica (6). Akadémiai Kiadó, Budapest.

FEHÉR 2014

Fehér L.: *Üllő története I–II*. Budapest 2014.

FETTICH 1937

Fettich N.: *A honfoglaló magyarság fémművészete I–II*. [ArchHung 21.] 1937.

FÉK

Fehér G.–Éry K.–Kralovánszky A.: *A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kor sírleletei*. [RégTan 2.] Budapest 1962.

FODOR 1973

Fodor I.: *Honfoglalás kori művészetünk iráni kapcsolatainak kérdéséhez. – On the Problem of the Influence of Iranian Art upon HUNGarian Art in the Conques Period, 10th Century*. ArchÉrt 100 (1973) 32–41.

FODOR 1980

Fodor I.: *Honfoglalás kori korongjaink származásáról. A verseci és tizzasülyi korong*. *FolArch* 31 (1980) 189–219.

FODOR 1996

Fodor I.: *Rakamaz-Strázsadomb*. In: *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Révész L., Wolf M. és M. Nepper I. közreműködésével szerk.: Fodor I. Budapest 1996, 110–119.

FODOR 2008

Fodor L.: Eger-vár, a székesegyház temetője. In: Révész L.: *Heves megye 10–11. századi temetői*. [MHKÁS 5.] Budapest 2008, 124–161.

FÜLÖP ET AL 2024

Fülöp R. – Győri P. A. – Révész L. – Ritoók Á.: 8–9. századi tárgytipusok, viseleti szokások tovább élése a Kárpát-medence 10–11. századi sírjaiban. Survival of 8th–9th-century artefact types and clothing practices in 10th–11th-century Carpathian Basin burials. A tudománynak gazdag ágai. Tanulmányok Benkő Elek hetvenedik születésnapjára. Szerk.: Kovács Gy.–Zatykó Cs. Budapest 2024. 107–128.

GAÁL 2013

Gaál A.: Kerámia leletek a Szekszárd-palánki török palánkvar (Jeni Palanka) feltárásából IV. *WMMÉ* 35 (2013) 219–304.

GÁLL 2013

Gáll E.: Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői, szórvány- és kincsletei. [MHKÁS 6.] Szeged 2013.

GÁLL 2019

Gáll E.: A hatalom forrása és a magyar honfoglalás – hódítás és integráció. A korai magyar történelem egy régész szemszögéből. [A Magyarországtudató Intézet kiadványai 2.] Budapest 2019.

GÁLL ET AL 2023

Gáll, Erwin – Nagy, Szabolcs – Bindea, Diana – Horváth, Anikó – Hica, Ioana: A Unique Object from the 10th-Century Transylvanian Basin: The Mount Ornamented Sabretache of Grave No. 25 in Cluj-Napoca-Plugariilor Street. *Ephemeris Napocensis* 33 (2023) 201–232.

GALLINA–HAJDRIK 1998

Gallina Zs. – Hajdrik G.: 10–11. századi temetőrészlet Homokmégy-Székesen. *CUMANIA* 15 1998. 133–178.

GALLINA 2000

Gallina Zsolt: Honfoglalás kori köznép temetője Homokmégyen. Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár 6. Szerk. Romsics Imre 2000.

GALLINA–VARGA 2016

Gallina Zs.–Varga S.: A Duna–Tisza közének honfoglalás és kora Árpád-kori temetői, sír és kincsleletei I. A Kalocsai Sárköz a 10–11. században. [MHKÁS 10.] Szeged–Budapest 2016.

GARÁDY 1943

Garády S.: Jelentés az 1936–1942 évben végzett ásatásokról. *BudRég* 13 (1943) II.

SZ. GARAM 1981a

Sz. Garam É.: VIII–IX. százafi telepnyom Tiszafüred határában. *CommArchHung* (1981) 137–149.

SZ. GARAM 1981b

Sz. Garam É.: A böcsi későavarkori lelet és köre. *ArchÉrt* 108 (1981) 34–51.

GARÁDY 1943

Gedai 1986

GIESLER 1981

Giesler, J.: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur (Ein Beitrag zur Archäologie des 10. und 11. Jahrhunderts im Karpatenbecken) *PZ* 56 (1981).

GYÖRFFY 1973

Györffy György: Budapest története az Árpád-korban. In: Budapest Története 2. Bp., 1973, 217–349.

GYÖRFFY 1975

Györffy Gy.: II. Buda és Pest kialakulása. In: Budapest története I. Főszerk.: Gerevich László. Budapest 1975. 249–294.

GYÖRFFY 1988

Györffy Gy.: ANONYMUS Rejtély avagy történeti forrás? Válogatott tanulmányok. Akadémiai Kiadó. Budapest 1988.

GYÖRFFY 1997

Györffy Gy.: Buda-Pest kialakulása. Akadémia Kiadó 1997.

GYÖRFFY 1998

Györffy Gy.: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. 4. Budapest, 1998.

HAMPEL 1900

Hampel J.: A honfoglalási kor hazai emlékei. In: A magyar honfoglalás kútffői. Szerk.: Pauler Gyula – Szilágyi Sándor. Budapest 1900, 507–826.

HAMPEL 1907

Hampel J.: Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről. Budapest 1907.

HANULIAK1994

Hanuliak, Milan: *Veľkomoravské pohrebiská - Pochovávanie na území Slovenska v 9.–10. storočí.*[Archaeologica Slovaca Monographiae 7]. Nitra 2004

HEGYI–KÖLTŐ 2015

Hegy B.–Költő L.: Vörs–Majori dűlő. Régészeti adatok Somogy megye 10–11. századi fegyveres sírjaihoz. In: „...in nostra lingua Hringe nominant.” Tanulmányok Szentpéteri József 60. születésnapja tiszteletére. Szerk.: Balogh Cs. – Petkes Zs. – Sudár B. – Zsidai Zs. Budapest–Kecskemét 2015, 167–200.

HEGYI–KÖLTŐ 2017

HEGYI B.–KÖLTŐ L.: *Vörs-Majori-dűlő 10–11. századi temetője.* Hadak útján XXIV. Budapest–Esztergom 2017, 597–626.

HEROLD 2004

Herold H.: Die frühmittelalterliche Siedlung von Örménykút 54. Teil I. [VAH 14.] Budapest 2004.

HMK

A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus. Révész L., Wolf M. és M. Nepper I. közreműködésével szerk.: Fodor I. Budapest 1996.

HOLL 1956

Holl I.: Adatok a középkori magyar fazekasság munkamódszereihez. *BudRég* 18 (1956) 177–193.

HORVÁTH 1935

Horváth Tibor: Az üllői és a kiskőrösi avar temető. — Die avarischen Gräberfelder von Üllő und Kiskőrös. *Archaeologia Hungarica* XIX, Budapest 1935.

HORVÁTH 1993

Horváth M. A.: Honfoglalás kori sírleletek Bács-Kiskun megyéből. — Landnahmezeitliche Grabfunde aus dem Komitat Bács-Kiskun. *HOME* 30–31/2 (1993) 321–350.

HORVÁTH 1996

Horváth M. Attila: *Kiskunfélegyháza-Radnóti Miklós utca*. In: „Őseinket felhozád...” *A honfoglaló magyarság. Kiállítási katalógus*. Szerk.: Fodor I. Budapest 1996, 331–333.

HORVÁTH 2005

Horváth C.: Hólyagos és négygömbös fejű gyűrűk honfoglaláskori sírokban. *DMÉ* 77 (2004): 2005, 121–148.

HORVÁTH 2009

Horváth C.: Adatok a honfoglalás kori tausírozott kengyelek kérdésköréhez (A levélmintákkal díszített kengyelek) *NyJAMÉ* LI. 2009, 55–78.

HORVÁTH 2012

Horváth C.: 10–11. századi, tausírozással díszített, trapéz alakú kengyel Mosonmagyaróvár határából. *ARRABONA* 50/1 (2012) 7–48.

HORVÁTH 2014

Horváth C.: Győr és Moson megyék honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírleletei. [MHKÁS 8.] Szeged 2014.

HORVÁTH 2016

Horváth C.: Kora Árpád-kori temető Szombathely-Kisfaludy Sándor utca területén. S-végű karikaékszerek a kora Árpád-kori Nyugat-Dunántúlon. Szombathely 2016.

HORVÁTH 2017

Horváth M. A.: Késő avar temető Soroksár határában. In: szerk.: Zsidi Paula. *Kincsek a város alatt. Újdonságok a múltból. Budapest régészeti örökségének feltárása*. Budapest, 2017. 286–287.

HORVÁTH 2020

Horváth C.: Borsod, Abaúj és Zemplén megyék honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírleletei. [MHKÁS 14.] Szeged–Budapest 2020.

HORVÁTH 2022

Horváth C.: Honfoglalás és kora Árpád-kori sírok, temetők és szórványleletek a Szobi és a Váci járás területén. [Magyarországi Intézet Kiadványai 45.] Budapest 2022.

HORVÁTH ET AL 2002

Horváth T. – Dinnyés I. – Hegedűs A.: Vecsés, 97. lelőhely. In: Régészeti kutatások Magyarországon 1999 (Archaeological Investigations in Hungary 1999). Szerk.: Kisfaludi J. Budapest 2002, 261.

HORVÁTH ET AL 2006

Horváth A.–Endrődi A.–Maráz B.: Régészeti kutatások a csepeli Központi Szennyvíztisztító Telep területén. AF 13 (2007) 217–232.

HORVÁTH–KELÉNYI 2013

Horváth M. Attila – Kelényi Borbála: Beszámoló a Csepel, északi szigetcsúcson előkerült késő népvándorlás-, kora Árpád-kori településrészlet feltárásáról. In.: In: A HONFOGLALÁS KOR 2013, 337–356.

HORVÁTH–MERVA–TOMKA 2012

Horváth C.–Merva Sz.–Tomka P.: Oroszvár (Rusovce, Sl.) 10–11. századi temetője. In: *Sötét idők rejtélyei. 6–11. századi régészeti emlékek a Kárpát-medencében és környékén*. Szerk.: Liska A.–Szatmári I. [Tempora Obscura 3.] Békéscsaba 2012, 375–404.

HÖLLRIGL 1930

Höllrigl J.: Árpádkori keramikánk. *ArchÉrt* 44 (1930) 142–169.

ISTVÁNOVITS 2003

Istvánovits E.: *A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga*. [MHKÁS 4.] Nyíregyháza–Budapest 2003.

Jakab 2014

JANCSIK ET AL 2019

Jancsik B.–Gulyás A.–Strohmayr Á.–Szigeti J.–Türk A.: A Jászság honfoglalás kori régészeti kutatásának új eredményei. In: „Hadak útján” népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIX. konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16. Absztraktkötet. Szerk.: Sudár B.–Türk A. Budapest 2019, 68–77.

JANKOVICH 1991

Jankovich B. D.: Ásatások az Árpád-kori Fenék falu területén 1976–1978. *ZM* 3 (1991) 185–210.

KISS 1983

Kiss A.: *Baranya megye X–XI. századi sírleletei*. [Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetőinek leletanyaga 1.] Budapest 1983.

KISS L. 1983

Földrajzi nevek etimológiai szótára. Akadémiai Kiadó 1983.

KISS 2000

Kiss G.: *Vas megye 10–12. századi sír-és kincsleletei*. [MHKÁS 2.] Szombathely 2000.

KOVALOVSZKI 1980

Kovalovszki J.: Településásatások Tiszaeszlár-Bashalmon. Bronzkor, III–IV. és XI–XIII. század. [Fontes ArchHung] Budapest 1980.

KOVÁCS 1986A

Kovács L.: Honfoglalás kori sírok Nagytarcsán II. A homokbányai temetőrészlet (Adatok a nyéltámaszos balták, valamint a trapéz alakú kengyelek értékeléséhez). *CommArchHung* (1986) 93–121.

KOVÁCS 1986b

Kovács L.: Über einige Steigbögeltypen der Landnahmezeit. *ActaArchHung* 38 (1986) 195–225.

KOVÁCS 1988

Kovács L.: A tímári (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglalás kori temetőmaradványok. *CommArchHung* (1988) 125–158.

KOVÁCS 1989

Kovács, L.: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts. [Fontes ArchHung 19.] Budapest 1989.

KOVÁCS 1994

Kovács, L.: Das früharpadenzeitliche Gräberfeld von Szabolcs-Petőfi Str. [VAH 6.] Budapest 1994.

KOVÁCS 1995a

Kovács László: Előkelő rusz vitéz egy székesfehérvári sírban. (A rádiótelepi honfoglalás kori A. sír és kardja). In: Kelet és nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk.: Koszta László, Szeged 1995, 291–308.

KOVÁCS 1995B

Kovács L.: A Kárpát-medence kétélű kardjai a 10. század 2. feléből. *CommArchHung* (1994–1995): 1995, 153–189.

KOVÁCS 1997

Kovács L.: A kora Árpád-kori pénzverésről. Éremtani és régészeti tanulmányok a Kárpát-medence I. (Szent) István és II. (Vak) Béla uralkodása közötti időszakának (1000–1141) érméiről. [VAH 7.] Budapest 1997.

KOVÁCS 1999

Kovács L.: Volt-e a honfoglaló magyaroknak kauricsigapénzük? A kérdés általános és konkrét megközelítése. *Sz* 133 (1999) 63–84.

KOVÁCS 2003

Kovács László: Viselet, fegyverek (Tracht, Waffen). In: Kristó Gy. (szerk.): Háborúk és hadviselés az Árpádok korában. Budapest, 284–393.

KOVÁCS 2004

Kovács L.: Érmék nem dísz vagy ékszer szerepben a honfoglaló magyar sírokban. In: Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Szerk.: Erdei Gy.–Nagy B. [MonHistBud 14.] Budapest 2004, 43–49.

KOVÁCS 2008

Kovács, L.: Vulvae, Eyes, Snake heads. Archaeological Finds of Cowrie Amulets. [BAR IS 1846.] Oxford 2008.

KOVÁCS 2011

Kovács L.: *A magyar kalandozások zsákmányáról*. [A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára] Budapest 2011.

KOVÁCS 2013

Kovács L.: A Kárpát-medence honfoglalás és kora Árpád-kori szállási és falusi temetői. Kitekintéssel az előzményekre. Vázlat. In: A HONFOGLALÁS KOR 2013, 511–604.

KOVÁCS–ZÁDOR 2015

Adatok a középkori Pest városfejlődéséhez. A régészeti kutatások újabb eredményei. In: In medio regni Hungariae. Régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások “az ország közepén”. Szerk.: Benkő E.–Orosz K. Budapest 2015, 561–577.

KOVÁCS 2015

Kovács L.: A Taktaköz 10–11. századi sír- és szórványleletei, valamint a Tiszalúc-sarkadi 11. századi temető. [MHKÁS 9.] Szeged–Budapest 2015.

KOVÁCS 2017

Kovács E.: Egy tér története mozaikdarabokból. In: szerk.: Zsidi Paula. Kincsek a város alatt. Újdonságok a múltból. Budapest régészeti örökségének feltárása. Budapest, 2017. 199–201.

KOVÁCS 2019

Kovács L.: Magyarhomorog-Kónya-domb 10. századi szállási és 11–12. századi falusi temetője. [MHKÁS 12.] Szeged–Budapest 2019.

KOVÁCS 2023

Kovács L.: Tojásleletek a 10–11. századi Kárpát-medencei sírokban némi korábbi kitekintéssel. In: „Hadak útján”népvándorlások fiatal kutatóinak XXIX. konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16. Főszerk.: Türk A. [SAP 24.2.; MTA BTK MÓT Kiadványok 4.2.] Budapest 2023, 287–328.

KÓHEGYI-T. KNOTIK 1982

Kóhegyi M. – T. Knotik M.: A madarasi (Bács-Kiskun megye) honfoglalás kori temető textilpántjainak vizsgálata. *Cumania* 7 1982, 191–214.

KÖLTŐ–HEGYI 2015

KÖLTŐ L.–HEGYI B.: *Régészeti adatok Somogy megye 10–11. századi fegyveres sírjaihoz. In: ...in nostra lingua Hringe nominant.* Tanulmányok Szentpéteri József 60. születésnapja tiszteletére. 167–200.

KÓSZEGI 1965a

Kószegi M.: Budapest 18. ker. Vöröshadsereg u. *RégFüz* 18 (1965) 48.

KÓSZEGI 1965b

Kószegi M.: Budapest 18. ker. Vöröshadsereg u. *ArchÉrt* 92 (1965) 239.

KRALOVÁNSZKY 1956

Kralovánszky A.: Adatok az ún. s-végű hajkarika etnikumjelző szerepéhez. *ArchÉrt* 83 (1956) 206–212.

KRALOVÁNSZKY 1957

Kralovánszky A.: Adatok az ún. S-végű hajkarika kialakulásának és időrendjének kérdéséhez. *ArchÉrt* 84 (1957) 175–186.

KRALOVÁNSZKY 1959

Kralovánszky A.: Adatok a Kárpát-medence X–XI. századi félhold alakú csüngők kérdéséhez. *ArchÉrt* 86 (1959) 76–82.

KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2014

Krylaszova, N. B. – Belavin, A. M. – Türk Attila: *Újabb adatok a honfoglalás kori tarsolyok és tűzkészletek klasszifikációjához Volga–Káma-vidéki analógiáik fényében — The classification of Conquest period purses and tinder sets in the light of analogies from the Volga-Kama region.* In.: Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára. Szerk.: Anders A. – Balogh Cs. – Türk A. *Opitz Archaeologica* 6. Budapest 2014, 457–496.

KUBINYI 1959

Kubinyi András: Csepel népessége a XVIII. században és a XIX. század első felében. *Tanulmányok Budapest Múltjából.* 13. 1959. 229–259.

KUBINYI 1961

Kubinyi András: Csepel áttelepítése az 1838-as árvíz után. *Tanulmányok Budapest Múltjából.* 14 (1961) 471–475.

KUBINYI 1972

Kubinyi A.: Gubacs, Soroksár és környékük a honfoglalástól a török hódoltságig. In: Szerk.: Kovács Györgyné: *Pesterzsébet, Soroksár Budapest XX. kerületének múltja és jelene.* Budapest 1972. 29–45.

KUBINYI 2000

Buda, Pest, Óbuda és környékük 1686-ig. In: Bácskay V.–Gyáni G.–Kubinyi A.: *Budapest története a kezdetektől 1945-ig.* Budapest 2000. 13–74.

KULCSÁR 1996

Kulcsár M.: Néhány megjegyzés az Árpád-kori karikaékszerek viseletének történetéhez. *Savaria* 22/3 (1992–1995) 1996. 249–276.

KUSTÁR-LANGÓ 2003

Kustár Rozális-Langó Péter: Ezüstbe öltözött lányok. Honfoglalás kori sírok Harta határában. Kalocsai Múzeumi Kiskönyvtár 7. Szerk.: Romsics Imre. Kalocsa, 2003.

KÜRTI 1980

Kürti B.: Honfoglalás kori magyar temető Szeged-Algyőn (Előzetes beszámoló). *MFME* 1 (1978–1979): 1980, 323–345.

KÜRTI 1983

Kürti B.: Honfoglalás, megtelepedés, államalapítás (895 – kb. 1030). In: Szeged története I. A kezdetektől 1686-ig. Szerk.: Kristó Gy. Szeged 1983.

KÜRTI 1996

Kürti B.: A honfoglaló magyar női viselet. In: *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei*. Szerk.: Wolf M.–Révész L. Miskolc 1996, 148–161.

KVASSAY 1982

Kvassay J.: *Kerámia a X–XI. századi sírokban*. [Doktori értekezés kézírata] Budapest 1982.

KVITNYICKIJ ET AL 2017

Kvitnickij, M. V. –Tyelnov Ny. P. – Szinyika V. Sz. – Türk A.: Korai magyar temetkezés a Dnyeszter középső folyása menti Frumusica falunál. In: *„Hadak útján” A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIX. konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16.* Főszerk.: Türk A. [SAP 24.2.; MTA BTK MÓT Kiadványok 4.2.] Budapest 2023, 693–721.

LANGER ET AL 2023

Langer D. –Lőrinczi G. –Türk A.: ADATOK A HONFOGLALÁS KORI ROZETTÁS LÓSZERSZÁMVERETEK KLASSZIFIKÁCIÓJÁHOZ ÉS ELTERJEDÉSÉHEZ Kelebia-Négyes járás (Szeged–Szabadka, Négyhalom határ) honfoglalás kori leletei. In: *„Hadak útján” A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIX. konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16.* Főszerk.: Türk A. [SAP 24.2.; MTA BTK MÓT Kiadványok 4.2.] Budapest 2023, 433–481.

LANGÓ 2000

Langó P.: Megjegyzések a 10–11. századi huzalkarperceinek és sodrott karperecinek viseletéhez és használati idejéhez. *JAMÉ* 42 (2000) 33–57.

LANGÓ 2004

Langó P.: Kora Árpád-kori temető Kóspallagon. *RKM* 2002 (2004) 81–116.

LANGÓ 2007

Langó P.: „Amit elrejt a föld...” A 10. századi magyarság anyagi kultúrájának régészeti kutatása a Kárpát-medencében. Budapest, 2007.

LANGÓ 2010

Langó P.: A csúcsban összefutó, belső ívvel és áttört lappal rendelkező, félhold alakú fülbevalók elterjedése és klasszifikációja közép- és Kelet-Európa 10–11. századi leletanyaga alapján. In.: Népvándorlaskor Fialat Kutatóinak XX. Összejövedele, Budapest–Szigethalom, 2010, 205–228.

LANGÓ 2011

Langó P.: Megjegyzések az ún. šestovici- és csornai típusú zablák értékeléséhez. In: Szerk.: Kolozsi Barbara–Szilágyi Krisztián: Sötét idők falvai: 8–11. századi települések a Kárpát-medencében. Tempora obscura. 2011, 343–366.

LANGÓ 2020

Langó P.: Megjegyzések az úgynevezett gerezdelt mintájú övdíszek elterjedéséhez. — Заметки о распространении поясных деталей с «рифленным узором». In: Первый Молдо-Венгерский Археологический Круглый Стол 2015, 2020, 459–477.

LANGÓ–PATAY 2016

Langó P.–Patay H.A.: Hungarian Belt – Bulgarian Belt ? Some Notes on the Distribution of Ribbed Belt Mounts. In: Zwischen Byzanz und der Steppe– Between Byzantium and the Steppe. Edited: Bollók Á.–Csiky G.–Vida T. 2016. Budapest 567–590.

LANGÓ–TÜRK 2004

Langó P. – Türk A.: Honfoglalás kori sírok Mindszent-Koszorús-dűlőn. (Adatok a szíjbefűzős bizánci csatok és a délkelet-európai kapcsolatú egyszerű mellkeresztek tipológiájához. MFMÉ Studia Archaeologica X. Szeged 2004, 365–451.

LANGÓ–TÜRK 2011

Régészeti adatok a Kárpát-medence 10–11. századi hagyatékának Bulgáriai kapcsolatrendszeréhez I. A csüngős veretek. MFMÉ-StudArch XII (2011) 517–528.

LANGÓ–TAKÁCS 2023

Langó P.–Takács M.: On both sides of the border: defense and cooperation. Archaeological research of the Árpád Age borders of the Kingdom of Hungary. In: *Antheus* 39 (2023) 103–130.

LÁSZLÓ 1942

László Gy.: A népvándorlás kora. In: *Budapest története. 2. rész.* Budapest, 1942, 779–816.

LÁSZLÓ 1944

László Gy. A honfoglaló magyar nép élete. Budapest, 1944.

LÁSZLÓ 1976

László Gy.: A zempléni honfoglalás kori vezérsírról. *ArchÉrt* 103 (1976) 79–84.

LÁZÁR 1998

Lázár S.: *Kora Árpád-kori település Esztergom-Szentgyörgymezőn.* [OH 1.] Budapest 1998.

LICHTENSTEIN ET AL 2022

Lichtenstein L.–Rózsa Z.–Szigeti J.: ÁRPÁD AGE AND LATE MEDIEVAL FEATURES AT KASZAPER TEMPLOM-DOMB SITE Excavations at the Medieval Pereg settlement in 2004 and 2007. In: *Tomka 80. Ünnepi tanulmányok Tomka Péter köszöntésére.* 2020. Győr. 297–321.

LŐRINCZY – SZELEKOVSZKY 2018

Lőrinczy G.–Szelekovszky M.: *10. századi sír Berettyóújfalu–Nagy Bócs-dűlőből.* In.: *Sötét idők túlélői. A kontinuitás fogalma, kutatásának módszerei az 5–11. századi Kárpát-medence régészetében* 2014-ben Debrecenben megrendezett konferencia kiadványa. Szerk.: Hága T. K. – Kolozsi B. Debrecen 2018, 255–290.

MADARAS 1996

Madaras L.: Szolnok, Lenin Tsz. 10. századi temetője. (Jász–Nagykun–Szolnok megye 10. századi leletei és azok történeti tanúságai) In: *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei.* Szerk.: Wolf Mária – Révész László. Miskolc, 1996, 65–116.

MARCSIK ET AL 2015

Marcsik A. – Just Zs. – Szalai F.: *Honfoglalás kori csontmaradványok a Duna–Tisza köze déli területéről (Szeged-Algyő, Sándorfalva-Eperjes) — The anthropological analysis of the human skeletal remains from Szeged-Algyő and Sándorfalva-Eperjes, two ad 10-11th century site in the southern part of the Danube-Tisza interfluve.* In: Türk A. – Lőrinczy G. – Marcsik A.:

Régészeti és természettudományi adatok a Maros-torkolat nyugati oldalának 10. századi történetéhez (Archäologische Daten und naturwissenschaftliche Ergebnisse zur Geschichte des 10. Jahrhunderts des westlichen Ufers der Muresch-Mündung). *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 4. Budapest 2015, 377–418.

I. MELIS 1973

I. Melis K.: XIX. Kispest, Hungaria út 5. *BudRég* 23 (1973) 285.

I. MELIS 1983

I. Melis K.: Adatok a pesti-síkság Árpád-kori településtörténetéhez. *Monumenta Historica Budapestinensia* 4. Budapest 1983.

I. MELIS 1992a

I. Melis K.: Árpád-kori falvak Szigetszentmiklós határában. In.: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán. II. Szerk.: Havassy P.–Selmeczi L. Budapest. 1992, 41–71.

I. MELIS 1992b

I. Melis K.: Kerekegyháza középkori falu Budapest határában. In.: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán. II. Szerk.: Havassy P.–Selmeczi L. Budapest. 71–175.

I. MELIS 1997

I. Melis K.: Árpád-kori temető a pesti határban, 11–13. század. *BudRég* 31 (1997) 41–78.

I. MELIS 1998

I. Melis K.: Régészeti adatok a Csepel-sziget középkori történetének kutatásához. *BudRég* 32. (1998) 309–321.

I. MELIS 1999

I. Melis K.: Régészeti adatok a budapesti 11–13. századi királyi udvarhelyek kutatásához. *BudRég* 33. (1999) 291–312.

I. MELIS 2004

I. Melis K.: Archaeological traces of the last medieval town planning in pest. In: “Quasi liber et pictura.” Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára / Studies in Honour of András Kubinyi on his Seventieth Birthday. Szerk.: Kovács Gyöngyi. Budapest, 2004. 235–243.

I. MELIS 2005

I. Melis K.: Adatok a Buda és Pest körüli, 11–13. századi temetők régészeti kutatásához. In.: A középkori templom körüli temetők kutatása. *Opuscula Hungarica VI.* Szerk.: Ritoók Á. – Simonyi E. MNM. Budapest 2005, 71–76.

I. MELIS 2007

I. Melis K.: Régészeti kutatások az M0 autópálya ÉK-i szakaszán elhelyezkedő 11–13. századi falu területén. (Budapest XV. Rákospalota - Újmajor I. lelőhely 1995) *BudRég* 41 (2007) 85–152.

MERVA 2016

Merva Sz.: Adatok az 10–11. századi sírokba tett kerámia kutatásához Észak- és Közép-Magyarország, illetve az Észak-Alföld területén. In: „*A cserép igazat mond, ha helyette nem mi akarunk beszélni*” – *Regionalitás a középkori és a kora újkori kerámiában. A Magyar Nemzeti Múzeumban, 2013. január 9–11. között rendezett konferencia előadásai.* Szerk.: Simonyi E.–Tomka G. [OH 9.] Budapest 2016, 59–74.

MESTERHÁZY 1965

Mesterházy K.: Az S-végű hajkarika elterjedése a Kárpát-medencében. *DMÉ* 47 (1962–64): 1965, 95–113.

MESTERHÁZY 1975

Mesterházy K.: Honfoglalás kori kerámiánk keleti kapcsolatai. *FolArch* 26 (1975) 99–116.

MESTERHÁZY 1989–1990

Mesterházy K.: A Felső-Tisza-vidéki ötvösműhely és a honfoglalás kori emlékek időrendje. *Agria* 25–26 (1989–1990) 235–274.

MESTERHÁZY 1991

Mesterházy K.: Bizánci és balkáni eredetű tárgyak a 10–11. századi magyar sírleletekben II. *FolArch* 42 (1991) 145–174.

MESTERHÁZY 1994

Tegez és taktika a honfoglaló magyaroknál. *Századok* 128 (1994) 320–334.

MESTERHÁZY 1996

Mesterházy K.: Budapest–Kispest–Szentlőrinc. In: HMK, 304.

MESTERHÁZY 1997

Mesterházy K.: A honfoglaló magyarok tárgyi emlékei. *Életünk* 1997. 1. szám 30–67.

MESTERHÁZY 1998

A honfoglaló magyarok művészete és az abbaszida-iraki művészet. *Századok* 132. 1998. 129–159.

MESTERHÁZY 2000

Mesterházy K.: Nagymorva díszgombok honfoglalás kori sírokból. *CommArchHung* (2000) 211–227.

MESTERHÁZY 2013

Mesterházy K.: A honfoglaló magyarok aranya. *Tisicum* 22 (2013) 203–213.

MESTERHÁZY 2018

Mesterházy K.: Pántkarperecek a magyar honfoglalás korából. Két világ határán. Szerk.: Varga Máté–Szentpéteri József. Kaposvár 2018. 187–230.

MIKHAYLOVA 2014

Mikhaylova E.: Kotorsky Pogost – a local Centre in the western Part of Novgorod Land. M U I N A S A J A T E A D U S 2 4 PROCEEDINGS OF THE LEARNED ESTONIAN SOCIETY 37. Tartu, 2014.

MIKHAYLOVA 2017

Mikhaylova E.: Городище на Втырке. Elite Egalité. Northern Rus and cultural transformations in Europe in the 600– 1300 A.D. St Petersburg 2017. 261–310.

NAGY 1945

Nagy T.: Avarkori temető és honfoglalás kori sírok Rákosról. Előzetes jelentés. *BudRég* 14 (1945) 491–507.

NAGY 1946

Nagy L.: Az Eskű-téri római erőd, Pest város őse. Budapest 1946.

NAGY 1970

Nagy M.: Budapest, XX. Soroksár Vörös Október MGTSZ. *RégFüz* 1970. I/23. 57.

NAGY 1973

Nagy M.: XX. (Soroksár) Vörös Október MGTSz. *BudRég* 23 (1973) II.

NAGY 1998

Nagy M.: Awarenzeitliche Graberfelder im Stadtgebiet von Budapest. *Monumenta Avarorum Archaeologica* 1998.

NAGY 1975

Nagy T.: Budapest története az őskortól a honfoglalásig. In: Budapest története I. Főszerk.: Gerevich László. Budapest 1975. 39–217.

NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954

Nemeskéri János – Gáspárdy Géza: Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz Az üllői és egri honfoglaláskori temetők embertani vizsgálata. — Remarques concernant les rapports anthropologiques de la préhistoire hongroise. Analyses anthropologiques des squelettes provenant des cimetières du IX–X. siècles – époque de la Conquête de la Hongrie – de Üllő et de Eger. Annales Historico-Naturales Musei Nationalis Hungarici 46 (1954) 485–526.

NEMESKÉRI–LIPTÁK–SZÓKE 1953

Nemeskéri, J.–Lipták, P.–Szóke, B.: Le cimetière du XIe siècle de Kérpusztá. *ActaArchHung* 3 (1953) 207–301.

NÉMETH–SZIRMAI 2010

Németh M.–Szirmai K.: A védelmi lánc és a pesti oldal. In: Szer.: H. Kérdő K.–Schweitzer F.: Aquincum Ókori táj – Ókori város. Budapest 2010, 94–100.

M. NEPPER 2002

M. Nepper I.: *Hajdú-Bihar megye 10–11. századi sírleletei I–II.* [MHKÁS 3.] Budapest–Debrecen 2002.

NEVIZANSKY 1979

PALLOS–KEMENCZEI 2002

Pallos L. – Kemenczei Á.: A Magyar Nemzeti Múzeum donátorai. — The Donators of the Hungarian National Museum. In: Magyar Múzeumok — Hungarian Museums 8/3 (2002) 37–39. 91.

PARÁDI 1959

Parádi N.: Technikai vizsgálatok népvándorláskori és Árpád-kori edényeken. [RégFüz Ser. I. No. 12.] Budapest 1959.

PARÁDI 1960

Parádi Nándor: Árpád-kori perembélyeges edénytöredék. *JPMÉ* 1959 (1960) 91–93.

PARÁDI 1975

Parádi N.: Pénzekkel keltezett XIII. századi ékszerek. A Nyáregyháza-pusztapótharaszti kincslelet. — Münzdatierte Schmuckstücke aus dem 13. Jahrhundert. Der Schatzfund von Nyáregyháza-Pusztapótharasz. *FolArch* 26 (1975) 119–161.

PERÉNYI 1934

Perényi J.: Csepel. Budapest, 1934. (Magyar Városok Monográfiája, 13.)

PETKES 2011

Petkes Zs.: Törökszentmiklós-Szenttamáspusztá 10–11. századi temetője. *ArchÉrt* 136 (2011) 181–213.

PETKES 2013

Petkes Zs.: Sárszentágota kora Árpád-kori temetője. In: A HONFOGLALÁS KOR 2013, 203–222.

PETŐ 1974

Pető Mária: Előzetes jelentés. Bp. XX. Soroksár, Vörös Október Tsz. Homokbányája. *RégFüz* I. 27. 58.

POLÓNYI–TÜRK 2019

Polónyi E.–Türk A.: A Kárpát-medence 10. századi lemezes hajfonatkorongjainak klasszifikációja és a hajfonat díszítésének kora középkori Kelet-Európai kapcsolatrendszere. In: „*Hadak útján*” A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIX. konferenciája. *Absztraktkötet*. Szerk.: Sudár B.–Türk A. [SAP 15.; MTA BTK MÖT Kiadványok 6.] Budapest 2019, 20–29.

PÓRSZÁSZ 2018

Pórszász A.: 10–11. századi vasabroncsos favödrök a Kárpát-medencében. Szakdolgozat, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Régészeti Tanszék. Szeged 201

RÁCZ 2007

Rác T. Á.: Vecsés, 97. sz. lelőhely. In: Régészeti kutatások Magyarországon 2006 (Archaeological Investigations in Hungary 2006). Szerk.: Kisfaludi J. Budapest 2007, 315–316.

RÁCZ 2019

Rác T. Á.: A Pesti-síkság a magyar honfoglalástól a 14. századig. Kerámiaművesség, lakóépítmények, települési formák. [SAP 13.] Budapest, 2019.

REJHOLCOVÁ 1995

Rejholcová, M.: Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie). Katalóg. [ASM 15.] Nitra–Budapest 1995.

RÉVÉSZ 2012

Révész É.: A torquesek (nyakperec) és a keleti kereszténység. In: *Középkortörténeti tanulmányok 7. A VII. Medievisztikai PhD-konferencia* (Szeged, 2011. június 1–3.) előadásai. Szerk.: Kiss P. A.–Piti F.–Szabados Gy. Szeged 2012, 59–75.

RÉVÉSZ 1985

Révész L.: Adatok a honfoglalás kori tegez szerkezetéhez. — Angabe zum bau des Köchers aus der Zeit der ungarischen Landnahme. *Acta Ant. Et. Arch. Suppl* 5. (1985) Szeged, 35–53.

RÉVÉSZ 1989

Révész L.: Lira alakú csatok a Kárpát-medencében. *HOMÉ* 27 (1989) 513–541.

RÉVÉSZ 1992

Révész L.: Honfoglalás és államalapítás kori temetők Miskolcon (Friedhöfe aus der Zeit der Landnahme und der Staatsgründung in Miskolc). In: *Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből. Miskolc város történetének dokumentumai 2.* Szerk.: Rémiás Tibor. Miskolc 1992, 91–120.

RÉVÉSZ 1996

Révész L.: A karosi honfoglalás kori temetők. Régészeti adatok a Felső-Tisza vidék X. századi történetéhez. [MHKÁS 1.] Miskolc 1996.

RÉVÉSZ 1996a

Révész L.: Tarnaörs-Rajnapart. In: *A honfoglaló magyarság. Főszerk.; Fodor I., Szerk.: Révész L.–Wolf M., Budapest 1996, 411–412.*

RÉVÉSZ 1999

Révész L.: Honfoglalás kori temető Tengőd-Hékútpusztán. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve* 37 (1999) 267–291.

RÉVÉSZ 2006

Révész L.: Magyar honfoglalás kori sírok keltezési lehetőségei. Régészeti keltezés-tudományos keltezés. *Arrabona* 44 (2006) 411–440.

RÉVÉSZ 2006

Révész L.: Honfoglalás kori sír az alsó-ausztriai Gnadendorfban. In: *Csodaszarvas. Őstörténet, vallás és néphagyomány II.* Szerk: Molnár Á. Budapest 2006, 77–116.

RÉVÉSZ 2008

Révész L.: *Heves megye 10–11. századi temetői.* [MHKÁS 5.] Budapest 2008.

RÉVÉSZ 2014

Révész L.: Honfoglalás kori áttört állatalakos hajfonatkorongok a Kárpát-medencében. In: *Avarok pusztái. Régészeti tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára*. Ed.: Anders, A.–Balogh, Cs.–Türk, A. [Opitz Archaeologica 6.; MTA BTK MÖT Kiadványok 2.] Budapest 2014, 439–458.

RÉVÉSZ 2020

Révész L.: A 10–11. századi temetők regionális jellemzői a Keleti-Kárpátoktól a Dunáig. [MHKÁS 13.] Szeged–Budapest, 2020.

RINGER 2006

Ringer I.: Kora Árpád-kori településrészlet Tiszatarján-Naba-ér parton. *DMÉ* 78 (2005): 2006, 193–217.

ROMHÁNYI 2016

Romhányi B.: A beregi egyezmény és a magyarországi sókereskedelem az Árpád-korban. *Magyar Gazdaságtörténeti Évkönyv* 2016, 265–301.

RÓZSA 2025**CS. SEBESTYÉN 1932**

Cs. Sebestyén K.: „A sagittis Hungarorum...” A magyarok íja és nyila. *Dolg* VIII (1932) 167–255.

SELMECZI 1992

Selmeczi L.: *A négyszállási I. számú jász temető*. BTM Műhely 4. Budapest 1992.

SIMONYI 2001

Simonyi E.: Kora Árpád-kori településrészlet Mezőkeresztes-Cethalomról. *WMMÉ* 23 (2001) 359–390.

SIMONYI 2020

Simonyi E.: 10–14. századi települések Északkelet-Magyarországon és a régió Árpád-kori kerámiája. [Opitz Archaeologica 16.] Budapest 2020.

SOMOGYI 1929

Somogyi J.: A budapesti kereskedelmi és ipari kikötő. *Földrajzi Közlemények*. LVII. Kötet 1–5. szám 1929. 10–21.

SÓS–BÖKÖNYI 1963

Sós Á.–Bökönyi S.: *Die Ausgrabungen Géza Fehérs in Zalavár*. [ArchHung 41.] Budapest 1963.

SPEKNER 2015

Buda és Pest a 11. századtól a 14. század közepéig. In: *n medio regni Hungariae*. Régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások “az ország közepén”. Szerk.: Benkő E.–Orosz K. Budapest 2015, 485–525.

STRAUB 1999

Straub P.: A honfoglalás kori lemezcsontok időrendjéhez. — Zur Chronologie der landnahmezeitlichen Köcherknochen. *MFME – StudArch* 5 (1999) 409–422.

SZABÓ 1963

Szabó J. Gy.: A honfoglalás kori lemezes korongok viselete. *EMÉ* 1 (1963) 95–117.

SZABÓ 1976

Szabó J. Gy.: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában III. A sírok relatív és abszolút kronológiája, a temető jellege. *EMÉ* 14 (1976), 17–89.

SZABÓ 1980a

Szabó, J. Gy.: Das silberne Taschenblech von Túrkeve-Ecsegpusztá. *ActaArchHung* 32 (1980) 271–293.

SZABÓ 1980b

Szabó J. Gy.: Árpád-kori telep és temetője Sarud határában IV. A sírok relatív és abszolút kronológiája, a temető jellege. *EMÉ* 16–17 (1978–1979): 1980, 45–136.

SZABÓ 1983a

Szabó J. Gy.: A Duna-Tisza köze és a magyar honfoglalás. *Forrás* 15 (1983) 34–52.

SZEKERES 1996

Szekeres J.: Nagy-Budapest kialakulásának előzményei. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 25 (1996) 269–314.

SZÉLL 1941

Széll M.: Elpusztult falvak, XI–XVI. századbeli régészeti leletek Csongrád vármegye területén. *Dolg* 16 (1941) 169–173.

SZIGETI 2016

Szigeti J.: Csepel „Ófalu” területén végzett telepfeltárás eredményei I. (10–13.század). Csepel, Szabadkikötő út 1–3. Ferroport Kft. *BudRég* 49 (2016) 89–130.

SZIGETI 2017

Szigeti Judit: *Egy falu története a 10 századtól a 17. századig*. In.: Kincsek a város alatt. Újdonságok a múltból. Budapest régészeti örökségének feltárása 1867/2005–2015. Időszaki kiállítás a BTM Vármúzeumban. 2017.04.12.–2017.09.17. Kiállítási vezető és Katalógus. Szerk.: Zsidi Paula. 114.

SZIGETI 2018

Szigeti Judit: *Két különleges viseleti forma Csepel-Szabadkikötő 10-11. századi temetőiben*. In: „Hadak útján” A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXVII. konferenciája. Szerk.: Forisek Péter – Szabó Ádám – Szakács János. Debrecen 2018, 231–256.

SZIGETI 2022

Szigeti J.: A temető ismertetése, a leletanyag elemzése és értékelése. In: *Kisbárkány-Kukelytanya kora Árpád-kori temetője. Egy közösségi régészeti projekt első eredményei*. Szerk.: Rózsa Z.–Szigeti J. Budapest 2022, 33–95.

SZIGETI–SZILÁGYI 2013

Szigeti J.–Szilágyi V.: Halimba-cseres 10-12. századi temető kerámiaanyaga. In: A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára. Szerk.: Révész L. – Wolf M. Budapest 2013, 861–884.

SZIGETI ET AL 2016

Szigeti J. – Horváth V. – Terei Gy. –Richter É.: 10–11. századi temetők és Árpád-kori településnyomok Csepel-Szabadkikötő területén, 2015. *Tenth to eleventh century cemeteries and Árpád Period settlement remains in the territory of the Free Port of Csepel, 2015*. Aquincumi Füzetek 22 (2016) 106–129.

SZIGETI ET AL 2020

Szigeti J.–Mészáros B.–Pásztor A.–Rózsa Z.: Egy eltemetett sírmező a kikötőben. *Határtalan Régészet* 2020. VI. évfolyam 3. szám. 43–47.

SZIGETI–GYULAI 2023

Szigeti J.–Gyulai F.: Csepel-Szabadkikötő 10–11. századi temetőinek kerámiaanyaga. In: „Hadak útján” *A népvándorláskor fiatal kutatóinak XXIX. konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16*. Főszerk.: Türk A. [SAP 24.2.; MTA BTK MÖT Kiadványok 4.2.] Budapest 2023, 217–247.

SZIGETI 2023

Szigeti Judit: Halimba-Cseres honfoglalás és kora Árpád-kori temető. [MHKÁS 15] Szeged–Budapest 2023.

SZILAS–TÓTH 2017

Újraolvasott fejezet Budapest múltjából. Csepel-Szabadkikötő őskori leleteinek újrafeldolgozása és a városi régészeti topográfia lehetőségei. A revisited chapter of Budapest's past. The reassessment of the prehistoric finds from Csepel-Szabadkikötő and the perspectives in urban archaeological topography. In: Múlt, jelen, jövő. Magyarország régészeti topográfiája. Budapest, 217. 487–513.

SZILÁGYI 1994

Szilágyi, K.: Perlentypen aus dem X.–XII. Jahrhundert in Ungarn und ihre archäologische Bedeutung. *PamArch* 85 (1994) 75–110.

SZÓKE 1962

Szóke B.: A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei. [RégTan 1.] Budapest 1962.

SZÓKE 1992

Szóke B. M.: Die Beziehungen zwischen der ersten Hälfte des 9. Jahrhunderts (Frauentrachtzubehör und Schmuck). In: *Awarenforschungen 2*. Hrsg.: Daim, F. [Archaeologia Austriaca Monographien 2. – Studien zur Archäologie der Awaren 4.] Wien 1992, 841–968.

SZÓKE 1994

Szóke B. M.: Karoling-kori szolgálónépi temetkezések Mosaburg/Zalavár vonzáskörzetében: Garabonc-Ófalu I–II. *ZM* 5 (1995) 251–317.

SZÓKE–VÁNDOR 1987

Szóke B. M.–Vándor L.: *Pusztaszentlászló Árpád-kori temetője*. [Fontes ArchHung] Budapest 1987.

SZÖLLŐSY 1992

Szóllósy G.: Íjászati alapismeretek (Основы искусства стрельбы из лука). A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve 30–32 (1992) 443–476.

TAKÁCS 1996a

Takács M.: Veszprém megye 10–11. századi kerámiája. *PMÉ* 6 (1996) 329–349.

TAKÁCS 1996b

Takács M.: Formschatz und Chronologie der Tongefässe des 10.–14. Jahrhunderts der Kleinen Tiefebene. *ActaArchHung* 48 (1996) 135–191.

TAKÁCS 1997

Takács M.: A honfoglalás kori edénművesség. In.: *Honfoglalás és néprajz*. Szerk.: Györffy Gy.–Kovács L.–Paládi Kovács A. [A honfoglalásról sok szemmel 4.] Budapest 1997, 205–225.

TAKÁCS 1998

Takács M.: Kisfazék – bögre – csupor. *MMMK* 1995–1997 (1998) 61–73.

TARI 1986

Tari E.: Vecsés és környéke régészeti emlékei. In: *Vecsés története*. Szerk.: Lakatos Ernő. Vecsés 1986, 25–46.

TARI 2000

Tari E.: Pest megye középkori templomai. *Studia Comitatus* 27. Szentendre 2000.

TARI 2002

Tari E.: Budapest XXIII., Soroksár, MOL–II. (Vecsés–Csepel), 11. lh. In: *Régészeti Kutatások*. Bp., 1999.[2002], p. 191.

TARI 2008

Honfoglalás kori gazdag női sír Soroksáron. In: *Képek a múltból. Az elmúlt évek ásatásaiból Pest megyében*. Szerk. Ottományi Katalin. Szentendre, 2008., p. 102.

TEREI 2010

Terei Gy.: Régészeti kutatások az M0 autópálya soroksári nyomvonalán. Árpád-kori falu. *Aquincumi Füzetek* 15. 2010, 138–142.

TEREI 2017

Terei Gy.: Szarmata emlékeket elkerülő középkori településnyomok. In: szerk.: Zsidi Paula. *Kincsek a város alatt. Újdonságok a múltból. Budapest régészeti örökségének feltárása*. Budapest, 2017, 285.

TETTAMANTI 1971

Tettamanti S.: A Zalavár-községi I. számú XI. századi temető. *ArchÉrt* 98 (1971) 216–244.

TETTAMANTI 1975

Tettamanti S.: Temetkezési szokások a X–XI. században a Kárpát-medencében. *StudCom* 3 (1975) 79–123.

TETTAMANTI 2001

Tettamanti S.: A honfoglalás kora és a kora Árpád-kor. In: Pest megye monográfiája I. kötet második rész. A honfoglalástól 1686-ig. Szerk.: Zsoldos Attila, Budapest 2001, 9–30.

TOČIK 1992

Točík, A.: Materyaly k dejinám južného Slovenska v. 7-14. storočí. — Materialien zur Geschichte der Südslowakei im 7.-14. Jahrhundert. Študijné Zvesti 28 (1992) 5–250.

H. TÓTH 1974

H. Tóth Elvira: *Honfoglalás kori sír Kiskunfélegyházán. — Ein landnahmezeitliches Grab in Kiskunfélegyháza.* ArchÉrt 101 (1974) 112–126.

K. TÓTH 2018

K. Tóth Gábor: Avar kori lószerszámveret Nagyszénás határából. Fémek a földből 1 (Mozaikok 19) 2018, 52–53.

TÓTH 2011

Tóth A.: Budapest, XXIII. Soroksár, Péteri-major (KÖH 15737). RKM 2011. 34.

TÓTH 2014

Tóth A.: *A nyíri Mezőség a 10–11. században.* [MHKÁS 7.] Szeged 2014.

TÓTH 2020

Tóth A.: Honfoglalás kori temető a Harsánylejtő. *BudRég* LI (2018) 91–134.

TÖRÖK 1962

Török, Gy.: Die Bewohner von Halimba im 10. und 11. Jahrhundert. [ArchHung 39.] Budapest 1962.

TÖRÖK 1998

Török Gy.: *Das awarenzeitliche Gräberfeld von Halimba.* [Das awarische Corpus / Avar corpus füzetek 5.] Debrecen–Budapest 1998.

Türk–Lőrinczy–Marcsik 2015

Türk A. – Lőrinczy G. – Marcsik A.: Régészeti és természettudományi adatok a Maros-torkolat nyugati oldalának 10. századi történetéhez. — Archäologische Daten und naturwissenschaftliche Ergebnisse zur Geschichte des 10. Jahrhunderts des westlichen Ufers der Muresch-Mündung. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensiae; Magyar Tudományos*

Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport kiadványok (4); Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK. Budapest 2015, 11–300.

VÁLYI 2000

Vályi K.: Régészeti emlékek. In: *Európa és Magyarország Szent István korában*. Szerk.: Kristó Gy.–Makk F. [Dél-alföldi évszázadok 12.] Szeged 2000, 365–385.

VÉNINGER 2017

Véninger P.: A 10. századi kerámiák készítésének problémái. In: *Hétköznapok a honfoglalás korában*. Petkes Zs.–Sudár B. [Magyar őstörténet 5.] Budapest 2017, 158–163.

VÉNINGER 2018

Véninger P.: 10. századi fazekak készítése. In: *„Hadak útján” A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXVII. konferenciája*. Szerk.: Forisek P.–Szabó Á.–Szakács J. Debrecen 2018, 293–310.

VÖRÖS 2000

Vörös I.: Az algyői honfoglalás kori temető archaeozoológiai vizsgálata. *MFME–StudArch* 6 (2000) 357–401.

VÖRÖS 2013

Vörös I.: Adatok a honfoglalás kori lovas temetkezésekhez. In.: *A HONFOGLALÁS KOR 2013*, 321–336.

VÖRÖS 2015

Vörös I.: *A Maros-torkolattal szembeni mikrorégió 10. századi sírjainak archaeozoológiai vizsgálata — Archaeozoological examination of the 10th century graves from the microregion opposite of the Maros mouth*. In: Türk A. – Lőrinczy G. – Marcsik A.: Régészeti és természettudományi adatok a Maros-torkolat nyugati oldalának 10. századi történetéhez (Archäologische Daten und naturwissenschaftliche Ergebnisse zur Geschichte des 10. Jahrhunderts des westlichen Ufers der Muresch-Mündung). *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 4. Budapest 2015, 465–486.

WICKER 2008

Wicker E.: *Rácok és vlahok a hódoltság kori Észak-Bácskában*. Kecskemét 2008.

WOLF 2003

Wolf M.: Adatok 10. századi edényművességünkhöz. A borsodi leletek tanulságai. *HOMÉ* 42 (2003) 85–108.

WOLF 2013

Wolf M.: Kerámiavizsgálatok eredményeinek felhasználása 10–13. századi településeink kutatásában I. (Borsod). In: A HONFOGLALÁS KOR 2013, 861–884.

WOLF 2019

Wolf M.: *A borsodi földvár. Egy államalapítás kori megyeszékhelyünk kutatása*. Szerk.: Révész L. [Monográfiák A Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről 6.] Budapest–Miskolc–Szeged 2019.

Wolf–Révész 1996

Wolf Mária – Révész László (Szerk.): *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei*. Miskolc, 1996.

ZOLNAY 1968

Zolnay L.: Csepel-Szabadkikötő. RégFüz 21 (1968)

Internetes irodalom

BERNET–BUZÁR 2016

Bernert Zs.–Buzár Á.: *A Csepel-Szabadkikötő kora Árpád-kori népessége*.

6. RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

<i>Abb.</i>	<i>Abbildung</i> ('kép', német)
<i>ad.</i>	<i>adultus</i> ('érett' [fiatal felnőtt], latin)
átm.	átmérő
Bg	Bulgária
Bih	Bosznia-Hercegovina
C.N.I.V.	Vittorio Emanuele III di Savoia: <i>Corpus Nummorum Italicorum. V. Lombardia (Milano)</i> . Roma 1914.
CNH	Réthy L.: <i>Corpus nummorum Hungariae. Magyar egyetemes éremtár</i> . I–II. Budapest 1899.

Coh	Cohen, H.: <i>Description historique des monnaies frappées sous l'empire romain communément appelées médailles impériales</i> . 8 vols. Paris / Londres 1880–1892.
Cz	Csehország
csvh.	csontváz hossza
D	dél
Dolg	Dolgozatok a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Archaeologiai Intézetéből (Szeged)
É	észak
éh.	élhossz
f. átm.	fenékatmérő
<i>Fig.</i>	figure ('kép, ábra', angol)
fv.	falvastagság
H	Huszár, L.: <i>Münzkatalog Ungarn von 1000 is heute</i> . Budapest 1979.
h.	hossz
Hr	Horvátország
HUN-REN	Magyar Kutatási Hálózat / Hungarian Research Network, Budapest
hv.	huzalvastagság
<i>inf.</i>	<i>infans</i> ('gyermek', latin)
<i>juv.</i>	<i>juvenis</i> ('ifjú', latin)
K	kelet
lnsz.	legnagyobb szélesség
ltsz. n.	leltári szám nélkül
ltsz.	leltári szám
m.	méret
ma.	magasság
<i>mat.</i>	<i>maturus</i> ('érett' [érett felnőtt], latin)
MAKI	Magyarságkutató Intézet

MEC	Grierson, P.–Blackburn, M.: <i>Medieval European Coinage. 1. The Early Middle Ages (5th–10th centuries)</i> . Cambridge 2006.
MNM / HNM	Magyar Nemzeti Múzeum / Hungarian National Museum, Budapest
Ny	nyugat
obj.	objektum
<i>Obr.</i>	<i>obraz</i> ('kép', szlovák; 'kép', bolgár)
p. átm.	peremátmérő
Pl.	<i>plate</i> ('tábla', angol)
PPKE	Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest
R. T.	Régészeti Tár
Ro	Románia
S	Svédország
sa.	sajtó alatt
<i>sen.</i>	<i>senilis</i> ('idős', latin)
sh.	sírhossz
Sk	Szlovákia
Slo	Szlovénia
sm.	sírmélység
Srb	Szerbia
S-vég sz.	S-vég szélessége
sz.	szélesség
ssz.	sírszélesség
SZTE	Szegedi Tudományegyetem, Szeged
t.	tájolás
<i>Tab.</i>	<i>Tabulka</i> ('tábla', szlovák)
<i>Taf.</i>	<i>Tafel</i> ('tábla', német)
Ua	Ukrajna
ún.	úgynevezett
v.	vastagság

ActaArchHung	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
Agria	Annales Musei Agriensis. Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve, Eger
Alba Regia	Alba Regia. Az István Király Múzeum Közleményei, Székesfehérvár
Antaeus	Antaeus: Communicationes ex Instituto Archaeologico, Budapest
Archäologisches Korr.	Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő, Budapest
ArchHung	Archaeologia Hungarica, Budapest
ASM	Archaeologica Slovaca Monographiae, Nitra
BAR IS	British Archaeological Reports International Series, Oxford
BMÉ	A Bihari Múzeum Évkönyvei, Berettyóújfalu
BMMK	A Békés Megyei Múzeumok Közleményei, Békéscsaba
BudRég	Budapest Régiségei, Budapest
CommArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
DMÉ	A Debreceni Déri múzeum Évkönyve, Debrecen
EMÉ	Az Egri Múzeum Évkönyve, Eger
FolAnthr	Folia Anthropologica, Szombathely
FolArch	Folia Archaeologica, Budapest
Fontes ArchHung	Fontes Archaeologici Hungariae, Budapest
HOMÉ	A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc
JAMÉ	A Jósa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza
JPMÉ	A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, Pécs
MatArchSlov	Materialia Archaeologica Slovaca, Nitra
MAZagrebKM	Katalozi i monografije Arheolo{ koga muzeja u Zagrebu, Zagreb
MFME	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged
MFME–StudArch	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica, Szeged
MHKÁS	Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei, Budapest–Szeged

MIA	Materialy i issledovanija po arheologii SSSR, Moskva
MMMK	A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei, Budapest
MonHistBud	Monumenta Historica Budapestinensia. A Budapesti Történeti Múzeum kiadványa, Budapest
MTA BTK MÓT Kiadványok	Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok, Budapest
OH	Opuscula Hungarica, Budapest
PamArch	Památky Archeologické, Praha
PMÉ	Acta Musei Papensis, Pápai Múzeumi Értesítő, Pápa
PZ	Præhistorische Zeitschrift, Berlin
RégFüz	Régészeti Füzetek, Budapest
RégTan	Régészeti Tanulmányok, Budapest
RKM	Régészeti Kutatások Magyarországon, Budapest
SAP	Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia. A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai, Budapest
Savaria	Savaria. A Vas Megyei Múzeumok értesítője, Szombathely
SlovArch	Slovenská archeológia, Nitra
SMK	Somogyi Múzeumok Közleményei, Kaposvár
StudCom	Studia Comitatus. Tanulmányok Pest megye múzeumaiból, Szentendre
Sz	Századok, Budapest
Tisicum	Tisicum. A Jász-Nagykún-Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve, Szolnok
VAH	Varia Archaeologica Hungarica, Budapest
VMMK	A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei – Publicationes Museorum Comitatus Vesprimiensis, Veszprém
WMMÉ	A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve, Szekszárd
ZM	Zalai Múzeum, Zalaegerszeg

1. sz. Melléklet

Délpest, a pesti révhez vezető déli, délkeleti utak nyomvonala, és a Csepel-szigeti északi részének (Budapest 21. ker.) honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei fejezetéhez tartozó sírleírások

2.1. Budapest, 5. kerület, Károlyi kert (Képtár kertje)

Sírleírások:

I. sír.

Férficsontváz. Mélysége a Károlyi-kert általános talajszintje alatt 2,10 m. Hossza 170 cm. Iránya Északról 59°-al tér el Nyugat felé. Karjai a mellen keresztbetéve. Csontok teljesen ép állapotban. [11. tábla]

Mellékletek:

- 1. Jobb combcsont alatt bronz övkarika volt. Kerek átmetszetű, 0,4 cm vastag bronzból öntött karika, átm.: 3,5 cm. (Ltsz.: BTM 55.154.2.) [12. tábla 1]*
- 2. Bal combcsontnál rozsdás övcsat. H.: 3,5 cm. (A tárgy elveszett.)*
- 3. Bal combcsontnál kis kovadarab. M.: 2,3x1,7 cm. (Ltsz.: BTM 55.154.3.) [12. tábla 2]*
- 4. Bal combcsontnál római kisbronz érem. 3. századi római kisbronz (kopott előlap, FORTVNA REDVX hátlap) jobbra néző sugárkoszorús császárral. Átm.: 1,5 cm. (Ltsz.: BTM 55.154.1.) [12. tábla 4]*
- 5. Bal combcsontnál rozsdás vasdarab, talán nyílhegy. H.: 5,5 cm. (A tárgy elveszett.)*

II. sír.

Női csontváz. Mélysége a talajszint alatt 2,10 m. Hossza 147 cm. Jobb karja a test mellett kinyújtva, bal a mellen keresztbe téve. Csontok ép állapotban. A sír iránya Északról 59°-al tér el Nyugat felé.

Mellékletek:

Fején pártaszerűen egy kapcsolósvégű csavart bronz torques, átm.:14,5 cm, valószínűleg a sírba fektetéskor csapódhatott fel a nyakról a fejre. Három bronzhuzal szálból csavart, hurkos-kampós végű nyakperec. Átm.: 16,8x13,7 cm, v.: 0,4 cm. (Ltsz.: BTM 55.155.1.). [12. tábla 5]

III. sír. Férficsontváz. Mélysége a talajszint alatt 2,10 m. Hossza 145 cm. Jobbkarja a medence

mellett kinyújtva, bal a medencén. Valószínűleg földnyomás következtében az egész csontváz jobbra nyomódott el. Iránya 64°-al tér el Északtól Nyugat felé.

Melléklete *nem* *volt.*

IV. sír. Gyermekek csontváz. Mélysége a talajszint alatt 2,30 m. Hossza 100 cm. Kezek a medencén egymás mellett, karok könyökben behajlítva. Iránya Északtól 62°-al tér el Nyugat felé.

V. sír. Férfi csontváz. Mélysége a talajszint alatt 2,15 m. Hossza 157 cm. Karjai a test mellett kinyújtva. Csontok teljesen ép állapotban. Feje balra fordítva. Iránya a többi csontvázétól különbözően Nyugatról 16°-al tér el Dél felé.

Mellékletek:

1. Jobb fültövénel nyitott karika, átm.: 2 cm, mely a koponyát zöldre festette. Egyszerű, nyitott bronz karika, kerek átmetszettel, átm.: 1,7 cm, v.: 0,1 cm. (Ltsz.: BTM 55.156.1.). [12. tábla 3]

VI. sír. Gyermekek csontváz. Mélysége a talajszint alatt 2,25 m. Hossza 140 cm. Feje balra fordítva, karjai a test mellett kinyújtva. Feje és lába magasabban, medencéje mélyebben feküdt. Csontok jó állapotban. Iránya Északtól 73°-al tér el Nyugat felé.

VII. sír. Férfi csontváz. A II. és III. sírtól keletre feküdt, helyét megállapítani és esetleges leleteit megmenteni a légítámadások miatt erősen sürgetett kubikusok gyors munkája miatt nem lehetett. A szétrombolt csontváz darabjait azonban anthropológiai vizsgálatra átadtuk. VIII. sírből csak a koponyát menthettük meg.

2.2. Budapest, 5. kerület, Eskü tér / Március 15. tér

Mellékletek:

1–5. S-végű karikák, a leírás alapján néhányuk elektron huzalból készült. Méreteik ismeretlen. [13. tábla 1–5]

6–7. Köpüs végű karikák, 2 db, anyaguk ismeretlen, méretük szintén. (Ltsz.: BTM 73.71.1.44.) [13. tábla 6–7]

A köpüs végződésű/záródású karikák a java Árpád-kori templom körüli temetők jellegzetes ékszerei. Viseletük a 11. század végén már talán adatolható, és a 12. században jellemző, szórványosan előfordulnak a 13. században is.¹

2.3. Budapest, 18. kerület, Üllői út (Vöröshadsereg útja) Benczúr utcával szemben

Mellékletek az 1964-ből:

1. *Szablya* töredékes állapotban, a kereszttrúdon és a penge tövénél fémberakás nyomai vannak, a penge mérhető h.: 63,7 cm, aranyozott bronzlemez veszi körül a pengét melynek sz.: 2,95 cm, h.: 0,7 cm. A pengén a vércsatorna ezüstberakással díszített, sz.: 0,4 cm.² A keresztvas csónak alakú, közepe szélesebb, vége gömb alakú. Középen lapos kúp található, melynek négy oldalát egy-egy bronzból kivágott háromszög díszítette, és valószínűleg úgy aranyozták, hogy a kúp szélei mintegy 0,16 cm szélességben fedve maradtak. A kereszttrúd végén lévő golyókat levél- vagy villás keresztmintával díszítették. A jobb oldali gömbön még jól láthatóak az egykori díszítés vagy berakás (?) barázdált vonalainak nyomai. A kereszttrúd hátulja sima, díszítetlen, középső része nem kúpos. A penge felé hajlított markolatvas sérült, a vége hiányzik (esetleg a második szegecs furatánál eltört). H.: 5,9 cm, Sz.: 0,9–1,8 cm, V.: 0,2–0,55 cm. Az első vasszegecs sértetlen (h.: 1,8 cm, átm.: 1,03 cm). A restaurált szablyatöredék méretei: h.: 23 cm, a penge h.: 16,1 cm, a penge sz.: 2,95–1,9 cm, v.: 0,9 cm. A pengéből három másik darab maradt, mindegyik rossz állapotban, h.: 22,6 cm, sz.: 2 cm, v.: 0,4 cm; h.: 19,3 cm, sz.: 2,2 cm, v.: 0,4 cm, h.: 5,9 cm, sz.: 2,1 cm, v.: 0,3 cm.³ [16–17. tábla]

2. *Körte alakú kengyelpár*, mely kovácsoltvas, téglalap alakú füllel kialakított, a talpaló bordás. H.: 14 cm, sz.: 13 cm, talp sz.: 3,9 cm, belső fül sz.: 2 cm. A másik kengyel talpalójának csak kisebb töredéke maradt meg a talp és a szár találkozási helyétől.⁴ [14. tábla 4–6]

3. *Vaskés*, kovácsoltvas, egyenes hátú, egyélű, rossz állapotú vaskés, melynek mindkét vége hiányzik. H.: 8,2 cm, sz.: 1,1 cm.⁵ [14. tábla 5]

4. *Csat*. A csat karikáját bronzból, a testét ezüstből öntötték. A csattesten bekarcolt palmetta díszítést van, amit Bálint csupán a végső terv előkarcolásának vélt. A hátoldalon három vele

---

¹ KULCSÁR 1996.

² RÉVÉSZ 2020, 356. Vörösréz berakást ír a vércsatornában.

³ BÁLINT 1980, 16–17, Abb. 2–4.

⁴ BÁLINT 1980, 242, Abb. 4, 6.

⁵ BÁLINT 1980, 242, Abb. 4. 5.

összeöntött szegecs látható. Az egyik végén rézből készült védőlemez van. A szegecsszegek végei erősen kopottak. Valószínűleg a hosszú használatnak köszönhető, hogy az eredeti ezüst csat karikát később bronz váltotta fel. H.: 5,1 cm, a csattest h.: 3,7 cm, sz.: 1,3 cm.⁶ [15. tábla 4]

5. *Övveret, öntött ezüst.* A díszítés aranyozott háttérrel készült, levelekkel, indákkal díszített. Hátoldalán három szegecs van összeöntve a verettel. Az egyikén még megvan a védő rézlemez. A darab a rövidebb oldalán kopottabb. Az indák szélét kilyukasztották, de a teljes megmunkálást nem végezték el. Sz.: 1,9 cm, h.: 2,1 cm, vastagság szegeccsekkel együtt: 0,5 cm, szegeccsek nélkül: 0,21 cm. [15. tábla 5]

6. *Szíjvég.* Öntött ezüst. A háttér gazdagon aranyozott, a borda a középvonalban kiemelkedik. Az ötvös a szíjvég közepén csak a sraffozott éldíszet karcolta fel, de nem kivitelezte. A szegeccsek végeit kalapáccsal visszahajlították. (A rézlemez mára töredékes és hibás.). Az egyik szegecsszeg letörött, helyére egy rézszegecs került, aminek a végét a szíjvég végén átfúrva az elődíszített oldalon laposra kalapálták. Kisebb öntési hibák is láthatók a tárgyon. A háttér néhol lyukas az indák között. H.: 5,3 cm, sz.: 1,95 cm, v.: szegeccsel együtt: 0,55 cm, szegecs nélkül: 0,25 cm. [15. tábla 1]

7. *Szíjvég.* Öntött ezüst, aranyozott háttérrel, levelekkel, indákkal díszített. Nem lyukadt át, és nem előkarcolt a mintája, mint a többi veretnél ezt látni lehetett. A teljes felülete, és különösen az alsó vége kopott. A hátoldalon három egymásba öntött szegecs látható, a végei laposak. H.: 3,2 cm, sz.: 1,05 cm, v.: szegeccsel együtt: 0,35 cm, szegecs nélkül: 0,17 cm. [15. tábla 2]

8. *Préselt kerek veret.* Az ép szélén egy kis, kerek lyuk maradt meg, előlről ütötték át. Átm.: 2,4 cm. [15. tábla 7]

9. *Préselt domború, kerek veret.* A díszítés a széles széltől az erősen domború középső részig fonott levélmintákból áll. A szélén két lyuk látható, amit hátulról ütötték át. Átm.: 3,35 cm, magasság: 0,59 cm. [15. tábla 6]

10. *Ezüstpánt töredéke.* Díszítetlen ezüst lemez, sz.: 0,5 cm, egyik éle egyenetlen, másik simára kopott. [15. tábla 3]

---

⁶ BÁLINT 1980, 242, Abb. 5. 6, 13.

2.4. Budapest 18. ker. Kispest-Pestszentlőrinc, Szivattyútelep, gépház

1. *Hajfonatkorong.* Rosszezüstből öntött, áttört díszű hajfonatkorong. Négyágú, háromlevelű palmetta mintával. Átm.: 4,4 cm, v.: 0,3 cm. (MNM. Ltsz.: 109/1912.5.)⁴⁴ [18. tábla 3]
2. *Huzalkarperec.* 0,4 cm vastag, kerek átmetszetű, bronzból öntött, kissé elhegyesedő végű huzalforma karperec. Átm.: 6,8x7,2 cm, v.: 0,4 cm. (MNM. Ltsz.: 109/1912.6.) [18. tábla 1]
3. *Huzalkarperec.* 0,5 cm vastag, kerek átmetszetű, bronzból öntött, kissé elhegyesedő végű huzalforma karperec. Átm.: 6,7x7,2 cm, v.: 0,5 cm. (MNM. Ltsz.: 109/1912.7.) [18. tábla 2]
4. *Karikagyűrű.* Bronzból öntött, lapos, ívelt, félkör átmetszetű zárt karikagyűrű. Átm.: 2,2x2,2 cm, v.: 0,3 cm. (MNM. Ltsz.:109/1912.8.) [18. tábla 4]
5. *S-végű karika.* Kerek átmetszetű, 0,3 cm vastag kerek átmetszetű ezüsthuzalból készített bordázott S-végű karika. Átm: 2,4x2 cm, S-vég szélessége: 0,4 cm. (MNM. Ltsz.: 109/1912.9.) [18. tábla 5]

2.5. Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc-Gloriette/Gilice tér, Varjú Sándor földje

Mellékletek:

1. *Hevedercsat.* Téglalap alakú vas csat. M.: 4,7x3,7 cm. (Ltsz.: MNM. 20/1929.4.) [19. tábla 3]
2. *Körte alakú kengyel.* Kovácsoltvas kengyel, talpán három bordával. Szára téglalap átmetszetű, v.: 1x0.5 cm, m.: 13x10,5 cm, fül m.: 2x3,2 cm, talp sz.: 3 cm. (Ltsz.: MNM. 20/1929.2.) [19. tábla 4]
3. *Csikózabla.* Kétkarikás csuklósszájvasú csikózabla. A szájvas 10 cm hosszú, négyzet átmetszetű. (Ltsz.: MNM. 20/1929.3.) [19. tábla 1]
4. *Edény.* Csak a rajza maradt meg. Kézikorongolt kis fazék. M.: 12 cm. (Ltsz.: MNM. 20/1929.1.)
5. *II. Lothar (Verona 945–950) ezüst denár.* (Ltsz.: MNM. 20/1929.5.) [19. tábla 2]

2.6. Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc–Gyártelep

Mellékletek:

1. A bordacsontok és a medence bronz *csat* volt. Bronzból öntött palmetta díszes csat. Az ovális karikához négyzet alakú test kapcsolódik, a pecek hiányzik. A minta négyágú palmetta, mely a karika illeszkedésénél kissé deformált, ahhoz igazodó. Hátoldalán négy szegecs, egyikhez négyzet alakú bronz alátétlemez korrodálódott. M.: 3,5x2x2,4 cm. (Ltsz.: MNM. 3/1942.4.) [20. tábla 1]
2. A bordacsontok és a medence bronz *szíjvég* volt. Bronzból öntött szíjvég, elnyúló palmetta díszítéssel. Hátoldalán három szegeccsel, egyikhez kerek kis alátétlap korrodálódott. M.: 3x1,4 cm. (Ltsz.: MNM. 3/1942.5.) [20. tábla 2]
3. *Kantárveretek*: ezüstlemez kantárveret töredékek, középtengelybe ütött apró lyukakkal. M.: 1 cm. 4 db. (Ltsz.: MNM. 3/1942.6.) [20. tábla 4]
4. *Rombusz alakú nyílcsúcs*: rombusz alakú vas nyílcsúcs. Élei töredezett, nyéltüske kör átmetszetű. M: 8,5 cm. (Ltsz.: MNM. 3/1942.2.) A jelentésben 3 db nyílcsúcsot említenek a bordacsontok és a medence között. [20. tábla 5]
5. *A jobb combcsont mellett kengyelpár* feküdt. *Körte alakú vas kengyelpár*. A négyzet alakú fül külön nyakkal csatlakozik a legömbölyített csúcsú háromszög átmetszetű szárhoz. A fülön téglalap alakú lyuk van, egyik kengyelen töredékes. A nyakon, a vállon, a száron és a talpon tausírozás nyomai vannak (réz vagy bronz). A talpaló enyhén ívelt, szinte egyenes, közepén 3 bordával megerősített. A szár háromszög átmetszetű: 0,5x0,8 cm, m.: 15,5x12,5 cm, a nyak 1 cm, a fül 2,5x2,8 cm, talp sz.: 3 cm. (Ltsz.: MNM. 3/1942.1.) [21–23. tábla]
6. *A bordacsontok és a medence között* 4 db bronz gomb volt.

2.8. Budapest, 20. kerület, Attila u. 36, 40–42.

Ambrus Béla főiskolai tanár mellékelt jelentésében megtudjuk, hogy az Attila u. 40–42. sz. telken pedig egy későbbi – valószínűleg – temetővel számolhatunk. Az 1942-es években.....tanulók említették a csontvázak előfordulását a tűzoltó laktanya építése közben, alapozáskor bukkantak a sírokra.....az első sírt nem láttam...a második sír pontosan a kapualj közepén nyugat–keleti irányban mintegy méternyi mélységben került elő. Oldalfekvésű kissé zsugorított test- helyzetben levő női csontváz volt. Csuklója táján 7–8 cm–nyi átmérőjű, nyitott bronzkarika feküdt. Vastagsága közepén 4 mm–nyi, a két vége felé 2–2 mm lehetett. Minden megmunkálás, ornamentals nélkül. A fej, illetve a koponya keletre nézve feküdt oldalt. A kiemelésekor fémcsörrenésre emlékszem. A fogak közül kiemeltem egy ezüst lemezpénzt. Gyűjteményem alapján összehasonlítva a Corpus Num. Hung. 223. számú darabjával volt azonos. Jobb szélé csonkítva. II. Endre denára volt. ....Akkori tájékozódásom szerint

temetődombnak vélték az utca lakói e területet.....Az első sír csontjait szétdobálva ugyan, de a polgármesteri hivatal egyik szekrényében őrizték. Ez férfi csontváz lehetett, mert a balkaron spirál bronzgyűrűt láttak, ami a lehúzáskor kettétört. Egy vaskard szétmállott maradványait ismertem fel az irodában. Azonban a lándzsavég bronzból volt. Alakja a mai gerely sima megmunkálású arasznyi hosszú példányához hasonlított...”¹⁶⁸

2. sír

Mellékletek: 1. Rombusz átmetszetű, pont-kör, illetve vonalkázott díszes, kissé elhegyesedő végű, vésett, öntött, bronz huzalkarperec. Átm.: 6,8x8,5 cm, v.: 0,3–0,5 cm. (Ltsz.: BTM 64.63.1.) [25. tábla]

2.9. Budapest 20. ker. Pesterzsébet Szt. László utca 121. / Török Flóris utca 121./

1. *Ezüst pántkarperec*: ezüst pántkarperec, végei vésett díszítéssel. M: 6,2x5,6 cm, sz.: 0,9 cm. (Ltsz.: MNM 1/1936.1.) [26. tábla 2]

2. *Vas oldalpálcás zablá*: az oldalpálcákhoz téglalap alakú fül csatlakozik. A szájvas vége (karika), az oldalpálca négyzetes tagja ezüsttel tausírozott. Az oldalpálcák bronzból készült kúpos betéttel/véggel záródnak. M.: 14,5 cm, szájvas h.: 9,5 cm. (Ltsz.: MNM 1/1936.2.) [26., 28–29 tábla]

3. *Körte alakú kengyelpár*: vas kengyelpár, egyik legyező alakú, másik téglalap alakú füllel. A száruk rombusz átmetszetűek, talpa hármass bordázatú. M.: 12,3x10 cm, a talpaló sz.: 3 cm, a száruk 0,5–0,7 cm vastagok, a fül m.: 3x2 cm. (Ltsz.: MNM 1/1936.3.) [27. tábla]

2.10. Budapest 21. ker. Csepel-Királyerdő / Király-major

Sírleírások

1. sír (1928. március 25.)

1,30 m mélyen fiatal női váz volt. Alsó karszáraikon egy-egy sima, vastag bronzkarperec volt. A vékonyodó végek egymás fölé hajlítva. A jobb kéznél nyitott bronzkarika gyűrű volt. Az alsó állkapocs bal oldalához, közel a közepénél kis szív alakú bronzdíszítmény, melynek hátsó részén két kis karika a felfűzésre szolgált. [30. tábla]

Mellékletek:

1. Elhegyesedő végű huzalforma karperec: 0,5 cm vastag kerek átmetszetű bronz huzalformára öntött karperec. Végei kissé elhegyesedve. Átm.: 6,2x7 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.11.) [30. tábla 1]
2. Elhegyesedő végű huzalforma karperec: 0,5 cm vastag kerek átmetszetű bronz huzalformára öntött karperec. Elhegyesedő végei kissé egymásra hajlítva. Átm.: 6,6x7 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.11.) [30. tábla 2]
3. Huzalgyűrű: 0,3 cm vastag kerek átmetszetű bronzhuzalból készült gyűrű. Végei kissé elhegyesedő, egymásra hajlítva. Átm.: 2,2 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.12.) [30. tábla 4]
4. Szív alakú veret: szív alakú kis ezüstveret, hátoldalán két apró szegeccsel. Előlapján két vésett, árkolt díszítéssel. Átm.: 1,4 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.13.) [30. tábla 3]

2. sír (1928. március 25.)

1,30 m mélyen Férfi váz volt.

Melléklet nélküli.

A 17 sír összegyűjtött leletei (1928. március 25.) [31–33. tábla]

1. Nyakperec/torques: 3 bronzhuzal szálból sodort hurkos-kampós végű nyakperec. Egy szál visszahajlítva, erre sodorták rá a harmadik vékonyabb bronzhuzal szálát. Átm.: 13,7x14 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.1.) [32. tábla, 33. tábla 1]
2. Állatfejes karperec: zárt, bronzból öntött karperec, mely két összenéző állatfejvel záródik. A karika többi részén sűrű bordázattal díszített, mely talán fonást utánoz. Átm.: 6,7x6,5 cm, v.: 0,4 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.2.)⁷ [33. tábla 10]
3. Elhegyesedő végű huzalkarperec: 0,4 cm vastag bronzhuzal karperec, elhegyesedő véggel. Átm.: 6,5x6 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.3.) [33. tábla 9]
4. Félhold alakú csüngő: bronzból öntött, fonott filigránt utánozó dísszel, mely szintén öntéssel készült. Közepén három erősen kiemelkedő gömbdísszel és a két oldalán kisebb mezőben egy-egy hasonlóval. M.: 4,5x3,5 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.4.) [33. tábla 2]

---

⁷ A tárgy elveszett: LÁSZLÓ 1942, CXLVII. táblán.

5. Nyitott karika, gyűrű?: 0,2 cm vastag ovális átmetszetű bronzhuzal hajkarika, vagy gyűrű. Ragasztott. Átm.: 2,7 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.5.) [31. tábla 7]
6. Huzalgyűrű: 0,2 cm vastag félkör átmetszetű bronzhuzalból hajlított huzalgyűrű. Végei levágva, és kissé egymásra hajlítva. Átm.: 2,2 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.5.) [31. tábla 2]
7. Huzalgyűrű: 0,4 cm vastag kör átmetszetű bronzhuzalból hajlított huzalgyűrű. Egyik vége levágva, másik enyhén elvékonyodó. Átm.: 2,6 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.5.) [31. tábla 4]
8. Huzalgyűrű: 0,3 cm vastag kissé szögletes átmetszetű bronzhuzalból hajlított huzalgyűrű. Végei enyhén elvékonyodóak. Átm.: 2,4 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.5.) [31. tábla 3]
9. Huzalgyűrű: 0,1–0,3 cm vastag kör átmetszetű bronzhuzalból hajlított huzalgyűrű. Egyik vége levágva, másik enyhén elvékonyodó. A gyűrű négyszögletes átmérőre hajlítva. Átm.: 2,4 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.5.) [31. tábla 1, 33. tábla 3]
10. Huzalgyűrű: 0,4 cm vastag félkör átmetszetű bronzhuzalból hajlított huzalgyűrű. Egyik vége levágva, másik enyhén elvékonyodó. Átm.: 2,5 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.5.) [30. tábla 5]
11. Körte/ovális alakú karika: 0,2 cm vastag ovális átmetszetű bronzhuzalból készült körte/ovális alakú karika. Átm.: 1,5 x 1,6 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.5.) [31. tábla 6]
12. Bronzkarika: 0,2 cm vastag bronzhuzalból készült karika. Átm.: 1,6 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.6.) [31. tábla 8]
13. Pántgyűrű: rovátkolt díszű, bronzlemezről készült pántgyűrű. Az apró rovátkák két párhuzamos sorban díszítik a gyűrűt. Átm.: 2 cm, sz.: 0,7 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.7.) [31. tábla 9]
14. Pántgyűrű: rovátkolt díszű, bronzlemezről készült pántgyűrű. Az apró rovátkák két párhuzamos hullámvonalban díszítik a gyűrűt. Töredékes. Átm.: 2 cm, sz.: 0,6 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.7.) [31. tábla 10]
15. S-végű hajkarika: 0,2 cm vastag ovális átmetszetű bronzhuzalból készült S-végű karika. Az S-vég 0,3 cm széles, sima. Átm.: 2 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.8.) [31. tábla 11, 33. tábla 4]
16. S-végű hajkarika: 0,2 cm vastag ovális átmetszetű bronzhuzalból készült S-végű karika. Az S-vég 0,4 cm széles, sima. Átm.: 1,5x2,2 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.8.) [31. tábla 12, 33. tábla 5]
17. 3 db kerek ezüstlemez, veret. 3 db lapos kerek ezüstlemez, a szélén egymás melletti két kerek lyukkal. Egyik hiányos. Átm.: 2 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.9.) [31. tábla 13–15, 33. tábla 7–8]
18. Gyöngyszem: kásagyöngy. (Ltsz.: MNM 3/1928.10.) [31. tábla 16]
19. Vastöredék, vasdarab. M.: 1,2x2,3 cm. (Ltsz.: MNM 3/1928.10.a.) [31. tábla 17]

2.11. Budapest 21. ker. Csepel Komáromi út

Mellékletek:

1. *Elhegyesedő végű huzalkarperec:* 0,4 cm vastag kerek átmetszetű, bronzból öntött huzalformára öntött karperec. Elhegyesedő végei szétnyitva. Átm.: 6,5x6,8 cm. (Ltsz.: MNM 3/1933.1.) [34. tábla 3]

2. *Lunula/félhold alakú csüngő:* bronzból öntött gombos végű félhold alakú csüngő. A többszörös gyöngysormintával keretelt mezőben kígyót utánzó, hullámszó vonaldísz látható. A lunula alsó ívén két kis kerek fül van kialakítva. M.: 4x4,7 cm. (Ltsz.: MNM 3/1933.2.) [34. tábla 1]

3. *Lunula/ félhold alakú csüngő:* bronzból öntött gombos végű félhold alakú csüngő. Szélét fonást utánzó szegély díszíti, ami díszítetlen mezőt keretez. M.: 4x2,7 cm. (Ltsz.: MNM 3/1933.1.) [34. tábla 3]

2.13. Budapest 21. ker. Csepel, Szabadkikötő

1. sír (1957. április 16.) [38. kép]

Csvh.: 160 cm, t.: DNY–ÉK, sm.: 40 cm, a mai talajszinttől mérve, ssz.: 32–38 cm (medence-mell). Nyújtott tartás, mindkét keze a comb mellett.

Melléklete nem volt.

2. sír (1957. április 16.)

Csvh.: 148 cm, t.: DNY–ÉK, sm.: 100 cm, a mai talajszinttől mérve, ssz.: 33–36 cm (medence-mell). Nyújtott tartás, karok a comb mellett.

Részben az 1. sír alatt, részben az árok északi fala alá húzódott. Utána bontottunk. A két sír közt csak 60 cm-es szintkülönbség volt.

Melléklete nem volt.

3. sír (1957. április 16.)

Csvh.: 158 cm, t.: DNy-ÉK, sm.: 45 cm, a mai talajszinttől mérve, ssz.: 36–40 cm (medence-mell). Nyújtott tartás.

Az árokszakaszc fixpontjától 3,80 m-re.

Melléklete nem volt.

4. sír (1957. április 16.)

Csvh.: 80 cm, gyermek, t.: É-D, sm.: mélyebb szinten.

3. sírtól K-re 80 cm-re. Csak a koponyát tudtuk kiemelni, az is igen rossz állapotban. A többi csont porlékony volt.

Melléklete nem volt.

5. sír (1957. április 16.)

Csvh.: -cm, t.: ÉNy-DK, sm.: 65 cm, a mai talajszinttől mérve, ssz.: 34–42 cm (medence-váll).

Fixponttól 6,70 m-re K-re. Feje betörve, a nyújtott váz bal keze a medencén.

Melléklete nem volt.

6. sír (1957. április 17.)

Csvh.: 165 cm, t.: DNy-ÉK, sm.: 25 cm, a mai talajszinttől mérve, ssz.: 38–42 cm (medence-váll).

Fixponttól 9,20 m-re keletre. Nyújtott, karok a comb mellett.

Melléklete nem volt.

7. sír (1957. április 17.)

Csvh.: 154 cm, t.: Ny-K, sm.: 164 cm, a mai talajszinttől mérve, ssz.: 28–35 cm (medence-váll).

Fixponttól 9,80 m-re. Nyújtott, jobb kéz a medencén.

Melléklet:

1. A bal comb mellett vaskés töredéke volt.

8. sír (1957. április 17.)

Csvh.: 46 cm, a fejtől a medencéig, gyermek, t.: Ny–K, sm.: 132 cm, a mai talajszinttől mérve.

Fixponttól DK-re 10,15 m-re.

Melléklete nem volt.

9. sír (1957. április 17.)

Sm.: 85 cm, bolygatott, koponyája hiányzik. Fixponttól K-re 12,60 m-re.

Melléklete nem volt.

10. sír (1957. április 20.)

Csvh.: 152 cm, t.: DNy–ÉK, sm.: 130 cm, a mai talajszinttől mérve, ssz.: 38–40 cm (medence-váll).

Nyújtott váz. Bal combja görbe és rövidebb, mint a jobb. Fixponttól 15 m-re.

Melléklete nem volt.

11. sír (1957. április 20.)

T.: DNy–ÉK, sm.: 65 cm, a mai talajszinttől mérve.

Koponyája törött, erősen bolygatott. Fixponttól 16,30 m-re.

Melléklete nem volt.

12. sír (1957. április 22.)

Csvh.: 138 cm, gyermek, t.: DNy–ÉK, sm.: 130 cm, a mai talajszinttől mérve, ssz.: 26–28 cm (medence-váll).

Fixponttól K-re 18 m-re.

Melléklete nem volt.

13–16. sír (1957. március)

Földmunkákkal megsemmisített temetkezések.

Mellékletük nem volt.

1967. Zolnay László leletmentése:

Mellékletek:

1. Kerek átmetszetű 0,1 cm vastag bronzhuzal S-végű karika. M.: 1,7x2 cm
2. Kerek átmetszetű 0,15 cm vastag bronzhuzal S-végű karika. M.: 2,3x2,5 cm
3. Kerek átmetszetű 0,2 cm vastag bronzhuzal S-végű karika. M.: 3x2,5 cm.
4. Kerek átmetszetű 0,15 cm vastag bronzhuzal S-végű karika. M.: 2x2 cm

3. táblázat. A 2015-ben feltárt temető sírjai.⁸

sír	nem/kor	t	egyéb	sír	nem/kor	t	egyéb
1	férfi/30–39	1	erős izomtapadások	74	gyerek/0	2	
2	férfi/25–34	1	jelképes trepanáció	75	gyerek/6	2	
3	nő/40–49	1		76	gyerek/4–5	2	
4	üres gödör	1		77	férfi/60–69	2	idős kori porotikus csontok, gyulladt csigolyák, mediterrán + mongoloid
5	nő/30–39	1		78	gyerek/5	2	hosszúcsontokon periostitis
6	gyerek/11	1		79	férfi/17–19	2	europid
7	gyerek/15–17	1		80	üres gödör	2	
7/1	gyerek/15–17	1		81	nő/35–39	2	europid, atlas ívei nyitottak
8	üres gödör	1		82	férfi/45–49	2	jobb csípő ízületben komoly gyulladás, gerinc gyulladt, peremes
9	üres gödör	1		83	gyerek/0–1	2	
10	férfi/30–39	1	keskeny agykoponya, mandibula +1–1 fog	84	gyerek/14	2	
11	férfi/35–39	1		85	nő/40–49	2	
12	gyerek/11	1		86	gyerek/5–6	2	
13	gyerek/3	1		87	?	2	
14	nő/20–29	1		88	nő/40–49	2	porotikus csontok, peremes csigolyák, grac. Mediterrán
15	üres gödör	1		89	gyerek/3	2	
16	nő/15–17	1		90	férfi/20–39	2	

⁸ Bernert Zsolt meghatározása.

17	nő/17–19	2		91	nő/15–17	2	
18	férfi/20–24	2	lumbalizáció	92	nő/30–34	2	
19	férfi/40–49	2	peremes ágyékcsigolyák, bordatörés	93	gyerek/1–2	2	
20	nő/30–39	1	erős izomtapadások	94	férfi/20–39	2	tömör csontszerkezet
21	gyerek/8–9	1		95	férfi/20–39	2	tömör csontszerkezet
22/I	nő/20–59	1		96	férfi/35–39	2	tömör csontszerkezet, honfoglaló tip., europid széles középpáccal
22/II	gyerek/7–9	1		97	gyerek/8–9	2	
23	férfi/40–49	1		98a	gyerek/5	2	
24	férfi/30–34	2		98b	gyerek/0	2	9–9,5 holdhónap
25	gyerek/6	2		99	nincs csont	2	
26	gyerek/11–12	2		100	férfi/30–39 nő a régészet alapján	2	porotikus csontok, beroppant csigolyatestek, hát csigolyákon schmorl hernia
27	gyerek/4–5	2	torzított koponya?	101	gyerek/0	2	
28	férfi/20–24	2	vágás, gracilis váz	102	nő/20–24	2	hátesigolyákon schmorl, europid (keskeny orr, domború homlok), atlas íve nyitott.
29	nő/50–59		szisztémás gyulladás, 2 bal bordatörés	103	nő/25–29	2	
30	nő/30–39	2		104	férfi/20–39	2	erős izomtapadások, jobb fibula dist. Végénél gyógyult törés
31	gyerek/11–12	2		105	gyerek/0	2	
32	férfi/17–19	2		106	gyerek/5	2	porlékony csontok, mint az újkori fekete ruhában temetetteknél
33	gyerek/12	2		107	gyerek/0	2	
34a	férfi/30–34	2	bal clavicula és jobb radius törés	108	gyerek/0	2	9 holdhónap
34b	gyerek/0	2		109	gyerek/3	2	
35	nő/35–39	2		110	férfi/17–19	2	robusztus csontok, erős izomtapadások,

							porlékony mint az újkori fekete ruhában temetettek
36	nő/40-49	1		111	nő/15-17	2	demo, mindene megvan, gracilis
37	?	1		112	gyerek/9	2	
38	férfi/25-64	1		113	nő/35-39	2	eropo-mongolid, jó csontállomány, háti és ágyéki csigolyákon schmorl hernia
39	nő/40-44	2	orrtörés, állkapocs ízület gyulladás, mongoloid	114	gyerek/1-2	2	
40	férfi/15-17	1		115	gyerek/0	2	9,5 holdhónap
41	férfi/35-39	1		116	férfi/35-39	2	europid, erőteljes váz megerősítés nyomaival, álla nagyon rövid. - mélyharapás
42	nő/20-24	2		117	nő/45-49	2	gracilis-mediterrán, porotikus csontok
43	gyerek/0-1	2		118	gyerek/10	2	
44	nő/15-17	2		119	nő/20-39	2	egyik lábközépcsonton kinövés, öreg ujj gyulladt
45	nő/35-39	2	europid + közép arcban mongoloid	120	férfi/40-44	2	europid, schmorl hernia
46	gyerek/6	2		121	férfi/45-49	2	europid, peremes, horpadt csigolyateste
47	férfi/40-49	2	jobb lapocka törés, porotikus váz, gyulladt ízületek	122	gyerek/7-8	2	
48	férfi/30-34	2	orrtörés, sacralizáció, europid + középarc mongoloid	123	gyerek/3	2	
49	gyerek/15-17	2		124	gyerek/0	2	
50	gyerek/0-1	2		125	nő/30-34	2	europo-mongoloid, tömör csontok, jobb ulna törés nem forrt össze
51	nő/40-49	2	porotikus csontok, gyulladt csigolyák	126	nő/30-34	2	europid, szörnyen rossz fogak, porotikus

							csigolyák, kis ízületi gyulladások
52	nő/35–39	2	jobb humeruson enthesopathia	127	gyerek/0	2	
53	gyerek/2–3	2		128	gyerek/1–2	2	
54	gyerek/1–2	2		129	gyerek/0	2	
55	nő/20–24	2	jobb falcsonton horpadás	130	gyerek/0–1	2	
56	nő/45–54	2	porotikus csontok, gyulladt csigolyák, europid	131	gyerek/0	2	
57	gyerek/2–3	2	két hátságigolya íve összenőtt	132	nő/40–49	1	europid, jelképes trepanáció , izmos, gracilis
58	férfi/35–39	2		133	gyerek/13–14	1	
59	nő/40–49	2		134	gyerek/13–14	1	
60	gyerek/0	2		135	nő/40–49	1	gracilis, de izmos váz
61	férfi/50–59	2	extrém gyulladt csípőízület, erős felsővégtag, homlokon két gyulladt terület (ajtó nyitás)	136	férfi/35–39	1	jelképes trepanáció? Izmos, nem porotikus, csigolyákon schmorl, ízületi gyulladás a nyaki szakaszon
62	gyerek/0	2		137	gyerek/4	1	
63	férfi/20–24	2	erős izomtapadások, mongoloid jellegekkel	138	férfi/30–39	1	robozttus, izmos, jobb kulcscsont törés, sok patina
64	nő/25–29	2	homlokcsonton osteoma	139	nő/25–29	1	bal mastoideusnál karika (patina)
65	gyerek/3	2	bal oldalon inkacsont	140	gyerek/9	1	
66	férfi/30–34	2	csípőlapáton erős izomtapadások	141	nő/25–29	1	
67	férfi/35–39	2	8 vágás a koponyán, ágyékcsigolyákon schmorl	142	gyerek/3	1	
68	gyerek/2–3	2		143	férfi/17–19	1	
69	gyerek/3	2					
70	gyerek/4	2					

71	férfi/50–59	2	koponyán nem gyógyult vágás a jobb coronavarraton, peremes ágyéksigolyák, erős izomzat, jobb bordatörés, lumbalizáció, gyulladt nyakcsigolyák				
72	gyerek/15–17	2	szivacsos csontok, periostitises felrakódások				
73	férfi/20–24	2	TBC, sok gyulladáson nyom, bal clavícula törés				
39 férfi, 38 nő, 62 gyermek -							

Sírleírások

1. sír (2015. május 11.) .tábla 1. [38. kép, 35. tábla 1]

Férfi, 30–39 éves⁹, Csvh.: 157 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5–10 cm¹⁰, sh.: 197 cm, ssz.: 50–65 cm.

A temetkezés határozott sötétbarna színű folttal jelentkezett a sárgásbarna színű altalajon. A váz alsó lábszárcsontjait megsértette a munkagép. Közepes megtartású váz.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya felfelé billent, alsó állkapocs leesve. Az alkarcsontok nyújtva, a jobb alkarok a medencében, bal a medencelapát alatt, jobb váll kicsavarodva a gerincoszlop irányába. Az alsó lábszárcsontokat részben, a lábfejeket teljes egészében a gép elvitte. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

Melléklet:

⁹ A nemek, életkor, és a csontokon látható elváltozások leírásai Bernert Zsolt és Buzár Ágota vizsgálatának eredményei alapján került feltüntetésre.

¹⁰ A temetkezések mélysége (sír mélység) a sírfolttól a sírgödör aljáig mért mélység adat. A temető helyén a feltáráskor vasrakodó betonburkolata, vasúti sín, darupálya volt, amit csak részben újítottak meg. A feltárást a beton, néhol vasbeton feltörése után tudtuk elkezdni, illetve a felszedett vasúti sínpályák helyén tudtunk ásni. Kivételes helyzet volt, amikor a sír faltját feljebb, akár 1 méterre a váz szintjétől meg tudtuk fogni, ezt a temetkezési szokások fejezetben ismertetem.

1. A sír földjében kiskérődző csontjai voltak.

38. kép. Az 1. sír kibontva.

2. sír (2015. május 12.) [35. tábla 2]

Férfi, 25–34 éves, Csvh.: 165 cm, t.: Ny–K, sm.: 30 cm, sh.: 225 cm, ssz.: 75–85 cm.

A temetkezés határozott sötétbarna színű, téglalap alakú folttal jelentkezett a sárgásbarna színű altalajon. A sírfolt mindkét végén lekerekített téglalap alakú formát mutatott, az északi végén a koponyánál ez határozottabb volt. A sírgödör látszólag indokolatlanul nagy méretű. A vázhoz képest.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. A koponyán jelképes trepanáció van. A jobb kar behajlítva, kézfeje a bal medencelapáton, a bal kar nyújtva. Lábak nyújtva, lábfejek hiányoznak, egy jelenkori gödör megbolygatta azokat. A váz medencéje és a gerincoszlopa, a csigolyái felszívódtak. Nem érte bolygatás a váz mellkasi és hasi részét, mert a karok in situ, bolygatatlan helyzetben fekszenek keresztben a váz medencéjének helye felett. Rossz megtartású váz.

Melléklete nem volt.

3. sír (2015. május 12.) [35. tábla 3–4]

Nő, 40–49 éves, Csvh.: 160 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 198 cm, ssz.: 60–70 cm.

A temetkezés határozott sötétbarna színű folttal jelentkezett a sárgásbarna színű altalajon. A sírfolt északi hosszanti oldala éles egyenes vonallal mutatkozott, míg a déli hosszanti oldala szabálytalan mintázatot mutatott. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent. A jobb alkarcsontok kissé behajlítva, a kézfejsontok a medencében, a bal kar nyújtva a medencelapát mellett, a jobb váll felhúzva. A lábak nyújtva, lábfejek hiányoznak. Közepes megtartású váz.

Melléklet:

1. A koponya jobb oldalán, a halántékon, és az állkapocshoz ragadva ólom gyöngyök morzsái voltak. A legnagyobb töredék H: 0,9 cm, v: 0,4 cm. (Ltsz.: 2017.176.1.) (tábla 4.)

4. sír (2015. május 12.) [35. tábla 5]

Üres sírgödör? Kissé szögletes alakú sekély gödör, betöltése ugyanolyan színben rajzolódott ki, mint a síroké.

M: 60 cm x 70 cm, Mélysége: 10 m

5. sír (2015. május 12.) [39. kép, 36. tábla 1–3]

Nő, 30–39 éves, Csvh.: 165 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15–20 cm, sh.: 245 cm, ssz.: 70–85 cm. Kirabolt temetkezés.

A temetkezés sötétbarna elmosódott szélű folttal jelentkezett a sárgásbarna altalajon. A foltból nem lehetett rablásra következtetni. Nem volt a foltban nyoma rablógödörnek. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír. Bontáskor először a felfordított koponya és a mellé állított edényt találtuk meg. A koponya nem az eredeti anatómiai helyzetben volt, magasabban, és kimozdítva feküdt. A rablást már a test bomlása után végezheték el, mert a csontok szóródása látványos. A rablást talán koporsóban végezheték, ahol a csontokat a lábak közé tudták húzni.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya bolygatott, jobbra és felfelé billent, állkapocs leesve a jobb medencelapáton. Az alkarcsontok nyújtva, in situ. A váz mellkasa feldúlva, kirabolva. A bordacsontok a két combcsont között, és azok mellett voltak. Keresztcsontja kifordulva, csigolyák a combcsontok között. A lábak nyújtva in situ. Közepes megtartású váz.

Melléklet:

1. A koponya mögött, annak bal oldalán egy edény megdőlt helyzetben feküdt. Vörös színű, szemcsés homokkal soványított, kézikorongon formált kis fazék. Pereme szinte vízszintesre kihajló, egyszerű, lekerekített, belsejében láthatók az agyaghurkák el nem simított vonalai. Nyaktól lefelé hullámvonalak díszítik. Alján, a teljes fenekét betöltő kereszt körben formájú, jól látható bélyeg van. M.: 9,8–10 cm, pá.: 9,4–9,9 cm, fá.: 8,3–8,5 cm, leg.sz.: 10,6 cm. (Ltsz.: 2016.19.1.) [36. tábla 1]

1. A kifordított koponyán vas ár töredéke volt. H.: 4,2 cm, v.: 0,3 cm. (Ltsz.: 2016.19.2.) [36. tábla 3]

2. A felforgatott bordacsontok között állatsont volt.

39. kép. Az 5. sír kibontva

6. sír (2015. május 12.) [37. tábla 3]

Inf., 11 éves, Csvh.: 95 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: ? cm, ssz.: ? cm. Bolygatott temetkezés.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponyát a jelenkori csatorna ásásakor kimarkolták. A bal alkarcsontok nyújtva, a jobb kar csontjai hiányoznak. A sírgödör formáját megfigyelni nem tudtuk, csupán A váz jobb oldalán egy szakaszon mutatkozott a széle. Igen rossz megtartású váz.

Melléklete nem volt.

7. sír (2015. május 12.) [37. tábla 1]

Inf., 15–17 éves, Csvh.: 80 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 145 cm, ssz.: 60 cm. Hiányos temetkezés, bolygatott.

A váznak csak a jobb combcsontja és lábszárcsontjai, és a bal alsó lábszár és lábfej csontjai maradtak meg.

Melléklete nem volt.

8. sír (2015. május 12.) [37. tábla 2]

M: 115 cm x 50 cm, Mélysége: 35 cm, t: É–D

Üres sírgödör.

9. sír (2015. május 12.) [38. tábla 1]

M: 140 cm x 80 cm, Mélysége: 25 cm, t: Ny–K

Üres sírgödör.

10. sír (2015. május 14.) [38. tábla 2–3]

Férfi, 30–39 éves, Csvh.: 180 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 240 cm, ssz.: 75–80 cm. Bolygatott temetkezés.

A sírgödör lekerekített végű téglalap alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. Az alkarcsontokat, A váz medence és combcsonti része megsemmisült jelen kori bolygatással. A vállak felhúzza, a kulcsontok párhuzamosak a gerincoszloppal, a test össze lehetett csavarva. A bal alsó lábszár *in situ*. Közepes megtartású váz.

Melléklet:

1. A bal lapockán a bordák között ezüst denár volt (I. András (1046–1060) H8). (Ltsz.: 2017.175.1.0)

11. sír (2015. május 14.) [38. tábla 4–5]

Férfi, 30–39 éves, Csvh.: 170 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 245 cm, ssz.: 80–85 cm

A temetkezés foltja nagyon halványan jelentkezett a homokos altalajban. A sírgödör formáját nem lehet hitelesen megadni.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra esve feküdt. Az alkarcsontok behajlítva, mindkét kézfej csontjain a medencében. A jobb váll kissé felhúzva. A lábak kissé balra csavarodva. A jobb láb nyújtva a lábfej befelé fordult. A bal láb rendellenes tartásban befelé csavarodva állt, a lábfej szintén. Közepes megtartású váz.

Melléklet:

1. A bal medencelapát alatt, az alkarok középtájának magasságában, ívelt karikával kifelé állva, líra alakú csat volt. Bronzból, rovátkolt díszűre öntött. A vas pecekhez textil korrodálódott. M.: 3,8x3,5 cm, a befűzhető szíj 1,2–1,4 cm széles lehetett, mely a csat testének, annak áttört részének mérete. (Ltsz.: 2016.15.1.) [38. tábla 5]

12. sír (2015. május 15.) [40. kép, 39. tábla 1–2]

Inf., 11 éves, Csvh.: 85 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 35 cm, sh.: 115 cm, ssz.: 60–70 cm, jelenkori bolygatással.

A temetkezés vörös színű folttal határozottan rajzolódott ki a homokos felszín és az őshumusz határán. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra, és előre billent, az alsó állkapocs szorosan a felsőhöz illeszkedve. A jobb alkarcsont enyhén behajlítva, a kézfej csontjai a medencelapáton. A bal kar csontjai szorosan a test mellett nyújtva. A jobb kézfej csontjai a medencében. A váz alsó lábszárcsontjait a jelen kori bolygatás megsemmisítette.

Melléklet:

1. A koponya jobb oldalán, annak magasságában, a sírgödör sarkában kerámia edény állt. Vörösesbarna színű, szürke foltosra égett, durva szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált nyúlánk formájú fazék. Után korongolás nyoma a peremen, annak belső szélén látható.

Pereme enyhén kihajló, egyszerű. Nyaktól lefelé vonal és hullámvonalkötegek díszítik. Fenekén kereszt formájú jól látható bélyeg van. M.: 17 cm, pá.: 10,6 cm, fá.: 8 cm, leg.sz.: 13 cm. (Ltsz.: 2016.20.1.) [39. tábla 2]

40. kép. 12. sír kibontva.

13. sír (2015. május 18.) [41. kép, 40. tábla 1–17]

Inf., 3 éves, Csvh.: 45 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 120 cm, ssz.: 60–65 cm

A temetkezés a mai betonút mellett részben alatta helyezkedett el. Az út mellett vágott metszetben tökéletesen kirajzolódott a hajdani sírgödör formája, és rétegsorai. Az ezer éve ásott sírgödör teteje az őshumusz felett elterülő 20–25 cm vastag áradásos homokos, löszös réteg tetején indul. A sírokat, azok feltjét túlhúzva az őshumusz alatt fogtuk meg, de ez nem a valódi jelentkezései szintek voltak. Ennek oka, hogy alig válik el a két homokos szín egymástól. A sírgödör valódi mélysége ennél a temetkezésnél 55 cm. Érdekesség, hogy a 3 éves gyermek testét ugyanolyan mélyre ásták, mint a felnőttek sírjait, azaz A vázak egy szinten jelentkeztek.¹¹

---

¹¹ Bővebben elemezve a temetkezési szokásoknál.

A váz hanyatt fekvő. A koponya balra billent, összenyomódott, alsó állkapocs szorosan rá illeszkedve. Csak a koponya és a jobb felkarcsont in situ. A sír részben a falban volt, így a koponya felőli része bizonytalan, megfigyelni nem tudtuk. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

Melléklet:

1. A koponya jobb oldalán edény állt. Barna színű, fekete foltosra égett, finom szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált gömbölyű alakú kis fazék. Után korongolás nyoma a peremen, annak belső szélén látható. Belsejében láthatóak a hurkák el nem dolgozott vonalai. Pereme kihajló, egyszerű. Nyaktól lefelé hat soros hullámvonalkötegek díszítik. Melyek indításából látszik, hogy balra forgott az edény a korongon. Alsó részén erőteljes vízszintes simítással dolgozzák el az agyagot, mellyel áthúzzák a hullámvonalköteget is. Feneke vastag. Alján a teljes fenekét betöltő, három szálásra rajzolt kereszt formájú jól látható bélyeg van. A feneket gyűrű veszi körül, mely feketére égett. M: 11,3 cm, pá.: 10,5 cm, fá.: 9,5 cm, leg.sz.: 12,8 cm. (Ltsz.: 2016.17.2.) [40. tábla 17]

2. A nyakcsigolyák körül 9 db-ból álló gyöngysor volt. Ebből 4 db négyszögletes alakú üvegyöngy az állkapocs előtt volt. 1 db szürke színű, piros üvegszállal körbefolytatott üvegyöngy, 1 db négyszög alakú, sárga foltos üvegyöngy, 1 db ezüstberakásos henger alakú, 1 db sokszög átmetszetű bronzkarika, d: 1,3 x 1,5 cm, v: 0,4 cm az alsó állkapocshoz tapadva találtuk meg. 1 db bronz lapocska, mely talán egy szétkalapált bronz érme lehetett (római?), d: 2,5 cm a bal váll környékén lehetett. (Ltsz.: 2016.17.2.) [41. kép, 40. tábla 2–16]

41. kép. A 13. sír alsó állkapcsának kiemelése után az alatta lévő gyöngysor in situ helyzete.

14. sír (2015. május 15.) [41–42. tábla]

Nő, 20–29 éves, Csvh.: 125 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15–20 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 65–68 cm, jelenkori bolygatással a lábszárcsontok megsemmisültek.

A temetkezés vöröses színű foltként jelentkezett a fekete humusz szemcsés homokos, löszös altalajon. A folt lekerekített végű téglalap formát mutatott.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé jobbra és előre néz, állkapocs enyhén leesve. A karok nyújtva, az alkarcsontok a medencelapát mellett, a kézfej csontjai a combcsont fejénél. Lábak nyújtva, az alsó lábszárakat jelenkori bolygatás megsemmisítette. *Melléklet:*

1. A nyakcsigolyák körül három bronz szálból sodor, hurkos-kampós záródású nyakperec volt. A zárószervezet a koponya alatt volt. Kissé oválisra nyomott az ékszer d: 17 cm x 14,5 cm, v: 0,4 cm. Rajta hozzákorrodálódott textilmaradványokkal. (Ltsz.: 2015.310.3.) [41. tábla]

2. A jobb alkarcsontokon bronzból öntött, nyitott, állatfejes karperec volt. Két szálból sodrást utánzó öntéssel. Az állatfejeknél eltekercselt 5 szálás utánzat látható. A szembenéző állatfejek szája 5 vésett bordával kialakított. A fejen kétoldalt 1–1 kidudorodó szemgolyó. A száj végénél sekély mélyedés az orrnyílást jelezheti. Átm.: 6,5x7 cm, v.: 0,5 cm, a fej m.: 1,5 cm. (Ltsz.: 2015.310.1.) [41. tábla 6]

3. A bal csuklón, az alkarcsontok végénél bronzból öntött, zárt állatfejes karperec volt. A sodrást utánzó öntéssel, a sima szálak közé egy vékonyabb, rovátkolt szálát imitáltak. Utóbbi 0,1 cm, a sima 0,2 cm vastag. Ez a vésett dísz, csak a karperec oldalirányú nézetében látható, belül simára kopott, kívül kissé élesen sima. Az állatfejek egymással szemben néznek kitátott szájjal. A karperecen mindenhol hozzákorrodálódott textilmaradványok vannak. Kissé ovális átmetszetű v.: 0,5 cm, átm.: 7,5x7,3 cm. (Ltsz.: 2015.310.2.) [41. tábla 5]

4. A jobb kéz gyűrűs ujján nyitott pántgyűrű volt. Ezüst lemezből készült, enyhén domborodó, 0,5–0,7 cm széles, átm.: 2 cm, pántgyűrű. Végeit levágták, kissé leszűkítve, és egymásra hajlítva. (Ltsz.: 2015.310.6.) [41. tábla 2]

5. A koponya bal oldalán, a nyakcsigolyák és az állkapocs alatt 5 db zöld színű 0,3 cm-es kásagyöngy, 1 db tojánhéj színű 0,3 cm-es kásagyöngy volt. (Ltsz.: 2015.310.8.) [41. tábla 3]

6. A koponya jobb oldalán, a sírgödör szélén apró, ívelt vasdarabka volt, talán vas ár töredéke. H.: 3,8 cm, v.: 0,4–0,6 cm. (Ltsz.: 2015.310.7.) [41. tábla 4]

15. sír (2015. május 18.) [43. tábla 1]

M: 160 cm x 70 cm, a nyugati végét a csatorna ásásakor elvitte a markoló. Lekerekített téglalap formájú.

Üres sírgödör, betöltése kissé eltér a sírok betöltésével, humuszosabb.

16. sír (2015. május 18.) [42. tábla 2]

Nő, 15–17 éves, Csvh.: 158 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15–20 cm, sh.: 220 cm, ssz.: 60–70 cm

A temetkezés feltja koporsóra utaló kettős színezettel jelentkezett. A váz egy szűk világosbarna színű trapéz alakú, két végénél is egyenes vonalat kirajzoló elszíneződésben feküdt, melyet humuszos, sötét szemcsés két hosszanti sáv keretelt a két hosszanti oldal mellett. A váz rönk koporsóban feküdt, a trapéz alakú forma a rönkben vájt mélyedés, amibe A vázat befektették.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű volt. A koponya jobbra billent, állkapocs leesve. A jobb alkarcsont behajlítva, a kézfej csontjai a medencelapáton. A bal alkar enyhén behajlítva a kézfej csontjai a bal medencelapát alatt. Lábak nyújtva.

Melléklete nem volt.

17. sír (2015. június 2.) [42. kép, 44. tábla]

Nő, 17–19 éves, Csvh.: 105 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 55 cm, sh.: 150 cm, ssz.: 50–55 cm, bolygatott sír, az építkezéskor a sír nagy északi részét kimarkolták.

A temetkezés szerencsétlen módon megsérült, de ennek köszönhetünk egy érdekes megfigyelést a sírgödör mélységéről. A sírgödör beásásának elszíneződése 55 cm mélyen kivehető volt a homokos altalajban. A sírgödör betöltése homok lehetett, amit A váz bomlása vöröses árnyalattal elszínezett.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponyát, a jobb kart, a medencét és a láb csontjait a jelenkori bolygatás megsemmisítette. A bal kar nyújtva a test mellett feküdt.

42. kép. A 17. sír ÉNy-i sarka a koponya mellé tett edénnyel a pillérialap betonozása után. A sír betöltése mellett jól látható a 20. század közepén készült vasúti sín alapozásának beásása a kövekkel, és a váz szintje.

Melléklet:

1. A koponya helyének bal oldalán a sírgödör szélén edény állt. Barna színű, szürke foltosra égett, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált, hordó alakú kis fazék. Után korongolás nyoma a peremen, annak belső szélén látható. Belsejében láthatók a hurkák el nem dolgozott vonalai. Pereme enyhén kihajló, egyszerű. Nyaktól lefelé két sor sekély hullám majd vonaldísz karcoltak az oldalába, ugyanazon eszközzel. Alsó részén erőteljesebben, mélyen karcolták a vonalakat. Feneke vastag, rajta halvány kör és benne pont formájú fenékbélyeg látható. A feneket simára kopott gyűrű veszi körül. M.: 11,4 cm, pá.: 11,2 cm, fá.: 8,7 cm, leg.sz.: 11,2 cm a peremnél. (Ltsz.:2017.177.1.). [44. tábla 2]

18. sír (2015. június 2.) [43–46. kép, 43. tábla 3]

Férfi, 20–24 éves, Csvh.: 185 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 0 cm, sh.: 225 cm, ssz.: 85–90 cm, építkezéssel megbolygatott sír.

Az építkezéssel kimarkolt pilléralap kiváló metszetet adott a sírről számunkra. A váz jobb oldala volt maga a metszet, eddig bolygatták meg pont a sírt. A csontok nem sérültek. A vázat 5–10 cm vastag barnás elszíneződés keretelte, A váz alatt szintén, itt 5 cm vastagságot tudtunk mérni, és fadarabokat lehetett fotózni.

43. kép. A 18. sír feltja a pilléralap kimarkolása után.

44. kép. A 18. sír vázának jobb válla alatt famaradvány volt, a koporsó alja,

45. kép. A 18. sír váza körül a fa koporsó okozta elszíneződés.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, állkapocs szorosan rá illeszkedett. A karok a test mellett, a kézfej csontjai a medencecsont alatt. Lábak kisebb terpeszben, szétnyílván feküdtek.

46. kép. A 18. sír kibontva

Melléklete nem volt.

19. sír (2015. június 5.) [45. tábla 1]

Férfi, 40–49 éves, Csvh.: 175 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 55 cm, sh.: 235 cm, ssz.: 60–85 cm

A temetkezés foltja egyszínű vörös foltként jelentkezett a homokban. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír, igen nagyméretű.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent, alsó állkapocs szorosan rá illeszkedve. A karok nyújtva a test mellett, a jobb kézfej csontjai a combcsonton, a bal a medencén és mellette. Lábak nyújtva. A test szorosan összenyomva, talán becsavarhatták valamibe.

Melléklet nem volt.

20. sír (2015. június 2.) [45. tábla 2., 5]

Nő, 30–39 éves, Csvh.: 165 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 55 cm, sh.: 230 cm, ssz.: 60–65 cm

A temetkezés feltja világosbarna színnel jelentkezett a feketet humuszzemcsés altalajon. A felt lekerekített végű, nyújtott téglalap formát mutatott. A váz jobb könyök környéki részét állati bolygatás érte.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya felfelé billent, állkapocs leesve. A bal alkarcsontok derékszögben behajlítva, vállak felhúzza. A jobb kéz kézfejsontjai a medencében. A bal felkarcsont felfelé kimozdulva.

Melléklet:

1. A sír földjében, a medence felett edény válltöredéke volt. Barna színű, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált töredék. Többsoros hullámvonalköteg díszítés van rajta. V.: 0,6 cm, m.: 4,5x3,8 cm . (Ltsz.: 2017.178.1.) [45. tábla 5]

21. sír (2015. június 3.) [45. tábla 3–4]

Inf., 8–9 éves, Csvh.: 115 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 150 cm, ssz.: 40–45 cm

A temetkezés feltja barna színnel jelentkezett a sárgás színű homokos altalajon. A felt lekerekített végű téglalap formát mutatott.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, állkapocs szorosan rá illeszkedve. A jobb alkar enyhén behajlítva, a kézfej csontjai a medencelapáton. A bal kar csontjai szorosan a test mellett nyújtva.

Melléklet:

1. A sír földjében a bal térd felett, négyszög átmetszetű bronzhuzalból formált ovális, vagy körte alakú karika volt, végei kissé elhegyesedők. Átm.: 1,3x1,5 cm, v.: 0,2 cm. (Ltsz.: 2017.179.1.) [45. tábla 4]

22. sír (2015. június 3.) [46. tábla]

Nő, 20–59 éves, Csvh.: 100 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 160 cm, ssz.: 75 cm, az elcsomagolt csontok között egy gyermek csontjai is voltak: Inf., 7–9 éves, a sírgödör végében két hosszúcsontot találtunk, melyek részben a sírban, részben abba benyúlva feküdtek. A darupálya alá nem bonthattunk be.

A temetkezés feltja világosbarna színnel jelentkezett a fekete humuszszemcsés általajon. A felt lekerekített végű, nyújtott téglalap formát mutatott. A váz koponya felöli vége, medencéig a darupálya sínének betonalapozása alatt maradt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A jobb alkarcsontok kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencelapát belső oldalán voltak. A lábak nyújtva. A jobb kéz gyűrűs ujján bronz karikagyűrű volt. A jobb lábfej külső oldalán edény állt.

Melléklet:

1. A jobb kéz gyűrűs ujján bronzból öntött, zárt karikagyűrű volt. Félkör átmetszetű, két átellenes oldalán vésés nyomokkal, fonott gyűrűt utánzó díszítéssel. Átm.: 2 cm, v.: 0,3 cm. (Ltsz.: 2017.180.2.) [46. tábla 3]

2. A jobb lábfejsontok külső oldalán edény állt. Szürke színű, fekete foltosra égett, durva szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált kis fazék. Nyaktól lefelé két sor hullám majd vonalköteg díszíti. A fenekén két körben lóhere minta látható. Az edény peremrésze nem maradt meg. M.: 13,7 cm, pá.: - cm, fá.: 8,3 cm, leg.sz.: 13 cm. (Ltsz.: 2017.180.1.) [46. tábla 2]

23. sír (2015. június 3.) [47. kép, 47. tábla 1–2]

Férfi, 40–49 éves, Csvh.: 167 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 220 cm, ssz.: 55–60 cm

A temetkezés feltja világosbarna színnel jelentkezett a fekete humusz szemcsés általajon. A felt lekerekített végű, nyújtott téglalap formát mutatott. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, állkapocs kissé leesve. A vállak felhúzva. Az alkarcsontok nyújtva, mindkét alkar és kézfej csontjai a medencelapáton. Lábak nyújtva, szorosán egymás mellett voltak. A csontok helyzete alapján a testet becsavarhatták valamibe. A váz bal válla mellett, 15 cm-el magasabban egy edény állt. Az edény száját egy kővel fedték le.

47. kép. A 23. sírban az edény kővel volt lefedve.

Melléklet:

1. A bal váll mellett a felkarcsont közepe táján egy edény állt. Sötétszürke színű, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált kis fazék/bögre. Után korongolás nyoma a perem belső szélén látható. Aszimmetrikus szája és feneke billegő koronglapra utal. Pereme enyhén kihajló, egyszerű. Nyaktól lefelé vonaldíszet karcoltak ugyanazon eszközzel. Fenekén körben ágszerűen elnyúló bélyeg látható. A bal felkarcsont közepe táján, mellette, a sírgödör oldalához illesztve állt, szája egy kővel lefedve. M.: 12,5 cm, pá.: 10,4 cm, fá.: 7,8–8 cm, leg.sz.: 12,6 cm. (Ltsz.: 2017.181.1.) [47. tábla 2]

24. sír (2015. június 3.) [47. tábla 4]

Férfi, 30–34 éves, Csvh.: 155 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 55 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 62–70 cm, a koponyán jelképes trepanáció van, a sír bolygatott, A váz lábfejeit, a sír végét a pilléralap kitermelése közben elvitték.

A temetkezés foltja vöröses színnel jelentkezett a homokban.

Váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, állkapocs kissé leesve. Az alkarcsontok nyújtva, bal a medencén, jobb a test mellett. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

25. sír (2015. június 3.) [47. tábla 3]

Inf., 6 éves, Csvh.: 107 cm, t.: Ny–K, sm.: 15 cm, sh.: 158 cm, ssz.: 55–60 cm

A temetkezés foltja vörös színnel rajzolódott ki a homokban. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre és balra billent. Állkapcsok szorosan zárva. A jobb felkarcsont hiányzik, de a kéz csontjai a medencében, a bal kar nyújtva, a kéz csontjai a medencelapát külső oldalán. Lábak nyújtva.

Melléklete nem volt.

26. sír (2015. június 4.) [48. tábla]

Inf., 11–12 éves, Csvh.: 146 cm, t.: Ny–K, sm.: 20–25 cm, sh.: 214 cm, ssz.: 65–80 cm

A temetkezés barna színnel jelentkezett a homokban. A vázat kibontva még nem került elő a koponyája mögé helyezett edény. A bontás során kissé lejjebb ásva találtuk meg azt a koponya mögött. Az edény szája, pereme a koponya szintjével volt azonos. Kérdéses az edény sírhoz tartozása. A sírt feltárva nem találtunk más temetkezésre utaló csontot vagy foltot. Elképzelhető, hogy A váztól nyugati irányban a beton alatt lvő temetkezése lábfeje mellé helyezett edényről lehet szó. Csontot mellette nem találtunk. A sírgödör szabálytalan sarkú alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent. Az alkarcsontok nyújtva, a kéz csontjai a medencelapát alatt. Vállak felhúzva. Lábak nyújtva.

Melléklet:

1. A koponya mögött, a homokba ásva egy edény került elő. Vörös színű, fekete foltosra égett, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált gömbölyded bögre. Után korongolás nyoma a perem belső szélén látható. Pereme enyhén kihajló, levágott. Nyaktól lefelé 3–4 soros hullámvonalköteg díszíti, mely két sor után vízszintes vonalkötegbe megy át. A díszítést balra forgó korongon vitték rá az edényre. Felülete kopik. Vastag falu edényke. Fenekén körben kereszt minta látható. A koponya mögött, de 10 cm-rel alatta. M.: 10,6 cm, pá.: 10 cm, fá.: 8,5–8,7 cm, leg.sz.: 12,2 cm. (Ltsz.: 2017.182.1.) [48. tábla 2]

27. sír (2015. június 3.) [49. tábla 1]

Inf., 4–5 éves, torzított koponya? Csvh.: 100 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 8 cm, sh.: 130 cm, ssz.: 40–50 cm

A temetkezést barnás színű folt jelezte a homokos talajban. A sírgödör ovális alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, az állkapcsok zártak. Az alkarcsontok nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai a medencelapát mellett, vállak felhúzva. Lábak nyújtva, egymás mellett. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

28. sír (2015. június 2.) [48. kép, 49. tábla 2]

Férfi, 20–24 éves, Csvh.: 95 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20–25 cm, sh.: 120 cm, ssz.: 60 cm, bolygatott, a sír medencétől lefelé megsemmisült a pilléralap építése miatt.

A temetkezést barnás elszíneződés jelezte a homokos talajban. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé balra billent, állkapocs leesve. Az alkarcsontok nyújtva, a kézfej csontjai a medencelapát mellett. Medencétől lefelé a markoló kiszedte a csontokat.

Melléklete nem volt.

48. kép. A 28. sír és a környékén fekvő temetkezések foltjai a jelenkori betonburkolattal.

29. sír (2015. június 4.) [49. tábla 3–4]

Nő, 50–59 éves, Csvh.: 168 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 35–45 cm, sh.: 208 cm, ssz.: 52–62 cm,

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya felfelé billent, állkapocs leesve. Az alkarcsontok nyújtva, a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán és részben alatta. Lábak nyújtva. A koponya torz, hátul lapos. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú, igen szűk aknasír. Igen rossz megtartású váz, minden csont mállik szét. A jobb könyök magasságában, a csigolyára oldalról a karcsontok irányában rátapadva egy pénz került elő.

Melléklet:

1. A lengőbordák és a könyök ízületek magasságában, az egyik csigolya jobb oldalára tapadva élével felfelé ezüst dénár volt (I. András (1046–1060) H9). (Ltsz.: 2017.183.1.) [49. tábla 4]

30. sír (2015. június 4.) [49. tábla 5]

Nő, 30–39 éves, Csvh.: 35 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: - cm, ssz.: - cm, bolygatott

A vázat a vasúti sín alapozásakor megsemmisítették, csupán az alsó lábszárcsontjai maradtak meg.

Melléklete nem volt.

31. sír (2015. június 3.) [50. tábla 1–2]

Inf., 11–12 éves, Csvh.: 43 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 117 cm, ssz.: 40 cm, bolygatott.

A vázból csupán a láb csontjai maradtak meg. A jobb lábfej mellett a sírgödör oldalához állítva edény helyeztek.

Melléklet:

1. A jobb lábfej külső oldalán. Világos barna színű, szürkére égett, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált kislemez. Pereme enyhén kihajló, sima. A hurkák nyoma kívül belül jól látható, eldolgozatlan. Oldalát két sor széles hullámvonal díszíti, alul sűrű vonalakkal simított. Vastag falu edényke. Fenekén körben kereszt minta látható, széle simára kopott. M.: 9,2 cm, pá.: 10,2 cm, fá.: 7,2 cm, leg.sz.: 10,2 cm a peremnél. (Ltsz.: 2017.184.1.) [50. tábla 2]

32. sír (2015. június 5.) [49. kép. 50. tábla 3]

Férfi, 17–19 éves, Csvh.: 178 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 25–35 cm, sh.: 230 cm, ssz.: 80–83 cm, bolygatott.

A sírgödör teknő alakú, ovális szűk aknasír. A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé jobbra billent. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencében. Lábak nyújtva. A sírgödör körte alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

49. kép. A 32. sír kibontva, és a feltárás körülményei.

33. sír (2015. június 4.) [50. tábla 4]

Inf., 12 éves, Csvh.: - cm, t.: Ny–K, sm.: - cm, sh.: . cm, ssz.: - cm, bolygatott.

A temetkezésnek nem volt feltétele, a csontokat vettük észre a vasút köves alapozását eltávolítva. A sírt a 20. század elején megbolygatták, és megsemmisítették. A vázból csupán néhány csonttöredék maradt meg.

Melléklete nem volt.

34. a-b. sír (2015. június 5.) [51. tábla]

Férfi 30–34 éves, és Inf., Csvh.: 167 cm, t.: Ny–K, sm.: 20 cm, sh.: 195 cm, ssz.: 68–30 cm

A temetkezésnek sötétebb homokos foltja volt, ami nyelés után kiszáradva azonnal el is tűnt.

A sírgödör lekerekített sarkú téglalap alakú aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, állkapocs leesve. A karok nyújtva, a kézfej csontjai a medencelapát mellett. A medence szétnyílván. A combcsontok körül magzat vázmaradványai voltak. Lábak nyújtva. A sírgödör bal lábfej melletti része kerek kis gödörben kiszélesedik, fekete hamus betöltéssel. A koponyához támasztva, annak jobb oldalán edény állt. A bal kézfej csontjai alatt vaskés feküdt.

Melléklet:

1. A koponya jobb oldalán, szorosan mellette vörösesbarna színű, feketére égett, finomszemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált kis fazék volt. Felületén után korongolás nyoma látható. Pereme enyhén kihajló, tagolt. Oldalát a nyaktól sűrűn bekarcolt csigavonal díszíti, mely egyre ritkul a fenék felé, majd a felett 3–4 cm-el eltűnik. Vastag falu edényke. M: 12,6 cm, pá.: 11,5 cm, fá.: 8,6–8,8 cm, leg.sz.: 12,6 cm. (Ltsz.: 2015.310.5.) [51. tábla 3]

2. A bal kézfej csontjai alatt egy egyenes hátú, közepes nyélállású vaskés volt. H: 16,7 cm, mérhető élh.: 9 cm, sz.: 1,5–1,8 cm, a nyéltüske téglalap átmetszetű h.: 5,5 cm. (Ltsz.: 2017.185.1.) [51. tábla 2]

35. sír (2015. június 3.)

Nő, 35–39 éves, Csvh.: 105 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 115 cm, ssz.: - cm, bolygatott, a sírt a lábcsonatok kivételével a vasúti sín köves alapozása elvitte.

A vázból csak a láb csontjai maradtak meg. Nyújtott helyzetben feküdtek, a lábfejek szorosan egymás mellett.

Melléklete nem volt.

36. sír (2015. június 4.) [52. tábla 1]

Nő, 35–39 éves, Csvh.: 135 cm, t.: ÉÉNy–DDK, sm.: 25–35 cm, sh.: 208 cm, ssz.: 75–83 cm

A temetkezés homokos foltként jelentkezett az őshumusz vékony rétegében a felette lévő áradásos szintén homokos réteg eltávolítása után.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencelapáton, a bal kar a jobb vállhoz visszahajlítva.

Lábak nyújtva, szorosan egymás mellett. A váz jobb könyökénél egy természkő volt. A sírgödör ovális alakú, igen nagyméretű aknasír.

Melléklete nem volt.

37. sír (2015. június 4.) [52. tábla 2–3]

A vázból csupán egy koponyatöredék maradt meg.

Melléklet:

1. A koponyán 0,1 cm vastag bronzhuzalból formált S-végű karika volt. Az S-vég 0,1 cm széles, átm.: 1,1x1,2 cm. (Ltsz.: 2017.186.1.)

38. sír (2015. június 3.) [52. tábla 4]

Férfi, 25–64 éves, Csvh.: 115 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 115 cm, ssz.: - cm, bolygatott, A váz egy része a darupálya alatt maradt, kibontani nem lehetett.

A temetkezés homokos foltként jelentkezett az őshumusz vékony rétegében a felette lévő áradásos szintén homokos réteg eltávolítása után.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar a darupálya alatt maradt. A sírgödör láb felőli végét tudtuk csak megfigyelni, lekerekített téglalap formájú aknasír.

Melléklete nem volt.

39. sír (2015. június 5.) [50. kép, 52. tábla 5]

Nő, 40–44 éves, Csvh.: 90 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 105 cm, ssz.: 55 cm.

A temetkezés sötétebb homokos színnel jelentkezett a homokos felszínen. A váz egy része a beton alatt maradt, kibontani nem lehetett.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A váznak csak a medencétől a lábfejekig eső részét tudtuk kibontani. A bal kézfej csontjai a medencelapát mellett voltak, a lábak nyújtva. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

50. kép. A 39. sír a beton alatt, feltárására nem volt lehetőségünk. A temető ebbe az irányban folytatódik, az itt álló csarnok építésekor a 90-es években nem volt régészeti megfigyelés, vagy feltárás.

40. sír (2015. június 4.) [52. tábla 6]

Férfi, 15–17 éves, Csvh.: 145 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 95 cm.

A temetkezés barna foltként jelentkezett a homokos altalajon. A sírgödör lekerekített sarkú téglalap formájú aknasír, aránytalanul nagy a mérete. A vázhoz képest.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra, és kissé jobbra billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében, a bal kar nyújtva, a kézfej csontjai a medencelapáton. A váz lábfej csontjai a beton alatt maradtak, kibontani nem lehetett, lábak nyújtva. A váz össze van szorítva, becsavarhatták.

Melléklete nem volt.

41. sír (2015. június 3.) [53. tábla 1–3]

Férfi?, 35–39 éves, Csvh.: 140 cm, t.: ÉÉNy–DDK, sm.: 40 cm, sh.: 224 cm, ssz.: 63–72 cm.

A temetkezés világos színű homokos foltként jelentkezett a humuszos-homokos rétegben. A meglehetősen kemény talajban (homokos jellege ellenére a közel egy évszázada rajta haladó vasúti forgalom miatt a talaj kemény, kötött, nehezen bontható volt).

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra, és kissé balra billent. A jobb kar kissé hajlítva, a kézfej csontjai a medencében, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a combcsont mellett. Lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú aknasír. Mind a két csecsnyúlvány mögött ezüst nyitott karika volt.

Melléklet:

1. A bal csecsnyúlvány alatt, 0,1 cm vastag, rombusz átmetszetű ezüsthuzalból formált nyitott karika volt. Átm.: 2,4 cm, egyik vége elhegyesedik, másik levágva. (Ltsz.: 2017.187.1.) [53. tábla 2]

2. A jobb csecsnyúlvány alatt 0,1 cm vastag, rombusz átmetszetű ezüsthuzalból formált nyitott karika volt. Átm.: 2,4 cm, egyik vége elhegyesedik, másik levágva. (Ltsz.: 2017.187.2.) [53. tábla 3]

42. sír (2015. június 9.) [53. tábla 4–5]

Nő, 20–24 éves, Csvh.: 135 cm, t.: Ny–K, sm.: 20 cm, sh.: 205 cm, ssz.: 65–80 cm.

A vázra sírfolt nem utalt, a homokban jelentkeztek a csontok. Részben bolygatott temetkezés.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponyát a vasúti sín alapozás megsemmisítette. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar szintén a sín alapozásakor megsemmisült. A bal láb nyújtva, a jobb kissé behajlítva, felhúzva. Mindkét lábfej feketére égett. A sírgödör ovális alakú, medencénél kiszélesedő aknasír.

Melléklet:

1. A nyakcsigolyák előtt 8 db ezüsthuzalból üvegyöngy volt. H.: 1,4 cm, átm.: 1 cm, a fóliaberakás mélyedésének sz.: 1 cm. 7 db összeállítva, 1 db morzsákban. (Ltsz.: 2017.188.1.) [53. tábla 5]

43. sír (2015. június 4.) [53. tábla 6]

Inf. I., 0–1 éves, Csv.h.: 50 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 80 cm, ssz.: 32–30 cm, bolygatott.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé jobbra billent. A karok helyzetét megfigyelni nem tudtuk, igen törékeny, újszülött váza. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

44. sír (2015. június 5.) [53. tábla 7]

Nő, 15–17 éves, Csvh.: 145 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 186 cm, ssz.: 50–60 cm.

A temetkezés vöröses homokos betöltésű foltként mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé jobbra billent. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencében. A lábak nyújtva, szorosan egymás mellett, A vázat összecsavarhatták. A sírgödör fejnél ovális, lábnál szögletes formájú aknasír.

Melléklete nem volt.

45. sír (2015. június 5.) [51. kép, 54. tábla 1]

Nő, 35–39 éves, Csvh.: 165 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 184 cm, ssz.: 38–80 cm.

A temetkezés vöröses színű, homokos betöltésű foltként jelentkezett a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. Az alkarok hiányoznak, a bal váll kicsavarodva. Lábak nyújtva, a test összeszorítva. Kibontva a test bal oldalán végig, a fej fölött koporsódeszka nyoma rajzolódott kis, sarkokban szögletes csapokkal. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

51. kép. A 45-46. sír foltja.

46. sír (2015. június 5.) [51. kép, 54. tábla 2]

Inf.I., 6 éves, Csvh.: 102 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 155 cm, ssz.: 55–65 cm.

A temetkezés vöröses színű homokos betöltésű foltként jelentkezett a homokban. A sírfolton ugyanaz a hármasszínű elszíneződés látható, mint a 16. sírnál, azaz koporsóra utaló nyom.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé balra billent. Az egész felsőtest kissé balra csavarodott. A karok kissé hajlítva, lábak nyújtva. A vázat kibontva koporsó nyomát már nem találtuk. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

47. sír (2015. június 5.) [54. tábla 3]

Férfi, 40–49 éves, Csvh.: 105 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 135 cm, ssz.: 58–60 cm.

A sír lábfeleli végén pillérialap ásásakor elpusztították.

A temetkezés igen szűk téglalap alakú vörös foltként jelentkezett a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya felfelé néz. Alsó állkapocs leesve. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar nyújtva. A test összeszorított helyzetben. A sírgödör igen szűk, lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

48. sír (2015. június 11.) [54. tábla 4]

Férfi, 30–34 éves.

A váz csontjait egy kerek gödörben találtuk meg a terület azon részén, ahol már sírok a jelenkori bolygatás (kikötő kiépítése) miatt nem voltak. A csontokat megtalálhatták, majd újra eltemethették.

Melléklete nem volt.

49. sír (2015. június 17.) [55. tábla 1]

?, 15–17 éves, Csvh.: 125 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 25 cm, sh.: 150 cm, ssz.: 40–50 cm.

A temetkezés foltja bizonytalan barna-vörös színű honokos foltként jelentkezett a homokban. A sír felett 20. Század elején vasúti pálya épült, a vasúti sínkövek éppen érték A vázat. Fejét pedig a feltárást megelőzően pilléralap ásásakor pusztították el.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponyát és a bal váll csontjait jelen kori bolygatás megsemmisítette. A karok nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, és a combcsont mellett. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

50. sír (2015. június 12.) [55. tábla 2]

Inf. I., 0–1 éves, Csvh.: 55 cm, t.: É–D, sm.: 10 cm, sh.: 78 cm, ssz.: 38–45 cm.

A temetkezés barna foltként jelentkezett a homokban.

A váz bal oldalán feküdt. A koponya is balra fordult. A jobb kar kissé behajlítva, a bal A váz alatt, lábak kissé behajlítva. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

51. sír (2015. június 11.) [55. tábla 3–4]

Nő, 40–49 éves, Csvh.: 168 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 60–75 cm.

A sír barnás foltként jelentkezett a homokban. Nyugati végét kissé megsértette a vasúti sínköves alapozás. A sírgödör északnyugati részét nem tudtuk feltárni.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, az alsó állkapocs leesve. A jobb kar kissé behajlítva a kézfej csontjai a medencében, és a combcsontok között, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát mellett. A jobb váll a mellkas felé becsavarva. Lábak nyújtva, a test összeszorított helyzetben. A sírgödör a fejnél lekerekített, a lábaknál szögletes alakú aknasír.

Melléklet:

1. A koponya jobb oldalán, attól távolabb, szorosan a sírgödör szélében, sárga színű, rosszul kiégetett, gyenge minőségű, darabjaira hullott edény állt (a fenékrésze, és az oldalának egy része volt épségben). Belül szürke, finomszemcsés homokkal, és szerves anyaggal soványított, kézi korongon formált fazék. Felületén után korongolás, simítás, és máz nyoma látható. Pereme kihajló, profilált. Nyakán pálcával bebökködött díszítés látható. Az oldaltöredékeken vonalköteg és sűrű vonalkázás látható, mely talán inkább elsimítás nyoma. Igen rossz megtartású, mállékony, nem ragasztható össze. M.: - cm, pá.: 12,5 cm, fá.: - cm, Leg.sz.: - cm. (Ltsz.: 2017.189.1.) [55. tábla 4]

52. sír (2015. június 11.) [55. tábla 5–7]

Nő, 35–39 éves, Csvh.: 170 cm, t.: Ny–K, sm.: 20 cm, sh.: 218 cm, ssz.: 55–58 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát mellett. Lábak nyújtva, viszonylag távol egymástól. A sírgödör bal oldalát a vasúti sín alapozásakor megbolygatták, így megfigyelni nem tudtuk, A váz nem sérült, ovális alakú aknasír. A váz jobb oldalán a sírgödör feltűnően széles, talán valamilyen szerves anyagból készült melléklet volt elhelyezve A váz jobb karja mellett.

Melléklet:

1. A bal csecsnyúlvány alatt, 0,2 cm vastag, kör átmetszetű ezüsthuzalból formált S-végű karika volt. Átm.: 2 cm, az S-vég 0,5 cm széles, sima. (Ltsz.: 2017.190.1.) [55. tábla 5]

2. A jobb állkapocsszögletnél, 0,2 cm vastag, kör átmetszetű ezüsthuzalból formált S-végű karika volt. Átm: 2,2 cm, az S-vég 0,5 cm széles, sima. (Ltsz.: 2017.190.2.) [55. tábla 6]

53. sír (2015. június 12.) [56. tábla 1]

Inf.I., 2–3 éves, Csvh.: 92 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 150 cm, ssz.: 75–75 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medence mellett. Lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú aknasír. A sírgödör meglepően széles A váz méretéhez viszonyítva.

Melléklete nem volt.

54. sír (2015. június 12.) [56. tábla 2]

Inf.I., 1–2 éves, Csvh.: 64 cm, t.: ÉÉNy–DDK, sm.: 15 cm, sh.: 92 cm, ssz.: 45–52 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra billent. A karok kissé behajlítva, kézfej csontjai a medencében. Lábak nyújtva. A sírgödör tojás alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

55. sír (2015. június 12.) [52. kép, 56. tábla 3–6, 57. tábla]

Nő, 20–24 éves, Csvh.: 155 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 187 cm, ssz.: 55–70 cm.

A temetkezés barnás-vörös foltként jelentkezett a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent, az alsó állkapocs leesve. A jobb kar derékszögben behajlítva, a kézfej csontjai a bal könyöknél, a bal kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében. A jobb váll és gerincoszlop kicsavarodva. Lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú aknasír.

52. kép. Az 55. sírban talált 13 db I. (Szent) István denárok közül 3 db az állkapocs alatt bőrmaradványokhoz volt tapadva.

Melléklet:

1. A bal váll fölött, az állkapcsok magasságában 1 db I. (Szent) István (1000–1038) denár volt. (Ltsz.: 2016.11.1–13.)
2. Az állcsúcs alatt egy bőrdarabkával összekorrodálódva I. (Szent) István (1000–1038) denár volt.
3. Ugyanitt a bőrszalagon újabb I. (Szent) István (1000–1038) denár volt.
4. A állkapocsszöglet alatt I. (Szent) István (1000–1038) denár volt
5. A gerincoszlop alatt a szegcsont magasságában I. (Szent) István (1000–1038) denár volt
6. A jobb alkar és a bordák alatt I. (Szent) István (1000–1038) denár volt.

7. A 2–3. sz. pénzek alatt 0,1 cm vastag, kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült nyitott karika volt. Átm.: 2 cm. kissé oválisra nyomva, egyik vége levágva, másik elhegyesedik. (Ltsz.: 2016.11.15.)

8. Az állkapocsszögletnél, a jobb vállcsúcs felett I. (Szent) István (1000–1038) denár volt.

9. Az állcsúcs alatt szintén bőrdarabhoz korrodálódva I. (Szent) István (1000–1038) denár volt.

10. Az 5. pénz mellett I. (Szent) István (1000–1038) denár volt

11. A 8. pénz alatt I. (Szent) István (1000–1038) denár volt.

12. Az állkapocsszöglettől 4,5 cm-re a jobb vállcsúcsnál Szt István denár volt.

13. A bal csecsnyúlványon 1 db 0,1 cm vastag, kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült nyitott karika volt. Átm.: 2 cm, kissé oválisra nyomva, egyik vége levágva, másik elhegyesedik. (Ltsz.: 2016.11.16.)

14. A koponyán I. (Szent) István (1000–1038) denár volt.

15. A jobb kéz egyik ujján, 2 szálból sodort, nyitott ezüst gyűrű volt, végei elkalapálva. Átm.: 2,2 cm, v.: 0,3 cm. (Ltsz.: 2016.11.17.)

16. A jobb combcsont mellett I. (Szent) István (1000–1038) denár volt.

56. sír (2015. június 12.) [58. tábla 1–2]

Nő, 45–54 éves, Csvh.: 140 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 60–72 cm.

A temetkezés foltja vöröses-barna színnel mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar enyhén behajtvá, a kézfej csontjai a medencében. Lábak nyújtva. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklet:

1. A kimozdult szegcsont alatt, a 10. csigolya bal oldalán I. (Szent) István (1000–1038) ezüst denár volt, rossz megtartású. (Ltsz.: 2017.191.2.) [58. tábla 2]

57. sír (2015. június 12.) [58. tábla 3]

Inf.I., 2–3 éves, Csvh.: 80 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 120 cm, ssz.: 38–45 cm.

A temetkezés foltja barna színű ovális foltként mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát mellett. Lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

58. sír (2015. június 15.) [58. tábla 4]

Férfi, 55–39 éves, Csvh.: 168 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 230 cm, ssz.: 76–90 cm.

A temetkezés feltja barna színű feltként mutatkozott a homokban. A sírgödör kis padkával szűkült.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra és előre billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a combcsont fején, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a combcsonton. Lábak nyújtva, egymástól nagyobb távolságra. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

59. sír (2015. június 16.) [53. kép, 58. tábla 5–8]

Nő, 40–49 éves, Csvh.: 145 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 178 cm, ssz.: 50–60 cm.

A temetkezés feltja barna színnel jelentkezett a homokban. Már az észlelés szintjén a feltot egy 5-8 cm széles sötétebb sáv keretelte, a hajdani koporsódeszka nyoma. Bontáskor a koporsódeszka nyoma eltűnt, A váz szintjén már nem tudtuk megfigyelni. A lábfejeknél jelenkori beásás bolygatta a sírt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé jobbra billent. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencelapáton. Lábak nyújtva, az alsó lábszárakat egy jelenkori beásás megbolygatta. A sírgödör ovális alakú aknasír.

53. kép. Az 59. sírban a két nyitott karika, és a Salamon denár helyzete.

Melléklet:

1. A koponya bal állkapocsszögleténél nyitott ezüst karika volt. Kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, v: 0,2 cm, átm.: 2,2x2,5 cm. Oválisra nyomva, végei elvékonyodnak. (Ltsz.: 2017.192.1.) [58. tábla 6]

2. A koponya jobb oldalán, az arccsonttól 10 cm-re nyitott ezüst karika volt. Kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült, v: 0,2 cm, átm.: 2,2x2,5 cm. Oválisra nyomva, végei elvékonyodnak. (Ltsz.: 2017.192.2.) [58. tábla 7]

3. A szegycsonton Salamon H14 (1063–1074) ezüst denár volt. (Ltsz.: 2017.192.3.) [58. tábla 8]

60. sír (2015. június 12.) [54. kép, 59. tábla 1–2]

Inf.I., 0 éves, Csvh.: 46 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 83 cm, ssz.: 45–48 cm.

A temetkezés ovális kisebb barna színű folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé balra billent. Mindkét kar kissé behajlítva. Lábak szintén kissé felhúzva. A sírgödör ovális alakú aknasír.

54. kép. A 60. sírban a gyermek bal alkarcsontja mellé helyezett Béla dux denár.

Melléklet:

1. A bal alkar külső oldalán Béla dux (1048–1060) ezüst denár volt. (Ltsz.: 2017.193.1.) [59. tábla 2]

61. sír (2015. június 15.) [59. tábla 3]

Férfi, 50–59 éves, Csvh.: 93 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 25 cm, sh.: 104 cm, ssz.: 53 cm.

A temetkezés barna színű folttal mutatkozott a homokban. A váznak nem voltak lábai.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra billent. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát alatt,

és mellette. A lábakat egy jelenkori bolygatás megsemmisítette. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

62. sír (2015. június 12.) [59. tábla 4]

A terület nyugati szélén, a másik már álló Ferroport csarnok mellett, a beton alatt a metszetfalban, egy gyermek koponyáját dokumentáltuk. A mai felszíntől 45–50 cm-re a humusz és homok határán.

Melléklete nem volt.

63. sír (2015. június 16.) [55. kép, 60. tábla]

Férfi, 20–24 éves, Csvh.: 185 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 60–68 cm.

A váz csontjai a nyesési szinten jelentkeztek. A váz a sírgödör bal oldalán fekszik, a jobboldala és a sírgödör fala között nagy a távolság. A befelé csavart jobb váll és a lábak egyenes vonalban fekszenek, talán koporsóba helyezték a halottat. A sírgödör nagyobb volt, mint a koporsó, a sírgödör jobb oldalfala és a koporsó közé helyezték az edényt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent. A jobb kar majdnem derékszögben behajlítva, a kézfej csontjai a medencelapáton, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát mellett. A jobb váll befelé csavarodott. Lábak nyújtva. A koponya feletti sírgödör széle kissé bolygatott. A bal kar mellett a gödör befelé ívelt, a felsőtest kissé összeszorított helyzetben. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklet:

1. A jobb váll mellett, sárga színű, szendvicsszerűen kiégett, belül szürke, finomszemcsés homokkal, és szerves anyaggal soványított, kézi korongon formált kis fazék volt. Felületén után korongolás, simítás, és máz nyoma látható. Pereme kihajló, profilált. Nyakán hullámvonalköteg díszítés látható. A válltól egyenletes sorközzel húzott vonalköteg díszítés fut le a fenékgig. A jobb váll mellett. Igen rossz megtartású, mállekony. M.: 19 cm, pá.: 13,5 cm, fá.: 10 cm, leg.sz.: 16 cm. (Ltsz.: 2017.194.1.) [60. tábla 2]

55. kép. A 63. sírban a jobb váll mellé helyezett edény.

64. sír (2015. június 5.) [56–58. kép, 59. tábla 5]

Nő, 25–29 éves, Csvh.: 155 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 195 cm, ssz.: 50–55 cm.

A vázra egy kemence feltárása közben bukkantunk. A paticsos folt átvágásával kerestük az átégett sütőfelületet, de csak egy alatt fekvő vázra találtunk. A váz foltját a kemencétől északnyugati irányban megtaláltuk, de ezt a foltot is vágta a 64. sír felett elhelyezkedő 90. sír foltja, és a vázból megmaradt alsó lábszárcsontok.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. A jobb kar nyújtva, alkarcsontok a combcsontok között, a bal kar kissé behajlítva. Lábak nyújtva. A váz egy része kemence alatt feküdt. A telepjelenség kissé megbolygatta a vázat, de rátalálásakor a kemence építésével fel is hagyhattak. Erre utal, hogy nem volt átégett sütőfelülete, csupán kiégetlen agyagréteget találtunk benne, és némi kerámiatöredéket (bogrács peremtöredékét, SE 81, 12–13. sz.). A váz mellett újabb csontok kerültek elő, melyek a vasúti sín alapozásakor megbolygatott sírból származhatnak (95. sír). A váz koponyája felett, attól 35 cm-rel magasabbak még egy váz volt, ennek alsó lábszárcsontjait tudtuk csak dokumentálni. (90. sír). A sírgödör alakját így megfigyelni nem tudtuk.

56. kép. A 64. és a 90. sírok szuperpozíció.

A szuperpozíció ritka volt a temetőben, ám minden korábbi megjegyzés a kikötő kutatásakor utal rá. Az 1950-1960-as években minden alkalommal kétrétegű sírmezőről tesznek említést. Az általunk megfigyelt egymásra temetés 40 cm vastag homokos betöltéssel dokumentált.

Melléklete nem volt.

57. kép. A STR 81 kemence és az alatta fekvő 64. sír helyzete, és a felette lévő 90. sír feltja.

58. kép. A 64. sír kibontva, mellette a 95. sírből megmaradt combcsont.

65. sír (2015. június 17.) [61. tábla 1]

Inf., 3 éves, Csvh.: 85 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 35 cm, sh.: 145 cm, ssz.: 52–53 cm.

A temetkezés foltja, szabályos, határozott vörösesbarna színnel mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé balra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapát mellett. Lábak kissé jobbra hajlanak. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

66. sír (2015. június 17.) [61. tábla 2]

Férfi, 30–34 éves, Csvh.: 112 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 120 cm, ssz.: 45 cm, bolygatott.

A temetkezésből megmaradt részlet élénk barna színnel mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A váz csak a medencéig in situ, a többi részét a vasúti sín alapozásakor megsemmisítették. Lábak nyújtva. A sírgödör itt ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

67. sír (2015. június 17.) [61. tábla 3]

Férfi, 35–39 éves, Csvh.: 178 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 68–70 cm.

A temetkezés élénk barna foltként mutatkozott a homokban. A váz körül bontáskor is élénk maradt az elszíneződés, talán koporsóban fekhett a halott, vagy egyéb szerves anyag nyoma rajzolódott ki a váz körül.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent. A jobb kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát külső oldalán, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát mellett. Lábak nyújtva. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

68. sír (2015. június 18.) [61. tábla 4]

Inf. I., 2–3 éves, Csvh.: 82 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 145 cm, ssz.: 46 cm.

A temetkezés vörösesbarna színnel mutatkozott a homokban, nem volt határozott a formája.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent. A kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai a medencelapát mellett, a bal igen rossz megtartású, hiányos. Lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

69. sír (2015. június 17.) [62. tábla 1]

Inf., 3 éves, Csvh.: 85 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 8 cm, sh.: 145 cm, ssz.: 52–53 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé balra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapát mellett. Lábak kissé jobbra hajlanak. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

70. sír (2015. június 16.) [62. tábla 2]

Inf., 4 éves, Csvh.: 95 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 135 cm, ssz.: 50–52 cm.

A temetkezés igen jól körül határolt, élénk barna folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapáton. Lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

71. sír (2015. június 17.) [62. tábla 3]

Férfi, 50–59 éves, Csvh.: 176 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 215 cm, ssz.: 65–70 cm.

A temetkezés barnásvörös foltként mutatkozott, amit több jelenkori olajos folt tarkított. Ezek azonban nem érték a váz szintjét.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és jobbra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapát alatt. Lábak nyújtva. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

72. sír (2015. június 18.) [62. tábla 4]

?, 15–17 éves, Csvh.: 162 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 190 cm, ssz.: 55 cm.

Bizonytalan vörös színű folt rajzolódott ki a homokban, erőteljesebb elszíneződés a később feltárt temetkezés azon pontján jelentkezett, ahol nem volt sem melléklet, sem váz. Talán valamilyen szerves anyag, olyan melléklet lehetett a gödörben, mely mára teljesen elbomlott. A váz jobb karja és lába vonala szűk koporsóra utal, amit egy annál nagyobb gödörbe helyezhettek el.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent. Jobb kar nyújtva, az alkar a medencelapáton, a kézfej csontjai a combcsonton, bal kar kissé behajlítva, a kézfej a jobb csukló mellett. Lábak szorosan egymás mellett. A test összeszorított helyzetben, becsavarhatták valamibe. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

73. sír (2015. június 19.) [59. kép, 63. tábla 1]

Férfi, 20–24 éves, Csvh.: 175 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 230 cm, ssz.: 67–90 cm.

A temetkezés a 74. Sírral együtt igen nagy méretben, de bizonytalan vonalakkal mutatkozott a homokban. A kibontott váz körül koporsódeszka okozta elszíneződés látszódott. A sírgödör ebben az esetben is sokkal nagyobb volt, mint a koporsó.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a combcsont mellett. A gerincoszlop és az egész test jobbra kicsavarodva feküdt. A jobb láb nyújtva, a bal behajlítva, a két térd egymáson. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír. A váz koponyája mellett a 74. gyermek sírjának megbolygatott alsó lábszárcsontjai voltak. A váz jobb oldalán, a lábak körül, a medence vonaláig koporsó nyomát észleltük.

Melléklete nem volt.

59. kép. A 73–74. sírok kibontva.

74. sír (2015. június 19.) [59–60. kép, 63. tábla 2–6]

Inf., 0 éves, Csvh.: 45 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 55 cm, ssz.: 40 cm, bolygatott.

A gyermek sírjának feltja vöröses színben mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent. Mindkét kar kissé behajlítva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapáton. Az alsó lábszárakat a 73. sír ásásakor megbolygatták, azok a mellette lévő váz koponyája bal oldalán voltak. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír, a láb felőli része, és A váz jobb oldalának vonala bolygatott.

60. kép. A 74. sír az átfúrt I. (Szent) István denárral a nyakcsigolyákon, és a hasán egy vaskarikával.

Melléklet:

1. A hason, kissé szögletes formájú, lapos vaskarika volt. Átm.: 4x4,3 cm, sz.: 0,7 cm. (Ltsz.: 2017.196.1.) [63. tábla 6]
2. Az állkapocs alatt I. (Szent) István (1000–1038) ezüst denár volt, amit 2 lyukkal láttak el. (Ltsz.: 2017.196.3.) [63. tábla 3]
3. A bal halántékon egy 0,1 cm vastag kerek átmetszetű ezüsthuzalból formált karika volt, vége letörve, S, vagy pödrött végű lehetett. Átm.: 1,5x1,7 cm. (Ltsz.: 2017.196.2.) [63. tábla 5]
4. A koponya mosása közben ezüsthuzalból üveggyöngy került elő. Lapos, bikónikus formájú gyöngy. Átm.: 1,2 cm, m.: 0,5 cm. (Ltsz.: 2017.196.4.) [63. tábla 4]

75. sír (2015. június 18.) [63. tábla 7]

Inf., 6 éves, Csvh.: 108 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 140 cm, ssz.: 43–45 cm.

A temetkezés határozott vonalú, vörös színű foltként mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapát mellett. Lábak szorosan egymás mellett. A váz összeszorított helyzetben. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

76. sír (2015. június 16.) [63. tábla 8]

Inf., 4–5 éves, Csvh.: 65 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: - cm, ssz.: - cm, bolygatott.

A temetkezés részben a betonburkolat alatti területen, már a szelvényen kívül helyezkedett el. A metszetfalból került elő a jobb alsó lábszárcsontok egyike.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent. A váznak csak néhány bordacsontja, a koponyája, a jobb felkar, és a bal combcsontjai in situ.

Melléklete nem volt.

77. sír (2015. június 16.) [64. tábla 1–2]

Férfi, 60–69 éves, Csvh.: 157 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20–30 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 65–70 cm, bolygatott.

A temetkezés határozott, jól körülhatárolható barna foltként mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében, a bal kar nyújtva, a kézfej csontjai a medencelapáton. Lábak nyújtva. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklet:

1. A balra fordított koponya mellett, a nyakszirtecsontozathoz állítva, közvetlenül a jobb váll felett egy sötét színű, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált fazék volt. Pereme kihajló, egyszerű. Nyaktól lefelé hullámvonalkötegek díszítik. Alján körben kétfelé ágazó kereszt alakú bélyeg van. M.: 11,3 cm, pá.: 10,5 cm, fá.: 9,5 cm, leg.sz.: 12,8 cm. (Ltsz.: 2015.310.4.) [64. tábla 2]

78. sír (2015. június 16.) [64. tábla 3]

Inf., 5 éves, Csvh.: 110 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 35 cm, sh.: 140 cm, ssz.: 54 cm.

A temetkezés élénk barna folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra, és előre billent. A jobb kar kissé hajlítva, a kézfej csontjai a medencében, a bal kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapát mellett. Lábak nyújtva. A sírgödör piskóta alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

79. sír (2015. június 16.) [65. tábla]

Férfi, 17–19 éves, Csvh.: 72 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: - cm, bolygatott.

A temetkezésnek bizonytalan foltja már mutatta bolygatottságát. A betonburkolattal megsértették a vázat.

A vázból csupán a felsőtest maradt in situ, a koponya, a bordacsontjai, és gerincoszlopa és medencéje. A koponya enyhén balra fordult, alsó állkapocs leesett.

Melléklet:

1. A jobb váll mellett egy szürke színű, szemcsés homokkal soványított fazék töredékei voltak. Pereme kihajló, egyszerű. Nyaktól lefelé hullámvonalkötegek díszítik. Feneke vastag. M.: 11,2 cm, pá.: 12,8 cm, fá.: 7,2 cm, leg.sz.: 12 cm. (Ltsz.: 2017.197.1.) [65. tábla 2]

2. A jobb könyök magasságában, annak helyén egy vaskés töredékei voltak, 3 db-ra törve. 1 db penge töredéke m.: 4,5x1,3 cm, 1 db penge töredéke h.: 3,5x0,8 cm, 1 db apró lemez töredék, behajlítva. (Ltsz.: 2017.197.2.) [65. tábla 3]

80. sír (2015. június 16.) [66. tábla 1]

Üres sírgödör, betöltése a sírokéval megegyezett.

Melléklete nem volt.

81. sír (2015. június 17.) [66. tábla 2–3]

Nő, 30–39 éves¹², Csvh.: 115 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 165 cm, ssz.: 58 cm, bolygatott.

A temetkezés foltja elmosódott vörösesbarna színnel és határozott körte alakban koporsódeszka vonalával rajzolódott ki a homokban. A sírfoltban, a váz lábainak jelenkori bolygatás

---

¹² Az antropológiai elemzésben a 81. sír I–II. elnevezéssel szerepel. A listából hiányzik a 82. sír, így a 81.II. sírt tekintettük annak, és a helyszínen végzett csomagolás hiányosságaként (véletlenül két 81. sírt tüntettünk fel a zacskókon) tudtuk be. A 81. váznak hiányzó alsó lábszárai alapján a két váz visszaazonosítható volt.

mutatkozott. A sírgödör a koponyánál kissé szögletes, a medence tájékán beszűkül, majd ívelten halad a lábak felé. Itt bolygatott. A sírgödör is körte alakú, aknasír.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. A jobb kar derékszögben behajlítva, a kézfej csontjai a bal könyökön, a bal kar kissé behajlítva a test mellett, a kézfej csontjai a medencelapáton. Az egész test kissé balra kifordulva. Lábak nyújtva, az alsó lábszárakat a vasúti sín alapozása megsemmisítette.

Melléklet:

1. A jobb alkar felett a csigolya mellett Salamon (1063–1074) H14 ezüst denár volt. (Ltsz.: 2017.198.1.) [66. tábla 2]

82. sír (2015. június 19.) [66. tábla 4]

Férfi, 45–49 éves, Csvh.: 175 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 65 cm.

A temetkezés nagyon bizonytalan világosbarna folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre és hátra billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a combcsontok között. A bal kar nyújtva, a kézfej csontjai a combcsont feje mellett. Lábak nyújtva. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

83. sír (2015. június 17.) [66. tábla 5]

Inf. I., 0–1 éves, Csvh.: 76 cm, t.: Ny–K, sm.: - cm, sh.: 90 cm, ssz.: 25–30 cm.

A váz csontjai a nyelés szintjén mutatkoztak a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és kissé balra billent. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében, a bal kar nyújtva a kézfej csontjai a medencelapát mellett. Lábak kissé balra hajlanak.

Melléklete nem volt.

84. sír (2015. június 17.) [66. tábla 6]

?, 14 éves, Csvh.: - cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: - cm. M: 65 cm x 75 cm.

A váz néhány csontjai egy ovális gödörben volt, nem anatómiai sorrendben volt, részben a beton alatt. Nem tudtuk biztosan megfigyelni, hogy a sír folytatódik-e a betonburkolat alatt.

Melléklete nem volt.

85. sír (2015. június 17.) [67. tábla 1]

Nő, 40–49 éves, Csvh.: 76 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 123 cm, ssz.: 70 cm.

A temetkezés vörösesbarna színű folttal mutatkozott a olajfoltokkal szennyezett homokban. A sír lábfeleli végét a 20. Század közepén vasúti sínpályával elpusztították.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent. A jobb kar nyújtva, a kézfej csontjai bolygatottak, a bal kar majdnem derékszögben behajlítva, a kézfej csontja a jobb medencelapáton. A sírgödör a koponyánál lekerekített téglalap alakú, aknasír.

Melléklete nem volt.

86. sír (2015. június 17.) [67. tábla 2]

Inf. I., 5–6 éves, Csvh.: 32 cm, t.: D–É, sm.: - cm, sh.: 83 cm, ssz.: 40 cm, bolygatott.

A temetkezés a bolygatott felszínen jelentkezett, eltérő tájolása megkülönbözteti a többi váztól. A mai vasbeton burkolathoz közel feküdt, a talaj ezen a részen más volt, szennyezett kötöttebb homok.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Jelenkori bolygatás megsemmisítette a váz koponyáját, a bal karját, és a medence alatti részeket. A sírgödör formáját csak a koponya környékén tudtuk megfigyelni. Ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

87. sír (2015. június 17.) [67. tábla 3]

Inf. I., 5–6 éves¹³, Csvh.: 95 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: 152 cm, ssz.: 50 cm.

A temetkezésből a csontokat jelentkezetek a szennyezett, olajos, vasas homokos felszínen.

A váz jobb oldalán fekszik, kissé zsugorított testhelyzetben. A koponya jobbra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjait nem tudtuk megfigyelni. Lábak kissé jobbra felhúzva. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

---

¹³ A váz antropológiai elemzése kimaradt a táblázatból.

88. sír (2015. június 18.) [61. kép, 68. tábla]

Nő, 40–49 éves, Csvh.: 183 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 206 cm, ssz.: 64 cm.

A temetkezés nagy halvány világosbarna foltként mutatkozott a homokban. A sírgödör északnyugati sarkát egy későbbi árok elvágta, a vázat nem érintve.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a bal medencén, a bal kar nyújtva, a kézfej csontjai a combcsont feje mellett. Vállak felhúzva. Lábak szorosan egymás mellett. A testet összeszorították. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklet:

1. A jobb lábfej mellett egy sötétszürke színű, finomszemcsés homokkal, csillámmal soványított, kézi korongon formált fazék állt. Az agyaghurkák vonala eldolgozatlan. Igen vékony falu edény. Aszimmetrikus formája billegő koronglapra utal. Pereme kihajló, egyszerű. Nyaktól lefelé hullám majd vonalkötegek díszítik. Fenekén talpgyűrű és kereszt alakú, teljes alját betöltő bélyeg látható. M.: 13 cm, pá.: 11,5 - 12,5 cm, fá.: 9,5 – 9,8 cm, leg.sz.: 14,3 cm. (Ltsz.: 2017.199.1.) [68. tábla 2]

2. A bal kéz egyik ujján félkör átmetszetű, bronzból öntött karikagyűrű volt. Átm.: 1,9 cm, sz.: 0,2 cm. (Ltsz.: 2017.199.4.) [68. tábla 3]

3. A bal kéz egyik ujján ovális, kissé szögletes átmetszetű, öntött, nyitott bronzhuzal gyűrű volt. Kívül szögletes, belül kerek formájú, nyitott. Végei elhegyesednek, egymásra hajlítottak. Átm.: 1,9 cm, sz.: 0,2 cm. (Ltsz.: 2017.199.2.) [68. tábla 5]

4. A jobb kéz egyik ujján. Lapos, félkör átmetszetű, bronzból öntött zárt karikagyűrű volt. Két helyen kis bereszelés nyoma van rajta. Átm.: 2 cm, sz.: 0,3 cm. (Ltsz.: 2017.199.2.) [68. tábla 4]

61. kép. A 88. sír kibontva.

89. sír (2015. június 17.) [69. tábla 1]

Inf., 3 éves, Csvh.: 83 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 126 cm, ssz.: 46 cm.

A temetkezésre a nyesés szintjén felbukkanó koponya utalt, illetve a test okozta elszíneződés barnára színezte a homokot.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent. Mindkét kar kissé behajlítva, a kézfejek egymáson. Lábak kissé jobbra hajlanak. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

90. sír (2015. június 19.) [69. tábla 2]

Férfi, 20–39 éves, Csvh.: - cm, t.: ÉÉNy–DDK, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: - cm.

A temetkezésre egy 12–13. századi kemence faltjának nyesésénél bukkantunk. A falt határozott barna színnel jelentkezett, de a vasúti sínpálya az alsó lábszárak kivételével a teljes vázát elpusztította.

A 64. sír koponyája felett, attól 30 cm-re feküdtek az alsó lábszár csontjai, nyújtott helyzetben. A ritka szuperpozíciók egyike a két sír egymáson való elhelyezkedése a sírmezőn. A két váz között 40 cm szintkülönbség volt. Sajnos mindkét temetkezés melléklet nélküli volt.

Melléklete nem volt.

91. sír (2015. június 18.) [69. tábla 3]

Nő, 15–17 éves, Csvh.: 135 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 175 cm, ssz.: 55 cm, bolygatott.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent. Mindkét kar és a felsőtest jobb oldali része bolygatott, a medence és a combcsontok hiányoznak. Az alsó lábszárak szorosan egymás mellett. A sírgödör lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

92. sír (2015. június 18.) [70. tábla]

Nő, 30–34 éves, Csvh.: 183 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 25 cm, sh.: 195 cm, ssz.: 50–72 cm.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a combcsont belső oldalán, a bal kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai a bal combcsonton. A jobb váll a gerincoszlop felé becsavarodott. Lábak szorosan egymás mellett. A testet összeszorították, valamibe becsavarhatták. A sírgödör körte alakú aknasír.

Melléklet:

1. A koponya jobb oldalán, szorosan mellette egy szürke színű, fekete kormosra égett, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált fazék volt. Utánkorongolás nyoma a perem belső szélén látható. Pereme kihajló, egyszerű, nyaknál éles töréssel. Nyaktól lefelé hullám majd vonalkötegek díszítik. M.: 12,3 cm, pá.: 11,7 cm, fá.: 8,5–8,7 cm, leg.sz.: 12,7 cm. (Ltsz.: 2017.200.2.) [70. tábla 2]

2. A jobb kéz egyik ujján bronzból öntött tarajos díszű karikagyűrű volt. Belső ívén az öntés nyoma látható. Átm.: 2,1 cm, sz.: 0,4 cm. (Ltsz.: 2017.200.1.) [70. tábla 3]

93. sír (2015. június 19.) [71. tábla 1]

Inf., 1–2 éves, Csvh.: 76 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 25 cm, sh.: 92 cm, ssz.: 33 cm.

A temetkezésre a nyesés szintjén előbukkanó csontok utaltak.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapát mellett. Lábak nyújtva.

Melléklete nem volt.

94. sír (2015. június 18.) [71. tábla 2–3]

Férfi, 20–39 éves, Csvh.: 105 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: - cm, bolygatott.

A temetkezés a terület azon részén került elő, amit már a kikötő építésével korábban megbolygattak, elpusztítottak. Ezen a részen magasabb lehetett a homokdomb, így elhordtak belőle. A temetkezés a nyesés szintjén, közvetlenül a mai burkolat alatt jelentkezett bolygatottan.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A váz bolygatott, csupán a felsőtest jobboldali része, és a bal combcsont in situ.

Melléklet:

1. A koponya helye mellett egy vörös színű, durvaszemcsés homokkal soványított, kézikorongon formált edény fenéktöredéke volt. Az agyaghurkák vonala eldolgozatlan. Fenekén kereszt alakú bélyeg látható. M.: 4,7 cm, pá.: - cm, fá.: 7,7 cm, leg.sz.: - cm. (Ltsz.: 2017.201.1.) [71. tábla 3]

95. sír (2015. június 19.)

Férfi, 20–39 éves, Csvh.: - cm, t.: -, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: - cm.

A 64. sír jobb oldalán néhány lábszárcsont töredékét találtuk meg. Ugyanazon a szinten feküdt, mint a 64. sír váza. Egyéb csontot nem találtunk, a temetkezést vasúti sín építésekor elpusztították.

Melléklete nem volt.

96. sír (2015. június 24.) [62–63. kép, 71. tábla 4]

Férfi, 35–39 éves, Csvh.: 168 cm, t.: Ny–K, sm.: 10 cm, sh.: 175 cm, ssz.: 75–115 cm

A temetkezés feltja egy másik sírfolttal együtt mutatkozott, nagy határozott vonalakkal, és sötétbarna betöltéssel. A szokatlanul nagyméretű gödör mind színével, mind irányával elütött a többi temetkezéstől.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé balra billent. Mindkét kar kissé behajlítva, a kézfejek egymáson összekulcsolva. Lábak nyújtva. A sírgödör szokatlanul széles aknasír. Alatta megtaláltuk a 103. sír vázát, akinek koponyája a 96. sír vázának medencéje alatt volt. A két váz között réteg nem volt. Tájolásuk eltért.

Melléklete nem volt.

62–63. kép. A 96. és a 103. sír szuperpozíciója.

97. sír (2015. június 22.) [72. tábla 1]

Inf., 8–9 éves, Csvh.: 60 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 76 cm, ssz.: 22–33 cm.

A temetkezésre nyelés közben bukkantunk, a csontok és egy nagyméretű tojás darabjai kerültek ekkor elő.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya összeroppant. Mindkét kar nyújtva a test mellett. A lábakból csak a combcsont maradt meg. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklet:

1. A bal combcsontfeje mellett, annak belső részén tojás volt. (Ltsz.: 2017.202.1.)

98.a–b. sír (2015. június 22.) [72. tábla 2]

a.: Inf., 5 éves, Csvh.: 60 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 25 cm, sh.: 92 cm, ssz.: 33–55 cm, bolygatott, hiányzottak mindkét alsó lászar csontjai.

b.: Inf., 0 éves, Csvh.: 50 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 25 cm, sh.: 65 cm, ssz.: 25–55 cm, bolygatott.

A két temetkezés a nyesés szintjén, közvetlenül a betonburkolat alatt mutatkozott. Koponyacsontok és egyéb csonttöredékek utaltak sírokra.

Mindkét váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Az a. váz koponyája megsemmisült. Csak a mellkas baloldali része, a gerincoszlop, és a combcsontok in situ. A b. váz koponyája összeroppant, karok kissé behajlítva, lábak enyhén balra felhúzva. A közös sírgödör ovális alakú, a b. váznál kiszélesedik, követi a test vonalát.

Mellékletük nem volt.

99. sír (2015. június 19.) [72. tábla 3–6]

A váz a hajdani domb legtetijén volt, így megsemmisült, csupán egy kerámia edény fenékrészét találtuk meg.

Melléklet:

1. Szürke színű, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált fazék fenéktöredéke. Az oldaltöredéken hullám és vonalköteg, a fenéktöredék oldalán vonalköteg díszítés van. Fenekén körben, négy dudorba futó kereszt alakú bélyeg látható. M.: 7 cm, pá.: - cm, fá.: 7 cm, leg.sz.: - cm. (Ltsz.: 2017.203.1.) [72. tábla 6]

100. sír (2015. június 24.) [64–65. kép, 73. tábla]

Nő/Férfi¹⁴, 5 éves, Csvh.: 180 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 235 cm, ssz.: 75–80 cm.

A temetkezés foltja szürke színnel mutatkozott az erősen szennyezett, vasas, oldajos homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, alsó állkapocs leesett. A koponya igen rossz megtartású, a vázat folyamatosan érthette a vasas víz, ami leszivárgott a betonból. Mindkét kar nyújtva a test mellett, kissé összeszorítva a vállak. Lábak nyújtva. A sírgödör lekerekített végű, aknasír.

---

¹⁴ Az antropológiai meghatározás szerint a váz férfi, a régészeti adatok (mellékletek) alapján nő.

64. sír. A 100. sír kibontva.

Melléklet:

1. A koponya jobb oldalán, a szemgödörbe tapadva, csúcsban összefutó, áttört díszes, bronzból öntött függő volt. Az áttört díszről lecsüngő rész hiányzik. Karikája kerek átmetszetű. M.: 2,7x2,4 cm, a karika 0,1cm vastag. (Ltsz.: 2016.14.2.) [73. tábla 1]
2. A koponya bal oldalán a csecsnyúlványra tapadva S-végű karika volt. 0,2 cm vastag bronzhuzalból készült, az S-vég 0,4 cm széles, sima. A karika vége rá van nyomva az S-végre. Átm.: 2,2 cm. (Ltsz.: 2016.14.3.) [73. tábla 2]
3. A bal kéz egyik ujján ezüsből öntött, kívül szögletes, belül kerek formájú zárt karikagyűrű volt. Átm.: 2 cm, sz.: 0,3 cm. (Ltsz.: 2016.14.1.) [73. tábla 3]

65. kép. A 100. sír függőjének helyzete.

101. sír (2015. június 22.) [72. tábla 4]

Inf., 0 éves, Csvh.: - cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: - cm, ssz.: 20–24 cm, bolygatott.

A vázból csak az összeroppant koponya maradt meg.

Melléklete nem volt.

102. sír (2015. június 22.) [72. tábla 5]

Nő, 20–24 éves, Csvh.: 66 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 110 cm, ssz.: 75 cm, bolygatott.

A temetkezést nagyon élénk vörös folt jelezte a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent, alsó állkapocs leesett. Mindkét kar nyújtva a test mellett, A váz az alkarok közepétől megsemmisült jelenkori bolygatás miatt. A sírgödör koponya felőli része lekerekített téglalap alakú.

Melléklete nem volt.

103. sír (2015. június 26.) [66–69. kép, 74. tábla 1–2]

Nő, 25–29 éves, Csvh.: 165 cm, t.: ÉÉNy–DDK, sm.: 30 cm, sh.: 250 cm, ssz.: 52–78 cm.

A temetkezést élénk vörösesbarna színű folt jelezte a homokban, együtt a 103. sír nagyméretű foltjával. A két folt egymásba volt ásva.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében, a bal kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai mindkét oldalon a medencelapát mellett. A jobb láb nyújtva, a bal kissé behajlítva. A bal térdben egy hegyes nyílcsúc volt befürödva. A váz közvetlenül a 96. sír váza alatt feküdt, annak medencéje alatt volt a koponyája. A sírgödör ovális alakú aknasír.

66. kép. A 96. és a 103. sír kibontva.

Melléklet:

1. A bal könyök és a bordák között, egy egyélű, domborhátú vaskés töredéke volt. H.: 13,5 cm, penge h.: 10,2 cm, nyéltüske h.: 3,5 cm, sz.: 1,8 cm. (Ltsz.: 2017.204.1.) [74. tábla 2]

67. kép. A 96. és a 103. sír bontás alatt.

68. kép. A 96. és a 103. sír kibontva.

69. kép. A 103. sír kibontva.

104. sír (2015. június 25.) [74. tábla 3]

Férfi, 20–39 éves, Csvh.: 102 cm, t.: É–D, sm.: 25 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 60 cm, bolygatott.

A temetkezést vörösesbarna színű folt jelezte a homokban, a folton látható volt, hogy a váz felső részét pilléralap ásásakor elpusztították.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Jelenkori bolygatás miatt csak A váz lábrésze maradt meg. Lábak szorosan egymás mellett. A sírgödör itt ovális alakú.

Melléklete nem volt.

105. sír (2015. június 23.) [74. tábla 4]

Inf., 0 éves, Csvh.: 45 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 62 cm, ssz.: 20 cm.

A temetkezésre a nyesés szintjén csontok utaltak, foltja nem volt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjait nem találtuk. Lábak nyújtva, a bal láb a jobb lábon. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

106. sír (2015. június 24.) [74. tábla 5]

Inf., 5 éves, Csvh.: 90 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 115 cm, ssz.: 40 cm.

A szennyezett homokos felszínen, vasas talajban csak a csontok jelentkeztek nyesési szinten.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és jobbra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjait nem találtuk. Bal láb nyújtva, a jobb láb a jobb lábon behajlítva. A sírgödör ovális alakú aknasír.

Melléklete nem volt.

107. sír (2015. június 24.) [74. tábla 6]

Inf., 0 éves, Csvh.: 25 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: - cm, ssz.: - cm.

A temetkezés a nyesés szintjén mutatkozott, az újszülött apró csontjaival.

A vázból csak a bal felkar, néhány csigolya, és a bal combcsont maradt meg in situ. Igen törékeny váz.

Melléklete nem volt.

108. sír (2015. június 24.) [70–71. kép, 75. tábla 2–3]

Inf., 0 éves, Csvh.: 35 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 40 cm, ssz.: 20 cm.

Egy nagy kő mellett, halvány folttal jelentkezett a temetkezés.

A váz koponyájának töredékei egy terméskövön feküdtek, teste kissé jobbra fordulva, enyhén zsugorítva. Kezek kissé behajlítva, lábak jobbra felhúzva. A váz bal oldalán újabb csecsemő vázát találtuk, kissé lejjebb egy másik kő alatt (131.sír).

Melléklete nem volt.

70. kép. 108. sír kibontva, a váz koponyája egy kőre volt fektetve.

109. sír (2015. június 24.) [71. kép, 76. tábla 1–2]

Inf., 3 éves, Csvh.: 85 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 146 cm, ssz.: 50 cm.

A temetkezés barna színű piskóta alakú folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent. Mindkét kar nyújtva a test mellett. Lábak nyújtva. A vázhoz képest igen nagy mérete volt a sírgödörnek, ami lekerekített téglalap alakú aknasír.

Melléklet:

1. A koponya mellett, annak bal oldalán, a sírgödör széléhez közelebb, egy szürke színű, belül vörösesbarna színű, fekete kormosra égett, szemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált fazék állt. Pereme kihajló, egyszerű. A peremen és a nyaktól lefelé hullám majd vonalkötegek díszítik. Feneke vastag, az alsó rész lyukacsos. Fenekén elmosódott bélyeg, vagy deszka lenyomata látható. M.: 10,8 cm, pá.: 10,5 cm, fá.: 7,5 cm, leg.sz.: 11,8 cm. (Ltsz.: 2017.205.1.) [76. tábla 2]

71. sír. A 109. sír kibontva, a 108. sír kőpakolása, és a 111. sír feltja.

110. sír (2015. június 24.) [76. tábla 3]

Férfi, 17–19 éves, Csvh.: - cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: - cm, bolygatott.

A váz csontjai kép kupacban összerakva feküdtek. A koponya csontok és néhány hosszúcsont töredéke, illetve a többi csont egy másik csoportban. Anatómiai rend nem volt megfigyelhető. A sírt megbolygathatták, majd újra eltemették.

Melléklete nem volt.

111. sír (2015. június 25.) [71. kép, 76. tábla 4]

Nő, 15–17 éves, Csvh.: 102 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 30 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 60 cm.

A temetkezésnek barna határozottan kirajzolódó feltja volt a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre, és jobbra dőlt. A karok szorosan a test mellett. A jobb kar kissé behajlítva, kézfej a medencében. A bal kar nyújtva, a kézfej csontjai a combcsont fejen. Lábak szorosan egymás mellett. A testet szorosan becsavarhatták. A sírgödör lekerekített téglalap alakú, a testhez viszonyítva igen nagy méretű.

Melléklete nem volt.

112. sír (2015. június 24.) [76. tábla 4]

Inf., 9 éves, Csvh.: 42 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 132 cm, ssz.: - cm, bolygatott.

A csontok a szennyezett homokos felszínen a nyelés szintjén mutatkoztak.

A vázból csak az alsó lábszárak maradtak in situ, a többi testrészt egy bolygatás megsemmisítette.

Melléklete nem volt.

113. sír (2015. június 25.) [72. kép, 77. tábla 1]

Nő, 35–39 éves, Csvh.: 168 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 40 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 60 cm.

A temetkezés nagyon élénk barna színű folttal mutatkozott a homokban. Feltűnően nagyméretű volt a felt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar a test mellett, a kézfej csontjai a medencelapát mellett, a bal kar a testtől eltartva, a kézfej

csontjai a medencelapáttól 10 cm-re. Igen tág medence. Lábak egymástól kissé eltartva. A sírgödör igen nagyméretű, lekerekített téglalap alakú. A váz jobb oldalán barnás elszíneződést figyeltünk meg, mely 5–8 cm vastagságban mutatkozott. Itt a váz mellett feltűnően nagy terület van a sírgödör széléhez viszonyítva, a feltáráskor azonban semmit nem találtunk. Szerves anyagból készült melléklet lehetett a sírban.

Melléklete nem volt.

72. kép. A 113. sír kibontva, a váz alatt, és mellette vöröses elszíneződés volt.

114. sír (2015. június 25.) [77. tábla 2]

Inf., 1–2 éves, Csvh.: 72 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: 80 cm.

A temetkezés világosbarna kerek folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra és balra billent. A váz balra kicsavarodva, karok kissé behajlítva. Lábak szorosan egymás mellett. A sírgödör alakját kissé kerekded volt.

Melléklete nem volt.

115. sír (2015. június 25.) [77. tábla 3]

Inf., 0 éves, Csvh.: 35 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: 78 cm, ssz.: 45–55 cm.

Kisebb kerek barna folttal mutatkozott a temetkezés a nyesés szintjén a homokban.

A váz hanyatt fekvő, kissé zsugorított helyzetű. A koponya szétroppant, a test balra fordult. A jobb kar derékszögben behajlítva, a bal kar visszahajlítva. Lábak balra felhúzva. A sírgödör tojás alakú.

Melléklete nem volt.

116. sír (2015. június 26.) [77. tábla 4]

Férfi, 35–39 éves, Csvh.: 173 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 216 cm, ssz.: 63–75 cm.

Barna határozatlan vonalú folttal jelentkezett a temetkezés a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kifordult helyéről, felfelé billent, az alsó állkapocs a jobb váll felett leesve. A jobb kar felhúzva, a kézfej a medencelapáton. A bal kar nyújtva, a testtől eltartva. A kézfejsontok a bal láb külső oldalán elszórva a lábfejekig, és a két láb között voltak (talán állatjárat okozta bolygatás). Lábak szorosan egymás mellett. Igen szűk ovális alakú sírgödör.

Melléklete nem volt.

117. sír (2015. június 25.) [78. tábla 1]

Nő, 45–49 éves, Csvh.: 145 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 65–70 cm, bolygatott.

A temetkezésnek határozott barna foltja mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra billent, állkapocs kimozdulva. A jobb kar nyújtva, bal kar hiányzik. Lábak egymás mellett. A váz több pontján is újkori beásást észleltünk. A sírgödör ovális alakú.

Melléklete nem volt.

118. sír (2015. június 25.) [78. tábla 2]

Inf., 10 éves, Csvh.: 110 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 160 cm, ssz.: 65–68 cm, bolygatott.

A temetkezésnek határozott vörösesbarna színű foltja volt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Koponyát és a jobb alkart megsemmisítette egy bolygatás. A bal kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében. Lábak egymás mellett. A sírgödör itt ovális alakú, a két vége bolygatott.

Melléklete nem volt.

119. sír (2015. június 25.) [78. tábla 3]

Nő, 20–39 éves, Csvh.: 45 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: 48 cm, bolygatott.

A temetkezésnek határozott világosbarna színű voltja volt.

A vázból csak az alsó lábszárcsontok maradtak meg. A váz többi részét a vasúti sín alapozásakor és csatornázáskor megsemmisítették. A lábaknál a sírgödör lekerekített téglalap alakú.

Melléklete nem volt.

120. sír (2015. június 25.) [78. tábla 4]

Férfi, 40–44 éves, Csvh.: 178 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 220 cm, ssz.: 74 cm.

A temetkezés vörösesbarna folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Koponya jobbra, és hátra billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar nyújtva, a kézfej csontjai a combcsont mellett, a bal kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében. Lábak szorosan egymás mellett. A test összeszorítva. A sírgödör ovális alakú.

Melléklete nem volt.

121. sír (2015. június 25.) [73. kép, 79. tábla 1]

Férfi, 45–49 éves, Csvh.: 170 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 215 cm, ssz.: 55–60 cm.

A temetkezés határozott vonalú, vörösesbarna folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra billent, alsó állkapocs leesve. A karok nyújtva, a jobb kézfej a combcsonton, a bal a combcsont mellett. Lábak egymás mellett. A sírgödör fejnél beszűkül, ovális alakú.

Melléklete nem volt.

73. kép. A 121. sír feltárása, és a feltárás körülményei.

122. sír (2015. június 25.) [78. tábla 2–5]

Inf, 7–8 éves, Csvh.: 100 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: - cm, ssz.: - cm, bolygatott.

A temetkezésre bizonytalan vörösesbarna színű felt, és a csontok utaltak, melyek a nyelés szintjén jelentkeztek.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Jelenkori bolygatás a koponyát megsemmisítette. Az alsó állkapocs a váz jobb oldalán kifordulva, bolygatott helyzetben feküdt. A váz jobb oldala a szegycsontig zöld patinás volt. A karok nyújtva a test mellett. Lábak szorosan egymás mellett.

Melléklet:

1. A jobb kulcscsonton kerek bronz lapocska volt. Középpontjában kidudorodó résszel. M.: 2x2,5 cm, igen vékony. (Ltsz.: 2017.206.2.) [79. tábla 3]

2. A kulcscsont és a gerinc között, illetve a kulcscsont és a bordák között, a jobb lapockán üvegyöngyök voltak, gyöngysorként. Felszedéskor az átfűzött fonalat is meg tudtuk figyelni. 1 db fekete színű, sárga sávós díszítésű gömbölyű formájú üvegyöngy, átm.: 0,8 cm. 11 db sötétvörös színű, eltérő méretű kásagyöngy, átm.: 0,2–0,3 cm. A jobb kulcscsont és a bordák között 10 db sötétvörös színű kásagyöngy volt. A bronz lapocska alatt 11 db vörös színű kásagyöngy volt. Összesen: 32 db vörös színű kásagyöngy, és 1 db bronz lapocska alkotta gyöngysor. (Ltsz.: 2017.206.1.) [79. tábla 4]

123. sír (2015. június 26.) [80. tábla 1]

Inf., 3 éves, Csvh.: 77 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 120 cm, ssz.: 52–55 cm.

A temetkezés határozott barna színű folttal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre billent. A jobb kar hiányzik, a bal kar behajlítva, kézfej csontjai a medence helyén. Lábak kissé balra fordulva. A sírgödör ovális alakú.

Melléklete nem volt.

124. sír (2015. június 25.) [80. tábla 2]

Inf., 0 éves, Csvh.: 33 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 55 cm, ssz.: 22–32 cm.

A temetkezés kis barna folttal mutatkozott a homokban a nyesés szintjén.

A váz jobboldalán fekvő, zsugorított helyzetű. A sírgödör tojás alakú.

Melléklete nem volt.

125. sír (2015. június 26.) [80. tábla 3–4]

Nő, 30–34 éves, Csvh.: 152 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: 205 cm, ssz.: 68–74 cm.

A temetkezés barna foltokkal, de nem határozott vonallal mutatkozott a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya hátra billent, alsó állkapocs leesve. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében. A bal kar nyújtva, a kézfej csontjai a combcsont mellett. Lábak egymás mellett. A sírgödör ovális alakú.

Melléklet:

1. A szegycsont helyén, a csigolya bal oldalán élével állítva Béla dux (1048–1060) H11 ezüst denár volt. (Ltsz.: 2017.207.2.) [80. tábla 3]

126. sír (2015. június 26.) [80. tábla 5]

Nő, 30–34 éves, Csvh.: 150 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 215 cm, ssz.: 70–80 cm.

A 126–127. sír feltja együtt mutatkozott a homokban. A 126. sír vörösesbarna, míg a 127. sír sötétbarna felttal jelentkezett. A két váz között 42 cm szintkülönbség volt.

A sírgödör a vázhoz viszonyítva nagy méretű.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre néz, az alsó állkapocs leesve. A jobb kar kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencében, a bal kar nyújtva a test mellett, a kézfej csontjai a combcsont mellett. Lábak egymás mellett. A sírgödör piskóta alakú. A váz baloldalán, 30 cm-el magasabban, vele nem egy gödörben, egy gyermek váza volt (127. sír).

Melléklete nem volt.

127. sír (2015. június 26.) [80. tábla 5]

Inf., 0 éves, Csvh.: 45 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 55 cm, ssz.: 15–25 cm.

A temetkezésnek határozott sötétbarna feltja volt.

A váz hanyatt fekvő, kissé balra zsugorított helyzetű. A koponya előre billent, karok kissé behajlítva, a lábak felhúzva. A sírgödör tojás alakú.

Melléklete nem volt.

128. sír (2015. június 26.) [80. tábla 6]

Inf., 1–2 éves, Csvh.: 65 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: 75 cm, ssz.: 20 cm, bolygatott.

A temetkezésnek kerek, határozatlan vörösesbarna színű feltja volt.

A váz baloldalán fekvő, zsugorított helyzetű. A sírgödör ovális alakú, bolygatott.

Melléklete nem volt.

129. sír (2015. június 26.) [80. tábla 7]

Inf., 0 éves, Csvh.: 45 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 5 cm, sh.: 100 cm, ssz.: 35–40 cm.

A nyelés szintjén a homokban egy félhold alakú fekete égett foltot rögzítettük, ez volt a temetkezés foltja.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Koponya előre billent. Karok kissé behajlítva, lábak jobbra felhúzva. A sírgödör tojás alakú.

Melléklete nem volt.

130. sír (2015. június 26.) [75. tábla 1]

Inf., 0–1 éves, Csvh.: 50 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: - cm, sh.: 73 cm, ssz.: 30–32 cm.

A temetkezést egy ovális alakú barna folt jelezte a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre néz. Jobb kar kissé behajlítva, lábak balra felhúzva. A sírgödör ovális alakú.

Melléklete nem volt.

131. sír (2015. június 26.) [74. kép, 75. tábla 2–3]

Inf., 0 éves, Csvh.: 40 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 45 cm, ssz.: 18–22 cm.

A temetkezésnek határozott barna foltja volt a homokban. Két nagy kő volt elásva, egyik részben a vázon feküdt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Koponya szétnyomódott. Karok nyújtva, lábak kissé balra felhúzva. A sírgödör ovális alakú. A váz a 108. sírral együtt 3 db egymásra, illetve egymás mellé rakott terméskő mellett, és alatta volt.

Melléklete nem volt.

74. kép. 131. sír kibontva.

132. sír (2015. június 29.) [75. tábla 4–5]

Nő, 40–49 éves, Csvh.: 153 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 220 cm, ssz.: 70–100 cm, jelképes trepanáció.

A temetkezést vörösesbarna színű folt jelezte a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra fordult. A jobb kar nyújtva, a kézfej csontjai a combcsont mellett. A bal kar derékszögben behajlítva, a kézfej csontjai a jobb alkaron. A lábak nyújtva egymás mellett. A sírgödör körte alakú, és szokatlanul nagy méretű.

Melléklet:

1. A koponya bal oldalán attól 8 cm-re a csecsnyúlvány magasságában egy 0,2 cm vastag, kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült S-végű karika volt. Az S-vég 0,7 cm széles, sima, átm.: 2,4 cm. (Ltsz.: 2017.208.1.) [75. tábla 5]

133. sír (2015. június 29.) [75–76. kép, 81. tábla]

Inf., 13–14 éves, Csvh.: 142 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20–25 cm, sh.: 186 cm, ssz.: 65–77 cm, bolygatott.

A temetkezés foltja együtt mutatkozott a 134. sír foltjával, kissé bizonytalanul, barna színnel a homokban.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya összetörve, de jobbra és felfelé kibillenve. A két kar a hason egymáshoz húzva, a kézfejsontok egymás mellett. Lábak szorosan egymáson. A testet összeszorították. A sírgödör ovális alakú. A váz bal oldalán a 134. sír ásásakor megbolygatták a sírgödör szélét, de a vázat nem érintették.

Melléklet:

1. A nyakcsigolyák körül, zárószerkezettel az áll alatt, 0,5 cm vastag kör átmetszetű bronzhuzalból készült, a záró kapocs előtt 6,5 cm-rel elkezdve 1 cm szélesre kikalapált nyakperec volt. A kikalapált rész fokozatosan kiszélesedik, majd zárószerkezetté alakított. Egyik fele hurkos, a másikon lyukkal kialakított. A vissza pödrött véget a lyukba akasztották. A kikalapált részen egy alig kidomborodó barázda fut végig. A huzal hátsó részén, kb a zárószerkezettel átellenben 0,5 cm hosszú bevagdosások vannak, első sekélyebb, majd mélyül, átm.: 14 cm. (Ltsz.: 2016.12.1.) [81. tábla 3, 82. tábla]

2. A jobb kézen egyik ujján bronzból készült, nyitott, domborhátú pántgyűrű volt. Végei levágva, belül 0,4 cm széles horonnyal. Ám.: 2 cm, sz.: 0,6 cm. (Ltsz.: 2016.12.2.) [81. tábla 2]

75. kép. A 133. sír nyakperece.

76. kép. A nyakperce kiemelve a sírból, a haj lenyomatával.

134. sír (2015. június 29.) [81. tábla 1]

Inf., 13–14 éves, Csvh.: 132 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 183 cm, ssz.: 60–65 cm.

A temetkezés foltja a 133. sír foltjával együtt mutatkozott, nagyon bizonytalan, az altalajtól alig elváló volt a folt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé balra fordult. A karok kissé behajlítva, a kézfej csontjai a két combcsonton és medencelapáton. Lábak egymás mellett. A sírgödör lekerekített téglalap alakú.

Melléklete nem volt.

135. sír (2015. június 29.) [75. tábla 6]

Nő, 40–49 éves, Csvh.: 140 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 78–65 cm.

A temetkezésnek világosbarna színű nagyméretű foltja volt, melyben egy sötétebb szűk téglalap alakú folt rajzolódott ki.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya jobbra és előre billent. Karok derékszögben behajlítva. Kézfejek a medencében, és a medencelapáton. Lábak egymás mellett. A sírgödör tepsi alakú.

Melléklete nem volt.

136. sír (2015. június 29.) [83. tábla 2–4]

Férfi, 35–39 éves, Csvh.: 166 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 15 cm, sh.: 218 cm, ssz.: 60–75 cm.

A temetkezés világosbarna színű folttal mutatkozott az altalajon, mellette a 137. sír foltja is látszott, érintette a két temetkezés egymást.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra fordult. A karok szorosan a test mellett, kézfej csontjai a medencelapátok alatt. Lábak szorosan egymás mellett. A váz össze van szorítva. A sírgödör ovális alakú.

Melléklet:

1. A koponya mögött, közvetlenül hozzá helyezve egy sárgásbarna színű, foltosra égett fazék volt. Szemcsés homokkal soványított, felszínéről pereg le egy réteg. Kézi korongon formált. Pereme hiányzik. A nyakon hullámvonal köteg, majd az oldalán vonalkötegek díszítik azonos sorközzel. Fenekén lóhereforma bélyeg van. M.: 15,6 cm, pá.: - cm, fá.: 8,8–9 cm, leg.sz.: 15 cm. (Ltsz.: 2017.209.1.) [83. tábla 4]

2. A jobb lengőbordák alatt, az alkarcsontok mellett, a medencelapát alatt egy egyenes hátú, közepes nyélállású vaskés töredéke volt. H.: 12,5 cm, él h.: 9 cm, sz.: 1,5 cm, nyéltüske h.: 3 cm, sz.: 0,5 cm, négyszög átmetszetű. (Ltsz.: 2017.209.2.) [83. tábla 2]

137. sír (2015. június 29.) [31. tábla 1]

Inf., 4 éves, Csvh.: 95 cm, t.: Ny–K, sm.: 20 cm, sh.: 135 cm, ssz.: 65–80 cm.

A temetkezés világosbarna színű folttal mutatkozott az altalajon, mellette a 136. sír foltja is látszott, érintette a két temetkezés foltja egymást, de a vázak nem.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra fordult. Karok nyújtva, lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú.

Melléklet:

1. A jobb váll alatt a felkarcsont belső oldalán tojánhéj darabok voltak. (Ltsz.: 2017.210.1.)

138. sír (2015. július 01.) [77–78. kép, 84–85. tábla]

Férfi, 30–39 éves, Csvh.: 175 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 188 cm, ssz.: 50–60 cm, bolygatott.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé balra dőlt, alsó állkapocs leesve. A jobb kar nyújtva, a kézfej csontjai a combcsont mellett. A bal kar derékszögben behajlítva, a kézfej csontjai a jobb medencelapáton. Lábak szorosan egymás mellett. A sírgödör lekerekített téglalap alakú.

77. kép. A jobb alkarcsontok mellett, és a jobboldali medencelapát alatt bontás közben látható a tarsolymerevítő csövecske, a kés, és ár, illetve egy fülesgomb az ágyéki csigolyák egyike mellett. A jobboldali vese helyén egy vas nyílcsúcs bontás közben. A tarsoly a test alatt volt, feltehetően övről lecsüngve.

Melléklet:

1. Az utolsó előtti ágyéki csigolya jobb oldalán bronz füles gomb volt. M.: 1,3 cm, fej átm.: 0,7 cm. (Ltsz.: 2016.18.7.) [84. tábla 3]
2. A szegycsontok bronz füles gomb volt. M.: 1,3 cm, fej átm.: 0,5 cm. (Ltsz.: 2016.18.9.) [84. tábla 4]
3. A keresztcsont jobboldali felső sarka felett bronz füles gomb volt. M.: 1,2 cm, fej átm.: 0,8 cm. (Ltsz.: 2016.18.10.) [84. tábla 5]
4. A jobb lapocka felett, a felkarcsont és a bordacsontok között 2 db ezüsthuzalból készült nyitott karika volt. Átm.: 2,2 cm, v.: 0,1 cm, rombusz átmetszetű, átm.: 2,6x2,1 cm, szétnyílván, v.: 0,1 cm, kerek átmetszetű. (Ltsz.: 2016.18.11–12.) [84. tábla 6–7]
5. A kimozdul jobb alkarcsontok helyén egyenes hátú, felső nyélállású vaskés töredéke volt. H.: 11 cm, él h.: 7,5 cm, nyéltüske h.: 3,5 cm, sz.: 1,1 cm. (Ltsz.: 2016.18.2.) [85. tábla 4]
6. Ugyanott, a medencelapát alatt vas ár töredéke volt. H.: 13,8 cm, él h.: 8 cm, nyéltüske h.: 4,8 cm, sz.: 1,2 cm. (Ltsz.: 2016.18.4.) [85. tábla 3]
7. A vaskésekre merőlegesen, a gerincoszlopra mutatva deltoid alakú vas nyílhegy volt. M.: 9,5 cm, sz.: 3 cm, a nyéltüske h.: 3,6 cm, rajta a tekerceselt zsinór maradványa látható. (Ltsz.: 2016.18.3.) [85. tábla 5]
8. A nyílhegy alatt, merőlegesen a késekre, egy 8,5 cm hosszú, belül üreges vastárgy, tarsolymerevítő csövecske volt. Visszahajlított kis füle a felakasztást szolgálhatta. Sz.: 0,8 cm, ívelt átmetszetű, a hosszanti oldalán végig futó vágás szélessége: 0,34 cm. (Ltsz.: 2016.18.1.) [85. tábla 6]
9. A csövecske mellett, a medencelapát szélénél egy vasból készült csiholó volt. M.: 5,3x3,2 cm. (Ltsz.: 2016.18.5.) [85. tábla 2]
10. A csiholó mellett egy kova volt. M.: 2,2x2 cm. (Ltsz.: 2016.18.6.) [85. tábla 1]

78. kép. A 138. sírban, a jobb alkarcsontok és a gerincoszlop között a tarsolymerevítő csövecske, a hajdani tarsolyban lévő csiholó és kova, és a szíjról lecsüngő kés, és ár helyzete. A csigolyákat nem érintve egy vas nyílcsúcs fúródott a testbe.

139. sír (2015. július 08.) [86. tábla 1–3]

Nő, 25–29 éves, Csvh.: 140 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 145 cm, ssz.: 50–45 cm, bolygatott.

A temetkezés világosbarna folttal mutatkozott a humuszfoltos altalajon.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya balra kifordulva, állkapocs elmozdulva. Mindkét kar kissé jobbra hajlítva. Lábak nyújtva. A váz részben bolygatott, igen rossz megtartású. A sírgödör lekerekített téglalap alakú.

Melléklet:

1. A jobb kéz egyik ujján, 2 db kissé szögletes átmetszetű 0,4 cm vastag bronzhuzalból készült huzalformára öntött gyűrű volt. Végei levágva. Átm.: 2,2x2,5 cm. (Ltsz.: 2017.211.1.) [86. tábla 2–3]

140. sír (2015. július 07.) [79. kép, [86. tábla 4–5, 87–88. tábla]

Inf., 9 éves, Csvh.: 115 cm, t.:Ny–DK, sm.: 20 cm, sh.: 160 cm, ssz.: 52–55 cm.

A temetkezés világosbarna színű folttal mutatkozott a humusz szemcsés altalajon, a folt lekerekített téglalap alakú volt.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya előre néz. A jobb alkarok a mellre visszahajlítva, a bal kar nyújtva. A bal váll kissé megbolygatva. Lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú.

Melléklet:

1. A koponya alatt, annak bal oldalán, a bal vállnál a kulcscsont és a koponya alatt az orrüreg magasságában, 3 darabra törve egy nyakperec volt 7 db gyöngyszemmel. 3 százból sodort bronz nyakperec, végei hurkos-kampósra kialakítva. Átm.: 13 cm, v.: 0,2 cm. A gyöngyszemek fekete alakon sárga mintával díszített üvegyöngyök. (Ltsz.: 2016.16.1.) [88. tábla]

2. A jobb járomcsont előtt egy 0,1 cm vastag bronzhuzalból készült karika volt. Átm.: 1,5x1,8 cm. (Ltsz.: 2016.16.6.) [87. tábla 6]

3. A bal kulcscsont mellett kauricsiga volt, belefűzve egy S-végű karikával. Átm.: (Ltsz.: 2016.16.2.1.) [87. tábla 1]

4. Az előző karika alatt egy 0,1 cm vastag bronzhuzalból készült karika volt. Átm.: 1,1 cm. (Ltsz.: 2016.16.5.) [87. tábla 7]

5. A koponya alatti nyakperec töredék mellett egy 0,1 cm vastag bronzhuzalból készült karika töredékei volta kauricsigába fűzve. Átm.: 2 cm. (Ltsz.: 2016.16.4.) [87. tábla 3]

6. A koponya felett a sírgödör szélében domborhátú vaskés volt. H.: 8 cm, sz.: 1,1 cm. (Ltsz.: 2016.16.8.) [87. tábla 4]

7. A koponya felett, attól 10 cm-re. Bronzból öntött, rovátkolt díszes fejjel készült fülesgomb volt. M.: 1,2 cm, a fej átm.: 0,7 cm. (Ltsz.: 2016.16.7.) [87. tábla 5]

8. A nyakcsigolyáknál egy 0,1 cm vastag bronzhuzalból készült S-végű karika volt, kauricsigába akasztva, az s-vég 0,15 cm széles, átm.: 1,7 cm. (Ltsz.: 2016.16.3.) [87. tábla 2]

79. kép. A 140. sír nyakperecének töredéke a rá felfűzött gyöngyökkel.

141. sír (2015. július 07.) [89. tábla 1–2]

Nő, 25–29 éves, Csvh.: 153 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 185 cm, ssz.: 55–60 cm.

A temetkezés világosbarna színű téglalap alakú folttal mutatkozott a barna színű altalajon.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponya kissé jobbra billent. A jobb kar nyújtva, az alkarcsontok a medencelapát alatt, a kézfej csontjai a combcsont mellett. A bal kar nyújtva. Lábak nyújtva. A sírgödör ovális alakú.

Melléklet:

1. A koponya jobb oldalán, közvetlenül mellette egy szürke színű, finomszemcsés homokkal soványított, kézi korongon formált fazék volt. Belsejében 4–5 agyaghurka eldolgizatlan vonala látható. Pereme kihajló, egyszerű. A nyaktól lefelé hullám majd vonalkötegek díszítik. M.: 10,8 cm, pá.: 10,5 cm, fá.: 7,5 cm, leg.sz.: 11,8 cm. (Ltsz.: 2017.212.1.) [89. tábla 2]

142. sír (2015. július 07.) [89. tábla 3–11]

Inf., 3 éves, Csvh.: - cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 100 cm, ssz.: 50–50 cm, bolygatott.

A temetkezés világosbarna színű folttal mutatkozott az altalajon.

A vázból a koponya töredéke, és néhány hosszúcsont maradt csak meg, mind a koponya mellett, illetve alatta anatómiai sorrend nélkül. A sírgödör ovális alakú.

Melléklet:

1. A sírföldben, a koponya körül egy 0,1 cm vastag bronzhuzalból készült nyitott karika volt. Mindkét vége levágva. Átm.: 1,5 cm. (Ltsz.: 2017.45.2.) [89. tábla 4]

2. A koponya jobb oldalán egy csomóban üvegyöngyök voltak. 6 db fekete színű, sárga szemmel, és fehér sávokkal díszítettek, 1 db virág alakú halványzöld színű üvegyöngy, 1 db sárgásfehér színű, virágszirom szerűen vagdalt, matt, üvegyöngy, és 2 db fehér színű töredék. (Ltsz.: 2017.45.1.) [89. tábla 5–11]

143. sír (2015. július 08.) [89. tábla 12]

Férfi, 17–19 éves, Csvh.: 140 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 178 cm, ssz.: 60–48 cm, bolygatott.

A temetkezés világosbarna színű folttal mutatkozott az altalajon.

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. Koponya hiányzik. A jobb kar behajlítva, a kézfej a medencében. A bal kar nyújtva. Lábak kissé jobbra felhúzva. A sírgödör ovális alakú.

Melléklete nem volt.

2.16. Budapest 23. ker. Soroksár, Mol Ásatás – Soroksár 11. lelőhely

Sírleírások

1. sír (1999. 10. 28.) [110. tábla]

Férfi, 25–30 éves¹⁵, Csvh.: 158 cm, t.: Ny–K 278 °, sm.: 40 cm, sh.: - cm, ssz.: - cm

A váz hanyatt fekvő nyújtott helyzetű. Megtartása közepes. A koponyát és felsőtestet a szántás kissé megbolygatta. Lábak egymás mellett.

Mellékletek:

---

¹⁵ BERNERT–BÍRÓ 2015, 135.

1. A bal combcsont fejének külsőoldalán, él- vel felfelé egy deltoid alakú nyílhegy feküdt.
2. A jobb felkarcsont mellett egy vaskés töredéke volt.
3. Az alsó lábszárcsontok között apró vastárgy volt.
4. A jobb alkarcsontok belső oldalán vastöredékek feküdtek.
5. Az ágyéki csigolyák jobb oldalán egy másik deltoid alakú nyílhegy volt.
6. A lábfejsontok között vastárgy volt.
7. Az utolsó ágyéki csigolya jobb oldalára vastárgy tapadt.

7. sír (1999. 10. 30.) [112–115. tábla]

Nő, 15–17 éves, Csvh.: 142 cm, t.: Ny–K 276, ° sm.: 30 cm, sh.: 182 cm, ssz.: 50 cm

A koponyatetőn, a jobb falcsonton 4 cm hosszú, 0,5 cm széles mélyedés látható. A bordakosár a medence felé erősen szélesedik (sírfotón látható), és a csípőcsontok kifelé hajlanak, ez a terhesség terminusára jellemző és a szülés utáni hónapokra, a fiatal lány a szülést követően halhatott meg.¹⁶

A váz hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű. A koponyát a szántás megbolygatta, kissé jobbra és előre billent. A jobb váll és felkarcsont kissé felhúzva. A jobb alkarcsontok a medencében. A bal alkarcsontok majdnem derékszögben behajlítva, a kézfej csontjai a jobb alkarcsontok közepe tájékán. Lábak nyújtva.

Mellékletek:

1. A bal combcsont fejénél, annak külső oldalán *cardium* sp. (szívkagyló) feküdt. M.: 3x2,6 cm. [115. tábla 8]
2. A mellkas középső részén, annak jobboldalán hengeres gyöngyszem volt. M.: 1,7 cm, átm.: 1,2 cm. [115. tábla 13]
- 3–4. A jobb csuklón, részben a kézfej csontjain 2 db elhegyesedő végű bronzból öntött huzalforma karperec volt, nyitott végükkel felfelé. Átm.: 6,7x8,2 cm, 6,9x7,7 cm, v.: 0,4 cm. [115. tábla 17–18]
5. A bal bordák között lapos üvegpaszta gyöngyszem feküdt. Átm.: 1,5 cm. [115. tábla 9]
6. A bal felkarcsont belső oldalán, a bordákon áttört díszű öntött hajfonatkorong feküdt. A bronzból öntött korong egy jobbra néző hosszú csőrrel előre néző állatot ábrázol. Az állat vagy

---

¹⁶ BERNERT–BÍRÓ 2015, 135.

lény lépő mozdulatot tesz. A fejéből egy a csőréhez (pofájához) hasonló tag néz felfelé. A farka 3 ágú palmetta mintában a lény háta felett van. A palmetta kialakítása hasonlatos a lény pofájához, ám a fej a szemmel hangsúlyozott, míg a fark egyértelműen növényi ornamentika. A teste egy kerek és egy csepp alakú áttört mintával ábrázolt. Az állat hasa alatt a lábak helyén újabb áttört kerek motívum és palmetta illeszkedik a korong pereméhez. A korong a kerek áttört elemek miatt szíjelosztóra emlékezteti a szemlélőt. A korongot öntötték, majd véséssel alakították, végül aranyozták. A vésetek a mintát erősítve követik annak vonalát. A korong hátoldala lapos kisebb karcolásnyomok vannak rajta. Átm.: 5,4x5,2 cm. [114. tábla 1]

7. A bal kulcsont alatt, a csigolyák irányában kauricsiga volt. Kerek lyukkal a csiga végén. M.: 1,6x1,8 cm. [115. tábla 1]

8. Az állkapocs alatt a jobb kulcsont felett egy másik áttört díszű, öntött hajfonatkorong volt. A korong a párjával teljesen megegyező mintakincssel készült. Ezen a korongon megmaradt az aranyozás, míg párjáról ez már jobban lekopott. Átm.: 5x5,4 cm. [114. tábla 2]

9. A jobboldali korong felett apró zöld színű kásagyöngy feküdt. Átm.: 0,5 cm. [115. tábla 14]

10–11. A nyakcsigolyák bal oldalán 2 db kauricsiga volt. Háromszög alakú lyukkal a csiga végén. M.: 1,8–2x1,4 cm. [115. tábla 2–3]

12. A baloldali korong felett a kulcsont alatt szemes gyöngy volt. Átm.: 1–1,2 cm. [115. tábla 10]

13–14. Ugyanitt 2 db kauricsiga volt, nagyobb kerek lyukkal a csiga végén. M.: 2x1,5 cm. [115. tábla 4–5]

15. A bal felkarcsont végre apró gyöngyszem tapadt. Átm.: 0,4 cm.

16–17. A baloldali kulcsont alatt, a csigolyák mellett 2 db kauri csiga volt. Háromszög alakú lyukkal a csiga végén. M.: 2x1,5 cm. [115. tábla 6–7]

18. A bal alkarcsontok közepe tájékán levágott végű huzalformára öntött karperec volt. Átm.: 7,32x7,18 cm, v.: 0,5 cm. [115. tábla 19]

19. A baloldali kulcsont alatt, a csigolyák irányában aranyozott ezüstlemez apró töredéke volt.

20. A baloldali kulcsont alatt, a két kauricsiga mellett bronzból öntött füles csörgő volt. M.: 2,4 cm, sz.: 1,7 cm. [115. tábla 16]

21. A csörgő alatt apró szemes gyöngy volt. Átm.: 1,2 cm.

22. A baloldali kulcsont felett, a nyaki csigolyák irányában füles gomb volt. A gomb feje rovátkolt, borda fut a testén, nyaka profilált, füle nagy karikával kialakított. M.: 1,5 cm, sz.: 0,76 cm. [115. tábla 15]

8. sír (1999. 10. 30.) [116. tábla]

Felnőtt, bolygatott sír, néhány csont, az alsó lábszára maradt csak meg. Sh.: 172 cm.

Melléklete nem volt.

9. sír (1999. 11. 04.) [117. tábla]

Nő, 25-30 év körüli,¹⁷ Csvh.: 96 cm, t.: Ny–K 274 °, sm.: 46 cm, sh.:127 cm, ssz.: 34–36 cm

Jobbra fordított, kissé zsugorított helyzetű váz. A koponya összeroppant, karok a mellre visszahajlítva, lábai térdből felhúzva. Szűk sírgödör, a test eltérő szintkülönbségen fekszik. Lábfejek és az alsó lábszárak hiányoznak.

Melléklete nem volt.

2.18. Budapest 23. ker. Soroksár, M0 autóút 9. lelőhely

Sírleírások

1. sír (2008. 09. 22.) [120–121. tábla]

Nő, 65–74 éves, számított testmagasság 165,9 cm,¹⁸ Csvh.: 150 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 175 cm, ssz.: 60–75 cm.

A temetkezés a homokdomb nyesésekor került elő, bizonytalan folt jelezte helyét. Sírgödör formája nem volt megállapítható.

Nyújtott testű váz. A fej kissé balra és előre billent. Állkapocs szorosan a koponyához illeszkedett. A bal váll kissé felhúzva. Mindkét alkar enyhén behajlítva, a jobb kézfej a medencén, a bal a medence mellett. Lábak nyújtott helyzetben.

Mellékletek:

---

¹⁷ BERNERT–BÍRÓ 2015, 135.

¹⁸ BERNERT 2010, 81.

1. A koponya mellett a bal halánték magasságában *körte alakú ezüstkarika* volt. Átm.: 1,5 cm, vastagsága 0,3 cm, kerek átmetszetű. (Ltsz.: BTM 2010.131.6.1.) [120. tábla 3]
2. A jobb halántékon *pödrött végű hajkarika* volt. Átm.: 1,5 cm, 0,2 cm vastag kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült. (Ltsz.: BTM 2010.131.6.2.) [120. tábla 2]
3. A jobb és a bal vállnál a mellkason, illetve a sír földjéből 3 db kerek bronz veret (*ruhadísz, pityke*) került elő. A pityke domború felületű, közepük kör alakban homorú félkörívben bemélyed. Hátoldalán két kis füffel. Átm.: 1,5 cm, a bemélyedő dísz 0,5 cm átmérőjű, 0,2 cm vastag. (Ltsz.: BTM 2010.131.5.1–3.) [120. tábla 8–10]
4. A bal alkarcsontokon a könyök és a kézfej között 1 db bronzból öntött nyitott, 0,4 cm vastag kör átmetszetű elhegyesedő végű *huzalforma karperec* volt. Átm.: 6,8 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.1.) [120. tábla 11]
5. A bal kézfej mellett a medencelapát alatt 4 bronz szálból fonott *karperec* volt. Törött, hiányos, de egyik vége ép, amit hurkosra hajlítottak. Átm.: 7 cm, ötszög átmetszetű, sz.: 0,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.2.) [120. tábla 4]
6. A baloldali lengőbordákon, a könyök magasságában, öntött, tömör fejű öntött bronz *füles gomb* volt. M.: 1,5 cm, sz.: 0,7 cm. A fej mérete azonos a karika méretével. Díszítetlen. (Ltsz.: BTM 2010.131.3.) [120. tábla 5]
7. A sír bontásakor 2 db félgömbös, üreges fejű bronz *füles gomb* került elő a sír földjéből. Mindkettő félbetörve két darabban. M.: 1,5 cm, sz.: 1 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.4.1–2.) [120. tábla 6–7]

2. sír (2008. 09. 22.) [122–123. tábla 1]

Férfi, 60–64 éves, számított testmagasság 170,5 cm,¹⁹ Csvh.: 165 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 10 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 60–75 cm.

A temetkezés sérült szántáskor, a koponyát megbolygatta. A váz nyeséskor került elő a homokból.

Bolygatott sír, a koponyát a szántás széthordta, darabjai a fej mögött, a sírgödörön kívül kerültek elő. Lábak a bal térd irányába enyhén felhúzva, zsugorítva. A bal lábszárak, és a

---

¹⁹ BERNERT 2010, 81–82.

lábfej szintén megsérül. Az alkarok a vállhoz, a mellre visszahajlítva. A váz jobb lábfeje előtt a sírgödrön kívül égett csontszilánkok (állatcsont darabkák) voltak.

Mellékletek:

1. A jobb lábfej előtt, a sírgödrön kívül, magasabban, mint a váz *égett csontszilánkok* voltak. 9 db. Azonosíthatatlan maradványok, sípcsont és egy hosszúcsont feketére, és két másik fehérre égett darabjai.²⁰ (Ltsz.: BTM 2010.131.7.)

3. sír (2008. 09. 23–24) [124–126. tábla]

Férfi, 30–34 éves, számított testmagasság 171,1 cm, a koponyán jelképes trepanáció, vagy skalpolásra utaló sérülés látható,²¹ Csvh.: 180 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 220 cm, ssz.: 60–80 cm, bolygatott. A koponyán jelképes trepanáció nyoma látható.

Nyújtott testű váz. A koponya kissé jobbra, és előre dőlt. A jobb kar nyújtva, a bal kar könyökben kissé behajlítva, a kézfej a medencében. A lábak nyújtva, a lábfejek is nyújtva. A felsőtest (vállak) kicsit összenyomva.

Mellékletek:

1. A jobb mellen a felkarcsont közepe táján, nyíltartó tegezfedél téglalap alakú *csontlemez* borításának darabjai voltak, felső töredezett szélén rozsdanyomokkal. A lemez a sír aljához képest 45 fokot zárt be. Mellette vaspálca, alatta nyílcsúcs volt. Díszítetlen, töredékes, két darabból összeragasztott. H.: 9,5 cm, sz.: 3 cm. Egyik széle derékszögben sarkított. Az ép szélétől 1 cm-re szív alakú 0,7 cm átmérőjű lyuk van, mely homorúan bemélyed a feltételezett szegycsfej alakjában. A lyuk körül rozsdá nyomainak vannak. (Ltsz.: BTM 2010.131.8.) [124. tábla 2]

2. Tegez vasmerevítőjének vastöredéke a csontlemez mellett. M.: 8,5 x 2 cm, (Ltsz.: BTM 2010.131.11.) [126. tábla 3–8]

3. A csontlemez alatt, hegyfelé, a szegycsont magasságában nyíltüskés rövid vágó élű, deltoid alakú *vas nyílcsúcs* volt. H.: 6 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.14.) [125. tábla 3]

---

²⁰ DARÓCZI 2010.

²¹ BERNERT 2010, 82. A feltételezett skalpolásra párhuzamként Vörs-Papkert B. temető 395. sírját említi Bernert.

4. Ugyanott rombusz alakú vas *nyílcsúcs* volt. H.: 6,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.9.) [125. *tábla 1*]
5. A sír földjéből rombusz alakú vas *nyílcsúcs* került elő. H.: 6,1 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.10.) [125. *tábla 2*]
6. A sír földjéből nyíltartó tegez akasztófülének töredéke került elő, ívelt szegecses *tegezveret*. M.: 4,6 x 0,4 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.12.) [126. *tábla 3*]
7. A sír földjéből félkör átmetszetű kis vasrúd a tegez oldalának *merevítője* került elő. M.: 2,5 x 0,4 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.13.) [126. *tábla 5*]
8. A sír földjéből egy levél alakú vas *nyílcsúcs* került elő. H.: 4,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.15.) [125. *tábla 5*]
9. A sír földjéből egy rövid vágó élű, deltoid alakú töredezett *nyílcsúcs* került elő. H.: 5,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.16.) [125. *tábla 4*]
10. A sír földjéből egy hosszú vágó élű, deltoid alakú *nyílcsúcs* került elő. H.: 5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.17.)
11. A sír földjéből egy nyíltartó tegez oldalának, szájának, fenekének merevítő *vaslemezei* kerültek elő, 10 db. (Ltsz.: BTM 2010.131.18.1–10.) [126. *tábla 6–8*]
12. A váz koponyájának jobb oldalán, és kissé felette *juh vagy kecske, és szarvasmarha* csontjai voltak.²² (Ltsz.: BTM 2010.131.19.)
13. A váz lábai között, a combcsontok felső harmadánál *íj markolatának merevítő csontlemeze* volt, ovális alakú, egyik széle sűrűn irdalt, másik derékszögben kialakított, az ép vége ferdén irdalt, elkeskenyedik, töredezett, hiányos, hátoldala szintén mélyen irdalt. H.: 12,5, legnagyobb sz.: 2,8 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.61.) [124. *tábla 3*]

4. sír (2008. 09. 23.) [122. *tábla 2–4, 127–129. tábla*]

Férfi, 30–39 éves, számított testmagasság 174,9 cm,²³ Csvh.: 170 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 25 cm, sh.: 230 cm, ssz.: 75 cm, bolygatott.

---

²² DARÓCZI 2010, 91.

²³ BERNERT 2010, 82.

A sír bontásakor először egy ló állkapcsa és néhány hosszúcsontja került elő.²⁴ A ló váza a férfi mellett lehetett. Megtaláláskor a rablógödörben, és a váz jobb oldalán voltak a csontok. A helyéről kifordított emberi koponya már ekkor látható volt. A további bontáskor jött elő a váz. A medencéig minden csont bolygatott, bordák, és az alkarcsontok helyükről kimozdítva kerültek elő. A lábak eredeti helyzetben, a lábfejek balra fordulva. A sír alsó, láb felőli végét nem érte a bolygatás.

Mellékletek:

1. A váz bal térdénél, annak külső oldalánál lekerekített sarkú, ívelt oldalú *hevedercsat* volt, rombusz alakú vas pecekkal. M.: 4,5x2,7 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.27.) [122. tábla 4]
2. A váz jobb lábfejének külső oldalán *tegez vas veretei* voltak, egyik derékszögben kialakított, hátoldalán vas szegeccsel. M.: 4,5x4 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.31.)
3. A sír földjéből 1 db 0,1 cm vastag kerek átmetszetű ezüsthuzalból készült nyitott *karika* volt. Átm.: 1,8–2,2 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.28.) [122. tábla 3]
4. A felforgatott sír földjéből egy vas tegezveret, a nyakrész ívelt töredéke került elő. M.: 7,5x0,7 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.20.) [129. tábla 5]
5. A felforgatott sír földjéből rombusz alakú vas tegezveretek kerültek elő, 5 db, m.: 4,3x1,3 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.21.1–5.) [128. tábla 1, 11–14]
6. A felforgatott sír földjéből vas tegezveret került elő, m.: 3,5x2 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.22.)
7. A felforgatott sír földjéből vas lapos tegezveret került elő, egyik oldala levágva, másik oldala ívelt, m.: 3x1 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.23.)
8. A felforgatott sír földjéből tegez oldalának vas merevítő rudacskája került elő, m.: 5,5x0,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.24.)
9. A felforgatott sír földjéből tegez oldalának vas merevítő rudacskái kerültek elő, töredékesek, 12 db, m.: 1,3x0,3 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.25.1–12.)

---

²⁴ DARÓCZI 2010, 91. A ló adultus korú volt, marmagassága 150 cm lehetett, nagytestű mén volt. 10 db töredék.

10. A felforgatott sír földjéből tegez merevítő vasainak töredékei kerültek elő, 5 db, m.: 1x0,4 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.26.1–5.)
11. A felforgatott sír földjéből tegez oldalának merevítő vas verete került elő, m.: 7,3x1,4 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.29.) [129. tábla 2]
12. A felforgatott sír földjéből tegez rombusz alakú vas veretei szegeccsel kerültek elő, 2 db, m.: 4x1,3 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.30.1–2.)
13. A felforgatott sír földjéből kis lapos vasrudacska, tegez merevítőpálca került elő, m.: 5,8x0,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.32.)
14. A felforgatott sír földjéből lapos tegez veret szegeccsel került elő, m.: 7,2x1 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.33.) [129. tábla 1]
15. A felforgatott sír földjéből hosszú keskeny csontlemez került elő, hátoldala irdalt, előlapján fogazott díszítéssel, tegez szájának díszlapja, m.: 10,5x0,6 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.34.) [127. tábla 1]
16. A felforgatott sír földjéből ívelt, hosszú faragott csontlemez került elő, tegez szájának dísze, három pontkör, levél minta és inda dísszel, hátoldala irdalt, m.: 9x1,3 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.35.) [127. tábla 2]
17. A sírföldben *juh vagy kecske csontja* volt, 1 db.²⁵

5. sír (2008. 09. 24.) [130. tábla]

Férfi, 17–19 éves, számított testmagasság 171 cm,²⁶ Csvh.: 160 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 20 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 60–70 cm.

Nyújtott testű váz. A Koponya kissé balra, és előre néz. Az alsó állkapocs leesve. A karok nyújtva, mindkét könyök kissé behajlítva, a kézfej csontjai a medencébe beesve. Lábak nyújtva, a bal combcsont mellett állatcsont volt. A jobb csecsnyúlványon patinanyomok vannak.

---

²⁵ DARÓCZI 2010, 91.

²⁶ BERNERT 2010, 82.

Mellékletek:

1. A jobb combcsont nyakánál, ahhoz belülről és a medencelapáthoz szorosan illeszkedett egy *vaskés* töredéke volt, m.: 9,5x1,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.36.) [130. tábla 2]
2. A koponya jobb oldalán kissé felette *állatcsontok*, juh vagy kecske, kiskérődző csontjai voltak, 2 db.²⁷ (Ltsz.: BTM 2010.131.37.1–3.) [130. tábla 3–5]

6. sír (2008. 09. 25.) [131. tábla 1–2]

Férfi, 40–44 éves, számított testmagasság 165,5 cm,²⁸ Csvh.: 158 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 45 cm, sh.: 200 cm, ssz.: 75–80 cm.

Nyújtott testű váz. A koponya bontáskor kissé megsérült, a szemüregéknél összetörve. Az alsó állkapocs leesve. A koponya előre néz. A jobb kulcscsont a koponya felé elmozdulva. A jobb váll kissé felhúzva. Mindkét könyök enyhén behajlítva, a kézfejek a combcsontokon. A jobb kézfej a medencelapát külső széléhez simul, a bal rajta van a medencelapáton, kissé beesve az ujj csontjai a hasüregbe. A lábak nyújtott helyzetben, a lábfejek kifelé fordulva.

Mellékletek:

1. A bal medencelapát alatt kis ívelt hátú *vaskés* töredéke volt, m.: 5x1 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.38.) [131. tábla 2]
2. A combcsontok között a felső harmadánál *állatcsont*, juh vagy kecske, csontja volt, 1 db.²⁹ (Ltsz.: BTM 2010.131.39.)

7. sír (2008. 09. 29.) [132–138. tábla]

Nő, 40–44 éves, számított testmagasság 168,2 cm,³⁰ Csvh.: 150 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 50 cm, sh.: 210 cm, ssz.: 80 cm.

---

²⁷ DARÓCZI 2010, 91.

²⁸ BERNERT 2010, 82.

²⁹ DARÓCZI 2010, 91.

³⁰ BERNERT 2010, 82.

Nyújtott testű váz. A koponya jobbra dőlt, állkapcsok szorosan zártak, a jobb váll felhúzva, a jobb alkar kissé behajlítva, a kézfej a medencébe esve. A bal kar és alkar nyújtva, az alkar a medencelapát alatt. Lábak nyújtva.

Mellékletek:

1. A bal váll felett középtájon 1 db öntött bronz *füles gomb* volt, füllel a váll irányában állt, a fej lapos, és díszítetlen, karikája nagy, m.: 1,3x0,6 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.43.) [132. tábla 3]

2. A bal csecsnyúlványnál 0,1 cm vastag ezüsthuzalból készült nyitott *karika* volt, átm.: 2x2 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.57.) [132. tábla 2]

3. A mellkasok a 1-1 kisszíjvéggel záródva, a fülesgombhoz érintkezve ezüsből öntött, aranyozott *kéttagú csüngős veretsor* volt. A kis szíjvégen halforma vésett látható. Felső tag négyzet alakú 5 dudorral díszített (23 db), az alsó csüngős tagok szív alakúak (21 db). A középső veret felső tagja kör alakú, ettől a verettől jobbra a 2. és 7. veret alsó csüngős tagjai eltérőek a többitől, a szív alakú csüngők itt kettős vésett szívalakkal díszítettek. A felső tagok hátoldalán két kis fül van, ellentétes hajlítással. A veretsor kissé kopott töredezett, de jó megtartású. Feltáráskor bőr és textil maradványok voltak a vereteken és alattuk. Az alsó csüngős tagok a bordák felé merőlegesen behajlítva feküdtek. A bal oldalon az alsó tagok felhajlítva feküdtek. A csüngős tagok m.: 3,1x1,4 cm, a felső négyzet alakú tag m.: 1,3x1,3 cm, a szív alakú csüngő m.: 1,7x2 cm, (Ltsz.: BTM 2010.131.55.1–26.) [134–137. tábla]

4. A kéttagú csüngős veretsor felett húzódó egytagú *veretsor (24 db)*, mely négyzet alakú kis vereteből áll, jellégében anyagában teljesen megegyezik az alsó sorral. A középső veret itt is kör alakú. Mindkét végén kis szíjvég zárja, halacska mintával vésett. Hátoldalán két kis füllel, ellentétes hajlítással. A kis szíjvégek hátoldalán is két fül van. Ezüsből öntött, aranyozott. A veretek m.: 1x1,3 cm, a kis szíjvég m.: 1,2x2 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.56.1–25.) [134–137. tábla]

5. A bal könyök belső oldalán vaskés töredéke volt, m.: 5x1,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.42.) [132. tábla 4]

6. *66 db pasztagyöngy, 1 db kauricsiga*: 1 db fehér színű, gerezdelt pasztagyöngy (nyaknál) 44., 1 db szürke színű hosszúkás gerezdelt pasztagyöngy (a fej bal oldalán) 45. 1db barna színű hosszúkás gerezdelt pasztagyöngy (a fej bal oldalán, a csüngős veret mellett) 46. fehér

és barna színű dudorokkal díszített lapos pasztagyöngy 2 db, fehér színű gerezdelt pasztagyöngy (a fej alatt a jobb oldalán) 47.1–3. 1 db fehér és barna színű három dudorral díszített lapos pasztagyöngy (az arc előtt a jobb vállnál) 48., 1 db fekete színű sima pasztagyöngy, 1 db fehér és barna színű három dudorral díszített pasztagyöngy (a jobb vállcsúcs belső oldalán) 49.1–2., 1 db zöld színű gerezdelt, 1 db fekete sima, 3 db fehér gerezdelt pasztagyöngy (a jobb bordák között) 50.1–5. Fehér színű mállékony pasztagyöngyök 4 db, 51.1–4., 9 db fehér és barna színű, 6 db félbetört, 4 db szürke színű zöld bordákkal folytatott rúdgyöngy, 7 db zöld színű virág alakú, 3 db apró kásagyöngy, 6 db három dudorral díszített pasztagyöngy (a fej alatt) 52.1–30., 1 db kauricsiga, 1 db rúdgyöngy (a jobb vállnál) 53.1–2. 2 db rúdgyöngy, 2 db virág alakú zöld színű pasztagyöngy, 7 db fehér és szürke színű kásagyöngy 54.1–11. (Ltsz.: BTM 2010.131.43–57.) [138. tábla]

8. sír (2008. 09. 30.) [139. tábla]

Férfi, 25–40 éves, számított testmagasság 172,6 cm,³¹ Csvh.: 170 cm, t.: ÉNy–DK, sm.: 28 cm, sh.: 210 cm, ssz.: 70–80 cm.

A temetkezésnek lekerekített téglalap alakú sírfoltja volt.

Nyújtott testű váz. A koponya enyhén jobbra és előre dőlt. Vállak kissé felhúzva, test felsőrésze összeszorítva. Mindkét alkar kissé behajlítva és a medencére helyezve. A kézfejcsonthai beestek a medenceüregbe. Lábak nyújtva, egymás mellett a lábfejek. A váz jobb oldalán a felsőtest mellett vékony humuszcsíkok húzódtak, mely koporsódeszka, vagy egyéb szerves anyag nyoma lehet. Ugyanígyen folt húzódtak a jobb csípő tájékán. Koponya egy ponton kissé torzult.

Mellékletek:

1–2. Mindkét csecstyűlvány alatt, és az állkapocsszögletnél nyitott *karika* volt. 0,2 cm vastag ezüsthuzalból készültek, átm.: 2,3., 2,5 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.57.) [139. tábla 2–3]

3. A bal medencelapát alatt és részben a combcsonton *vaskés* töredéke volt. M.: 6 x 1,3 cm. (Ltsz.: BTM 2010.131.58.) [139. tábla 4]

---

³¹ BERNERT 2010, 82.

4. A mellkas bal oldalán a szegycsont magasságában *állatcsont*, juh vagy kecske csontja volt, 1 db.³² (Ltsz.: BTM 2010.131.60.)

2.19. Üllő Ilona út (Pest vármegye)

1. sír (1939)

Férfi, 35 éves.³³ Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 45 cm, sh.: nem ismert, ssz.: 40–45 cm. A váz bolygatatlan, jobb karja nyújtott, a bal a medencére hajlított.

Melléklet:

1. A jobb könyök külső oldalán *fokosbalta* volt. M.: 8,6x4,4 cm, nyéllyuk m.: 2,5x2,3 cm. (ltsz. MNM R.T. 18/1939.1) [140. tábla 1]

2. sír (1939)

Nő, 30–35 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 50 cm, sh.: nem ismert, ssz.: 39 cm. A váz bolygatatlan, nagy részét a munkások tették tönkre a homokkitermelés során. Jobb karja nyújtott, a bal a medencére hajlított.

Melléklete nem volt.

3. sír (1939)

A sír a földmunkálatok során megsemmisült.

4. sír (1939) [141–146. tábla]

Férfi, 35–40 éves. Csvh.: 175 cm, t.: nem ismert, sm.: 40 cm, sh.: nem ismert, ssz.: 36 cm. A váz bolygatatlan, jobb karja nyújtott, a bal a medencére hajlított.

Mellékletei:

1. A jobb felkar belső oldalán a mellkason tegezben a koponya felé álló 5 db *vasnyílcsúcs*. 3 db hosszú vágóélű deltoid alakú, 1 db rövid vágóélű deltoid alakú, 1 db töredékes, talán levél alakú volt. M.: h.: 7, 7,65, 7,80, 7,89, 8,79 cm. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.2.) [141. tábla 1–5]

---

³² DARÓCZI 2010, 91.

³³ NEMESKÉRY–GÁSPÁRDY 1954. Életkor és nem adatok.

2. A jobb medencelapát külső íve mellett, a könyök belső oldalán (?) egy középső nyélállású *vaskés töredéke* volt, a nyél és a penge találkozásánál bronz folttal.³⁴ H.: 10,85 cm, sz.: 1,2 cm, nyél h.: 5,25 cm. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.3.) [140. tábla 2]
3. A jobb combcsont felső részének külső oldalán *csiholóacél kovakövel*.³⁵ Csiholó h.: 6,72 cm, sz.: 2 cm, a kova m.: 2,5x3,2 cm. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.4.) [141. tábla 6–7]
4. A jobb felkar belső oldalán a mellkason *vas tegezmerévítő-töredékek, és tegez záró csontlemez vaspálca korrodált maradványával*.³⁶ (MNM R. T. ltsz. 18/1939.5.) [145. tábla 1–4]
5. A csiholóacél mellett (?) *csont íjlemeztöredékek voltak 6 db*. M1.: 1,6–2,2x19,40, M2.: 1,85x14,80, M3.: 2,8x12,2 cm, M4.: 2,6x11,8 cm, M5.: 1,85x9,73, M6.: 1,5x7,8 cm. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.6.) [143–144. tábla]
6. A jobb medencelapát külső íve mellett, a könyök belső oldalán (?) *vastöredékek*. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.7.) [142. tábla 1–22]

5. sír (1939) [147–150. tábla]

Férfi, 35–40 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

A sírban lévő mellékletek elhelyezkedéséről rajz készült a leltárkönyvben. A vaskampó sírhoz való tartozása kérdéses, mert párhuzam nélküli a 10–11. századi sírleletek között. A rajzon viszont készítője egyértelműen feltüntette a tárgy helyzetét. A rajzot és a leltározást talán Fettich Nándor végezte, az ásatási dokumentációból hiányzik az 5. sír csontváz lapja.

Mellékletei:

1. *Vas tegezmerévítő-töredékek*. A tegez a jobb mellkason a bordákon lehetett. Elhelyezkedéséről rajz készült a leltárkönyvben. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.8–28.) [147. tábla 1–7, 150. tábla 2]
2. *Vasnyílcsúcs*. Formája nem kivehető, erősen korrodált. M.: 1,5x4,3 cm. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.15.15–43.) [149. tábla 3]
3. *Vastöredékek*. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.8–28.) [149. tábla 1–2, 4–8]
4. *Vas kampó*. A jobb könyöknél, a kar és a bordák között. A kampó karikájába egy vasszeg kapcsolódik h.: 6,5 cm, hegyes a vége. A kampó m.: 8,18x5 cm. (MNM R. T. ltsz. 18/1939.14.) [150. tábla 1]

³⁴ Sírrajz: 5. tétel: vasdarabok? V.ö.: ugyanitt, MNM R. T. ltsz. 18/1939.7.

³⁵ Sírrajz: 4. tétel.

³⁶ Sírrajz: 2–3. tétel.

6. sír (1939) [151–157. tábla]

Inf. I, 2–3 éves. Csvh.: nem ismert, t.: K–Ny (!), sm.: 35 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 35 cm. A sírt az eke a medencétől felfelé megbolygatta. A régészeti leletanyag vélhetően a bolygatott részen került elő.³⁷

Mellékletei:

1. *Csiholóacél kovakövel.* M.: 3,9x7 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.1.) [156. tábla 10]
2. *Vaspántos favödör veretei.* Vödör veretek kisserkeszthető átmérője, azaz a favödör átm.: kb. 16 cm. A pántok szélessége: 1,8–2,2 cm. Az akasztófül egy vaspálca hurokra formálva, és szárai vaspánttal a hajdani vödörhöz szorítva, m.: 1,6x3,8 cm. A hurokba akaszthatták a vödör fülét, ami nem maradt meg a sírban. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.2.) [151–152. tábla, 156. tábla 1., 2–9., 157. tábla]
3. *Vas tegezmerevítő-töredékek.* (MNM R. T. ltsz. 12/1940.3.) [154–155. tábla]
4. *Vas nyílcsúcsok,* 5 db. 2 db rombusz alakú m.: 8,5, 9,5 cm, 1 db rövid vágóélű deltoid alakú m.: 8 cm, és 2 db nyílcsúcsnak csak a szára maradt meg. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.4.) [153. tábla]
5. *A leírásban említett kis aranypénz a behozott leletek közül hiányzott.* Kovács László solidusnak tartja a pénzt.³⁸ (MNM R. T. ltsz. 12/1940. bejegyzés.)

7. sír (1939) [158. tábla 1]

Férfi, 35–40 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 40 cm, sh.: 180 cm, ssz.: 50 cm. Ez egy férfisír, de a zavaros mellékletek női sírra utalnak.

*Mellékletei:*³⁹

1. *Bronz karperec.* Bronzpántból készült karperec?, egyik vége visszapödörve. A visszapödört vég szélessége megegyezik a pánt szélességével. Átm.: 4,4x4,7 cm, sz.: 0,6 cm, v.: 0,25 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.5.) [158. tábla 1]
2. *A leírásban említett 1 db. üveggyöngy nem volt a leletek között.* (MNM R. T. ltsz. 12/1940. bejegyzés.)

8. sír (1939) [158. tábla 6]

Nő, 35 év alatt. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 60 cm, sh.: 190 cm, ssz.: 50 cm.

³⁷ A sírlap adatai alapján ugyanis a sír (bolygatatlan része?) leletanyagot nem tartalmazott.

³⁸ KOVÁCS 2011, 162.,

³⁹ Nemeskéri–Gáspárdy leírása és az MNM szerint a sír nem tartalmazott régészeti leletanyagot.

Mellékletei:

1. Jobb alkaron *karperec*. Bronzból öntött rontott ékszer, eredetileg állatfejes karperecet akartak készíteni, de nem sikerült az öntése. Így a záródó karikaszakaszból hiányzik egy darab, csak a belső ívén sikerült a minta, ami barázdált felület. A karika kerek átmetszetű. Átm.: 6,6x7 cm, v.: 0,6 cm. (MNM R. T. ltsz. 23/1939.1.) [158. tábla 6]
2. Az állkapocs alatt *fülbevaló* nyoma.
3. A bal kéz táján *vaskés* nyomai.

9. sír (1939) [158. tábla 2–5]

Nő, 30 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 80 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 50 cm. *Mellékletei:*

1. Kerek átmetszetű bronzhuzalból készült nyitott karika, ovális vagy csepp alakú, átm.: 1,2x1,7 cm, v.: 0,15 cm. (MNM R. T. ltsz. 23/1939.5.) [158. tábla 4]
2. Kerek átmetszetű bronzhuzalból készült nyitott karika, átm.: 2x2,2 cm, v.: 0,1 cm. (MNM R. T. ltsz. 23/1939.4.) [158. tábla 5]
3. Bronzból öntött enyhén domború hátú, szögletes átmetszetű, nyitott pántgyűrű. Átm.: 2,4 cm, sz.: 4,5 cm, v.: 0,3 cm. (MNM R. T. ltsz. 23/1939.2.) [158. tábla 3]
4. Bronzból öntött, enyhén ívelt hátú, szögletes, téglalap átmetszetű, nyitott pántgyűrű, végei ferdén levágva. Átm.: 2,2 cm, sz.: 0,4 cm, v.: 0,2 cm. (MNM R. T. ltsz. 23/1939.3.) [158. tábla 2]

14. sír (1939/1940) (MNM 9. sír)⁴⁰

Nő, 30–35 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 60 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 80 cm. A váz bolygatatlan, mindkét alkarja a medencére hajlított.

Melléklete nem volt.

15. sír (1939/1940) (MNM 10. sír)

Inf. I, 4–5 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 60 cm, sh.: 100 cm, ssz.: 50 cm. A váz bolygatatlan.

Melléklete nem volt.

16. sír (1939/1940) (MNM 11. sír)

Inf. I, 2–3 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 40 cm, sh.: 90 cm, ssz.: 50 cm. A váz bolygatott.

---

⁴⁰ A sír az újraszámozáskor az MNM-ben ismételt a 9. számot kapta.

Melléklete nem volt.

17. sír (1940) (MNM 12. sír)

Nő, 30–35 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 60 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 65 cm. A váz bolygatatlan, mindkét alkarja a medencére hajlított.

*Melléklete nem volt (?).*⁴¹

18. sír (1940) (MNM 13. sír)

Férfi, 55–60 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 50 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 60 cm. A váz bolygatatlan.

*Melléklete nem volt (?).*⁴²

19. sír (1940. VIII. 24. de. 10 óra) (MNM 14. sír) [146. tábla 2., 159–161. tábla]

Férfi, 60–65 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: 100 cm, sh.: 170 cm, ssz.: 90 cm. Kiss Károly a vázcsontok korabeli bolygatását figyelte meg, míg a csontváz lábainál pedig lófejet az első (!) lábakkal írt le.

Sírleírás: *A csontváz teljesen össze kuszálva, a kirablás az régebbi keletű, mert a talaj kemény volt. Mivel a csontváz össze volt keverve így csak hiányosan tudom leírni, az ujj szorító (1) itt került elő, a tegez (2) alatti tájon, 3 db nyíl csúccsal. Az alsó lábszár tájon sok ezüst töredék (3) alatti részen kés, (4) csiholó acél kövel (5) a csigolyák között arany fülbevaló volt (6) az állkapocs a bordák között és benne arany lemez töredék (7) ezen a tájon szintén arany lemez töredéke (8) 2 db ezüstgomb (9) 2 db kengyelvas (10) vaskarika (11) vas csat (12) sok vas töredék. A csontváz lábainál lófej és az első lábakkal.*

Mellékletei:

1. A csigolyák közt nyitott aranyhuzal karika, kis karika töredékkel.⁴³ M.: 1,4x1,2 cm, hv.: 0,1 cm, s.: 1, 78 g., M.: 0,4 cm, hv.: 0,05 cm, s.: 0,1 g. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.1.) [159. tábla 3–4]

2–3. A szegycsonton *arany lemezkék*.⁴⁴ H.: 2,2 és 2,5 cm, sz.: 1–1,4, 1–1,3 cm, s.: 0,55 g össz. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.2–3.) [159. tábla 1–2]

---

⁴¹ Nemeskéri–Gáspárdy leírása szerint régészeti melléklet: üveggyöngyök, szögletes bronzlemezek, gombok.

⁴² Nemeskéri–Gáspárdy leírása szerint régészeti melléklet: köszörűkő, néhány vastöredék, vaskés.

⁴³ Sírrajz: 5. tétel.

⁴⁴ Sírrajz: 6–7. tétel.

- 4–5. A jobb medencelapáton 2db bronz fülesgomb.⁴⁵ Tömör bronz fülesgomb, díszítetlen. M.: 0,8x1,5 cm. Tömör bronz fülesgomb, nagyobb fejjel, ami lapos karimával illeszkedik a fülhöz. M.: 1,45x1,3 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.4–5.) [159. tábla 5–6]
6. A lábszárakon (?) *nyeregveret*.⁴⁶ S alakú nyeregveret, lyukvédő veret. M.: 1,5x4 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.9.9.) [159. tábla 9]
7. A lábszárakon négyzetes alakú *nyeregveret*, lyukvédő veret, ezüstlemezből készült. M.: 1,5x1,4 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.9.9.) [159. tábla 8]
- 8–9. A lábszárakon (?) *szögletes kantárveretek, ezüstlemezek*.⁴⁷ M.: 1,5x1,5 cm az ép darabok, a többi töredékes. Két lyuka van a vereteken. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.6–8.) [159. tábla 7]
10. A jobb combcsont felső részének külső oldalán *csiholóacél kovával*.⁴⁸ A csiholó m.: 4,3x6,6 cm, a kova hozzákorrodálódott. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.10.) [161. tábla 3]
11. A bal combcsont középső részének külső oldalán *új marolatlemezek 2 db*.⁴⁹ M1.: 10x2 cm, M2.: 10,6x2,2 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.12.) [161. tábla 1–2]
12. A bal kulcscsonton *törött vaskengyelek töredékei*.⁵⁰ (MNM R. T. ltsz. 12/1940.12.) [160. tábla 4–7]
- 13–14. A jobb láb külső oldalán a lábak irányába fektetett tegez, benne három *nyílcsúcs*. Erősen korrodált, alakja nem látható, töredék.⁵¹ (MNM R. T. ltsz. 12/1940.13–14.) [160. tábla 8–11]
15. A jobb láb külső oldalán *vas tegezmelevítő-töredékek*.⁵² (MNM R. T. ltsz. 12/1940.15.) [160. tábla 2–3]
16. A combcsontok között, a medence előtt *vaskés*.⁵³
17. A bal medencelapáton *vaskarika*.⁵⁴ M.: 2,7x5 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.15.) [160. tábla 1]
18. A bal mellkas alsó részén *vascsat*.⁵⁵
19. A jobb alkar mellett sok *vastöredék*.⁵⁶(MNM R. T. ltsz. 12/1940.13.)

---

⁴⁵ Sírrajz: 8. tétel.

⁴⁶ Sírrajz: 3. tétel (?).

⁴⁷ Sírrajz: 3. tétel (?).

⁴⁸ Sírrajz: 4. tétel.

⁴⁹ Sírrajz: 1. tétel.

⁵⁰ Sírrajz: 9. tétel.

⁵¹ Sírrajz: 2. tétel.

⁵² Sírrajz: 2. tétel.

⁵³ Sírrajz: 3. tétel.

⁵⁴ Sírrajz: 10. tétel.

⁵⁵ Sírrajz: 11. tétel.

⁵⁶ Talán ezek a darabok lehetnek annak a szablynak a töredékei, amit László Gyula említett leírásában (NEMESKÉRI–GÁSPÁRDY 1954, 487).

20. sír (1940) (MNM 15. sír) [162. tábla 3]

Nő, 30 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Mellékletei:

1. *2 db fülbevalókarika.* A tárgy elveszett. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.18.) [162. tábla 5]
2. *Bronztöredék.* A tárgy elveszett. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.19.) [162. tábla 5]

21. sír (1940) (MNM 16. sír)

Férfi, 30 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Mellékletei:

1. *Fenőkő.* Háromszög alakú fenőkő. M.: 2,3x4,7 cm.(MNM R. T. ltsz. 12/1940.16.) [162. tábla 3]
2. *Üvegdarab.* (MNM R. T. ltsz. 12/1940.17.) [162. tábla 4]

22. sír (1940) (MNM 17. sír) [162. tábla 1–2]

Nő, 45–50 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Mellékletei:

1. *Ezüstlemez/bronzlemez.* Kerek, töredékes préselt lemez. Átm.: 1,4 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.20.) [162. tábla 1]
2. *Bronz pityketöredékek.* Kerek töredékes bronz veret, két lyukkal. Átm.: 1,3 cm. (MNM R. T. ltsz. 12/1940.21.) [162. tábla 2]

23. sír (1940)

Férfi, 35–40 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).⁵⁷

---

⁵⁷ Nemeskéri–Gáspárdy leírása szerint régészeti melléklet: vaskés és nyílhegyek

24. sír (1940)

Nem,. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).

25. sír (1940)

Nem,. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).

26. sír (1940)

Nem,. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).

27. sír (1940)

Nem,. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).

28. sír (1940)

Nem,. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).

A-jelzet (Előkerülés éve?)

Nem,. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).

B-jelzet (Előkerülés éve?)

Nem,. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).

C-jelzet (Előkerülés éve?)

Férfi, 35–40 éves. Csvh.: nem ismert, t.: nem ismert, sm.: nem ismert, sh.: nem ismert, ssz.: nem ismert.

Melléklete nem volt (?).

2.20. Üllő, Kund gyűjtemény

4. sír

1–2. 2 db (1 db van a raktárban) S-végű karika rombusz átmetszetű 0,2 cm vastag bronzhuzalból készült, átm.: 2,4 cm, 1 db 0,2 cm vastag ezüsthuzalból készült S-végű karika sima S-véggel, átm.: 1,7 cm, S-vég 0,3–0,4 cm. (Ltsz.: MNM 10/1951.13.) [164. tábla 3–4]

3. *Hosszú díszítetlen öntött bronz szíjvég. Szíjszorítója szöggel felerősített lemez. H.: 9,9 cm, sz.: 0,9 cm.* (Ltsz.: MNM 10/1951.14.) A tárgy elveszett.

4. 1 db bronzból öntött karikagyűrű, fonást utánzó díszítéssel, átm.: 2,4 cm, v.: 0,4 cm. (MNM 10/1951.15.) [164. tábla 1]

5. *Téglalap alakú bronzlemez, szélein szöglyukakkal. Töredékes. H.: 4,6 cm, sz.: 3,3 cm.* (Ltsz.: MNM 10/1951.15.) A tárgy elveszett.

6. sír

1. *Kéttagú öntött bronz csat, hosszú szíjszorító lemezzel. H.: 8,3 cm, sz.: 1,3 cm.* (Ltsz.: MNM 10/1951.20.) A tárgy elveszett.

2. *Hosszú öntött bronz csuklós övveret egyik tagja. H.: 6 cm, sz.: 1,3 cm.* (Ltsz.: MNM 10/1951.21.) A tárgy elveszett.

3–4. *2 db ezüsthuzalból készült S-végű karika, sima S-véggel, átm.: 2,2 cm.* (Ltsz.: MNM 10/1951.22.) A tárgy elveszett.

5. *Egyélű vaskés famaradványokkal. Markolata hiányzik. Pengéje kettétörve. H.: 10,5 cm.* (Ltsz.: MNM 10/1951.23.) A tárgy elveszett.

2. sz. melléklet

Táblázatok

1. táblázat. Kerekegyháza, Soroksár Várhegy lelőhely IVO szerint.

Lelőhely száma	Lelőhely neve	korszak	tevékenység
15748	Soroksár, M0 autópálya építése, Gyáli patak ÉK-i oldal	Telep- szarmata, középkor Szórvány- kelta	Ásatás- Pető Mária 1987 Fémkeresőzés, terepbejárás- Tóth Farkas Márton
15749	Soroksár, Várhegy, Gyáli patak, M0 autópálya építése	Telep- vatyai kultúra	Ásatás Fémkeresőzés, terepbejárás- Tóth Farkas Márton
15750	Soroksár, Várhegy, Gyáli patak D-i oldal	Telep- kora és késő Árpád-kor, őskor, szarmata	Ásatás- Melis Katalin 1969 Fémkeresőzés, terepbejárás- Tóth Farkas Márton
15757	Soroksár, Várhegy	Szórvány- bronzkor, középkor Fal-középkor Telep-középső és késő bronzkor, szkíta, szarmata, középkor	Terepbejárás- Kőnig Antal 1964, Melis Katalin 1982, Tóth Farkas Márton 2017, 2021 Fémkeresőzés-Tóth Farkas Márton 2021

2. táblázat. A disszertációban elemzett temetők.

	Lelőhely	sírszám	IVO szám	IVO elnevezés	I.Melis 1983.	Révész 2020
1	Budapest, 5. kerület, Károlyi kert (Képtár kertje)	8 + ?			Bp. V. Károly kert	Budapest V. Károlyi kert
2	Budapest, 5. kerület, Eskü tér / Március 15. tér	13 + ?			Bp. V. Március 15. tér	-
3	Budapest, 18. kerület, Üllői út (Vöröshadsereg útja) Benczúr utcával szemben	1 + ?	95963	Budapest 18 Budapest XVIII Üllői út	-	Budapest XVIII. Pestlőrinc, Vörös Hadsereg útja

4	Budapest 18. ker. Kispest-Pestszentlőrinc, Szivattyútelep, gépház.	2 + ?	-	-	Bp. XVIII. Pestszentlőrinc szivattyútelep	Budapest XVIII. Pestszentlőrinc, Szivattyútelep
5	Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc-Gloriette/Gilice tér, Varjú Sándor földje.	1	15094	Budapest 18 Pestszentlőrinc, Gilice tér	Bp. XVIII. Pestszentlőrinc, Gloriette	Budapest XVIII. Pestszentlőrinc, Gloriette
6	Budapest 18. ker. Pestszentlőrinc–Gyártelep	1	-	-	Bp. XVIII. Pestlőrinc-Gyártelep	Budapest XVIII. Pestlőrinc, Gyártelep
7	Budapest, 20. kerület, Knézich és Dessewffy utca sarok	1	15703	Budapest 20 Dessewffy utca-Knézich utca sarok	-	-
8	Budapest, 20. kerület, Attila u. 36, 40–42.	2	15702	Budapest 20 Attila utca 36.	-	-
9	Budapest 20. ker. Pesterzsébet Szt. László utca 121. / Török Flóris utca 121.	1 + ?	15728	Budapest 23 Szent László utca 121.	Bp. XX. Pesterzsébet, Külső Török Flóris u. 121.	Budapest XXIII. Soroksár, Szent László/Török Flóris u.
10	Budapest 21. ker. Csepel-Királyerdő / Király-major	17 + ?	15777	Budapest 21 Csepel, Dunadúló u.-Dabas u.-Késmárki u.-Határ u. közt	Bp. XXI. Csepelsziget, Királyerdő	Budapest XXI. Csepel, Királyerdő
11	Budapest 21. ker. Csepel Komáromi út	1 + ?	15821	Budapest 21 Komáromi utca eleje, faiskola területe	Bp. XXI. Csepelsziget, Komáromi út eleje	Budapest XXI. Csepel, Komáromi út

12	Budapest 21. ker. Csepel, Szigetcsúcs	1 + ?	-	-	Bp. XXI. Csepelsziget, É-i szigetcsúcs	-
13	Budapest 21. ker. Csepel, Szabadkikötő	16 + 143 + ?	15783	Budapest Csepel, Szabadkikötő	Bp. XXI. Csepelsziget, Szabad kikötő	Budapest XXI. Csepel, Szabadkikötő
14	Budapest 23. ker. Soroksár, Vörös Október MGTSZ	1	15736	Budapest 23 Ócsai út	Bp. XX. Soroksár, Vörös Október Tsz. központ	Budapest XXIII. Soroksár, Vörös Október MGTSZ
15	Budapest 23. ker. Soroksár Marx Károly úti homokbánya- Juta domb	1	-	-	Bp. XX. Soroksár, Ócsai út 33.	Budapest XXIII. Soroksár, Marx K. úti homokbánya
16	Budapest 23. ker. Mol Ásatás – Soroksár 11. lelőhely	9	27034	Budapest 23 Soroksár 11. lelőhely	-	Budapest- Vecsés-Csepel MOL-vezeték 11. lelőhely
17	Budapest 23. kerület, Péteri- major, Csonthalom	2 + ?	15737	Budapest 23 Soroksár, Péteri major	-	-
18	Budapest 23. ker. M0 autóút 9. lelőhely	8	33356	Budapest 23 Telekesek legelője	-	Budapest XXIII. Soroksár, M0 autópálya 09. lelőhely
19	Üllő Ilona út (Pest vármegye)	27 + ?	28904	Üllő Ilona út	-	Üllő-Ilona út
20	Üllő Kund Gyűjtemény (Pest vármegye)	6 + ?	-	-	-	-
	Összesen	262 + ?				

3. táblázat. A 2015-ben feltárt temető sírjai.¹

sír	nem/kor	t	egyéb	sír	nem/kor	t	egyéb
1	férfi/30–39	1	erős izomtapadások	74	gyerek/0	2	
2	férfi/25–34	1	jelképes trepanáció	75	gyerek/6	2	
3	nő/40–49	1		76	gyerek/4–5	2	
4	üres gödör	1		77	férfi/60–69	2	idős kori porotikus csontok, gyulladt csigolyák, mediterrán + mongoloid
5	nő/30–39	1		78	gyerek/5	2	hosszúcsontokon periostitis
6	gyerek/11	1		79	férfi/17–19	2	europid
7	gyerek/15–17	1		80	üres gödör	2	
7/1	gyerek/15–17	1		81	nő/35–39	2	europid, atlas ívei nyitottak
8	üres gödör	1		82	férfi/45–49	2	jobb csípő ízületben komoly gyulladás, gerinc gyulladt, peremes
9	üres gödör	1		83	gyerek/0–1	2	
10	férfi/30–39	1	keskeny agykoponya, mandibula +1–1 fog	84	gyerek/14	2	
11	férfi/35–39	1		85	nő/40–49	2	
12	gyerek/11	1		86	gyerek/5–6	2	
13	gyerek/3	1		87	?	2	
14	nő/20–29	1		88	nő/40–49	2	porotikus csontok, peremes csigolyák, grac. Mediterrán
15	üres gödör	1		89	gyerek/3	2	
16	nő/15–17	1		90	férfi/20–39	2	
17	nő/17–19	2		91	nő/15–17	2	
18	férfi/20–24	2	lumbalizáció	92	nő/30–34	2	
19	férfi/40–49	2	peremes ágyékcsigolyák, bordatörés	93	gyerek/1–2	2	
20	nő/30–39	1	erős izomtapadások	94	férfi/20–39	2	tömör csontszerkezet
21	gyerek/8–9	1		95	férfi/20–39	2	tömör csontszerkezet

¹ Bernert Zsolt meghatározása.

22/I	nő/20–59	1		96	férfi/35–39	2	tömör csontszerkezet, honfoglaló tip., europid széles középpárcal
22/II	gyerek/7–9	1		97	gyerek/8–9	2	
23	férfi/40–49	1		98a	gyerek/5	2	
24	férfi/30–34	2		98b	gyerek/0	2	9–9,5 holdhónap
25	gyerek/6	2		99	nincs csont	2	
26	gyerek/11–12	2		100	férfi/30–39 nő a régészet alapján	2	porotikus csontok, beroppant csigolyatestek, hát csigolyákon schmorl hernia
27	gyerek/4–5	2	torzított koponya?	101	gyerek/0	2	
28	férfi/20–24	2	vágás, gracilis váz	102	nő/20–24	2	hátszigolyákon schmorl, europid (keskeny orr, domború homlok), atlas íve nyitott.
29	nő/50–59		szisztémás gyulladás, 2 bal bordatörés	103	nő/25–29	2	
30	nő/30–39	2		104	férfi/20–39	2	erős izomtapadások, jobb fibula dist. Végénél gyógyult törés
31	gyerek/11–12	2		105	gyerek/0	2	
32	férfi/17–19	2		106	gyerek/5	2	porlékony csontok, mint az újkori fekete ruhában temetettekénél
33	gyerek/12	2		107	gyerek/0	2	
34a	férfi/30–34	2	bal clavicula és jobb radius törés	108	gyerek/0	2	9 holdhónap
34b	gyerek/0	2		109	gyerek/3	2	
35	nő/35–39	2		110	férfi/17–19	2	robosztus csontok, erős izomtapadások, porlékony mint az újkori fekete ruhában temetettek
36	nő/40–49	1		111	nő/15–17	2	demo, mindene megvan, gracilis
37	?	1		112	gyerek/9	2	
38	férfi/25–64	1		113	nő/35–39	2	eropo-mongolid, jó csontállomány, háti és

							ágyéki csigolyákon schmorl hernia
39	nő/40-44	2	orrtörés, ízület mongoloid	állkapocs gyulladás,	114	gyerek/1-2	2
40	férfi/15-17	1			115	gyerek/0	2 9,5 holdhónap
41	férfi/35-39	1			116	férfi/35-39	2 europid, erőteljes váz megeőltetés nyomaival, állá nagyon rövid. - mélyharapás
42	nő/20-24	2			117	nő/45-49	2 gracilis-mediterrán, porotikus csontok
43	gyerek/0-1	2			118	gyerek/10	2
44	nő/15-17	2			119	nő/20-39	2 egyik lábközépcsonton kinövés, öreg ujj gyulladt
45	nő/35-39	2	europid + közép arcban mongoloid		120	férfi/40-44	2 europid, schmorl hernia
46	gyerek/6	2			121	férfi/45-49	2 europid, peremes, horpadt csigolyateste
47	férfi/40-49	2	jobb lapocka törés, porotikus váz, gyulladt ízületek		122	gyerek/7-8	2
48	férfi/30-34	2	orrtörés, sacralizáció, europid + középarc mongoloid		123	gyerek/3	2
49	gyerek/15-17	2			124	gyerek/0	2
50	gyerek/0-1	2			125	nő/30-34	2 europo-mongoloid, tömör csontok, jobb ulna törés nem forrt össze
51	nő/40-49	2	porotikus csontok, gyulladt csigolyák		126	nő/30-34	2 europid, szörnyen rossz fogak, porotikus csigolyák, kis ízületi gyulladások
52	nő/35-39	2	jobb humeruson enthesopathia		127	gyerek/0	2
53	gyerek/2-3	2			128	gyerek/1-2	2
54	gyerek/1-2	2			129	gyerek/0	2
55	nő/20-24	2	jobb falcsonton horpadás		130	gyerek/0-1	2

56	nő/45–54	2	porotikus csontok, gyulladt csigolyák, europid	131	gyerek/0	2	
57	gyerek/2–3	2	két hátszigolya íve összenőtt	132	nő/40–49	1	europid, jelképes trepanáció, izmos, gracilis
58	férfi/35–39	2		133	gyerek/13–14	1	
59	nő/40–49	2		134	gyerek/13–14	1	
60	gyerek/0	2		135	nő/40–49	1	gracilis, de izmos váz
61	férfi/50–59	2	extrém gyulladt csípőízület, erős felsővégtag, két gyulladt terület (ajtó nyitás)	136	férfi/35–39	1	jelképes trepanáció? Izmos, nem porotikus, csigolyákon schmorl, ízületi gyulladás a nyaki szakaszon
62	gyerek/0	2		137	gyerek/4	1	
63	férfi/20–24	2	erős izomtapadások, mongoloid jellegekkel	138	férfi/30–39	1	robosztus, izmos, jobb kulcsont törés, sok patina
64	nő/25–29	2	homlokcsonton osteoma	139	nő/25–29	1	bal mastoideusnál karika (patina)
65	gyerek/3	2	bal oldalon inkacsont	140	gyerek/9	1	
66	férfi/30–34	2	csípőlapáton erős izomtapadások	141	nő/25–29	1	
67	férfi/35–39	2	8 vágás a koponyán, ágyékcsgigolyákon schmorl	142	gyerek/3	1	
68	gyerek/2–3	2		143	férfi/17–19	1	
69	gyerek/3	2					
70	gyerek/4	2					
71	férfi/50–59	2	koponyán nem gyógyult vágás a jobb coronavarraton, peremes ágyékcsgigolyák, erős izomzat, jobb bordatörés, lumbalizáció, gyulladt nyakcsigolyák				

72	gyerek/15–17	2	szivacsos csontok, periostitises felrakódások
73	férfi/20–24	2	TBC, sok gyulladással, nyom, bal clavícula törés
39 férfi, 38 nő, 62 gyermek -			

4. táblázat. Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő temető karikái (fej ékszerei).

sír	db	Nyitott	Ovális	S-végű típus: Szigeti 2023, 11. táblázat alapján	Méret (cm) átm/hv/S-v.sz.	helyzet	keltezés
3	?			ólom	-/0,4	A koponya jobb oldalán, a halántékon	11. század közepe
21	1		bronz		1,3–1,5/0,2	A bal térd felett	
37	1			bronz B3	1,1–1,2/0,1/0,5	A koponyán	
41	2	ezüst			2,4/0,1	A két csecsnyúlvány	
52	2			ezüst E5	2–2,2/0,2/0,5	Bal csecsnyúlvány, jobb állkapocsszöglet	
55	2	ezüst			2/0,1	Bal csecsnyúlvány, jobb áll előtt	11. század első fele I. István
59	2	ezüst			2,2–2,5/0,2	Koponya jobb oldalánál, bal állkapocsszöglet	Salamon
74	1			bronz B1	1,5–1,7/0,1	A bal halántékon	I. (Szent) István
100	1			ezüst? B6/E5	2/0,2/0,4	Bal csecsnyúlvány	11. század közepe
132	1			ezüst E5	2,4/0,2/0,7	A koponya bal oldalától 8 cm-re	
138	1	ezüst			2,2–2,6/0,1	A jobb lapocka felett, a felkarsont és a bordacsontok között	
140	1	bronz			1,5–1,8/0,1	A jobb járomcsont előtt	
140	1			bronz B1	1,9/0,1/0,2	A bal kulcsont mellett	
140	1	bronz			1,1/0,1	Az előző karika alatt	
140	1			bronz B1	2/0,1/0,2	A koponya alatti nyakperccel töredék mellett	
140	1			bronz B1	1,7/0,1/0,15	Nyakcsigolyák mellett	

142	1	bronz			1,5/0,1	A sírföldben, a koponya körül	
Össz	20	10	1	9			

5. táblázat. Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő temető gyűrűi.

sír	nem	db	anyag	típus	Altípus (Szigeti 2023)	Méret átmetszet/sz.	helyzet
14	nő	1	bronz	pánt	domborhátú 1.3.1.	2/0,5–0,7	A jobb kéz gyűrűs ujján.
22	nő	1	ötvöz.	karika	négyzetes 3.3.	2/0,3	A jobb kéz gyűrűs ujján.
55	nő	1	ezüst	huzal	sodort 2.6.	2,2/0,3	A jobb kéz egyik ujján.
88	nő	1	bronz	huzal	elhegyesedő 2.3.1.	1,9/0,2	A bal kéz egyik ujján.
88	nő	1	bronz	karika	véssett 3.2.	2/0,3	A bal kéz egyik ujján.
88	nő	1	bronz	karika	sima 3.2.	1,9/0,3	A jobb kéz egyik ujján.
92	nő	1	bronz	karika	tarajos 3.4.4.	2,1/0,4	A jobb kéz egyik ujján.
100	nő férfi	1	ezüst	karika	négyzetes 3.3.	2/0,3	A bal kéz egyik ujján.
133	Inf	1	bronz	pánt	domborhátú 1.3.1.	2/0,6	A jobb kézen egyik.
139	nő	2	bronz	huzal	levágott vég 2.3.1.	2,2–2,4/0,5	A jobb kéz egyik ujján.
Össze sen	8	11					

6. táblázat. Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő temető kései.

sír	nem	típus	Méret h./él.h./sz.	helyzet	Egyéb mell.
34	Férfi és Inf.	Egyenes hátú közepes nyélállású	16,7/9/1,5–1,8	A bal kézfej csontjai alatt	edény
79	férfi	töredékes	?/8/1,5	A jobb könyök magasságában, annak helyén	edény

103	nő	domborhátú	13,5/10,5/1,8	A bal könyök és a bordák között	-
136	férfi	Egyenes hátú, közepes nyélállású	15,5/9/1,5	A jobb lengőbordák alatt, az alkarcsontok mellett, a medencelapát alatt	edény
138	férfi	Egyenes hátú, felső nyélállású	11/7,5/1,1	A kimozdul jobb alkarcsontok helyén	Tűzkésztségek, vas ár, nyílesűcs, vas csövecske fülesgombok, karika
140	Inf.	domborhátú	8/1,1	A koponya felett a sírgödör szélében	Nyakpercec, gyöngyök, karikák, kauri
Összesen	6				

7. táblázat. Üllő, Ilona út temető, a sírok számozása.

	MTM	MNM	ásató	évszám
sír	ltsz	sír	ltsz	
1	3739	1	18/1939	Kiss Károly 1939
2	3740	2		Kiss Károly 1939
3		3		László Gyula-Nemeskéri János [1939]
4	3741	4	18/1939	László Gyula-Nemeskéri János 1939
5	3742	5	18/1939	László Gyula-Nemeskéri János 1939
[6]		[6]	12/1940	László Gyula-Nemeskéri János 1939
7	3744	7	12/1940	László Gyula-Nemeskéri János 1939
7	3744	7	23/1939	László Gyula-Nemeskéri János 1939
8	3745	8	23/1939	László Gyula-Nemeskéri János 1939
9	3746	9	23/1939	László Gyula-Nemeskéri János 1939
14	4229	9		László Gyula [1939/1940]
15	4230	10		László Gyula [1939/1940]
[16]		11		[1939/1940]
17	4232	12		László Gyula 1940
18	4233	13		László Gyula 1940
19	4234	14	12/1940	László Gyula 1940
20	3921	15	12/1940	Régészeti Tár 1940
21	3922	16	12/1940	Kiss Károly küldeménye 1940
22	3923	17	12/1940	Kiss Károly küldeménye 1940
23	3924			Kiss Károly küldeménye 1940
24	3925			Kiss Károly küldeménye 1940
25	3926			Kiss Károly küldeménye 1940

26	3927	Kiss Károly küldeménye	1940
27	3928	Kiss Károly küldeménye	1940
28	3929	Kiss Károly küldeménye	1940
A	4226	Kiss Károly ajándéka	?
B	4227	Kiss Károly ajándéka	?
C	4228	Kiss Károly ajándéka	?

8. táblázat. Üllő Ilona út temető fegyverek.

sír	íjlemezek	nyíltartó tegez vaspálcák	nyíltartó tegez (vaspálcák és csontlemezek)	nyílsúcs	balta
1.					x
4.	x	x	fedőlemez	5 db	
5.		x		4 db a leltárkönyv rajza szerint	
6.		x		3 db	
14.	x	x		2 db	

9. táblázat. Üllő Ilona úti temető használati eszközök.

sír	csiholó	kova	vödör	kés	
4.	x	x		x	
6.	x		x		
14.	x	x			

10. táblázat. Az elemzett régió temetőinek sírszám adatai, és temetkezési szokások.

lelőhely	sírszám	lovas sír	fegyveres	trepanáció ²	obulus	ékszer	egyéb
5. ker. Károlyi kert	? 1–20	-	-	-		nyakperec, karikák	
5. ker. Eskü tér	? 5–20	-	-	-		nyakperec, karperec, karikák	

² ANDA 1951, 266–268.

18. ker. Vöröshads ereg útja	1–2	igen	szablya fegyveröv tegez	?		?	
18. ker. Szivattyú	?	-	-	-		hajfonatkorong, S-végű karika	
18. ker. Gloriette	1	igen	igen	teljes trepanáció			II. Lothar
18. ker. Gyártelep	1	igen	igen fegyveröv				tausírozás
20. ker. Dessewffy	?	-	-	-		?	edény
20. ker. Attila u.	?	-	-	-	II. András	karperec	
20. ker. Szent László 121.	1	igen		teljes trepanáció		ezüst pántkarperec	
21. ker. Csepel, Király- major	kb. 17	-	-	jelképes		karikák, átlyukasztott péznz? nyak és karperec	
21. ker. Komárom i út	?	-	-	-		lunulák	
21. ker. Csepel, Szabadkik ötő	kb. 160	-	-	jelképes trepanáció 3 váznál (2., 24., 132. sír)	I. István– Salamon	karikák, obulus, péznz, mint ruhadísz	sok edény
23. ker. Vörös Október	1	igen	-			kengyel	
23. ker. Marx Károly út	1	igen	igen tegez, íj	teljes trepanáció		nyakperec	
23. ker. MOL 11.	9	-	igen	-		hajfonatkorong, kauri	
23. ker. M0 9.	8	igen	igen tegez, íj	jelképes		kéttagú veretsor	faragott tegezsont
23. ker. Péter- major	2+	--		-		vas ár	
Üllő Ilona út	30+	igen	igen szablya? tegez, íj			karika, gyűrű, karperec	arany karika, aranyleme z, vödör

11. táblázat. Az elemzett régió temetőben előforduló lószerszámok.

lelőhely	nem	Heveder csat	Kantár dísz veret	Körte alakú kengyel	Csikózabla	Oldalpálcás zabla	Nyereg lyukvédő veret	ló váz helyzete
18. ker. Gilice tér, Gloriette	férfi	x		x	x			A helyiek széthordták a leleteket.
18. ker. Üllői út	férfi			x				Földmunkákkal egy honfoglalás kori sírt bolygattak meg.
18. ker. Gyártelep	férfi		x 4+?	x tausírozott				A jobb felső karcsontra egy ló koponya volt fektetve. A bal kar át volt hajlítva a mellkason, úgy, hogy a bal kéz csontjai a ló koponya mellett feküdtek, mintha azok is a ló koponyát tartották volna.
23. ker. Szent László 121.	férfi ?			x		X tausírozott		A telektulajdonos csak az ember koponyáját, a vele együtt elásott lófej és lábszárcsontjait szolgáltatotta be.
23. ker. M0 9.lh. 4. sír	férfi	x						Megtaláláskor a rablógödörben, és a váz jobb oldalán voltak a csontok.
23. ker. Vörös Október TSZ	férfi			x				Az ásás közben először az emberi csontvázat találták meg, melynek kibontása után az árkot kiszélesítve a ló csontokat is megkeresték.
23. ker. Marx Károly út	férfi							A kotrógép a sírleletet teljesen szétdúlta, a leletek szétszóródtak, a megmaradt csontokat és tárgyakat utólag gyűjtötték össze.
Üllő Ilona út 14/19. sír	férfi		x 7 db +?	x			x	A csontváz lábainál lófej és az első lábakkal.
Összesen		2	2	6	1	1	1	7

12. táblázat. Az elemzett régió temetőinek előforduló karikák (fejékszerek) típusai.

sír	db	Nyitott	Ovális	pódrött	S-végű típus: Szigeti 2023, 11. táblázat	Méret (cm) átm/hv/S-v.sz.	helyzet	keltezés
Bp. 5. ker. Eskü tér	5					2x?/?/?	?	12–13. sz. tábla. 36–40.
Bp. 18. ker. Szivattyú	1				ezüst E4	2x2,4/0,3/0,4	szórvány	11. század utolsó harmada

								tábla 26.
Csepel Szk.:								
3	?				ólom	-/0,4	A koponya jobb oldalán, a halántékon	11. század közepe
21	1		bronz			1,3–1,5/0,2	A bal térd felett	tábla 7.
37	1				bronz B3	1,1–1,2/0,1/0,5	A koponyán	tábla 24.
41	2	ezüst				2,4/0,1	A két csecsnyúlvány	tábla 11–12.
52	2				ezüst E5	2–2,2/0,2/0,5	Bal csecsnyúlvány, jobb állkapocsszöglet	11. század 2. fele tábla 27–28.
55	2	ezüst				2/0,1	Bal csecsnyúlvány, jobb áll előtt	11. század első fele I. István tábla. 17–18.
59	2	ezüst				2,2–2,5/0,2	Koponya jobb oldalánál, bal állkapocsszöglet	Salamon tábla 19–20.
74	1				bronz B1	1,5–1,7/0,1	A bal halántékon	I. (Szent) István tábla 25.
100	1				ezüst? B6/E5	2/0,2/0,4	Bal csecsnyúlvány	11. század közepe tábla. 30.
132	1				ezüst E5	2,4/0,2/0,7	A koponya bal oldalától 8 cm-re	11. század 2. fele tábla. 29.
138	1	ezüst				2,2–2,6/0,1	A jobb lapocka felett, a felkarcsont és a bordacsontok között	tábla. 22–23.
140	1	bronz				1,5–1,8/0,1	A jobb járomcsont előtt	tábla. 3–4, 31–33.
140	1				bronz B1	1,9/0,1/0,2	A bal kulcsont mellett	
140	1	bronz				1,1/0,1	Az előző karika alatt	
140	1				bronz B1	2/0,1/0,2	A koponya alatti nyakpérc töredék mellett	
140	1				bronz B1	1,7/0,1/0,15	Nyakcsigolyák mellett	
142	1	bronz				1,5/0,1	A sírföldben, a koponya körül	
Csepel, Sz. 1967 Zolnay	4				bronz B5 bronz B6 bronz B6 bronz B6	1,7x2/0,1/0,4 2,3x2,5/0,15/0,3 3x2,5/0,2/0,5 bord. 2x2/0,15/0,3	szórvány	tábla 1–4. tábla 43–46.
Csepel	1	bronz				1,6/0,2	szórvány	

Király major								10. század utolsó harmada–11. század eleje tábla 5–6., 36– 37
Csepel Király major	1		bronz			1,5/0,2		
Csepel Király major	2				bronz B1	1,5x2,2/0,2/0,4 2/0,2/0,3		
M0 9. 1. sír	1		ezüst			1,5/0,3	A koponya mellett a bal halánték magasságában.	10–11. század fordulója tábla. 9–10.
M0 9. 1. sír	1			ezüst		1,5/0,2	A jobb halántékon.	
M0 9. 4. sír	1	ezüst				1,8x2,2/0,1	A sír földjéből.	tábla 13.
M0 9. 7. sír	1	ezüst				2/0,1	A bal csecsnyúlványon.	tábla 14.
M0 9. 8. sír	2	ezüst				2,3x2,5/0,2	Mindkét csecsnyúlvány alatt, és az állkapocs szögletnél.	tábla 15–16.
Üllő Ilona út 9. sír	2	bronz				1,2x1,7/0,15 2x2,2/0,1	feldúlt	tábla 8., 21.
Üllő Ilona út 14/19. sír	1	arany				1,3x1,5/0,2 1,78 g	A csigolyák közt.	10. század tábla 1.
Üllő Kund	2				ezüst E3 bronz B6r	1,7/0,2/0,4 2,4/0,2/0,3	szórvány	11. század középső harmada tábla 34–35.
Össz		18 db	3 db	1 db	19 db			

13. táblázat. Aranyhuzal, egyszerű nyitott karikák a Kárpát-medencében (nem teljes gyűjtés)

sír	nem	db	irodalom	egyéb
Bársonyos	?	1	FÉK 59. sz.	
Beszterec- Gyalaptanya		2	Almássy et al 1997, 103, 90. kép	kard
Biharkeresztes- Vasútállomás	férfi	1	Horváth 1960, 80.	szablya, ló, Berengár denár, hólyagos gyűrű
Kolozsvár Szántó u. 25.	férfi	1	Gáll 2013, 264–265.	veretes tarsoly
Karos II/6.	férfi	1	Révész 1996, 16, 11. t. 3.	ló
Karos II/52.	férfi	1	Révész 1996, 26, 78. t. 1–2.	szablya, tarsolylemez, készenléti íjtegez stb.
Karos III/11.	férfi	1	Révész 1996, 35, 120. t. 3–6.	
Kunágota 1.	férfi	2	Móra 1926, 127.	kétélű kard

				Romanos Lakapenos bizánci pénz
Kunágota 2.		2	Móra 1926, 130.	5 db aranylemez
Magyarhomorog-Könyadomb 11.	férfi	2	Kovács 2019, 38–40, 24. t.	íj, tegez, szemfedő, lószerszám, ló
Nagykőrös-Fekete dűlő	férfi	2	Dienes 1960, 178, 29. t. 1–2.	ló, veretes öv
Nemesócsa (Zemianska Olca) (Szlovákia)	férfi	1	Hampel 1905, 565.	szablya, ló
Perbete /Pribeta (Szlovákia)	gyermek	1	Dienes 1959, 145, a–b. kép	öv
Rakamaz Strázsadomb A sír	férfi	2	Fodor 1996, 114–115.	Szablya, ló halotti szemfedő
Rakamaz Túróczi part, Gyepiföld	férfi	1	Almássy et al 1997, 134–136, 122–124. kép	arany ékszerek, hajfonatkorong
Sárrétudvari Hízóföld 103.	nő	2	Nepper 2002, 2002.314.261. t. 4-5,14-18.	arany rozetták
Szakony 6.	nő	1	Horváth 2022, 87, 29. t. 3.	arany lemezgombok, ló, nyeregveret, oldalp. zablá, rozettás veretek, hólyagos fejű gyűrű
Szeged-Algyő 18., 25., 92.	férfi	5	Kürti 1978-1979, 323–345.	szablya
Szered/Sered (Szlovákia) 6/53.	férfi	1	Tocik 1968, 44–45, 53, 33. t. 24., 45. t. 26–27.	ló. nyereg és veretei, négygömbös fejű gyűrű, Provencei Hugó (926–931) stb.
Szered/Sered (Szlovákia) 8/53.	férfi	1	Nevizánszky–Prohászka 2020, 73.	arany csövecske, veretes öv, szablya
Szered/Sered (Szlovákia) 4/45.		2		
Tiszabездéd 9.	férfi	1	Prohászka-Révész 2004, 150–151.	ló, lószerszám, arany lemezek
Üllő Ilona út 14. sír	férfi	1	FÉK 1174.sz.	ló, aranylemez, szemfedő?, tegez, íj, nyereg, kantárveret, szablya?
Zagyvarékas-Havas-tanya		2	FÉK 1219.sz.	ló
Zemplén Szélmalom domb	férfi	2	Budinsky–Kricka–Fettich 1973; Horváth 2020, 333–339, 230. t. 1–2.	veretes öv, 5 db korong, nyakpercek, csésze, szablya, vödör stb.
Összesen	25 sír	39 b		

14. táblázat. Az elemzett régió temetőinek karperec típusai.

sír	nem	db	típus	méret (cm) átm./v./átm.f.	helyzet
Bp. 19. ker. Szivattyú	?	2	huzalforma	6,8 x 7,2/ 0,4 kerek 6,7x7,2/ 0,5 kerek	ismeretlen
Bp. 20. ker. Szent László u. 121.	?	1	kiszélesedő végű lemez	6,2x5,6/0,9	ismeretlen
Bp. 20. ker. Attila u. 36.	?	1	huzalforma, pontdíszes	6,8x8,5/0,3–0,5 rombusz	A medencénél.
Csepel, Komáromi út	?	1	huzalforma	6,5x6,8/0,4 kerek	ismeretlen
Csepel, Király-major 1. sír	?	2	huzalforma	6,6x7/0,5 6,2x7/0,5 kerek	ismeretlen
Csepel, Király-major	?	1	Állatfejes zárt öntött	6,7x6,5/0,4/	ismeretlen
Csepel, Szabadkikötő 14.	nő	1	Állatfejes zárt öntött	7,5/7,3/0,5	A bal csuklón.
		1	Állatfejes nyitott öntött	6,5x7/0,5	A jobb alkarcsontokon.
Bp. 23. ker. Mol 11. 7.	nő	3	huzalforma	6,7x8,2/0,4 6,8x7,7/0,4 7,3x7,2/0,4 kerek	A jobb csuklón A jobb csuklón A bal alkarcsontok közepe táján.
Bp. 23. ker. M0 9.lh. 1.	nő	1	huzalforma	6,8x6,8/0,4	A jobb alkarcsontokon
		1	hurkos-kampós, fonott	7x7/0,5	A bal kézfej. mellett a medencelapát alatt.
Üllő Ilona út 7. sír	?	1	egyik végén pödrött lemez	4,4x4,7/0,6	ismeretlen
Üllő Ilona út 8. sír	nő	1	Állatfejes zárt öntött, rontott	6,6x7/0,6	A jobb alkarcsontokon
		16 db			

15. táblázat. Az elemzett régió temetőinek gyűrű típusai.

sír	nem	db	anyag	típus	Altípus (Szigeti 2023)	Méret átmetszet/sz.	helyzet
-----	-----	----	-------	-------	---------------------------	------------------------	---------

18. ker. Szivattyú, gépház	?	1	bronz	karika	félkör átmetszetű 3.2.	2,2/0,3	? szórvány
Csepel, Király major 1. sír	?	1	bronz	huzal	elhegyesedő kerek átmetszetű 2.3.1.	2,2/0,3	A jobb kéznél.
Csepel, Király major 2–16. sír	?	2	bronz	pánt	rovátkolt, két sorban párhuzamos hullámvonalban	1,6/0,7 2/0,7	?
Csepel, Király major 2–16. sír	?	5	bronz	huzal	elhegyesedő végű, kerek átmetszetű 2.3.1.	2,2/0,2 2,6/0,4 2,4/0,3 2,4/0,2 2,5/0,4	?
Csepel, Szabadkikötő							
14	nő	1	bronz	pánt	domborhátú 1.3.1.	2/0,5–0,7	A jobb kéz gyűrűs ujján.
22	nő	1	ötvöz.	karika	négyzetes 3.3.	2/0,3	A jobb kéz gyűrűs ujján.
55	nő	1	ezüst	huzal	sodort 2.6.	2,2/0,3	A jobb kéz egyik ujján.
88	nő	1	bronz	huzal	elhegyesedő 2.3.1.	1,9/0,2	A bal kéz egyik ujján.
88	nő	1	bronz	karika	véssett 3.2.	2/0,3	A bal kéz egyik ujján.
88	nő	1	bronz	karika	sima 3.2.	1,9/0,3	A jobb kéz egyik ujján.
92	nő	1	bronz	karika	tarajos 3.4.4.	2,1/0,4	A jobb kéz egyik ujján.
100	nő férfi	1	ezüst	karika	négyzetes 3.3.	2/0,3	A bal kéz egyik ujján.
133	Inf	1	bronz	pánt	domborhátú 1.3.1.	2/0,6	A jobb kézen egyik.
139	nő	2	bronz	huzal	levágott vég 2.3.1.	2,2–2,4/0,5	A jobb kéz egyik ujján.
Össze sen	8	20					

16. táblázat. Az elemzett régió temetőinek gomb típusai.

sír	nem	db	típus	méret (cm) M/fej átm.	helyzet
21. ker. Csepel, Szk. 138. sír	férfi	1	öntött gomba alakú, nyújtott	1,3/0,7	Az utolsó előtti ágyéki csigolya jobb oldalán.
		1	öntött gomba alakú, nyújtott	1,3/0,5	A szegycsontokon.
		1	öntött, gomba alakú, zömök	1,2/0,8	A keresztcsont jobboldali felső sarka felett.
21. ker. Csepel, Szk. 140. sír	gyermek	1	öntött, gomba alakú, zömök, rovátkolt fejű	1,2/0,7	A koponya felett, attól 10 cm-re.
23. ker. MOL 11. 7. sír	nő	1	öntött, gömb alakú, profilált nyak, rovátkolt fej	1,5/0,7	A baloldali kulcsont felett, a nyaki csigolyák irányában.
23. ker. M0 9. 1. sír	nő	1	öntött, gömb alakú	1,5/0,7	A baloldali lengő bordákon, a könyök magasságában.
		1	függőlegesen forrasztott, csepp alakú	1,5/1	A sír bontásakor.
23. ker. M0 9. 7. sír	nő	1	öntött gomba alakú, lapított/tányér fejű, vastag nyakú, zömök	1,3/0,8	A bal váll felett középtájon.
		1	üveg, gömb alakú	0,9/0,5	
Üllő Ilona út 14/19. sír	férfi	1	öntött gomba alakú, széles, rovátkolt fejű	1,5/1,1	A jobb medencelapáton.
		1	öntött, gömb alakú	1,4/0,8	
Össz.		11			

17. táblázat. Négykaréjos veretek a 10-11. századi sírokban, ing vagy kaftángallér díszeként (a gyűjtés Bálint 1991 kiegészítése).

lelőhely	db	típus	egyéb	irodalom	keltezés
Bp. 23. ker. M0 9. 7. sír	47 aranyozott ezüst	4 karéjos középen dudorral	nyitott karika, vaskés	Bencze–Szigeti 2010.	
Bánkút- Rózsamajor	17+13 aranyozott ezüst	4 karéjos dupla körös	kosaras függő lemezkarperec 3 db fülesgomb	Bálint 1932.	

Dormánd, Hanyipusztá 1. sír	7 aranyozott ezüst	4 karéjos középen dudorral, és 4 irányban 2 gömböccsel	lemezes hajfonatkorong pár, hajlított drót karperec. 2 db fülesgomb, 2 db rozetta préselt veret, tűtartó	Révész 2008, 22. tábla 3.	
Gyulavarsánd, Laposhalmok	1	4 karéjon, függőleg osztóvonallal	szórvány, fonott karperec, pántkarperec, kengyelek	Gáll 2013, 88. tábla 6.	10–11. század fordulójától
Lébény, Kaszás domb 27. sír	1	4 karéjos dupla körös, 4 irányban kitüremkedő függőleges osztóvonal gömböcsökből	rombusz átmetszetű huzalforma karperec, és gyűrű	Horváth 2014, 43. tábla 6.	11. század első harmadától
Magyarlapád	5	4 karéjos, dupla körös, függőleges osztóvonal gömböcsökből	hurkos-kampós nyakperec, gyöngysor	Roska 1927, 263.	11. század első harmada
Marcelháza (Marcelova) 1. sír	2	4 karéjos középen dudorral, és 4 irányban 2 gömböccsel	kerek felsőtaggal szív alakú függők	Tocik 1968, XXIII. 17–18.	
Nagylak, Téglaégető 8. sír	1	4 karéjos, dupla körös, függőleges osztóvonal	hurkos-kampós karperec, nyitott karika, kerek csüngős felső tag, fonott karperec	Gáll 2013, 187. tábla.	10–11. század fordulójától
Sárrétudvari, Hízó föld 31. sír	4	4 karéjos, középen apró gömböcs, 4 irányban kitüremkedő	2 db kisszíjvég, hurkos-kampós karperec, 2 db fülesgomb, nyitott karika, domborhátú pántgyűrű	M. Nepper 2002, 232. tábla 10–13.	10–11. század fordulójától
Tiszaeszlár, Dióskerti tábla 14. sír	24	4 karéjos, köztük gömböcs, középen is gömböcs	gömbör- csüngős függő, kerek veret, vaskés	Tóth 2014, 56. tábla 2–26.	
Várfalva 43. sír	1	4 karéjos, dupla körös, 4 irányban	-	Gáll 2013, 285. tábla	

		osztóvonal, ami kitüremkedik			
Vojnice 4. sír	9	4 karéjos, 4 irányban osztóvonal, ami kitüremkedik	szív alakú csüngőkkel, gömbsorcsüngős függő, rozetta préselt veret	Tocik 1968, LI. 3–11.	

18. táblázat. Sajátosan átfűrt (szélén 1–3 lyuk egymás mellett) Árpád-kori denárok, mint viseleti elemek a 10-11. századi sírokból. (Nem teljességre törekvő gyűjtés, részben Kovács 1989, 165–167. kiegészítéssel)

lelőhely	nem	db	helyzet	meghatározás	egyéb
Csepel, Szabadkikötő 55. sír ³	nő	13	a váll, mellkas, koponya mellett	I. (Szent) István (1000–1038)	sodort gyűrű nyitott karika
Csepel, Szabadkikötő 60. sír	gyermek	1	a bal alkarcsontok mellett	Béla Dux (1048–1060)	-
Csepel, Szabadkikötő 74. sír	gyermek	1	mellkas	I. (Szent) István (1000–1038)	S-végű karika, ezüsthóliás gyöngy
Csepel, Szabadkikötő Zolnay ⁴	szórvány	1	szórvány	I. (Szent) István (1000–1038)	4 db ezüst bordázott S-végű karika
Csepel, Királymajor ⁵	szórvány	3	szórvány	?	gyűrűk, karikák, nyakperec
Csepel, Szennyvíz telep 425. ház ⁶	telep	1	kemencében	Salamon (1064–1076)	?
Gyulafehérvár-Branduseiu. 93. sír ⁷					
Sarud 37. sír ⁸	gyermek	3	a koponya jobb oldalán, és alatta	I. (Szent) István (1000–1038)	nyakperec, kéttagú csüngők bronzból, 2 db gyűrű, S-végű karika

³ Szigeti 2018, 236–239, 4–5. tábla, 8. tábla 2.

⁴ Melis 1997, 77, 21. kép. Zolnay László leletmentése 1967.

⁵ LÁSZLÓ 1942, CXLVII. tábla; BENCZE–SZIGETI 2015, 15. kép 13–15.

⁶ HORVÁTH–KELÉNYI 2013, 341–343, 5. kép.

⁷ GÁLL 2013, 130, 159–160, 52. tábla.

⁸ SZABÓ 1976, 24–25, 13. ábra; SZABÓ 1980b, 26. ábra.

Tiszalök, Rázom II. 15. sír ⁹	gyermek	2	a koponya jobb oldalán	Béla Dux (1048–1060) I. Béla (1060–1063)	nyitott karika, vaskés
Tiszalúc-Sarkad 103. sír ¹⁰	gyermek	1	a szájüregben	I. András (1046–1060)	-
Várfalva-Jósika 28. sír ¹¹	gyermek	5	nyakcsigolyáknál	I. (Szent) István (1000–1038), 3 db I. András (1046–1060), 1 db Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046)	elhegyesedő, egymásra hajlított végű bronz huzalgyűrű
Bánkút	szórvány	1	-	Salamon (1064–1076)	-
Battonya ¹²	szórvány	1	-	II. Béla (1034–1043)	-
Mezőhegyes 13. lh. ¹³	szórvány	1	-	II. Béla (1034–1043)	-

19. táblázat. Az elemzett régió temetőinek kauricsigái.

sír	nem/életkor	db	helyzet	egyéb lelet
21. ker. Csepel, Szabadkikötő 140. sír	gyerek/9 éves	3	A bal kulcscsont mellett, a nyakcsigolyáknál, a koponya alatt, karikákba akasztva.	S-végű karika, vékony sodort nyakpercc
23. ker. MOL 11. lh. 7. sír	nő/15–17 éves szülés után halt meg	7	A bal kulcscsont alatt a bordákon, a korong mellett.	öntött hajfonatkorong
23. ker. M0 9. lh. 7. sír	nő/40–44 éves	1	A koponya körül a sír földjében.	kéttagú, kétágú csüngős veretsor, egyszerű nyitott karika, vaskés

⁹ TÓTH 2014, 119, 81. tábla 12–13.

¹⁰ KOVÁCS 2015, 119, 46. tábla

¹¹ GÁLL 2013, 526–527, 52. tábla.

¹² Köszönöm Kerekes Györgynek az információt, és a pénz fotóját!

¹³ Köszönöm Kerekes Györgynek az információt, és a pénz fotóját!

20. táblázat. Kauricsigák karikákra fűzve a 10–11. századi sírokban.

lelőhely	nem	db	helyzet	egyéb
Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő 140. sír tábla	gyermek	3	A bal kulcsont mellett, a nyakcsigolyáknál, a koponya alatt, karikákba akasztva.	S-végű karika, vékony sodort nyakperec
Érsekújvár 16. sír ¹⁴				
Galánta-Papföld ¹⁵				
Szakony- kavicsbánya 2. sír ¹⁶ tábla 3.	gyermek	1	ismeretlen	aranyozott karika, opak gyöngy, fülesgomb, egyéb gyöngyök
Szentes- Szentlászló 90. sír ¹⁷ tábla 1.	gyerek	1	A koponya egyik oldalán.	gyöngyök tegez darabja nyitott karika
Szentes- Szentlászló 107. sír ¹⁸ tábla 2.	nő	1	A koponyánál.	függő, nyitott karika, a bal kar a vállhoz visszahajlítva
Szolnok Lenin TSZ 13. sír ¹⁹ tábla	nő?	1	A félrebillent koponya alatt, annak jobb halántékán egy nyitott ezüsthuzal karika volt, rajta kauricsiga felfűzve. A bal halántékon ugyanolyan nyitott karika volt.	nyitott karika koporsó
Tapolca-Díszel ²⁰				

¹⁴ REJHOLCOVA 1974, 437, 443–444, 453. pl. I. 9–14; LANGÓ–TÜRK 2004, 374, 420. tab. 1; KOVÁCS 2008, 123–124, 347.

¹⁵ TOCIK 1992, 148–149, fig. 93; LANGÓ–TÜRK 2004, 375, 420.1. t.; KOVÁCS 2008, 123–124, 348.

¹⁶ LANGÓ–TÜRK 2004, 375, 420, tab. 1; KOVÁCS 2008, 123–124, 366; HORVÁTHA 2022, 80, 104, 28. tábla 1.

¹⁷ SZÉLL 1941, 241, 244, VII. tábla 22; KOVÁCS 2008, 123–124, 368.

¹⁸ SZÉLL 1941, 241, 244, VIII. tábla 9.

¹⁹ MADARAS 1996, 68, 92, XII. t.; LANGÓ–TÜRK 2004, 375, 420, tab. 1; KOVÁCS 2008, 123–124, 372.

²⁰ LANGÓ–TÜRK 2004, 375, 420, tab.1; KOVÁCS 2008, 123–124, 372.

21. táblázat. Bp. 21. ker. Csepel, Szabadkikötő temető edényei.

sír	nem	Forma: Szigeti 2023, 167. kép	Díszítés	Fenek bélyeg	helyzet	egyéb
5	nő	Fazék B2	hullámvonal	Körben kereszt	A koponya mögött, annak bal oldalán	Kirabolt sír
12	Inf.	Nyúlánk fazék, váza alakú edény	Hullámvonal köteg	kereszt	A koponya jobb oldalán, annak magasságában, a sírgödör sarkában	-
13	Inf.	Gömb alakú kiszafék B2	Hullámvonal köteg	kereszt	A koponya jobb oldalán	gyöngyök
17	nő	Hordó alakú fazék B3	Hullám és vonaldísz	Két kör	A koponya helyének bal oldalán	
20	nő	töredék	Hullámvonal köteg	-	A sír földjében, a medence felett	
22	nő	Kiszafék A1.1.	Hullám és vonalköteg	Körben lóhere	A jobb lábfejsontok külső oldalán	karikagyűrű
23	férfi	Kiszafék B1	vonaldísz	halszáлка	A bal váll mellett a felkarcsont közepe táján	Kővel volt lefedve
26	Inf.	Gömb alakú kiszafék B2	Hullám és vonalköteg	Kereszt Csepp minta	A koponya mögött, a homokba ásva.	
31	Inf.	Széles szájú kiszafék B2	Hullám és vonaldísz	Körben kereszt	A jobb lábfej külső oldalán.	
34	férfi és Inf.	Kiszafék A1.1.	Sűrű vonaldísz	-	A koponya jobb oldalán.	vaskés
51	nő	Fazék A1.1.	Sűrű vonal, beböködött dísz	-	A koponya jobb oldalán, attól távolabb, szorosan a sírgödör szélében.	-
63	férfi	Fazék A1.1.	Hullámvonal, és vonal	András kereszt	A jobb váll mellett.	-

			csigavonalban lefut			
77	férfi	Fazék A2.2.	Hullámvonal köteg	kereszt	A balra fordított koponya mellett, a nyakszirtecsomhoz állítva.	-
79	férfi	Széles szájú kiszfázék A2.1.	Hullám és vonal kettős köteg	-	A jobb váll mellett.	vaskés
88	nő	Gömb alakú kiszfázék B2	Hullám és vonalköteg	kereszt	A jobb lábfej mellett.	2 db karika, és 1 db huzalforma gyűrű
92	nő	Kiszfázék B3	Hullám és vonalköteg	-	A koponya jobb oldalán, szorosan mellette.	1 db karikagyűrű, tarajos
94	férfi	töredék	-	kereszt	A koponya helye mellett.	
99	-	Kiszfázék	Hullám és vonalköteg	Küllős kerék	-	-
109	Inf.	Kiszfázék A1.2.	Hullám és vonalköteg	-	A koponya mellett, annak bal oldalán, a sírgödör széléhez közelebb.	-
136	férfi	Fazék A1.1.	Hullám és vonalköteg	-	A koponya mögött, közvetlenül hozzá helyezve.	vaskés
141	nő	Kiszfázék A1.2.	Hullám és vonalköteg	-	A koponya jobb oldalán, közvetlenül mellette.	-

22. táblázat. Vödrök a Kárpát-medencében.

Lelőhely		Irodalom	neme/ kora	helyzete	vödör típusa
1	Borsod Ispáni vár előtti telep	Wolf 2019, 22, 28. tábla 4.	telep	3. ház	fül
2	Kolozsvár, Szántó utca, 25. sír	Gáll 2013, 261-267	60-65 éves férfi	ismeretlen	abroncsok
3	Komáromszentpéter, 60. sír	Točík 1968, 22, Taf. XIV/7-8, 14-15	ismeretlen	jobb láb mellett	abroncsok illeszték (?)
4	Komáromszentpéter, 61. sír	Točík 1968, 22, Taf. XIII/9, 16, 21-22, 25-26	ismeretlen		abroncsok illeszték
5	Miskolc, Repülőtér	Révész 1992, 105	ismeretlen	ismeretlen	3 abroncs
6	Sárosd, Kertali-domb	Pórszász 2018	ismeretlen	vállak mellett	fül, illeszték, 4 abroncs
7	Székesfehérvár, Demkóhegy	Bakay 1966, 54, Taf. XXXIV/15	ismeretlen	ismeretlen	Illeszték, fogantyú
8	Székesfehérvár, Rádiótelep, A	Bakay 1966, 56, Taf. XXXVI/7-10	férfi		abroncs, fül
9	Székesfehérvár, Rádiótelep, 36. sír	Bakay 1966, 59, Taf. XXXIX/11	nő		4 abroncs, illeszték, fül
10	Székesfehérvár, Rádiótelep, 43. sír	Bakay 1966, 60, Taf. XLI/1-5	férfi	koponya	abroncsok
11	Szob, Kiserdő, 1936/35. sír	Horváth 2022, 191	idősebb férfi	lábak végében	3/4 vasabroncs
12	Szob, Kiserdő, Bakay/64. sír	Horváth 2022, 210-211, 100. kép	45-50 éves nő	lábak végében	3 abroncs, fogantyú
13	Szob, Vendelin, 3. sír	Horváth 2022, 251	8-10 éves gyermek	lábszárcsontok között	3 abroncs, fogantyú, hurkos tartófül
14	Szob, Vendelin, 26. sír	Horváth 2022, 262-263	idősebb nő	lábak csontjainál	4 abroncs, fogantyú
15	Szob, Vendelin, 88. sír	Horváth 2022, 285-286	idősebb férfi	lábak előtt	2 abroncs, fogantyú
16	Szob, Vendelin, szórvány	Horváth 2022, 144. tábla	irreleváns	irreleváns	
17	Tiszaeszlár, Bashalom, Csengőspart 14. sír	Tóth 2014, 20, I. tábla 15	férfi	jobb váll fölött	fül
18	Visznek, Kecsehegy, 105. sír	Révész 2008, 382,	nő	koponya jobb oldala	abroncsok
19	Üllő, Ilona út, 6. sír	közöletlen	Inf. I.	ismeretlen	abroncs, fogantyú, tartófül
20	Zemplén	Budinský-Krička-Fettich 1973, xxx	férfi	lábaknál	abroncsok, fül

23. táblázat. Az elemzett régió temetőinek kés típusai.

sír	nem	típus	Méret h./él.h./sz.	helyzet	Egyéb mell.
Bp. 18. ker. Üllői út	?	Egyenes hátú közepes nyélállású	8,2/8/1,1	feldúlt sír	szablya, övveret, tegez
Csepel, Szabadkikötő 34. sír	férfi és gyerek	Egyenes hátú közepes nyélállású	16,7/9/1,5-1,8	A bal kézfej csontjai alatt	edény
Csepel, Szabadkikötő 79. sír	férfi	töredékes	?/8/1,5	A jobb könyök magasságában, annak helyén	edény

Csepel, Szabadkikötő 103. sír	nő	domborhátú	13,5/10,5/1,8	A bal könyök és a bordák között	-
Csepel, Szabadkikötő 136. sír	férfi	Egyenes hátú, közepes nyélállású	15,5/9/1,5	A jobb lengőbordák alatt, az alkarcsontok mellett, a medencelapát alatt	edény
Csepel, Szabadkikötő 138. sír	férfi	Egyenes hátú, felső nyélállású	11/7,5/1,1	A kimozdul jobb alkarcsontok helyén.	Tűzkészsegek, vas ár, nyílesúcs, vascső fülesgombok, karika
Csepel, Szabadkikötő 140. sír	gyerek	domborhátú	8/1,1	A koponya felett a sírgödör szélében	Nyakpercec, gyöngyök, karikák, kauri
Csepel, Szabadkikötő 1957, 7. sír	?	?	?	A bal comb mellett.	-
Bp. 23. ker. MOL 11. 1. sír	férfi	?	?	A jobb felkarcsont mellett.	nyílesúcsok, vastörédek, tegez?
Bp. 23. ker. M0 9. lh. 5. sír	férfi	egyenes hátú, felső nyélállású	9,5/?/1,5	A jobb combcsont nyakánál, ahhoz belülről és a medencelapáthoz szorosan illeszkedett.	állatcsont
Bp. 23. ker. M0 9. lh. 6. sír	férfi	domborhátú	5/3,2/1	A bal medencelapát alatt.	állatcsont
Bp. 23. ker. M0 9. lh. 7. sír	nő	egyenes hátú, közepes nyélállású	5/2/1,5	A bal könyök belső oldalán.	kéttagú csüngős veretsor, nyitott karika, gyöngysor
Bp. 23. ker. M0 9. lh. 8. sír	férfi	egyenes hátú, közepes nyélállású	6/1,8/1,3	A bal medencelapát alatt és részben a combcsonton.	nyitott karika, állatcsont
Üllő Ilona út 4. sír	férfi	egyenes hátú, közepes nyélállású	10,85/5,25/1,2	A jobb medencelapát külső íve mellett, a könyök belső oldalán.	tűzkészsegek, tegez, íj
Üllő Ilona út 8. sír	nő	?	?	A bal kéz táján a nyomai voltak.	állatfejes karperec, függő?
Üllő Ilona út 14/19.ír	férfi			A combcsontok között.	ló, nyereg, fülesgomb, kantárveret, tegez

Összesen	16, 10 férfi, 3 nő, 1 gyermek				
-----------------	-------------------------------	--	--	--	--

24. táblázat. Az elemzett régió temetőinek tűzkésztség leletei.

sír	nem	csiholó	kova	helyzet	egyéb
Csepel, Szabadkikötő 138. sír	Férfi	x	x	A jobb könyök és a bordák között.	nyitott karika, fülesgomb
Üllő Ilona út 4. sír	Férfi	x	x	A jobb combsont felső részének külső oldalán.	íj, tegez, vaskés
Üllő Ilona út 6. sír	Gyermek	x	x	?	vödör, tegez, aranypénz?
Üllő Ilona út 14/19. sír	Férfi	x	x	A jobb combsont felső részének külső oldalán.	tegez, íj, ló, kantárveret, nyereg
	4				

25. táblázat. Vascsovecskék 10. századi sírokból a Kárpát-medencében.

Lelőhely	nem	anyag fűl	helyzet	méret	belső tartalom	egyéb melléklet	szakirodalom
1. Berettyóújfalú-Nagy Bócs-dűlő 1226. sír 184. tábla 5.	férfi	vas	a jobb medencelapát felső szélé alól két darabban	H: 6 cm + 4,5 cm d: 1 cm	fa	ló, kengyel, övesat, szíjvég, vaskés, nyílhegyek, íj markolatsont, tegezfüggesztő	Lőrinczy–Szelekovszky 2018, 258-260. 1. kép 8., 2. kép 5.
2. Bp. 21. ker. Csepel-Szabadkikötő 138. sír 184. tábla 2.	férfi	vas füllel	a jobb medencelapát felett, a bordák és az alkarsontok között merőlegesen a gerincoszlopra hasított oldalával lefelé	H: 8,5 cm d: 0,8 cm lyuk d: 0,3 cm	-	kova, csiholó 2 db vaskés 3 db fülesgomb 2 db nyitott ezüst hajkarika	2015 BTM Szigeti–Terei Szigeti 2017, 114, 123. Jancsik et al 2019.
3. Gávavencsellő, Gáva-Vásártér 17. sír 184. tábla 3.	férfi	réz	a bal medence felső szélén bolygatott	H: 8,1 cm d: 1,2 cm	fa bőr	tűzkésztségek: kova, csiholó vaskés, íjcsont tarsolyfüggesztő	Istvánovits 2003, 59, 43. tábla 3, 164. kép 2.
4. Jászfényszaru-Agyagos (Szemételep I.) 210. obj. 185. tábla 4.	férfi	bronz	a jobb medencelapát alsó végén, a szemérem csonton, hasított végével lefelé	H: 9 cm d: 1,1 cm	-	szablya, kova, vastárgy	Gulyás András ásatása 2018
5. Karos II. 60. sír 185. tábla 1.	férfi	vas	a jobb medencelapát alatt	H: 7,3 cm d: 1,4 cm	bőr rajt a text il	lovas sír, lószerszámok tegez tűzkésztségek veretes öv	Révész 1996, 30, 152, 98. tábla 5.
6. Kiskunfélegyháza-Radnóti utca 185. tábla 3.	férfi	bronz fül	szórvány, bolygatott sír	H: 6,7 cm d: 0,7 cm	bőr text il	lovas sír, 9 db érme lőszerszámveretként, tegez, balta, lőszerszám, tűzkésztségek, fülesgombok, íjcsontok, csat, textil,	H.Tóth 1974, 122, 12. kép 2–3; Horváth 1996, 332, 3. kép Krylaszova–Belavin-Türk 2014, 24. kép 1-5.

							tarsolszíjveret, tarsolylemez	
7.	Kiszombor E temető 13. sír 184. tábla 4.	férfi	vas	a jobb alkarcsont alatt	-	-	kova	Krylaszova- Belavin-Türk 2014, 460; 25. kép 6–6a.
8.	Magyarhomorog- Kónya-domb 184. tábla 6.	férfi	vas lyuk	A sír betöltéséből.	H: 8,6 cm d: 1 cm S: 9,8 g	-	Lovas sír, bolygatott, tegez, tűzkészségek, hevedercsat	Kovács 2019, 37, 261–262, 23. Tábla MNM RT ltsz.: 68.10.2.A.
9.	Szeged-Algyő 11. sír 185. tábla 9.	férfi	vas	a bal medencetájón, a gerincoszlop mellett	H: 8,5 cm d: 1,2-1,4 cm	-	tűzkészségek nyitott karika, íjász felszerelés, tegez, és szíjveretei, nyílhegyek lószerszámzat	Kürti 2001, 28, 21. kép közöletlen
10.	Szeged-Algyő 92. sír 185. tábla 5.	férfi	réz lyuk	jobb medencelapát mellett	H: 6.96 cm d: 0,68 cm	-	ló, tűzkészségek veretes öv, tarsoly függesztőszíjának veretei, lószerszámzat	Kürti 2001, 21, 29. kép Kürti 1980, 336- 337, 10. kép 8
11.	Szeged-Algyő 94. sír 185. tábla 7.	férfi	réz	medencetájón	H: 7 cm d: 0,90 cm		ló, tűzkészségek, íjászfelszerelés, lószerszámzat	közöletlen
12.	Tarpa 2. sír 184. tábla 1.	férfi	vas fül karika	a jobb medencelapáton, és mellette	H: 9,5 cm d: 1 cm	bük kfa tapl ó	lovas sír kaftánveretek, övveretek lószerszámok	Krylaszova- Belavin-Türk 2014, 25. kép 5; 26. kép 1; 27. kép 1-5. Jakab 2014, 82– 88; 85.
13.	Tiszakürt Sziki- Kisföldék 54. obj. 185. tábla 6.	férfi	bronz	a jobb medencelapáton a gerincre 45 fokban, vágott oldalával felfelé	H: 5,4 cm d: 0,50 cm	-	lovas sír, lószerszám hajkarika	2017 ELTE közöletlen
14.	Vörs-Majori-dűlő	férfi	vas	a bal medencelapát alatt	H: 9,8 cm d: 0,50 cm	-	tegez, nyílhegyek, tűzkészségek, fülesgomb, hajkarika	Hegyi-Költő 2017.
15.	Zsitvabesenő/ Besenov (SK) 68. sír 185. tábla 2.	nő?	vas	alsó lászárak között	H: 6,5 cm d: 1 cm	-	hajkarika	Krylaszova- Belavin-Türk 2014, 22. kép 5– 7.

26. táblázat. Az elemzett régió temetőinek fegyver leletei.

sír	íjlemez	nyíltartó tegez vaspálcák	nyíltartó tegez (vaspálcák és csontlemezek)	nyílesúcs	balta	szablya
Üllő Ilona út						
1. sír					x	
4. sír	x	x	fedőlemez	5 db		
5. sír		x		4 db a leltárkönyv rajza szerint		

6. sír		x		3 db		
14/19. sír	x	x		2 db		x
Bp. 23. ker. M0 9. 3. sír	x	x	fedőlemez	6 db		
Bp. 23. ker. M0 9. 4. sír		x	oldallemez szájlemez			
Bp. 23. ker. Marx Károly úti homokbánya	x	?		6 db		
Bp. 23. ker. MOL 11. lh. 1. sír		x		1 db		
Bp. 18. ker. Vöröshadsereg útja						x
Bp. 18. ker. Gyártelep				1 db		

3. SZ. melléklet

TARSOLYMEREVÍTŐ CSÖVECSKÉK KATALÓGUSA

1. Berettyóújfalu-Nagy Bócs-dűlő 1226. sír. [184. tábla 5, 186. tábla 1-2]

Maturus korú (40–45 éves) férfi sírja. A váz bal oldalán ló részleges maradványai feküdtek. Mellékletei: veretes öv, nyíltartó tegez, és tartozékai, íjcsont, vaskés, és tarsolymerevítő csövecske volt. A csövecske a jobb medencelapát felső széle alól, két darabra törve került elő. Anyaga vas, h.: 6 cm + 4,5 cm, átm.: 1 cm. A hosszanti vágás 2–3 mm széles, belsejében famaradványok voltak.¹

2. Csepel-Szabadkikötő 138. sír. [184. tábla 2, 187. tábla 1–3]

Ovális alakú, szűk sírgödörben *robosztus, izmos testalkatú, adultus korú (30–40 év) férfi* váza volt. *A jobb kulcscsonton törés mutatkozott, a csontokon több helyen patina volt. Melléklet: Az utolsó előtti ágyéki csigolya jobb oldalán, a szegycsont bal alsó részén, és a jobb alsó bordacsontok bronzból öntött füles gombok* voltak. A jobb váll mellett a lapockán kerek átmetszetű, ezüsthuzalból formált, nyitott, két darabra törött *karika* volt. A koponya felszedésekor, az alatt a nyakszirtecsontra tapadva négyzetes átmetszetű, ezüsthuzalból formált, nyitott *karika* volt. A jobb könyök mellett merőlegesen a gerincoszlop irányában tarsolyszáró/merevítő *vascsövecske* feküdt (h.: 8,5 cm, átm.: 0,7 x 1 cm, kissé ovális alakú, a vágás 0,3 cm széles). A kimozdult alkarcsontok mellett, azokkal párhuzamosan, a jobb medencelapát alatt, nyél nyúlvánnyal lefelé a könyöktől és a tarsolymerevítő csövecskétől 2 cm-re, azzal derékszöget bezárva *vas ár* volt. A kimozdul jobb alkarcsontok helyén, azokkal párhuzamosan, a könyökrészt és a tarsolyszáró/merevítő csövecskét érintve, azzal derékszöget bezárva egyenes hátú *vaskés* volt. A csövecskével összekorrodálódva, azzal kb. 45°-os szöget bezárva, a csigolyák irányában, a csigolyát éppen csak érintve, levél alakú vas *nyílhegy* feküdt. A tarsoly tartalmaként csövecskétől 3 cm-re a jobb medencelapát alatt csiholó volt, azzal érintkezve kova. *A mellékletek helyzete alapján a tarsoly és a két fémeszköz az övhöz lehetett rögzítve, arról csünghetett le, a vaskést az övtől a koponya iránya felhajlították, vagy ez irányba mozdulhatott el temetéskor, míg a vas ár a lábak iránya eredeti helyzetében feküdt.*

3. Gávavencsellő, Gáva-Vásártér 17. sír. [184. tábla 3]

---

¹ LŐRINCZY–SZELEKOVSKY 2018, 258–260. 1. kép 8; 2. kép 5.

Senilis korú (63–67 éves) férfi, NY–K-i tájolású sírja. Mellékletek: vaskés, tarsolyakasztó fül, tarsolymerevítő cső, csiholó és kova voltak. A tarsolymerevítő a bal medence felső szélén volt, anyaga vas, h.: 8,1 cm, átm.: 1,2 cm, hosszában vágással, belsejében bőr és famaradványokkal.²

4. Jászfényszaru-Agyagos (Szeméttelep I.) 210. obj. [185. tábla 4, 186. tábla 5–6]

Férfi NY–K-i tájolású nyújtott testű váza. A nagy kiterjedésű szarmata telep objektumai között több honfoglalás kori sír is feküdt, kisebb csoportokban. Különös figyelmet érdemel a 210. objektum, ahol a halott jobb felkarjánál szablya feküdt. A jobb medencelapáton kova, a jobb alkarcsontok mellett vasdarabok, a jobb oldali medencelapát alsó végén, pedig egy hosszában nyitott, nyílásával lefelé álló bronzlemezről hajlított tarsolyzáró csövecske volt. A tárgy h.: 9 cm, átm.: 1,1 cm.³

5. Karos-Eperjesszög II. temető 60. sír. [185. tábla 1, 186. tábla 4]

Senilis korú férfi NY–K-i tájolása váza. A jobb lába mellett lókoponya, alatta és mögötte a ló lábcsontjai voltak. A lókoponya mellett kengyel és oldalpálcás zabla feküdt. A férfi vázának fegyverzetéhez tartozó mellékletei íjcsontok, nyíltartó, és készenléti íjtartó tegez maradványai, veretei és nyílhegyek voltak. Személyes tárgyai, viseleti elemei a hajdani öv veretei, csatja, illetve a tűzkésztségei voltak. A tarsolyra utalt a tarsolymerevítő vascsövecske, ami bőrmaradványokkal, illetve azok között, textillenyomattal együtt került elő. A csövecske a jobb medencelapát mellett, tűzkésztségek társaságában került elő. Anyaga vas, h.: 7,3 cm, átm.: 1,4 cm, a vágott részben bőrmaradványok voltak.⁴

6. Kiskunfélegyháza-Radnóti utca. [185. tábla 3]

Férfi bolygatott lovas sírja. A lábszárcsontok és a körülötte fekvő mellékletek maradtak meg *in situ* állapotban. A lócsontok és a mellékletek egy része elveszett. A mellékletek közül kiemelkedő a tarsolylemez, harci balta és 39 db érme, melyek nagyobb része franciaországi, többi itáliai veret. Datálásuk 884–926 közé tehető, így a sírt a 10. század közepére nagy valószínűséggel keltezhetjük. A mellékletek között lószerszám és tegezveretek, íjcsontok, lószerszámok, illetve egy bronz csövecske ismert. A tárgyat a találók szolgáltatták vissza, így síron belüli helyzete ismeretlen. A bolygatás mértékéből tudható, hogy a váz medence feletti részén lehetett. A csövecske anyaga bronz, h.: 6,7 cm, átm.: 0,7 cm. Hosszanti vágással kialakított, egyik vége kissé szűkülő, U átmetszetű lyukban végződik, másik végén laposra

² ISTVÁNOVITS 2003, 59. tábla 3; 164. kép 2.

³ Gulyás András ásatása 2018.

⁴ RÉVÉSZ 1996, 30, 152, 98. tábla 5.

kalapált, lekerekített sarkú, átlukasztott fül van. Belsejében összesodort fonalmaradványok voltak.⁵

7. Kiszombor E temető 13. sír. [184. tábla 4]

A férfi sírjában a jobb alkarcsontok alatt egy vascsövecske kova társaságában feküdt. A sír egyéb mellékletei, kézzel formált edény, gyöngyök, 1 db kis szív alakú veret, vaskések, csatok és nyílhegyek voltak. A tárgy h.: 8,6 cm, átm.: 1 cm.⁶

8. Magyarhomorog-Kónya-domb 9. sír. [184. tábla 6]

Maturus korú férfi megbolygatott lovas sírja, az emberi váznak csak a lábsontjai voltak eredeti helyzetben. A ló és emberi csontok visszadobálva a sírgödör közepén heverték. A korabeli sírrablók az értékesebb tárgyakat elvitték, a többi mellékeltet visszadobálták a sírgödörbe. A vascsövecske visszadobva a sír ÉNY-i végében volt, magasabban a sírgödör altjától, a bolygatott betöltésben. A tárgy 2 darabból összeragasztott, h.: 8,6 cm átm.: 1 cm.⁷

9. Szeged-Algyő 258. kútkörzet 11. sír⁸ [185. tábla 9]

A sírban fekvő, koporsóban eltemetett *maturus* (47–53 éves) férfi⁹ csontvázának bal oldalán, közvetlenül a csigolyák és az alsó bordacsont mellett lant alakú vascsiholó került elő. Alatta a váz tengelyére csaknem merőlegesen elhelyezkedő, henger alakú, teljes hosszában és mindkét végén nyitott, korrodált felületű vascsövecske volt. H.: 8,5 cm, sz.: 1,2–1,4 cm, nyitott belső részének átm.: 0,8–1 cm, s.: 22,90 g. A vascső és a csiholó közelében, de a bal medence lapát felső ívéhez közelebb, a sírrajz alapján nagyjából a csiholó jelentkezési szintjén további két, egymással összeilleszthető vastárgyat dokumentált az ásató. A nagyobb, ovális alakú kovácsoltvas tárgy felső része kerek átmetszetű karikában végződik, míg alsó fele kissé elkalapált. Utóbbi részhez egy kerek, laposra kalapált fejű szegecs kapcsolódik. Az ovális alakú tárgy h.: 3 cm, sz.: 1,8–2 cm, v.: 0,6–0,7 cm, lyuk átm.: 0,4 cm. A kerek szegecs átm.: 1,8–1,9 cm, v.: 0,2 cm. A nitt és az ovális vastárgy közötti távolság: 0,4–0,7 cm, együttes súlyuk: 7,06 g. A medencecsonton, a legalsó csigolyánál feküdt a kovakő.

---

⁵ H. TÓTH 1974, 122, 12. KÉP 2–3; HORVÁTH 1996, 332, 3. KÉP; KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2013, 460, 24. KÉP 1–5.

⁶ KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2013, 460, 25. KÉP 6–6a.

⁷ KOVÁCS 2019, 37, 261–262, 22–23. tábla

⁸ MFM Rég. Ad. 26–75/25–29.

⁹ MARCSIK et al 2015, 12. táblázat.

A tarsolyzáró/merevítő(?) csövecske és a tarsoly tartalma mellett a sírból egy nyitott karikaékszer, lószerszámzat (kengyelek és zabla), íjászfelszerelés (íj, nyíl, nyíltegez), húsos ételmelléklet (sertés humerus),¹⁰ valamint az ásató meghatározása szerint a nyíltegezt tartó szíj veretei kerültek elő.

10. Szeged-Algyő 258. kútkörzet 92. sír¹¹ [185. tábla 5]

A sírban leletekben gazdag *maturus* (30–60 éves) férfi¹² csontváza feküdt, lábánál bőr nélkül sírba helyezett 5½ éves mén részleges maradványával.¹³

A tarsolyhoz tartozó leletek:

A jobb medencelapát külső oldala mellett, az egykori övet díszítő két veret között, a sír hossz tengelyével párhuzamosan egy rézötövet alapanyagú lemezből hajlított, hosszában és mindkét végén nyitott, egyik végén átlukasztott csövecske feküdt.¹⁴ A tarsolyzáró/merevítő(?) csövecske nyitott részével a sírfenek irányába nézett, mégpedig úgy, hogy a koponya felőli vége kissé magasabban volt (sírfenektől 5 cm-re) a láb felőli részénél (a sír aljától 3 cm-re). A tárgyon és körülötte zsiros tapintású sötétbarna, fekete szervesanyag (bőr?) maradványokat, lenyomatokat lehetett megfigyelni. A tarsolyzáró/merevítő csövecske mellett az egykori bőrtarsoly meglétére utal a jobb medencelapátnál és a combcsont felső részén talált kilenc apró méretű, háttérében aranyozott ezüst alapú ötvözetből öntött veret, melyek a tarsoly függesztőszíját díszíthették.¹⁵

A tarsoly tartalma:

A tarsolyzáró/merevítő csövecskétől jobbra, annak középső részétől mintegy 2 cm-re fenőkö feküdt, melynek felületén rározsdásodott vasnyomok, illetve sötétbarna, fekete szervesanyag lenyomatok voltak.¹⁶ Szintén a tarsolyban lehetett a koponya jobb oldaláról, állatjáratból előkerült vascsiholó maradványa, miután töredékes darabjai a kovával együtt a medencelapát jobb oldaláról kerültek elő.¹⁷ Kérdéses a rézötvetből kialakított csövecske alsó vége és a fenőkö közötti részről, közvetlenül a sírfenekről előkerült egymásra nagyjából merőleges helyzetben álló két vastöredék megítélése. Azonos méretezésük és téglalap átmetszetük alapján

¹⁰ VÖRÖS 2000, 358; VÖRÖS 2015, 465.

¹¹ MFM Rég. Ad. 30-75/214–236.

¹² MARCSIK ET AL 2015, 12. táblázat.

¹³ VÖRÖS 2000, 362, VÖRÖS 2015, 466.

¹⁴ A dokumentációban 24. mellékletszámon adatolt tárgy rajzát közli: KÜRTI 1980, 10. kép 8.

¹⁵ KÜRTI 1980, 336, 10. kép 2. A veretek az ásatási dokumentációban a 31., 34–38. mellékletszámokat, valamint a 92/Sz/4a–c jelöléseket kapták.

¹⁶ Mellékletszáma a dokumentációban: 23.

¹⁷ A leletek a 18. és 32. mellékletszámot kapták a feltárásnál.

valószínűleg egy tárgyhoz tartoztak. A rövidebb töredék enyhén elkeskenyedő vége hurokszerűen visszapöndörödik, míg a másik töredék vége kissé meghajlik. Síron belüli helyzetük alapján szintén a tarsolyban lehettek. H.: 3 és 3,2 cm, sz.: 0,3–0,4 cm.

A temetkezés további leletei: 2 db aranyból készített nyitott karikaékszer, ezüstlemezek, ezüstpántok, aranyozott ezüst övdíszek, húsos ételmelléklet (juh humerus),¹⁸ lószerszámzat (hevedercsat, kengyelek és zabla, ezüstlemezek), íjászfelszerelés (íj, nyíl, nyíltegez).

11. Szeged-Algyő 258. kútkörzet 94. sír¹⁹ [185. tábla 7]

A sírban *maturus* (47–51 éves) férfi²⁰ jó megtartású csontváza feküdt, mellette 3 év körüli mén részleges maradványa.²¹

Az egyszerű bőrtarsolyra utaló leletek:

A jobb medencelapát alatt, a sír hossz tengelyével közel párhuzamosan egy rézötvözet alapanyagú lemezből hajlított, hosszában és mindkét végén nyitott csőszerű tárgy került elő.²² Hosszanti nyílása a sír bal oldala (észak) felé nézett. H.: 7 cm, sz.: 0,9 cm, a lemez v.: 0,05 cm, a lemez által közrefogott nyílás átm.: 0,5 cm, a csövecske súlya: 4,35 g. Talán a tarsoly záródásával, vagy annak övre történő rögzítésével hozhatjuk kapcsolatba az alsó bordák és csigolyák között, a vaskés felett talált kisméretű, vízszintes helyzetben fekvő kerek vascsatot.²³

A tarsoly tartalma:

A lumbális csigolyáktól jobbra, az alsó bordacsontok jelentkezési szintje alatt, közvetlenül a sírfenéken, a sír hossz tengelyére csaknem merőleges helyzetben vaskés feküdt.²⁴ A tarsolyzáró/merevítő csövecskétől balra egy apró, téglalap átmetszetű, derékszögben meghajló vastárgy, egy laposfejű nitt, és a hossz tengelyre átlós irányban, vízszintesen elhelyezkedő vascsiholó maradványa került elő.²⁵ Utóbbira rákorrodálódott a tűzkő.

A sírből előkerült további leletek: nyitott végű karika, húsos ételmelléklet (juh humerus),²⁶ lószerszámzat (hevedercsat, kengyelek és zabla), íjászfelszerelés (íj, nyíl).

---

¹⁸ VÖRÖS 2000, 363; VÖRÖS 2015, 466.

¹⁹ MFM Rég. Ad. 30-75/200–206.

²⁰ MARCSIK ET AL 2015, 12. táblázat.

²¹ VÖRÖS 2000, 363; VÖRÖS 2015, 466.

²² A tárgy a 18. mellékletszámon került dokumentálásra.

²³ A sírleírásban a 15. mellékletszámot kapta.

²⁴ 16. mellékletként dokumentálva.

²⁵ A vastárgy 19., míg a csiholó 20. számon szerepel a dokumentációban.

²⁶ VÖRÖS 2000, 363; VÖRÖS 2015, 466.

12. Tarpa 2. sír. [184. tábla 1]

Férfi NY–K-i tájolású lovas sírja. A sírban lószerszámok, kengyel, zabla, és a lovas személyes mellékletei, viseleti elemei voltak. A kaftánt szögletes formájú veretpárok, míg az övét veretek díszítették. A jobb medencelapáton és mellette kés, és a tűzkészségek voltak, köztük egy vasból készült tarsolymerevítő csövecske, belsejében bükkfatapló maradványával. A csövecske végén visszahajlítással kialakított fül van, karikával, h.: 9,5 cm, átm.: 1 cm (*kép*).²⁷

13. Tizsakürt Sziki-Kisföldek 54. obj. [185. tábla 6, 186. tábla 3]

NY–K-i tájolású férfi lekerekített téglalap alakú aknasírja. A koponya összetört, a kézfejek és a lábfejek csontjai többnyire hiányosak. A koponya kissé balra billent. A felkarcsontok párhuzamosak a gerinccel, a bal alkar a medence felett a gerincen nyugszik, a jobb alkar párhuzamos a törzssel. A lábak nyújtott helyzetben fekszenek. A lábaktól keletre a sírgödör végében lócsontok, lókoponya és a lábszárak voltak lószerszámokkal, kengyel és zablával. *Mellékletek: 1.* A keresztcsont jobb felső oldalánál tarsolymerevítő bronz csövecske volt. Hiányos volta miatt, csak a lyukhoz közel látható a vágás eredeti szélessége, mely 3–4 mm. A csövecske, mint a többi megfigyelt *in situ* helyzetben már látható volt, vágással lefelé a lábak irányában feküdt. A ló szájától nyugatra vas zabla volt. A koponya alatt nyitott kerek átmetszetű ezüsthuzal karika volt. Bontáskor a térdek közötti sírföldből fenőkö került elő. A ló lábszáraitól nyugatra vas kengyel töredékei voltak. Mindkét alkarcsont 5 cm hosszan patinanyomos volt. A medencénél textil maradványai voltak. A csövecske h.: 6,3 cm, átm.: 0,8 cm, töredékes, végén átlyukasztva.²⁸

14. Vörs Majori-dűlő 191. sír.²⁹ [185. tábla 8]

NyDNY–KÉK-i tájolású, 20–25 éves férfi jó megtartású, bolygatatlan, hanyatt fekvő, nyújtott helyzetű csontváza. Mellékletei: hajkarika, fülesgomb, a bal alkar alatt ismeretlen rendeltetésű *vastárgy* töredékei, 15 db üreges, csőszerűen hurkolt vashuzaltöredék, és szegecstöredékek. Szinten a bal alkar alatt lant alakú *csiholó* volt. A bal combcsont külső oldalától 6 cm-re, egy kötegben 5 db *nyílcsúcs*. A bal láb külső oldalától 10 cm-re *tegezvasalás* töredékei feküdtek. A bal medencelapát alatt vascsövecske darabjai voltak, h.: 9,8 cm átm.: 105 cm.³⁰

²⁷ KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2014, 25. kép 5; 26. kép 1; 27. kép 1–5.

²⁸ Váczi Gábor ásatása 2018, közöletlen.

²⁹ HEGYI–KÖLTŐ 2015, 171, 11. tábla 9; HEGYI–KÖLTŐ 2017.

³⁰ HEGYI–KÖLTŐ 2015, 171, 11. tábla 9; HEGYI–KÖLTŐ tegez2017, Köszönöm a segítséget!

15. Zsitvabesenyő/Besenov (SK) 68. sír. [185. tábla 2]

A férfi sírjában 2 db nyitott karikán kívül egy, nem viseleti helyzetében előkerült vascsövecskét találtak. A csövecske h.: 6,5 cm, átm.: 1 cm. A csövecske hiányos, hosszanti vágás 2–3 mm széles.³¹

---

³¹ NEVIZANSKY 1979; KRYLASZOVA–BELAVIN–TÜRK 2014, 460, 22. kép 5–7.